

W 181974

ZBORNIK 1960

SVOBODA NAŠLOVENIJA

ZBORNIK
KOLEDAR
SVOBODNE SLOVENIJE

1960

U R E D I L I :
MILOŠ STARE
JOŠKO KROŠELJ
JANKO HAFNER
PAVLE FAJDIGA
SLAVIMIR BATAGELJ

H 131974

OPREMA

Ovitek: Arh. **Marijan Eiletz**, Buenos Aires, Argentina

Za posamezna poglavja sta napravila slike

Akad. slikar **France Gorše**, Cleveland, USA:

Razprave in razmišljanja

Delo slovenskih gornikov in raziskovalcev

Naša beseda in pesem

Slikar **Ivan Bukovec**, Buenos Aires, Argentina:

Našim malim

Izseljenski letopis

Pogled na prvih 10 let v izseljenstvu

D 399/1965

Dar: *Damir Petrovič, Buenos Aires*
p. 5. 63

Izdala in založila

SVOBODNA SLOVENIJA, Ramón Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina

a

Ta Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije posvečamo škofu ljubljanskemu DR. GREGORIJU ROŽMANU v počastitev tridesetletnega jubileja, odkar je bil posvečen za škofa.

Naj bo to skromen izraz **z a h v a l e**

za **velika dela**, ki jih je v tej dobi ustvaril in bodo trajno zapisana v zgodovini slovenskega naroda,

za **osebne žrtve**, ki jih je doprinesel v najbridkejši dobi slovenske zgodovine, v času okupacije in komunistične revolucije.

za **junaštvo**, da ni klonil pred nobeno grožnjo,

za **vdano prenašanje krivic**, ki so mu jih delali, ker se je neustrašeno postavil v obrambo krščanskih resnic in pravic slovenskega naroda,

za **očetovsko skrb**, s katero v svobodnem svetu spremlja usodo slovenskih naseljencev po raznih deželah,

za **nauke in vzpodbude**, da se ohranita versko življenje in narodna zavest med slovenskimi naseljenci.

Na slovenski narodni praznik 29. oktobra 1959.

SVOBODNA SLOVENIJA

JANUAR

1	P	Novo leto — Obrezovanje Gospodovo
2	S	Makarij
3	N	Presv. ime Jezusovo — Ime Jezus, Lk. 2, 21
4	P	Angela
5	T	Telesfor
6	S	Sv. Trije kralji — Razglašnje Gospodovo
7	Č	Valentin
8	P	Severijan
9	S	Julijan
10	N	1. Po Razgl. — Sv. Družina. 12 letni Jezus v templju, Lk. 2, 42-52
11	P	Higin, Pavlin
12	T	Arkadij
13	S	Veronika
14	Č	Feliks
15	P	Pavel puščavnik
16	S	Marcel
17	N	2. Po Razgl. — Anton — Že- nitnina v Kani Galilejski, Jan. 2, 1-11
18	P	Stol sv. Petra v Rimu
19	T	Marij in tovariši
20	S	Fabijan in Sebastijan
21	Č	Neža
22	P	Vincencij
23	S	Rajmund
24	N	3. Po Razgl. — Timotej — Je- zus ozdravi gobavca, Mt. 8, 1-13
25	P	Spreobrnjenje sv. Pavla
26	T	Polikarp
27	S	Janez Zlatoust
28	Č	Peter Nolask
29	P	Frančišek Saleški
30	S	Martina
31	N	4. Po Razgl. — Janez Bosco — Jezus pomiri vihar na morju, Mt. 8, 23-27

Prvi krajec	dne 5. ob 19.53
Ščip	dne 21. ob 16.01
Zadnji krajec	dne 21. ob 16.01
Mlaj	dne 28. ob 7.16

FEBRUAR

1	P	Ignacij
2	T	Svečnica
3	S	Blaž
4	Č	Andrej Korsini
5	P	Agata
6	S	Tit
7	N	5. Po Razgl. — Romuclid — Prilika o dobrem semenu in Ijulki, Mat. 31, 24-30
8	P	Janez iz Mathe
9	T	Ciril Aleksandrijski
10	S	Sholastika
11	Č	Lurška M. B.
12	P	Evlalija
13	S	Katarina
14	N	1. Predpostna — Valentin — Delavci v vinogradu, Mt. 20, 1-16
15	P	Favstina in Jovita
16	T	Julijana
17	S	Donat
18	Č	Simeon
19	P	Leon
20	S	Konrad, Suzana
21	N	2. Predpostna — Irena — O sejalcu, Lk. 9, 4-15
22	P	Stol. sv. Petra v Anti
23	T	Peter Damjan
24	S	Prestopni dan
25	Č	Matija
26	P	Feliks
27	S	Matilda
28	N	3. Predpostna — Gabrijel Ž.M.B. — Jezus ozdravi slep- ca, Lk. 18, 31-43
29	P	Roman

Prvi krajec	dne 4. ob 15.27
Ščip	dne 12. ob 18.24
Zadnji krajec	dne 20. ob 0.48
Mlaj	dne 26. ob 19.24

MAREC

1	T	Pust
2	S	Pepelnica — Lucija
3	Č	Kunigunda
4	P	Kazimir
5	S	Janez. od Križa
<hr/>		
6	N	1. Postna — Pepelnica — Perpetua in felicitia — Jezus trikrat skušan, Mt. 4, 1-11
7	P	Tomaž Akvinski
8	T	Janez od Boga
9	S	Kv. — Frančiška Rimska
10	Č	40 mučencev
11	P	kv. Heraklij
12	S	Kv. — Gregor Vel.
<hr/>		
13	N	2. Postna — Kvatrna — Rozalija — Jezus se na gori spremeni, Mt. 17, 1-9
14	P	Matilda
15	T	Klemen Dvorak
16	S	Hilarij
17	Č	Patrik
18	P	Ciril Jeruzalemski
19	S	Sv. Jožef
<hr/>		
20	N	3. Postna — Brezimna — Feliks, Larg in Dionizij — Jezus izžene hudega duha, Lk. 11, 14-28
21	P	Benedikt
22	T	Katarina Gen.
23	S	Jožef Oriol
24	Č	Gabrijel
25	P	Marijino Oznanenje
26	S	Emanuel
<hr/>		
27	N	4. Postna — Sredopostna — Janez Damaščan — Jezus nasiti 5000 mož, Jan. 6, 11-15
28	P	Janez Kapistran
29	T	Ciril
30	S	Modest
31	Č	Janez Klimak

Prvi krajec	dne 5. ob 12.06
ščip	dne 13. ob 9.26
Zadnji krajec	dne 21. ob 7.41
Mlaj	dne 27. ob 8.38

APRIL

1	P	Hugo
2	S	Franc Pavelski
<hr/>		
3	N	5. Postna — Tiha — Sikst — Judje hočejo Jezusa kamenjati, Jan. 8, 46-59
4	P	Izidor
5	T	Vincencij
6	S	Krescencija
7	Č	Herman
8	P	Marija 7 žalosti — Albert
9	S	Marija Kleofova
<hr/>		
10	N	6. Postna — Cvetna — Eze-hiel — Jezus jezdi v Jeruzalem, Mt. 21, 1-9
11	P	Leon Veliki
12	T	Lazar
13	S	Velika sreda — Hermenegild
14	Č	Veliki četrtek — Justin
15	P	Veliki petek — Anastazija
16	S	Velika sobota — Lambert
<hr/>		
17	N	Velika noč — Jezus vstane od vrtvih, Mt. 16, 1-7
18	P	Vel. ponedeljek
19	T	Leon IX.
20	S	Viktor
21	Č	Anzelm
22	P	Soter
23	S	Vojteh
<hr/>		
24	N	Bela nedelja — Jurij — Jezus se prikaže, Jan. 20, 19-31
25	P	Marko
26	T	Klet in Marcelijan
27	S	Peter Kanizij
28	Č	Pavel od Križa
29	P	Robert
30	S	Katarina Sienska

Prvi krajec	dne 4. ob 8.05
ščip	dne 11. ob 21.28
Zadnji krajec	dne 18. ob 13.57
Mlaj	dne 25. ob 22.45

MAJ

1	N 2. Povel. — Jožef Delavec — Jezus dobri pastir, Jan. 10, 11-16
2	P Atanazij
3	T Najd. Sv. Križa
4	S Monika
5	Č Pij V.
6	P Janez Ev. pri Lat. vratih.
7	S Stanislav
8	N 3. Povel. — Prikazen sv. Mihaela — Jezus napoveduje svoj odhod, Jan. 16, 16-22
9	P Gregor Nac.
10	T Antonin
11	S Filip in Jakob, ap.
12	Č Pankracij
13	P Servacij
14	S Bonifacij
15	N 4. Povel. — Zofija — Jezus obeta Sv. Duhu, Jan. 16, 5-14
16	P Janez Nepomuk
17	T Pashal Bajl.
18	S Erik
19	Č Peter Celestin
20	P Bernard Sienski
21	S Andrej Bobola
22	N 5. Povel. — Milan — Jezus uči o moči molitve, Jan 16, 23-30
23	P Janez Rossi
24	T M. D. Pomoč kristjanov
25	S Urban
26	Č Vnebohod
27	P Beda
28	S Avguštin
29	N 6. Povel. — Marija Magd. Pazzi — O pričevanju Sv. Duha, Jan. 15, 26-16-4
30	P Ivana Orleanska
31	T Angela — Marija Kraljica vesoljstva

Prvi krajec	dne 4. ob 2.01
Ščip	dne 17. ob 14.02
Zadnji krajec	dne 17. ob 20.55
Mlaj	dne 25. ob 13.27

JUNIJ

1	S Angela
2	Č Erazem
3	P Klotilda
4	S Kvirin
5	N Binkošti — Jezus govori o Sv. Duhu, Jan. 14, 23-30
6	P Bink. ponedeljek
7	T Robert
8	S Kv. — Medard
9	Č Primož
10	P Kv. Marjeta
11	S Kv. — Barnaba
12	N 1. Pobink. — Presv. Trojica — Kvaterna — Jezusu je dana vsa oblast, Mt. 24, 18-20
13	P Anton Pad.
14	T Bazilij Vel.
15	S Vid
16	Č Telovo
17	P Adolf
18	S Marko in Marcelijan
19	N 2. Pobink. — Julijana — Prilika o veliki večerji, Lk. 14, 16-24
20	P Silverij
21	T Alojzij
22	S Ahacij
23	Č Agripina
24	P Rojstvo Janeza K. — Presveto Srce Jezusovo
25	S Viljem
26	N 3. Pobink. Filip Neri — Prilika o izgubljeni ovci. Lk. 15, 1-10
27	P Ema Krška
28	T Irenej
29	S Peter in Pavel
30	Č Spomin sv. Pavla

Prvi krajec	dne 2. ob 17.02
Ščip	dne 9. ob 14.02
Zadnji krajec	dne 16. ob 5.36
Mlaj	dne 24. ob 4.27

JULIJ

1	P	Dragocena Kri N. G. J. Kr.
2	S	Obisk. Marijino
3	N	4. Pobink. — Leon II. — Čudežni ribji lov, Lk. 5, 1-11
4	P	Urh
5	T	Ciril in Metod
6	S	Izaija, Marija Goretti
7	Č	Vilibald
8	P	Elizabeta
9	S	Tomaz Moore
10	N	5. Pobink. — Amalija — O grehu v misli in besedi, Mt. 5, 20-24
11	P	Pij I.
12	T	Mohor in Fortunat
13	S	Anaklet
14	Č	Bonaventura
15	P	Vladimir
16	S	D. M. karmelska
17	N	6. Pobink. — Aleš — Jezus nasiti 4000 mož, Mt. 8, 1-9
18	P	Kamil
19	T	Vincencij Pav.
20	S	Marjeta
21	Č	Danijel
22	P	Marija Magdalena
23	S	Apolinarij
24	N	7. Pobink. — Kristina — Lažnjivi preroki, Mt. 7, 15-21
25	P	Jakob
26	T	Ana
27	S	Pantaleon
28	Č	Nazarij
29	P	Marta
30	S	Abdon in Senen
31	N	8. Pobink. — Ignacij Loj. — Krivični hišnik, Lk. 16, 1-9

Prvi krajec	dne 2. ob 4.49
Ščip	dne 8. ob 20.37
Zadnji krajec	dne 15. ob 16.43
Mlaj	dne 23. ob 19.31
Prvi krajec	dne 31. ob 13.30

AVGUST

1	P	Vezi sv. Petra
2	T	Porciunkula — Sv. Alfonz Ligv.
3	S	Najdenje sv. Štefana
4	Č	Dominik
5	P	Marija Snežna
6	S	Gospodovo spremenjenje
7	N	9. Pobink. — Kajetan — Jezus joka nad Jeruzalemom, Lk. 19, 41-47
8	P	Avguštin K.
9	T	Janez Vianney
10	S	Lavrencij
11	Č	Tiburcij
12	P	Klara
13	S	M. D. Pribežališče greš. — Janez Berhmans
14	N	10. Pobink. — Evzebij — Farizej in cestninar, Lk. 18, 9-14
15	P	Vel. Šmaren — Vnebovzetje Bl. D. M.
16	T	Rok
17	S	Hiacint
18	Č	Helena
19	P	Janez Eudes
20	S	Bernard
21	N	11. Pobink. — Ivana Š. — Jezus ozdravi gluhtonemega, Mt. 7, 31-37
22	P	Srce Marijino
23	T	Filip
24	S	Jernej
25	Č	Ludvik
26	P	Zeferin
27	S	Jožef Kal.
28	N	12. Pobink. — Avguštin — Usmiljeni Samarijan, Lk. 10, 23-37
29	P	Obgl. Janez Krst.
30	T	Roza Lim.
31	S	Rajmund

Ščip	dne 7. ob 3.41
Zadnji krajec	dne 14. ob 6.37
Mlaj	dne 22. ob 10.16
Prvi krajec	dne 29. ob 20.30

SEPTEMBER

1	Č	Egidij
2	P	Štefan
3	S	Pij X
<hr/>		
4	N	13. Pobink. — Angelska — Rozalija — Jezus ozdravi deset gobavih, Lk. 17, 11-19
5	P	Lavrencij Just.
6	T	Caharija
7	S	Marko
8	Č	Mali Šmaren — Rojstvo M. D.
9	P	Peter Klaver
10	S	Nikolaj Tol.
<hr/>		
11	N	14. Pobink. — Hiacint — O božji previdnosti, Mt. 6, 24-33
12	P	Ime Marijino
13	T	Notburga
14	S	Poviš. sv. Križa
15	Č	7 Žalosti M. B.
16	P	Ljudmila
17	S	Rane Franc. Asiš.
<hr/>		
18	N	15. Pobink. — Jožef K. — Jezus obudi mladeniča, Lk. 7, 11-16
19	P	Januarij
20	T	Agapit
21	S	Kv. — Matej ap.
22	Č	Tomaž
23	P	Kv. — Tekla
24	S	Kv. — Marija Reš. jetn.
<hr/>		
25	N	16. Pobink. — Kamila — Jezus ozdravi vodeničnega, Lk. 14, 1-11
26	P	Ciprijan
27	T	Kozma in Damijan
28	S	Vaclav
29	Č	Nadangel Mihael
30	P	Hieronim

Ščip	dne 5. ob 12.19
Zadnji krajec	dne 12. ob 18.26
Mlaj	dne 21. ob 0.13
Prvi krajec	dne 28. ob 2.13

OKTOBER

1	S	Remigij
<hr/>		
2	N	17. Pobink. — Roženvska — Angeli Varuhi — O največji zapovedi, Mt. 22, 34-36
3	P	Terezija D. J.
4	T	Francišek Asiški
5	S	Placid
6	Č	Bruno
7	P	Bl. D. M. Kraljica rožnega venca
8	S	Brigita
<hr/>		
9	N	18. Pobink. — Dionizij — Jezus ozdravi mrtvoudnega, Mt. 9, 1-8
10	P	Francišek Borgia
11	T	Materinstvo Bl. D. M.
12	S	Maksimiljan
13	Č	Edvard
14	P	Kalist
15	S	Terezija
<hr/>		
16	N	19. Pobink. — Gal — Kraljeva ženitnina, Mt. 22, 1-14
17	P	Marjeta Marija Alacoque
18	T	Luka
19	S	Peter Alkan.
20	Č	Janez Kanc.
21	P	Uršula
22	S	Kordula
<hr/>		
23	N	20. Pobink. — Roman — Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika, Jan. 4, 46-53
24	P	Rafael
25	T	Krizant in Darija
26	S	Evarist
27	Č	Frumencij
28	P	Simon in Juda, ap.
29	S	Narcis
<hr/>		
30	N	21. Pobink. — Kristus Kralj — O božjem kraljestvu, Jan. 18, 23-37
31	P	Volbenk

Ščip	dne 4. ob 23.17
Zadnji krajec	dne 12. ob 18.26
Mlaj	dne 20. ob 13.03
Prvi krajec	dne 27. ob 8.34

NOVEMBER

1	T	Vsi Sveti
2	S	Verne duše
3	Č	Viktorin
4	P	Karel Boromejski
5	S	Caharija in Elizabeta

6	N	22. Pobink. — Lenart — O davku cesarju, Mt. 22, 15-21
7	P	Engelbert
8	T	Bogomir
9	S	Božidar
10	Č	Andrej
11	P	Martin Tourski
12	S	Martin I.

13	N	23. Pobink. — Stanislav Kostka — Jezus obudi Jairovo hčer, Mt. 19, 18-26
14	P	Jozafat
15	T	Leopold
16	S	Otmár
17	Č	Gregor Čud.
18	P	Odon
19	S	Elizabeta kr.

20	N	24. Pobink. — Feliks — O razdejanju Jeruzalema in vesoljni sodbi, Mt. 24, 15-25
21	P	Darovanje D. M.
22	T	Cecilija
23	S	Klemen
24	Č	Janez od Križa
25	P	Katarina
26	S	Silvester

27	N	1. Adventna — Virgilij — O poslednji sodbi, Lk. 21, 25-33
28	P	Gregor III.
29	T	Saturnin
30	S	Andrej ap.

Ščip	dne 3. ob 12.58
Zadnji krajec	dne 11. ob 14.48
Blaj	dne 19. ob 0.47
Prvi krajec	dne 25. ob 16.42

DECEMBER

1	Č	Edmund
2	P	Bibijana
3	S	Franc Ks.

4	N	2. Adventna — Barbara — Janez pošlje učenca do Jezusa, Mt. 11, 2-10
5	P	Saba
6	T	Nikolaj
7	S	Ambrozij
8	Č	Brezn. spoč. Marijino
9	P	Peter F.
10	S	Lavretanska M. B. — Melkijad

11	N	3. Adventna — Damaz — Janez pričuje o Kristusu, Jk. 1, 19-28
12	P	Aleksander
13	T	Lucija
14	S	Kv. — Dušan
15	Č	Kristina
16	P	Kv. — Evzebij
17	S	Kv. — Lazar

18	N	4. Adventna — Prič. Mar. Por. — Janez, predhodnik Kristusov, Lk. 3, 1-6
19	P	Urban
20	T	Evgenij in Makarij
21	S	Tomaž ap.
22	Č	Demetrij
23	P	Viktorija
24	S	Adam in Eva

25	N	Rojstvo Gospodovo — Božič — Jezus se rodi, Lk. 2, 1-14
26	P	Štefan
27	T	Janez Ev.
28	S	Nedolžni otroci
29	Č	Tomaž Kant.
30	P	David
31	S	Silvester

Ščip	dne 3. ob 5.25
Zadnji krajec	dne 11. ob 10.39
Mlaj	dne 18. ob 11.47
Prvi krajec	dne 25. ob 3.30

RAZPRAVE IN RAZMIŠLJANJA

Dr. MILAN KOMAR, Argentina

KAREL RAKOVEC, Argentina

I. A., USA

† Dr. BOGUMIL VOŠNJAK

SVOBODNA
SLOVENIJA

Ljornik
1960

Ljubezen do usode

Med antičnimi pisci, ki imajo kaj pomembnega in globokega povedati slovenskemu političnemu emigrantu, je gotovo treba opozoriti na latinskega pesnika Vergila.

Doma je bil Vergil iz kraja Andes, blizu starega severnoitalijanskega mesta Mantove, ki so ga menda ustanovili že Etruščani. Tam se je rodil leta 70 pred Kristusom, verjetno kot potomec latinskih kolonov, ki so se naselili med tamošnje keltsko prebivalstvo. Dokazano je, da je njegov oče, po poklicu kmet in lončar, že imel rimsko državljanstvo. Na njivah in pašnikih, med potoki in mlakami, ob studencih in čebelnjaku, z živino na polju in v lončarski delavnici mu je potekala mladost, odeta v skromen, a pristen sijaj trdih zdravih starih navad; veselja do dela, svetosti družine, ljubezni do zemlje in bogaboječnosti. Na kmetih, daleč od velikih središč, je bilo takrat kaj takega še mogoče, medtem ko se je v Rimu že zdavnaj začelo npravno in družbeno razkrajanje in z njim strastni strankarski boj. Poznejša znamenita zbirka kmečkih lirik "Georgica" ima svoje prve korenine prav v teh neizbrisnih otroških doživetjih o življenju v naravi in lepoti preprostega dela. Vendar mirno, idilično življenje v Andes ni dolgo trajalo. Leta 42, po bitki pri Filipih v Macedoniji, v kateri sta Oktavijan in Antonij premagala Bruta in Kasija, sta zmagovalca morala nagraditi z zemljo okrog dvesto tisoč veteranov iz državljanskih vojsk. Ker pa zemlje ni bilo na pretek, je bilo treba pregnati s kmetij druge ljudi.

Taka usoda je zadela tudi Vergilove rojstne kraje in tudi samega Vergila, ki je bil sicer ob času razlastitve že znan pesnik in je po svojih vplivnih zvezah dosegel, da mu je Oktavijan Avgust pozneje vrnil odvzeto zemljo. Kljub temu pa je izkustvo pregnanstva boleče odjeknilo v pesnikovem srcu. V prvi eklogi najdemo odmeve teh čustev:

"Nos patriae fines et dulces linquimur
arva,
nos patriam fugimus..."

Mi pa zapuščamo zemljo domačo in njive
predrage,
mi z domačije gremo..."

Vergilov sosed, ki ni dobil zemlje nazaj in mora na tuje, toži v isti pesmi:

"Pars Scythiam et rapidum Cretae
veniemus Oaxen
Et penitus toto divisos orbe Britannos.
En unquam patrios longo post tempore
fines,
Pauperis et tuguri congestum caespite
culmen,
Post aliquot mea regna videns mirabor
aristas?"

Ene nas bodo peljali med Scite barbarske,
na Kreto,
druge nas bodo selili v Britanijo,
proč od celine.

Kdo ve, če kdaj se bom vrnil in gledal še
polje domače,
z mahom poraščeno streho uboge očetove
koče,
klasje zoreti v mojem kraljestvu po
tolikih letih?"

Čeprav je rasel v mirnem podeželju in je ohranil še pozneje vse znake svojega nemestnega porekla: bil je facie rusticana, to je, kmečkega obraza, gravis, to je, težkih kretenj ter se mestne lahkojezičnosti ni mogel nikdar privaditi, saj poročajo viri, da je bil počasen in okoren v razgovoru — in sermone tardissimus; vendar je jasno gledal in notranje pravilno doživljal, kar se je dogajalo v Rimu, po drugih večjih mestih, po prostranem cesar-

stvu. Boleče je čutil grozote zadnjega stoletja rimske zgodovine, dobo, ki jo je Vergilov sodobnik, pesnik Horac označil s trdo besedo *d e l i r i j*. Med leti 133 in 31 pred Kristusom je rimska država prestala dvanajst državljanskih vojsk. Kri je tekla v potokih. Grozote in krutosti so se vrstile brez premora: množični pokol treh tisoč Grakhovih pristašev, križanje šest tisoč spartakistov na cesti iz Rima v Kapuo, usmrtitev sedem tisoč samnitskih ujetnikov pred očmi senata, ki je zbran hladno prisostvoval nečloveškemu prizoru, kruta smrt Cicerona, katerega glavo in roke, odtrgane od trupa, so pribili na senatno govorniško tribuno.

Vergilova mirna, skladna, človeško izredno plemenita in dobra poezija se gotovo ni porodila iz nepoznanja trpljenja in hudobije, ki je je zmožen Adamov rod. Njegova vedrina se zlije v eno z zavestjo tragičnosti človekovega položaja na zemlji. Samo kdor se jasno zaveda, da morejo klavrno propasti najboljša človeška podjetja in da junaštvo nikakor ni vedno poplačano z zmago, ampak neredko s ponižanjem samo, kdor si ne dela utvar o popolnosti in napredku, ampak ima iz poznanja samega sebe jasno sliko, kolika je beda, ki se skriva v prepadih človekovega srca, zraven pa ve tudi, da ves človeški nered ne more omajati temeljev naravnega in božjega reda, ki vse vklepa v svoje harmonije, samo ta lahko ostane veder in bister, kadar gospodujeta brezvladje in nesmisel.

Tako prelivanje luči in teme, tragike in vedrine najdemo že pri Homerju. Divja življenjska radost borcev pri Troji, slikana z neprekosljivim bogastvom barv in podob, se pomeša v eno samo čudno in čudovito, a pristno človeško zmes s scenami žalosti in nasilja, ničevosti in hudobije, ob katerih se človeku trga srce. Medtem, ko v Homerju govori primitiven človek, še poln zdravih instinktov, Vergil to dvojno perspektivo človekovega položaja na zemlji: veličino in bedo — ali, če hočete, veličino v bedi in bedo v sredi veličine — miselno poglobi, filozofsko utemelji, ne da bi ju zato pesniško kaj manj doživljal.

Iz tega zajema prikipi prelepa, neprevedljiva pesnikova sentenca: "*Sunt lacrimae rerum, stvarnost ima solze v sebi.*" Tudi v nasladi, v zmagoslavju, na višku oblasti, v mogočni ureditvi svetovnega imperija, v redu in miru samem je polno solz. V svojem največjem delu

E n e i d a opeva Vergil beg trojanskega kneza Eneja, njegovo blodenje po svetu ter končno naselitev v Italiji, kamor so ga vodili bogovi, da ustanovi novo državo Rim, po bajeslovnih izročilih naslednico nesrečno premagane in porušene Troje. Po tej razlagi se je rimsko cesarstvo porodilo iz mnogih solza in nesreč.

Trpljenje neznanih in pozabljenih prednikov je ravno toliko ali še več doprineslo k rimski slavi kot podvigi bojaželjnih junakov, katerih nameni niso bili vedno čisti. Bolj kot plod človeških stremeljenj, je bila svetovna država delo božjih sil. Enej je velik predvsem zato, ker je poslušal božji glas in se mu ni upiral. "*Cede Deo! — Podredi se Bogu!*" je bilo njegovo geslo. Človek ne kontrolira teka zgodovine. Skoraj bi se lahko trdilo z gotovostjo, kakor je dejal Joseph de Maistre, da tisti, ki mislijo, da usmerjajo zgodovino, dosežejo ravno nasprotno od tega, kar so hoteli. Pregarjanja so okrepila Cerkev. Oba Napoleona sta hotela pregaziti Nemčijo, pa sta vzbudila njen ponos in pripravila njeno hegemonijo. Hitler je hotel uničiti komunizem, pa mu je odprl vrata do še večjega razmaha. Ta zavest je bila močna in ostrovidna pri Eneju, zato ga ni mikala vloga ustvarjalca ali ustanovitelja, pač pa je videl v *s o d e l o v a n j u* z božjimi silami edino rodovitno možnost dejavnega uveljavljanja.

Rimski imperij je bil zgrajen s solzami in solz še nikakor ni bilo konec. Ta tragični nauk je v Vergilovih sodobnikih moral povzročiti podobno "očiščenje vseh strasti" kot stara grška tragedija, ki je s prikazovanjem pretresljivih dogodkov vzpostavljala v napuhnenih in razburkanih srcih gledalcev mir in vedrino. Vir vsega nereda je namreč *hybris*, napuhnjenost človeškega duha, ki se že ne podreja več stvarnemu redu in ne priznava prave lestvice vrednot, ampak hoče stvari in dogodke podrediti svoji samovolji. Rimska bližnja zgodovina je bila polna faustovskih likov, častihlepnih patricijev in zagrizenih ljudskih politikov ter drugih nadjudi, ki so se nepopustljivo držali svojih načrtov in jih skušali za vsako ceno uveljaviti ne glede na skupni blagor. Vergil jih je dobro poznal iz svojih potov po Milanu, Neaplju in Rimu. Tudi sam cesar Oktavijan Avgust, pod katerim se je vzpostavil mir, znameniti "*rimski mir — pax romana*", nikakor ni bil brez madeža. *Hybris* je vrgla tudi nanj

svojo senco. Med veličino je tičala beda in z njo solze.

Nobena stvar ni tako zoprna človeškemu napuhu kot dejstvo tragike človeškega položaja na svetu. Za **hybris** — je tragičnost neznošno pohujšanje, spričevalo človeške nemoči in omejenosti, ki ga je treba po vsej sili zanikati. Napuh ne računa s človeško bedo, zahteva uspeh, naj stane, kar hoče, in je ravno zato tako strašno nečloveški. — Oznanjevanje tragike zdravi **hybris** in pomaga človeku, ki se noče izneveriti svojemu naravnemu bistvu. Ko je Eneida postala narodni ep rimske države, je plemenitost te tragične pesnitve blažila v duhovih sodobnikov posledice daljnih in bližnjih rimskih zločinov.

* * *

Poslanica Vergilove pesnitve je torej d v o j n a : vsak človeški uspeh, vsaka človeška zmaga ima grenkobo v sebi, bodisi da je izšla iz trpljenja, bodisi da ga je prinesla s seboj, bodisi da jo je **hybris** zasencila s svojim mrakom; ni veličine na tem svetu brez bede; vse, kar je trdnega zgradila človekova delavnost, je res trdno le, kolikor se opira na neizmerno trdnost naravnega in božjega reda; človek res gradi samo tedaj, kadar sodeluje s tem redom. Na drugi strani pa tudi ni bede brez vsake veličine: v najhujši zmedi brezvladja in nespameti, nesreč in zločinov je vedno moči odkriti kaj lepega, plemenitega, kar opravičuje življenje in mu daje pomen; **hybris** ne more prekriti vsega smisla in lepote, ki se skriva v stvarnem redu, ki vse vključuje v sebi; če ne bi bilo druge zvezde na obzorju, pa nam morajo vsaj blagi sadovi, ki jih v d a n o trpljenje vedno rodi, še naprej buditi up.

Enej je predvsem v d a n človek. V njem ni sence prometejskega ali faustovskega upora ali nadčloveškosti, kot si jo je zamišljal Friedrich Nietzsche. Latinsko besedilo pesnitve ga dosledno imenuje "**pius Aeneas**". Pridevnik **pius**, ki ga navadno slovenimo s "pobožen", vsebuje preveč odtentkov, da bi se dal prevajati brez težav. Po Bradaču (*) je **pius** človek s čutom dolžnosti, mil, dober, nežen, ljubezniv. **Pietas** pomeni pobožnost, kadar meni bogove, ljubezen, vdanost, kadar se nanaša na starše, iskrenost, kadar meri na prijatelje, domoljubje, ko ima opraviti z domovino, in spoštovanje, kadar je govora o predstojnikih. **Pietas** izraža tisto urejeno duševno nastrojenje, ki izvira

iz globokega pristanka na stvarni red in priolitve v usodo (*consentement à l'être*, kakor pravijo temu Francozi).

Pri Tomažu Akvinskem pomeni: **pietas** vdanost in ljubezen do staršev in domovine. Staršev in domovine si nismo izbrali. Bili so nam dani z življenjem, zato upornost na tem mestu nič ne opravi. Smo, kar smo, pa čeprav nočemo biti — Jean Lacroix pripoveduje, da se je nemški filozof Paul Ludwig Landsberg, ki se je iz nasprotovanja hitlerizmu začel sramovati svojega nemškega izvora, skušal z vso silo pofrancoziti. Pri tem početju pa je kazal značilno, samo Nemcem lastno trmo in disciplino. Domingo Faustino Sarmiento je v Južni Ameriki vneto preganjal španska izročila in jih nadomeščal z anglosaško civilizacijo. Globok poznavalec človeške duše, kot je španski filozof Miguel de Unamuno, pa pravi, da se je Sarmiento pri tem preganjanju obnašal čisto po špansko. — Tudi tukaj velja Horacov izrek: "*naturam expellas furca, tamen usque recurret* — naravo boš izganjal z burklami, pa bo vedno prišla nazaj."

Pravo domoljubje je zato prepojeno z duhom sprejetja naravnih danosti in je zanj značilna zavest pripadnosti, odvisnosti in povezanosti. To pa se težko uskladi s stremljenjem po vsestranski neodvisnosti in nevezanosti, ki ga tako pogosto opazujemo pri modernem racionalistično uglasenem človeku. Zaradi tega ima novodobni nacionalizem prav malo **pietatis** v sebi in se presenetljivo bliža vase zaprtemu napuhu, nestrpnemu za vsako odvisnost in vključenost. "Sveti egoizem", je opredelil tako čustvo do domovine Benito Mussolini. Egoizem je vedno **hybris**; če se prenese z osebnega na domovinsko področje, zato prav nič ne izgubi svojega moralno negativnega značaja.

Domovina in rod sta osnoven del naše usode; pomenita predvsem dve razsežnosti naših globinskih duhovno-telesnih vezi. **Hybris**, to je napuhnjenost, tega ne more doumeti, saj ne vidi, da je resničen jaz vedno vezan, vključen, v veliki meri dan in ne izbran ter da se svoboda plodno razvija samo v omenjenem okviru. Napuhnjenost je v bistvu zagledanost v neresnično sliko osebne realnosti, njen "jaz" je utvara brez podlage in brez življenja. Ko si napuhnjenost prizadeva, da se

(*) Dr. Fran Bradač, *Latinsko slovenski slovar*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1955 — str. 438, 440.

osebno uveljavi, njen napor ne raste iz trdnih tal osebnih danosti, ker jih pač noče sprejeti in nanje pristati ter tako s o d e l o v a t i z njimi, ampak gradi na pesek, brez temeljev, ker hoče poljubno u s t v a r j a t i svoj obraz brez vezi in omejitev. Svoboda ni isto kot popolna neodvisnost in nevezanost.

Človek je ustvarjeno, končno bitje, ki živi uvrščeno v vesoljni red in v ritem njegovega dogajanja. Človek se ne more uspešno upirati nespremenljivim dejstvom, zakonom življenja, višjim silam narave in zgodovine ter pravicam človeške skupnosti. Človek ne more iti proti vsem oblikam izročil, kulture, sožitja z bližnjim in končno proti veličini Boga, ki vse objema in vse preveva, proti "skritemu in nedoumljivemu Bogu". Kakor pravi svetovno znani avstrijski psiholog in psihiater Rudolf Allers (*), prepletanje vseh teh stvarnosti in njenih zakonov sega globoko v človekovo bit in brez njih ni mogoče razumeti njegove narave, ki je neločljivo povezana z vesoljnim redom. Kdor se upira temu dejstvu, se upira samemu sebi, izpodkopava svojo lastno bit. Tukaj tiči vir premnogih n e v r o z. Človek hoče veliko, a zmore malo, in iz prevelike razlike med voljo po moči in dejansko nemočjo vrejo muke in težave. Globok in svoboden pristanek na stvarni red (pietas) pa nasprotno prinaša mir in zdravje.

Tudi velike zgodovinske spremembe, ki so nas doletele, begunstvo in izgnanstvo z vsem trpljenjem, so del naše usode. Nismo jih iskali niti izbrali. Nima smisla tajiti si to nesrečo, nima smisla manjšati njen pomen in živeti, kakor da bi se ne zgodila. Tisti, ki so nas pognali v svet, morda mislijo, da izključno iz lastne moči urejujejo tek dogajanja in da poljubno grade novo družbo. Toda tudi oni se bodo, če se že niso, znašli uklenjeni med omejitve in končnosti in teža višjih, človeka presegaajočih sil se bo kmalu dala čutiti z vso trdoto.

Vergil nam je lahko učitelj tudi v tem pogledu. Njegov junak Enej se ne upira volji bogov, dasi strašno trpi zaradi uničene domovine in zaradi potikanja po tujem, neprijaznem svetu. Nikakor ne skuša pozabiti na svojo nesrečo in se ne ustavlja trpljenju izgnanstva. Zato ne pozna gneva in v njegovi duši vlada mir, čeprav se neštetokrat znajde na robu obupa. Pomislimo le na tiste grenke besede, v katerih se bodo prepoznali izgnanci vseh ča-

sov: "via inviae — pota brez pota!" Vse je sama pot, a na vseh teh potih, se zdi, da za izgnanca ni prave poti, prave smeri. Enej ne gre v nove kraje po svobodni izbiri (n. pr. "Italiam non sponte sequor — ne grem v Italijo po lastni volji"), a vendar gre in se ne ustavlja usodi. Po drugi strani pa mu privolitev v novo poslanstvo prav nič ne zmanjša ljubezni do rodne dežele:

**"Me si fata meis paterentur ducere vitam
auspiciis, et sponte mea componere curas;
Urbem Troianam primum, dulcesque
meorum
Reliquias colerem.**

Če bi usoda pustila živeti mi lastno življenje,
če bi le mogel izbrati po srečju skrbi si in marnje,
moje ljubezni središče bila bi trojanska dežela,
milo grobovje rojakov."

Samo ljubeče sprejetje usode more omogočiti notranjo spravo med zvestobo do stare domovine in novim poslanstvom. Konflikt se pomiri v globlji sintezi, razlika se omili v okrilju osnovnejše enote. Ni veljavnega razloga, ki bi opravičeval odpor proti novemu položaju v imenu stare zvestobe, niti ga ni, da bi silil prelomiti s starimi vezmi, da bo bolje izteklo vkoreninjenje v novi svet. Pred dvema letoma je slovenski kanadski misijonar Janez Kopač napisal preprost, a izredno točen in globok članek o treh tipih Slovencev v novem svetu (*). Eni so ostali, kjer so bili, in se ne trudijo, da bi se vživeli v nove razmere; drugi so skoraj nasilno prelomili s slovenskimi izročili in se priličili novemu okolju na nek prenegel, umeten način; tretji pa so ostali zvesti svojemu rodu, znali pa so tudi vzljubiti svojo novo domovino, kot n. pr. pesnik Ivan Zorman in Anton Grdina, ki sta enako osrečevala Slovence in Amerikance ter žela obojestransko priznanje, kar se je videlo zlasti ob

(*) Rudolf Allers, *Naturaleza y educación del carácter*. (Prevod iz nemščine). Labor, Barcelona 1950, str. 306-307.

(*) Glej "Svobodna Slovenija" — 30. januarja 1958.

njuni smrti. — Upor v enem smislu onemogoča pravo sprejetje v drugem smislu in obratno, sprejetje usode v enem pogledu sili k isti drži tudi v drugem pogledu. Nič tako ne olajša življenja v nove razmere, kot prava vkoreninjenost v domačem svetu in rodu. Govorimo o življenju in ne o površnem, samovoljnem priloženju; o pravi vkoreninjenosti in ne o trmastem, upornem ostajanju pri svojem. Samo kdor je močan, se lahko res prilagodi in živi v novo okolje. Resnično življenje namreč zahteva poln razvoj in zalet osebnostnih sil, česar pa ni zmožen, kdor je notranje razcepljen in mu skrita upornost piše sile.

* * *

Usoda, *fatum* je osrednja, teološka beseda Eneide, kakor pravi nemški mislec Theodor Haecker (*). Da pa bomo ta pojem prav razumeli, kakor ga je razumel Vergil, je treba pojasniti dve stvari.

Fatum, pomeni izvorno izrek, besedo, izraženo misel. V svoji jezikovni vsebini ta izraz nima ničesar, kar bi pomenilo temo, samovoljo, slepo nujno, fatalizem, skratka ničesar, kar bi spominjalo na orientalni kizmet.

Pri Vergilu se zdi, da je ta beseda odeta v svetlobo: usoda prekipeva živega, stvarnega smisla, ki ga človeški um zaradi svoje šibkosti ne more vedno odkriti, včasih ga pa vendar odkrije in tedaj se pokaže kot utemeljeno in upravičeno, kar je imelo nekoč podobo nesmiselnega igračkanka višjih sil. Svet ni zmeda, svet je red in vse dogajanje ima svoje globoke razloge. V tem svetu in v tem dogajanju ima vsakdo svoje mesto in tega mesta ne more brez kazni zapustiti. Sankcija je v redu samem. Kdor se oddalji s svojega mesta, se izkorenini, zgubi stik s svojim intimnim središčem, se odsvoji, ni več svoj, ampak postane sebi tuj. Notranje skladiše se zruši. Naša osebna usoda, *fatum* je tudi beseda, smisel, luč — odsev in udeležba na Besedi, Smislu, Luči. Tudi Friedrich Nietzsche, veliki upornik in filozof nadčloveškosti, je v svojih tavanjih od-

kril ljubezen do usode: "Na svetu je ena sama pot, ki je ne more prehoditi nihče razen tebe. Kam vodi? Ne vprašuj, pojdi naprej!" in k tem besedam je pripisal misel iz Schopenhauerja: "Človek se nikdar ne dvigne tako visoko kakor takrat, ko ne ve, kam ga more privedi njegova pot." Po krščansko bi rekli, da se človek nikdar ne dvigne tako visoko, kot kadar se prepusti vodstvu Previdnosti.

Usoda, *fatum* je svetla skrivnost ali obratno skrita luč, katero je moči vedno do neke mere umeti, ki pa v celoti uhaja prodornosti naših misli. Zato pa ljubezen do nje in privolitev vanjo vabita na vdano, a razumno sodelovanje, na razmah človekove dejavne svobode: kajti kjer je smisel zadaj, pa čeprav skrit, tam se ni mogoče slepo in zgolj trpno prepustiti, naj dogajanje pač gre, kamor hoče. S tem pridemo k drugemu pojasnilu, ki ga moramo razviti.

Ljubezen do usode nudi torej edino trdno podlago naši dejavnosti v svetu in v zgodovini. Antika in stara Evropa sta to resnico dobro razumeli, medtem ko jo Orient in moderni Zapad zanikata: Orient v prid trpne predanosti in slepe vere v kizmet, moderni Zapad pa v prid votlega, poljubnega aktivizma: "All things are possible, vse je mogoče storiti." Ljubezen do usode ne zmanjšuje zavesti svobode in osebne odgovornosti, ki išče svoje rodovitno polje v mejah stvari, ki so od nas odvisne. Zdrav človek se razvija v območju svojih resničnih možnosti, v obsegu, ki ga njegovo stvarno bistvo more zavzeti. Njegovo prizadevanje ga ne razprši, niti ga ne odsvoji, ampak ga poenoti, poglobi, privede k srečanju s samim seboj, mu da konsistenco, preprostost, vedrino. Vse, kar je, je, kolikor je preprosto, eno, kompaktno.

(*) Theodor Haecker, *Virgil, Vater des Abendlandes* — španski prevod: "Virgilio, padre del Occidente". Epesa, Madrid, str. 131 — Haecker mi je bil pri pisanju pričujočega članka v marsičem vodič.

Eden izmed naših problemov: dvojezičnost

Postavljeni smo v tujejezično okolje. Nekateri si zaradi tega ne belijo glave in še naprej govorijo stari, domači jezik ne samo doma, marveč tudi v družbi in pri delu (saj je mogoče celo delodajalec Slovenec). Tujo besedo spregovore samo v trgovini ali javnem uradu. Te vrste enojezičniki niso pravi naseljenci, ampak samo turisti. Da bi se včlanili v novo jezikovno okolje, jim ne pride na um. Pozabljajo, da bi morali biti novi domovini hvaležni za gostoljubje in se udomačiti. Obzorje se jim oži, ker se zapirajo v majhen krog. Razumljivo je to zadržanje — in opravičljivo — pri starejših preprostih ljudeh, ki v novi domovini ne mislijo napredovati. Sicer pa je tako stališče nevzdržno.

Nekateri se oprimejo novega jezika in starega pozabijo. Enojezičniki, ki mislijo, da jim stari jezik ni več koristen. Oportunisti večinoma ali slabiči kratkega spomina. Brez krivde pa, kadar jih je morski val vrgel med same tujce, kjer jim je onemogočen vsakršen stik z rojaki.

Bolj smešen kot žalosten je tretji razred enojezičnikov: to so tisti, ki se nikoli dobro ne nauče novega jezika in ki materinščine verjetno nikoli niso dobro znali in si zato ustvarijo svoj jezik, mešanico novega in starega. Taka mešanica je zlasti običajna med sorodnimi jeziki (italijanščina — španščina; portugalsščina — španščina). Znak je duševne lenobe.

Blizu tej vrsti enojezičnosti je delno nepopolna dvojezičnost. V rabi sta dva jezika, a njuno znanje je nezadostno. Medtem ko "mešani" enojezičnik govori svoj jezik ob vsaki priliki, "nepopolni" dvojezičnik razlikuje dva jezika in govori vsakega ob svojem času. A materinščina mu krni in novi jezik zna le površno. Njegovo znanje obeh jezikov ne za-

leže za enega. Govorjenje mu je barbarsko. In pisanje...? Zdi se potemtakem, da je edina dostojna, vredna možnost polnokrvna dvojezičnost.

Bistvena za dvojezičnost je poleg znanja tudi raba. Kot sociološki faktor jezikoslovčeve znanje jezikov ne prihaja v poštev. Tudi ni dovolj za naš pojem dvojezičnosti trenutna, prehodna raba raznih jezikov kot v primeru ljudi, ki veliko potujejo, ali vojakov ali diplomatov na tujem. Imamo občutek, da moramo tudi tolmača izključiti, čeprav je dvojezičnost njegov poklic. Šlo bi torej za stalno rabo obeh jezikov v naravnem okolju. Dejali bi, da je pa na ta način dvojezičnik lahko tudi turist, če se povsod, kjer se ustavi, počuti kot doma.

Dvojezičniki kot sociološki pojav so v glavnem dveh vrst: prebivalci ozemelj, kjer se prekrivajo in prelivajo sosedna jezikovna območja, in emigranti, ki so šli s trebihom za kruhom v deželo, kjer se govori drugačen jezik, in tam žive pomešani med domačim prebivalstvom. Prva skupina je obrobna ali frontalna, medtem ko je druga — emigrantska — otočna, osamljena, razpršena. Obmejno prebivalstvo je včasih lahko odrezano od narodnega telesa s političnimi mejami in mu je zato komunikacija z osredjem otežkočena ali povsem pretrgana, ne preneha pa biti ud, periferija celote. Izseljenci ali preseljenci pa pogrešajo krajevne stičnosti s celoto. Kadar je izseljenska kolonija številna in strnjeno naseljena, je lahko nekaka reprodukcija svojega naroda v miniaturi. Ima svoja kulturna žarišča, ima lahko istočasno trden in stalen stik (pismeni) z domovino, vendar ostane otok. Obrobna dvojezičnost je posledica trčenja dveh mas, enakovrednih, čeprav je kdaj ena izmed njih v defenzivi. Tudi nasilno uveljavljanje enega

jezika na škodo drugega ne spremeni v prebivalstvu zavesti, da ima pravico do svojega jezika. Zato zatirani jezik z vso trdoživostjo kljubuje. Otočna dvojezičnost je posledica mešanja dveh neenakovrednih elementov, od katerih je eden gost, drugi gostitelj. Gost ima le omejeno pravico do svojega jezika, zato znatno prej utone: drugi rod si navadno že prisvoji jezik gostitelja.

Kadar gre za ostanke podjarmljenega naroda, imamo primer otoka, ki ima pravico do svojega jezika. Konec koncev utone, a lahko vztraja tudi stoletja (Indijanci).

V vsakem primeru dvojezičnosti smo videli, da ima eden izmed jezikov neke vrste prednost pred drugimi. Je to "jezik očetov" ali materinščina. Res da je včasih težko določiti, kateri jezik je materinščina, na primer pri otrocih mešanih zakonov (ki so pa ravno med dvojezičniki najbolj pogosti). Kateri jezik je materinščina v drugem rodu izseljencev, ki je govorico staršev že pozabil? Teoretično gotovo jezik staršev, a če pogledamo resnici v oči, moramo priznati, da je, kar se tiče jezika, okolje prevzelo nalogo staršev in materinščina dejansko ni "materinščina". Kadar dom posreduje otroku izročilo, je domači jezik materinščina, če ga pa ni naučil več kot poimenovati stvari, vse ostalo pa je izvršilo okolje ali celo starši v tujem jeziku, je jezik staršev izgubil svoje pravice. Če se v domu govorita dva jezika (mešani zakoni ali tudi ne) ponavadi eden prevladuje, ali bolje rečeno, eden je prihranjen za intimno življenje. Tisti jezik zapusti najgloblje sledove v duši. Pozneje ga otrok mogoče pozabi: a v trenutkih močnega duševnega pretresa se mu povrne. ("Preklete grablje" je bil takšen izbruh narodnega odpadnika v jeziku, ki se mu je bil odpovedal.) Materinščina bi bila potemtakem jezik, v katerem so dali starši otrokom svoje najintimnejše: od vere preko pravljič do vraž. Če starši govorijo spakodrano mešanico dveh jezikov, je lahko otroku ta mešanica materinščina, dasi bo poznaje — pod vplivom šole in okolja — govoril čist jezik.

Zdi se torej, da absolutnega dvojezičnika, ki bi oba jezika enako uporabljal, ki bi mu bila oba enakovredna, skoraj ni. Utegne se zgoditi, da se dvojezičnik sam ne zaveda razlike ali da svoja jezika celo napačno vrednoti. Govori jezik okolja in se materinščine kar

nekam sramuje, podtalno pa materinščina živi in ga idejno hrani. Pisatelj lahko v privzetem jeziku doseže izredno izrazno moč, ki je v materinščini nima, ker je ni gojil, vendar je ta tista, ki njegovemu delu vdihne dušo. Celotno slog, čeprav korekten, ima vonj po materinem jeziku.

Ako je absolutno nevtralen dvojezičnik nemogoč ali vsaj redek, je pa lestvica od ene do druge skrajnosti gosto obljudena. Skrajni točki sta prav za prav enojezičnost, ki smo jo opisali v početku. V obmejnih pasovih obstoji tudi primer "zagrizencev", ki drugega jezika nočejo govoriti, čeprav ga seveda znajo. Med izseljenci se pa mnogokrat dogaja, da jezika nove domovine ne asimilirajo, kot bi bilo njim samim prav, ker se — morda podzavestno — boje, da bi s tem grešili nad materinščino.

Raba tega ali onega jezika je praviloma navezana na določene naravne ambiente. Spoznali smo že dom, varovalko materinščine. Nadaljnja dva ambienta sta "zunanji svet" (ulica, trgovina, uradi) ter zaposlitev (tovarna, pisarna, šola, šport). Različna je izbira jezika v narodnostno mešanem obmejnem pasu, kjer je prebivalstvo strpno in se medsebojno spoštuje ali kjer se en del (manjšina) zatira. Izbira je lahko hotena ali prisiljena. V različnem položaju sta tisti, ki se je naselil v tuji deželi, ker so bili pogoji tam ugodnejši (ekonomski, kulturni), in oseba, ki je prisiljena rabinati uradni jezik tujca — sovražnika. Prijazno in sovražno razpoloženje do jezikov posebno vpliva na dejansko rabo. Tako so dvojezičniki, ki svojemu jeziku vselej dajejo prednost in drugega govore, kadar zaradi okoliščin morajo, in drugi, ki novi jezik postopoma asimilirajo, dokler se ga popolnoma ne oprimejo. Takim je dvojezičnost zgolj prehodna doba, medtem ko prvi vse življenje ostanejo dvojezičniki, čeprav posili.

Čustveni odnos do jezikov vede še dlje: vsak izmed jezikov ima svojo nalogo, ki se ne krije vselej z ambientom. Dvojezičnik navadno v enem jeziku pripoveduje (občevalni jezik), v drugem izpoveduje (subjektivni izraz). Za osebno izpoved je jasno primernejša materinščina. Kadar je težko določiti, kateri izmed jezikov je materinščina, ima vključno temu en jezik prednost in tako prevzame funkcijo materinščine.

Pri izbiri jezikov igra važno vlogo subjektivna kulturna stopnja. Dvojezičnik na nizki kulturni stopnji je znatno bolj podvržen zunanjim vplivom kot izobraženec. Preprostemu človeku je dovolj, da se z okolico sporazume in ga zato manj zanima, v katerem jeziku bo to storil. Neizobražen človek je zato manj odporen do vsiljenega mu jezika in si ga hitreje prilasti — za svojo rabo in na svoji stopnji — kot izobraženec. Seveda se to dogaja samo, če je kontakt s tujim jezikom stalen. Nasprotno je preprost človek konservativnejši, če ima možnost ostati v svojem svetu in pride v stik s tujim jezikom le kdaj pa kdaj. Izobraženec se zaveda vrednosti znanja jezikov, izbira jih zavestno, je sposobnejši, da doseže večjo popolnost v privzetem jeziku, a ker je preveč zavesten, ga počasneje asimilira. Preprost človek v obmejnem pasu v glavnem rabi samo en jezik, v emigraciji mu je dvojezičnost prehodna — če se ni odločil ohraniti stari jezik. Odpor proti nasilnemu potujčevanju je pri intelektualcu močnejši; preprost človek je težko šovinist. Spet je pa samo izobraženec renegat, medtem ko zgolj politični pritisk na preprostega človeka nima tolikšnega vpliva.

Kakšen je pisateljev odnos do dvojezičnosti? Med nami je svoj čas veliko prahu vzdignil Adamič s svojimi angleško pisanimi knjigami, vendar je literarna zgodovina polna dvojezičnih pisateljev, kakor tudi takih, ki so "presedlali" z enega jezika na drugega.

Zaradi narodnostnega trenja v obrobnih dvojezičnih pasovih brani pisatelju narodna zavest ali pa bojazen pred obsodbo, da bi pisal v tujem jeziku, dasi ima vse pogoje in morda celo razpoloženje za to. Laže je v domovini pisati v tujem jeziku, zlasti če gre za jezik kulturno visokega naroda. Zato je mogoče, da Indijec piše v angleščini in da je Prešeren pisal nemške pesmi. Srednjeveški in renesančni avtorji so pisali v univerzalni latinščini. V znanstveni literaturi je raba tujega jezika še danes zelo pogosta; zaradi tega Milan Vidmar ne vzbuja pozornosti, ko piše v nemščini.

Potem ko smo pregledali različne vrste dvojezičnosti ter različna zadržanja subjektov do tega pojava, bi bilo potrebno zavzeti neko stališče: ali je treba sprejeti dvojezičnost kot dobro ali kot nujno zlo, če se ji že ne moremo izogniti?

Mnogi se boje dvojezičnosti, ker mislijo, da ob istočasni rabi tujega jezika materinščina trpi. Zakaj materinščina ni samo sentimentalni spomin na domovino, je v resnici dobrina, ki bi jo bilo škoda izgubiti zase in za bodoče rodove. Kot celota smo izseljenci dolžni ohraniti svoj jezik iz hvaležnosti do naroda, ki nas je kulturno rodil in vzgajal. Silno važen je tudi vzgojni moment. Kako bodo starši otrokom v tujem jeziku izročili kulturno bogastvo, ki so si ga sami nabrali v domačem? Velja to ne samo za otroške pesemce in igrice, molitve, pravljice, reke in pregovore, temveč tudi za "šolanje", ki ga nudi dom (spoznavanja sveta, lepo vedenje, gospodinjstvo in gospodarstvo). Še bolj pa to velja za duhovno vez med starši in otroki, brez katere je nemogoča vzgoja, likanje bodočega moža in žene, brez katere ni družine in ne doma.

Drugi se boje materinščine, ker mislijo, da jih ovira pri študiju in rabi novega jezika, ki ga potrebujejo, če hočejo obstati. Intelektualec potrebuje čim popolnejše znanje, če naj se pribori do sebi primerne mesta.

Tretji nočejo govoriti materinščine doma, ker mislijo, da bo otroke motila in jim škodila v razvoju. V šoli se utegnejo pojaviti težave in samo, če se materinščina povsem izključi, je mogoče otroka obvarovati pred občutkom manjvrednosti spričo nepopolnega znanja jezika, v katerem se govori na cesti in v šoli.

Vsi našteti razlogi za bojazen pred dvojezičnostjo imajo nekaj v sebi. Nedvomno se otrok hitreje nauči pravilno govoriti, če govori samo v enem jeziku, in odrasli si bo laže prisvojil duh novega jezika, če bo — vsaj začasno — izključil rabo drugih jezikov. Motnje seveda ne trajajo dolgo, pri odraslem razmehoma zelo malo časa (dokler se ne spusti v konverzacijo), pri otroku dlje, ker ne more rabiti slovarja in mu pri učenju novih besed dom ne pomaga. Ima pa zato otrok boljši spomin in boljši posluš za tako imenovani akcent jezika, tako da vključ večjim težavam starše kmalu pusti za seboj. Ko je prva etapa premagana, motnje ne izginejo popolnoma. Nasprotno so celo nevarnejše, če se jim nastajajoči dvojezičnik zavestno ne stavi v bran. Jezik, ki se več govori (običajno novi), začne rušiti drugega s tem, da mu vsiljuje svoje besede, svoj besedni red, svojo sintakso. Ta nevarnost je tako resna, da je potrebna močna volja in včasih tudi — pravopis in slovnica.

Pri otrocih, ki jih vse okolje uči novega jezika (zdaj nas zanima samo otočni dvojezičnik — izseljenec, kakor tudi zamejski obrobnik: oba v defenzivi), je potreben pouk in neprestano "popravljanje". Idealna rešitev je seveda dvojezična šola, kakršno si lahko privoščijo močne in bogate emigracije.

"Kolikor jezikov znaš, toliko mož veljaš." In ni važno, če je eden teh jezikov skromna slovenščina, ki jo govori dober milijon ljudi. Kajti znanje jezika nima samo praktičnega namena sporazumeti se s člani drugega naroda in brati njegovo literaturo. Čemu se v šolah poučujeta latinščina in grščina? Ker kot visoko razvita jezika izobrazujeta. Vsak jezik kot tak, ne glede na literaturo, ki jo odklepa, izobrazuje: z besediščem bogati pojmovni svet, z oblikami (sklanjatev, spregatev) uri um, s sintakso uči logično misliti in oblikovati. Že sam besedni zaklad je neprecenljive vrednosti. Resda je pojem prvi in za njim šele pride beseda, ki ga poimenuje. A besedni zaklad je sad stoletnih naporov in mi, ki se učimo besed, preko njih prihajamo do pojmov. Pojmi imajo toliko odtenkov, ki bi nam nikoli ne prišli do zavesti, če ne bi besede s prstom pokazale nanje. Preslabi opazovalci smo, da bi se sami dokopali do razlikovanja odtenkov zelene barve, kaj šele da bi sami spoznali razliko med sorodnimi abstraktnimi pojmi, ki jih v jeziku poimenujemo s sinonimi.

Kako se tedaj dvojezičniku, ki se resno bavi a svojimi jeziki in jih neprestano izpopolnjuje, duševno obzorje širi! Besedišči dveh jezikov ni sta skladni, kajti vsak jezik je šel svojo pot skozi kulturo in civilizacijo. Slovenščina ima peščico izrazov za razne vrste in pasme konj (in še teh: koliko jih poznamo?), arabščina pa jih ima skoro nešteto (nima pa besede, s katero bi se reklo kratkomalo "konj"). Koliko izrazov imamo za raznovrstna jadra Slovenci, stisnjeni ob vrh Jadranskega morja, in koliko Angleži in drugi pomorski narodi? Dokler se površno ukvarjamo z jeziki in prevajamo iz enega v drugega "svinčnik" — "pencil", "dober dan" — "buenos días" delamo isto, kot če bi šifrirali, ko pa nam slovar za "površen" ali "ukvarjati", da cel kup besed v drugem jeziku, smo prisiljeni začeti definirati v vsakem jeziku posebej, začne se nam odpirati svet sinonimov, a to pot v različnih jezikih.

Dokaz za to je, da smo tudi takrat, ko govorimo v enem jeziku, velikokrat prisiljeni upo-

rabljati tuje izraze. "Gemütlich" ali "naïf" se rabijo neprevedeni v besedno bogati angleščini, da ne govorimo o tipičnih nacionalnih posebnostih kot "vodka", "patio", "harakiri" in "vendetta". (Pretiravanje je seveda samo razkazovanje in spakovanje). Kdor zna več jezikov, je zmožen in dolžan natančneje precizirati svoje pojme. Če besedni zaklad nekega jezika primerjamo z mrežo bolj ali manj gostih poldnevnikov in vzporednikov, ki točke — pojme samo približno določa, tvorijo besedišča več jezikov vedno gostejšo mrežo, in da tako rečemo v različnih ravninah: pojmi so vedno bolj plastični. Aktivno znanje dveh ali več jezikov jim da tretjo dimenzijo.

Poskusi so pokazali, da je jezik že samo v gori opisanem smislu pomemben faktor v socialni psihologiji. Eden teh poskusov je bil nekako takle: Pripravili so tri slike, ki so predstavljale 1) moža, ki drži v rokah zavitek s sadjem — papir se je strgal in sadje se stresa na tla; 2) moža, ki nese vrč z vodo — ozrl se je in nekoliko tekočine polil; 3) moža, ki izli-va vodo iz vedra. Enojezični zastopniki dveh različnih jezikov so morali izmed treh slik izbrati dve, ki se jim je zdelo, da imata nekaj skupnega. Slike so bile brez besedila in se niso komentirale ne v tem ne onem jeziku. Zastopniki enega jezika so se pretežno odločili za 1) in 2) in zastopniki drugega za 2) in 3). Pri teh je prevladala "tekočina", pri onih "nezgoda". Ugotovilo se je, da je "nezgoda" opozorila nase tiste, ki v svojem jeziku ne poznajo razlike med "stresti" in "politi", to se pravi, da jih ne zanima snov, pač pa rabijo različne glagole za "hote" in "nehote" povzročeno padanje. Nasprotno je "tekočina" stopila v ospredje pri tistih, ki te razlike ne poznajo, ločijo pa glagola "stresti" in "politi". Zanje sta bili sliki 1) in 2) tako različni, da jih je pritegnila ista snov v slikah 2) in 3). Na podlagi raznih podobnih poskusov se je izkazalo, da imajo različni jeziki za posledico različno zadržanje, tudi kadar ne posreduje beseda.

Zanimivo bi bilo napraviti poskuse te vrste z dvojezičniki. Eno je gotovo: dvojezičnik bi dokazal, da ga pri izbiri ne vežejo besede toliko kot enojezičnika. Prostejši je in lažje gre v stvar samo. Katera številka je pri številu 21 prva, desna ali leva? Slovencu ali Nemcu utegne biti prva enica, ki jo prvo prebere, Francozu ali Angležu desetica, ker je ta, ki jo izgovori prvo, v arabščini se bere in piše z

desne na levo. Če damo prav nekemu umetnostnemu teoretiku, semitom zahodno slikarstvo ne pove toliko kot nam, ki sliko "beremo" z leve na desno. Dvojezičnik je sposoben "brati v obeh smereh", vživi se lahko v "dušo" tega ali onega naroda, te in one kulture.

Dvojezičnik nikoli ne prevaja, kvečjemu primerja. Misli v jeziku, ki ga trenutno rabi. Preko jezika sega v kulturne globine naroda. Toda ali je mogoče koreniniti v dveh kulturah? Ali pa je dvojezičnik izkoreninjenec? Ali vsaj socialno okrnjen?

Zlasti med obmejnimi dvojezičniki je mogoče opaziti neko brezbriznost, nezavednost, neodločnost. Ima pa ta neprikupni zvok lahko blagoglasen prizvok strpnosti. Kdor se je igral in šolal v dveh jezikih, se obrusil v dvojezični družbi in se aktivno udeleževal kulturnega življenja obeh jezikovnih skupin, ima prednost pred enojezičnikom tudi socialno, tako kot tisti, ki ima dostop v različne socialne plasti.

Vprašanje, ali je mogoče biti Italijan in Slovenec obenem, izgubi svojo ost, če sprejmemo, da popolen, pristen dvojezičnik obstoji le v teoriji, medtem ko v praksi vselej prevladuje en jezik, če ne v rabi, pa po čustvenem odnosu do njega. Narodno zelo zavedne družine posejajo družbo druge narodnosti, doma pa otrokom ne dovolijo govoriti v tujem jeziku. Strpnost ni nezdržljiva z narodno zavednostjo. Brezbriznost glede narodne pripadnosti se zdi, da ni

toliko posledica dvojezičnosti, kot pa rezultat nesmiselnih in neuspešnih narodnostnih trenj. Ista trenja kajpada vodijo tudi v drugo skrajnost: zagrizenost in šovinizem. Anketa na terenu bi verjetno dognala, da večina dvojezičnikov soseda spoštuje in ceni njegovo kulturo. Mržnja ima politične vzroke, ki nimajo direktnega opravka z jezikom. Dvojezičnost zbližuje, zakaj ni mogoče mrziti nekoga, čigar vrline in nedostatke poznaš.

V emigraciji, smo videli, obstoji tendenca prehodne dvojezičnosti. Velike jezikovne skupine absorbirajo nove naseljence brez nasilja in počasi, a gotovo. Tu ni vprašanje strpnosti ali zagrizenosti, marveč vprašanje obstoja. Ne gre nam na tem mestu za pereči problem naroda, navadno majhnega, ki v tujini izgublja svojo kri. Žal nam je za same izseljence, ki se nameravajo pretopiti v novi narod. Trga se jim vez s starim svetom in njegovo tradicijo, ki bi jih lahko še nadalje hranila. Z opuščanjem dvojezičnosti izgubljajo možnost širšega obzorja, zapirajo si povratek — četudi le v duhu — v staro domovino. Seveda tudi ni prava rešitev v trmastem vztrajanju pri svojem. Izseljenec kolonialne miselnosti, ki se noče vkoreniniti v novi domovini, ostane tujec in pri domačinih upravičeno vzbuja odpor. Treba je dati vsakemu svoje in zvesto gojiti materinščino in iskreno gojiti vsak novi jezik, ki se nam ponudi, zlasti kadar ga govori naš gostitelj.

Komunizem in podjetnost

I.

Podjetnost je lastnost, ki je človeku prirojena. Da se razvijati, toda ne privzgojiti ali celo priučiti. Izvira iz želje po nekem uspehu na kateremkoli polju človeškega udejstvovanja. Iz želje se rodi cilj, ki ga človek hoče doseči, pamet mu pokaže pot do cilja in sredstva, ki naj pomagajo do cilja. Potrebna je še volja, da pomaga človeku, da premosti vse ovire. Pri vsem tem pa se mora človek še ravnati po moralnih zakonih, kajti ti mu povedo, kateri cilji so dovoljeni, katera sredstva niso prepovedana in katera pot je odprta.

Podjetnost ni omejena ne na leta, ne na spol, raso, narodnost, kulturno stopnjo. Podjeten je otročiček, ki pleza po lestvici, starček, ki se bori z nadlogami starih let; podjetni so bili vojskovodje od Aleksandra Velikega do Napoleona, še bolj občudovanja vredna je podjetnost apostolov.

Podjetnost rabi za svoj razmah svobodo. Bolniku na postelji, priporniku v kaznilnici, sužnju v krajih suženjstva ni dano, da bi razvijali podjetnost. Kjer svobode ni, tam si podjetnost postavlja samo en cilj: kako premagati ali obiti vse ovire, ki jih stavi pomanjkane svobode. Šele ko doseže vsaj malo svobode, si postavi pravi cilj, ki ga želi doseči.

Delokrog podjetnosti je neomejen. Ni ga področje človeškega udejstvovanja, kjer bi se podjetnost ne uveljavljala in izživljala. Najbolj vidno pa je njeno življenje na gospodarskem področju. Podjetnost ne beži pred odgovornostjo. Ve, da svoboda pomeni tveganje in da za vsako tveganje mora biti v svobodi nekdo odgovoren. Podjetnost terja požrtvovalnost, predanost postavljenemu cilju in izpraševanje vesti, ako cilj spodleti.

Podjetnost se vedno bolj kolektivizira. Vedno bolj se uveljavlja v njej načelo: z združenimi močmi. Cilji so postali preveliki, prezahtovani. Posameznik jim ni kos, išče ljudi z enakimi cilji, enakimi sposobnostmi in enako voljo, da jih s skupnim delom skuša doseči.

II.

Zakaj je podjetnost najbolj vidna v gospodarstvu, ni težko uganiti. Vsak človek želi izboljšati svoj gospodarski položaj. To se mu dobro posreči samo takrat, kadar skuša razvijati svojo podjetnost. Kdor je ne, postane le kolo, ki ga goni gospodarsko življenje. Plačan je samo za svoje delo v obliki zasluzka (plače, mezde, honorarja, nagrade). Pomanjkanje podjetnosti mu zapre pot do dobička, ki je cilj vsake gospodarske podjetnosti. Le takrat, kadar se mu posreči po lastnih ali tujih naporih, da se vključi v tujo podjetnost, je udeležen tudi na dobičku. Privarčuje na primer ali podeduje kapital, ki ga posredno ali neposredno posodi podjetnosti; odškodnina, ki jo dobi, je udeležba na dobičku v obliki obresti, dividend, itd.

Kot na vsakem področju človeškega udejstvovanja potrebuje podjetnost tudi v gospodarstvu svobodo. Za njen razmah ji je potrebna svoboda gibanja, svoboda dela, svoboda konsuma in svoboda premoženja. Kjer teh svobod nima, se bori zanje, predno si postavi druge cilje.

Nosilec podjetnosti je človek z vsemi dobrimi in slabimi lastnostmi. Kot vsako stvar, pretirava lahko tudi podjetnost, se zaljubi vanjo in njej na ljubo prekorači vse meje, ki jih stavi morala. Obesi na podjetnost take strasti kot so sebičnost, pohlep po bogastvu, samopašnost, lakomnost in željo po izkoriščevanju. Ne vidi več v človeku svojega bližnjega ampak samo sredstvo za pridobivanje. Kadar pa ga ne more več izkoriščati ali ga ne potrebuje več, ga požene na cesto in se ne briga več zanj. Ne pozna ga več ne na stara leta, ne v dobi kriz.

Te senčne strani podjetnosti so jo spravile vsaj deloma ob kredit pri vseh dosedanjih političnih in gospodarskih sistemih, pri nekaterih bolj, pri nekaterih manj. Ocena podjetnosti je bila zmeraj odvisna od vprašanja, v kakem obsegu so nositelji gospodarske podjetnosti bili tudi voditelji političnih režimov. Ven-

dar so bili izrodki podjetnosti predmet kritike v vseh režimih, tudi takih, ki so bili v rokah podjetnikov. Kritike niso izvajali samo tisti, ki so bili oškodovani zaradi brezobzirnosti podjetnikov; najučinkovitejša kritika je navadno prišla iz vrst, ki so bile daleč od politike in gospodarstva. Kristus je bil tisti, ki je prvi postavil zakon o ljubezni do bližnjega in s tem podkopal suženjstvo. Njegovi nauki so prekvasil tudi tiste filozofije, ki so se oddaljile od krščanstva ali celo temeljijo na brezboštvu. Odkar se je Njegova vera začela širiti po svetu, so se zmeraj našli glasniki, ki so ostro bičali vse moralne prestopke, ki jih je delala napačno pojmovana podjetnost. Ti glasniki so postali idejni predhodniki današnje socialne zakonodaje, ki pa še danes ni zajela vsega sveta. Še danes imamo v Aziji in v Afriki kraje, kjer podjetniki izkoriščajo sužnje, še danes niso daleč od njih pokrajine, kjer vladajo prave srednjeveške fevdalne razmere. So pa na drugi strani tudi take napol-industrijske države, kjer se delavcem godi slabše kot angleškim pred 200 leti.

Ti vzgledi dokazujejo, da podjetnosti ni lahko držati v pravih mejah, dokler uporabljáš proti njenim izrodkom sredstva, ki so običajna v demokratičnih državah in ki temeljijo predvsem na pravičnosti in nepristranosti. Ta sredstva so običajno predmet socialne zakonodaje in orodje, ki si ga skuje samoobramba oškodovancev, predvsem delavskega stanu. Pri vsem tem niso napori, da brzdáš samopašnost podjetnost, kronani s hitrim uspehom. Čakati je treba na uspehe leta in desetletja, o čemer nudi dosti primerov zgodovina socialne zakonodaje in delavskega gibanja v posameznih državah.

III.

Potrpežljivost ni ravno tista lastnost, ki bi se z njo odlikovali socialni reformatorji, ki so najdoslednejši protivniki vseh prekrškov, ki jih dela podjetnost. Pozabijo radi, da podjetnosti ne smeš tako daleč prirezati, da ji uničiš voljo do udejstvovanja, kajti s tem spodbiješ glavni steber svobodnega gospodarstva in načneš temelje politične svobode. Obenem obupujejo radi nad okretnostjo podjetnosti; je tako gibčna, da se hitro izmaže iz vsake pasti, ki ji je nastavljena, in izogne vsakemu napadu, ki ga ne upa odbiti. Zato so tekom stoletij zagovarjali zmeraj ostrejšje ukrepe proti podjetnosti, dokler ni komunizem prišel s svo-

jim, ki zahteva nič manj kot smrt podjetnosti, ki jo identificira s kapitalizmom.

Komunistična filozofija o podjetnosti je filozofija obupa. Kot brezverci ne verjamejo, da bi z moralnimi pridigami spravili podjetnike do spodobnega gospodarjenja. Kot materialisti verujejo samo v silo, z njo pa podjetnosti odnosno kapitalizma ne držiš v ojnica, tako trdi zgodovina, kakor jo oni pojmujejo. Ni preostalo komunizmu drugega kot da nasilno ubije zasebno podjetnost in uniči vse njene sestavine: Podjetniku je treba s silo pobrati kapital, zapreti mu vsa pota do "izkoriščevanja človeka po človeku", kot trdi njihovo geslo, in izbrisati njegovo sodelovanje v socialističnem gospodarskem redu. Podjetnik sme biti srečen in zadovoljen, ako mu novi družbeni red dovoli poklic strokovnega svetovalca.

Komunisti so samo dosledno izvajali svojo komunistično vero, ako so skušali v praksi temeljito iztrebiti vse, kar spominja na zasebno podjetnost. Primeroma hitro so opravili ta posel na vseh gospodarskih področjih, samo tam ne, kjer je podjetnik zaposlil le malo tuje delovne sile ali pa je sploh ne potrebuje, (mali kmet, mali obrtnik, mali trgovec, prosti poklici itd.). Tam imajo še zmeraj svoje težave v vseh komunističnih državah, dasiravno uporno zasledujejo cilj, da ubijejo podjetnost tudi na teh področjih.

Z uničevanjem zasebne podjetnosti so komunisti opravili samo lažji del svoje naloge. Tega se dobro zavedajo že od samega začetka. Ne morejo tajiti, da tudi njihov družbeni red potrebuje podjetnost. Zato hočejo ustvariti novo socialistično podjetnost, dati ji novo vsebino in nov namen. Na tej poti še niso prišli ne do konca ne do uspeha, čeprav so prehodili že nekaj poti proti postavljenemu cilju. Kakšna naj bo njihove vrste podjetnost?

Prvo, kar je zanje jasno, je zahteva, da socialistična podjetnost ne sme biti zasebne narave, to je, ne sme dovoljevati posameznemu človeku, da bi delal dobiček. Iz dobička se po njihovem rodi zasebni kapital, zasebni kapital pa po svojem bistvu in namenu gleda, kako bi "izkoriščal človeka po človeku". To stališče naravno izključuje tudi vsako skupno podjetnost v obliki trgovskih ali delniških družb, konzorcijev, gospodarskih sindikatov in sl.

Ker je pa podjetnost vseeno potrebna tudi komunističnemu gospodarstvu, kakšna naj končno bo?

IV.

Za časa ruske revolucije so šli komunisti po odgovor k Marksu in njegovim sodobnikom. Marks in njegovi somišljeniki so se o tem dosti razpisali, toda skušali so dognati samo načela, v podrobnosti, ki bi dajale smernice za praktičen nadomestek za podjetnost se niso spuščali.

Marks vidi v zasebni podjetnosti glavni razlog za izkoriščevanje človeka po človeku, gospodarske krize in bedno življenje tistih, ki ne morejo biti več predmet izkoriščanja zaradi onemoglosti, invalidnosti, bolezni, starosti, brezposelnosti itd. Treba jo je brezobzirno zatreti s socialno revolucijo, ji preprečiti vsak nov razmah s politično in gospodarsko diktaturo proletariata in na njeno mesto postaviti — planiranje in načrtovanje, kot pravijo naši domači komunisti.

Komunistično načrtovanje obsega vsa področja človeškega udejstvovanja, je torej antipod zasebne podjetnosti. Na gospodarskem področju naj obsega prav vse, proizvodnjo, potrošnjo, rast gospodarstva, cene, stroške za življenje, mezde in plače. Spada med najvažnejše funkcije komunistične družbe. Je tako važno, da ga mora izvajati najvišja družbena oblika, to je država. Da res obseže vse gospodarsko udejstvovanje, mora biti strogo centralizirano v svojih osnovah, le podrobno izvrševanje začrtanih nalog lahko prepusti nižjim družebnim oblikam, lokalnim javnim upravam, posebnim državnim organom komunistične stranke, podjetjem in njihovim delavskim organizacijam. Take vrste načrtovanje more z uspehom izvajati samo centralistična država; osrednja vlada odreja načrtovanje, daje smernice za izvrševanje nižjim organom in kontrolira izvrševanje načrtov.

Marks pa ne smatra načrtovanja samo kot nadomestek za zasebno podjetnost, nalaga mu tudi dolžnost, da prepreči vsako gospodarsko krizo, brezposelnost, in zagotovi dostojno življenje tudi tistim, ki so že izpadli iz gospodarstva ali pa se sploh ne udeležujejo na gospodarskem polju.

To, kar ima Marks v mislih, bi lahko imenovali socialistično podjetnost, ki se razlikuje od zasebne po tem, da so v zasebni podjetnosti vse njene funkcije osredotočene v podjetnikih samih, ki sami skrbijo za gospodarski načrt in njegovo izvrševanje in ne potrebujejo nobene kontrole nad seboj, med tem, ko so

vse tri funkcije deljene v socialistični podjetnosti: vlada napravi načrt, njeni organi ga izvršujejo, zopet drugi vladni organi naj pa kontrolirajo izvrševanje. Socialistična podjetnost se razlikuje od zasebne tudi po tem, da ne pozna odgovornosti; zasebni podjetnik se lahko uračuna in propade; vladi se ne sme zgoditi ničesar, ako napačno planira. Razlikuje se tudi po tem, da socialistična podjetnost ne pozna dobička, ampak samo plače, mezde, nagrade in honorarje.

Ima pa socialistična podjetnost tudi nekaj skupnih potez s zasebno. Za svoje udejstvovanje potrebuje svobodo, kar je lahko, ker je vsaka komunistična vlada vsemogočna v svoji državi. Lahko tudi izkorišča človeka, torej dela ravno tisto, kar komunizem najbolj obsoja v zasebni podjetnosti. Lahko plačuje gospodarske in politične voditelje še bolj širokogrudno kot zasebna svoje gospodarske ravnatelje, kar tudi prakticira. Si lahko postavi take gospodarske cilje, ki ne koristijo ne takoj in ne povsod vseh družbi.

Ruski komunisti so slepo sprejeli Marksova načela o načrtovanju kot nadomestku za zasebno podjetnost. Drže se jih še danes. Od njih so jih prevzeli komunisti ostalih komunističnih držav, tudi v Jugoslaviji, Poljski in rdeči Kitajski; se jih tudi drže še danes, dasiravno pravijo, da hodijo po svoji poti v komunizem. Oglejmo si samo obe trenutno glavni veji, sovjetsko in jugoslovansko.

V.

V ZSSR vlada sicer politično načelo federacije, toda v načrtovanju vlada strogi centralizem. Komisija za gospodarsko planiranje v Moskvi je še danes ravnatoka vsemogočna kot je bila za Leninovih časov. Ona izdeluje vse gospodarske načrte za kratke in dolge dobe in jih izroča v odobritev politbiroju. V kolikor je pristojnost komisije omejena, je vlada omejitev uzakonila s pristankom komisije; tako mora na primer komisija zasliševati o svojem načrtovanju gospodarska ministrstva, lokalne planske komisije, strokovne zveze, voditelje gospodarskih panog itd. To so pa samo posvetovalni organi in nič več. Kot je centralizirano načrtovanje samo, tako je centraliziran tudi nadzor nad izvrševanjem načrtov. Tudi tu ima za politbirojem glavno besedo centralna planska komisija.

Več sprememb pa je v teku let doživel način izvrševanja gospodarskih načrtov. Bila so leta, ko so načrte izvrševala strokovna ministrstva s svojimi neštevilnimi organi. Strokovna ministrstva so hotela odločevati pri izvrševanju načrtov tudi o malenkostih. Iz tega se je rodil strašen centraliziran birokratizem, ki je grozil spraviti v katastrofo izvrševanje letnih družbenih načrtov. Zato je sedanji ruski režim spremenil način izvrševanja načrtov. Odpravil je skoraj vsa gospodarska ministrstva, ustanovil po vsej Rusiji okoli sto mestnih gospodarskih svetov in jim podredil vse gospodarstvo v njihovih okoliših, posebno industrijo. To imenujejo decentralizacijo gospodarstva. Prezgodaj je še, da bi mogli izreči sodbo o novem sistemu. Ima dobre strani, toda tudi veliko slabih. Ne razlikuje se pa od prejšnjih v dveh stvareh:

Prejkoslej nimajo delavci pri izvrševanju načrtov nobene besede. Njihovi zastopniki lahko dajejo kvečjemu nasvete o proizvodnji, predloge o odpravljanju napak, nimajo pa besede ne pri določevanju gospodarskih načrtov za posamezna podjetja, ne pri določevanju odškodnine za svoje delo. Od sodelovanja v kolektivni podjetnosti so tako domala popolnoma izključeni.

Glavno besedo v podjetjih imajo slejkoprej ravnatelji podjetij. Odvisni so samo od vladnih organov. Planska komisija jim določa cilje njihovega udejstvovanja, drugače uživajo veliko samostojnost, akoravno jim visijo na vratu sindikati s svojimi nasveti, organi za kontrolo izvrševanja načrta in partijski tajniki. Njihova samostojnost je tem večja, čim večja je njihova pristojnost. Temu primerno so veliki tudi njihovi dohodki; so slučajji, da imajo ravnatelji podjetij dvajsetkrat večje mesečne dohodke kot njihovi delavci, povrhu pa še dosti obrobni dobrot: proste vile, proste avtomobile, plačane izlete, počitnice, starostno in bolezensko zavarovanje, prednosti v trgovinah in skoraj nobenega dohodninskega davka! Značilno sliko o delu, pristojnosti in življenju teh rdečih ravnateljev je dal glavni ravnatelj največjega ameriškega kemijskega podjetja Du Pont. Mož je šel na Rusko, da si ogleda, kako tam živijo ravnatelji ruskega kemičnega trusta. Odkril je stvari, ki bi nanje ne prišel niti v sanjah. Njegov ruski kolega po upravljanju, pristojnosti, veljavi in vplivu nima še

davno tako velike plače kot on, tako je povedal, toda ima celo vrsto dobrot, ki jih on v Ameriki ne uživa: Razkošno stanovanje v veliki vili, plačano služinčad, avtomobile s šoferji, plačane počitnice, stroške za reprezentacijo, starostno zavarovanje za bolezen, pri vsem tem pa ne plača skoraj nobene dohodnine, med tem, ko mora Američan plačati skoraj 90% dohodninski davek. Ameriški direktor je prišel do prepričanja, da v gospodarskem in družbenem položaju ni skoraj nobene razlike med njim in njegovim ruskim kolegom. Rus ima celo nekaj ugodnosti, ki mu jih Amerikanec zavida: nima na vratu nobenega upravnega sveta, ampak samo vladne organe, ki niso sposobni, da bi kontrolirali delo glavnega ravnatelja kemičnega trusta; ne odgovarja delničarjem, pa vkljub temu dobiva nagrado, ki je pravecata direktorska tantijema, in kar je najvažnejše: ni se mu treba bati, da bi mu prišli delavci z zahtevami po višjih plačah in grožnjami s štrajki!

Zakaj ruski komunistični režim tako dobro plačuje voditelje podjetij in nekaj njihovih najožjih sodelavcev? Brez dela ravnateljev in njihovih pomočnikov bi se vsi gospodarski načrti spremenili v nič. Taki ravnatelji so pravi nadomestek za zasebno podjetnost, so neobhodno potrebni, ker Sovjeti nimajo zaupanja v druge oblike kolektivne podjetnosti; kar dobivajo taki ravnatelj, je po naše povedano udeležba na dobičku. Ker pa komunizem ne pozna dobička, zato imenuje to, kar dobivajo ravnatelji, nagrajevanje za izredno delo.

Amerikanec je prišel do zaključka, da se razvoj ameriških velikih podjetij in ruskih trustov giblje do neke meje v isti smeri: tu in tam takoimenovano "ravnateljsko gospodarstvo", v Sovjetiji zavito v državni gospodarski plan, v Ameriki skrito pod plašč administrativnih cen, ki se ne ravna več po ponudbi in povpraševanju na trgu. Kdo ve, ali se enkrat ne bosta oba sistema srečala. Trenotno za to ni upanja, ker ruski gospodarski sistem temelji na diktaturi, ameriški na svobodi, toda ni treba, da bi vladala na Ruskem zmeraj diktatura, v Ameriki pa sedanja stopnja gospodarske svobode.

Kot vidimo, je komunizem ruske vrste moral skleniti neke vrste kompromis z zasebno podjetnostjo. Ni je pustil blizu pri načrtovanju na vseh gospodarskih področjih; pri izvrševanju načrtov je pa ravnateljem in poslovo-

djem podjetij omogočil, da v omejenem obsegu uveljavljajo svojo osebno podjetnost. Je pa res omejena. Voditelji podjetij nimajo besede ne pri načrtovanju proizvodnje, določevanju kalkulacije cen, ne pri investicijah, bilancah in odmeri delavskih mezd. Omejen je tudi nagib njihove podjetnosti; med tem, ko uporablja v svobodnem gospodarstvu podjetnik svoj dobiček ali udeležbo na dobičku popolnoma svobodno, voditelj komunističnih podjetij stvarno ne more nikamor naložiti svojih privarčevanih nagrad in plač; odprta mu je samo pot v hranilnico in v nakup državnih obveznic, vsaka druga naložba je ali nesigurna ali prepovedana.

Vmesni organi, ki vežejo centralno plansko komisijo z voditelji podjetij, so lahko maloštevilni ali neštevilni, toda stvarno samo prenašajo to, kar je bilo sklenjeno v centrali. Njihovo delo ima malo stika s kolektivno podjetnostjo, s privatno pa nič.

Ruski komunistični gospodarski sistem ni mogel popolnoma zadušiti zasebne podjetnosti na tistem gospodarskem področju, kjer nosilec podjetnosti po narodi posla ne more izkoriščati človeka po človeku. To, kar imenujemo v svobodnem gospodarstvu agenturo in komisij-sko poslovanje, obstoja tudi na Ruskem v obliki "tolkača". Tolkač je človek, ki je vse in nič ob enem. Nima samostojnega podjetja, ni nikjer popolnoma zaposlen, živi od provizije in posreduje med podjetji v takih poslih, ki se jih voditelji podjetij nočejo dotakniti; taki posli so ali premalenkosti ali prekomplicirani za podjetje, ali pa — kar je navadno — pretvegani; gibljejo se na meji dovoljenega ali pa na meji kriminala. Tolkači pomagajo podjetjem iz vseh zadreg, njihove usluge so za podjetja neprecenljive vrednosti. Komunistični režim jih mora zaradi tega molče tolerirati. Javnost zve o njih samo takrat, kadar butnejo na dan veliki gospodarski škandali in afe-re; nanje skušajo namreč podjetja zvaliti vso odgovornost za nepostavno poslovanje.

VI.

Tudi jugoslovanski komunisti so napovedali zasebni podjetnosti boj na nož. Od 1. 1945 do 1. 1952 so dejansko kopirali ruski gospodarski sistem v vseh podrobnostih in ga včasih pretiravali, da se je celo ruskim komunistom zdelo vse skupaj pretvegano in v živem nasprot-

ju s stvarnostjo. Centralizirali so načrtovanje v produkciji, konsumu, investicijah, cenah in plačah, da so bili voditelji podjetij samo izvršilni organi in nič več. Načrtovanje se je dalje spustilo do najmanjših podrobnosti in ravno ta okoliščina je največ pripomogla, da se je ves sistem načrtovanja zrušil v letih 1950-1952. Precej so k temu pripomogle tudi slabe letine in spor z Moskvo, kar seveda ni bilo nikjer planirano.

Polom njihovega načrtovanja jih je prisilil, da so v l. 1952-1959 spremenili svojo gospodarsko politiko v toliko, da so ohranili osnovno centralno načrtovanje, izvrševanje načrtov pa ne več pustili samo v rokah voditeljev podjetij, delavskih sindikatov in tajnikov mestnih partijskih organizacij, ampak k temu poslu pritegnili tudi delavsko samoupravo v obliki delavskih svetov in njihovih organov. Obenem so formalno decentralizirali tudi javno upravo. Osnovne upravne odločitve in osnovno zakonodajo so pridržali parlamentu in njegovemu izvršilnemu svetu, izvrševanje zakonov in odredb pa prepustili komunam, ki so seveda pod kontrolo partije.

Nova gospodarska politika je prisilila jugoslovanske komuniste, da so morali dovoliti zopet nekaj več svobodnega udejstvovanja zasebni podjetnosti, posebno v kmetijstvu, kjer so razpustili mnoge kolhoze, dalje v obrti in nekaterih svobodnih poklicih. Že takrat so pa izjavili, da so vsa ta popuščanja samo začasna.

Najbolj bode komuniste v oči neodvisen kmet. Njegovo neodvisnost je treba uničiti s "socialistično preobrazbo vasi", kar naj pomeni, naj se kmet počasi vtopi v zadrugi. Zadruge naj mu v začetku pomagajo do boljšega kmetovanja, počasi pa ga spravijo v svojo odvisnost s posojili, posojanjem kmetijskih strojev, kreditiranjem umetnih gnojil, posevnimi semeni, nabavo na kredit plemenske živine, financiranjem kmetijskih melioracij, komasacijo, navodjavanjem, osuševanjem itd. Ko bo prišel čas, bo kmet že tako globoko v rokah zadruge, da bo ostal samo še formalno lastnik zemlje, obdeloval jo bo pa po navodilih in z družnim kapitalom (s stroji, semeni, gnojili itd.). Kmetje niso tako zabiti, da ne bi vedeli, kam pes tace moli, zato se skušajo izogniti vsem mrežam, ki jim jih nastavljajo zadruge. Zdi se, da je odpor kmetov proti namenom zadrug precej uspešen, kajti komunistični re-

žim postaja nepotrpežljiv in nervozen in že dela zakonske načrte, kako bi dal komunam pravico, da s silo vzamejo v zakup vso kmetško zemljo, ki ni "pravilno in donosno obdelana" in jo dajo v obdelovanje zadrugam. Na tej črti se bo razvijal v bližnji prihodnosti boj med neodvisnim kmetom in komunističnim režimom.

Boj proti neodvisnemu obrtniku je težji. Najprej je neodvisen obrtnik še zmeraj neobhodno potreben jugoslovanskemu gospodarstvu, režim ne more zato nastopiti odkrito proti njemu. Pregarja ga z visokimi davki in kaznimi za prestopke. Obrtniki se skušajo rešiti na ta način, da opuščajo svoje obrate, delajo brez obrtnega dovoljenja, dokler zopet ne nastopi čas, da se lahko ponovno pokažejo odkrito na trgu. Tako se režim in obrtni stan igrata slepo miš, v igri pa ne zmagata nihče.

VII.

Če si ogledamo podrobnejše družbeni sektor jugoslovanskega komunističnega gospodarstva, ki obsega nad 95% vsega gospodarskega udejstvovanja (ako odbijemo kmetijstvo), in njegove odnose do zasebne podjetnosti, ugotovimo lahko tole:

Jugoslovanski način gospodarjenja je isti kot jo pojmuje svobodni svet, saj je po komunistični veri ravno načrtovanje tisti inštrument, ki naj ubije vsako podjetnost, kot jo razume svobodno gospodarstvo.

Jugoslovanski način gospodarjenja se pa razlikuje od ruskega v načinu izvrševanja gospodarskega načrtovanja. V Rusiji je v praksi glavni izvršilni organ gospodarskih načrtov ravnatelj, poslovodja ali kako drugače imenovani voditelj podjetja s štabom svojih trgovskih in tehničnih sotrudnikov; pomagajo mu in ob enem ga kontrolirajo vsak po svoje: strankini lokalni tajniki, tajniki delavskih sindikatov in tajniki lokalnih javnih uprav, delavci kot taki nimajo pri vsem tem nobene besede.

V Jugoslaviji je to drugače. Tam je komunistični režim formalno postavil delavske svete in njihove organe na čelo podjetij. Delavski sveti naj bi dejansko vodili podjetja; ravnatelji in poslovodje naj bi se držali navodil delavskih svetov; komune, sveti proizvajalcev, delavski sindikati in partija se smejo vtikati v poslovanje delavskih svetov samo toliko, ko-

likor jim to dovoljuje zakon in ne morda upravne odločbe. Tako trdi teorija, praksa gre pa svojo pot in pove, da so delavski sveti po družbenih planih in gospodarski zakonodaji ravnatoko povezani na državno in "družbeno" kontrolo kot ruski direktorji in poslovodje.

Vkljub tej utesnitvi pristojnosti delavskih svetov in njihovih organov po vsakdanji praksi so delavski sveti vendarle postali važen činitelj v jugoslovanskih podjetjih, saj imajo vsaj v načelu vse polno funkcij, ki so jih prej imeli ravnatelji, sindikati, partija in gospodarski organi javne uprave. Kaj so torej delavski sveti?

Program jugoslovanskih komunistov iz leta 1958 pravi o delavskih svetih:

"Delavski sveti so demokratični ekonomsko-politični organi družbenega samoupravljanja, pri katerih neposredni proizvajalci — v okviru enotnega družbenega gospodarskega plana in v skladu s splošnimi interesi skupnosti — samostojno upravljajo podjetja in odločilno sodelujejo pri razvoju proizvodnih sil... Delavski sveti niso niti predstavniki lastnikov niti kolektivni lastnik proizvodnih sredstev. Ta sredstva upravljajo v interesu družbene skupnosti, za delo pa jim dajejo spodbudo lastne materialne in moralno-politične težnje".

V tej definiciji so važne zadnje besede o "spodbudi". Delavci naj dobro gospodarijo v podjetjih, da bodo dosegli lastne materialne in moralno-politične težnje. Takoj lahko spregledamo "moralno-politične težnje", teh navadni delavci gotovo nimajo, saj jih nimajo niti komunisti z Djilasovim "novim razredom" vred. Kaj naj pa pomenijo "materialne težnje"? Željo, da delavci izvlečejo čim več iz podjetja v obliki mezd, zaslužkov za delo preko norm, premij za posebne delovne storitve, udeležbe na donosu podjetja, in nič drugega. Program prizna, da imajo delavci samo interes, da čim več izvlečejo iz podjetja, to je njihova "materialna težnja". To je realna ugotovitev programa; je pa v jasnem nasprotju s pojmom o podjetnosti. Podjetnik ne gleda, da bi čim več izvlekel iz podjetja; ako je treba, celo omeji svoje osebne izdatke, samo da podjetje ne pride v zastoj. Ve, da bi njegovo podjetje šlo hitro v nič, ako bi ga molzel.

Ako pa delavci lahko vidijo v podjetju samo molzno kravo, potem nimajo napram podjetju tistih obvez, ki jih ima podjetnik v svobodnem gospodarstvu. Niso odgovorni za u-

sploh podjetja; nimajo interesa, da bi za podjetje kaj žrtvovali; ne skrbi jih, kako bi podjetje povečali. Gledajo samo za tem, da bi tako gospodarili, da bi zanje ostalo čim več za plače, vse drugo jih briga le posredno, v kolikor sploh razumejo, kaj se pravi podjetje upravljati.

Da jugoslovanski delavci res mislijo tako in nič drugače, se vidi po dveh okolnostih. V vsakem svobodnem gospodarstvu ima podjetnik dve pravici, ki si jih ne da vzeti, protestira celo še proti njihovi omejitvi. To sta pravica, da sam določa način, kako naj kalkulira cene, in pravica, da sam razpolaga z dobičkom. Teh dveh pravic delavski sveti nimajo. Vlada predpiše način kalkulacije in vrstni red posameznih postavk, ki morajo priti v poštev pri izračunavanju cen. Vladni predpisi na ta način zelo vplivajo na končni čisti dobiček, kajti posamezne postavke v izračunavanju cen so lahko večje ali manjše, kot jih pač določi vlada, na primer obresti za dolgove, odstotki amortizacije, davki, posebno prometni davek, itd. Vlada ravno tako predpiše, kako je treba sestaviti bilanco in tako vpliva, koliko ostane za "materialne težnje" zaposlenega delavstva.

Obe vprašanji sta postali posebno pereči l. 1958 in 1959, ko so delavski sveti s tarifnimi pravilniki določevali sami sebi plače, nagrade, premije itd. Reden je bil pojav, da so delavski sveti kazali največ interesa na tem, kaj lahko izvlečejo iz podjetja, zelo malo pa na tem, kaj naj pustijo podjetju, da se lahko širi, spopolnuje, modernizira in racionalizira. Ostali so a svojimi željami, mislimi in cilji tam, kjer so vsi delavci: njim ni mar za podjetniški dobiček, njim leže na srcu njihovi osebni prejemki in nič drugega. Komunistični poskusi, da bi delavce prevzgojili, na primer z uredbo "o dobrem gospodarju", so na splošno spodleteli. Le redki so delavski sveti, ki so si vzeli to uredbo k srcu.

VIII.

Ko so se jugoslovanski komunisti odločili, da dajo delavcem pravico, da si sami določajo "osebne dohodke", kot sedaj imenujejo delavčev zaslužek, seveda v okviru zakonov in predpisov ter pod kontrolo družbenih organov, so upali, da so naši sredstvo, ki naj vlije neposrednim proizvajalcem vsaj toliko podjetniškega duha kot ga prenese komunistična go-

spodarska diktatura. Zmotili so se; delavci hočejo porabiti to pravico samo v ta namen, da zboljšajo svoje dohodke, ne pa da skrbijo ob enem tudi za napredek podjetja.

Komunisti so hitro spoznali svojo zмотo, toda odkrito je nočejo priznati. Priznajo jo pa po ovinkih s svojo taktiko pri obravnavanju tarifnih pravilnikov, ki naj določajo mezde za posamezna dela v podjetjih. Komunisti vztrajajo na tem, da morajo biti razlike v mezdah za kvalificirane in nekvalificirane delavce zelo velike. Povprečna razlika naj bi znašala okoli 100%, pri visoko kvalificiranih delavcih, predelavcih, mojstrih, nadzornikih naj bi šla še veliko nad povprečjem. Podobne razlike naj poznajo tudi plače uradništva, tudi tam naj bodo prejemki tehničnih in trgovskih strokovnjakov visoko nad dohodki navadnega pisarniškega osebja. To taktiko utemeljujejo komunisti s potrebo, da podjetje naveže na sebe vse tiste, ki so njegovi stebri. Ta utemeljitev odgovarja dejanski potrebi po sposobnih delovnih močeh. Sposobnih "kadrov" kot pravijo, manjka na celi črti, mnoga podjetja hira, ker jih nimajo ali ne morejo najti.

Ta mezdna politika pa ustvarja v vsakem podjetju dve plasti: plast navadnega delavstva in uradništva, ki mora biti zadovoljna s skromnimi dohodki in plast voditeljev v tovarnah in pisarnah, ki se visoko dviga nad navadnimi delavci in uradniki. Iz nje se bo verjetno razvil novi srednji razred v jugoslovanski komunistični družbi. Bo v oporo najvišjemu razredu, kot ga je opisal Milovan Djilas, brigal se bo malo ali nič za usodo ljudskih množic, posebej v navadnih nekvalificiranih delavcih. Ko se bo gospodarsko podkožil, bo zahteval tudi odločilno besedo v delavskih svetih, ki bi ga lahko kritizirali, ako bi v njih imeli večino navadni delavci in uradniki. Odločilno besedo si bo zaenkrat zagotovil na ta način, da bo pritegnil na svojo stran tiste člane delavskih svetov in upravnih odborov, ki so odprte glave.

Tak razvoj bo olajšal delo ravnatelju ali slovodji podjetja. Ne bo se mu treba boriti s celim upravnim odborom in delavskim svetom, na svoji strani bo imel boljše plačane delavce in uslužbence. Dobil bo nazaj nekaj tiste veljave, ki jo je imel pred l. 1952 in ki jo ima še danes njegov istovrstnik v Rusiji in sate-litskih državah.

Ni izključeno, da se bosta oba sistema, ru-

ski in jugoslovanski srečala nekje na sredi poti v socializem. Morda je poljska srednja pot, kot jo je določil voditelj poljskih komunistov Gomulka, tista, ki bo zbližala sprte tovariše. Gomulka ne vidi posebne koristi v delavskih svetih, vsaj take ne, kot so si jo zamislili jugoslovanski komunisti. Jih pa vendarle ni popolnoma zavrzel. Dal jim je pravico do obstoja, toda ne do odločanja v podjetjih. Poslal je zastopnike poljskih delavskih svetov na posebne "konference", kjer skupaj z ravnateljji, zastopniki partije in delavskih sindikatov določajo smernice za gospodarjenje v podjetjih. Kaj takega lahko vpeljelo na Ruskem in v Jugoslaviji brez večjih sprememb v svojih gospodarskih sistemih.

IX.

Ako bi hoteli na kratko dati poročilo z bojne fronte med komunizmom in podjetnostjo, bi se poročilo glasilo takole:

Nobeni vrsti komunizma se še ni posrečilo, da bi mogla popolnoma zatreti zasebno podjetnost. V vsaki komunistični državi, celo v Rusiji in satelitskih državah, je nekaj odstotkov ljudi, ki živijo na svoj lasten riziko, ne izkoriščajo nikogar, pa se ne dajo tudi izkoriščati od družbe kot njeni delavci ali uslužbenci.

Vsi komunistični nadomestki za zasebno gospodarsko podjetnost niso dali tistih učinkov, kot so jih komunisti pričakovali. Še najmanj se je obnesla oblika kolektivne podjetnosti, ki je najbolj dovršena v centraliziranem načrtovanju. Obnesti se ni mogla zaradi tega, ker ne pozna osebne odgovornosti pri načrtovanju in načrtnikov ne sili, da bi z lastnim premoženjem, malim ali velikim, to je vseeno, jamčili za uspeh gospodarskih načrtov, in ker končno ne nudi načrtnikom nobene osebne koristi od posrečenih načrtov. Načrtniki ne tve-

gajo ničesar, izvršujejo samo voljo komunistične stranke.

Spodletela je tudi kolektivna podjetnost, zamišljena v jugoslovanskih delavskih svetih. Vse vabe, ki so jih nastavili jugoslovanski komunisti delavskemu razredu, ga niso pripravile do tega, da bi se prelevil v podjetnika. Na drugi strani pa tudi ruski sistem, ki vidi v ravnateljju podjetja izvršilni organ za gospodarske načrte, ni našel pravega nadomestka za zasebno podjetnost.

Dobrih nadomestkov za zasebno podjetnost ne more ustvariti ne ruski ne jugoslovanski sistem. Oba ubijata gospodarsko svobodo, ki je za podjetnost to, kar je zrak za človeka. Oba bi rada imela tako podjetnost, ki bi odgovarjala njihovim idejam o komunistični družbi. Podjetnost je pa nekaj, kar je prirojeno in kar se ne da mesiti po človeških željah. Za podjetnost ni nadomestka, kot ga ni za sposobnost, pogum, voljo, itd.

Zmotno gledanje komunizma na potrebo po zasebni podjetnosti v gospodarstvu je torej usodna hiba komunističnega gospodarskega sistema. Jemlje mu sposobnost, da bi mogel uspešno tekmovati s svobodnim gospodarstvom. Tupatam ga lahko doseže in preteče na posameznih področjih, toda to šele takrat, kadar je svobodno gospodarstvo prezanikrno in preveč samozavestno. Ob takih prilikah se navadno oglašajo le preveč gospodarskih izvedencev in prerokov, ki pretiravajo moč komunističnega gospodarstva, ne pomislijo pa pri tem, da so samo začasni pojavi tisti gospodarski sistemi, ki preganjajo prirodne človekove lastnosti in jih skušajo nadomestiti z umetnimi tvorbami skaženih filozofij. To velja še posebej za tiste gospodarske sisteme, ki obenem s podjetnostjo preganjajo še svobodo. In to ravno dela komunizem, zato njegov gospodarski sistem ne more nikoli zmagati nad svobodnim gospodarstvom.

Poglavje stare slovenske demokracije

Slovani jezikoslovec Jernej Kopitar je nekje zapisal da tedanji Nemci niso hoteli nič vedeti o slovenski narodnosti, toda Einhardus, življenjepisec Karla Velikega, jo je prav dobro poznal. To je čudna trditev, popolnoma resnična. Slovenci niso bili vedno revno kmečko ljudstvo kot v poznejših stoletjih. V zgodnjem srednjem veku so se hrabro borili za svojo politično neodvisnost. Bili so prvi tvorci države med Slovani. Samo tak narod je mogel ustvariti in ohraniti v dneh suženjstva čudo politične, zgodovinske in demokratske zavednosti: ustoličenje slovenskih knezov na Gosposvetskem polju, na skrajni meji našega sedanjega narodnega ozemlja.

Središče prve močne slovanske države zapadnega kova je bilo med rekama Dravo in Krko. Ta nasebina šestega stoletja na pragu slovenskega sveta je imela daljnosežne posledice za slovansko državno civilizacijo in razvoj. Karantanci, zastopniki znamenitega političnega tipa, so postali to, ker so imeli stike s Franki, Bavarci in Langobardi. Sociolog Peisker je pisal: "še težja je bila njihova naloga, graditi precej surovo svobodo v državno življenje brez plemstva. To so Karantanci sijajno izvedli v duhu prave svobode..." (Cambridge Medieval History). Gosposvetsko polje je simbol najstarejše tradicije slovenske svobode.

Krnski grad je bila prestolnica svobodne Karantanije, tu je bilo središče velike slovanske sile v Srednji Evropi. Ta država bi bila mogla preprečiti nastanek nemškega cesarstva.

V bližini Krnskega gradu stoji najstarejša cerkev današnje Koroške — Gospa Sveta.

Slovenski duh politične svobode je bil presilen, da bi ga sovražnik mogel zadušiti z enim udarcem. Staroslovanske državne oblike in običaji so preživeli padeč prave politične samostojnosti. To je bila večstoletna borba, trdovratna, pasivna obramba, tako značilna za slovansko pleme. Najznačilnejša poteza silnega simbolizma je bilo ustoličevanje karantan-

skih knezov. To je čudež političnega, simboličnega ceremoniala, zakladnica političnih in pravnih misli.

Vsak proučevalec političnih teorij bi moral vedeti, da je Bodin, osnovelec moderne teorije državne suverenosti, izjavil v svoji "Republiki": "Koroška knežja ceremonija nima tekmeča v svetu ("Six livres de la République", Livre I. Ch. VIII; prva izdaja je izšla l. 1576).

Istega mišljenja je Aeneas Silvius, poznejši papež Pij II, ki v dobi renesanse v svoji "Asiae Europae elegantissima descriptio" opisuje ustoličevanje in poudarja dejstvo, da noben drug narod nima takšnega primera državnega simbolizma.

Obred ustoličevanja se je vršil blizu Krnskega gradu (na Gosposvetskem polju). Kakor se pojavlja v poznem srednjem veku, je imel dva dela: ustoličevanje na knežji kamen in poklonitev pred vojvodskim prestolom (sredi Gosposvetskega polja). Večina svobodnih kmetov je imenovala ustoličevalca, ki naj uvede vladarja v državno oblast. V poznejših časih, ko je postal fevdalizem vsemogočen, je bil ustoličevalčev položaj deden, povezan z njegovim posestvom. Ustoličevalec je izredno privlačen pojav srednjeveške ustavne zgodovine. Je pravi zastopnik naroda v tej državni ceremoniji.

Na dan ustoličevanja je ustoličevalec brezbrizno z rdečimi vezalkami posedal na knežjem kamnu blizu Krnskega gradu in pričakoval kneza ter njegovo spremstvo. Na glavi je imel siv klobuk s svim trakom, na nogah kmečke čevlje, oblečen pa je bil v siv suknjič z rdečim pasom in siv plašč, kakršnega so takrat nosili koroški kmetje. Imel je tudi rdečo torbo.

Sprevod prihaja: paži in nosilci križa, škofje in ostali duhovniki, oboroženci, plemenitaši. V tem sprevodu hodi mož v obleki slovenskega kmeta. To je bodoči vladar. Odložil je kneževski škrlat in hermelin in se prikazal kot navaden kmet pred ustoličevalcem, ki je sedel s prekrižanimi nogami in gledal knezu

v obraz. Vodi lisatega bika in kobilu enake barve. Ustoličevalec vpraša kneza: "Kdo se mi približuje?" Goriški škof, palatin Koroške, odgovarja v starem slovenskem jeziku: "To je gospodar". Zopet vpraša ustoličevalec: "Ali je pravičen sodnik, ki bo skrel za ljudstvo?"

Ko je kmet — ustoličevalec dobil pritrjujoč odgovor, je spet vprašal: "Kaj pa dobim, če zapustim ta sedež? Goriški grof je odgovoril: "Plačal bom za to 60 zlatnikov". Živina bo tvoja in tvoja hiša brez davka". Kmet — ustoličevalec je nato prevzel bika in kobilu ter odšel. Potem šele je knez zasedel kamen. Ljudstvo ga je pozdravljalo, oblečenega še vedno v kmetško obleko. Možje in žene so prepevali okrog njega stare slovenske pesmi, zahvaljujoč se Bogu, da jim je poslal gospodarja po njih želji in volji. Tako je zapisano v Schwabenspiegelu, nemškem srednjeveškem zakonu. Nato je ljudstvo peljalo kneza trikrat okoli kamna. Slednjič je knez zavihtel goli meč. Še vedno oblečen v kmečko obleko, je pil iz slovenskega klobuka požirek sveže vode.

Po ustoličenju se je knez napotil k stari cerkvi Gospe Sveti. Po običaju poznega srednjega veka ga je vodil goriški grof, ki je bil zapovednik dvanajstotice zastavonoš. Ti so predstavljali okraje Karantanije. Kneza, še vedno oblečenega v obleko slovenskega kmeta, je mazilil krški škof. Ko je zapustil cerkev, se je oblekel v sijajno kneževsko obleko. Prisostvoval je v polnem kneževskem sijaju pojedini v proslavo ustoličenja.

Drugi del ceremonije je bila poklonitev na Gosposvetskem polju pred vojvodskim prestolom. Ob tej priliki je knez, sedeč na svojem prestolu, podeljeval fevde in vazali so se mu poklanjali. Vojvodski prestol ima dva sedeža. Vzhodni sedež je zasedel knez, zapadnega pa goriški grof. Oba sta podeljevala fevde in sprejemala poklonitve.

Presenetljivo je bogastvo simbolizma političnih idej, ki jih vsebuje ta obred. V ustoličenju je na sijajen način izražena narodna suverenost, kakor se je pojavljala v zgodnjem srednjem veku, nezaupanje v knezovo moč, poroštvo proti despotizmu. Vse to je kakor vezenina, pretkana z ornamentmi in simboli.

Najprej ustoličevalčeva vloga. Je svoboden kmet, kosez, čigar rodbina je v početku karantanske države imela imeniten položaj med svojim plemenom in je bila zaslužna zaradi sodelovanja pri uvajanju demokratske vladavine. Ustoličevalec je bil vršilec državne obla-

sti pred ustoličenjem kneza. Ta je od njega sprejemal oblast. Narod izbira vladarja, toda tudi tuj vladar mu je vsiljen. Kljub temu je to živa predstava, da je narod izvor oblasti. Narod kot tak ne more biti protagonist ceremonije, zato nastopa ustoličevalec, čigar predniki so bili borci za narodno svobodo. Narod je demokratičen, njegov zastopnik je kmet, svobodni posestnik svoje zemlje.

Ustoličevalec začasno zavzema knežji kakamen in tako zastopa svoje ljudstvo. Kamen je jedro dežele in kdor ga ima v lasti, je njen zakoniti gospodar dežele.

Knez se približuje kamnu, preoblečen v kmeta, ker bo vladal kmetom. Ustoličevalec izroči oblast samo tistemu, ki mu je enakopraven, ne višji od njega. Knez je vladar, ker so ga izvolili (v dneh svobode) svobodni kmetje.

Kobila in bik sta simbol kmetijstva. Knez ga bo ščitil. To je poroštvo za gospodarsko blaginjo kmetijskega stanu. Slovenski kmet ne zaupa knezu, ki je v poznem srednjem veku tuje krvi. Zahteva zagotovilo, da bo vršil svoje dolžnosti kot pravičen vladar. Ustoličevalec vprašuje, kakšne bodo metode vladanja in kako bodo izvršene. Knez bo ustoličen šele takrat, ko bo dal zadovoljujoče odgovore. Pogodba se sklene med ustoličevalcem in knezom. Ustoličevalec bo prejel 60 penozov, dobil bo tudi kobilu in bika, njegovo posestvo pa bo prosto davkov.

Ljudstvo je izvor državne oblasti, ker ono dovoli ustoličenje. Samo po sebi se razume, da je v dobi Habsburžanov ustoličevanje samo videz. Radostni možje in žene slavijo kneza v stari slovensščini, ki je jezik karantanske države.

Pređen knez zapusti kamen, mora izvršiti važno dejanje, skupno ceremonialu kronanja na splošno, pa tudi nekdanjega ogrskega kronanja. Vihti golo sabljo proti severu, jugu, vzhodu in zapadu ter s tem simbolično jemlje državo v posest ter obenem obljublja, da jo bo močno branil. Pri karantanskem ustoličenju dela to knez v kmečki obleki. Ljudstvo je neizprosno. Knez mora biti ponovno ponižan. Mora piti vodo iz sivega slovenskega kmetijskega klobuka. To mu je opomin, da je njegova oblast kmečkega izvora in da naj bo njegovo življenje tako preprosto kot kmetovo.

Neobičajno bogastvo simbolov bi morali razporediti. So gospodarskega, demokratskega in narodnega značaja. Ceremonija se ne vrši v kaki cerkvi ali palači, ampak na prostem.

Polje je obdano z vencem gora, povsod je čar planinskega in kmečkega življenja. Primera s svobodno švicarsko občino, ki ima stoletno ustavno zgodovino in z "Landgemeinde", organom neposredne demokracije, je blizu. Ceremonija je skozi in skozi kmetška. Kmet je središče obreda. On je zastopnik naroda, ne mestno prebivalstvo.

Ustoličevalec je poln zdravega duha in pameti. Ljubosumno čuva ustavna poročstva. Srednjeveški Nemci so označevali v "Schwabenspiegelu" slovenske kmete: "Ne priznavajo plemstva in sile, ampak samo poštenje in resnico"... To je bil ponosen rod. V onih dneh se je govorilo: "Ne odkriva se pred nemškimi cesarjem: to je slovenski kmet." Ustoličevalec je imel pravico biti pokrit s svojim kmetškim klobukom na cesarskem dvoru.

Te stare slovenske kmetške državne skupnosti ni skovala sila. Osnovana je bila na pravicah in zakonu. Pravica je cilj starega slovenskega kmetškega reda. Brez pravice ni možno politično sožitje niti socialna harmonija. Knez mora skrbeti za ljudsko blaginjo. Zanj so vsi stanovi enaki. Vsi državljani imajo iste pravice in dolžnosti. Ustoličevalec bo ustoličil samo takega vladarja, ki bo upošteval načela socialne solidarnosti. Osnove te skupnosti nista nasilna osvojitvev in suženjstvo, ampak najvišji moralni nauk resničnega in svobodnega državljanstva.

Samo ustoličevanje ima korenine v slovenskih političnih tradicijah srednjega veka ne pa fevdalna poklonitev novejših stoletij. Znamenite pravne in politične misli so značilne samo za ustoličevanje. Poklonitev je čisto fevdalnega značaja. Uvedli so ga nemški osvajači. Pri tej je sodelovalo le germanizirano plemstvo.

Goriški grof in knez: prvi gleda proti zapadu, drugi proti vzhodu. Tu sta zedinjena dva svetova. Karantanija je zapadna in vzhodna država.

Običaj ne bi bil nikdar mogel preživeti nemškega osvajanja, ko bi ne bil globoko zakoreninjen v ljudski duši — izraz individualnosti, močne kakor jeklo —

Tragična oseba v tej drami je ustoličevalec. V starih časih ga je volilo svobodno ljudstvo, pozneje pa je to opravilo postalo dedno. Ernest Železni je podelil rodbini ustoličevalcev — Čaterom — privilegij, da niso plačevali davkov, da so bili pravi svobodnjaki, v oni dobi nenavadna posebna pravica. Rod Čaterov

Knežji kamen na Gosposvetskem polju

je užival do časa Gregorija Čatera, ki je bil poslednji iz rodu ustoličevalcev. Zadnji Čater je bil stara kmečka korenina, trden in odločen tudi v nesreči. Pogumno se je boril proti cesarski birokraciji za svoje stare pravice. Toda bil je slep in star. L. 1801 so Čaterov svobodni kmetški dom prodali na dražbi in stari Čater se je preselil v Celovec, kjer je postal gostilničar, kajti od cesarja je dobil pravico, uvoziti letno dva sode italijanskega vina brez carine. Zares cesarski dar! Gregor Čater je umrl 1823. Tako silen je bil spomin na zadnjega iz rodu ustoličevalcev v srcu koroških kmetov, da so se velike množice kmetov udeležile njegovega pogreba. Smrt zadnjega zastopnika staroslovenske karantanske demokracije je bila velika zmaga za aristokratsko germanstvo.

Ustoličevalčeva tragedija je bila tragedija slovenskega naroda. Žalostna usoda je zadela Slovence. Izgubili so možnost, okoli knežjega kamna ustvariti veliko zapadno slovensko državo. Ta narod je pretrpel pozabo, bedo in nesrečo. Vrelec svobode je usahnil.

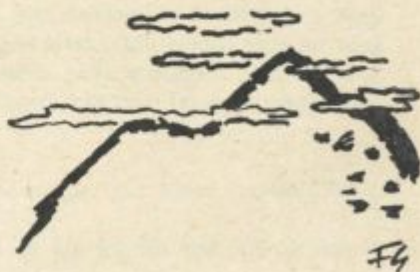
★

Zadnje ustoličenje na Gosposvetskem polju: 18. marca 1414 (vojvoda Ernest Železni).

DELO SLOVENSКИH GORNIKOV IN RAZISKOVALCEV

VOJKO ARKO, Argentina
IVAN ARNŠEK, Argentina
DAVORIN JEREB, Kanada
DINKO BERTONCELJ, Argentina

Izbornik
1960

SVOBODNA
SLOVENIJA

V južnih širinah

Enakomerno prši jesenski dež, večer je pust in siv. V sobi brez peči je hladno, tako, da je brazilska Jeseničanka oblekla tri puloverje, pa jo morda še vedno zebe. Je pač precejšnja razlika med Riom in Bariločami.

Dinko se steguje v sami srajci po zofi. Njemu ni prav nič mraz. Okrog Belgrana se je navadil na vse drugačne temperature. Le to mu noče v glavo, da mu je po Himalaji in Antarktiki, po desetih letih smučanja in plezanja postal usoden bariloški asfalt.

Peter je prinesel projekcijski aparat. Diapozitivi polarnih krajev polzijo čez steno. Sneg in led, rdeča vozila, v sive parke oblečeni možje. V temnih krvavih in zlatih barvah tone sončni zahod in v čudoviti sinjini se prelivajo beli barvni odtenki ledenih pregraj. Njihova mehka modrina mi budi spomine na Tončkovo čarobno jamo z valentinskih ledenikov.

Predstave je konec in povrnemo se s tečajnih ozemelj nazaj v Bariloče. Kramljamo. Jelena je čitala v tropičnem velemestu pod palmami naše planinske zgodbe in ustvarila si je svojo podobo o mestecu pod gorami, o planinskem zavetišču, kjer se spuščajo s strehe ledene sveče in o fantih, ki nosijo za pasom vponke in kline.

Dinko se smeje:

"Seveda. Potem pa pride človek sem doli pogledat, meša jesensko blato in spozna, da smo vsi skupaj čisto navadne "slike"."

Jelena ugovarja in nas hvali. Molčim, vendar na tihem držim z Dinčem. Mislim na vsakdanje ljudi iz mesa in kosti, ki pohajkujejo po vasi, obiskujejo kino in tratijo svoj čas po štacunah, hotelih in pisarnah, — pa včasih skočijo v goré.

Mar res govori o njih bariloška pravljica?

* * *

Predsednik andinskega kluba, stari don Emilio Frey, je prinesel na društveno sejo v svilen ovitek zavito knjigo. Okusna vezava, razkošna oprema, izredno fin papir, celostranske večbarvne in črno-bele fotografije.

Vsekakor je izdajatelj razpolagal z denarjem, evropska grafika pa itak zdaleka nadkriljuje argentinsko.

Guido Monzino, šef italijanske odprave, ki je preplezala Paine, je s kavalirsko gesto brezobzirnega, a širokogrudnega zmagovalca poslal opeharjenim tekmeccem poročilo o svojem uspehu z lastnoročno pisanim cenanim posvetilom: "con l'espressione della piú profunda stima per l'operato degli alpinisti argentini".

Zdaj leži knjiga v mojem stanovanju na mizici pod slovenskim krožnikom z blejsko sliko. Ponudim jo Dinkotu, čeprav vem, da se mu komaj zdi vredno seči po njej. Naglo lista trde bele strani. Pa ga slednjič le katera slika pritegne. Pogleda dva, tri mojsterske posnetke, potem pa s hitro kretnjo zapre platnice in vrže potopis nazaj na kup papirjev in knjig.

"Škoda."

Vem, da na tihem skoro očita Davorinu in Sonntagu, ker nista uspela. Trpka nevolja rada napravi človeka krivičnega.

Hočem zagovarjati tovariša, trmasto povedati, da sta storila vse, kar je bilo v njuni moči. A že je Dinko okrenil pogovor.

"Vedno sem si želel na Paine. Že zaradi Tončka."

Zdaj se docela skladava in razumeva. Paine je za nas vse v prvi vrsti Tončkov grob. Blejski fantič, ki je vihtel zidarsko žlico po buenosaireških predmestjih in ob Nahuel Huapiju, je preminul in komaj kdo se ga še spominja. A neuklonljivi gornik je ostal in raste iz leta v leto. Njegov lik postaja vse prozornejši, čistejši in lepši, čim bolj bledijo obrisi umrljivega človeka. Pod catedralskimi stolpi, na tronadorskih

ledenikih, v ostenjih Paina sveti luč, ki je gorela v njem. Tam živi nekdo, ki je prebival v viharni šibki postavitvi našega prijatelja in brata.

* * *

Ko sem prejel zadnjo številko "Geographical Magazin"-a, sem razgrnil priloženi zemljevid in bežno pregledal kanadsko provinco Ontario. Nenadoma se mi je ustavilo oko na široko razprtem imenu: Elliot Lake. Čisto blizu pojasnjujejo manjše črke: Spraggs.

Ravnine, brezkončne ravnine in nešteta jezera. Enoličen, nezanimiv svet. Kljub dolarjem, ki se stekajo v njegovo denarnico, se Davorinu tam večkrat stoži po težkih trenutkih, ko je omagal v vršnji piramidi Zahodnega Paina. Stoži se mu po omrtvelih prstih, po brezdanih prepadih, po Francozovem ledeniku, po silovitih viharjih, ki bičajo pobočja mogočnega južnega pogorja.

Kaj pomeni za mračno in divje lepo goro človek, ki se je pehal po poledenelih skalah pod razkošnimi ledenimi rožami njenega vrtoglavega vrha?

Kaj pomeni v vrvežu severne industrijske dežele mehanik, ki hodi na šiht v uranov rudnik?

Le saga bariloških slovenskih gornikov bo govorila o njem. Zgodba, ki je bila spočeta na pobočjih Capille in ob bencinskih kuhalnikih lesene bajte, pa se je tako neverjetno hitro razbohotila in segla že v prvem zanosu do konice Slovenskega stolpa in do Treh Vrhov, nato pa dremala "Pod Skalco" in stikala po patagonskem jugu. Boleče se je zdrznila ob ledenem plazu in onemoglo omahnila na vrhnjem Dhaulagirijskem slemenu. Včasih je plala burno in viharno, potem spet je životarila, hiralala in umirala, dokler ni znova zagorela v plamtečem polarnem siju in nad ledenimi opastmi južnih vrhov.

Samo v tej pravljici je Davorin našel svoje pravo mesto in zadobil svoj resnični gorniški izraz.

* * *

"Če bi nekdo sam preplezal Slovenski stolp in nikomur nič ne povedal, ali to dejstvo ne bi imelo nobene vrednosti in pomena?"

Razjezilo me je in s krepko "bratsko" primerom sem zabelil svoj odgovor. Luči fotografske sobice so topo mežikale, "šuma" se je muzala.

Moj sobesednik je kljubovalno ostal pri svojem. Načela sva eno spornih vprašanj, ki kot sitne vešče obletavajo svojsko človeško delavnost, nazvano alpinizem ali gorništvu.

Nekoč sva obadva, Ivan in jaz, pila z zvrhanimi korci bistri gorski napoj v tistem blagoslovljenem kotičku slovenske zemlje, kamor je nebeški Oče nasul polna prgišča lepote. V triglavski ali ostričini severni steni se je neugnana mladost, ki se vedno spajdaši s trohico domišljavosti, požvižgala na objektivne razloge in na smisel najinega početja.

Toda, ko si stal na vrhu Balmacede, ko si z neuhojenih pobočij objemal razsežnost komaj poznanih belih Kordiljer, ko si se kdaj zavedel, da ste vi prvi ljudje, ki broдите po snežnih zametih čokatega gorskega sklopa — ali nisi tedaj, brate, začutil, da je gaz v novem snegu tam doli nekaj povsem drugega kot zahtevnejša, tehnično neprimerno težja smer v skalovju nad Korošico?

Se spomniš, kako sva bdela pod strehami Grbe in opazovala zvezde Južnega križa, ki so mežikale preko robov Severnega grebena? Prav iste zvezde pokukajo včasih skozi viharne oblake ob fjordih Zadnje nade in skozi polarne sije antarktičnih noči.

Mar so naša pota pod Južnim križem res samo naša? Moja, Tvoja, Dinčeva? Ali hočeš ljubosumno ohraniti samo zase vse, kar nam je divje lepi svet v južnih širinah tako radodarno poklonil?

Iz kristalnih nitk prvobitne, nedotaknjene lepote, ki jo posredujemo znanim in neznanim prijateljem, je stkana bariloška pravljica. In žar iste lepote oblije včasih z božajočo svetlobo obrise povprečenih, vsakdanjih ljudi, prav kot nadahne zgodnje sonce s pravljico lučjo goli kamen planinskih špikov.

V. Arko

Tretja patagonska ekspedicija bariloškega andinskega kluba

V južnem Čilu, severno od Magaljanovega preliva, se razprostira provinca Magallanes. Po suhem je praktično odrezana od ostalega čilskega ozemlja. Nenaseljena, poledenela Kordiljera jo zapira na severu in zahodu, vsa pota vodijo samo na jug k ožinam in na vzhod v argentinsko pampo. Obljudeno ozemlje se širi v ravninah okrog številnih jezer. Samo dve večji naselji premore ta kos sveta: pristanišče Punta Arenas ob Magaljanovi ožini in revno mestece Puerto Natales v notranjosti ob dolgem fjordu Poslednje nade (Seno de la Ultima Esperanza). Izven obeh mest je praktično vsa uporabna zemlja last estancij, ki so v rokah angleških delničarjev. Velike družbe se brigajo izključno za volno in za ovce in to v taki meri, da so danes ogromna veleposestva prava ovira napredku. Borba za pravičnejšo razdelitev zemlje se vodi v provinci že dolga leta. Zanimivo pa je, da stoji socialistično delavstvo v teh razpravah na strani velikih kompanij, ki pač boljše plačujejo kot mali posestniki.

Punta Arenas, s 50.000 prebivalci, je vsaj 50% dalmatinskega porekla. Bolj točno povedano, so se tam konec prejšnjega in v začetku 20. stoletja strnjeno naselili izseljenci z otoka Brača. Danes so njihovi sinovi in vnuki seveda že Čilenci, a so ponosni na svoje pokolenje. "Jugoslavenski dom" je velika, dvanadstropna stavba, škof mesta se imenuje Borić, nekdanji župan, ki si je pridobil dosti zaslug za razvoj kraja, se je pisal Kusanović, po cestah smo naleteli na volilne plakate, ki so pozivali volilce naj glasujejo za nekega Cvitaniča in tajnik tamkajšnjega andinskega kluba se naziva Gonzalez-Mimica. Opazili smo, da se naši šumevci pišejo s strešicami in Punta Arenas je verjetno edini kraj na svetu, kjer najdeš Gonzaleze in Pereze, ki govorijo gladko hrvaško, ker so sinovi dalmatinskih mater.

Ob Bikovem jezeru (Lago del Toro), v zaledju Natalesa, je zrastle v začetku stoletja estancija Río Paine. Ta estancija se dotika podnožij velikih gorá. Na spodnjih pobočjih se pasejo ovce in živina, onstran pašne meje pa se začena kraljestvo ledu in skal, ki naseljenca in pastirja že ne zanima več. Za andinista pa je prav ta divji, nepoznani svet največja privlačnost.

Poledenela Kordiljera, o kateri sem že večkrat pisal, se zoži v južnem koncu na širino 25 — 30 km. Mogočne gorske skupine stojijo izven mej "kontinentalnega ledu". Med njimi je pogorje Paine, ki se širi 30 km od zahoda proti vzhodu in sestavlja s svojimi rogovi, stolpi, vrhovi in ledeniki eno najčudovitejših gorskih skupin, kar jih premore ameriški kontinent. Južno od Paina kipijo iz vodá dolgega fjorda bela pobočja Balmacede.

Čitateljem Zbornika je gorska veriga Paina že domač pojem. V letniku 1955 sem priobčil kroniko prve bariloške odprave, ki se je končala nesrečno s smrtjo Tončka Pangerca in Herberta Schmolla. Oba je zasul ledeni plaz v vzhodni steni Zahodnega Paina, najvišje gore fantastičnega pogorja.

Kot povsod, kjer se je človek postavil po robu silam narave, je tudi poraz prve bariloške ekspedicije samo še podžgal človeške težnje in želje. Najvišji vrh Paina je vabil močnejše kot druge še nepoznane gore, ki se jim nihče ni približal z osvojevalnimi nameni.

Že v aprilu 1954 je bariloški klub poslal novo ekspedicijo. A smoter te male odprave ni bil vzpon na katerikoli vrh. Otto Meiling, Francé Jerman in Emilio Hernández so samo ponovili pot Schmolla in Pangerca z namenom, da pogledajo za trupli tovarišev-gornikov, ki jih je gora pogubila. Njihovo prizadevanje je ostalo brez uspeha in trojka se je vrnila praznih rok.

Spomladi 1954 je Meiling znova krenil na jug. Starega vodnika je vlekla nepoznana zahodna stran gore, ki jo je začel raziskavati s Hernandezom v dneh 4-6/1/1954, ko je z južne strani obšel gmoto Zahodnega Paina in se čez jugozahodna pobočja povzpел do višine 2200 m (glej Zbornik 1955, stran 119). Z Meilingom je odrinil na pot vihravi fotograf Augusto Vallmitjana.

Kljub različnosti značajev sta se moža dobro razumela. V drugi polovici novembra 1954 sta si natančno ogledala zahodno steno in se uverila, da je Meiling pravilno računal. Stena je sicer strma in težka, a v njeni kilometerski razsežnosti je vendar mogoče najti šibkejša in prehodnejša mesta.

Dvojica se je najprej lotila stene med severno in glavno špico, v upanju, da bo dosegla sedlo med obema vrhovoma. Kljub slabemu vremenu in čeprav je bila za dva človeka naloga očitno prehuda, sta andinista dosegla višino 2300 m in tam so jima navpične plošče zaprle pot.

Predno sta se vrnila, sta poskusila še drugo možnost, v južnejšem predelu zahodne stene. Ugotovila sta, da vodi tam najlažja pot do vrhnjega grebena, na takozvano "streho", torej na vrhnje ledenike, ki pokrivajo zgornja vzhodna pobočja Paina.

Ob svojem povratku sta Meiling in Vallmitjana naletela v Punta Arenas na čilske plezalce. Na prijateljskem sestanku in ob obilni čilski večerji sta moža sporočila tovarišem z onstran And svoje vtise in jim razložila svoje izkušnje. Po povratku v Bariloče sta poslala ves razpoložljivi material čilski ekspediciji, ki je v poletju 1954/55 nadaljevala napore bariloških gornikov.

Tudi Čilenci so se zagrizli v steno med severnim in glavnim vrhom. Večno slabo vreme, ki je grenilo življenje že prejšnjim odpravam, jih je močno oviralo. V tehničnem pogledu pa je stena zastavljala probleme, komaj še rešljive za južnoameriške planince. Prebili so se nekaj dalje kot Meiling in Vallmitjana, potem jih je ločilo 100 — 150 m gladke, z ledom oblite stene od nedosegljivega sedla. Odnekali so.

Pač pa so uspeli v drugem poskusu: po poti, ki jo je svetoval Meiling in ki sta jo bariloška plezalca raziskala, so 12/2/1955 čilski andinisti Sergio Kunstmann, Luis Krahl, Ernesto Payá in Ricardo Vivanco dosegli "stre-

ho" Paina. Stali so na zgornjih ledenikih, visoko nad lomi, ki so vsuli ledeni plaz na Tončka in Schmolla. Samo še vrhovi v grebenu so se dvigali nad njimi.

Čilenci so se ponosni piramidi Glavnega vrha brž odpovedali. Presodili so, da je za njihove sile in za skope odmerjen čas oreh prehud. Pač pa so se povzpeli na srednji vrh (Cumbre Central) in na Južni vrh (Cumbre Sur). Slednjega so krstili "Cumbre Bariloche" v spomin na naša tovariša, pokopana v njegovih dolnjih strminah.

Potem se nekaj mesecev o Painu na obeh straneh Kordiljere ni več govorilo. Ko pa se je začela zbirati v Bariločah plezalna družbica okrog novodošlega Wenceslava Clercha ter je bariloško plezalstvo doživelo velik razmah, je nov poskus stopil v ospredje zanimanja.

Že poleti 1956/57 smo pretresali načrte in Clerchova smrt (7/4/57) je delo komaj prekinila. Uredilo se je vprašanje finančnih sredstev, pretehtali so se problemi poti, osebja in materiala.

Tja meseca junija so buenosaireski časopisi prinesli novico, da pripravlja znani raziskovalec Patagonije, salezijanski pater De Agostini za prihodnje poletje italijansko odpravo na stolpe Paina (glej fotografijo v Zborniku 1955, stran 118). Vodil naj bi to družbico milanski industrialec Guido Monzino. Bariločanom se je skoraj imenitno zazdelo, da bodo imeli opraviti s tako pomembno konkurenco. A ker se na nebotične stolpe niso namenili, so komaj računali, da bodo doživeli kako resno rivaliteto z Italijani. Pač pa se je vnelo med njimi samimi nekaj debat in prepиров o tem, kako bo odprava organizirana in kdo bo pri njej sodeloval. Slednjič so bili določeni za člane ekspedicije sledeči planinci:

Otto Meiling, 55 let, Nemeec, gorski vodnik, ki je že trikrat obiskal viharo pogorje v južnem Čilu;

Carlos Sonntag, 29 let, Argentinec, gorski vodnik in oskrbnik koč na Lopezu;

Davorin Jereb, 28 let, Slovenec, gorski vodnik in uslužbenec hotela Vuriloche;

Ivan Arnšek, 30 let, Slovenec, fotograf;

dr. José Maria Iglesias, 31 let, Argentinec, zdravnik;

Carlos Bottazzi, 27 let, Italijan, trgovec;

Gregorio Ezquerra, Argentinec, 34 let, trgovec;

Benjamin Dixon, 38 let, Argentinec, podjetnik iz Buenos Airesa;

Poleg teh mož, ki so odšli z uradno nalogo, da preplezajo Paine, so krenili na pot še trije planinci kot zasebniki: Augusto Vallmitjana in njegov sin (Chachi) sta se namenila, da posnameta na filmski trak čim več dobrih posnetkov in izdelata film o Painu. Pisec tega članka pa je spremljal ekspedicijo do izhodiščnih taborišč kot turist.

Meiling in oba Vallmitjana so odrinili teden dni pred glavno odpravo (7/X). Prav ko se je trojka pripravljala za odhod na letališče, je prispelo pismo iz Punta Arenas: prijatelj Alarcón je sporočil, da je dobil načelnik province Magallanes ukaz ustaviti bariloške planince, ker je pogorje Paine "rezervirano" za Italijane in za raziskovalca patra De Agostinija.

Med bariloškimi andinisti je zavrelo. Novica je izgledala kar neverjetna. Nikomur se ni niti sanjalo, da je treba prositi za dovoljenje, če hočeš v hribe in dostikrat so bariločani plezali po Čilu, pa se še nikdar nobena oblast ni vmešavala v njihovo početje.

Izvidniška trojka je odletela kljub neprijetnim izgledom. Na prvi avion, ki je bil namenjen v Santiago, pa smo naložili Benjamina Dixona, da gre povprašat čilsko vlado, kako stvari stoje. Še vedno smo upali, da gre le za nek nesporazum in da bo pametno pojasnilo rešilo položaj. Medtem pa smo za vsak slučaj začeli študirati mape in fotografije. Z De Agostinijevo knjigo "Andes Patagónicos" pod pazduho sta šla Ivan in Bottazzi na posvet k Birgerju Lantschnerju, udeležencu prve odprave na Cerro Paine. Slike pogorja Balmacede so oživele in prej komaj pomembno ime je začelo dobivati vsebino.

Dixon se je vrnil praznih rok. Čilski uradniki so mu vljudno povedali, da njihova vlada ne more snesti besede, ki jo je dala tujemu poslaniku. Tudi ne za ceno, da se bo osmešila pred gorniškim svetom, ker je iz južnoameriške republike napravila drugi Nepal. Da pa ne bo hujske zamere, je zunanje ministerstvo vljudno povabilo bariloške plezalce, naj si izberejo kak drug cilj, zdaj ko je odprava že pripravljena ter se nekaj moštva in del opreme že nahaja v Punta Arenas.

Tako smo se torej (14/X) vkrcali na letalo TRANSA-e in na Dixonovo kamioneto ter se odločno napotili proti ožinam.

Številno članstvo andinskega kluba Punta Arenas nas je sprejelo na letališču. Čilski andinisti so se kot dobri demokrati nemudoma postavili na našo stran in proti svoji vladi. Gostoljubno so nas zasipali s prijaznostmi in nam uredili ves prevoz do pastirskega stana Pudeto ob podnožju Paine. Res dvomim, če bi se mi v Argentini v podobnem primeru za Čilence tako potegnili.

Razumljivo pa je, da so oblasti morale izpolnjevati višje ukaze. Čilska birokracija je prav tako okorna in počasna kot argentinska in podrejeni uradi so pač dobili nalog, naj nas ustavijo, niso pa še zvedeli, da nam je pot na Balmacedo odprta. Zaradi tega smo doživeli nekaj nevšečnosti. S pomočjo prijateljev iz Punta Arenas so se slednjič vse težave izgladile. Samo temu se nismo mogli izogniti, da nam je čilska vojska odredila v spremstvo poročnika Ramireza ter narednika Saavedro. Slednji, jako sposoben dečko, je spremljal prejšnje leto italijansko ekspedicijo na Monte Sarmiento.

16/X smo dospeli na Puesto Pudeto, kjer smo našli Meilinga in oba Vallmitjana. Brž smo se sporazumeli o nadaljnem načrtu. Glavnina odprave bo krenila na Balmacedo in odpeljala vojake s seboj. Oba Vallmitjana s svojimi filmskimi aparati naj predstavljata samostojno filmsko skupino, ki vsaj na videz ne bo imela nobenih plezalskih nalog, in ki ji bosta dodeljena v pomoč Sonntag in Jereb. Slednja dva, najmočnejša naveza odprave, naj bi poskusila na skrivaj in v drznem naskoku osvojiti Paine.

17/X — čilski častnik še ni prispel — so vsi možje, ki so se zbrali na Puesto Pudeto, tvorili živila za skupino, ki naj bi se šla skrivalnice na Paine. 18/X sta dospela oba vojaka, proti večeru pa se je prikazala tudi Dixonova kamioneta. 19/X sta se ločili obe skupini in od tega dne dalje sta delovali kot dve ločeni ekspediciji. Le Meiling je v dolgih, deseturnih marših vzdrževal zvezo med obema pogorjema, ki sta oddaljeni kakih 50 km drugo od drugega.

Arnšek in Jereb naj poročata o nadaljnjem poteku odprave.

Prvi vzpon na Cerro Balmaceda (2.035 m)

(IZ EKSPEDICIJSKEGA DNEVNIKA)

20. okt. 1957

Steza nas vodi skozi lepe lengine gozdove ob reki na jug. Ko se malo dvigne, se nam odpre razgled na Kontinentalni led in še posebej na ledenik Tyndall. Balmaceda je vedno bliže. Vidimo le spodnje robove, ves zgornji del gore je v viharje odet misterij. Vendar imamo upanje, da je vzpon mogoč in da bomo uspeli.

S čolnom smo prečili reko Serrano in se utaborili v vlažnem gozdiču ob reki Balmaceda. Arko, Bottazzi, Iglesias in poročnik Ramirez so se nastanili v edinem šotoru, Meiling si je, kot po navadi, uredil bivač zase, ločen od drugih, sam pa sem si pripravil ležišče v zavetju mladega gozda. Predno sem zaspal, me je Meiling vprašal: "Hočeš iti jutri z menoj?". "Dobro", sem odgovoril in pri tem je ostalo.

21. okt. 1957

Z Meilingom sva prečila močvirje in strm, obraščen gozd ter nato po strmem skrotju in močvirnatih vzpetinah dosegla severo-zahoden rob gore. Z vsakim korakom se nama je širil razgled. Na severu se ostro odražajo vrhovi Paina, Cerro Donoso ves ožarjen od sonca je kot malo katera gora podoben Cerro Bonete (blizu Bariloč). Celinski led se širi vse bolj proti jugu. Ledenik Tyndall pada na severo-vzhodu v jezero Tyndall in na jug v manjše jezero Geikie, polno ledenih gora.

Kakih 15 km južno od Tyndalla leži ledenik Balmaceda. V obliki pahljače se razprostira v dolino, v višinah pa se obsežne ledene poljane oblikujejo v vrhove, zavite v večne megle.

Vzpon na prvi greben Balmacede je silno preprosta zadeva. V ničemer ne presega vzpona n. pr. na López v Bariločah. Šele proti vrhu se prično snežne strmine. Ko sva dosegla greben, sta naju zajela močan leden zahodnik in megla. Izza majhne opasti, ki nama je nudila nekoliko zavetja, sva opazovala svet, ki se je odprl proti jugu. Sestav gore, v ko-

likor se nama je odkril iz megle, je približno tak: trije hrbti se vrstijo eden za drugim in se raztezajo v smeri vzhod-zahod. Stojiva na prvem, ki ga ovčar na Puesto Balmaceda imenuje "Meseta". Drugi hrbet ima že visokogorske oblike. Na zahodnem koncu se vzpenja v koničastem ledenem špiku, ki morda doseže višino 1.800 m. Vzhodni del grebena je ves razsekan. Krnica med obema hrbtoma je zalita s snegovi. Prehod do drugega slemena izgleda lahek, izpod razkosanega raza pada v dolino strm ledenik, poln modrozelenih serakov. Sam glavni vrh, ki se dviga iz tretjega hrbta, so nama še vedno zastirale megle. Ta zadnji, najvišji, greben ima tri vrhe: vzhodni je dobro poznan iz De Agostinijevih slik. Dolg, oster greben vodi do glavnega vrha. Ko so se megle za trenotek pretrgale, sva videla del vrhnje kupole in ves zahodni vrh z impozantnim severo-zahodnim razom.

Najino raziskovalno delo je bilo opravljeno. Ugotovila sva, da bo treba prečiti "Meseto" in najti prehod preko skalovitega, nazobčanega drugega grebena do podnožja glavnega vrha.

Višinomer nama je dal 1450 m nadmorske višine.

22. okt. 1957

Že ob sedmih zjutraj sta se poslovila Meiling in Arko. Videl sem, da bi Arko rajši ostal tukaj, kot pa da se je moral vrniti med številke v pisarno. Meiling nam je dajal pametne nauke, kako naj naredimo ledeno luknjo. Res, ostalo nas je le za šibko moštvo. Iglesias rad dva dni skupaj počiva in se en dan giblje, midva z Bottazzijem pa tudi nisva nikaka umetnika v prenašanju težkih krošenj in dela v ledu. Ob devetih zjutraj sta pričela Ramirez in Iglesias vzpon na Meseto. Z Bottazzijem sva ostala sama v taborišču. Po kosilu sem šel na sprehod ob rekah Balmaceda in Serrano. Na povratku sem se ustavil na Puesto Balmaceda. Mlad fant

me je povabil v škatljasto hišo. Kravar — gospodar, in njegov tovariš sta ravno južinala. Oba močne plečate postave, ploščat, bronast in razoran obraz, temni lasje. Še bolj tipično indijanske poteze ima gospodinja. Venci zdravih zob krasijo vse te ljudi. Kljub revščini je v bajti vzoren red. Skozi priprta vrata sem videl v "spalnico": pogradi z odejami iz ovčjih kož. Ob štirih sem se vrnil v taborišče. Z Bottazzijem sva naredila štedilnik iz kosov stare pločevine. Delo so prekinili klici z obale. Prišla sta Dixon in cabo Miguel Saavedra, simpatičen, močan rdečepolt fant. Lani je tri mesece spremljal italijansko odpravo na Monte Sarmiento in dosegel višino 2.000 m. Za seboj ima vojaško gorsko šolo. Pravil je, da mu je andinizem všeč. Še pred nočjo sta se vrnila z gore Ramirez in Iglesias. Prvi ves premražen zaradi slabe vojaške opreme. Zaradi megle nista ugotovila nič novega.

Dixon in Miguel sta poleg hrane prinesla dva šotora. Tako smo bili pozno v noč dobro zaposleni. Poročnik in Miguel sta se nastanila v večjem šotoru, ki je bil hkrati skladišče, Iglesias in Dixon v manjšem, midva z Bottazzijem pa v našem "Cacique", ki je že dobro služil slovenskim plezalcem na Tres Picos in pri Frenkovem pionirskem delu v Pampa Linda.

23. okt. 1957

Ob osmih sva pričela z Bottazzijem vzpon na Meseto. Postavila sva si nalogo najti prehod na drugi greben in sestop v krnico pod glavnim vrhom. Še predno pa sva dosegla planoto Mesete, naju je zajel snežen vihar. Temperatura je padla pod ničlo, vidljivost komaj 100 m naokrog. S pomočjo kompasa sva nadaljevala pot preko skalnih robov in snežnih planot proti jugu. Od časa do časa so se megle malo razmahnila, tako da sva dobro razločila ledeniško čelo lepe modre barve, ki pada na sever z grebena II. Ob 13.30 sva dosegla rob ledenika. Beli vihar je vztrajno naraščal. Oba je že davno pokrilo belo ivje. Neumno bi bilo riniti skozi leden snežni piš preko razsekanega ledenika v neznano. Čeprav povratek orientacijsko ne bi bil težak, bi bilo popolnoma brezpomembno doseči greben II., ker bi videla edino le meglo. Po počitku pred ledenikom sem predlagal povratek. Ob petih popoldne sva se vrnila v taborišče. Tudi v dolini se je vreme poslabšalo in lahno sneži. Po skupnem posvetu smo se odločili, da nadaljujemo z delom na gori šele, ko se bo zboljšalo vreme.

24. okt. 1957.

Vso noč je deževalo in snežilo. Gore so na novo zasnežene, preko grebenov vihrajo vetrovi. Dan smo uporabili za ureditev taborišča. Popoldne smo si privoščili sprehod vzdolž reke. Dosti (preveč!) govorimo. Zdravnik Iglesias nam je razlagal o atomski fiziki, o početku življenja iz sintetičnega materiala, o medicini, lastnih izkušnjah na ekspedicijah, džiu-džicu itd. Dixon je imeniten dečko! Bolje rečeno, oče petih otrok. Urejen, resen človek. Industrialec, ki pa se zanima tudi za druge stvari. Posebno pri srcu so mu vprašanja iz metafizike.

V upanju, da bo jutri vsaj ena naveza preiskala dostop preko sedla v grebenu II, smo se spravili k počitku.

25. okt. 1957

Kot običajno, nas je zdramilo bobnenje dežnih kapljic v šotoru. Potrpljenje in spet potrpljenje. Vrha gore še nismo videli, čeprav smo tukaj že 10 dni. Zaradi slabega vremena smo se vsi stiskali okrog ognja v taborišču. Okoli devete ure sem šel iskat boljši prehod preko močvirja, kjer naj bi potem vsi skupaj pripravili stezo in tako olajšali prehod v spodnjem delu gore. Ko sem se vrnil, se je vreme zboljšalo. Zavel je hladen veter. Odločili smo se, da kljub pozni uri odidemo na ogleda. Kot po navadi greva skupaj z Bottazzijem. Priključila sta se nama še Dixon in Miguel. Pot do višine 1.500 m nam je bila že dobro znana. Malo dolga je, a brez vsakih težav. Nagajal nam je novo zapadli sneg, ki je rosil z vej in nas močil. Preko pogorja Paine, kjer je vreme običajno boljše kot tukaj, na robu celinskega ledu, so divjali viharji. A danes smo imeli srečo. Ko smo prišli na Meseto, nas je obsijalo sonce. V grebenu II. smo ločili sedelce., naš cilj. Nekaj nas je motil veter, še bolj pa novo zapadli sneg. Kjer sva pred dvema dnevoma z Bottazzijem varno hodila po pečeh, je ležalo danes pol metra pršiča. V naglem tempu smo pregazili snežne poljane za Meseto. Ob štirih smo se ustavili ob razkosanem ledeniku, ki pada z grebena II.

Imeli smo dan kakršnega bomo potrebovali za vzpon na vrh. Z ledenimi rožami okinčani stolpi drugega grebena so se blesteli v popoldanskem soncu, nad fjordom Ultima Esperanza so se nam odpirali novi pogledi na neznane vrhove Kordiljere Prat, skromne v primeri z žarečimi venci vrhov Balmacede, a vendar ču-

dovite v tem božjem dnevu. Sinje modri odlomi v ledeniku so nam delali družbo pri počitku. Peta ura popoldan je bila strogo določena za povratek. A že smo uvideli, da bomo potrebovali vsaj še dve uri za dostop na sedlo. Z Bottazzijem se menjavava v gaženju sledi. Dixon in Miguel nama mirno sledita. Potem ko smo premerili kilometre ledeniške ravnini, se zagrizeno lotimo zasnežene strmine dvestotih metrov, ki vodi do sedla. Sedem ur hoje že pošteno čutimo. Ko je strmal za nami, skupaj pristopimo na sedlo. Prvi pogled je za nas veliko odkritje. Pričakovali smo, da pada raz sedla močna strmina, če že ne stena v konto med grebenom II in glavnim vrhom, a zdaj vidimo samo položno sneženo krnico. Glavni vrh ves v ledu, stoji pred nami kakor na dlani. Ledeni odlomi se bleste v stenah. Tenke megle, ki jih nosi veter iz zahoda sem, božajo vrh, ki se z dvojno koničasto kupolo spaja s sinjino neba. Zahodno od glavnega vrha je bel koničast špik, malo nižji od glavnega vrha. Na jugovzhodu se razsteza greben v rožnastih stenah in stolpih, ki padajo v zaliv Ultima Esperanza. Razpravljamo o možnostih pristopa na vrh. Severno stran vrhnje kupole tvori 300 meterska ledena stena. Preko nje je vzpon verjetno možen, a težak. Iščemo še drugih možnosti po močno razpokanem ledeniku, ki pokriva gorski kotel med zahodnim in glavnim vrhom.

Zadovoljni z rezultatom današnjega dne pričnemo sestop v dolino. Megle so zakrile sončno luč, le tam za vrhom špika v drugem grebenu še žari medel sij zahajajočega sonca. Prejšnjo gaz nam je zasul snežni piš. Z nočjo dosežemo Meseto. Vsi smo do pasu premočeni, obleka je en sam leden oklep. V dolini se svetlika vijugasta srebrna nit — reka Serrano. Na vse mogoče načine se spuščamo po zasneženih strminah. Samo dol čim niže do roba gozda, kjer si lahko zakurimo ogenj in se malo ogrejemo. Ob desetih smo še vedno blodili po strmini navzdol. Izgubili smo pravo smer. Znova se je dvignil veter in začelo je močno snežiti. Visok skalni skok nam je zaprl prehod. Tovarishi predlagajo, da se ustavimo, si zakurimo ogenj in počakamo jutra. Miguel se je takoj utrujen vlegel na mokra tla, ostali trije pa smo si sušili mokre cunje, kakor smo vedeli in znali. Vso noč je lahko snežilo, a ob štirih zjutraj se je že začelo daniti. Težko smo se ločiti od prijetnega ognja in v dveh urah sestopili do taborišča.

26. okt. 1957.

Sneži in dežuje, kot običajno. "Cosas de Patagonia". Potrpljenje. Ves dan počivamo v prijetnem zavetju šotorov.

27. okt. 1957

Naši načrti so se znova razblinili ob bobnenju dežja in snega. Vetra sicer ni, je pa zato tem bolj oblačno. Dan smo neplodno prebili v taborišču. Popoldan smo se stlačili v šotor, kjer prebiva cabo Miguel. Tu se je razvila močna debata o argentinski notranji politiki. Irigoyen, Perón, Frondizi itd.

28. okt. 1957

Ponoči je znova deževalo in snežilo. Imamo zakleto vreme. Samo še 14 dni časa nam preostaja. Dostop na goro je raziskan. Posebnih tehničnih težav ni. Pot je sicer dolga in enolična, vendar bi bil ob lepem vremenu vzpon izvedljiv v dveh dneh. Že ob sedmih smo bili pripravljeni za odhod, obloženi z osebno opremo za bivakiranje v višini. Dež nas je ustavil. Čakali smo do do devete ure. Končno smo odšli le z dvema zaboje-ma hrane (za štiri osebe in za teden dni) in vso plezalno opremo razen cepinov. Teža vse te krame je okrog 60 kg. Vzpon je zelo oviral novo zapadli sneg. V spodnjem delu nam je Pepe očistil pot z macheto in gre malo lažje. Dixon, Pepe in Miguel so se menjavali z nahrbtnikom, v katerem so bile vrvi, dereze in klini, z Bottazzijem sva nosila do Mesete vsak svoj zaboj hrane (20 kg). Vse te reči smo pustili v zavetju velike skale. Nad Meseto so se vlačile megle in je divjal vihar. Zadovoljni z opravljenim delom smo se vrnili v dolino. Vsi smo v odličnih kondicijah, le slabo vreme nam ni dopustilo, da bi se danes posebno pretegnili.

Pri običajnem popoldanskem posvetu smo sklenili naslednji načrt: prihodnji dan bomo vsi zapustili taborišče z vso višinsko opremo. Poleg tega bomo vzeli s seboj šotor. Za vzpon na ledenik pod grebenom II. zdaj računamo do 8 ur. Tam je dovolj zavetja pred vetrom in si bomo postavili šotor vsaj za prvo noč. Naslednji dan naj bi nadaljevali vzpon na sedlo, kjer bi si v velikem zametu izkopali primerno votlino in v njej počakali na ugodno vreme za vzpon na vrh.

29. okt. 1957

Ob šestih sem vstal in pripravil ogenj. Ponoči je le malo deževalo, a nad vsemi gorami

v celinskem ledu so ležale megle. Videli nismo niti roba Mesete. Naše razpoloženje je bilo podobno vremenu. Iglesias je bil prvi, ki se je odpovedal vzponu za danes in je imel končno prav. V takem pač ne bi ničesar opravili. Kot kup nesreče smo ždeli ob ognju in zrli v neusmiljene oblake. Dixon je predlagal sprehod do Puesto Balmaceda in od tam s konji do ledenika Tyndall. Konj nismo dobili, zato smo šli peš. Obiskali smo naseljence Don Santana v majhni škatljasti bajti v zavetju gozdnatega griča. Prijazen in gostoljuben, kakor vsi ti skromni ljudje tu na koncu sveta, nas je povabil v batjo. Že deset let životari v samoti. Ko smo ga vprašali, kaj ga je zaneslo v te kraje, je z določenim poudarkom odgovoril: "Prišel sem s svojo čredo do tukaj, ker dalje nisem mogel iti." Kljub orjaški postavi in strogim potezam v obrazu, pa mu je sevala iz oči plahost, skoraj strah. Tožil je o slabem vremenu in o pičli paši. Pred odhodom nam je zelo točno popisal pot do ledenika Tyndall.

Preko zelenih pašnikov smo po stezi ob reki Geikie dosegli ledeniško groblje. Jezik ledenika se je potapljal v ledeniško jezero, polno odtrganih belih skladov.

Onstran jezera, z ledenih strmin gora so grmeli plazovi. Odmev se je izgubljal med stenami serakov. Dan je bil pokojen. Skozi majhno okence med oblaki je posijalo medlo sonce in osvetljilo ves ta kristalni svet pred nami. Ledeni lomi so se za trenutek zablesteli, njih odsev je zdrhtel v mirni gladini. Na južnem koncu jezera, kjer slap šumeče pada preko stene, smo prav po naključju staknili stezo in se po njej vrnili v taborišče.

30. okt. 1957

Slednjič smo se le odpravili v višine. Sit sem bil že poležavanja in neskončnih pogovorov v sicer udobnem taborišču. Poleg tega se nas vse pollašča posebna bolezen — "vagitis". Bili smo sicer "namenjeni" in "odločeni", da bomo šli ob vsakem vremenu pripraviti višinsko taborišče, a šele potem, ko sem se zlagal, da stoji barometer na 770, smo ob 8.30 odšli. Na pol poti proti Meseti nas je v sicer mirnem dnevu presenetil močan veter. Ob 11. smo prišli do skale, kjer smo prejšnje dni pustili zaboje s hrano in orodjem. Zdaj nadaljujemo vzpon vsak s težkim nahrbtnikom. Na Meseti nas zamajeta beli veter in megla. S pomočjo kompasa nadaljujemo pot do ledenika pod grebe-

nom II. Z Bottazzijem nosiva menjaje poleg nahrbtnikov zaboje hrane in delava sled. Hvala Bogu, je topli veter sesedel sveži sneg in gre lažje. Na ledeniku se razvije majhen prepir med doktorjem in Bottazzijem. Vsi smo že utrujeni. Dixon in Iglesias želita, da naredimo votlino kar tu. Vendar obvelja naša in nadaljujemo sled po strmih plaznicah, ki pokrivajo ledeniške razpoke. Iglesias se je potolažil in brunda svojo popevko. Ko me je v sledi zamenjal Miguel, se mu je pod nogami kmalu odprla ledena poč. Previdno se ognemo razpoki, nato delam zopet jaz, ki sem lažji, naporeno gaz v strmino. Ob 5.15, smo dosegli sedlo. Naše moči so bile pri kraju, toda morali smo si izkopati votlino. Zagrizeno smo se lotili dela. Veseli smo bili, ko smo imeli z nočjo narejen 4 m. dolg in meter visok rov. Vsi smo vražje delali. Dixona in Iglesiasa so najprej zapustile moči. Sam zaradi mraza in mokrote nisem čutil utrujenosti, ko pa smo pripravljali spalne vreče, me je obšla slabost. Sesedel sem se v sneg in Bottazzi, katerega sem malo poprej po nepotrebnem okregal, mi je sezul čevlje s premrlih nog, in mi pomagal v spalno vrečo. Noč v ledenem brlogu nam je dala prijetni in zaslužni počitek. Ko smo se pa zjutraj zbudili, je bilo na nas znova vse premočeno: perilo, obleka in spalne vreče.

31. okt. 1957

Zunaj tuli vihar. Dixon, Iglesias in Bottazzi so se po sili razmer spravili že zgodaj iz brloga, a so se takoj vrnili. Z Miguelom (stara soldata) sva vzdržala do 11h v spalnih vrečah. Bottazzi je pripravil zajtrk, jaz pa kosilo in večerjo. Sredi popoldanskega viharja sta prišla Meiling in Ramirez. Meiling je povedal, da je skupino na Pudeto zastražila čilska žandarmerija ter da je prispel Ezquerra. Postregli smo jima s čajem in takoj sta se vrnili v dolino. Nato smo se lotili dela. Z Dixonom in Miguelom smo razširili votlino še za 1 meter, Iglesias je zunaj s snegom mašil odprtino in Bottazzi je kupal čaj. Ko pišem te vrstice, že vsi ležimo. Dobre volje smo nocoj, celo slikali smo se ob luči sveč.

1. nov. 1957

Že drugo noč smo preživeli v ledeni luknji. Miguel se je prebudil v premočeni spalni vreči, ostalim se ne godi dosti bolje. Že ponoči, ko ni bilo moči spati, sem premišljeval o našem po-

četju. Zelo nespametno je, da nas vseh pet čepi tukaj. Prenatrpani smo v majhni votlini in za prazen nič v viharnih dneh trošimo hrano, pripravljeno za višino in za končni vzpon na vrh. Poleg tega na nas skoraj ni suhe cunje. Če bi nas presenetil sončen dan, ne bi bili v stanju nadaljevati vzpon.

Špranje med snežnimi bloki pri vzhodu je ponoči zametel pršič. Zunaj bobni vihar, kakor prejšnje dni.

Predlagam sestop v dolino. Bottazzi bi rad ostal, a uboga in se pripravi za odhod. V votlini smo pustili vso plezalno opremo, dva bencinska kuhalnika, 6 litrov bencina in hrano za 3 dni za dve osebi. Dobro smo zamašili votlino in pričeli sestop po zoprnem skorjastem snegu. Zaradi nevarnosti slabo zakritih razpok v strmem ledeniku, smo se podričali po strmini. V spodnjih legah ledenika je bil sneg trši in naglo smo napredovali. Presenečal nas je topel dan. Severne strmine "Mesete" so se v gorskem vetru domala osušile. Tam, kjer smo pred dnevi naporno gazili moker sneg, smo sedaj hodili po suhem. Ob 4h popoldne smo dospeli v taborišče.

2. nov. 1957.

Zbudil nas je lep sončen dan. Nebo je bilo še vedno močno oblačno, a v presledkih je sonce toplo grelo. Sušili smo premočeno obleko in poležavali po travi. Proti večeru je barometer močno padel. Rdeča zarja na zahodu nam je obetala topel dan, seveda, če bi tukaj v Patagoniji slovenske vremenske napovedi kaj veljale.

3. nov. 1957.

Vso noč je deževalo kot še nikoli. Obe reki, Balmaceda in Serrano, sta močno narasli. In danes ves dan dežuje, dežuje in dežuje.

4. nov. 1957.

Čeprav je v dolini vreme nekoliko lepše, nismo mogli nikamor. V višinah divjajo beli viharji. Komaj ločimo robove Mesete. Da ne zgnijemo od neprestanega čepenja pod šotori, se odpravimo na sprehod ob reki Serrano proti jugu. Med potjo se nam odpre pogled na Paine Este — proti severu in proti jugu na tretji greben Balmacede. Od vseh visokih gora na tem koncu sveta ima najlepše podnebje Paine Este, nato Torres in Cuernos de Paine. Skoraj dnevno vidimo vrh Paine Este, medtem,

ko je Balmaceda ogrnjena v večne bele meglice.

Dixon in Iglesias nas bosta zapustila najkasneje v petek, ker je njun čas potekel. Če se ta teden vreme ne popravi, bomo naslednji teden v vsakem vremenu poskusili vrh. Siti smo že čakanja. Ko to pišem, zopet bobni dež po šotoru...

5. nov. 1957.

Tako smo se navadili na slabo vreme, da nihče ne vstane zgodaj. Ko sem zlezal iz šotora, je bila ura že osem. Vsa pokrajina se je zavila v oblake, le skozi majhno odprtino se nam je posmehoval sončni pramen. Odločeni smo bili, da bomo šli kljub temu v višine. Dixon in Iglesias sta ostala, ker se bosta že jutri vrnila na Pudeto. Bottazzi, Miguel in jaz smo se poslovili od ostalih ob 11h. Barometer je stal nizko kot nikoli. Dobro otovorjeni smo se potili v soparnem dnevu. Ob pol dveh smo bili pri skalci, kjer nas je čakal preostali zaboj hrane. Pod nami so bile zelene doline z gozdovi, v dalji razsekani vrhovi Paine. Zopet je Paine Este, ta od najhujših viharjev obvarovana gora, zunaj megla. Celinski led je bil pokrit z oblaki, ledenik Tyndall komaj viden. V robah nad nami so se podile megle. Tam nas čaka vihar, da bo veselje.

Res, vihar kot še nikoli. V dneh, ki smo jih preživeli v dolini, je tukaj zapadlo vsaj meter snega. Sedaj se veter poigrava z belimi kosmi, nam jih neusmiljeno biča v razgreta lica in nam srebrni obleko. Molče napredujemo. Če ne bi imeli kompasa, bi se vrnil. Okrog nas megle, pred nami bele poljane, za nami v trenutku zametena sled. Tako se pehamo v višino, v upanju na sonce tam zgoraj, sonce vsaj za nekaj ur, kar bi nam omogočilo pristop na toliko zaželeni vrh gore. Ob 4h popoldne dosežemo ledenik pod drugim grebenom. Modre ledeniške razpoke imajo danes pošastne oblike. Vsakih 50 metrov se menjavamo v gaženju sledi. Ob 5.30 dosežemo strmino na koncu ledeniške globeli. Počasi napredujemo v globoko zasneženi strmali. A vztrajno, brez prestanka. Miguel 50 korakov, nato Bottazzi, potem jaz; pa zopet Miguel, Bottazzi in jaz. Ko gazita tovariša pred menoj, se ustavljam in mislim na stvari. O vrednosti in nespametj našega početja. Kje najti odgovor na to? Ali v radosti onih, ki so po težkih naporih stopili na vrhove dotlej nedoseženih gora, ali v izbičanih truplih

●
Pogled na
Cerro Balmaceda
z višine 1450 m

Foto I. Arnšek
●

●
Cerro Balmaceda —
v ozadju sedlo, na kate-
rem so planinci izkopali
luknjo za višinsko
taborišče

Foto I. Arnšek
●

mladih življenj, ki so ostali v njihovem naročju. Veter se poigrava z nama. Visoko nad nami se iz megla zarežijo viseči ledeni lomi. Priključijo mi v spomin Tončka, ki dolí s Paina z ledenim pogledom žre na nas.

Ob 7.20 smo dosegli sedlo. Osem ur za 1700 metrov višine. In to po tehnično lahkem svetu. Zavriskamo od veselja, ko vidimo, da nas ledena votlina še čaka: naš dom za bodoče dni. Spomnim se našega rekla: Ljubo doma, kdor ga ima. Mi ga imamo, tu v višinah, sredi viharjev, v osrčju belega ledenika. Skozi špranje nam je rov za spoznanje zamedlo. Kakor krta zlezemo vanj. Prostora je sedaj dovolj, a vendar še malo razširimo luknjo. Hvala Bogu, danes nas ni zmočilo.

7. nov. 1957.

Pišem dnevnik, ker sem obljubil. Kaj končno drugim mar, kaj se dogaja tu gori. Sicer vem, da imamo dobre prijatelje, ki mislijo na nas, z nami upajo in se bodo z nami veselili, če bomo uspeli. Snočj nisem pisal. Vsi trije smo preždeli viharen dan v ledenem domu. Vsakih par ur je šel kdo pogledat na vreme. Vedno isti odgovor: sneg, vihar! In iz brloga vedno isto vprašanje: se vidi vrh? Če ne bi imeli oni petek, ko smo prvič dosegli sedlo sreče in za trenutek ugledali od sonca ožarjeno kupolo, bi sploh ne vedeli, kje je in kateri je prav za prav glavni vrh. Sedaj točno vemo, da tam nekje v megli, komaj nekaj sto metrov pred nami stoji stena, ki se pne še kakih tristo metrov v višino. Tam je naš cilj, tam naša pot. Ko smo pod noč zlezli v spalne vreče, nama je Miguel pripovedoval zgodbo o italijanskem vzponu na Monte Sarmiento. Tehnično težja gora od naše, a patagonski bogovi so bili Italijanom toliko naklonjeni, da so lahko ponoči, v mesečini izvršili večji del vzpona in naslednji dan ob osmih dosegli vrh. Vražje zakrknjena je ta naša komaj 2.000 metrov visoka bela izvoljenka!

Druga noč je že za nami. Zunaj kakor večeraj, tako danes! Ko ob desetih dopoldne opazujem medle obrise vrha, pride stari Meilig. Zbit se sesede v votlino. Pove nam, da sta Dixon in Iglesias odšla v Pudeto. Potem nam je pravil še o obisku članov Cluba Andino Punta Arenas ter da so pognali Rusi nov Sputnik v nebo.

Po kosilu je Meiling predlagal naj grémo malo na ogleda proti stenam tretjega grebena.

Zdelo se nam je neumno, ker smo vedeli, da si bomo v viharju zmočili suho opremo, pripravljeno za srečni dan, ko bi zares lahko poskusili vrh. Meiling je bil utrujen, vendar nam je hotel dokazati, da poleg težke ture kljub svojim letom še kaj zmore. Mi pa smo mu hoteli pokazati, da nam je čisto vseeno, če se zmočimo in malo "nastradamo". In res smo se vsi skupaj za prazen nič zmočili. Zajel nas je tak vihar, da smo ob zasajenih cepinih čepe čakali, da je pojenjal, ter se nato nemudoma vrnili v brlog.

Zunaj je še dan, ko to pišem. Vsi že ležimo, Miguel, kot po navadi, smrči, ko komaj povoha spalno vrečo. Popoldan smo zelo razširili votlino. Za Meilinga smo izkopali posebno luknjo nad nami. Leži v njej kakor svetnik v belem oltarju, z volneno kapo potegnjeno globoko pod ušesa. Bottazzi mi ravno toži, da ga zebe, pa mu svetujem, naj si položi v spalno vrečo poglavja Pekla iz Dantejeve Božanske komedije, katero nosi vedno s seboj. Morda mu bo topleje! Kako bo jutri? Zunaj še vedno tuli vihar. Torej več kot verjetno, da bo tako kakor danes.

8. nov. 1957.

Človek božji, verjameš v čudež? Danes se je zgodil! Ob 11.15 smo zapustili naš ledeni dom in ob 14.45 smo že stali na belem, od sonca ožarjenem vrhu Balmacede.

Takole je bilo. V vlažnih cunjah in vrečah smo skoraj brez spanca pretolkli noč. Ko sem zjutraj zlezel iz luknje, me je kot običajno do kosti prepihal beli veter. Ob povratku sem lahko s kislim obrazom sporočil:

Vreme slabše kot večeraj!

Ob devetih se je dvignil Meiling. Ko je pogledal ven, nam je zadovoljno sporočil, da je za trenutek lahko videl levi vzhodni vrh. Upanje nam je na mah zraslo. Posebno, ker je bila snoči polna luna. Dve uri smo hodili nestrpno ven skušat vreme. Ko je nazadnje zavel hladni jug, in so se iz megle pokazali medli obrisi ledenika, ki strmo pada na zahodno stran vrha, smo z vrvmi in železnino opremljeni odšli. Pot nam je bila jasna. Dobro smo preštudirali ta ledenik oni petek, ko smo prvič pristopili na sedlo, in se nam je gora prvič nasmehnila. Zagotavljal sem Meilingu, da vodi pristop na vrh po onem ledeniku med seraki, a stari, kot neverni Tomaž, ni verjel, dokler sam ni videl. Tako smo danes odšli po njegovem mnenju sa-

mo na ogleda. Odkritosrčno pa moram priznati, da sem bil zadovoljen, da je z nami. Skozi desetletja, si je nabral izkušenj, katerih nam često bridko manjka. Ko je z vrvo preko ramen zapuščal votlino, mi je rekel: "Grem malo naprej, da si nekoliko ogrejem noge." Vedel sem, da sva midva z Bottazzijem tista, katerima je namenjeno "ogrevanje" in to za Meilingom. Pripravil sem še filme, nato sva odšla.

Do sedelca, preko katerega pada viseč ledenik proti zahodu, smo poznali pot že od večeraj. Danes so megle nizko krile ledenik, a pogled proti Tyndallu in celinskemu ledu je bil čist. Takoj nad sedelcem se prično seraki. Hodila sva po sledi prve naveze na levo, nad prvi ledeniški skok, tja proti črni steni. Tu se je sled obrnila ostro na zahod in naju po lahko nagnjeni ledeni polici privedla nazaj na ledenik med velike serake, ki so grozeče nagnjeni z vseh strani zrlji na nas. Tu sva dohitela prvo navezo.

Ker je bila najina pot doslej lahka, sva takoj nadaljevala z utiranjem sledi. Megle so medtem gosto zastrle goro, videlo se je le malo naokrog. Najprej sva prečila na desno in se tako izognila velikemu ledenemu odlomu, nato pa sva se zagrizla v strmino, ki je bila tu že vsa posejana z ledenimi rožami. Na levo tu je spremljal našo pot temen raz črne stene, na desno zameglen ledenik, nad nami pa so se bočili kristalno beli snežni bolvani. Tla so bila tu trša, kljub strmini smo naglo napredovali. Po dvournem vzponu, smo že dosegli vznožje ledenih sten, ki krasijo vse zgornje predele gore. V dolgi prečnici smo prečili tik pod kložastimi kopami daleč na desno v kot ledenega dolka. Spodaj je bil ves zasut z ostanki plazov, ki jih je sprožilo sonce, ko je ogrela ledene strmine.

Še vedno nas ovira megla, a nihče več ne misli samo na ogledovanje. Vsi srčno želimo še danes doseči ta vrh. Ko z Bottazzijem doseževa velik zamet, ter se nama odpre pogled na greben kakih 50 nad nami, se ustaviva. Greben očitno vodi prav za vrh. Zasopljena in razgreta sva od naglega vzpona, pa tudi sonce že greje skozi meglice. Le še kratka strmina naju loči od sedla med glavnim in zahodnim vrhom. Tu in tam se razpró megle in pokažejo se nama fantastične oblike vrhnjih kupol. Ko dosežemo sedlo, se nam za trenutek odpre pogled na Zahodni vrh. Stojimo na ogromnih

snežnih opasteh. Preko njih brije hladni južni veter iz 2.000 meterskih globin Ultime Esperanze. Zopet postojimo in čakamo, da se razblinijo megle. Kakor podoba iz sanj, se za tankimi koprenami odraža silueta glavnega vrha. Nejasen obris daje vtis ledene kupole, ki se skoraj v navpični 100 meterski ledeni steni pne pred nami in končuje z ogromno streho, ki visi nad južnim ostenjem. To je vrh Balmacede. Meiling zdaj hiti naprej. Prečiti je treba lahko dvignjen greben, ki se vleče od sedla do vznožja vrha. Ko se oddaljiva par raztežajev vrvi od sedla, se nama za trenutek odpre razgled na glavni in zahodni vrh hkrati. Od tu izgleda zahodni vrh višji. Po kratkem posvetu, nadaljujeva vzpon za Meilingom. Skupaj smo pričeli vzpon, skupaj ga moramo zaključiti, pa naj bo najvišja točka tu ali tam.

Ko greben doseže zadnje strmine, so sledi pred nama zavile na levo in se izgubljele v megli. Vzpon je lahek. Strmina nikjer prehuda. Pod nogami se drobje ledene rože. Sled naju privede visoko med balkone kupole. Morda sem tukaj doživljal najlepše trenutke dosedanjega planinarjenja. Skozi neverjetne prehode gre naša pot. Vse je belo, vse krog nas se bližji. Niso to previsi ali navpične plošče v prepadnih stenah, kjer se onemoglo telo zaman trudi, da doseže edini razpoložljivi stop ali prijem. Pot tu je lahka. Krog nas, v strminah pod nami je vse belo, vsak kristal zase in vsa bela gmota skupaj blešči v stoterih lučih. Razgleda še nimamo nobenega, a vemo, da nas po tolikih dnevih potrpljenja, po trdnem upanju zdaj daleč nad nami čaka od sonca obsijani vrh, katerega se še ni dotaknila človeška noga.

Tenek val meglenih kopren je zastrl pogled za bele robove ledenih rož, kjer je napredoval Bottazzi. Meiling in Miguel sta šla nekaj pred nama in sta se že bližala vrhu. Vrh sam je nagnjena ledena ploščad, ki se na najvišji točki končuje v ogromni snežni opasti (strehí), tik nad dvatisočmeterskim južnim ostenjem gore. Ko sem prišel tudi jaz za rob, ki mi je zakrival pogled na vrh, sta Miguel in Meiling že stala na najvišji točki in naju z Bottazzijem vabila gor. Miguel je izvlekel belo-modro-rdečo čilsko zastavo in z njo veselo vihral okrog sebe. Bil je to zanj prvi pomembni vzpon v življenju.

Vrh — filozofija gora! Tako sem nekje bral. Da! Toda, če bi bil vrh le najvišja točka mrtve gmote; skale, snega, zemlje — če ne bi

predstavljaj tudi konca poti, polne hrepenenj, vztrajnosti in tovariškega sodelovanja — ali bi bilo potem še vredno stremeti za vrhovi?

Zadovoljen sem pristopil k tovarišem. Dogodek se mi je zdel res izreden: Čileneec, Nemeec, Italijan in Slovenec smo si segli v roke tu na skrajnem južnem koncu ameriškega kontinenta.

Ostri južni veter je pridno razganjal težke, vlažne megle, ki so se v dolgi deževni dobi nagrmadile med vrhovi. Kmalu se je krog nas sprostilo brezmejno megleno morje, iz katerega so moleli le najvišji vrhovi pogorja Paine na severu, pa nekaj ledenih kupol Kordiljere Sarmiento na jugu. V vzhodnem grebenu Balmacede je rožnato žarel graniten brezimni vrh. Imenovali smo ga Pico Clerch, v spomin na prijatelja Wenceslava Clercha, Katalonca, ki se je ponesrečil na Tronadorju in ki je bil pred svojo smrtjo organizator naše odprave. Na zahodu se je razprostiral ploščat snežni vrh, samo malo nižji od glavnega vrha. Krstili smo ga Pico Punta Arenas, na čast čilskim prijateljem, ki so nas tako ljubeznivo podpirali.

Sestopili smo hitro po že uhojenih stopinjah. Še vedno je pogled v spodnje lege zastirala megla. V sedelcu med obema najvišjima vrhova pa se nam je odkril nepozaben pogled na sinje vode Poslednje nade in skozi okno v meglah na zahodni Balmacedin vrh smelih oblik, ves posut s bliščječimi ledenimi biseri. Dolgo prečnico smo zdaj naglo prešli. Meiling in Miguel sta previdno varovala, midva z Bottazzijem pa sva kljub svarilom razposajeno divjala preko snežnih strmin navzdol, dokler nisva istočasno oba zdrknila v zasneženo ledeno razpoko. Pa hujšega od smeha in dobre volje ni bilo.

Še pred mrakom smo dospeli v naš ledeni dom. Nebo se je popolno zjasnilo in v robah, kjer so še pred desetimi urami gospodarili divji viharji, je zdaj grela toplo sonce. Počasi je žareča obla tonila za nepregledne ledene poljane kontinentalnega ledu. Za vijoličasto barvo vzhodnega neba je nastopila tiha, pokojna, zvezdnata noč. Bilo je domače, prijetno, lepo. V dalji so migotale luči mesteca Puerto Natales.

Še to noč smo preživeli v votlini. Z jutrom pa smo se dobro otovorjeni spustili v dolino do

Pogled na vrhove Cerro Balmaceda s sedla, na katerem je stalo višinsko taborišče.

Foto I. Arnšek

naših šotorov ter se vračali naslednji dan ob reki Serrano na sever do estancije Río Paine.

Zgodaj zjutraj so odšli brez tovora naprej na Pudeto Ramírez, Meiling in Bottazzi. Z Miguelom sva se morala še vrniti nazaj do reke Serrano po tovor, katerega smo včeraj raztovorili s trudnih konjev. Tako sva se šele kasno popoldne vračala na Pudeto. Sinje nebo prejšnjih dni se je zabilisalo v sivih oblakih. Pot ob reki Paine in jezeru Pehué je bila morda najlepša. Temno zelene mirne vode reke so delale vtis jezera. Žive rdeče večerne zarje so obroblyale pokrajino na zahodu za jezerom Grey. Temni, kot mrtvaški prt žalostni oblaki so pokrivali Francoski ledenik v Velikem Painu (kjer počivata Tonček in Schmoll) in večali otožnost večera.

Upal sem, da bomo vsaj nekaj dni ostali na Pudeto. Morda nam bo celo dovoljeno, da obiščemo grobove naših prijateljev. A odlok po-

ročnika Ramírez je zadal našim upom konec. Ko sva z nočjo prišla na Pudeto, sva zvedela, da je že vsa odprava na povratku v Punta Arenas. Tudi za naju je bil vojaški jeep že pripravljen. Skozi temno noč sva se v družbi vojaka Huerta vračala v Punta Arenas.

V dalji pa so ostale gore. Paine in Balmaceda. Paine, gora ki je pred leti strla življenje najtrdnjšege med nami. Neokusno domišljavi bi bili, če bi ob tej žrtvi in vseh dogodkih okrog naše odprave še dajali kak poseben pomen dejstvu, da smo kot prvi stali na belem temenu Balmacede.

Vlažni tihomorski viharji neizprosno spreminjajo obličje južne Kordiljere. Ledena votlina — naš osameli dom v grebenu IL — se bo sesedla pod težo novih snegov. Beli veter bo zamedel naše sledi. Vse zunanje bo prešlo. Ostala pa bodo doživetja, katerih nam tudi čas ne more vzeti.

Pogorje Paine z juga. Z leve proti desni: Prvi trije vrhovi: Veliki ali Zahodni Paine. Na skrajni levici: Dolina jezera Grey, iz katere se vzpenja na zahodno stran stena Velikega Paina. Prvi vrh je Pico Bariloche, drugi Pico Principal. Prostor označen s križcem je Vzhodna stena Velikega Paina. Tu sta našla belo smrt Tonček Pangerc in Schmoll dne 17. januarja 1954. V sredini slike v ozadju je Velika krnica Paina, v katero se izteka Francozov ledenik (Glacial del Francés), na desni so Rogovi Paina (Cuernos del Paine) in čisto na desni je Vzhodni Paine (Paine Este)

Bariloška smer na Veliki ali Zahodni Paine

19/10. — Zjutraj je odšla na estancijo Río Paine skupina, ki naj bi poskusila srečo na Balmacedi.

Vallmitjana, Chachi in jaz smo v viharnem, a jasnem vremenu krenili proti jezeru Grey in zahodnim pobočjem Paina. Nesli smo plezalno opremo, šotor in petrolej.

Vzpeli smo se precej visoko po obronkih Paina in spotoma mi je Vallmitjana pokazal precej pod nami kraj, kjer je v četrtek naša izvidniška skupina pustila tri zaboje hrane.

Tovor je bil težak, zato smo počasi hodili. Vihar pa takšen, da bi človeka skoraj prevrnil. Vallmitjana je mislil, da bomo še isti dan dospeli do notranje krnice, ki jo je imenoval "circo" in odkoder pelje strm žleb na "streho" Paina. A preveč smo se utrudili in zlasti mladi Chachi je bil zbit. Torej smo se ustavili na kamnitih pobočjih, ob robu požganega gozda in se odločili, da bomo tam postavili taborišče I. Ker smo bili skoraj brez hrane, sem se odpravil navzdol do zabojev in sem enega prinesel do taborišča. Porabil sem za ta izlet dobri dve uri. Medtem sta tovariša spravila skupaj nekaj ožganih debel, ki naj bi šteli šotor pred vetrom. Zato smo imenovali kraj "La Empalizada" (Ograda).

20/10. — Zjutraj sva odšla s Chachijem po ostala dva zaboja hrane, Vallmitjana pa se je s tretjim odpravil navzgor. Ko sva mu pozneje v metežu in megli sledila po brezkončnih, strmih, kamnitih pobočjih, se mi je kmalu dozdevalo, da stopinje, ki so se vgrezale v snežišča, ne vodijo v pravo smer. Dosegla sva tovariša v bregu, in vračal se je, ker se je nekam zaplezal. Kljub slabji vidljivosti smo vedeli, da moramo bolj v desno, kjer smo našli vhod v krnico.

Ta krnica je širok gorski kotel, pokrit z ledom in snegom, preko katerega ležita grušč in veliko kamenje.

Pustili smo vse tri zaboje za dobro vidnimi skalami in se še tisti večer vrnili na Pudeto.

21/24/X. — Vreme je bilo vse dni tako slabo, da nismo mogli nikamor. Sonntag se je

vrnil z estancije Río Paine brez posebnih težav. Sitnega vojaškega spremstva smo se zdaj znebili — vsi so odrinili v smeri Balmacede, odkoder pa se je medtem vrnil Meiling, da poskusi srečo na Paine. Vendar čisto brez nadzorstva le nismo bili, kajti najbližji karabinerji so prišli pogledat, kaj počenjamo.

25/X. — Vseh pet je odšlo do taborišča I. Vzeli smo s seboj opreme in goriva. Prišli smo do "ograde" in smo se spravili na delo, da taborišče napravimo čim udobnejše. Meiling kot izrazit individualist si je zgradil svoje lastno stanovanje, mladina se je uredila v skupnem šotoru in Vallmitjana je moral postaviti "hišo" za sebe.

26/X. — Z bremenami do krnice (Circo). — Mraz je pritiskal in burja je vlekla z vso silo. Tri ure smo potrošili za vzpon po kamenju in grušču. Vallmitjana in Chachi sta se vrnila nazaj v taborišče I. Sonntag, Meiling in jaz smo začeli kopati v trdi sneg luknjo, ki naj bi nam služila kot "velika soba". Meiling se je omejil na svojo lastno sobico, kjer se je uredil z vso natančnostjo, ki je zanj značilna.

27/X. — Še naprej smo urejali votlino. Napravili smo prostor za kuhanje, posebej izdobljeli vzvišena in prostrana ležišča ter slednjič napravili še prostorček za stranišče, kajti zunaj sta bila tak mraz in veter, da se nobenemu ni ljubilo hoditi ven.

28/X. — Ta dan smo napravili prvi poskus, da bi prišli na "streho". Vreme ni bilo dosti boljše kot prejšnji dan, megle so se podile po pobočjih, vrhovi so ostali trajno zakriti in mrazilo je temeljito. Videli smo prav malo in le v kosih se je razkrivala stena.

Sonntag je brž ugotovil, da se ne izplača boriti se z viharjem in se je vrnil v luknjo. Midva z Meilingom sva nenavezana in brez derез pridobivala na višini po grušču, ki je pokrival ledeno podlago. Najprej je hodil spredaj Meiling. V megli je strmina postajala vedno hujša in treba je bilo začeti plezati. Prevzel sem na Meilingov predlog vodstvo, a ko sem pridobil na višini v steni, so se megle za

hip razgrnile in videla sva, da se nad nama pnejo čisto navpične poledenele skale. Zašla sva preveč v desno.

Pomaknila sva se na levo in nadaljevala ob robu žleba. Ker se je sem ter tja megla malce odprla in se je žleb vstrajno obračal proti desni ter se skrival za skalovjve, me je imelo, da bi prišla vsaj tako daleč, da bi videla zgornji del žleba do grebena. A bila sva premražena, Meiling je svetoval umik in ko je bilo slednjič treba sekati stopinje v led, sem odnehal in vrnila sva se v luknjo, kjer sva našla poleg Carlosa tudi Vallmitjano in Chachija.

29/X. — Še vedno je bilo slabo vreme in mraz je pritiskal. Menili smo, da je zdaj taborišče II zadostno urejeno in z vsem prekrbljeno, da pa je za nadaljnje nastopanje proti vrhu vsekakor potrebno počakati ugodnejših vremenskih prilik. Torej smo se vrnili na Pudeto. Tam smo našli Ezquerro, ki se je zaradi materine smrti vrnil iz Punta Arenas v Bariloče, pa se je zdaj znova priključil odpravi.

Meiling je verjetno nad Painom že takrat obupal. Vsekakor se ni ustavil na Pudeto in odšel je še isti večer proti Balmacedi ter menda dosegel v rekordnem maršu bazično taborišče druge skupine.

31/X. — Ker se je pojavil vojak in nekaj sitnaril, da moramo na Balmacedo, so odšli Vallmitjana, Chachi in Eequerra z vso filmsko ropotijo iskat neko (neobstoječe) jezero, ki naj bi bilo polno divjih labodov in flamingov.

Midva s Sonntagom sva v naglem maršu medtem dospela do naše ledene votline.

1/XI. — Zaradi slabega vremena sva ostala v luknji.

2/XI. — Za mene je bil ta dan najlepši, kar sem jih preživel na Painu. Čeprav je presneto brilo, ni bilo preveč oblačno in naglo sva nastopala po žlebu. Hodila sva po dnu, kjer ni bilo kamenja, temveč sam led. Ni-va izgubljala časa z varovanjem, vzpenjala sva se nenavezana, dereže so odlično prijemale. Po žlebu je veter nosil ledene kose sem ter tja. Za pest debeli koščki so frčali navzgor kot bi bili iz perja. Pod grebenom sva našla na nekaj metrov visoko stenico, ki sva jo brez težav preplezala.

Ledeniki "strehe" so se zavijali v meglo. Krenila sva v levo in se vzpenjala po snežni strmini. Oblaki so se razgrnili, zagledala

sva navpične poledenele stene, ki so vrtoglavo padale v globino. Spoznala sva, da stoji-va pred Srednjim vrhom (Cumbre Central), ki ga je treba obiti z desne (po "strehi"). Pomaknila sva se torej na ledenike in prečila strmino ter se potem ponovno poskusila povzpeti na vrh. Spet zastoj, še vedno sva dosegla prekmalu greben. Torej spet malo nazaj in znova gori. Zdaj sva obšla najvišjo špico in dosegla greben za njo. Strmina ni bila prehuda — a ko sem dosegel greben, me je zagrabil piš in me enostavno — kljub mojim 90 kilom — odpihnil nazaj na "streho". Sonntag ni mogel verjeti svojim očem, jaz pa ne svojemu izkustvu. "Daj, poskusi še enkrat", mi je rekel Carlos. Povzpel sem se do grebena — in treščilo me je nazaj, da bi se kmalu neprosto-vojnjo popeljal po strmini na položnejše predele "strehe".

Nad nama je bil vrh, sestavljen iz dveh ogromnih ledenih gob. Nisva poskušala nadaljevati vzpona, počivala sva na zavetni (vzhodni) strani grebena. Takrat so se razgrnile megle, sonce je obvestilo bleščeči, beli trikotnik Glavnega vrha (Pico Principal). Navdušila sva se nad izredno lepim pogledom, začela sva študirati možnosti in ko so se megle podile okrog špice, jo zakrivale in razkrivale, sva živahno razpravljala o poti, ki jo bo treba ubrati. Polna dobre volje sva krenila nazaj proti žlebu. Tam, kjer se ta konča, sva ob prihodu zgradila velikega kamnitega možica. V prostranosti gore pa so vse take človeške umetnjine majhne, in če hodiš le uro daleč, že možica ne vidiš nikjer. Precej časa sva potrebovala, da sva se znašla na pravi poti.

3/XI. — Prespala sva v luknji in se v najhujšem nalu vrnila na Pudeto.

4/XI. — Slabo vreme nas je prisililo k počitku. Naslednji dan proti popoldnevu se je zvedrilo in krenili smo na pot ob jezeru Nordenskjold in po pobočjih Paina. Vsi smo bili precej slabo razpoloženi. Z Sonntagom sva se dogovorila, da se ne bova vrnila, dokler ne bova napravila končnega poskusa in skoraj otopno sva se ozirala proti jezeru Grey v zavesti, da se verjetno zadnjič pehava po meliščih in požganem gozdu proti "ogradi" in krnici. Tudi razpoloženje Vallmitjane, Chachija in Ezquerre je bilo precej kilavo.

6/XI. — Dosegli smo votlino. "Negro" je z velikim navdušenjem občudoval naše delo. "Izgleda kar resnična palača", nas je hvalil, pa

ne vem, če je res mislil ali se je samo širokoustitil. Ker z vremenom spet ni bilo nič, smo ostali v luknji in počivali.

7/XI. — Zjutraj se je obetal lep dan. Samo po vrhovih so se vrtile megle. Brž smo začeli z vzponom. Najprej sem hodil zadnji, a kmalu je Carlos v pospešenem koraku prehitel ostalo trojko, pridružil sem se mu in naglo sva napredovala do "strehe". Tam sva morala na žalost ugotoviti, da z vremenom spet ne bo nič. Megla se je vlačila po ledenikih in ovijala špice. Sestopila sva z grebena proti lomom, ki padajo v viseči ledenik, kjer je plaz zasul Tončka in Schmolla. Sedla sva in se ozirala v sončne poljane in jezera, ki se širijo v daljave južno od Paina. Videla sva dobro tudi Cuernos. Razgled je bil lep in čisto neverjetno je izgledalo, da razsajata vihar in metež prav samo na špicah Zahodnega Paina.

Precej časa sva počivala in opazila tovarise, ko so prišli na greben. V naslednjem trenutku je "Negro" izginil. Sonntag je trdil, da ga je pravkar videl, pa da ne vé, kam se je vtaknil. Šele pozneje sva zvedela, da je Ezquerra padel v ledeniško razpoko in se ujel za rob. Vallmitjana in Chachi sta ga izvlekla iz zagate. Komaj je sedel na rob razpoke, je spodrsnil in zdrčal po ledeniku, na srečo ne predaleč.

Ker na poskus na Glavnem vrhu ta dan nismo mogli računati, sva z Sonntagom iskala najboljši prehod čez "streho" proti Pico Principal. Megle so se zgoščale, postalo je mrzlo. Začeli smo kopati ledeno votlino, a smo pod srenom jako hitro zadeli na čist led. Šli smo na drug kraj in spet isto doživeli. No, slednjic smo le izkopalil zasilni bivač, v katerem smo pustili kline, nekaj živil in orodja. Okoli treh popoldne smo se odpravili nazaj v našo ledeno palačo.

Ezquerra se je še isti večer odpravil na Pudeto, da pogleda, če je kaj novic.

8/XI. smo slednjic doživeli dan, na katerem smo tako dolgo zastoj upali: brez vetra in brez oblaka. Hitro smo pobasali opremo in se v urnem maršu povzpeli na "streho". Oba Vallmitjana sta ob žarki luči filmala kot za stavo, midva pa sva tudi kot za stavo prodirala čez "streho" proti bleščeči piramidi.

Računala sva že iz Bariloč sem na srenast jeziki, ki vodi pod navpično steno vrha proti severnemu grebenu, našpikšnemu z opast-

mi in ledenimi gobami. Ta snežena strmina pokriva majhen ledenik, ki se naglo odlomi čez 2000 metrov visoko steno proti ledeniku "Del Francés".

Prečila sva strmino in se ozirala v višino. Skoraj že na koncu ledenega polja, ko sva ugotovila, da stranskega prečenja na greben ne bo moči izvesti, sva se nenadoma znašla pod sneženim žlebom, ki je vodil navpično proti grebenu. Kolikor sva mogla videti, se je tam resnična stena zožila na kakih 100 metrov.

Tu je bilo torej treba navzgor poskusiti srečo.

Žleb je bil poln pršiča. Sonce obsije dno zajede le v zgodnjih jutranjih urah, zato se sneg ne topi. Sunki vetra izčistijo žleb ali pa namečejo vanj nove množine pršiča, kakršna je pač smer vetra. Globoko sva se ugrezala in se izmenjavala v vodstvu, vendar sva naglo napredovala.

Pod ledenim previsom, ki je zapiral vso širino žleba, se je sneg končal. Pred nama se je dvigala 4 - 6 metrov visoka ovira, ki sva jo morala premagati.

Najprej sva prečila žleb na drugo stran. Prej sva imela pod seboj ledenike "strehe", zdaj sva videla naravnost v prepade, ki padajo na Francozov ledenik. Delo je postalo resno.

Več kot tri ure sva porabila, da sva se prikopala na vrh previsa. Razbila sva v prečki steno, stolkla prevesni ledeni pomol in opremila prehod z ledenimi klini. Slednjic je Sonntag, ki me je zamenjal, dovršil poslednji korak in stal nad ledenim napuščem.

Zdaj se je pričelo sekanje stopinj v čisti led, v močni strmini. Zamenjavanje v dolžini vrvi bi bilo prezamudno, ker bi se moral prvi v navezi spustiti nazaj do stopišča. Torej je prevzel Sonntag vodstvo, jaz pa sem varoval preko klina in za lastno varovanje sem okomotal vrv okrog večjega skalnatega nosu.

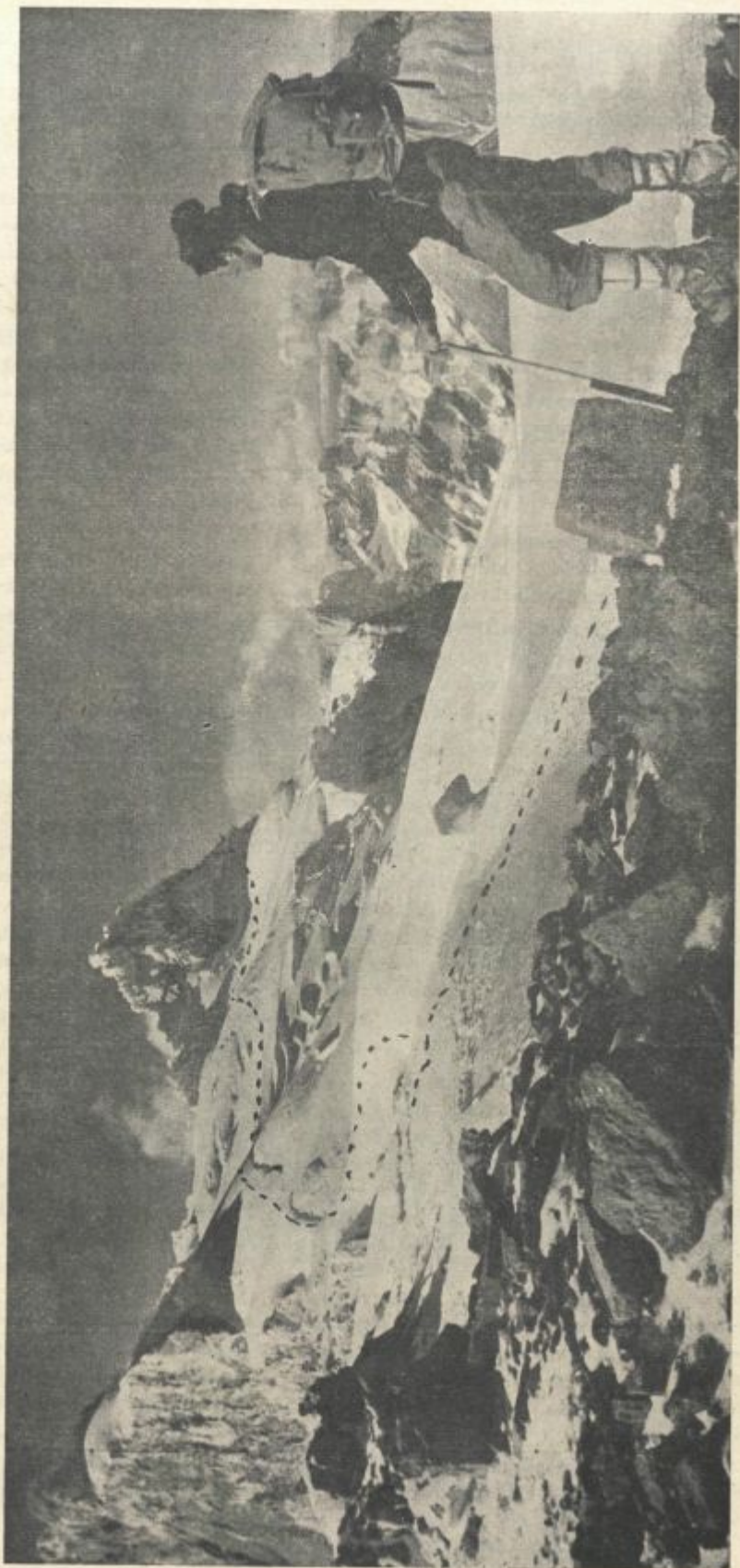
Jako naglo je tekel čas, vrv pa jako počasi. Sonntag je došel do skal, ko se je sonce že izgubljalo nad "celinskim ledom". Ura, ki je kazala 5 popoldne, se je očitno ustavila in morala sva misliti na povratek. Carlos je še ugotovil, da bo delo v skali težavno, ker je bil kamen pokrit povsod z ledom in bo treba čistiti vsako stopinjo in vsak prijem.

V 10 minutah sva sestopila prev's, ki nama je vzel preje toliko časa. Čeprav sva bila pošteno zdelana, sva skoraj tekla po sneženem žlebu in po ledenikih "strehe" ter z

●

Pogled na Glavni
vrh Paina z vrisa-
no smerjo, ki sta
jo naredila Sonn-
tag in Jereb.

●

zadnjimi žarki luči dosegla sestop proti krnici. Čisto izmučena sva prišla v taborišče, odkoder sta nama tovariša dajala svetlobna znamenja.

Isti dan sta Augusto Vallmitjana in sin napravila vzpon na Pico Bariloche in prinesla s seboj papirje, ki jih je tam zgoraj pustila čilska ekspedicija l. 1955.

9/XI. sva počivala, ker sva se prejšnji dan tako izčrpala, da nisva mogla nikamor. Dan je bil lep in pogrešala sva drugo navezo, ki bi mogla nadaljevati najino delo. Žal so se zaradi bedaste prepovedi čilske vlade skoraj vsi najini tovariši nahajali 50 km daleč vstran, in so — (česar pač mi v luknji nismo mogli vedeti) — prejšnji dan srečno dosegli vrh Balmacede.

10/XI. sva se prebudila s skrito željo, da bi bilo vreme slabò. A jutro je izvrstno kazalo in spet sva odrinila kvišku.

Ko sva dospela do "Pico Principal", sva malo počila. Spotila sva se in hotela sva se na soncu malce posušiti, predno naju zajame strupeni veter in poledenj najine vlažne cunje.

Še predno sva krenila v najino smer, sva se povzpela na greben, južno od vrhnje piramide. Zagledala sva navpično steno, ki vodi izpod "Cumbre Norte" po "Cumbre Falsa" do sedla severno od glavnega vrha. Tam sta poskušala vzpon najprej Meiling in Vallmitjana l. 1954 in pozneje za njima čilski andinisti l. 1955. Po najini sodbi je tista smer jako problematična. Stena izgleda popolnoma neprehodna, zlasti če se pomisli na neprestano slabò vreme, ki gospodarji v teh predelih in ne dopušča dolgotrajnega tehničnega dela.

Spet sva se vrnila v smer in po opremljeni steni sva naglo napredovala. V skali je ponovno prevzel vodstvo Sonntag in začelo se je počasno izsekavanje stopinj in oprimkov. Kosi ledu so frčali mimo moje glave in izginjali v nepoznane globine. Ko sva dosegla skalo, je curljala voda po ledu in nama močila obleko. Toda vreme se je začelo slabšati, prve megle so zakrivalo sonce in suški vetra so izpreminjali mokro obleko v led. Zmrzoval sem na svojem stojišču, medtem ko je Carlos še vedno nadaljeval z delom in se vedno bolj navduševal, da postaja stena lažja in prehodnejša.

Žal je pa mraz postajal vedno hujši, in čas je tekkel prenašlo. Okoli petih popoldne sva

spoznala, da je nemogoče doseči ta dan vrh. Povratek je utegnil postati nevaren zaradi vedno slabšega vremena. Odločila sva se za umik. (Navedbe Monzinove odprave potrjujejo, da sva pravilno ravnala). Po Sonntagovi sodbi (stal je za celo vrv višje od mene) sva imela pred seboj še kakih 40 metrov stene. Desno od naju sva videla ledene gobe grebena nižje kot pa sva bila midva. Carlos je zabil zadnji klin. Zastavice in nekaj drugih spominov sva pustila nižje spodaj.

Ob povratku na streho in na greben sva našla v sneg in skalo pisana poročila Vallmitjane, ki se je opoldne povzpел do "strehe". Močno sva se razveselila, ker sva mislila, da sva že čisto sama na gori in ob najini utrujenosti nama je bila prijetna zavest, da so tovariši vendarle blizu.

11/XI. so se vrhovi Paine spet odeli v običajno meglo. Vihar je bril po pobočjih, lepega vremena je bilo konec.

Odpravili smo se na Pudeto, kjer smo se sešli s tovariši, ki so se vrnili z Balmacede.

Čilski poročnik je smatral odpravo za končano in ker ni bilo mogoče resno ugovarjati, ne čakati morda spet tri tedne ali več lepega vremena, smo se vdali v usodo in se vrnili v Punta Arenas.

K. Monzinovim izjavam:

Dne 27/XII/1957 je italijanska odprava, ki ji je načeloval milanski industrialec Guido Monzino, preplezala Zahodni Paine. Po smeri, ki sva jo odprla z Sonntagom, sta dve navezi dosegli vrhnji greben in po njem vrh Paine.

V zvezi s tem je Guido Monzino v Buenos Airesu podal nekaj izjav, h katerim pripominim sledeče:

1) Popolnoma razumljivo se mi zdi, da so italijanske naveze izpod stene do najinega zadnjega klina (tistega ki so ga pač zadnjega našli) potrošile samo tri ure. Pot je bila pripravljena, zlasti čez ledeni previs, ki nama je vzel več ur. Morda je tudi od najinih usekanih stopinj še kaj ostalo, če jih je sneg samo zasul in jih je bilo treba le izčistiti. V spretnost italijanskih alpinistov ne dvomimo in vemo, da so mojstri v ledu in skali.

2) Od zadnjega klina je šel Sonntag še nekaj naprej. Zagledal je konec stene kakih 40 metrov višje. Monzino pravi, da je bilo do gre-

beni kakih 120 metrov. Morda je rob, ki ga je Sonntag videl, samo zaključeval steno in je bilo nad njim še nekaj snežene ali ledene vzpetine, ki se od spodaj ni videla. Ali pa je Carlita motila perspektiva, kot misli Monzino.

3) O težavnosti stene tam, kjer nisva bila, midva ne moreva govoriti. Verjameva pač italijanskim plezalcem, da so imeli še ure in ure do vrha. Kdor bo smer ponovil, bo dokončno odločil to vprašanje.

4) Žal nam je, da italijanski vodniki, ki so preplezali Paine, niso obiskali Bariloč. Z

njimi bi se prav prijateljsko pomenili o vsej poti in njim tudi nihče ni imel nič očitati.

5) Spor z Monzinom ne gre za nekaj metrov stene v špicu Zahodnega Paine. Tiče se mnogo pomembnejše zadeve: da si je namreč italijanska odprava "zagotovila" Paine z vojaštvom in policijo, torej s pomočjo državne sile. Nihče nas ne more prepričati, da bariloški plezalci ne bi uspeli v treh dneh lepega vremena, če bi cela bariloška ekspedicija smela sodelovati pri podvigu. Za eno samo navezo, ki je tako rekoč na skrivaj hotela "ukrasti" Paine, pa je bila naloga prehuda.

Veliki ali Zahodni Paine z jezera Pehué. V ospredju Pico Bariloche, v ozadju Glavni vrh. S križcem označemo mesto na desni strani sta Punta Schmoll in Punta Tonček.

Weddellova morje

NEKAJ DATUMOV IZ ZGODOVINE POLARNIH RAZISKOVANJ

Nekaj datumov iz zgodovine polarnih raziskovanj.

Antarktiko so odkrili mornarji-pustolovci, ki so hodili na lov na tjunlje in kite.

Sicer se je že preje dosti govorilo o neki južni celini (Terra Australis), a čim globlje so segla geografska raziskovanja, tem nagleje se je krčil razsežni izmišljeni kontinent na predele onstran tečajnega kroga. Znani pomorščak James Cook je v letih 1782-1785 objadral južni pas plavajočega skladnega ledu in zapisal, da je zemlja, ki se morda nahaja onstran ledenih polj, nedvomno čisto brezkoristna in brezpomembna za človeštvo.

Ko pa je petdeset let kasneje Bellinghausen pod zastavo ruskega carja obiskal antarktična morja, je na svoje veliko presenečenje ugotovil, da so predeli pod Hornovim rtičem dosti bolj obljudeni kot pa si je svet predstavljal. Brez bučne reklame, nasprotno, v največji tajnosti so severnoameriški in angleški kapitani po iztrebljenju bogate arktične pomorske faune poskusili svojo srečo na skrajnem jugu. Tjunlji-kožuharji so predstavljali njihov poglavitni plen, a tudi kitov niso zamenjali. Skrivnostna potovanja na jug so prinesla kapitanom in njihovim gospodarjem mastne dobičke, živalim pogubo, tako da je dandanes kožuhar v tistih morjih prava redkost, človeštvu pa so odkrila prve obrise belega kontinenta. Imena kot Palmerjev polotok (ameriški naziv za Antarktični polotok) ali Bransfieldova cesta (Argentinci ji pravijo Mar de Flota) so spomini na drzne pomorščake, ki so nehote postal raziskovalci iz skoraj izključno kupčijskih razlogov.

L. 1823 je eden takih kapitanov, James Weddell, krenil vzhodno od Ognjene zemlje proti jugu. Ker je bil tistega leta skladni led (pack) izjemoma enkrat jako propusten, je Weddell tvegajl prehod. Za pasom potujočih ledenih polj je naletel na odprto morje in dosegel 74°15' južne širine, kar je za tiste čase

pomenilo izreden rekord. Zato nosi morje, ki sega na ameriškem sektorju Antarktike najgloblje v celino, še zdaj ime starega kapitana.

Skoraj sto let ni nihče več prodril tako daleč. Weddellovo morje se je izkazalo jako nedostopno in skladni led trdnejši kot druge. Vzhodna struja premika namreč množice ledenih plošč proti zahodu in dolgi antarktični polotok deluje kot zagvozda, preko katere ledene mase ne morejo. Led se kopiči ob vzhodni obali v debelih "pregrajah" (barerras) ali pa kroži v počasnem gibanju po površini Weddellovega morja.

Šele l. 1904 je škotski raziskovalec Bruce posekal Weddellov rekord in zagledal rob kontinenta. Odkril je na vzhodni obali velikanškega zaliva Coatsovo zemljo. Bruce je zgradil svoje oporišče na Orkadih in po končani odpravi je ponudil hišico na Laurijevem otoku Argentincem. Ti so ponudbo sprejeli in od takrat vzdržuje buenosaireška vlada vremenoslovno postajo na Orkadih.

Osem let za Bruceom so prišli Nemci. Dr. Wilhelm Filchner se je oglasil z zamisljivo, ki se je petdeset let kasneje uresničila. Predlagal je prečenje Antarktike tam, kjer je najožja med Weddellovim in Rossovim morjem. Parlament in časopisje sta podprla podjetje — bili so časi, ko je Wiljemova Nemčija stala na višku moči in ugleda. Pa vendar Filchner ni spravil skupaj dovolj denarja za svoj ambiciozni načrt in moral se je omejiti na raziskovanje južnih obal Weddellovega morja. Trdna norveška barka, prekrščena v "Deutschland", se je v januarju 1912 prebila skozi skladni led in dosegla rob celine. V zalivu, ki je zdaj znan kot Vahsel Bay, so se možje izkrcali na ledeno pregrajo in začeli graditi oporišče. Toda 17. februarja se je rob shelfa odlomil in odprava se je morala na vrat na nos rešiti na ladjo. Na povratku je Weddellovo morje pokazalo zobe: led je uklenil ladjo in jo držal devet mesecev. S pri-

stno nemško marljivostjo so prebivalci plava-joče antarktične postaje beležili znanstvene podatke (vreme, magnetizem, oceanografija, globinska merjenja etc) in se vrnili s kopico koristnih zapiskov o nepoznanem morskem področju.

S podobnimi nameni kot jih je oznanjal Filchner, je organiziral l. 1914 svojo odpravo polarni pionir Ernest Shackleton. Na pot sta odšli dve skupini, od katerih naj bi ena prodirala z Rossove pregraje, druga pod Shackletonovim vodstvom pa naj bi krenila iz južnega kota Weddelovega morja preko pola in se srečala s tovariši na velikem Beardmorskem ledeniku. Naloga je bila za takratne čase vsekakor prehuda. Povrhu je Weddelovo morje še posebej trdo zagrabilo Shackletonova barko "Endurance": komaj so Angleži zagledali rob kontinenta, jih je pograbil pack (19/1/1915). Nosil jih je ulete do 27. oktobra, ko je pritisk ledu primoral posadko, da je zapustila ladjo. 21/11 je sila ledenih gmot zdrobila ladjin oklep in Endurance se je potopila. Vendar je po tem udarcu zaledeneli ocean postal milosten. Bogato živalsko življenje je prehranjevalo z ribami, pinguini in tjulnji brodolomce in zgodba o njihovi dolgi poti preko južnih morij do tistega majskega dne leta 1916, ko je slednjič Shackleton z dvema spremljevalcema dosegel kitolovsko postajo Grytviken na Južni Georgiji, je ena najčudovitejših povesti, ki jih je iz polarnih krajev mogoče pripovedovati. Vsi člani ekspedicije so se rešili, kar zveni tako neverjetno kot pustolovski film s prisiljenim "happy-end".

Zahodne in jugozahodne obale Weddelovega morja so ostale praktično nepoznane do druge svetovne vojne. Angleški poskus l. 1936 (Rymill in tovariši) prekoračiti antarktični polotok na njegovem južnem podnožju se ni obnesel. Pa vendar je izgledalo, da je to edina možnost izogniti se izdajalskemu Weddelovemu skladnemu ledu in doseči jugozahodni kot morja.

Leta 1940 so postavili Amerikanci svojo Vzhodno bazo v zalivu Margherita na skalnatem otoku Stonington. Bila je to prva velika antarktična ekspedicija, za katero je stala ameriška vlada. Razumljivo je torej, da je postaja razpolagala ne le s pasjimi vpregami, temveč tudi z letali in prvimi uporabnimi vozili z gosonicami. V zimskih mesecih so možje te posadke našli pot čez gore antarktič-

nega polotoka in spomladi so pasje vprege dosegle na vzhodni strani 71°51' S. Številni kilometri zahodne Weddelove obale so se prikazali na mapah, kajti ameriški vozniki so bili za znanstveno delo primerno usposobljeni. Še dalje je seglo letalo poveljnika oporišča Blacka, ki je posnel pokrajino do 74°.

Celotni obris Weddelovega morja pa je postal jasen šele l. 1947. Izhodiščni točki raziskovanj sta bili angleško oporišče v Hope Bay (Bahia Esperanza) na severnem nosu antarktičnega polotoka in anglo-ameriški bazi na otoku Stonington. Pasje vprege so prepotovale vzhodno obalo polotoka in Finn Ronne, ameriški raziskovalec norveškega pokolenja, ki je sodeloval v prejšnjih Byrdovih ekspedicijah je z avionom našel skrajni jugozahodni kot morja ter ugotovil vso južno obalo do zaliva Vahsel. Zdaj je bilo mogoče strniti podatke raznih ekspedicij in slika antarktičnega oceana, pokritega s plavajočim skladnim ledom, ukovanega na robovih v mogočne oklepe shelfa, se je v celoti prikazala iz polarnih megel in se izoblikovala na zemljepisnih kartah.

Naslednji korak so napravili Argentinci. Januarja l. 1955 je novi argentinski ledolomec "General San Martin" pristal na 78° ob shelfu in raztovoril gradbeni material za oporišče General Belgrano, ki je postalo tako prva stalno naseljena postaja ob Weddellu. Njen poveljnik je bil general Hernan Pujato, ki si je pridobil nekaj antarktičnih izkušenj na argentinski bazi "General San Martin" v zalivu Margherita.

Čeprav so bili zdaj obrisi Weddelovega morja poznani, pa je bilo njegovo zaledje še skoraj popolnoma neraziskano. Le Ellsworthov drzni polet l. 1935 je odkril nekaj obrisov o zemlji jugozahodno od antarktičnega polotoka in Ronne se je prav tako z avionom spustil v notranjščino za jugozahodnim zalivom, pokritim s shelfom ter "voji ženi na čast nazval ledeno površino "Edith Ronne Land".

Pujato se je namenil podpreti argentinske ozemeljske težnje z novimi odkritji. Seveda pa je manjkalo deželi, ki se razprostira pretežno v subtropskih predelih, izkušenih ljudi, ki bi se mogli brez večjih priprav meriti s starimi tečajnimi izvedenci. Pujatu njegov polet proti polu ni uspel. Letalo je moralo zasilno pristati in posadko je rešil rezervni avion. Ven-

dar izgleda, da so Argentinci dosegli 83°, kar je tedaj pomenilo nov sunek v nepoznano. Škoda je, da je zaradi političnih trenj uradna kronika popolnoma zamolčala Pujatove poskuse in jih zakrila v meglo smešnih "vojaških tajnosti".

L. 1956 so ameriški letalci iz baz v novozeleskem sektorju v dolgem 18 urnem poletu brez pristanka dosegli južno obalo Weddellovega morja in se spet vrnili nazaj v oporišča ob Rossovi pregraji. Njihove letalske kamere so posnele v nekaj urah več novega sveta kot so ga vsi antarktični pionirji skupaj v začetku stoletja mogli odkriti. Gorske verige, ki gledajo iz ledene odeje, so bile fotografirane in dobile so svoja imena. Nekako v istem času, torej v začetku 1956 so Argentinci v Belgrano dobili sosede: med njihovo postajo in skalnatimi robovi kontinenta, ki jih je Filchner krstil za Nunatak Moltke, so postavili Britanci svojo postajo Shackleton in začeli s pripravami za transantarktično ekspedicijo. Dalje proti vzhodu na 75° je zrastle angleška baza Halley Bay Station.

Ko se je januarja 1957 izkrcal Bertoncelj v

Belgrano, so se izkrcavali tudi možje in vozila Fuchsove transantarktične ekspedicije v Shackletonu. Ob istem času so Amerikanci postavili svojo bazo Ellsworth, kakih 70 km zahodno od Belgrana. Tako so stala na Filchnerjevem shelfu v majhni razdalji oporišča treh narodnosti in sosedje so se začeli obiskovati in seznanjati.

Dinko je slišal o Nunatakih Moltke najprej od Finna Ronneja, ki je bil leta 1957/58 poveljnik Ellswortha. Pri obiskih oktobra 1957 je raziskovalec omenil, da bi samo dober plezalec lahko preplezal steno kontinenta. Jasno je, da si je bariloški gornik to opombo pošteno zapomnil in da mu je šla vse mesece po glavi.

Vzpon preko Moltkejeve ledene stene je skromen planinski doprinos k zgodovini odkritij v območju Weddellovega morja. V primeri z drugimi dejstvi, ki jih je prineslo geofizikalno leto, je taka plezarija le neznatna malenkost. Vendar bo ostala zabeležena kot eden prvih športnih poskusov v teh oddaljenih in čisto novih predelih naše zemlje.

Človek sredi antarktične samote: weasel in triangulacijski stolp.

Ob nunatakih Moltke

(ODLOMEK IZ ANTARKTIČNEGA DNEVNIKA)

Vso zimo smo se pripravljali na patrolje, pa je le vedno tako, da ima človek nazadnje še polne roke dela. Popravljaj motorje, urejaj sani, spravljaj skupaj opremo — ko pa hočeš odriniti, je vedno treba pritrčiti kak vijak, pribiti kako pločevino, zamenjati ta ali oni delček stroja ter urediti sto drugih stvari.

Tudi Lisignoliju in meni se ni drugače godilo, ko sva se namenila, da bova odrinila 29. oktobra 1958 iz oporišča Belgrano v smeri proti vzhodu, do robov antarktične celine, ki se spušča v skalnatih "nunatakih" štiristo metrov globoko do ledene površine shelfa, na kateri stoji oporišča Belgrano, Shackleton in Ellsworth.

27/X že radi vetra nisva mogla delati zunaj. Pač pa sva garala v notranjščini baze na vse kriplje. Urejala sva številne zaboje s hrano, ki sva jo potrebovala za najino pot: tu je bila taboriščna oprema, tam hrana in gorivo, potem spet znanstveni instrumenti in slednjič tisoč malenkosti, ki jih človek v polarnih samotah potrebuje. Osnovno načelo za tako potovanje je drugo kot za kakšen planinski podvig. V gorah mora biti prtljaga čim lažja in planinec napne v dveh, treh dneh svoje sile do skrajnosti, da zagotovi uspeh podjetja. V dolgih polarnih voznjah pa je treba varčevati moči v največji meri in napraviti življenje čim udobnejše. Za potreben trening že narava sama poskrbi. In če pripraviš vse še tako natančno in skrbno, boš na terenu prav gotovo na svojo jezo ugotovil, da si to in ono pozabil.

28/X se je vihar malce polegel in dopoldne je minilo ob izkopavanju sani ter sodov petroleja in bencina, ki jih je sneg docela zakril. Snežni vihar, ki podi pršič po brezkončnih belih ravninah, je res največja nadloga za človeka v Antarktiki.

Popoldne smo nakladali sani, male in velike. Slednje so nalašč tako grajene, da se priklopijo na weasel, manjše pa služijo za pa-

sje vprege. A zdaj, ko motor v tečajnih ozemljih naglo izpodriva pse, se tudi pasje sani pripenjo na "vlak", ki ga vleče weasel.

Ta večer sem se počutil pošteno zbitega in sem se komaj pokonci držal. Naslednji dan sem bil kar vesel, da je blizzard spet pometal površje ledu in nisva mogla nikamor. Tako sem vsaj dokončno natovoril sani in pripravil weasel. Pa bi mi verjetno še trda predla, da mi ni pomagal Nasoni, ki je "fejst" dečko in rad komu kaj ustreže.

30/X sva se šele okrog 11 ure odpeljala. Mraz ni posebno pritiskal in vreme je kazalo ugodno. Nisva še dobro zapustila baze, že mi je začel nagajati motor, a sem k sreči napačno naglo popravil.

Težka vozila z gosenicami seveda ne vozijo po ledenih poljanah s hitrostjo, s katero drvi avtomobili po asfaltirani cesti. Snežena površina še davno ni tako gladka in enakomerna, kot izgleda včasih na polarnih fotografijah. Rekel bi, da valovi v dolgih belih valovih in sneg se kopiči v najrazličnejših oblikah. Posebno nerodni za vožnjo so vijugasti "sastrugi", snežene sipine, ki jih je nanesel veter, in ki so otrdele v mrazu v dolgih hrbtih. Najnevarnejše pa so pod ledom skrite ledeniške razpoke, dostikrat dovolj široke, da pogoltnejo vozilo in voznika.

Ko sva napravila kakih sedem kilometrov sva se ustavila. Začela sva z delom. Najina naloga je bila raziskati sestav snežene površine v vsej dolžini med oporiščem in celino. V ta namen sva na vsakih sedem kilometrov napravila snežen izrez, ugotavljala prerez sneženih plasti in s sondo merila trdoto snega v različnih globinah.

Vse to je povedano v kratkih stavkih, a delo na "glaciološki točki" naju je zadrževalo dolge ure. Prerez sva jemala z dolgim cevastim aparatom, ki je bil opremljen na konci z noži in se je zaril v sneg kot vijak. Španski izraz za ta instrument je "sacatestigos".

Argentinska ekspedicija pri topografskem merjenju. V ozadju je videti enega izmed postavljenih triangulacijskih stolpov. V ospredju vleče weasel velike sani, po potrebi pa tudi še manjše, na katere nalože spalne vreče in osebne potrebščine članov ekspedicije.

Sonda pa je dolga palica s centimeter ko metro in utežjo, ki pada z določene višine na palico in jo porine za različno dolžino v sneg, kolikor je pač plast snega trša ali mehkejša. Delati je treba počasi in natančno, rezultate pa sprti beležiti. Ob polarnih temperaturah tak stoječ posel na ravnini brez vsakega zavetja ni prav nič prijetna reč. Zlasti ne, če začne med delom vleči veter in moraš prezebat in kljubovati vsem muham tečajnega vremena, ker posla ne smeš prekiniti, saj je sicer vse opravljeno delo zaman in je treba ob lepšem vremenu znova začeti.

Sedem kilometrov onstran prve "glaciološke točke" sva se utaborila. Po izkušnjah iz prvega poletja nama je bil razpored taborišča že kar sam po sebi umeven: vsa vozila — to je en weasel in dve sani — sva postavila tako, da so z nosom gledala proti severu ali jugu, torej v smeri najjačjega vetra. Tak red je koristen, ker morebitni vihar zadene ob ožjo ploskev vozila in nakopiči manjšo količino snega ob oviro. Med weaselom in večjimi sanmi sva razpela najina šotora, za weaselom pa sva postavila radijsko anteno, ki sva jo usmerila proti Belgrano. Sneg za vodo sva izrezala kar z žago v enakomernih belih kockah iz ledene površine, kuhala sva in odšla spat.

Sistem "zasebnega stanovanja", pri katerem vsak mož razpolaga s svojim šotorom, je za Antarktiko jako praktična zadeva. Ljudje, ki stalno žive in delajo skupaj, se izredno dobro počutijo, če so vsaj v šotoru sami. Vsakdo ima kako posebno navadico, ki drugega moti, vsakdo kako malenkost, ki tovarišu ni posebno važna ali mu je celo neprijetna. Nedvomno sva se z Lisignolijem vedno dobro razumela, ker sva si pametno uredila taborišče in nisva drug drugemu hodila na živce.

Prvo noč na patrolji sem slabo spal. Bolel me je prst na desni roki, ki sem ga zastrupil z bencinom. Torej sem se okrog treh zjutraj spravil na kopanje glaciološke luknje. Na vsaki drugi "točki" sva namreč poleg prereza in sondiranja napravila še 4 metre globoko jamo in iz njenih sten sva jemala s cevastimi modeli spežene vzorce. Na takem mestu, kjer sva kopala luknjo, sva tudi taborila, ker sva se tam vedno dalj časa zadržala.

Komaj sva končala s kopanjem, se je vmešalo vreme v najino početje. Začelo je vleči in vse pretege. Pobrisala sva jo nazaj v šotore in ker blizzard ni prenehal, sem prekril luknjo s plahto, da je sneg ne bi zasul.

Dva dni naju je vihar držal ujeta v šotorih. Ker sem se dobro založil z branjem, sem na nek način le preganjal dolgčas. Kljub vsej udobnosti, ki si jo je v taborišču moči želiti, pa se človek vendar kmalu rahlo naveliča tega stalnega čepenja pod platnom. Le na Vse svete mi je bilo všeč, da sva počivala, saj se spodobi praznovati take dni tudi na Antarktiki.

3. in 4. XI sva dovršila najino delo v luknji. Naslednji dan sva se odpravila dalje in po sedmih kilometrih znova jemala prerez in trdoto. Brilo je tako, da sva čisto otrdela. Zvečer sem v taborišču zapisal v svoj dnevnik: "Če pomislim nazaj, se mi zdi, da to ni več delo. Tolikšno trpljenje se z denarjem ne dá več plačati. Menim, da tudi Lisignoli ne misli dosti drugače..."

Res sva imela slab dan. Povrhu vsega se nama je zlomila še sanica pri velikih saneh. Popraviti sva jo mogla samo v bazi. Vendar sva za enkrat še nadaljevala pot in postavila taborišče južno od angleške postaje Shackleton, 32 kilometrov vzhodno od Belgrana. V naslednjih dneh sva opravila na tem mestu glaciološko delo, potem pa pustila urejeno taborišče ter se vrnila v bazo, kjer sva se cdpočila in popravila sani.

10/XI zvečer sva se znova znašla na najini "točki" v bližini Shackletona. Čeprav v okolici ni drugega kot angleška postaja, je pokrajina vendar malo bolj pestra in ne več tako enolična kot v bližini Belgrana. Ob lepem dnevu sonce toplo sije iznad nunatakov Moltke, katerim sva se že močno približala. Rob antarktičnega kontinenta se odraža na vzhodnem obzorju in črni madeži nunatakov so prijetna izprememba v beli prostranosti.

Prvi z leve proti desni: Carlos Alberto Prola, pomočnik topografa (Argentinec), drugi John Lewis, Anglež, znan kot polarni pilot, tretji Anglež Peter Hudson, mehanik letala, ki ga vodi pilot Lewis, četrti je Dinko Bertonec, peti Hal Lister, glaciolog Fuchsove ekspedicije, šesti dr. Cesar Lisignoli, glaciolog, Argentinec, sedmi Claro Omar Mejias, topograf, Argentinec, zadnji Anglež, vremenoslovec. Slika je posneta v notranjščini angleške postaje Shackleton, odkoder se je Fuchsova ekspedicija odpravila na pot čez Južni tečaj.

Oporišče Shackleton, kjer sem prejšnjo spomlad preživel nekaj prijetnih uric v družbi angleških prijateljev, je zdaj prazno in zapuščeno. Prav pred letom dni so naše patrulje pozdravljale Fuchsovo odpravo, ko se je 24/XI/1957 odpravila na dolgo pot preko kontinenta. Zdaj so vsi ti možje na svojih domovih v raznih deželah britanskega imperija. Sam pa tudi že štejem tedne in dneve, ki še manjkajo do vrnitve, kajti dve leti Antartike je vendar precej dolga doba...

12/XI sva se premaknila znova 15 km proti vzhodu. Na polovici poti sva napravila prerez in izmerila trdoto, kar naju je zamudilo za šest ur. Vožnja ni bila posebno ugodna. Bile so vremenske prilike, ki jih v polarnih krajih označujemo z angleško besedo "white out". Nič se ne vidi, vse je sivo in izgleda kot bi se človek vozil po zraku. Samo veliki sastrugi, ki premetavajo in stresajo vozilo, opominjajo, da si še vedno priklenjen na tla.

Pač pa je mraz popustil, na temnih predmetih se je začel topiti sneg in zmerila sva za te kraje visoko temperaturo $2\frac{1}{2}^{\circ}$ pod ničlo.

Dospela sva do trigonometričnega stolpa št. 13. in si uredila taborišče. Za dober skok sva se približala robovom kontinenta in zadnjim stolpom naše triangulacije, ki veže oporišče Belgrano z nunataki, torej s trdno točko onstran razsečnih plavajočih ravnin shelfa, ki se neprestano gibljejo in premikajo nad morskimi globinami Weddellovega morja.

Več dni se je vreme lepo zadržalo in čas sva dobro izrabila. Sonce je prijetno grelo in neverjetno dobro nama je delo po tolikih mesecih nekaj prave sončne toplote. Po navadi nam je itak žareča nebesna obla dajala samo luč. Vendar povem po pravici, da sem se razveselil neprostovoljnega počitka, ko je 15/XI., spet vršal blizzard. Ob lepem vremenu sva hitela z delom in sva se nagarala prav do skrajnosti.

Večer je bil viharen, teme pa seveda ni bilo. Sonce je stalo vso noč na obzorju. Z nekaj požirki konjaka sva praznovala Lisignolijev rojstni dan. Praznovanje je poteklo bolj revno in če bi naju videla njegova mama, bi gotovo jokala od sočutja. Govorila nisva dosti, po tako dolgi dobi skupnega življenja že tudi ne veš več o čem bi se pogovarjal. Lovila sva po radiju glasbene programe, a nisva našla nič posebnega in kmalu sva se spravila v spalne vreče.

Ko se je blizzard polegel, sva se 18/X. odpravila proti zavetišču "Salta". Dan je potekel razgibano. Bližala sva se kontinentu, torej področju, kjer se stekajo ledene gmote, ki prodirajo iz različnih smeri in ogromni pritiski delujejo na ledene mase. Razpoke so pogostejše in nevarnejše. Komaj sva odpeljala iz taborišča, se je vsul za nama sneženi most v razpoko, ki je široko zarežala. Srečo sva imela, da nisva obtičala. In vendar smo lansko leto Bog zna kolikokrat vozili čez isti kraj, ne da bi kaj vedeli o razpoki in letošnja patrolja, ki je obiskala zavetišče "Salta", je prav tako mirno vozila čeznjo. Sledove sva še dobro videla.

Napravila sva predzadnjo "glaciološko točko", potem pa krenila dalje. Osem kilometrov pred zavetiščem sva naletela na globoko, do 3 m široko razpoko, ki teče od juga proti severu. Zanj sva seveda vedela. Še med potjo sva izkopala iz snega dva dolga lesena tramova, ki smo ju lansko leto uporabljali za prečkanje ledenih žrel, pozneje pa smo ju pustili za znamenja ob potu. Ustavila sva vozilo ob snežnem mostu, kjer je prečila zadnja patrolja, in začela polagati hlude preko razpoke. Stal sem na hladu, ko je pod menoj zahreščalo. Most se je sesul in z mešanimi občutki sem se znašel nenadoma na ozki brvi nad modrimi globinami. Tudi Lisignoli, ki je stal še onstran razpoke, se je zdrznil, ko mu je zazijalo brezno skoraj tik pred nosom.

Šla sva iskat drug most. Hotel sem se prepričati o njegovi trdnosti, predno bi tvegala prehod z weaselom in spustil sem se navezan na vrv v razpoko ter si ogledal most od spodaj. Lisignoli me je od zgoraj varoval. Šele ko sem se uveril, da bo sneg zdržal težo, sva zapeljala preko ovire.

Ako dodam, da naju je ves dan obdajala tista čudna svetloba, ko ni nobene vidljivosti, in da mi je še motor nagajal, je popolnoma jasno, da se ta dan nisem dolgočasil.

Okrog sedme ure sva prispela v zavetišče "Salta".

Prijetno je po tolikem času živeti v majhni koči, ki ima okna in vrata, kot vse normalne hiše. Človek gre lahko na plano, ne da bi se najprej vzpenjal po lestvi nekaj metrov v višino. Dnevna luč, ki se v izobilju vsipa v zavetišče, prijetno poživlja, zlasti če si dolge mesece živel v temnici. Zakaj je Antarktika, ki tako brezobzirno zasuje vsako stavbo do slemena, temu zavetišču prizanesla, si nismo mogli prav razložiti. Čeprav so ga postavili vojaki naše baze že pred enim letom, je vendar ostalo zunaj zametov, vzvišena črna pika na beli površini.

Narava okrog "Salte" je razgibana in slikovita. Ogromen ledenik se steka preko nunatakov in sili proti "shelfu". Lomi se v mogočnih skladih, vzdiguje silne gromade v obliki kupol in kipi v ledenih valovih v nebo.

Še nikdar nisem videl take sile in moči v naravi.

Za nameček sva doživela 19/XI. izredno lep in gorak dan, da sem si privoščil sončenje in letal brez srajce okoli. Taki dnevi so na Antarktiki redki. Vrnila sva se za nekaj kilometrov po poti in napravila zadnjo glaciološko točko.

S tem je bila najina naloga opravljena in 20/XI. sva se brez nezgode vrnila v Belgrano.

25/XI. — Spet smo v zavetišču "Salta" in imenitno se počutimo. Zdaj smo štirje. Z nama sta prišla Mejias in meteorolog Godoy, ki bo ves čas našega bivanja tukaj beležil vremenoslovna opazovanja.

Vendar ne govorimo dosti o delu, ki ga je treba opraviti. Dobro se zavedamo, da imamo še druge razloge za ponoven obisk v tem predelu shelfa.

Že v zimskem času sem se na tihem pripravljaj na ta pohod. Samo Lisignoliju sem včasih kakor slučajno omenil možnost vzpona na kontinent. Načrt se mu je zdel imeniten, pa si je vendar sam sebe težko predstavljal v steni nunatakov, ker še nikdar ni plezal. Pozneje sem navdušil Mejiasa. On je gore bolj poznal, večkrat je bil v hribih, a vedno samo kot topograf, nikdar kot plezalec.

Pozno po polnoči je že in sonce obseva nunatake. Svetloba prihaja skoraj naravnost z juga in sence ogromnih serakov, ki se grozeče sklanjajo proti shelfu, se vlečejo čez črne stene. Med temi ledenimi bloki mi begajo oči

in misli, ko slonim na steni zavetišča in iščem prehoda...

Zavedam se, da ne bo lahko najti smeri v ledenem labirintu. Vse je razpokano, nobenega gladkega prehoda ni videti. Pa se mi zdi, da prehod mora biti...

Šele popoldne 26/XI. sva se odpravila z Mejiasom, da raziščeva dostop vsaj do podnožja sten. Med potjo naju je presenetila široka razpoka, v kateri so mirno spali štiri tjulnji. Malo ob strani pa je še eden molil gobček iz vode in na ves glas vdihaval zrak. Slišalo se je kot bi sopla oddaljena lokomotiva.

Najino raziskovanje ni rodilo posebnih uspehov. Uverila sva se, da je treba iskati prehoda malo bolj proti severu.

Torej smo se 27/XI. po kosilu vsi trije odpravili na ogled v tisto smer. Ker smo se morali spustiti od zavetišča na niže ležeče sklade ledu, smo si privoščili tudi nekaj kratkih smuk. Saj smuči so naše stalne in zveste spremljevalke in samo na težkih prehodih jih snamemo in hodimo peš.

Široka, a ne pregloboka razpoka nas je ustavila. Na njenem dnu so se kopičili velikanski ledeni bloki. Med njimi smo iskali poti in po daljšem trudu smo se izmotali iz ledene zmede. Ker je bila smer naporna in jako zamudna, sem pustil Mejiasa in Lisignolija zadaj ter se poskusil pretolči sam na drugi strani iz razpoke. Po daljšem trudu se mi je to posrečilo. Predno sem se povzpел na plano, sem prečkal majhen potoček sladke vode in spomnil sem se podobnih pojavov na ravninah patagonskega kontinentalnega ledu. A v nizkih polarnih temperaturah je takšna prikazen še nekaj posebno izrednega.

Po pobočju velikanske in vse razpokane ledene kupole sem se povzpел na nekakšno polico, ki se vleče daleč proti nunatakom. Zavedel sem se, da je smer najdena. Prav za prav bi se moral zdaj vrniti, pa si nisem mogel kaj, da se ne bi prepričal do konca. Kar same so mi drsele smuči, ko sem rezal smer v sveži pršič proti kontinentu. Nisem dosti opazoval okolice, samo naprej so hitele želje. Na misel mi je prišel prijatelj Frenk, dolgoprogaš, ta bi užival, če bi bil tukaj...

Predno sem se dobro zavedel, sem se znašel pred krajnimi razpokami tik pod nunataki. Čudno mi je bilo pri srcu, ko sem kot prvi človek zrl iz takšne bližine v skalno gmoto, ki sili na dan iz ledene stene kontinenta. Prva misel mi je bila najti možen prehod. Ni

lahko izbirati smer, ker je cela stena en sam leden slap, ki pada v velikanskih skokih proti shelfu. Prav med temi skoki se bo treba prebiti.

Spomnil sem na tovariša in zdramil sem se iz zaverovanosti. Pognal sem se nazaj v smučine, ki so se ostro odražale v popoldanskem soncu ter mi kazale pot proti zavetišču. Kmalu sem se pridružil prijateljima, ki sta bila že malo zaskrbljena zaradi moje odsotnosti. Na kratko sem jima poročal o svojih ogledih, narakar smo se vsi skupaj obrnili proti zavetišču.

28/XI. — Dve leti sem pričakoval ta dan in kar ne morem verjeti, da je res za menoj. Čeprav sem zbit, da se komaj gibljem, občutim neko vedro notranje zadovoljstvo. Uspelo mi je izvesti nekaj pomembnega prav na mojem alpinističnem področju.

Ob petih smo se dvignili in ob pol osmih odrinili proti nunatakom.

Od zavetišča smo se po znani smeri spustili v rahlem smuku med niže ležeče serake. Smer je z vsakim korakom težavnejša in nevarnejša, ker se vije med razpokami in ledenimi skladi. Ves ta ledeni kaos se je izoblikoval zaradi trenja med ledeniki, ki se spuščajo s kontinenta in shelfom. Sile z obeh strani so velikanske. Ker je tudi pritisk iz severa, od morja sem, močan, se dvigajo ogromne gmote in plast ledu v vseh mogočih oblikah proti nebu. Nastajajo razpoke, v katerih se melje brez prestanka kristalni led, podoben prozornemu marmorju. Glaciolog pravi, da je ta led izredno star.

Naravnost v ledeniški mlin nas pelje pot. Že večeraj smo izbrali najožji in najlažji prehod, pa smo vendar z neko tesnobo spet vstopili. Kmalu smo morali sneti smuči in jih naložiti na rame. Nad nami so se sklanjale ledene grmade in stolpi, ki so se komaj še držali pokoncu, pod nogami pa nam je neprestano pokalo in hreščalo. Vedeli smo, da se ves svet okrog nas nenehano giblje in lomi, in mislim, da je bil naš notranji nemir odmev trzanja in drgetanja ledenih mas. Le Lisignoli se je naglo zamotil. Počutil se je v svojem okolju in če ga ne bi ves čas priganjal, bi kar tam ostal. Vsak košček ledu si je moral ogledati ali ga vsaj fotografirati.

Ledeno planoto, ki vodi od mlina do nunatakov smo naglo prečili. Znašli smo se pred zadnjo večjo razpoko, ki nas je ločila od prvih strmin. Našega smučanja je bilo konec. Smuči, ki so nam bile do zdaj v veliko oporo,

bodo tu spodaj čakale na naš povratek. Odpočili smo se in se okrepčali, saj smo imeli skoraj tri ure trde hoje za seboj.

Pripeli smo si dereze in se navezali na vrh. Vzpon se je pričel.

Najprej smo morali prečkati krajno poč. Njeni robovi so bili raztrgani in razsekani, štrleli so kvišku v kosih zmlatega ledu. Potem smo se spustili v majhno dolnico. Proti severu smo zagledali zamrznjeno jezerce. Verjetno privre tam od časa do časa morje na plano. Obšli smo še nekaj razpok, nato smo se začeli dvigati v stene kontinenta.

Gladek moder led je pokrival obrobne pečine celine. Dereze so dobro prijemale. Ob redkih gorkih dneh topi sonce led in sneg. Povsod smo naleteli na zamrzelé potočke, velikanske ledene sveče, luknje in v najrazličnejše podobe oblikovane sklade ledu.

Močna strmina, v katero sem moral sem in tja s cepinom vsekati kakšno stopinjo, se je brž spremenila v pravo ledeno steno. V prvi tretjini smo se prebijali kvišku po številnih žlebovih. Po njihovem dnu se je nabrala tenka plast svežega snega, ki nas na srečo ni oviral. Posebnih težav še ni bilo, čeprav je bila potrebna skrajna previdnost. Kadar sem poskušal pripraviti in obdelati nadaljni kos poti, sta me ponavadi varovala oba prijatelja z vrvoj čez cepin.

Ves zgornji del stene smo morali plezati med ledenimi bloki, ki napravljajo iz stene nekakšne stopnice v zelo povečani obliki. Prehodi čez ledene sklade so se izkazali kot največja tehnična težava vse smeri. Preko prvih smo se se prekopalí brez tehničnih pripomočkov, potem sem moral seči po klinih. Dobro da sem si jih v bazi pripravil in se z njimi založil. Globoko sem se oddahnil, ko je tičal prvi klin v trdnem ledu in sem se lahko brez skrbi izobesil navzven, ko sem moral kopati stopinje. Pri zelo značnem prečenu sem na skrivaj opazoval tovariša pod seboj. Varovala sta me in napeto spremljala vsak moj gib. Ni bilo slišati drugega kot udarce cepina in žvenketanje ledenih drobcev, ki so se odbijali od ledenih polic in padali do podnožja stene. Od nekod je priletelo nekaj belih petrellov. Začudeno so nas začeli obletavati. Tri ali štiri skue, ki so priplule z juga, pa se niso prav nič zmenile za nas in mirno so krmarile naprej na sever proti morju.

Na več krajih sem opazil sledove plazov in na tihem hvalil Boga, da se je vreme zadržalo

hladno in oblačno. Ob toplih dneh se verjetno led v steni neprestano trga in kruši.

Še nekaj klinov je bilo potrebnih, da smo izplezali iz najtežjega. Blizu vrha so nam močno nagajale velike razpoke in dalje časa smo morali iskati med njimi prehoda. Še težak ledeni previs in povzpeli smo se na zadnje plasti ledu, kjer že ni bilo nobenih ovir več za nadaljnjo pot. Stena se počasi zaokroži in se po dolgih kilometrih spremeni v brezkončno antarktično ravnino.

Vsa smer je prav težka, vsekati sem moral 80-100 stopinj v čisti kristalni led. Ker že dolgo nisem delal s cepinom, ne prenašal težkega nahrbtnika na hrbtu, se mi je napor pošteno poznal. Moja tovariša pa sta se za svojo prvo plezalno turo naravnost imenito obnašala.

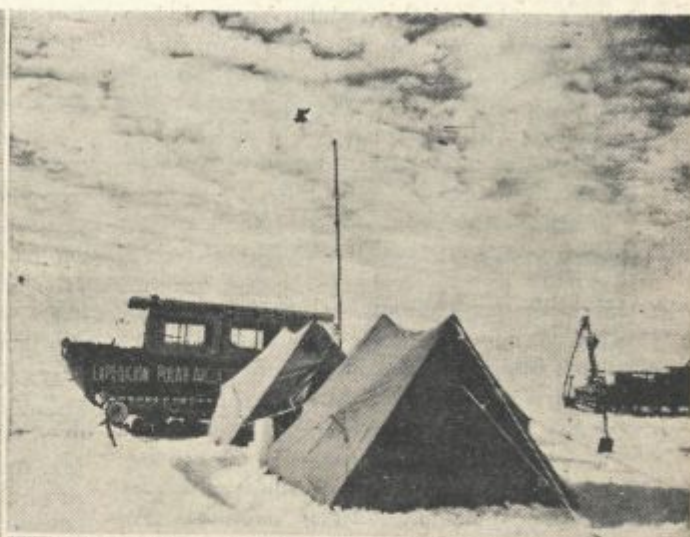
Nekaj kilometrov smo se vzpenjali po rahli strmini, ki se počasi vzpenja proti sredini kontinenta. Ker kakega resničnega vrha ni, smo na mestu, odkoder se je še videlo zavetišče "Salta", zasadili zastavico. Omogočila naj bi Mejiasu natančnejše merjenje višine in razdalje.

Vzpon čez steno smo izvršili v dobrih sedmih urah, spustili pa smo se hitreje, ker smo imeli že vso smer obdelano ter dva klina že zabita. Pot nazaj v zavetišče nas je stala precej truda, ker smo bili dnevu primerno utrujeni.

Že med vzponom in pozneje ob povratku sem v mislih premeleval naš podvig. Priznati sem si moral, da je bil v danih okoliščinah precej tvegana zadeva. V zavetišču je ostal samo Godoy, ki je bil popolnoma neizkušen v plezanju v ledu, in nam ne bi mogel praktično prav nič pomagati. Od Belgrana nas je ločilo 72 kilometrov in ker so patrolje odšle na jug, ni bilo v bazi nobenega razpoložljivega vozila. Kratko in malo, zaviseli smo le od nas samih in od božje volje. Pa kaj hočemo, samo na takšen način smo mogli izvesti ta dve leti star načrt. Hvala Bogu, da se je v e srečno izteklo! Oba prijatelja, ki do zadnjega nista verjela da bomo steno res osvojili, sta bila kljub močni utrujenosti zelo zadovoljna. Prav gotovo ne bosta nikdar pozabila tega podviga.

Šele okrog druge ure po polnoči smo se pri-
vlekli do zavetišča. Popili smo nekaj tople kave, zlezli v spalne vreče in...?!

Tri dni smo ostali v zavetišču "Salta" in počivali po napornem vzponu. Posebno prvi

Levo zgoraj: V ledeniškem "mlinu" — oaza tjulnjev

Desno zgoraj: Taborišče glaciološke patrolje. — Taborišče je zgrajeno na plavajočem ledeniku (shelfu)

Desno spodaj: Redke pečine, ki jih je videti pod ledenikovim odlomom so nunatak Moltke. — Vzpon je bil opravljen po ledeni steni na levo od skal.

Cesarski pingvin — pradavni prebivalec Antarktike v družbi Dinka Bertoneclja

dan smo "zabušavali", saj smo se pa tudi počutili, kot bi nas kdo premlatil. Vreme je bilo jasno in opazovali smo plazove v steni Moltkov. Po drugi, dobro prespani noči sem pomagal Mejiasu izmeriti kratko topografsko bazo in ugotoviti nebesno širino in dolžino. Pozneje sem se ukvarjal z motorjem weasela in ga za silo uredil.

2/XII smo ob lepem jasnem dnevu odrinili proti severu na pack. Imeli smo lepo smuko in kretali smo se med ogromnimi ledenimi skladi. Na dnu številnih razpok se je zrcalila napol zamrznjena morska voda. Tu in tam smo naleteli celo na majhna jezerca, pokrita s tenko ledeno skorjo, na kateri so se razrastle in v soncu svetlikale bohotne ledene rože.

Ti predeli so resnične oaze v mrtvi beli puštinji. Številni tjulnji živijo ob luknjah ki jim dovoljujejo dihanje in dostop do morja. Posebno zanimivi so mladiči, ki spijo na toplem soncu ali pa jočejo kot majhni otroci, ker so se matere odpravile na lov pod ledeno skorjo in jih pustile same. Izredno lepi in čisti so ti mladiči in prav nič se ne branijo, če se jih dotakneš. Enemu sem se toliko približal, da sem ga z roko pobožal in to mu je izredno prijalo. Dalje časa smo se zamudili v tej oazi, ker je bilo enostavno pravljično gledati tjulnje v naravi, opazovati jih kako hodijo srkat zrak, kako izginjajo v morje in potem spet ležejo na plano. Naša prisotnost jih je bore malo motila in skoraj se niso zmenili za nas, ki smo jih motili v njihovem miru.

IZ domovja tjuljnev smo se usmerili proti robovom kontinenta severno od nunatakov. Pack se je spreminjal z vsakim korakom v bolj čist kristalni led. Na srečo je bil pokrit z nekaj centimetri snega, sicer bi nam smučiči popolnoma odpovedale. Tam, kjer pritiska pack na kontinentalne ledenike, so zaradi velikanskih trenj nastale široke razpoke in težke gnote ledu so se vzpele proti nebu in zgradile veličastne stolpe vseh mogočih oblik in velikosti. S tróhico sreče smo našli lahek prehod iz spodnjih serakov na višje ležeči ledenik. Slika se je izpremenila in pred nami se je odprla lepa strmina za smučanje. Vzpenjali smo se po njej in skoraj dosegli glavni greben. Ker je bilo vreme zelo lepo, smo uživali krasen razgled. Daleč na severu smo uzrli širok kanal, ki teče vzporedno s kontinentom in se izgublja na zapad proti Belgranu. V južni smeri,

spet vzporedno z robom kontinenta, tečejo velike špranje in izgledajo kot roka z razprostrtimi prsti. Na zahodu pa je videti obrežje shelfa, ki se vije v dolgih vijugah rahlo proti severu.

Na povratku smo uživali bajen smuk, Mejias je bil očaran; prvič v življenju je videl tako dolgo smuško strmino. V dolgem ovinku smo se spustili po ledeniku do mesta, od koder smo se povzpeli na kontinent. Če je bil vzpon preko Moltkov izredno zanimiva plezalna tura, pa je bil ta drugi obisk celne čeden smučarski izlet.

4/XII smo se usmerili proti jugu. Še iz te strani smo si hoteli ogledati nunatake. Po nekaj kilometrih smo se znašli na robu velike razpoke, ki se vije proti jugu. Podoba je prav za prav ista, kot na packu proti severu. Vse-povsod velikanski skladi ledu, ki se v najrazličnejših oblikah vzpenjajo kvišku. Z začudenjem smo ugotovili, da tudi tukaj, tako daleč od morja, tjulnji najdejo svoja zavetišča. Na dnu razpok živali stalno vzdržujejo luknje za zrak in pazijo, da morje docela ne zamrzne. Mislim, da sem svoje najlepše trenutke na Antarktiki doživljal ravno v teh oazah, kjer je videti toliko za te kraje nenavadnega življenja. Ne prebivajo tam samo tjulnji, tudi snežno beli petreli in skue spretlavajo med ledenimi bloki. Verjetno stikajo za ostanki hrane morskih sesalcev in njihovimi odpadki.

Večkrat sem si želel, da bi bilo oporišče Belgrano bliže tem krajem. Človek bi lahko več smučal, plezal in sploh drugače živel. Zvečer, ko je vse tiho, ko sonce toplo sije in se veter pomiri, se čuje jokanje mladih tjulnjov iz daljave. Daleč na obzorju, za packom, se odraža temna črta morja. Pomeni, da je preliv odprt in da ledolomilec ne bo imel težav ob prihodu. Raz nunatake grmijo plazovi in veter prinaša včasih oddaljeno bobnenje vse do zavetišča. Na kratko povedano — lepo je!

Vendar — čas vrnitve je blizu, v mislih se že sprehajam med starimi znanci in med mojimi bariloškimi hribi. Kar nekam nestrpen postajam. Lansko leto v tem času nisem čakal drugega kakor pisem. Ljudi, ladje in hrupa si nisem prav nič želel. Letos je pa popolnoma drugače. Štejem dneve in najraje bi videl, da bi ledolomilec še pred časom priplul...

NAŠA BESEDA

P. BERNARD AMBROŽIČ, Avstralija —
STANKO KOCIPER, Argentina — IVAN
KOROŠEC, Argentina — BOŽO KRA-
MOLC, Kanada — JOŽE KRIVEC, Argen-
tina — LOJZE NOVAK, Argentina —
ZDRAVKO NOVAK, USA — TENČ, USA

IN PESEM

STANKO JANEŽIČ, Italija
VLADIMIR KOS, Japonska
SLAVKO SREBNIČ, Argentina

SVOBODNA
SLOVENIJA

Ljubnik
1960

“Literarno igračkanje”

“Morda bo v tej zbirki kaj za vaš list” je rekel, ko je položil predme na mizo rejen šop papirjev.

Takrat sem bil urednik “Vigredi”. To se pravi, bilo je pred desetletji.

Nisem vedel, ali naj bom vesel ali naj se ustrašim, kot že tolikokrat. Med upom in dvomom sem se molče sklonil nad papirje in se vanje zagledal. Mogočen naslov na prvem listu je bil kar privlačen: LITERARNO IGRAČKANJE. Kaj mi hoče povedati?

Obstal sem pri literarni igrački št. 1:

— — — — —
— me ni — bo
do volj — — — —
— pe smi — —

“Meni pa menda dovolj teh igračk”, sem si mislil, reči si pa nisem upal. Namesto tega sem pripomnil:

“Po ugankah diši, če se ne motim?”

“Da, ugankam je podobno. Toda če boste dalje brali, boste uvideli, da bi bil tak naslov preozek.”

Vrgel sem oko po nadaljnjih igračkah. Kar po vrsti. Povsod so stale med “pomišljaji” besede ali vsaj zlogi. Če sem jih postavil skupaj, odštevisi pomišljaje, so dale nekak bolj ali manj posrečen smisel. Bral sem:

“Oče je doma, kaže sveča.”

“Ko sem že rajna, še ga bom bila.”

“Tih spomin vleče srce nazaj.”

“Ko bi bela jadra nosila mel!”

“Mož posla da več, kmetje so šli domov.”

In tako dalje. Pa še in še.

Pogledal sem fanta — prav za prav je bil mož. V očeh mi je bral veliko vprašanje.

“Zagonetno, kaj?” je rekel sam s seboj zadovoljen. Globoko je potegnil dim iz cigarete in skušal biti ponarejeno miren.

“Če utegneta, poslušajte zgodbo. Brez nje vam bo težko razumeti, kako in zakaj so te čudne reči nastale.”

Pogledal sem na uro.

“Pripovedujte.”

“Imeli smo profesorja, ki je bil čudovito nor

na slovensko pesništvo. Od Vodnika do Gradnika, nad vsemi se je razvnel do mistične vznemirjenosti. Bil je zanimiva prikazen med profesorji, pa polagoma nam je začel presedati. Posebno še, ko je zahteval, da se njegovo navdušenje kar mora preliti tudi v nas študente. Zahteval je več in več. Pritiskal je na nas, da se moramo učiti na pamet pesmi, ki so bile kar najmanj znane. Vzemimo Gregorčiča. Kmetški hiši in Oljki in podobne so že na jeziku vsakega Slovenca, je trdil, mi se bomo učili take kot Kupa življenja, Pri jezu in tako dalje. Za take navaden človek komaj ve, da so med Gregorčičevimi v raznih knjigah. Izobraženec mora vendar stati visoko nad “maso”, ki je šla komaj skozi ljudske šole...

Za šolske naloge nam je naročal, naj mu navedemo v svojih zvezkih iz spomina število najbolj neopaženih verzov iz pesnika, ki naj ga “obdelamo”. Rože je na vrtu plela — take pustite plevicam!

Nekoč je nepričakovano segel nazaj na začetek in nas spet pogljal — v Valentina Vodnika. Da preizkusim moč vašega spomina, je dražil. Pa da mi kdo ne pride z Ne hčere ne sina! Tudi Stražo hrvaško pustite kuharicam, da se ukvarjajo s “tropincami”. Ne pozabite, da ste v učilnici!

Pisali smo — slabe volje... Oddali zvezke... slabše volje...

Naslednjo uro je prihrumel v razred kot vihra, vrgel zvezke na kateder, pozabil na vse formalnosti ob začetku ure in zagrmel med študente:

“Štempihar, vstanite!”

Fant je vstal. Oči vseh so se uprle vanj.

“Ali hočete iz mene narediti norca, ali ste sam norec?”

Miška bi se slišala, če bi stekla pod klopni.

“Kaj pa je tako hudega, gospod profesor?”

Čeprav smo dobro poznali štempiharjevo neverjetno ravnodušnost in navihano hudomušnost, smo ostrmeli nad njegovem mirnim in neskončno nedolžnim vprašanjem.

Profesor se je zazdel nekako razorožen in je dosti bolj mirno ukazal:

"Pojdite k tabli in napišite vse besede iz svoje naloge."

Fant je z največjo flegmatičnostjo potegnil iz klopi svojo dokaj obilno telesno težo in si vzel lep čas, preden je bil pri tabli in držal v roki kredo. Nekoliko se je obotavljal, kakor da se ukuša nečesa spomniti. Nastavil je kredo in pod njegovo roko so nastale razločno napisane in daleč vidne besede:

MENI BO DOVOLJ PESMI.

Težko se je bilo vzdržati smeha, ali profesorjev grozeči obraz nam je bil zadostno svarilo.

"Kaj ste hoteli s temi besedami?"

'Bral sem jih v pesmih Valentina Vodnika. Malokdo se zaveda, da jih je najti tam, pa sem jih zapisal prav po vašem navodilu, gospod profesor."

Štempihar je obdržal svoj obraz obrnjen v tablo, nismo mogli videti, kaj se bere na njem. Smo pa zato toliko bolje videli profesorjevega. Bilo je videti, da je Štempiharjev odgovor dobremu možu kot strela iz jasnega. Obstal je negiben, bolj podoben kipu kot živemu človeku. Oči je ves začuden upiral v študenta, da smo kar videli, kako mu silijo iz jamic. Štempihar je stal kot utelešena flegma in čakal, kaj bo. Tako tudi mi.

Osekano se je profesor obrnil do nas in z nekakim zmagoslavnim mirom vprašal:

"Kdo od vas bi vedel, kje je Vodnik bodisi v verzih bodisi v prozi zapisal te besede?"

"Kdo se meni o prozi, gospod profesor! Trdil sem in trdim, da sem našel te besede v Vodnikovih poezijah."

Profesor ga ni pogledal, oči so mu še vedno iskale po razredu, če se bo kdo javil. Seveda je zaman čakal. Saj pa tudi nihče ni skušal brodirati po spominu in se ustavljati ob čem Vodnikovem, kar je komu ostalo v glavi. Zaslutili smo, da se je Štempihar drznil pomeriti se s profesorjem z eno največjih navihanosti, kar jih je kdaj razdril. Občudovali smo ga, a posvetilo se nam ni. Nastala je napeta, skoraj boleča pavza.

Tedaj je spregovoril profesor, ne da bi se ozrl na dijaka, z močnim poudarkom, ponarejeno mirno in razločno, takorekoč skozi zobe:

"Gospod Miha Štempihar, poslušajte! Če mi morete s prstom pokazati tak nemogoč verz v poezijah prvega slovenskega pesnika, Valenti-

na Vodnika, bom predlagal cesarko kraljevemu ministrstvu, da vas nastavi za profesorja slovenščine mesto mene. Če ne morete, vas bom predstavil profesorski konferenci in gospodje bodo vedeli, kaj napraviti s človekom, ki iz vsega pametnega norce brije..."

"Gospod profesor, nisem trdil, da je to Vodnikov verz, trdil sem in še trdim, da so tu napisane besede iz njegovih kitic".

Profesor je spet obstal kot kip in razmišljal. Na očeh smo mu opazovali, kako mu misel skače od pesmi do pesmi v Vodniku, pa je bil vedno bolj uverjen, da ni najti nič takega v njih. Čez čas je iztisnil še bolj skozi zobe:

"Gospod Miha Štempihar, pojdite v klop. Odslej bo govoril z vami gospod ravnatelj, jaz nikoli več."

Sedel je za kateder, Štempihar jo je počasi in ves neugnan primahal v klop.

Po razredu je zašumelo. Razklenili smo trde ude in se šele zdaj zavedeli, v kakšno napetost smo bili zašli. Profesor je dosti mirno brskal po zvezkih drugih študentov in metal v fante svoje opazke. Govoril je sam sebi. Kdo ga bo poslušal, ko je bilo treba ugibati, kako bo Štempihar svojo zadevo do konca izpeljal.

V pavzi smo ga obkolili in silili vanj, naj pove, kaj ima za bregom. Samo prezirljivo se je smejal in nazadnje rekel:

"Počakajte še. Boste videli, da ga bom ugnal. Drugega ne zaslužim. Do grla sem sit tega norega početja s pesniki. Nazadnje je vendar treba vedeti, da ni vsa slovenščina v samih pesnih. Naj nam pusti še v kako drugo knjigo pogledat, ali naj gre pa v zasluženi penzijo."

Nič več nismo mogli izvleči iz njega.

Pozvonilo je in vstopil je profesor matematike. Vso uro se ni nič zgodilo.

Sledila je zgodovina. Prve profesorjeve besede so bile:

"Miha Štempihar, povabljeni ste v ravnateljevo pisarno. Pojdite takoj"

Nova napetost! Profesor je razlagal tridesetletno vojno, mi smo pa ugibali, če bo tudi Štempiharjeva s profesorjem slovenščine tako dolgo trajala. Sicer se je fant po kakih 15 minutah vrnil in tiho sedel na svoje mesto, njegov flegmatični obraz ni ničesar izdal. Znal se je čudovito zatajevati.

Ko je tridesetletna vojna za tisti dan srečno minila, smo bili v hipu spet vsi okoli Štempiharja.

“Povej, povej, kako si opravil?”

“Razume se, da sem zmagal, čeprav me bo zmaga stala nekaj izgub. Saj še ni bilo nobene zmage na svetu brez žrtev. Profesor bo prav gotovo pogorel, jaz pa presedel nezasluzeni karcer. Ravnatelj je rohnel, pa sem dobro videl, da se ponareja. Ne zamerim mu, da bo napisal kazen, čeprav na tihem gladko z mano drži.”

“Vraga, povej že vendar kaj več!”

Stopil je k tabli in pisal. Tako pozorno nismo ne prej ne potlej strmeli v šolsko tablo. Pod njegovimi prsti je nastajalo to:

— — — — —
— me nj — bo
dovolj — — — —
— pesmi — —

Odložil je kredo in se s svojim nedosegljivo prezirljivim nasmeškom obrnil proti nam.

Z odprtimi usti smo viseli na tabli. Čez hip, dva se je trem ali štirim istočasno posvetilo in so zadeklamirali:

Ne hčere ne sina
po meni ne bo,
dovolj je spomina,
me pesmi pojo.

Nastal je nepopisen hrup. Najbližji so planili v štempiharja in ga od navdušenja obdelevali s pestmi, kamor je priletelo. Nič se ni branil; imel je dovolj mesnate podlage pod kožo, prehudo pa tudi nihče udaril ni. Imeli smo ga radi, da bi bili tisti hip dali zanj vse slovenske pesnike in njihova dela po vrhu.

* * *

Moj obiskovalec je umolknil in si počasi prižgal cigareto. Z enim očesom je tipal po mojem obrazu, kako mi je njegova zgodba všeč. Odgovoril sem mu dovolj zgovorno, ko sem vprašal:

“No — in? Kako je zadevo uredil ravnatelj?”

Pozneje nam je štempihar pravil, kako je bilo pri ‘avdienci! Ko je ravnatelj doumel fantovo domislico, se mu je videlo, da bi bil najrajši planil v tak krohot, kot smo si ga malo pozneje privoščili mi. Toda zanj se to pač ni spodobilo, posebno ne vpričo dijaka. Na videz zelo razburjen je dirjal po sobi in kričal na štempiharja, da mu bo že pokazal, kaj se

pravi, imeti profesorja za norca. Miha ga ni poslušal, namesto tega je opazoval, kako sj je ravnatelj zataknil palca v žepe pri telovniku, z drugimi prsti si pa tiščal trebuh in dušil smeh”.

“In potem?”

“Potem — nič! Presodili smo, da je ravnatelj med štirimi očmi dopovedal profesorju: tiho bodiva, sicer se bo ves profesorski zbor krohotal, da niti jaz ne bom mogel očuvati svojega dostojanstva”.

“In je štempihar ostal brez kazni?”

“Brez kazni. Prav za prav je dobil nagrado. Profesor ga ni nikoli več pogledal, kaj še le poklical. In prav polagoma, komaj opazno, je od pesnikov prehajal na slovensko prozo. Vrli Miha bi si bil seveda vse prej gnal k srcu kot preziranje od strani svojega milega profesorja.”

* * *

Med pripovedovanjem in poslušanjem zgodbe sva z mojim obiskovalcem že kar pozabila, da leži pred nama na mizi tisti debeli šop papirjev. Še se nisva mogla vrniti k njemu.

“Ali je ta zanimivi štempihar doštudiral?”

“Je. Pa še dobro. Toda svetujem, pater, da se vrneva k predmetu. Kar sem vam doslej povedal, je bil samo uvod. Res nekam dolg, pa potreben. Štempiharjeva zgodba je zaključena, zdaj pride na vrsto moja. Ne ustrašite se, moja je krajša. Vidite, jaz sem se od tega fanta nekaj nalezl. In samo to ugotovitev obsega moja zgodba. Od tistega časa dalje sem začel — nagonsko in zoper voljo — mrevariti naše pesnike, hočem reči: njihove stihe, da marsikatero noč spati ne morem”.

“Po zgledu Mihe štempiharja?”

“Sem že povedal: od njega sem se nalezl. Zagrabilo me je, da včasih ugibam, če je to moja posebna bolezen ali že kar obsedenost”.

Šele sedaj sem se tudi jaz od srca smejal.

“Pripovedujte!”

“Nobene pesmi ne morem več prebrati, da ne bi iz njenih kitic trgjal zloge in jih sestavljal v izumetničene stavke. Včasih najdem čudovite rečenice, drugič tako neumne, da bi si jih nikomur ne upal pokazati. Vse naše pesnike sem že predelal na ta način in kakor hitro izide nova zbirka, ne vzdržim, da ne bi tekel še tisto minuto v knjigarno. Res ne verjamem, da bi imel še kdo tako popolno zbirko slovenskih pesnikov v svoji knjižnici kot prav jaz.”

“Vsa čast!”

9. Jožef Virk

Do — — — — —
bi — — — — — tod
— de — — — lo
— — — — — de kle

10. Andrej Praprotnik

Do — — — — — ži ve ti — dne — — —
— — — — — se tu — — — — — ne bo jim
— — — — — go — — — — — spa — — — — —
mi — — — — — stri ce ra hlja — — — — —

11. Simon Gregorčič

Gor — — — — — ki — sre či — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — bra te — — — — — od ne bes
od bra — — — — — ne — vra čaj — — — — —

12. Simon Gregorčič

— mož — — — — — po sla — — — — —
da več — — — — — — — — — — —
— — — — — kmet — — — — — je — — — — —
— — — — — so — šli do mov

13. Simon Gregorčič

Da — — — — — bo di ti živ — — — — —
ol tar — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
Go spo du — — — — — — — — — — —

Te in še nekaj drugih sem preletel z očmi. Pobobnal sem s prsti po mizi in pogledal moža. Imel je oči uprte vame in komaj dihal. Za hip sva se gledala. Potem je dahnil:

“Ste spoznali kitice?”

“Vsaj po večini.”

“Bi mogli uporabiti?”

Spet sem pobobnal po mizi.

“Vračam se k besedi: uganke. Recimo: literarne uganke. Utegnile bi biti zanimive. Še več! Dvigale bi med dekleti, ki berejo VIGRED. zanimanje za naše pesnike. Ampak doslej VIGRED ni prinašala uganak.”

Nervozno je odkimal.

“Ne bi hotel, da bi ne videli v stvari drugega kot golo ugankarstvo. Napravite črtico. Porabite tudi vse, kar sem vam povedal za uvod. Ovekovēčite Štampiharja!”

To mi je vzelo besedo. Razmišljal sem.

Nenadoma je sunkoma segel med papirje in odbral šop listov več ko do polovice. Roko je obdržal na papirjih.

“Zdaj poslušajte dalje, potem boste spet brali.”

“Da?”

“Ko se mi je že v glavi vrtelo od tega čudškega dela, me je nekoč na lepem napadla druga, še vse hujša strast.”

“Bog pomagaj!”

“Obratno, pomislite!”

“Obratno! Kako obratno?”

“Sam sem začel kovati verze, toda tako, da je moral v vsaki kitici — včasih v daljši pesmi — biti skrit znan ljudski pregovor.”

“Hm!”

“Ne” bi verjeli, kako utrudljivo opravilo! Koliko papirja sem popisal! Kolikokrat sem začel, vse črtal in začel od kraja! Koliko večerov sem legel z glavobolom spat in se zjutraj z ujim zbudil! Nikomur ne privoščim, da bi zapadel taki obsedenosti. Rečen vam — obsedenosti...!

“Pa se je posrečilo?”

“Moralo se je, nisem odnehal. Za Boga, kako sem pa tudi delal! Zdaj čitajte to!”

Odmaknil je roko in jaz sem se nagnil nad list.

1. Rana ura, zlata ura

Raca na vodi mladiče uči:

“Pametno plavajte, račke!

Nič ne poznate zla tega sveta,

Uma ne rabite, spačke!”

2. Danes meni, jutri tebi

Da to si prinesla mi zdaj pred oči,
res meni ne zdi se prebridko.

Junaško usodo človeško motri,

kdor težko preživel je bitko.

3. Roka roko umije

Veš, svetega Roka je god. Proti Dravljam
na pot se široko iz šiške odpravljam.

Umazano dušo svetnik mi izmije,

Jaz v čast mu zapojem vesel litanije.

4. Šiba novo mašo poje

Starši so bali se to ponoviti,

pravo pot Mate je zgubil;

šola ni mogla več nadomestiti,

slepo se v svet je zaljubil.

5. Oko za oko, zob za zob

O, ko bi razmišljali svojo besedo, zardeli bi večkrat do las od sramu, tako pa okolice miselno bedo z jezikom prenašamo v rod iz rodu!

Da zoblje kokoš, govornica ve naša (izraz sploh za vso perutnino velja), kako brez zob more, to nihče ne vpraša, neumnosti slepo naš jezik brblja.

"Ta je pa vredna Prešerna, na njegove puščice mislim", sem rekel resnično navdušen.

Kot da ga je pičila kača, je poskočil in planik k vratom.

"Ne, laskanja ne prenesem! Porabite, o meni molčite!"

Planil sem za njim in ga ujel za rokav.

"Oprostite, vaše ime sem pozabil."

"Kaj boljšega se vam ni moglo pripetiti. Oglasim se spet, če bom videl v tisku, kako ste porabili."

In je izginil, kakor da ga je veter odpihnil.

* * *

Papirje sem odnesel in jih zaprl v predal. Nisem pozabil nanje. Z "uporabo" sem odlašal, ker pri najboljši volji nisem mogel uganiti, kaj naj iz tega napravim. Nekaj "literarnega" je zahteval avtor, ne zgolj "ugankarskega". Kje je tista kategorija naše literature — pa ne samo naše — da bi jo človek oboževal z materialom, ki mi je tako nepričakovno padel z neba? Obstal sem pri kategoriji: Psihološka črtica... Pa sem se ustrašil in spet premislil. Ali bo treba najti popolnoma nov predal? Začutil sem, da trpim... marsikak večer nisem mogel zaspati. Ali se me loteva — "obsedenost"? Gorje mi, če sem se je od njega "nalezel"!

Bolj globoko v predal sem potisnil papirje in napravil trden sklep, da vsaj za nekaj časa — pozabim.

Posrečilo se mi je bolj kot bi si mogel želeli...

Po dveh letih ali kaj, sem zapazil v dnevnem časopisu poročilo:

Um se mu je omračil

"N. N. je sredi svoje delovne sobe, kjer je imel tudi veliko knjižnico, zažgal kup papirjev — baje svoja "literarna dela", ki jim je dolga leta posvečal obilo časa. Ogenj se je lotil tudi polic s knjigami in jih tako osmodil, da ni-

so za nobeno rabo. Sosedje so požar še pravočasno zapazili, da ni šla v pepel tudi hiša. Požigalca so oblasti spoznale za blaznega in ga poslale v opazovalnico..."

Pretreslo me je. Kdo drug bi mogel biti, če ne moj nekdanji obiskovalec? Imena ni bilo, pa kaj bi tudi pomagalo?

Segel sem v predal in izvlekel papirje. Razmišljal sem. Že sem mislil, da imam v rokah izgubljeno nit, ko je nenadoma planil vame nov preplah!

"Objavi, objavi, boš videl, koliko naročnic Vigredi se bo 'nalezlo' obsedenosti in bodo romale za njim v opazovalnico..."

Sunkoma sem spet odprl predal in porinil papirje v njegov najbolj skrajni kot. Zapečaten — enkrat za vselej!

Toda ko sem se kmalu potem odpravljal iz domovine v tuji svet, sem vendar "rešil" papirje in jih za spomin na nesrečnika vlačil s seboj do danes po raznih deželah in kontinentih.

* * *

Nedavno sem sedel visoko pod nebom v letalu med Melbournom in Sydneyem. Nisem bil sam, pa "vedel" sem samo za soseda ob oknu. On je bil že na svojem sedežu, ko sem prišel in prisedel. Za spoznanje sva si pokimala, nekak simbol poklona ali kaj bi rekel. Potem smo se dvignili in frčali. Obdržal sem zavest, morda samo podzavest, da nekdo sedi poleg mene. Nič več.

Ko smo bili že skoraj nad Pacifikom in zavili na sever proti Sydneyu — drseli smo pol nad morjem, pol nad celino — sem potegnul vozni listek iz žepa, se nagnil proti oknu in si začel — ne vem več kaj — na listku oglelovati. Izpostavil sem "javnosti" svoje ime...

"Is that your name, Sir?" zaslišim od leve in sosedov prst se je zapičil v moje ime.

"Yes, Sir! What about it?"

Tedaj se je s polnim obrazom obrnil k meni in se zazrl vame.

"Seveda, hudimana vendar! Kaj pa vi počnete v Avstraliji?"

Obstrmel sem, da je letalo obviselo v zraku mirno kot postovka in tudi Pacifik pod nami je nehal valovati. Nobena poteza na začudenem moževem obličju ni kazala kaj znanega. Odgovoriti nisem vedel kaj, pa tudi mogel nisem. Sam je spet povzel besedo.

"Jako malo časa imava, v naglici nekaj besed. To vam povem, da vas bom v Sydneyu

na letališču pustil samega, kot sem vas takrat v Ljubljani, ko ste me hoteli Prešernu primerjati..."

Zazijal sem, da mi je položil dlan na usta. Menda se je bal, da bi mi ga morebitni sunek letala vrgel v žrelo. Vse se je razgibalo okoli mene in letalo se je spet pognalo in začelo drveti gladko navzdol.

"To ste gotovo brali, da sem tiste papirje požgal, tudi knjižnico zraven, potem so me odvedli v blaznico. Dve leti so me zdravili in res za silo spravili k pameti. Pa nisem maral nazaj v Ljubljano. Odpravil sem se v svet, nikoli več nisem vzel v roke slovenske knjige, pesnike vseh jezikov sovražim kot pajke. Slovenščino skušam pozabiti, pa kot videti, se mi še ni posrečilo. Klatim se po svetu in na vse drugo mislim, samo ne na tiste strahotne čase... Samo tako si upam ohraniti košček pameti in živeti do smrti. Srečanje z vami bo huda preizkušnja, Bog vam odpusti in Bog vas obvarji!"

Preden sem prišel k sebi, se mi je sunkoma skobacal čez kolena in drl k vratom, da je bil prvi iz letala. Takoj so začeli tudi drugi vstajati in so napolnili prehod. Jaz sem bil trd od iznenadenja, obsedel sem na mestu

in prišel prav zadnji na vrsto za slovo od podnebnega ptiča.

Ko sem bil že na trdni zemlji, sem skušal zbrati misli. Vse je bilo tako neznansko čudno. Najbolj me je iznenadila zavest, da sem tega človeka srečal po tako dolgem času prav — v Avstraliji!

"Kako čudno majhen je postal svet!" sem vzkliknil sam sebi na glas, prav tako kot delajo drugi ob takih priložnostih.

* * *

Doma sem spet poiskal tiste papirje, komaj komaj sem jih še našel. Zdaj pa ni več pomislekov za objavo! V domovini ne bodo brali, da bi se kdo česa "nalezel", v emigraciji pa postajamo drug za drugim podobni mojemu "človeku" in se ogiblujemo slovenskih knjig, prav posebno seveda — pesniških zbirk! Če bi se pa le koga prijela kakšna "obsedenost" po branju te "zgodovinske snovi" (ne najdem drugačnega "literarnega" izraza zanjo...), bo lahko po pričevanju "človeka" v dveh letih ozdravljen, posebno če odide še z dušo "v svet", kjer je s telesom tako ali tako že. Pripomnim le še to, da pošiljam v objavo samo "izbrane" reči iz "človekovih" ustvaritev, zakaj sicer bi ne bilo v ZBORNIKU za nobeno drugo reč prostora.

EPILOG

Ko sem stvar še enkrat prebral, preden naj bi odšla v Argentino, sem se zgrozil ob svojem lastnem vzkliku:

"Kako čudno majhen je postal svet!"

Prepogosto pada ta vzklik iz človeških ust, od srečanj v tujem svetu do iznajdbe sputnikov. Moj se mi je zazdel naravnost neslan. Kakor da nimam boljših dokazov za majhnost današnjega sveta!

Ko sem že pri tem, naj navedem v premislek in presojo najboljšega, kar sem jih kdaj dobil pred oči in misel. Vsaj mene še noben drug ni tako do konca prepričal.

"Ko so me "dali" v ljubljanske šole, je bilo prvič, da sem bil čez noč postavljen 9 km od doma. Doma so mi naročili pred odhodom, naj kmalu kaj pišem. To sem storil že po treh dneh. Gospodinja — naša dijaška mamica — je imela na vratih v stanovanje vizitko z napisom: "Gospa Doroteja Vavpotič, vdova po cesarsko kraljevem pazniku v kaznilnici". To je "titel", sem ujel že kar drugi dan iz nekih ust. Go-

sposki ljudje ne smejo biti brez "titelnov", sem spoznal.

Ko je bilo moje pismo srečno skupaj, je prišel na vrsto naslov na kuverti. Napisal sem:

"Cesarsko kraljevi gospod
Gregor Ambrožič"

Zakaj je prav tisti hip prišla gospodinja in se mi nagnila čez rame, kdo bi mogel povedati?

Sedla je poleg mene in mi z največjo matersko prijaznostjo začela dokazovati, da očetu ne morem in ne smem tako pisati. Veliko globoko pomembnih naukov o titelnih sem prejel od nje tisto izvoljeno uro. Spraševala me je vse mogoče o mojem očetu, kje živi in kaj dela, kako dobiva pošto in še marsikaj takega.

Potem sva začela sestavljati naslov na kuverti. Ne vem več vseh podrobnosti, končni uspeh pouka imam pa še danes črno na belem. Mati so ga shranili... Naslov se je glasil:

Naj blagovoli prejeti
velespoštovani gospod
gospod Gregor Ambrožič
po domače Trnove
posestnik, čebelar in žagarski mojster,
vas Gaberje, hišna številka 14,
zadnja pošta Dobrova pri Ljubljani,
politični okraj Ljubljanska okolica,
Dežela Kranjska,
Avstrija, Evropa.

Tako daleč je bilo takrat od Ljubljane do Gaberja — razdalja 9 km! Kako lahko bi se bilo pismo izgubilo v taki daljavi, če bi ne bilo vse tako natanko popisano!

Tako se pa ni. Na pošto je odšlo v soboto zvečer, kdaj je začelo romati proti Gaberju, je ostala poštna skrivnost. Znano je samo še toliko:

Teden in dan pozneje so šli oče kot vsako nedeljo na Dobrovo k maši in so po maši pogledali na pošto, če bi utegnili biti kaj pisanja zanje. Poštar, ki je bil obenem nadučitelj, Matija Rant, jim je preko drugih čakajočih glav pomigal, naj se prerijejo naprej. To so še dosti lahko napravili. Če jim ni pomagala telesna moč, poštarjev pomig je storil svoje. Pristopili so, prejeli pismo in slišali pohvalo:

“Oče, vi ste pa res vedeli, koga ste dali v šolo. Iz lepega vedenja in zemljepisa bi lahko že zdaj maturo naredil. Boste videli, ta bo še daleč prišel!”

Očetu je bila pohvala všeč, meni pa šele zdaj prihaja do zavesti, da je bil nadučitelj-poštar velik prerok. Res, daleč sem prišel — prav v Avstralijo!

Z eno besedo: Velik je bil takrat svet, tako vestno do podrobnosti izdelan naslov je prinesel pismo očetu v roke — v osmih dneh 9 km daleč!

Pa se je začel kmalu manjšati. Na primer: okoli 55 let pozneje:

Po prihodu v Avstralijo nisem pisal v Ga-

berje, zadnja pošta Dobrova pri Ljubljani.” Po domače pri Trnovcu” na št. 14 ni bilo komu pisati. To bi bil dokaz, da se svet ne samo manjša, tudi spreminja se...

Pisal sem pa bratu Lojzu v Canado. Naslov sem naredil:

.....ič

Malvern,

CANADA

To in nič več!

Prej ko v dveh tednih sem imel odgovor:

“Tvoje pismo sem prejel, pa je šlo najprej v neki Malvern v zahodni Kanadi, mislim, da v provincijo Alberto. Tam so zapisali na pismo: Try Malvern in Ontario. Res je pismo priromalo sem in poštarica mi ga je dala. Je pa zraven pripomnila: Sporočite bratu v Avstralijo, naj si nikanar ne privoščiči preveč špasov z nami...”

Priznam, da sem “zardel do las”, prevelikega kesanja pa nisem obudil. Saj sem si s to porednostjo obogatil zemljepisno znanje — kdo bi bil mislil, da je še kakšen Malvern v Kanadi, zdaj pa vem! Nadučitelj in poštar Matija Rant me je gotovo v nebesih pohvalil, če mu dovolijo, da še misli name. In — najmočnejši, najbolj prepričljiv dokaz za zmanjšanje sveta sem s tem doprinesel! Točno v osmih dneh, kakor takrat oče, je brat dobil pismo iz Avstralije v Kanado, pa je moralo še po ovinkih do njega! In še “Trnovec” ni bilo treba pripisati!

Epilog 2

Da se ne bi kdo od bralcev tudi iz tega kaj “nalezel” in morda šel moj dokaz preizkušat, naj povem, da ima kanadskiič danes drugačen naslov. Pošto v Malvernu so uknili, naslov je zdaj dajši in sploh drugačen. Bog ve, če ne prav iz nagajivosti, samo da bi moj dokaz za spoznanje manj — držal...

Huda ura

Iz drugega romana cikla "IN SVET SE VRTI NAPREJ..."

Popoldan je bil soparen in sušachi so naredili čisto prav, da so proti večeru seno zgrebli v návile.

Ko je sonce odšlo spat in je na brege sedel gost mir poletne noči, je nekje daleč za Pohorjem že zamomljalo. Najprej je zažarelo, kot da je mežiknilo iz pekla. Potlej je tako grozeče zagrgalo, da so se drobni, razcefrani oblaki preplašeno spustili v dir preko neskončnega vsemirja. Hitijo proti mesecu, ki kot veliko, začudeno oko leze med jagnedi izza črnega Koga.

Težinov Rudek sedi pred lino Hrgovega koruznjaka. Pes leži poleg njega in mu naslanja mehke gobec na stegna. Težinov Rudek gleda med bežečimi oblaki proti zvezdam, ki mežikajo z višine. Pes drema in samo od časa do časa odpre dobre oči, da vidi vrsto senenih návilov v dniki, ki čepijo na travnikih, kot da bi bili zares potuhnjeni strahovi.

Ko se mesec prikobaca više nad vrhove, med hitečimi oblaki posveti na gorice. Rudekove oči za hip zažarijo, kot da sta mu pod čelo prirastli dve veliki solzi.

Težinovemu Rudeku je zares tako čudno tesno v prsih, da bi se razjokal. Že večkrat se je na to spomnil. Tako hudo kot nocoj, pa mu še nikoli ni bilo. Nocoj je v njem in vsepovsod okoli njega tako čuden nemir, da še oblaki bežijo prek neba in se naglavički spuščajo za črni Kog. Samo Pazek, ki mu naslanja mehke gobec na stegno, je miren. Preveč miren. Ne more se gibati, odkar mu je Nемеc prestrelil tace.

Pohabljeni Pazek je edino, kar je Težinovemu Rudeku ostalo. Sicer sedaj zares nima nikogar več... Zato ga prime tako čudna, drgetajoča sla, da bi zaril prste v Pazekov mehke kožuh, ko mu gre z dlanjo med uhlji preko glave in tilnika.

"Pazek..." šepne.

Pes odpre oči in pogleda navzgor, kjer se sklanja nadenj belo Rudekovo lice.

"Sedaj sva zares čisto sama..."

Sam je bil Težinov Rudek vedno. Staro Hrgovico, ki so bili včasih sitni kot graholkin kruh, je klical za mater, ker so tako pač vsi pastirji med goricami klicali gospodinje. Tudi gospodinja mu pravzaprav niso bili stara Hrgovica, ampak Hrgova Mimika. Toda Mimika je vedno rekel samo gospodinja, ker je Petra, ki je bil njen mož, klical gazda. Mimika pa je tudi bila tako mlada, da bi bilo menda obema nerodno, če bi jo zval za mater.

"In sedaj je že mrtva nekje v Srbiji, kamor so jih odlekli Nemci..." se spomni Težinov Rudek, da je zvedel žalostno novico nekje v pogovoru med vrhovljanci.

Hrgov Peter in Mimika sta mu bila tako dobra gazda, da bi bilo zategadelj vse v redu, čeprav mu stara Hrgovica niso bili mati.

Svoje matere Težinov Rudek nikoli ni poznal. Tudi tega ne pomni, kako je pravzaprav zašel med lepe vinske brege. To samo po sebi ne bi bilo nič nenavadnega, ker je bilo takšnihle pastirjev, ki so za mater lahko zvali samo gospodinje, vsepovsod med goricami mnogo. Odstažil bi lepo pri Hrgovih pastirstvo, dorastel in postal hlapec. Potem bi se oženil, ker je takšna menda pač navada. V kuči na vrhu, ki bi jo zadržano lahko dobil, ker se je delati navadil že v rani mladosti, bi imel kopico otrok. Če bi fačokov bilo preveč, bi nepotrebni šli služiti za pastirje in življenje bi lepo teklo dalje...

Toda prišla je vojna in z njo Nemci s tanki in velikimi avtomobili, ki so grmeli po dolini in odvažali goričance nekam v tuji svet. Tudi Hrgove.

"Zakaj le, zakaj...?" se je Težinov Rudek že mnogokrat vprašal, ker se mu pri vsem globokem razmišljanju računi o smiselnosti tega odvažanja nikoli niso stekli.

Težinovega Rudeka je sicer Hrgov Peter pošiljal v dnike v novo šolo, kjer so ga mladji kaplan pri verouku poučevali, da se nič na

svetu ne zgodi brez volje dobrega in pravičnega Boga. Toda, ker so pozneje tudi mladi kaplan morali zbežati, še preden so Nemci odpeljali starega župnika Blaža Strelca, je Težinov Rudek pomislil, da ima ljubi Bogec v tej vojni po vsem velikem svetu toliko skrbi, da je na mali košček zemlje med goricami pozabil. Zato lahko Nemci delajo, kar hočejo! Drugače vse te strašne stvari pač ne bi bile mogoče, ko so vendar bili goričanci vedno tako dobri ljudje, ki niso nikomur storili nič zlega... Zatorej si bo odslej Težinov Rudek pač moral nekako pomagati sam.

"Pazek, tudi tebe Nемеc ne bo več streljal..." gre psu z dlanjo narahlo proti obstreljeni taci. "Ampak plačali bodo... Vse bodo plačali... Tudi to, da so te obstrelili... Vse... —"

Rekli so mu, da je že polnih štirinajst let na svetu. Vsa ta leta ne pomni, da bi bil kjerkoli drugje kot pri Hrgovih. Zato se mu je skrajza zdelo hudo čudno, da ga je tisto jutro, ko je tam čez gorela Tomášekova domačija in ko so prišli po vratéh navzgor Nemci, gazda Hrgov Peter spodil od hiše in poslal k stari Miškovi Johani. Stara Miškova Johana so bili sami, odkar so jim Nemci ustrelili sina Vančeka. Ob potoku v dniki se je vrgel v travo in jokal, dokler se niso avtomobili s pregnanimi goričanci izgubili v prahu. Seveda. Saj je vendar bil Hrgov. Toda pozneje, ko se mu je pridružil tudi Pazek, ki ni več mogel dohajati drvečih avtomobilov, in slivkal poleg nje ga ob potoku, se je domislil, da je gazda tudi to storil prav. Tam, kamor so jih vlekli Nemci, Hrgovi najbrže ne bodo imeli pur, gosi, prašičkov in krav, da bi jih pasel... Kali?

Vse, kar mu je po Hrgovih ostalo, je bil Pazek... —

Proti večeru je odšel k stari Miškovi prosti strehe. Tudi Pazek ga je spremljal in bil poslednje dni z njim, ko je Johani pomagal v goricah in na njivah. Spati pa Pazek ni hotel pri Miškovi. Vsako noč je stihaj odšel med lesovi, njivami in goricami k Hrgovim in legel na predokna, kjer je zateglo tužil proti belemu mesecu... Vse do Miškovice ga je bilo slišati, da je Težinovega Rudeka bila groza in ni mogel spati...

Potem se je zgodilo, da je ono noč Nемеc ustrelil tudi Pazeka. Zavoljo tega je postalo Težinovega Rudeka hudo sram. Pred odhodom mu je vendar gazda Hrgov Peter naro-

čil, naj včasih pogleda, kako bo kaj pri hramu...

Naslednjo noč Težinov Rudek ni več spal pri Miškovični šeki v jaslih. Spustil se je po meji navzdol in si iz sena in kožušinja pripravil ležišče v Hrgovem koruznjaku. Ker Pazek zavoljo ranjene noge ni mogel zlezti skozi lino, mu je pripravil ležišče pod koruznjakom. Lepo za vetrom. Ko se je potem spomnil, kam je Hrgov Peter tisti dan, ko so Nemci razglasili, da je treba oddati orožje, skril puško, je vedel, da Hrgovemu hramu ne bo storil nikdo nič več žalega... Tudi Nemci ne!

"Huda ura bo..." pomisli Težinov Rudek, ko nekje za Pohorjem zopet zarenči in preko dnike mežikne odsvit oddaljenega bliska.

"Pazek, spat bo treba... —"

Narahlo potisne roke pod toplo Pazekovo telo in ga privzdigne. Poboža ga preko vlažnega, svetlikajočega se smrčka in reče:

"Lahko noč, Pazek... — Če kaj slišiš, me zbudi! — Veš, sedaj morava paziti midva... Bogec za gorice nima več časa... —"

Potem zleze skozi lino v koruznjak. Ležena nad pasjim ležiščem v seno in kožušnje na hrbet, prekriža roke na prséh in zaspi, še preden se nad Pohorjem ukresne nov blisk in glasneje zagrmí... —

Preko mesečnega neba ne bežijo samo majhni, razcefrani oblaki. Velike, pošastne gmote se pehajo izza Pohorja. Podijo jih dolgi, gosti ognjeni biči, ki udarjajo križem po vsemirju. Kadar udarijo mednje, na nebu zavezajo skleče, krvavordeče rane. Samo, kadar drvi mimo meseca, zažarijo njih robovi kot vihrajoče grive preplašenih zveri. Potlej se krijejo v noč in padejo na Kog. Grgrajoče rohnenje izza Pohorja odmeva preko goric. Oblaki bežijo tako hitro, da za njimi ostaja sikajoč pih, ki zgane tenke vrhove jagnedi. Stresejo se in nagnejo kot pred grozečim udarcem. Potem zastokajo in pridušeno, tenko cvilijo...

Med njivami in travniki gre v noč nemška patrola. Vojaka stopata z dolgimi koraki in se sklanjata naprej, kot da tudi njima grozi jo žgoči udarci, ki podijo oblake čez svod. Manjši, debeli mož gre spredaj. Za njim se zaletava suhi, visoki vojak, ki mu železna čelada pada preko drobne glave skoraj do ramen.

Molčita. Samo škripanje težkih škornjev in udarci čutaric za pasí ju spremljajo. Sicer ju v pišu vetra, ki veje navzdol z vrhov, ne bi nikdo slišal.

Ko zavijeta med mlado koruzo proti travnikom, se suhi vojak ustavi in pokliče:

"Wenzel..."

Debeli vojak pred njim se zdrzne iz zamišljenosti in se naglo obrne:

"Ja, Karl, was ist...?"

Ker takrat velik mesec ravno gleda skozi srebrno obrobjeno lino med oblaki, pokaže na návile sena, ki čepijo na travnikih:

"Poglej, kako lepo je to!"

"Seno."

"Pri nas na bavarskih hribih kmetje tega ne poznajo..."

"Tudi pri nas ga natikajo na kole in se samo posuši."

"Da. Na Bavarskem nimamo takšnih travnikov. Gorske senožeti so majhne. Pokosijo, obesijo travo na kole in konec... Potlej seno peče sonce in pere deževje..."

"Tole seno bo boljše. V dveh dneh bo suho in ga bodo svežega zvozili na podstrešja..."

Ko že čisto blizu zagrmi, se suhi vojak ozre v nebo:

"Herrgott, se bo ulilo..."

"Senu se ne bo zgodilo nič hudega. Tako lepo je zloženo v kupe, da bo mokra samo zunanja plast. Ko bo zjutraj zopet posijalo sonce, ga bodo raztresli, vlaga se bo posušila in seno bo ohranilo vso hranilno moč..."

"Marljivi ljudje živijo tod... In pametni..."

"Naši ljudje so povsod delavni..."

"Naši ljudje...? —"

"No, poslali so nas sem, da bi jih osvobodili izpod Srbov... Potemtakem bodo pač naši, ne...?"

Ker sloki vojak čuti v tovariševih besedah priokus grenkega smisla, ga udari po rami, stopi mimo njega naprej in reče:

"Da... Imaš prav, Wenzel..., imaš prav... —"

Nad klancem, ki se vzpenja pod vratni ob mladi koruzi proti Hrgovi domačiji, jima že udarijo v hrbet prve debele kaplje, čeprav še tu in tam pogleda mesec skozi špranjo črnega neba, da jima medlo zableščijo čelade na glavah.

"Karl..." poltiho pokliče debeli vojak slokega, da se njegov glas skoraj zgubi v rezkem gromu, ki je zahreščal čisto nad njunima glavama.

"Ja, Wenzel...?"

"Ne vem, zakaj se tolikokrat spomnim tistih treh mladih ljudi..."

"Katerih...?"

"No, tistih... tam prek med goricami, ki so se pripravljali na pobeg, ko sva midva stopila v hram..."

"A...?"

"Kaj bo nekoč z njimi...?"

"Mati pravi, da je njen sin na varnem pri Italijanih, kjer celo naprej študira..."

"Da... Vsak po svoje so se izmuznili — naši osvoboditvi... — Tvoja molitev jim je pomagala..."

"Tako lepo so naju sprejeli pri tisti hiši... Se spomniš ocvrtih jajc?"

"Iz strahu... Samo zavoljo strahu so nama tako postregli..."

"Mogoče... —"

Potlej zopet umolkne, ker med vrhovi odmeva rezek, zategel grom. Nenaden piš jima v hrbet zapolje tako močan sunek dežja, da se nagneta čisto naprej in skoraj po štirih hitrih navkreber. Samo žgoči bliski, ki nenehno režejo črno noč, jima kažejo pot navzgor.

Naliv je prišel tako nenadoma, da nista imela časa razpeti marogastih šotorskih kril in si jih obesiti preko ram. Šele, ko čuti, da mu je voda prišla do kože, se debeli spomni nanj. Obesi puško narobe čez ramo in si preko glave vrže plapolajoče platno. Ko mu blisk osvetli pot, vidi, da je sloki tovariš že dalač spredaj, kjer mu veter napenja šotorsko krilo kot na majajočem se jamboru. Nagne se čisto naprej in se zaleti za njim.

Dohiti ga pod vzpetino, ki pada pod Hrgovimi predokni v klanec. Ker mu sedaj dež udarja tudi v oči, spodrsne na premočeni travi in tečebne na obraz v blato. S takšno silo in tako nenadno, da še zasoplenih uših nima časa zapreti. Z zobmi se zagriže v slinasto ilovico. Ko pljune, reče:

"Himmelsch..."

Potem se spomni na slokega tovariša in se opraviči:

"Oprosti..., prečastiti...! — Ampak..., če bi me videla mamka... tako osranega... Kako čista je, veš... Ko se bom po vojni vrnil v Sudete in ji povedal, kako se mi godi, bo zardno jokala..."

Ke še vedno pljuje blato, ga sloki vpraša:

"Je obra slovenska zemlja...?"

"Verf, chtnochmal, ja..." zarenči Wenzel.

"Sedaj, ko si jo okusil z lastnimi zobmi, menda laž razumeš, zakaj so ti ljudje tako veseli naše svoboditve in zakaj se tepejo za

avtomobile, kadar jih vozijo od tod... Ne...?"

Vzpneta se po strmini in sklonjena stečeta preko Hrgovih predoken pod streho.

Ko sedita na pragu in izpod čelad gledata v goste curke, ki jih osvetljujejo bliski, sloki poltiho reče:

"To je morala biti lepa kmetija... — Bog ve koliko rodov je tu bilo srečnih v trpljenju, dokler nismo prišli mi..."

"Novi red, častiti, novi red..."

"Wenzel, si vedno tako mislil, ali samo sedaj, ko se bojiš, da boš moral na rusko fronto...?"

"Ne..." se obotavlja debeli Wenzel in išče po premočenem žepu cigareto. "Mlad sem še bil... In takrat smo vsi noreli... Posebej tisti, ki smo živeli zunaj mej rajha..."

"Vidiš, jaz nisem nikoli — norel... Zato so me potegnili izpred oltarja, da sem preko Poljske in Francije prišel do sem..."

"Tu so se mi prvič prav odprle oči... — Ne vem... Mogoče nimam prav..."

"Sedaj boš šel v Rusijo... — Se bojiš...?"

"Ne-e... — Tam je padel v prvi vojni moj oče... — In poleg tebe me ni strah..."

"Zakaj?"

"Ne vem... — Mogoče, ker skozi tvoja usta govori Bog... Tako mislim, da imam Boga vedno blizu... — Moja mati je verna..."

"Vse matere so verne... Drugače ne bi bile matere..."

Wenzel končno najde cigareto. Ne vtakne si je takoj med ustnice. Vrtil jo med prsti in gleda napeto, izbuljeno v noč. Tiho, skoraj šepetaje govori predse:

"Mogoče je čisto prav, da gremo v Rusijo... Vsi narodi bi se morali dvigniti... Pa bo vsa teža zopet padla po nas, kot že tolikokrat v zgodovini..."

"Nikdar tako usodno težko kot tokrat... Poklicani smo, da rešimo Evropo pred boljše-vizmom... In vendar bomo samo mi krivi, če bo kdaj zares boljševiska..."

"Kako...?"

"Se spomniš tistega mladega študenta sam preko, kjer so nama dali ocvrta jajca? Tistega najmlajšega, ki naj bi šel po končan gimnaziji v bogoslovje?"

"Da... da..."

"Vidiš, prav tisti najmlajši nama je takrat fanatično zabrisal v obraz, da bo s ljudi rešila samo Rusija... Pred nami... Iskali bodo priložnosti, da se nas čim prej znebijo..."

— Nekje pri Mariboru so že ustrelili izza ogla dva naša vojaka... Si slišal, ne...? —"

"Se pravi, da bodo boljševiski izkoristili našo neumnost in izkoristili trpljenje in željo tega ljudstva po osvoboditvi...?"

"Vseh ljudstev..., ker je tvoj Führer iz nas, ki naj bi bili narod nosilcev kulture, napravil narod osvajalcev..."

"Potemtakem vsa ta prekleta vojna ni nič vojna za našo domovino, a...? — Karl, Karl... Tu nekaj ni v redu... —"

"Res je, Wenzel... Tu nekaj ni v redu..." Wenzelova roka s cigareto omahne navzdol in se dotakne mrzle aluminijaste zaponke na pasu. Wenzel se spomni, da na zaponki okoli nemškega orla piše: Gott mit uns.

Zagomazelo mu je skozi roko navzgor proti kru. Počasi ponovi:

"Bog z nami. — Karl, z nami je Bog... — On bo vedel, kaj tu ni prav, ne...?"

"Jawohl, Wenzel... Bog ve... —"

Wenzel počasi dvigne roko s cigareto do ust. Pripre oči in čaka, kot da bi naslednji blisk moral razjasniti tudi njegovo težko uganko. Ker bliska dolgo ni, pržge vžigalico in vtakne cigareto v usta. Potegne prvi dim in ga zadrži dolgo v pljučih. Potem ga v dolgem stožcu dihne iz sebe in reče:

"Potem bo pač treba iti v Rusijo, kjer je ostal moj oče... Ruska zemlja je velika in očitno lačna našega mesa... — Mogoče bo ujelo tudi mene in bom ljubežga Boga lahko naravnost vprašal, kaj tu ni prav... Tako bom vedel prej kot vsi tisti, ki bodo dočakali konec tega divjanja... —"

Stoki tovariš ga zagrabi za roko:

"P-t...!"

"Kaj je...?" se začudi Wenzel.

"Halt die Klappe!"

Obadva pridržita dih in napeto prisluhne-ta v noč... —

Od koruznjaka na predoknih zamolklo, zadržano renči pes... Nekaj zaropota, kot da se je prevrgla kratka deska...

"Ni dvoma... Tam je nekdo..."

Vojaka se dvigneta in pripravita puški. Tako naglo, da se ne zavedata, ko sta puški že naperjeni proti koruznjaku. Prav tako podzavestno se ločita in stopita v širokem razmahu počasi preko predoken proti koruznjaku. Ob plotu stopita v zaklon. Ko se prižge treptajoč blisk, imata koruznjak jasno pred seboj. Komaj nekaj metrov.

“Wer da?” ostro vpraša sloki v deževno noč.

Odgovori mu samo daveče se pasje renčanje...

“Kdo tam?” čez čas še bolj ostro vpraša debeli.

Pasje renčanje se prevrže v odsekan, kratak bevsk.

Sloki vojak se prižme čisto ob drevo in prižge električno svetilnico. Ozek, žarek stožec bele luči preseka dež in liže noč proti koruznjaku. Ujame se v dveh drobnih, žarečih točkah nekje pod koruznjakom. Odsev iz pasjih oči strmi proti njemu. Dolgo se skozi dež križata žarek luči in žareč pasji pogled...

Wenzel stopi počasi, previdno izza plota. Nekaj metrov od slapa luči se z naperjeno puško neslišno bliža koruznjaku. Pasje renčanje se duši v davečem se bevsku razjarjenosti in strahu... Odsev luči v očeh ga biča in roti...

“Pes... Samo pes... Karl, pridi...! — —”

Težinov Rudek ne more storiti ničesar. To mu je jasno. Nemca sta na oni strani koruznjaka. Tudi zbežati ne more več... Z lučjo bi ga ujela in zatrdno ustrelila... In kaj bo s Pazekom...?

Težinov Rudek se kot okamenel prižema k sohi. Drgeta v nemoči. Nezadržan mrzga spreleteva preko ledovja proti tlniku... — Puško tišči krčevito med mokrimi prsti... Tudi preko obraza mu lije mrzla deževnica... — —

Ko pride sloki bliže, vojak Wenzel počene ob soho koruznjaka in se skloni čisto nad psa: “Mein Gott...” reče, “Ranjen je... Ne more vstati... Uboga mrcina... — Tu bo od lakote poginil...”

Pazek zasluti, da mu vojak noče nič žalega. Ker ni hud pes, se umiri. Glavo nasloni na prve tace in vdano gleda navzgor proti licu človeka, ki se sklanja v slap luči.

“Kot moj pes... Čisto enak... Moj Schnuffi je bil prav takšen... — — S seboj ga bom vzel, Karl... V kompaniji bo vedno zadosti hrane zanj...”

Sproži roke, da bi si ga naložil. Počasi, previdno jih potiska pod toplo truplo, da psa ne bi bolelo... — —

Slepljiv, krvavordeč piš prav nad prsi ga sunkoma privzdigne... Na široko odpre oči... Najprej preplašeno... Potem začudeno... nerazumljivo... — Zakrilji z rokami in pade v znak...

Dež mu lije v napol odprta usta in oči, ki stekleno strmijo v črno nebo... — —

Težinov Rudek je strastno, krčevito pritisnil na oba petelina obenem... —

Potlej se je vrgel naprej in stekel po strmini navzdol... — —

Strelji, ki odjeknejo izza koruznjaka za njim, ga ne dosežejo več... Ne morejo... Takrat je Težinov Rudek že v globokem klancu, po katerem teče skozi dež in blato v dolino in obupno kriči:

“Pazeek... — Pazeek... — —”

Visoko nad njim žvižgajo strelji brez cilja v črno noč... — —

Sloki vojak Karl Lamprecht ne razume klica... Tudi ne ve, ali vpije v noč ženska ali otrok... Le grozno je, kar se med šumom dežja izgublja v dolino... — —

Ko povesi puško in pobere svetilnico, na široko odprte oči vojaka Wenzela strmijo mimo njega nekam v strahotno neznanko... Z obraza mu deževnica spira slovensko zemljo, ki se mu je že zasušila v kotih ustnic... Levica še topla počiva na zaponki širokega pasu. Med palcem in kazalcem se svetlikajo črke: Gott mit uns.

“Bog s teboj, Kamerad... “šepne vojak Karl Lamprecht. — “Vidiš, ni ti bilo potreba iti vse do daljne Rusije, da bi lahko ljubelega Boga naravnost vprašal, kaj tu ni v redu... — Ampak za blagor domovine zatrdno nisi padel... To je gotovo... — —”

Zmrzlekov Drašek je prišel že pred dežjem.

S Pérslovim Jurekom sta sedla na drvotan, vila cigarete in se poltiho pogovarjala, dokler ju prve debele kaplje niso pregnale v usto.

Pozneje je Pérslov Jurek prinesel iz kletiše putro vina in jo postavil na stopo.

Velike razlike med njima sicer ni. Pérslov Jurek je že zdavnaj, brez Zmrzlekovega Draška, prišel do spoznanja, da bo nekoč treba nekaj storiti. Zato je poslušal radio iz Londona ter se navduševal za vse, kar so od tam povedeli o Draži Mihajloviču in naraščajočem odporu proti okupatorjem na jugu države. Že dolgo si je želel nekaj podobnega tudi v goricah. Samo prave oblike še ni poznal...

S tem, da so se goričanci tako lepo odzvali njegovim prošnji in pokosili Nemcem v brk travnike izseljencev, so dokazali, da pripravljenosti zares ne manjka...

In še nekaj. Podzavestno drgeče v notranjosti Pérslovega Jureka. Četudi se na silo zadržuje, ga v kotih ustnic žgečka dražeče bla-

godejen nasmešek... Potem, kako so se odzvali njegovi prošnji na košnjo, se Pesrlov Jurek namreč čuti vodnika tega ljudstva... Poslušaj ga; o tem ni dvoma... —

Tako torej med njim in Zmrzlekovim Dráškem ni velike razlike. Samo premisliti je treba vse dobro. Ni šala. Pesrlov Jurek se o pravem času spomni:

“Si prebral razglas, ki je nabit na lipi pred cerkvijo? — Nekje so menda zares že poslali dva Nemca k vragu... Sedaj Gauleiter grozi, da bo odslej zanaprej za vsakega ubitega Nemca dal postreliti petindvajset naših ljudi in do tal požgati kraj, kjer bi se to zgodilo... — — To je hudičevo resno opozorilo... Mislim, da se Nemci ne bodo dolgo premišljali, če bi bilo potreba to grožnjo kedaj uresničiti...”

“Svoboda ni poceni roba...” zlovoljno, slovesno zamrmra Zmrzlekov Drášek. “In pa... Nismo sami... — Pridi...” potegne Jureka za rokav proti lestvi, ki drži navzgor v senik.

Previdno se tipata po lestvi na podstrežje in ležeta v seno.

Nekaj časa molčita, kot da nobeden ne ve, kje bi začel. Bliski, ki pred odprtimi svisli ute koljejo noč, jima razsvetljujejo bela lica. —

Potlej se Zmrzlekov Drášek odloči. Ve, da končno Peslovega Jureka drži v rokah. Če je potreba, mu lahko naravnost zagrozi, da Nemci tudi tega ne bodo plačali z medom, da je pripravil košnjo izgnancev, in bo klecnil... Ali v skrajnem slučaju vsaj molčal...

Poišče roko Pesrlovega Jureka in mu stisne v dlan list papirja.

Izdolbe luknjo v senu, prižge baterijo in reče:

“Beril!”

Pesrlov Jurek zarije glavo čisto v seno, da zakrije odsev luči in bere:

“Napočil je čas borbe za našo osvoboditev... Borba Sovjetske Zveze je tudi naša borba! Ne dajte se zavesti od raznih domačih reakcionarjev, ki so v službi fašističnih banditov...”

Pesrlov Jurek čuti, da so besede napisane ostro. Zato ugasne luč in vpraša:

“Drášek... Kdo so ti reakcionarji...?”

“Vsi, ki bi se upirali boju za svoboditev...”

Pesrlovemu Jureku udari kri v glavo. Ker se je pred svisli učesnil potegnjeni blisk, je videl, kako so Dráškove oči grozeče žarele...

Vrže se zopet v seno, prižge svetilnico in nadaljuje:

“Proletarci vseh krajev Jugoslavije, za svoja mesta! V prve vrste! Strnite vrste okoli vaše avantgarde KP Jugoslavije!... Ne dovolite, da teče dragocena kri herojskih sovjetskih narodov brez vas!...”

Pesrlovemu Jureku se tiskane vrste zavrtijo v divjem vrtincu. Vse se premeša v nerazumljivo klopko. Z nedosegljivo naglico se mu kotalka skozi možgane. Z vso jasnostjo ujame samo še odprto grožnjo:

“V tej borbi ne bo perdona zločinskim fašističnim vodjem in njihovim zvestim hlapcem...”

Pesrlov Jurek zopet ugasne svetilko. Zmrzlekov Drášek ve, da je končal. Stegne roko in potegne zmečkan list izmed drhtečih prstov.

Pesrlov Jurek sicer čuti, da bi moral vprašati mnogo stvari. Zdi se mu, da je v zvezi med njegovim mišljenjem in tem proglašom Komunistične Partije Jugoslavije mnogo vrzeli, ki bi jih bilo treba izpolniti. Ker pa je Dráškov glas tako odločen, kot da zares ne more biti pri vsem tem nikakšnega dvoma, ga je sram in tiho pritrdi:

“Jasno.”

Sklene pa, da odslej ne bo zamudil nobene oddaje radija iz Londona. Nekje pri Angležih se vendar zadržuje pobegla jugoslovanska vlada, ki je odgovorna za ljudstvo. Morala bo dati vsa potrebna pojasnila... Morala!

Skotali se na stran. Z roko seže globoko v seno. Nekje pod tramom komaj slišno trzne stikalo. Potlej od nekod kot iz dna zemlje zamolkel odmev težkih udarcev:

Bum, bum, bum, — bum... Bum, bum bum — bum...

Preko neba udari slepeč blisk... Rezek, hreščeč grom zaduši oddaljeno bobnanje udarcev...

Ko se grom utopi v gosti deževni noči, iz iste daljne globine odjekne odmev mehkega ženskega glasu, ki pravi:

“Govori radio London... — Govori radio London... — ”

Pesrlov Jurek in Zmrzlekov Drášek napeto prisluhneta... Pridržita dih... Za trenutek se pogrezneta v napeto tišino, kot da se je potuhn'l tudi dež... —

Rahel šum deževne noči prekoljejo rezki streli... Mimo svisel zasikajo krogle...

Nekje nekdo vpije... Tako pretresljivo, kot da tuli obstreljen pes... —

Nenaden slepljiv blisk sproži krohotajoč grom... Divje rezgeta preko ute in utone v gostem dežju... —

Potlej je vse tiho... Samo dež se zopet prelije v gostejše, težke curke...

"Kaj je bilo to...?" šepne Pesrlov Jurek. Zmrzlekov Drášek molči. Dolgo. Potem vroče dihne pridržano sapo:

"Streli... —"

Ležeta na hrbet in z na široko odprtimi očmi strmita v slepo noč pred svisli... —

Pesrlov Jurek nenadoma krčevito zagrabi Zmrzlekovega Dráška za roko.

Nekdo se je opotekel v uto. Klecnil je preko tal in obležal ob stopi...

Pesrlov Jurek med šumom dežja razločno sliši, kako spodaj v uti nekdo trepetajoče, zadrževano sope... Kot da tiho ihti do smrti preplašen otrok... Po štirih se splazi naprej in pogleda preko roba. Zadržuje dih in čaka na blisk. Ko zelenkasto vijoličasta strela razčesne noč, jasno vidi, da nekdo skrčen leži na sredi ute...

Oprime se lestve in se spustil navzdol. Kot da bi zgrešil kline, pade v uto. Naloži si drgetajoče telo in spleza zopet v senik.

Zmrzlekov Drášek potegne lestvo navzgor. Za trenutek prižge baterijo.

V kratkem blisk luči vidita bel otroški obraz... —

"Rudek..." se skloni Pesrlov Jurek čisto nad mokra fantova lica.

"Jesus... — Ubil sem ga..." uide Težinovemu Rudeku med šklepetajočimi zobmi.

Zmrzlekovemu Drášku strastno zatrepetajo roke. Električna svetilnica mu uide izmed prstov in se skotali Pésrlovemu Jureku na kolena.

"Koga...?"

"Nemca... —"

Potlej mu zobje zopet zašklepetajo tako močno, da onemogel pade Pésrlovemu Jureku v naročje.

Pésrlov Jurek ga drži na prsih in greje z vročo drhtavico.

Ko se fantovo trepetajoče ihtenje umiri v enakomerno globoko dihanje, ga previdno položi poleg sebe v seno.

Zmrzlekov Drášek sedi poleg njega. Z rokami si objame kolena in skrči noge čisto pod brado. Ko je že vse tiho in tudi grom umira v dežju, nekje daleč za bregi, izdihne vročo sapo, ki ga je že bolela v prsih:

"Začelo se je... —"

Pésrlovega Jureka nenaroma prevzame tolikšna radovednost, da podzavestno prižge baterijo in nad umirjenimi belimi lici Težinovega Rudeka posveti Zmrzlekovemu Drášku v obraz. Vidi, da ima Zmrzlekov Drášek lica napeta in da mu oči čudno žarijo...

"Bedak..." srdito hušknje vroča sapa Zmrzlekovega Dráška Pesrlovemu Jureku v obraz. — "Ugasni...!"

Močan udarec po zapestju mu izbije svetilnico iz roke. V loku odleti v globino in ugasne nekje v uti.

"Kaj bo sedaj...?" Pesrlovega Jureka iznenada boleče zaskrbi.

"Odslej boš moral bití hudičevo previden..." mu šepne Zmrzlekov Drášek čisto na uho.

Potlej spusti lestvo v uto in neslišno zdrсне navzdol v noč... —

Pésrlov Jurek obsedi poleg Težinovega Rudeka v senu in gleda skozi svisli, ko je nevihta že daleč za bregi in nad goricami že zopet igrivo mežikajo zvezde... — —

Fáta morgána

Peti bataljon se je raztovoril v Kočevju za kratek oddih. Pot iz Cerknice je bila dolga. Pod večer pa je spet prišlo povelje za odhod skozi Kočevski Rog v Belo krajino.

Fantom je gorelo življenje, polno poguma in odločnosti, pa je vendar ležalo na njih nekaj težkega, kakor pred slovesom; so bili pač fantje, ki so imeli srce in hrepenenje, dom in nevesto, o čemer se niso nikoli pogovarjali, pa jim je vendar gorelo iz oči še takrat, kadar so jim ugašala življenja.

Ej, ti fantje; s takimi bi prehodil domovino po dolgem in po čez s kosom kruha in čutaro vode, pa bi nihče ne tožil.

“Bataljon po cesti gre,
pa moj fantič zraven je
tja dol na Belokranjsko,
fantič, oj ne jokaj se”.

Pionirski vod bataljona, sami Belokranjci, zagoreli močni fantje, so peli, kakor da bi se vračali od nekje daleč med svoje zidanice in kamenite njive.

“Če umrem od vojnih ran,
bom na gradu pokopan,
če pa pridem srečno na svoj dom,
potlej, dekle, vzela te bom”.

Ponos in bolečina je bila v teh belokranjskih srcih, v katerih je drhtelo hrepenenje, kakor bele breze na položnih brdih.

Jernej je pel naprej. Tih, zamišljen fant sicer, v pesmi pa je govorilo njegovo srce.

Mater in sestro ima doma; se pravi, doma ju je pustil, takrat, ko so ju Lahi odvedli; očeta in njega na Rab. Petnajst mesecev...

Spomini so težki, kakor sivo oblačno nebo. Rad bi se jih otresel, pa silijo vanj, kakor megla pod večer. Še močneje je povzel pesem in si popravil čepico. Na robu kočevskih gozdov se vstajale podobe:

Pomlad 1942, ko je odhajal v hosto. Tako

dolgo se zdi Jerneju, da je že od tega. “Smrt fašizmu, svoboda narodu!” to ga je vleklo. Pa je bilo vse tako čudno, kakor da bi se šli organizirano morilsko bando, kjer so pozabili na “smrt fašizmu in svobodo narodu”, ne pa na rekvizicije, ženske in likvidiranja. Tako čudno je bilo vse to.

Ko so morili drugi, je še vzdržal. “Je že tak čas, revolucija nima zakonov”, je odgovarjal, ko je očitalo v njem. In tisti proseči pogledi žrtev, ki jih je stražil pred krvavo rihto.

Ko pa so določili njega in Jelena, da pripravita raženj za žive ljudi, ni vzdržal več. Tisti komisar, kakor živ hudič je bil: še ob misli ga je groza nanj. Svoje žrtve je zvijal kakor trto. Kadar je zadrhl vanje svoj koščen, z mršavo brado porasel obraz, z dolgimi črnimi lasmi in velikim, krvavim pogledom, je izsilil vsa priznanja: ne le zvezanim žrtvam, celo oboroženim vojakom je otrpnil mozeg.

Niti prav vedela nista zakaj naj pripravita raženj; ko pa sta videla prihajati zvezane žrtve, sta se spogledala. Za njimi je šel komisar — tisti vsemogočni hudič, ki je imel v rokah življenja vseh Belokranjcev. Jerneja je stisnilo, da bi zarjul. Kri mu je zledenela, da se mu je zameglilo pred očmi. Sklonil se je proti grmovju, kot da pobira suhljad in se utopil vanj. Potem je bežal, kar mu je dalo; šele na nasprotnem hribu se je ustavil. V prsih mu je razbijalo, pa je vseeno zadržal dih in naslonil uho na zemljo; nihče mu ni sledil. Ko je spet zadihal, se mu je zdelo, da je dojel z nasprotnega hriba dva zategla klica, obsojencev krvave drame. To ga je pognalo še bolj. Bežal je, kakor da bi mu sledile komisarjeve krvave oči.

Sprva ni vedel kam; domov? Najraje bi šel, domov, pa bi se zabil nekam in bi tam umrl — ali pa — bi se javil vaškim stražarjem. Gotovo mu bodo verjeli, ko jim bo govoril resnico in udaril bi z njimi v gnezdo na hribu, kjer deli pravico oni črni hudič s krvavimi očmi.

Pritekel je do ceste. Ko je hotel prečkati, se mu je zdelo, da se je na oni strani za robom nekaj zganilo. Potuhnul se je, zadržal dih in se skušal povleči nazaj. Tedaj pa so s treh strani planili nanj. Z glasnim vriščem in naperjenimi cevmi so ga obkrožili. Padel je v laško zasedo. Takrat je mislil, da bo po njem, da ga bodo predrle tiste cevi, pa ga niso. Ognali so ga zvezanega in razcapanega skozi vas. Takega je mati poslednjič videla.

Ko je bil že skoraj mesec dni na Rabu, so za njim prignali še očeta — zaradi njega — partizana. V letih je že bil revež in skrušen, bal se je zanj, da ne bo prestal. In tisto pomlad, pred koncem ga je vzelo. Njega pa je rešil osmi september —

Na robu Kočevskega gozda so ugasnile podobne in najraje bi se pokrival, kakor po zbrani molitvi križevega pota.

Nizki oblaki so bili pripeti nad Kočevskim Rogom in nekje od Stare cerkve so se preletavale jate vran.

Megla se je zlivala v mrak, ki je lezel iz gozda. V mestu so mežikala boječa okna. Iz megle je začelo rositi. To je bil eden tistih zimskih večerov, ko se ti megla zajeda v kosti in ti v čevljih zmerika vlažna toplota, da si želiš tople sobe in suhih čevljev, kakor otrok Miklavževe igrache.

Če bi takrat padlo povelje za počitek, bi vojaki pozabili vse, celo, da so vojaki in prezeblega sovražnika bi povabili z zasnežene, megleno-mokre ceste v zakurjeno sobo, tako toplo so vabila tista boječa okna.

Vse gostejša je postajala tema in težka megla je pronicala že na vrat. — Bataljon je krenil v Kočevski Rog.

Dolga kolona je zagazila v celo in okovani čevlji so enakomerno drseli skozi visoki sneg; za njo je ostajala široka gaz.

Počasni so bili koraki, kakor da bi pričakovali nečesa in vendar nihče ni mislil na sovražnika v tisti noči. Včasih je zašumelo med gostim smrečjem; morda se je splašila preživela divjad, ali se odkrhnila suha veja pod težo snega, da je korak obstal, pa je bilo spet tako moreče tiho kakor v veliki obokami grobnici.

"Bomo udarili prav v Semič", se je zaupno približal Jernej.

Se ni čakal odgovora pa je že povzel:

"Veš, tam sem jaz doma, tam me čakajo moja mati in sestra".

"Očeta nimaš več?"

"Ostal je na Rabu. Bog ve, kako je doma; če jih že niso — ?" Jernej se je zbal težke slutnje.

"Vedo zate, da si pri domobranci?"

"Ne vem, niti ni važno. Takrat ob laškem razpadu, ko smo šli iz Raba, sem ostal v Ljubljani. Domov nisem mogel: v rdeče peklo."

Jernej se je kar poganjal. Najraje bi priganjal kolono, ki je trudna in premočena gazila v celo. Včasih se je ustavila za zvezo, ali je zastala ob utiranju poti preko velikih padlih dreves.

Za hribom se je daniło. Nekje daleč je zalajal lisjak, Megla, ki se je doslej držala med krošnjami visokih dreves, je pritisnila niže.

Na Mavrlenu je bataljon obstal, da bi se orientiral in pripravil za vpad v dolino. Vse gostejša je postajala megla, v usta in za vrat je silila, da so se trudni fantje premraženi stiskali ob osamljenem kozolcu na jasi.

"Stoj! Kdo je?" je udaril stražar v meglo, ob spodnjem robu jase, ko so zahreščali koraki v snegu.

"Partizani!" je bil odgovor iz meglenega gozda.

"Kdo tam?" je padlo vprašanje.

"Partizani!" je bil kratek stražar.

"Katera brigada?" je sledilo iz gozda.

V odgovor pa je padel dolg rafal v megleno mračno jutro. —

Kakor, da bi čakali odmeva slepih strelav v meglo, je zastal dih v stisnjenih prsah, potem pa je udarilo divje, s krikom človeka, ki je udaril v smrt.

"Jurjiišš —! Huraaaaa!!"

Megla je vzvalovala v rafalih in bombah. Ob hropečih, omahujočih truplih se je sneg barval krvavo. Spet je zaorilo v juriš, pa so se odmikali na obeh straneh, kajti rafali so bili pregosti. Fantje so ležali po robu griča, po gozdu pa so se krile in premikale ob deblih številne sence.

"Predajte se!" je bil poziv iz gozda. V odgovor pa so udarili rafali z jase.

Na nasprotni strani se je oglasil minometalec, dva, trije. Završalo je skozi meglo in se raztreščilo ob kozolcu. Krvav sneg, pomešan

s kosi mesa in cunjami, je škropil daleč naokoli.

S krikom med zmedo, se je sovražnik približal prav do robu.

V odgovor so jim štirje minometalci zavreščali v eno in raztreščilo se je prav za robom.

Kriki juriša, v srdu in negotovosti fantov z jase, so spet pognali nasprotnika do gozda. Za robom je ostala mrtva sovražnikova desetica v domobranskih uniformah.

Ne streljaj! Ne streljaj! Ukazujoči in sva-reči klici so hoteli ujeti umirajoča življenja.

Fantje na jasi so se dvignili kakor zamaknjeni ob krutem spoznanju in iz gozda so se luščile presenečene sence.

Rupnikov in Meničaninov domobranski bataljon sta si nemo stala nasproti —

Dan je že zajel vso dolino in megla se je redčila.

Izza hriba so se dvignile kavke in zakrožile nad jaso; morda jim je zadišala sveža kri. Fantje so šteli mrtve.

Jezno, brez pozdrava, sta se poveljnika razšla.

Pot bataljonov v dolino je bila, kakor dva dolga pogreba in mrtvi vojaki so viseli preko mul, ki so se globoko vdirale v snegu.

Bela krajina je ležala brez življenja, kakor na smrt obsojeni jetnik, brez prošnje in tožbe. Zakoni rdeče republike so ji vtisnili pečat molka in brezizraznosti. Gruča raztrganih, napol bosih otrok, se je razbežala brez vrišča, ko so se približale izvidnice. Z deskami zastirta okna, so čakala, kakor slepec ob poti; še pes ni zabevskał za oglom. Izza priprtih vrat je prikrevsal starec, opirajoč se na krepelce.

“Kje so partizani, oče?”

Starec se je previdno ozrl okoli in šel z roko preko čela.

“Kje so partizani?” je nervozno ponovil desetar.

Nič ni odgovoril starec, le zamajal se je, kakor podžagano drevo in glava mu je še bolj zlezla med ramena. Za gričem preko polja, so brneli motorji —

“Pusti ga, ta ti ne bo veliko povedal. Tu nas prav gotovo ne bodo čakali,” se je Jerneju zdelo nesmiselno. “Tam so, beže — tam jih bomo našli!” Jerneju se je mydilo naprej in udaril je kar po sredi vasi, z brzostrelko na

prsih in copo kodrastih las, ki mu je silila iz pod ozke čepice. Za gričem, preko polja, ga je čakal dom —

Pozno naslednjega popoldneva, so se vračali bataljoni. Dolge kolone so se trudno vzpenjale preko gričev. Težki koraki so se udirali v razmočenem snegu. Iz nizkih oblakov je drobno pršilo.

V sredi te dolge kolone so nosili težke ranjence iz Mavrlena, lažji so se sami poganjali po shojeni gazi. Na vozovih so bili mrtvi in zaplenjeni sovražni material. Megla se je zgoščevala in na Belo krajino je legal mrak...

Na vrhu griča se je Jernej ustavil in se ozrl nazaj v dolino. Mimo so se spodtikali trudni koraki, pa se ni zmenil. Bil je kakor mejnik, obpotno znamenje, ki hrani bolečo preteklost.

“Jernej!”

Ozrl se je, brez izraza, pa se spet ustavil za poljem, ki se je utapljalo v mrak.

“Si bil doma, Jernej?”

“Nimam več doma. Samo požgano zidovje so še pustili — —”

V njegovih očeh je bila slika razdejanega doma; počrneli strcli in slepa ožgana okna.

“In domači?”

“Mamo so odvedli,” je izdaval in pogoltnil bolečino. “Že takrat in sestro tudi”. Naslonil je glavo na puškino cev in zaihtel, kakor da bi čul kamenje, ki pada na njuni krsti.

“Jernej!” Ni je bilo besede, ki bi hladila.

Trudno in molče so se pomikali fantje mimo, glava jim je klonila na prsi, kakor, da bi vsak nosil svojo bolečino, le včasih se je kdo brezizrazno ozrl. Mrak je zajel že vso dolino, ki je ležala v temi, kakor mrtva.

“Vidiš, tam tisto brdo”, je stegnil roko v megleno temo. “Tam spodaj je bil naš dom, pa mama in oče in sestra, pa rože v gredi in bele zavese na oknih. Jih vidiš, kakor oslepljene oči na razbiti lobanji tožijo tista prazna okna, pa sestrično gredico so razdjali!” Z roko je šel preko čela, da bi zabrisal dramo, ki jo je gledal.

“Jernej” ozrl se je in se uvrstil med pomikajoče. Korak se mu je opotekal in na levo noge se je težko opiral.

“Si utrujen Jernej, te je ožulilo?”

“Tam na Mavrlenu sem jo staknil, stegno mi je oprasnil, saj ni nič, le spočil bi se rad.”

“Ko bi šel na voz tam spredaj, pot je še dolga.”

“Za vruga, da ni pomeril bolje, bi bil vsaj tam ostal s hrepenenjem v pričakovanju. Tako pa sem oropan vsega. Vse so mi uničili, celo mamó, mojo dobro mamó so pobili”. Ustavil se je na izhojeni gazi, kakor da čaka nekoga, ki mu bo rekel, da ni res.

“Morda pa so jih celo žgali, kakor tiste takrat, za katere sem jaz pripravil žerjavico”. Jernej je drgetal, da so mu šklopotali zobje, klonil je glavo in nameril korak za ostalimi.

Noč je že ležala na vseh, pokritih z namočenim snegom in še je rosilo. Kolona se je ustavila. Nihče ni vprašal zakaj. Vojaki so se opirali na puške, glave so jim počivale na prsih. Tu pa tam se je kdo zrušil v sneg, pa je spet vstal in se trudno naslonil.

Nekje daleč so brneli motorji.

Potem se je kolona premaknila, počasi z opletajočimi koraki. Morda sto, dvesto metrov, pa se je spet ustavila, da so se dremajoči vojaki zaletavali med seboj. Dež je stopnjeval z nočjo.

“Kaj je? Vprašaj, kaj?” Je šlo povelje preko fantov. Pa se je spet premaknilo in po kratkem obstalo.

“Cesta zasekana”, je šlo poročilo proti zadnjemu koncu.

“Naprej — v Koprivniku se ustavimo in okrepcamo”.

“Je veza? Ni veze! Ordonanci naprej! Veza je — Tišina — Poveljnik sedeminštiridesete naprej! — Stoj, ni veze! — Stroga tišina! — Bolničarji, naprej!” —

To je šlo skozi vso noč, med postajanjem, ki je utrujalo bolj kakor marš; skozi utrujene fante, skozi meso in kri, kakor avtomat, ki je zastajal ob misli — Koprivnik!

“Pa kaj stojimo tu na dežju, vsaj tja do tistega tunela bi se zrinili”, so priganjali vojaki od zadaj.

“Saj res, vsaj do tunela, da smo pod streho”. Vsi so gledali in želeli v tunel. Zadnji so se gnetli v prednje. Vrsta se je premaknila in odmaknil se je tudi tunel...

Po nekaj deset metrov je vrsta spet obstala. Z vozovi se ni dalo nikamor. Mrtve vojake so spet otovarjali na mule. Ranjence so nosili utrujeni vojaki, ki so se jim zapletale tež-

ke noge na razmočenem snegu, da so klecali in se rušili z ranjenci kakor zadeti. Samo rahel vzdih se je izvil čez vse to trpljenje, potem so spet naložili žive tovore na plahto in merili trudne korake.

“No, hvala Bogu, da smo vsaj v Koprivniku”. Iz Pavleta se je iztrgalo kakor da bi mu podaril življenje. S Tomažem sta stopila v stran ceste, da bi se odpočila na prostrani klopi pred velikim belim poslopjem. Ko sta se sklonila, da bi se vsedla, sta se zakotalila pod cesto v sneg in klopca pred belim poslopjem je utonila v temo.

“Samo za trenutek skočim domov, da se malo pogrejem”, je dopovedoval Tone; “Vidiš, tam, tisto je naša hiša. Predno bodo šli zadnji mimo, se bom vrnil”. Tone je odšel brez dovoljenja, pa še Miha je peljal do doma, ki je stal pod bregom. Ko se je vrsta premaknila znova, ni bilo ne brega, ne hiše, pa ne Toneta, ne Miha.

“Kako krasna cerkev, cela katedrala in te luči, to petje, kakor da bi bil žegnanski dan”. Fantje so poklekali kot na povelje in drseli po kolenih proti glavnemu oltarju. Orglje so bučale iz vseh registrov in tam daleč pred oltarjem je pristopal mašnik. Tako prijetno je bilo ob teh mehkih akordih.

“Naprej!” nekdo je polglasno ukazal tam spredaj. Fantje so vstajali iz razmočenega snega in namesto mogočne katedrale in petja je šumel dež preko zasneženega Kočevskega Roga.

Tu in tam se je ob poti tiščal premočen vojak, pa ga nihče od mimoidočih ni vprašal, kaj čaka.

Onstran doline za robom se je medlo dani- lo in dež je ponehaval.

V velikem loku je bataljon prešel dolgo raztegnjeno grapo in se na grebenu spet ustavil. Jernej je ostal daleč med zadnjimi. Komaj se je že vlekel; noga mu je silno zatekala, preveč je bilo napora za svežo rano.

“Sedaj vem, kako je bilo”, je zasepetal, kakor, da se je nečesa domislil.

“Obe, mamó in sestro, so žgali, potem, ko sem jim jaz ubežal. To noč sem vse videl, kako je bilo. Zdaj vem! Niso ju žgali na žerjavici; na veliko grmado so ju privezali in skozi krvave ognjene zublje sem videl njune mirne oči, ki so me vabile. Ko sem hotel k

njima, se je odmaknil ognjeni prizor in utonil v gozdu. To noč sem ju videl — svojo mamo in sestro, na grmadi v plamenih in tiste mirne vabeče oči. Zdaj vem vse! je pribil in stisnil zobe, da bi pregriznil bolečino, ki ga je žgala. Potem je klonil glavo in umolknil. Čudovito miren je bil njegov obraz, brez groze in maščevanja in zdelo se je, da moli za svoji dve mučenici — za mamo in sestro.

Bataljon se je spustil navzdol; prečkal dolino in izza nizko poraslega griča, se je v jutranjem mraku v dalji pod gozdom pokazala vas.

“Koprivnik! Koprivnik!” So zatulili vojaki, kakor, da bi ujeli življenje, ki je umiralo v strašnem maršu Kočevskega Roga. Dvignjenih, razprtih rok so tekli po bregu, gazili v celo, se prevračali, pa spet hiteli, kakor jetnik, ki mu je ječa ostala odzadaj.

Na ovinku pod gričem je stal bolniški avto, ki je prišel bataljonu naproti. V daljavi pod gozdom se je prebujal Koprivnik.

“Ranjenci in mrtvi v ambulanto”. Rahlo so se zjasnili trudni obrazi ranjencev, ko so jih nakladali v ambulanto; nekateri so vstopali sami. Jernej se je komaj privlekel do voza, se oklenil držaja pri vratih in se zrušil na stopnici.

“Hvala Bogu”, je dahnil poltiho. Fantje so mu pomagali v notranjost — —

Dan je že dahnil v dolino preko zasnežene polja in robovi gozdov na vzhodu so se barvali krvavo.

Dolga vrsta opotekajočih se vojakov se je vila preko polja. Udarili so kar povprek; to pot jim ni bilo mar sovražnika.

Pod gozdom v daljavi, so se oglašali petelini — Koprivnik

Bolniški avto je čakal novih ranjencev in onemoglih. Že ni bilo več prostora, pa so še vedno prihajali novi.

Zdelo se je, da so se odtrgali poslednji, pa vendar, zaščitnica še ni prišla.

Izza griča na levi je vstala nova grupa. Nekam čudno prihuljeno je hitela proti ambulanti.

“Zaščitnica —?”. Bolničarski vodnik je obstal; — na čelu prihajajočih je razločil krvavo zvezdo. Skočil je v ambulanto in vrata zalopotnil za seboj — —

Veliko mokro sonce se je vzpenjalo med vrhovi premočenih hrastov, ko je udaril krik groze iz natrpane, zaprte ambulante.

Na desni je bežal sovražnik — —

Trudni vojaki v zasneženem polju so okameneli.

Na cesti pod gričem je gorela ambulanta — —

Potem je treščilo, kakor da bi zažgal sod smodnika. In ognjeni curki so oškropili sneg.

Fantje so gledali grozo, kakor podobe iz noči. Tam zadaj je nekdo zarjul: “Huraaaa, juriiiiš” in se utrgal proti plamenom in oblaku črnega dima. Fantje so se pognali za njim. To pot ni ugasnil grozni privid, le še močnejše so se objeli plameni. Dolg zamolkel “aaa”, je zategnil iz prasketajočega ognja.

Ko so prvi pritekli do ceste, že ni bilo več ambulante, ne ranjencev, ne mrtvih. Skozi dim in ugašajoče plamene, je črnelo ukrivljeno železje in kup zoglenelega mesa, z ožganimi streli razdejanih kosti.

Ženske

1. MARJETICE

Po kolovozu, ki vodi v Podgoro od državne ceste Ljubljana — Bled jo maham. Marinarsko obleko imam, na prsih svilen pentljo, na rokavu našive, kot kapitan, hlače do kolen, bele nogavice in črne lakaste čevlje z zaponko. Počesan sem (za to skrbi mati), kostanjeve lase čez čelo, deljene v prečo na levi strani. Žvižgam in brcam kamenje.

“Kam pa greš.” Pred menoj je Milenca. Zlate laske ima in rjave oči in glavo drži postrani ko kužek. Roke ima sklenjene nad glavo v krog, in me gleda.

“K maši grem,” pravim in pokažem mašno knjžico.

“Zakaj pa?”

“O, ne vem, nedelja je.”

“Jaz pa ne grem k maši,” reče Milenca in vrta nos.

“Zakaj pa ne greš?”

“Jaz sem še majhna.”

“Kam pa greš ti, Milenca?”

“O, kar tako! Ne vem.”

Zakolobari z rokami in me poboža s konci prstov. Poskoči kot kozliček v travo ob poti.

“Marjetice! Marjetice!” zakliče, ko da bi odkrila Bog ve kaj.

“Hočeš eno?”

Moli jih cel šop, vmes je trava, preslice in kalužnice. Stopim v travnik med marjetice in metulje in eden, lep, velik s prišiljenimi krili, sede Milenci na lase. Smejeva se. V travniku so čebele in ose in čmrliji, murni in mravlje. In pikapolonice. Milenca ima eno na prstu in ji poje, z visokim glasom, ko zvonček; “Kje je moj ljubi, prikapolončica? Kje je moj ljubi?” in me gleda z rujavimi očmi. Pikapolonca noče s prsta, pa Milenca me vseeno poljubi na nos. Potem me prime za ušesa in me poljublja na lica, smeje se in končno me ugrizne v nos. Še globlje v travnik lezeva. Marjetice imam poln naročaj, Milenca jih komaj nese. Potem vprašam: “Kaj bova z njimi?” Milenca skomizne in jih stresa v potoček. Skoraj zajezí strugo. Marjetice se peljejo po vodi kot dolgi ozki čolni, za ovinek izginejo in že jih ni več. Milenca se smeje, glavo stresa kot kozliček, kodri ji opletajo okoli ušes.

“Pikapolonca, kje je moj ljubi?” Grabiva se za uhlje, se lasava, ščipljeva, grizeva. Zdaj meče Milenca še moje marjetice v vodo.

“Še jih natrgajva!” In jih. Cela naročja, v snope jih veževa in jih nosiva v potoček, ki je zdaj zajezjen in voda teče po travniku.

Poldne zvoni. Kdo bi slišal zvon, zgoraj je sonce, krog naju travnik, čebele, metulji in trava! Poldan je. Lakasti čevlji so mokri, pentlja na prsih razvezana.

“Lačna sem,” pravi Milenca, “lačna, lačna, več” in vrže cvetlice na tla. Utone v travo, ki ji sega do ust in ko se vspnem na prste, jo vidim kako teče po poti domov. Kodri se ji svetijo v soncu.

“Milenca! Milenca!”

Ustavi se za hip, pomaha z roko in steče po poti.

Poldne zvoni, vežem razvezljano pentljo,

čevlji so mokri in mašno knjižico sem Bog ve kje izgubil.

Zdaj se zavem, da sem pozabil na mašo. Katehet bo opazil, vsako nedeljo nas je štel. Podrsavam z mokrimi čevlji v travo in mislim na izgovor. Pol ene je, ko pridem domov. Pred vrati stojita oče in kaplan.

"Tukajle prihaja", pravi kaplan.

"Hvaljen Jezus", pozdravim.

"Kje si hodil?" vpraša oče, "gospod katehet pravi, da te ni bilo pri maši. — No, boš zinil?"

Molčim.

"Bo kaj?" Očetov glas je strožji.

"Marjetice sem nabiral."

"Kaj?" —

"Milenco sem srečal, pa sva jih nabrala cel kup."

"Čemu?"

"Kar tako!"

"Kakšen odgovor je to?"

"Nabirala sva jih, pa je."

"Kje jih pa imaš?"

"V vodo sva jih zmetala!"

Dvignem oči. Oče je rdeč v obraz, vidim, da mu je sitno pred kaplanom.

"Dve uri vendar nista trgala rože."

"Poljubovala sva se z Milenco", pravim, ne da bi umaknil pogled.

"Ta je pa lepa! Zgodaj je pričel z ženskami!" pravi kaplan.

"Kakšne ženske? Kaj pa govorite?" ga oče jezno zavrne.

"Milenca je vendar otrok!"

"Milenca je Milenca!" se okorajžim še jaz.

"Tiho in v hišo pojdi, pomeniva se pozneje!"

Tisto nedeljo nisem smel ven in oče mi je primazal dve okoli ušes. Popoldne je prišla na dvorišče Milenca in me klicala na ves glas. Ko sem vendarle pogledal skozi kuhinjsko okno se mi je smejala in mi pokazala jezik.

Dobil sem v šoli neopravičeno uro, oče pa me je še isti mesec vpisal v šentvidsko sokolsko deco.

2. ATE IN MAME

Sedimo na bukovih polenih zdolaj v drvarnici. Hladno je in prijetno, v sosednji pralnici kaplja voda monotono v kad. V malo okno se zaletava mesarska muha. Sedimo tiho in se dolgočasimo. Potem pravi Metka: "Pojdimo se ate in mame!" in skoči s polena.

"Kaj?"

"Ate in mame!"

Spogledamo se in se zasmejemo: Pa res, pojdimo se ate in mame!

Držimo se na moč imenitno, kot ljudje, ki gredo v opepo in posedemo v pralnici v kot, kjer sta dva stara pletena naslonjača in police s vkuhanim sadjem.

"Zdenka bo moja žena", pravi Niko."

"Metka naj bo pa Božotova", ko da bi se bal, da bi jaz izbral Zdenko zase.

"Pa naj bo," se oglasi Metka, vzdihne kot poročena ženska in si položil roke v naročje.

"Brez prstanov ni poroke", reče Zdenka, jaz brez prstana ne bom nikomur žena. Stopim k steni, odprem okno in se skozi lino izmuznem na dvorišče. Natrgam perišče regratovih mlečkov, napravimo si prstane, Metkin ima dve pentlji (dva briljanta) — in si jih natakemo na prste.

"Tako!" pravi Zdenka zadovoljno; tudi ona si položi roke v naročje.

Jaz vrtim mlečkov obroč na prstu, kot pravi ženin zlat prstan. Potem sledim z očmi zeleni mesarski muhi, ki se zaletava v okno.

"Lačen sem", prekine tišino Niko.

"Saj res, poročno kosilo!"

Odpremo stekleno posodo in lovimo vložene marelice kar z rokami. Hladne so in sladke, popijemo sok in na smeh nam gre od ugodja.

Potaknemo se še globlje v stare natrte naslonjače. Držimo se za roke Metka in jaz, Zdenka in Niko in oblizujemo marelični sok z ustnic in prstov. Pralnica se spremeni v kristalno palačo, naslonjači v prestole, zelena mesarska muha v krilato vilo, ki z migom prsta ustvarja čudeže. Dvorana je polna služabnikov, slug, čuvajev in imenitnih ljudi. Malo kletno okno je visok gotski portal v zakladnico, kjer so kupi zlata in pravo jezero vloženi marelic.

Mlečkov prstan se blešči ko sonce na zmrznjenem snegu in dragoceni kamni v Metkinih laseh ko zvezde v julijski noči.

"To vse skupaj ni nič", prekine sanjarjenje visok Zdenkin glas.

"Kako?"

"Ate in mame imajo otroke, če ne bi imeli otrok jih nihče ne bi klical za ate in mame" —

"Kako??"

"Vse skupaj ni nič, in mi nismo ate ni mame!"

"Kako???"

"Ker nimamo otrok!"

"Morda res nismo, imamo pa vsi ate in mame. Vsak otrok ima ata in mamo!"

"A beži no!" vztraja Zdenka.

"Pa imejmo otroka!" pravi Niko.

"Kako?" vprašam jaz — pa nihče ne ve odgovora.

"Jaz imam dve punčki doma," zine Metka, ponje stopim pa bomo imeli vsak po eno hčerko."

"Tudi jaz imam punčko, toda punčka je punčka, iz blaga je in ni otrok!"

"Res je."

"Da.—"

"Odkod pa pridejo otroci?"

Spogledamo se in pregledamo od oči do prstov na nogi, ko cariniki potnike na državni meji, kot da bi hoteli drug drugemu reči: "Odkod si pa ti prišel?"

"Jaz ne vem."

"Jaz tudi ne."

"Jaz pa vem," reče Zdenka in se našobi ko grajska gospa hlapcem, "vem, pa ne povem."

"Beži no!" —

"Mama pravi, da je mene štokrlja prinesla", se končno le vda Zdenka.

"Tebe je najbrže res štokrlja prinesla, ko so te same kosti," jo zavrne Niko.

"S štokrljo ni nič", se oglasi Metka, "jaz sem celo popoldne hodila okoli hiše in zijala v zrak, ko se je moj bratec rodil; razen vrabcev in dveh golobov ni nihče sedel na dimnik tisti dan.

"S štokrljo ni nič, ko z Miklavžem ne."

"Štokrlja in Miklavž sta lari-fari!"

"Lari-fari, lari-fari" ponavlja Metka in na smeh ji gre.

"Lari-fari!" zaključi Niko in se drži ko sodnik, ki je končal važno sodbo s pomembnim latinskim pregovorom.

"Jaz pravim, da je z otroci ko s piškami. Kura znese jajca, potem pa petelin na njem sedi in so piške."

Ker nihče drugi ni povedal kaj novega, smo verjeli Niku. Metka je povežala nekaj perila, ki se je sušilo v kotu, v dve kepi, in potem sva z bratom na njih sedela. Od časa do časa smo pogledali, če se je kaj izvalilo. Pojedli smo še en kozarec vkuhanih marelic in spili vodo — pa ni pomagalo. Pod mrak je bilo, ko se je zgoraj iz kubinje oglasila služkinja Micka: "Papa gre!"

Skočil sem z "jajca", pospravil prazna kozarca in kar se da hitro smo se skozi okence iztihotapili na vrt.

Po večerji, (bilo je okoli osmih) je nekdo divje zvonil na vratih. Odprl sem. Na vratih je stala Zdenkina mama. Brez pozdrava ali uvoda me je česnila čez lice.

"Kaj pa je?" se je oglasil oče iz jedilnice.

"Gospa Završanova je" —

"Kaj za sto strel" — —

"Tale baraba in njegov brat, vaša draaaga sinova, sta pohujšala mojo hčer —"

"Kakšna baraba, kdo je baraba?" je prete vprašal oče?"

"Tale tukaj!" zopet je zamahnila, pa sem se sklonil in gospa Završanova je zadela raskav zid. "Profesor ste, šolsko mladino vzgajate, sinova sta pa ko hudiča in barabe! Hčer sta mi zapeljala in še sosedovo ta malo. Ves Bežigrad že govori o tem! Kakšna vzgoja, kakšna trapasta vzgoja!!"

"Na sodišču se vidimo!" je zavpil oče in zaloputnil vrata!

"Niko o-o!"

"Kaj ste imeli?"

Še preden sva odprla usta, da bi razložila, je pričelo padati. Oče je imel težko roko in pušpanova šiba se je strašno ovijala.

"Proklete ženske!"

Zabrisal je pušpanko na tla in ko da bi ga bilo sram nenadne jeze, je odšel in se zaprl v svoj kabinet.

"Proklete ženske!" je zacepetal Niko.

"Preklete ženske", sem ponovil jaz. Tulila sva pozno v noč.

Tožba se je vlekla nekaj mesecev; menda ni bilo pravih prič; v zadevo so se vmešali še psihologi vzgojitelji in sami strokovnjaki.

Vzgojitelji in razni strokovnjaki, ki menda vedo, do katerega leta naj otroci verjamejo v sv. Miklavža in v štorkljo. Gospa Završanova je najela čez čas še enega advokata, vendar tožbe ni dobila.

"Pa smo jo zašili!" je bil zadovoljen oče.

"Pa smo jo", je ponovil Niko in jo pobrisal na vrt.

Mame in ate pa se kot otroci nismo več igrali. —

3. CIKLAME

"Vida" —

Dekle se je obrnilo k meni. Primaknilo se je za ped na klopi pod vrbo na malem otoku, (v parku) do katerega je vodil usločen mostič iz brezovih vej. "Vida" — sem rekel vnovič in dekle me je pogledalo s velikimi sivimi očmi. Lase je imela počesane nazaj, da je bil viden vrat. Obrvi je imela temne, prav take trepalnice. V bluzi, v srednjem gumbu, je imela šopek ciklam.

"Vida" — sem šepnil v tretje. Ona je zdaj gledala predse, roko na grudih in se s prsti igrala s šopkom.

"Lepo dišijo."

"Da, lepo".

Gledal sem v ribnik, v lokvanje na vodi, na-obrezane ciprese ob poti.

"Lepo", potem se je sklonila in vrgla kamenček v ribnik. Na valu se je zazibal lokvanjev cvet, krapi so se potopili, čez gladino so zleteli krogi. Srce mi je močno bilo, usta suha in dlani mokre. Iskal sem besed, pa misli so bile ko klopčič raznobarnih niti. Postalo mi je zoprno vse: peščena pot, usločen mostič, lokvanji in mehka glasba iz glasbenega paviljona. Zaželel sem si divje, da bi bil proč od dekleta, na katerega sem bil mislil vse šolsko leto. V tistih sanjah sem bil imel dolge pogovore z Vido, pričeval in zaključeval sem jih po volji: bil sem njen spremljevalec, rešitelj, vitez, zapeljivec in zakonski mož.

Prihajal sem v Topusko — Toplice na Hrvaškem vsako poletje izza mladih let k stricu, ki je bil solastnik topilnice železa in je tam posloval kot inženir.

Vožnjo iz Ljubljane je prijetna. Vsa družina gre z menoj na postajo in obljubiti moram mami, da bom pisal čim prej, če sem srečno prispel. Vlak potegne, čez kratek čas je v polnem teku. Mimo oken hite telegrafnice, žice se v'sajajo, zdaj nižajo, in vrabci, ki sede na njih, spominjajo na note četrтинke v glasbeni partituri. Črte bližnjih gora in gričev so zaradi brzine vlaka nejasne, drevje ob progi ko barvne lise na slikarski paleti. Polja in njive so ko zakrpano posteljno pregrinjalo. Vmes so rožnate lise, tam je ajda. Tu pa tam stoje po njivah in travnikih ljudje. Naslonjeni so na motike in kose, ženske v rutah, možje v klobukih, nekaj jih maha, nekateri pozdravljajo vlak s stegneno desnico po hitlerjansko, ko da bi hoteli na ta način izraziti nezadovoljstvo nad svojim življenjem nad borno zemljo, ki jo iz roda v rod obdelujejo, ko da bi od vlaka pričakovali novih dogodkov, spremembe, ali točo srebrnega drobiža od potnikov. Kozolci in ajdove njive so za nami. Tudi velikih evharističnih križev ni več po gričih. Cerkva je manj in vasi niso tako lepo bele. V Ozlju smo in potem je ravnina. Zemlja je ilovnata, po jarkih, polnih vode, stoje čaplje. Nedolgo potem prispem v Karlovac.

Sedim v prostorni kolodvorski restavraciji. Diši po katranu, premogovem dimu in golažu. Sendviče imam s seboj, tolčem trdo kuhana jajca in natakar me gleda postrani.

Ob pol šestih pripotujem v Topusko. Kovčke zmečem na prod, in že so tu izvoščki, kričeč, hvaleč svoja vozila, trkajoč se na prsa, tepo se za prtljago, za potnike; komaj se izpulim, otepem se in hitim za nekom, ki nese moje kovčke. Namestim se v taksiju, v starem ropotajočem Ansaldi-ju in sedaj se vozimo po prašni cesti v Toplice. Tu je zdravilišče "Bistre kupke" in park in počitniška glasba (menda Lehar). Peljemo se mimo penzionov do parohije, ki ždi ob pravoslavni cerkvi; tu se ozrem na okna (in srce mi bije), pa avto zavije in pred nami je velika zdraviliščna restavracija, ki s svojimi belimi stebri spominja na slike kolonialnih stavb ameriškega juga. Med platanami je zdravnikova vila, teniško igrišče, in dalje ob cesti slaščičarna, trgovine in trgovinice, sladoledar s svojim, ladji podobnim vozičkom in še en sladoledar, poštar

na kolesu in orožnik s puško, bajonetom, pištolo in gumijevko, zdraviliški gostje po klopih, jagne na ražnju pred gostilno v roju muh, sekač lubenic in dalje pri parku prodajalke namiznih prtov, prticev in zaves. Tu je park, pekarija, Narodni dom, zadaj klanec, ki vodi do hotela Lovretin in zdaj se peljem po razriti cesti domov.

Pri vrtnih vratih me čakajo sestrični Vera in Maja, sosedova Tina in služkinja Marička, ki je prišla iz Črnomlja, ko ji je bilo štirinajst let in je član družine. Pri drvarnici za kuhinjo je stari "Djedo", ki skrbi za drva, za vrt in za hišni park. "Došal si gospon fantek, došal! ha-ha!" in si seževa v roke. Imenoval me je tako izza mojih mladih let. "Za gospoda ga ne morem klicati," je nekoč tolmačil Marički, ker še kratke hlače nosi, za fanta tudi ne, ker pač spada k fabriški gospodi. "Tako sem bil za "Djeda" gospon fantek vsa ta leta.

Zdaj pijem s teto Sonjo kavo v dnevni sobi iz katere se lepo vidi na reko pod hišnim vrtom in klepetam; v enem letu se marsikaj zgodi in in pripeti in po večerji pijemo turško kavo in stric Leo mi pripoveduje o topilnici in o proizvodnji. Zvečer grem pozdravit stare znance: stričevega solastnika, njegovo ženo in hčere, tovarniškega direktorja, blagajnika in njegovo ženo; fabriško gospodo, po vrsti in družabnem položaju, kot je navada v podeželju.

"Kaj si počel med letom?" je vprašala Vida.

"Nič takega; bral, študiral, smučal, plesal."

"Kaj si pa bral?"

"Bral? Vse mogoče, celo — Karla Maya." Kri mi udari v lica.

"Tudi pisal sem", sem rekel hlastno, da bi popravil vtis.

"Nisem vedela, da pišeš? Kaj pa?"

"Nič posebnega, drobne stvari." Čutil sem, da ji pogovor ni bil po godu. Glas ji je drhtel, ko je čez čas rekla:

"Mislija sem nate v Zagrebu."

"Tudi jaz."

"Vida" —

"Kaj?"

"Nič" —

"Kaj??"

"Tako" —

"Kaj???"

"— — — tako rad Te imam."

"Jaz tudi", je rekla Vida tihoma, se sklonila ter risala s prstom v pesek. Potem je počasi

dvignila glavo. V glasbenem paviljonu so igrali: "Die Leichte Kavalerie", s katero se je večerni koncert običajno zaključil!

"Polnoč bo", je rekla in vstala. Šla sva počasi po škripajočem pesku čez mostič, potem ob vodi skozi park in potem po gozdni poti nad mostom do klopi nad parohijo. Tam je Vida vzela šopek ciklam. Potisnila ga je v moj prsni žep. Prsti so ji podrhtevali, oči je imela povešene, usta priprta. Stopil sem k njej, potem prav k njej. Njeni lasje so se dotaknili mojega čela.

"Vida!"

Čul sem svoj glas, komaj sem ga spoznal; bil je raskav, pridušen, ko glas bolnega človeka. Moje roke so bile, ko da so roke tujca. Izgubil sem bil oblast nad njimi; zatipale so dekletov obraz in vrat in rame in grudi, ki so se sunkovito dvigale.

Bilo je ko da bi stala sredi škrlatne zarje. Porodila se je iz maha, iz gozdne trave, se širila čez park, čez cesto in gozd; streha parohije in zvonik sta se potopila v njej. Zarja se se spremenila v neprosojno meglo, barve so se menjavale, širila se je čez polje, čez reko, preko hribov v neskončnost, ki ni imela dimenzij,

v kateri ni bilo zakonov težnosti, ne časa. Letela sva v prostor ko neznan, samotni planet, ki je brez lune, brez sonca, brez zvezd. Hite-la sva više, više, više skozi zarjo v ogenj v spiralni črti in potem navzdol, v vse smeri, v modro in rahlo zeleno neskončnost ko planet, ki je ušel sponam vesolja, ki je tam od vekomaj, za vselej, odmaknjen človeškim teleskopom. — —

Poletje je minilo ko blisk, naslednje šolsko leto prepočasi.

Na pomlad so zemljo preplavili Italijani, Nemci, Ustaši. Prispel sem v Topusko-Toplice pozno poleti. Vide ni bilo, ne njene družine. Stari znanci so izginili. Na cesti so bili nezakupni obrazi, tuje uniforme. Okna nekaterih

trgovin so bili razbita, gostilne polprazne, po zidovih razglasi.

Iskal sem Vido.

Zvedel sem, da so vse srbske družine odvedli. Pripovedovali so, da so si oficirji ustaške enote neke noči zaželeli ženske. Prihrumeli so v občinsko ječo. —

"Prisežem Ti" je pripovedoval v gostilni tihoma vrtnar Marko, (ki me je pestoval, ko sem bil dve leti star), "videl sem, ko so jih vlačili v avto, Vide ni bilo zmes!" V rokah vrtil prazen kozarec.

"Žaromete na avtu so imeli prižgane, videl sem razločno vse obraze — prisežem!" Toda Marko gleda v stran.

Vseeno mu naročim novo mero pijače.

JOŽE KRIVEC

Tri slike

V tistem vročem poletju sva se vzpenjala v hrib, da je teklo z naju in se nama je srajca lepila na hrbte. Oče je koračil pred mano in bil urnejši od mene, kajti vajen je bil hoje navzgor, medtem, ko sem jaz hlatal po oddihih pod vsakim gostim drevesom, ki je odbijalo žareče sonce.

Ko sva prilezla izza gozda pod prve obronke gorice, se je podprl ob palico, ki je nikdar ni pozabil vzeti na pot ter se zagledal v široko ravnino tam spodaj, katero je tam daleč zadaj zapiralo v sivino odeto Pohorje. S prstom je pokazal v daljavo: "Ga vidiš, tam? Tvoje mesto..."

Obraz se mu je pomračil.

Tam v smeri njegovega prsta je ležalo mesto. Tako so ga vsi klicali. Pri tem so mislili na mesto Ptuj.

Nekoliko grenkobe je bilo v teh besedah, morebiti celo očitka. Krivil je mesto, v katerem sem bil študiral in me je odtrgalo od njega in od zemlje, na kateri naj bi se bil po

njem ubijal. Ostal je sam, brez prave pomoči pri delu in brez upanja na stare dni. Kljub temu pa je bil ponosen, da sem študiral in da bom morebiti čez leta vendarle postal nekaj več. Le kadar se ga je dotaknilo prav v dušo, ni mogel skriti rane, ki ga je sicer potihoma venomer pekla...

Potem sva hodila tiho drug ob drugem. Lahna meglica je legla med naju: on ni načel pogovora, da bi misli speljal drugam, jaz sem molčal kakor obsojenec, ki nima besede obrambe. Bil pa sem v srcu poln besedi, ki bi mu jih bil rad povedal, da bi ga bile potolažile. Ampak vse so bile le obljube in prisilno skovani izgovori, katerim on kot izkušen človek ni dajal veljave. Raje sem molčal.

Pred hišo se je ustavil. Pod kap na klop je odložil usnjeno torbo, palico in suknjič ter na hitro preletel gorice pred sabo, se pozdravil z brajdo, ki je metala svežo senco na naju ter naredil nekaj korakov po potki med trsje. Tak je bil njegov običajni pozdrav zvesti gorici in približno enako je bilo slovo, ko

je že zaklenil vrata, zadal torbo na ramo in palico v roko, da bi se spustil v dolino.

Podala sva se najprej na laz pod gorico. Senca je bila že padla nanj in vonjave cvetoče otave so puhtele v nebo. Drevje je bilo obloženo in z najbolj zgodnjih jablan je nihalo že lahno zarumenelo sadje.

Sedel je v kotanjico sredi strmine in še meni ponudil prostorček. Bil je spet čudno mehak in dober. Okrog oči so mu zrasle tiste rožne gubice, ki izdajale dobro voljo in nežnost. Potem mi je razlagal kratko zgodovino vsakega drevesa. Večina je bila tekom let vsajena po njegovi roki. Spominjal se je, kje jih je kupil, kako cepil, kje izbiral cepiče takih vrst, da bi dajale večji donos. Natančno je poznal vsakega drevesa sadež, njega barvo in okus. Celo drobna ptičja gnezdeca mi je pokazal, ki jih je izsledil ob prvi košnji.

“Čemu sem za vse to tako skrbel!” je bruhnilo iz njega naposled ter prelilo prej mehki obraz z razočaranjem. “Ti tega ne boš nikoli rabil in tako mojega truda ne boš vedel ceniti... Tvoja pot gre proč od naše zemlje. Ti se boš vrstel v mesto...” Zamahnil je z roko in se obrnil proč. Nato se je naglo dvignil in hitel navkreber proti gorici.

Šele med trsjem sem ga dohitel. Popravljaj je mladike, da je privlekel debeleče se grozde na sonce. Stala sva si nasproti in nisva našla besed, da bi se tudi najini duši približali druga drugi. Grenkoba, ki je stopila med naju, ko mi je pokazal v daljavi mesto, se je še povečala in naju potisnila še dalje narazen.

Dobro sem ga poznal. Ko bi mu bil ugovarjal, bi se bil razplamtel. Bilo mi je pa hudo pri duši, ko sem videl, da je bil strt on, kateremu sem hotel prineseti veselja s tem obiskom. Njegova stara rana je spet krvavela...

Sonce se je že zelo nagnilo in iz grabe na vzhodni strani je vel hlad poletnega večera. Tedaj je na klop pred hišo postavil prigrizek in prinesel iz kleti ročko močnega vina. Kakor rumeno zlato se je isknilo natočeno v kozarcih.

“Pij ga, fant! Zraslo je na naši zemlji! Takega ne dobiš kjerkoli.” Dvignil je kozarec in trčil ob mojega, da sta čisto zazvenela. Nato sva ga izpraznila.

“Dobra je ta kapljica!” sem ga pohvalil. “Take zlepa ni najti drugje!”

Ta hvala mu je dobro dela. Nanjo je mnogo

dal, kajti vedel je, da sem v mestu pokušal več vrst vina. Tudi to je vedel, da nisem nikdar hvalil kar tja v dan.

Tretji kozarec nama je že izvabil smehljaj na lica. Zdelo se je, da je vse prejšnje utonilo v pozabi.

Spet je dvignil ročko in točil.

“Pij, fant! Vsak dan ti ne ponujajo takega, reci, da ne!”

“Zares, da ne! Čudna moč je v njem, da me omamlja!” sem ga hvalil.

“Najboljšega sem nama natočil. Najboljšega, za tebe. Saj veš, da sem ti zmiraj hotel najboljše...”

“Tudi jaz sem izbiral najboljšo pot, da vas ne bi bilo kdaj sram zaradi mene. Če Bog da, vam bom v ponos!” sem zatrjeval.

“Saj ne rečem... ne rečem tega...” se je izmotaval. “Ampak tu notri, veš fant, tu notri me žge, da bo ta zemlja ostala brez gospodarja, ki bi jo ljubil. Veš, zemljo je treba ljubiti, da te uboga in ti iztisne kapljico kakor je ta. Ti pa boš hodil drugje... in...”

Ovlažile so se mu spet oči. Peči ga je moralo močno v duši.

“Saj ne bom pozabil...” sem mu vpadel v besedo, a me je prekinil in nadaljeval.

“Najboljše kar sem imel v življenju, je bila ta gorica. Moja kri je v njej. In to najboljše, z mojo krvjo pomešano, bi ti rad zapustil, da bi dobro ravnal z njo, jo čuval in ji gospodaril. Ti pa se vraščaš v mesto. Še izgubil se boš!”

S trepetajočo roko je nesel kozarec k ustom.

“Pri moji veri, da bom vse to rad imel, čeprav sem šel študirat. Še bolj bom znal ceniti vsak trs in slednjo pest zemlje, kot če bi venomer tu živel,” sem mu zatrjeval.

“Ne bi rad, da bi to prišlo kdaj v tuje roke. Moj fant, v grobu bi se obračal, ko bi vedel, da si moje žulje prodal in name pozabil. Zato mi je hudo, me razumeš, zato! Če boš to zemljo spravil iz rok, vem, da bo tudi moja podoba v tebi zamrla. Jaz pa sem ti pripravljaj, kar je bilo najboljšega v mojem življenju”.

“Nikar ne skrbite, oče moj!”

“Bodi fant od fare! Samo enega sina imam in njegova beseda naj se razlega čez to krtino, ko bo moja utihnila...”

Dvignila sva kozarca, trčila kot ob prisegi in izpila...

Zadnjič sem se mudil v hiši znanca, ki se je bil oženil s tukajšnjo domačinko. Na videz sem našel vse v najlepšem redu. Dva fantička sta polnila dom z veselimi čebljanjem: prvi šestih, drugi štirih let. Oba črnolasa in temnopolta, dasi je moj znanec kodrastih svetlih las in bele polti. Pri njem živi tudi njegov oče, ki je za ceno svobodnega sonca zapustil doma lepo posestvo.

Večeralo se je in v pomarančnem nasadu za hišo sva kramljala z očetom, dokler se ni vrnil z dela moj znanec Janez.

"Que me trajiste, papi?" sta se brž zapodila oba fantička k njemu in mu trgala iz rok zavojček.

"Nada chicos. Ropa..." se ju je otepal.

Mraz mi je odel srce. Osupnil sem. Kakor bi bil v tuji hiši jaz in se ne bi bili nikoli prej videli.

Vrnil se je očka: otroka se zakadita vanj in ga ne nagovorita v njegovem jeziku. Niti ene domače besede.

"Ali ne govorita z njim po naše?" sem pobaral starega očeta.

"Ne znata. Nekaj malo naših besed, ki sta jih zapopadla ob sobotah ali nedeljah, ko sva oba doma, izgovarjata le napol. Drugače sta pa po ves teden sama z materjo in govorita z njo v njenem jeziku. Jaz ju skušam véasih kaj naučiti, pa se mi smejita in me ne poslušata."

Staremu je bilo hudo. Njegova tožba je bila trpka in v njej je bilo čutiti bridkost in bolečino.

"Jaz sem si vse to tako predstavljal, govoril, se do hudega skregal, a me Janez ni poslušal. Ko sem videl, da so mu moje besede bile odveč, sem ga pustil, naj si postelje po svoji volji. Nisem v stanu stvar zasukati v drugo smer. Imel sem pa vse življenje tiho željo, da bi se nekoč dobro razumel s snaho in vnuki. Saj ti vendar trosijo pomlad v našo jesen. Kaj lepšega kot biti med njimi in jim govoriti o starih časih in o stvareh, ki jim zvenijo kot pravljice. Tu pa, kaj in kako naj govorim: ta jezik mlatim le toliko, da se s pravim kolektivom zmorem prepeljati na delo in nazaj. Otroka me ne razumeta. Tako smo ločeni in se poznamo le na zunaj, kakor sosedje. K srcu mi ne bosta nikoli prirastla in nikdar me ne bosta iz ljubezni klicala: "Očka, stari očka..."

Jaz sem zanju le "abuelo" — človek, ki se jima nasmehlja, a jima ne zna odgovarjati na radovedna vprašanja. Živimo pod eno streho, a smo si tuji. Sedimo za isto mizo, a se ne razumemo. Kar se je lepega nabralo v meni ta zadnja leta, nimam nikomur podariti. Moja ljubezen ne bo obrodila sadov, ampak bo umrla z mano. Živeti v tej grenki zavesti na stara leta, vodi v trpljenje..."

Zasvetile so se mu oči in videl sem, da je premagoval solze.

"Ko bosta večja, se bosta priučila našega jezika in se boste razumeli!" sem ga tolašil.

"Ne, dragi moj! Jaz bom zanju "abuelo", onadva pa zame kakor katerikoli sosedov otrok, ki me nič ne veže nanj. Moja rešitev bi bil povratek na rodni dom, ko bi ga osvetlil žarek svobode..."

Prišel je Janez iz kuhinje in prinesel bučko z matejevim čajem. Za njim pa je prišla še njegova žena s "pavito" kropa in skodelico sladkorja. Ko se je prepričala, da je ustregla le možu, nas je zapustila same v razgovoru v našem domačem jeziku.

"Premalo učiš otroke svojega jezika" sem ga dregnil.

"Nič, nič, rajši reči, in me kar obsodi!" je priznal. "Kdaj? Zjutraj v temi odhajam, ob večerni zarji se vračam, utrujen, zbit. Sami so ves dan z materjo. Pa vse mesce in skozi celo leto. Vem, da ni tako najbolj prav. Kaj naj naredim? Pred leti sem vse drugače gledal: vse je bilo rožnato in lepo. Na najvažnejše nisem spomnil. Ko bi bil tudi malo poslušal očeta, bi bil danes očka, tako pa sem le "papi in papito..."

Stari ni prenesel; odmaknil se je. Jaz sem obnemel, mraz je odeval moje srce in skoraž nerodno mi je postalo. Kakor bi se bil pritihtapil na tuj vrt.

Mislil sem, pozno v noč sem razglabljal: ali je mar taka bližnja naša pot na tujem?

V naši hiši še vedno praznujemo godovne in ne rojstne dni, kakor je običaj v tej deželi. Tako ga praznuje tudi naš Andrejček. Tedaj se zbere nekaj naših prijateljev, da smo dobre volje. God je vendar enkrat v letu...

Z nami pa so tedaj v mislih tudi Andrejčkovi stari starši, ki žive onstran morja. Na njegovo zdravje ga popijejo čašo z eno največjo in najdragocenejšo željo: da bi se še enkrat objeli in da bi ta njihov vnukec videl kdaj do-

movino očka in mamice. Osebno ne morejo mnogo zanj storiti, spremljajo pa ga z veliko ljubeznijo in mu iz zaklada svojih najboljših želj želijo najboljše...

Za zadnji god mu je stari očka poslal naslednje pismo:...

Ljubi moj vnukec!

Z velikim veseljem prebiram Tvoje drago pismo. Kar skoraj ne morem verjeti Tvojemu napredku v slovenskem jeziku, posebno še, ker imaš okoli sebe tovariše, ki govorijo med seboj in s Tabo v popolnoma drugem jeziku. Lahko si srečen, da se pri očku in mamici učiš domačega jezika, slovenske besede, ki naj Ti bo ljubša od vseh, kar se jih boš kdaj naučil. Zate naj bo najlepša ta beseda in prva skrb Ti bodi, da jo boš kot sin slovenske matere vedno najskrbneje gojil. Prav je in koristno, da znaš čim več jezikov: kolikor jih boš znal, toliko boš veljal tam pri vas in vsepovsod po svetu. Pri vsem tem pa ne smeš nikoli materinega jezika zanemariti, kaj še, da bi ga pozabil. Čeprav je slovenski narod po številu majhen in nima bogatašev kot drugi veliki narodi, tudi ne takih velikih mest kot so v svetu — saj bi vse prebivalce slovenskega ozemlja z lahkoto spravili v Vaše vелеmesto, kjer prebivate, — vendar naj Ti bo slovenska zemlja, ki jo boš, če Bog da, kdaj kasneje spoznal, najlepša in najljubša.

Najbolj Ti želim iz vsega srca, da bi Te pot privedla kdaj v to našo slovensko deželo: da bi videl to našo lepo Ljubljano, Gorenjsko z gorami v žareči zarji večera, valovito hribov-

je Dolenjske, čudežno lepoto Štajerske, Kras in goriško okolico, tolminske gore, Vipavo in Istro, naša polja, gozdove, vasi in mesta... in tudi slovenske reke: Dravo, Savo, Krko, Sočo... in še in še vrsto lepot ter nazadnje tudi rojstni kraj Tvojega očka v haloški pokrajini, polni lepot. Spoznal bi naš narod, naše ljudi, ki živijo na svoji zemlji čisto drugačno življenje kot ga vidiš tam na vsakem koraku. Pri nas je proti vašemu vrvenju, trušču, besneči hitrosti — mirno, na vaseh tiho, brez hrupa...

Zato sem neizmerno vesel tega, kar mi pričča Tvoje pismo: da si na dobri poti, da boš materin jezik dovršeno obvladal in vzljubil, ostale pa cenil po dobrinah, ki jih prinašajo človeštvu.

Da sodeluješ tudi pri pevskem zboru, je prav in naj Ti ne bo nič žal truda. Vsak mlad človek, ki mu je dano, mora znati peti: petje dviga duha, človeka razveseljuje in ga vodi v spoznavanje kraljestva glasbe. Slovenska pesem Te bo dvigala nad vsakdanjost in Te ohranjala v vedrosti in pogumu na poti v negotovo bodočnost...

Dragi vnukec, naprej po tej poti: zame bo praznik vsako Tvoje pismo, ki mi bo naznanjalo napredek po njej!

Tvoj osiveli stari očka

V tem pisanju je košček živega srca. Blagoslovljen, ki ga more podariti zvestemu otroku na pot v življenje...

Curek časa

Nekoč si me prosila, da bi ti napisal njegovo zgodbo. Hotel sem ti jo povedati. Pa nisi hotela. Češ, da je beseda kakor veter. Da, kakor veter, ki šume drsi preko pokrajine, razgiblje zrak, se poigra mimogrede z drevjem in potem usahne. Hotela si pisane besede, ki ne umre. Najde svoje mesto v času. Prebereš jo in se ti vtisne v spomin. Potem jo odložiš in tam ostane. Za pozneje...

Prav. Napisal ti bom njegovo zgodbo.

Nocoj, ko sem sam, ko so zvezde čudno mehke in bleščeče, ko Južni Križ tiho drsi preko sinjega južnega neba, oddaljen, nedosegljiv, pa vendar tako blizu, da bi ga prijel z roko. Vpija se vame, čutim kako počasi pronica vame njegov hladen žgoči lesk. Žge me bližina časa. Žge neoddaljenost brezčasa. Se ti ne zdi, da so trenutki, ko izginejo razdalje, ko se strnejo nasprotja, ko se zbližajo skrajnosti in je človeku, kot da ni nehal živeti, pa ne živi, kakor da se ni rodil, pa je že umrl. Visi nekje sredi pota, nekje kakor zadržan v medčasu, kjer ni ne življenja in ne smrti, pa vendar čuti oboje, čeprav ne more dognati kam spada. Da. To so trenutki, ko se za hip srečata v človeku dve skrajnosti, dva nasprotna si svetova. Ko človek stopi na ločnico, ko obe skrajnosti zanihata za celih tristošestdeset stopinj in se v dotičišču srečata začetek in konec. Smrt in življenje. Ni to vedno. So bežni trenutki. Neznaten curek časa, ki neslišno polzi med prsti.

In ko se bo ta droben curek ustavil?

Da, droben trenutek, samo droben trenutek. Lahko odpre ali zapre obdobja. Zaključí desetletja ali da zagona stoletju.

Se ti ne zdi čudno?

Ti se čudiš.

Tudi jaz sem se. Nikoli nisem polagal važnosti na droben trenutek, na tenek, neopazen curek časa. Često sem ga razmetaval kakor umazan drobiž, ki ti ga natakár vrne, ko si izpil kozarec vina. Pozabil sem na star, moder pregovor, ki pravi, da je čas zlato in da ga moraš izkoristiti, mu dati določeno vrednost,

ga izpolniti, da takrat, ko izplahni, nekaj ostane. Karkoli. Pa če samo droben spomin. Tudi spomin ima svojo vrednost.

Zakaj ti to pripovedujem?

To je jedro njegove zgodbe. Njegov začetek in konec. Njegov padeč in podvig. Čutim, ko pišem te vrste, kako me žge bližina časa. Se ti ne zdi, da gore trenutki, ki so ta hip, v tem drobnem curku časa, za nekoga odločilni?

Zdi se mi, da je curek zapel tiše, da se je ustavil.

Sta se strnili na ločnici dve skrajnosti, ko sta napravili polni krog tristošestdesetih stopinj in se srečali v dotičišču? Kaj bo? Začetek? Konec?

Južni križ hladno gori v globini sinjine in zdi se mi, kot da se mi od tam bliža njegov pogled. Hladen, kamenito trd in vročičen obenem. Zdi se mi, da je molk zazvenel. Kakor udarec kozarca ob steklenico, ko je izpil poslednji požirek in se suho zasmeljal.

★

Še danes ne vem, zakaj mi je zaupal to zgodbo. Ko sem se vrnil s potovanja, sem bil kakor prenapolnjen s čudno težo, kot prepoln nečesa trpkega in toplega obenem, kar mi je počasi, neopazno žgalo misli, me razjedalo in grenilo. Bil sem kakor preklan sam v sebi, kot nosilec teže, ki ti jo nekdo naloži na ramena in te potem pusti samega. Počutiš se kot nositelj tuje lastnine, pa ne veš kam bi odložil delež, ki ti ne pripada.

Spet slišim njegov suh smeh in žvenket kozarca ob steklenko.

“Zdaj mi bo laže. Zdi se mi, da mi bo laže, ko sem se izpovedal...”

To so njegove besede. Povedal mi jih je čisto tiho, ko se je, že nekoliko pijan, sklonil tik do mene, me prijel za ramo in me ošinil s čudno bleščečim pogledom. Nisem vedel ali je bila hudobija, ali je bila solza, ali boleost. Verjetno boleost, solza, ki jo je skrtil z nerodno kretnjo, ko je segel po steklenko in udaril z

njo po mizi ter si nalil kozarček. Zvrnil ga je v dušku, pocmokal z jezikom, in si z dlanjo zasenčil čelo, potem si je šel s prsti preko oči, kot da si je hotel odstraniti kopreno, ki mu je zastirala pogled.

To je konec zgodbe. Zgodilo se je to na brzovlaku, ki je trgal noč, ko je drvel preko pampe in se bližal Buenos Airesu. Izstopil je nekaj postaj pred prestolnico. Ko sem ostal sam, sem se zamislil. Pa nisem mogel urediti misli. Izstopil sem na naslednji postaji in se kakor v sanjah premikal med množico proti izhodu. Ko sem se vrnil domov, si me vprašala, če sem morda bolan, ali če sem utrujen od potovanja. Rekel sem ti, da ne. Hotel sem ti povedati njegovo zgodbo. Odložiti teži, ki jo je on naložil name. Imela si prav, da nisi hotela poslušati. Bolje je tako. Je to žalostna zgodba. Je to zgodba kakor poveljučana s solzo in grenko zavestjo greha in obžalovanja. Je zgodba dveh velikih, širokorazprtih oči otroka, ki so v grozi strmele v čas in iskale v njem to, kar je ugasnilo v trenutku, v hipu, ko se združijo skrajnosti in je človeku, kot da je nehal živeti, pa ni umrl, ko živi samo od upanja, neznatnega, ki tli z drobno iskro kakor tenek curek časa, ki izhlapi pod bežnim pogledom. Da, zgodba dveh širokorazprtih oči otroka, ki so okusile grozo, pa je niso razumele, ne doumele. Samo zaslutile so jo, pa je vztrepetal v njih kakor silno upanje, vroče in željno, hrepenenče v čas, v droben curek časa. Pa so ugasnile. Ker je prav tisti hip umrla zadnja trohica ljubezni. V času je ostala samo solza, ki je tiho spolzela preko osteklenelih velikih, še v smrti, v grozi preplašenih oči. In je ostala bol. Bol, ki se je rodila v času. Da. Je pač tako. Kar je v času rojeno, v času ostane kakor žalostna dediščina ali kot grenak spomin.

Slutim kako neslišno polzi čez sinje nočno nebo Južni križ. Slutim kako me žge bližina časa in zdi se mi, da spet slišim njegove tihe besede, ki trdo padajo vame.

“Zdaj mi bo lažje. Zdi se mi, da mi bo lažje, zdaj, ko sem se izpovedal.”

In vidim dvojce tihih, velikih, širokorazprtih oči otroka in vidim njegov vročično bleščoč se pogled, ki se je zavrtal vame in slišim kakor v zmedi curljajočih trenutkov časa žvenket kozarčka in njegov suh smeh in nikoli izkričan krik otroka, ko mu je preplašeno oko izstisnilo poslednjo solzo v čas, ko je umrla ljubezen.

Polagam kakor žalostno dediščino našega

časa to zgodbo v še nerojeni čas za spomin in v povelčanje.

★

Zdaj mi postaja laže. Opredeli sem misli. Besedo za besedo. Odlagam težo, ki mi jo je naložil. Ločil sem solzo od smeha. Bol od tihe skrite sreče. Natančno razlikujem ločnico med skrajnostmi, ki se pno v čas, v nas same, nas često ženejo v nasprotja. Da. Se ti ne zdi, da je človek često v nasprotju s samim seboj? Se ti ne zdi, da smo dejansko posoda dveh nasprotujočih si skrajnosti? Brezčasje je v nas in je čas, ki curlja v drobnem ali debelem curku v preteklost, ki je dejansko nič če je ne nedomestiš s spominom. In spomin? Da, spomin. Ta živi ali umrje, ako mu ne daš trajanja. In trajanje? Trajanje pa, namreč trajanje spomina, je pripeto na čas, in če temu trajanju ne daš duhovne vsebine, umre kakor vse, kar je v času rojeno. Spomin je majhna večnost v času, ker živi v duši, z dušo, vse dotlej, dokler se čas ne izlije dokončno v brezčasje.

V meni živi spomin zgodbe, ki jo pišem.

Se ti ne zdi, da strmi še potem, ko je umrl čas, ko je umrlo tisoče tihih curkov časa, tisočkrat in še več dvojce širokorazprtih, velikih oči otroka s poslednjo solzo groze in bolečine, ker je tisočkrat in še več umrla ljubezen?

★

Očividno se je hotel zblížati z mano. Sedel mi je nasproti. Udobno zleknjen, globoko pogreznjen v mehki sedež prvega razreda. Nekaj časa je raztreseno skoraj nejevoljno odgovarjal sosedu, ki je govoril v pojočem cordobskem narečju. Potem je oni zaspal. Pogledal je preko rame in se zadovoljno namuznil. Začel se je presedati, tako da me je nehote butnil s kolenom in se mi je oprostil. Zdelo se mi je, da je to storil hote, kot da me je hotel izzvati na pogovor. Dolgočasil sem se in mi je bilo kar dobrodošlo, da bi izmenjala nekaj besed. Privoščil sem mu besedo. In jo je zagrabil, strastno, kot da bi že ves čas čakal na priložnost kako bi se z mano zapletel v pogovor. Istočasno pa, kot da bi se obotavljal, je odprl okno in se sklonil v noč ter se zastrmel v pampo. Tam daleč zunaj so bežale kakor preplašene tihe sence raztresenih rančov, velikih čaker in samotnih ombujev in redke oddaljene luči. Pampa. Bežala je kakor pred

ljudmi, kot da se je hotela umakniti človeku v svoj tihi sen, razprostrt med krajnostmi daljav.

"Rad imam pampo." je rekel.

"Rad jo imam. Tihi molk, daljave, kjer je človeku nekam laže. Se vam ne zdi, da se v človeku nekaj sprosti, se raztegne v širino, tako, da so nasprotja v njem kakor otopela, manj ostra?"

Ko je to rekel, se je spet sklonil v noč. Njegov obraz je bil v senci, pa se mi je zazdelo, da je na njem nekaj zatrzalo, ga presekało, kakor da se je spomnil nečesa trpkega, neprijetnega. Ko se je okrenil k meni, mu je na obličju trepetalo kakor tiha senca.

"Mnogo potujete?" je vprašal nenadoma brez zveze, kot da je zgubil nit prejšnjih misli.

Odgovoril sem mu in potem sva dognala, da sva rojaka. Do takrat sva govčila v španščini, potem sva začela v slovenščini. Njegov sosed se je zbudil in prisluhnil nerazumljivi govoricici. Potem si je potegnil klobuk globoko na oči, se zleknil, kolikor je pač mogoče udobno, in zaspal ponovno. Midva sva govorila nekaj časa o splošnih vprašanjih. Čez čas je kakor naveličan vstal in me povabil v jedilni vagon. Naročil je whisky. Ob prvem kozarčku je postal zamišljen. Vrtel je kozarček med prsti in gledal molče mrko predse. Kot da bi bil v zadregi za besedo. Potem je natočil drugič, dvignil kozarček proti luči, ga izpraznil v duško in ga trdo postavil na mizo.

"Se vam ne zdi, da je življenje pravzaprav kruto z nami? Rekel bi, da prav kruto..." je nenadoma zdrdral, kakor da se je bal, da bi se mu zataknila beseda in bi moral obdržati zase misel, ki ga je razjedala.

Ker mu nisem akorej odgovoril in ker je moral opazil, da me je presenetil, je popravil.

"Ne jemljite dobesedno. Hotel sem reči, da je v nas nekaj, kar nas često, proti naši volji pahne iz tira, nas postavi med dve skrajnosti, prav v središče dogajanja in da nazadnje moramo, proti svoji volji, sprožiti dejanje ali dogodke..."

Pomolčal je za hip, me ostro pogledal v oči, kot da je iskal odmeva svojih besed, pa verjetno ni pričakoval odgovora, ker je takoj nadaljeval. Opazil sem, da je hotel govoriti, da mu je nekaj ležalo na duši, da je hotel odložiti breme, se sprostiti. Zato sem molčal. Moj molk ga je vzpodbudil. Ali bolje rečeno izzval.

Zapletal se je vedno globlje v svojem razglabljanju. Ker sem bil utrujen, sem ga poslušal pol bede, z napol priprtimi očmi. Slišal sem kako je od časa do časa zažvenketal kozarček.

"Pa ni to, da bi človek hotel načrtno povzročiti dogajanje ali dejanje. Često opažam, da je v nas ljudeh neka tretja sila, ki v gotovih, danih trenutkih odloča proti našim čustvom, proti našemu razumu in v nasprotju z našim hotenjem. V tem primeru, recimo, ko človek nečesa noče storiti, ne po vesti, ne po čustvih, ne po razumu, pa kljub temu stori in se potem, pozneje, ko se je dejanje že odigralo in že leže pred nami posledice, zastonj sprahuje, zakaj je storil, ko vendar ni hotel? Kaj rečete na to?"

Vprašanje je obviselo med nama in se bočilo kakor ost proti meni.

"Tretja sila?" sem vprašal.

Dvignil je roko.

"Vem, kaj boste rekli." je dejal in se zasmejal.

"Podzavestno v nas ljudeh živi in tli nagneenje k dobremu ali slabemu. Ampak često ni ne eno ne drugo, kar deluje. Je mnogokrat, ko človek ostane samo nepristranski, ko noče ne dobro ne slabo. Ima človek pravico do tega, recimo biti nevtralen, ko gre za gotovo zadevo? Se vam nikoli ni zgodilo, da se vam je zdelo, da niste dolžan ničesar storiti, pa vas je potem razjedala vest zakaj niste storili, ko se je izkazalo, da je prav zaradi vaše nevtralnosti nekdo moral trpeti? Seveda, to je vse trenutnega značaja. Ko odločitev pade v hipu, ko ne računate s posledicami. Kaj poročete na to?"

Spet je zažvenketal kozarček.

Sklonil se je globoko preko mize in se zastrmel vame.

"Recite. Nekdo je potreboval vaše pomoči, pa mu je niste hoteli dati. Ne. Bolje rečeno, enostavno mu je niste dali, ker niste smatrali, da jo resno potrebuje. Potem pa so prišle posledice. Recimo smrt. Seveda, vi niste pomislili, niti niste bili prepričani, da bo dejanje padlo v skrajnost. Ste v tem primeru krivi?"

Spet je točil in pil. Prav takrat je prišel mimo sprevodnik in napovedal z visokim pojočim glasom postajo in da bo vlak stal pol ure. Takoj nato so začele škripati zavore in čez nekaj minut se je vlak ustavil. On se ni premaknil. Sedel je kakor izklesan za mizo in nemo strmel predse. Verjetno tudi ni pričakoval odgovora na zadnje vprašanje. Samo

vprašal me je, če bom izstopil in me prosil, naj mu kupim časopis. Vstal sem in stopil na širok razsvetljen pločnik. Počutil sem se utrujenega. Leglo je name kakor nevidna teža, kakor temna zagonetka, ki jo je položil name. Nočni zrak mi je dobro del in začel sem kratak sprehod do odhoda vlaka.

Južni križ je zašel nekam za redke oblake. Nočno nebo se je jelo oblačiti.

★

Spet smo drveli v noč. On je sedel še vedno za mizo v jedilnem vagonu. Nekoliko bolj sključen kot sem ga pustil. Ko sem se vrnil in me je zagledal, je samo pokazal na sedež. Šele čez čas me je spet pogledal, znak, da je hotel nekaj reči. Zganil se je. Njegove kretnje so bile ohlapne. Na pol prazna steklenka je stala na mizi. Pa je še točil.

"Rad potujem..." je rekel nenadoma.

"In večkrat se odpravim. Včasih tudi ženi ne povem. Tako človek ubeži samemu sebi, ljudem. Rad sem sam. Pa ne sam sredi ljudi. Sam, razumete, sam, popolnoma sam. Daleč od ljudi".

Nenadoma se je suho zasmel.

"Pravzaprav sam sem bil некоč. Zdaj nisem več. Z menoj hodi nekaj, čemur ne vem imena. Ne vem kaj je... Ne vem... Ne. Kaj govorim?"

Zastrmel se je vame, pogled mu je bil vročičen.

"Naj bo. Zdaj je itak vseeno. To mora končati..."

Ni rekel meni. Govoril je samemu sebi.

"Verjemite, da nisem imel namena govoriti. Resnično vam rečem. Pa je čisto, da postopam v nasprotju s samim seboj. Res, nisem imel namena govoriti o teh stvareh. Vi me ne poznate. Ni važno moje ime. Tudi moje žene ne poznate."

Spet se je zastrmel vame. Pa je takoj nadaljeval.

"Lepa ženska je. To vam lahko rečem. Osem let sva se iskala. Revna sva bila. Hotel sem denarja. Razumete? Hotel sem živeti. Delal sem noč in dan. Moj poklic? Inženir. Ko sva se poročila, sem bil prilično bogat. Hiša, velika hiša z velikim vrtom. Na samem. Nikoli nisem maral družbe. Razumete? Hiša na samem. Kot nalašč za vlom. Vlomili so. Žena sama doma. Posilstvo. In potem? Otrok..."

Obmolnil je, kot da se mu je v grlu nekaj zavozljalo. Segel je po pijači.

"In še nekaj", je dejal čez čas.

"Žena je sprejela neprostovoljni greh nase, vdala se je v božjo voljo".

Potem se je sklonil tik do mene.

"Jaz sem kakor suha veja. Kot drevo, ki ne more roditi sadu..."

Nenadoma mu je presekala obličje tiha senca. V očeh se mu je vlažno zasvetilo. Zakrillil je z rokami, se naslonil na mizo in zaspal.

★

Lístal sem časopis. On je špal. Čez dobro uro se je zbudil. Brez besede je segel po pijači. Bil je v tistem hipu čudno zabuhel, ves rdeč v obraz in je globoko zajemal sapo.

"Duši me", je rekel.

"Se vam ne zdi, da je ozračje nekam težko, vlažno?"

Vstal je, ne da bi pričakoval odgovora, se prestopil in spet sedel. Kakor človek, ki se je vrnil od nekod daleč, in je po dolgem času srečal znanca.

"Stvari so čudno enostavne", je rekel.

Bil je v tistem hipu popolnoma spremenjen, ves drugačen, nekam vdano predan nečemu. Kakor prežet z nekim čudnim nemiro, ki ga pa ni vznemirjal. Nasprotno. Zdelo se mi je, kakor da je bila v skrajnosti njegovih kretenj umirjenost, ki je pri njem ves čas nisem opazil. Tudi na dnu besed je bilo nekaj pomirjujočega, vdanega. Je prešel duševno krizo? Je prišlo, priklopelo do viška vse, kar je v njem valovilo, greblo, žgalo in bičalo njegovo notranjost?... Je pač tako. Ko je mera polna, prepolna, vzkipi in potem je človek kakor neobčutljiv, kakor omamljen. Takrat, ko bolečina ni več bolečina, ko solza ni več solza, ko groza ni več groza, ker je vse padlo v skrajnost. In tam kjer neha skrajnost, ostane samo molk, praznота.

"Kakor sem rekel. Stvari so čudno enostavne", je spet položil besedo predme.

"Stvari same na sebi, razumete? Vse, kar se potem, pozneje zaplete, zavozlja, ni naravni potek. Mi ljudje jih zavozljamo, zapletemo, poženemo navadno preprosto dogajanje v skrajnost, kamor pravzaprav ne spada. Zato potem posledice. Je to, bi rekel, posilni poseg v nekaj, kar ima že svojo določeno pot, vsebino in mi hočemo to iztiriti, da potem lahko ponovno, dogodke ali dogajanja, ali imenujete to kakor se vam zdi pravilneje, postavimo na svoj tir. To je zmotno, zgrešeno potekanje dogajanja. To je čudna ambicija ljudi. Morda,

zato, da potem spoznajo, da so napačno ravnali. Ne vem. Vem pa, da je čisto postopanje ljudi blazno. Često je poseg v dogodke, samo poseg v otipljivo, vidno naravo, ker v svoji blaznosti menijo, da bodo s tem dejanjem dokončno iztirili dogodke, ki jim niso všeč, pozabljajo pa, da obstoja še drug svet, ki si ga ni moči podvreči, ne iztiriti. Kaj porečete na to? Ni vse to tako jasno, preprosto, enostavno?"

Tudi to pot sem opazil, da ni pričakoval odgovora. Dvignil je roko, kot da je hotel reči, da naj počakam. Zazvenčal je kozarček in trdo je postavil steklenico na mizo. V molku, ki je nastal za hip, sem slišal samo enakomerno drdranje koles, ki so tolkla ob železni tir.

"Če bi zdaj iztirili, bi to bil posilni poseg v določeno dogajanje..." sem nehote pomislil na njegovo razglabljanje.

"Povedal vam bom nekaj", je spet nenadoma spregovoril.

"Na stvari sami ne bom spremenil ničesar. Ne pričakujem vašega mnenja. Kajti stvar sama na sebi je jasna, enostavna."

Trdo, nerodno je udaril ob steklenico. Opazil sem, da se mu je tresla roka. Tudi v glasu mu je zagorel nemir.

"Ste poročen. Imate otroka. Ni nujno, da je vaš. Recimo, da živi pri vas. Vi ste ga redili. Razumete? Otrok. Z velikimi, lepimi očmi, ki so polne čudne lepote, smeha, žeje po ljubezni, polne pričakovanja po odkritjih, ker še ne razumejo, ker ne poznajo življenja. Ker verujejo v nekaj lepega, kar dejansko v življenju ne obstoja. Razumete? Zveste, tople oči otroka. Nedorodne, bi rekel. Da, zdi se mi, da nedorodne. In recimo: Otrok zboli. Nevarno zboli. Stoji kakor na ločnici med življenjem in smrtjo. Nebogljeno steguje drobne roke kakor da išče opore, zaščite. Oči velike. Kakor v grozi širokorazprte strme v vas in prosijo pomoči. Niste še doživeli tega? Kako vam je bilo pri srcu? Se vam ne zdi, da bi človek jokal, da se mu v grlu nabira kakor trd vozec? Velike v grozi širokorazprte oči otroka, ki so okusile grozo, ki so občutile strah in strme tople, mehke, proseče, kakor so lahko samo oči otroka, proseče in hvaležne obenem..."

Prenehal je. V njem se je nekaj prelomilo. Kakor, da se je zrušilo nekaj, kot da se je sklonil sam vase, pred nečem strašnim in ve-

ličastnim obenem. Potem je nadaljeval tiho, komaj slišno.

"Razumete? Štiri leta mu je bilo. Otroku. In imel me je rad. Tudi jaz, čeprav mu nisem bil oče. Samo véasih, redkokdaj, se je v meni nekaj zbudilo. Ne prezir, ne sovraštvo... Ne vem imena občutju... Rekel sem vam. Sem kakor drevo, ki ne more roditi sadu... Ampak... Pustimo... Otrok. Zdrav. Igral se je na vrtu... Potem... potem... je zakričal... Visoko je dvignil drobno, mehko ročico... Oh! Kača je visela na njej... Strupe na kača... Zamahnil je z roko... Samo drobna črna pika nad drobnim zapestjem... Razumete? Drobna črna pika... Rastla je, se širila v vedno večje vijoličaste kolobarje... Odprl sem garažo. In prav takrat se je v meni zbudilo tisto... samo za droben hip... Razumete? Prekrel sem tisti hip časa... Prekrel... Avto ni vžgal. Ni. Prevzelo me je kakor čudno ugodje. V meni je vstalo dvoje vzporednih občutij... Tisto neznano in čudna otopelost. Nisem se premaknil. Ni bencina, verjetno, sem si rekel. Kaj hočem. Vedel sem, da je kačji pik smrtno nevaren. Pa se nisem premaknil. Zazdelo se mi je celo, da sem ves čas od trenutka, ko sem ga prvič zagledal, ko se je rodil, čakal samo tega, takšnega dogajanja, da me je ta misel prerastla, podzavestno, me napolnila... O, Bog! Razumete vi to?... Vem, da ne morete razumeti... Tudi jaz ne... Potem je bilo prepozno. Zadostoval je samo droben tenek curek časa. Videl sem samo velike, mehke, tople oči otroka, ki so proseče zrle vame. V njih nerazumljiva groza... In mehke kakor komaj spočeta tiha ljubezen... Takrat se je v meni spet zbudilo tisto drobno toplo čustvo, drobna trohica toplote... Skočil sem v garažo. Avto je vžgal. Razumete? Ni bilo bencina? Kaj še. Bil je. Ko sem se vrnil k otroku, da bi ga dvignil, je že potočil poslednjo solzo... Si predstavljate? Razumete?"

Trdo me je prijel za ovratnik in me stresel. "Razumete? Dvoje velikih, širokorazprtih oči otroka, ki so potočile poslednjo solzo. Solzo, ki je spolzela preko osteklenelih, velikih, še v smrti, v grozi, preplašenih oči otroka, ker je prav tisti hip umrla zadnja trohica ljubezni..."

Potem je obmolknil. Čudno ohlapno se je sključil na sedežu in izpil poslednji požirek. V molk je zazvenčal prazen kozarček ob prazno steklenico.

"Zdaj mi bo laže, zdi se mi, Ńa mi bo zdaj laže, ko sem se izpovedal..." je dejal s pijanim, bolnim glasom in se suho zasmeljal.

Nekaj tednov pozneje sem bral v časopisu. Čudno pretresljivo zgodbo. Tudi policija je ni mogla pojasniti. Našli so na pokopališču človeka brez osebnih podatkov. Kdo je bil? Nihče ni vedel. Krčevito se je oklepal groba in še potem, ko so ga mrtvega dvignili, je v sklenjenih pesteh tiščal vlažno črno prst, kot da je

hotel priviti nase, objeti razpadajoče, drobno telo otroka, čigar ime je z zlatimi črkami kamnosek vklesal v bel marmor.

Možganska kap. To je ugotovil policijski zdravnik. In nič več.

Ko sem odložil časopis, se mi je zazdelo, da je zastrmelo vame dvoje širokorazprtih, velikih oči otroka in kot da se je izza mastnih črk časopisnega poročila zasvetil njegov vročičen pogled in kakor da sem zaslišal žvenket kozarca in njegov suh smeh.

ZDRAVKO NOVAK

Šotor številka 216.

(Štirinajsto poglavje romana "ČAKALNICA SMRTI")

Roman "Čakalnica smrti" opisuje trpljenje Slovencev v koncentracijskem taborišču na otoku Rabu, kjer so Italijani skoro dobesedno izstradali okoli dvanajst tisoč slovenskih mož, žena in otrok. Prepričan sem, da je samo roman tista slovstvena zvrst, ki lahko najbolj živo in resnično opiše to, kar se je na Rabu dejansko dogajalo. Vso grozoto Raba sem sam osebno doživljal in prenašal.

Avtor

Prvi interniranci na Rabu so bili tisti partizani, ki so se predali Lahom pri roški ofenzivi. Obljubili so namreč, da bodo podarili življenje vsakemu partizanu, ki se bo svobodno predal z orožjem ali pa brez orožja. Vseh teh potem niso pustili domov, ampak so zanje zgradili koncentracijsko taborišče na Rabu. Prvi interniranci so prispeli na Rab meseca julija 1942. Taborišče takrat še ni bilo dograjeno in ograjeno. Dokončati so ga morali delno partizani, delno pa neka laška firma na Reki.

Ko je začelo taborišče posloovati, so Lahí prepustili nekaterá manj važna opravila pri vodstvu taborišča partizanom. Tako so jih postavili za kuharje, v sektorske pisarne in kot predelavce pri taboriščnih delih.

Partizanov je bilo na Rabu razmeroma le

malo, bilo pa jih je dovolj, da so lahko zasedli vsa taka mesta, na katerih so potem lahko izkoriščali večino, ki je bila protikomunistična.

Ko je laški vojak privedel novih sto internirancev v taborišče, jih je vodil najprej do taboriščne pisarne. Pisarna je bila nastanjena pod velikim zelenim šotorom. Prednja stran je bila podprta s štirimi lesenimi drogovi. Pred vhomom je bilo nekoliko strehe, da je izgledalo, kot baldahin. Vhod sta pa zagrinjali dve krili. Imeli so vtis, da stoje pred šotorom turškega poglavarja.

Pred vhomom pod baldahinom se je kmalu prikazal mlad fant, ki se je obnašal precej oblastveno. Morda je imel občutek, da je poglavar kake turške vojske.

Najprej je popisal imena vseh, nato pa zopet

izginil v šotoru. Naslednji trenutek pa se je že vrnil in zarežal:

"Tu počakajte! Da mi nihče nikamor ne zgine!"

Ko se je vrnil, je klical vsakega posebej po imenu s pristavkom, v kateri sektor in šotor je dodeljen. Napenjali so ušesa, da bi česa ne preslišali, kajti spraševati ni bilo varno.

"Jože Olup, 4. sektor, šotor števil. 55; Klančar Karel, Tine Trpin, 4. sektor, šotor številka 216."

"Škoda, da ne bomo skupaj", je dejal Tine Jožetu.

"Bomo pa hodili drug k drugemu na obisk."

Ko je končal s tem razporedom je zaklical:

"Sedaj pa vsi za menoj!"

Mogočno je hodil po taborišču, kot bi bilo njegovo. Interniranci so pa capljali za njim. Vsakega posebej je vodil v šotor, kamor je pač kdo spadal.

"Tu je vajin šotor", je dejal pisar, "vsa nadaljna navodila boste pa dobili od desetarja ali pa v sektorski pisarni."

Obrnil se je in šel.

Klančar in Tine sta stala pred šotorom in gledala okoli sebe. V šotoru ni bilo nikogar. Nista vedela, kaj naj sedaj začneta. Edina zatočišča internirancev na Rabu so bili mali šotori. V vsak šotor so določili po šest mož. Ležati so morali tako, da so imeli glave ob zunanjih končnih stenah šotora, noge pa skupaj po sredini. Šotor je bil širok točno toliko kot trije možje preko ramen. Prtljago je moral vsak spraviti pod vzglavje.

V šotoru ni bilo drugega kot nekaj s slamo pomešanega prahu. Nista se mogla odločiti, da bi vstopila v "novo" stanovanje.

"Novi po porcije!" je kričal mlad fant, ki je stal pred pisarno 4. sektorja. Gotovo je bil sektorski pisar.

Klančarju in Tinetu ni bilo treba dvakrat reči. Ves čas, kar sta od doma, sta morala jesti iz tujih posod, ker nista imela ničesar s seboj. Podala sta se proti sektorski pisarni. Bila sta med prvimi. Postavila sta se v vrsto. Pisar je zapisal imeni in izročil vsakemu vojaško porcijo, kakršno sta imela kot jugoslovanska vojaka. Tine je vrgel svoj nahrbtnik v šotor in hitel s porcijo v barako z vodovodom.

Na vsakem koncu taborišča je bila dolga baraka, ki je imela kar precej pip. Ali je bila

to umivalnica ali pralnica, Tine ni vedel. Naj brže je služila obema namenoma. Voda je bila zaprta. Le iz posameznih pip je počasi curljala. Bilo je je dovolj, da je Tine lahko pomil porcijo.

Ko se je vrnil, je neki človek klical skupaj internirance. Bližal se je čas kosila. Postavil jih je lepo v vrsto, nato pa popisal njih imena. Nato jih je preštel. Nekaj jih je manjkalo, pa so kmalu prišli. Ko so bili vsi zbrani, je dejal:

"Zvečer, ko bo hladneje, vam bom razložil dnevni red. Ob šestih bodite vsi zbrani, da vas ne bom iskal okoli."

Prinesli so velik kotel — po sredini prežagan bencinski sod — poln juhe. Pokrita je bila z lepo rdečo paradižnikovo mezgo in masto.

Primažal se je debel kuhar z veliko zajemalko v roki. Bil je brez srajce in ogorel od sonca. Podoben je bil zamorcu.

Vsi so zijali vanj. Bilo mu je nerodno. Začel je deliti hrano. Vsak je dobil zajemalko juhe, v kateri je plavalo nekaj makaronov.

Tine ga je ves čas opazoval.

"Hudič, kaj pa zijaš vame? Ali še nikoli nisi videl nobenega človeka?" se je kuhar zadržal nad Tinetom.

"Sem, pa takega kot si ti še ne!" mu je vrnil Tine.

Kuharja je to ujezilo in je vrgel proti Tinetu zajemalko, s katero je delil juho. Tine je bil na to pripravljen in se je pravočasno sklonil, da je zletela zajemalka daleč proč in zadela nekoga v roko, mu izbila iz rok porcijo, da se je opekel z vrelo juho.

Nastal je vrišč. Tine je vedel, da se ni dobro bosti s tem človekom, zato se mu je skrtil.

Popoldne je prišel na obisk Jože.

"Kaj ste imeli pa danes za kosilo?" je vprašal.

"Juho in makarone!"

"Pri nas smo imeli pa "strahove"!"

"Strahove? Kakšne strahove?"

"Strahovi so makaroni. Tako smo jih krstili na našem koncu. To pa zato, ker so znotraj votli od zunaj jih pa nič ni."

"Če nas bodo tako futrali, bomo kmalu postali lepi."

Pogovor je prešel na Tinetov slučaj.

"Po kuhinjah in pisarnah imamo same bivše

partizane. Mislim, da nam bodo ti še bolj kri pili kot Lah,“ je dejal Klančar.

“Mislijo, da so še vedno v hosti. Takega stopanja jih bo treba odvaditi.”

“Samo kako?” je vprašal nekdo.

“Tako, kakor bo bolje zaleгло.”

* * *

Proti večeru je vročina nekoliko popustila.

Ob petih so kar po šotorih delili hrano: majhen hlebček kruha, košček sira in vsakemu eno hruško.

Ob šestih so dobili, kakor opoldne, zajemalko juhe.

Po večerji je bil objavljen zbor interniran-
cev. Mož, ki je imel neko komando, kakšna je bila njegova funkcija, še ni bilo znano, je začel govoriti:

“Vsem skupaj bi rad povedal nekatere stvari, ki jih morate vedeti, zaradi reda in ravnanja. Taborišče je razdeljeno v tri dele: sprejemno taborišče, od koder je večina danes prišla; zdolaj pod cesto je žensko taborišče za ženske, otroke, invalide in bolehne ljudi. Mi smo pa v glavnem taborišču. Razdeljeno je v štiri sektorje, katerih naravna meja je cesta, ki je zgrajena v obliki križa. V sredini, kjer se ceste križajo, je velik trg.

“To je “Trg lakote”, se je oglasil nekdo.

“Na južnem koncu sta na vsaki strani ceste prvi in drugi sektor, tu na griču pa tretji in

četrti sektor. Mi spadamo v četrti sektor. Sektorji so razdeljeni na desetine. Vsak desetar ima po šest šotorov in v vsakem šotoru je po šest mož. Mene so postavili za desetarja. Moje ime je Franc Repar, po poklicu sem kmet, doma sem pa iz Šmarja pri Ljubljani. Ako ima kdo kako željo ali pritožbo, jo lahko vsak čas meni izrazi. Stanujem v zadnjem šotoru na koncu te vrste.

Več desetih skupaj predstavlja grupo. To da ni tako važno, le toliko, da veste. Važnejše pa je tole, kar vam bom sedaj povedal glede hrane: v enem kotlu se kuha za tri desetine ali 108 mož. Da pa ena desetina ne bi dobivala samo mastno hrano, druga pa samo vodo, tretja pa samo gosto, zato je urejeno tako, da je vsak tretji dan vsaka desetina prva pred kotlom. Ta desetina dobi tudi ves ostanek, ki se desetini razdeli v obliki dodatka. Pazite sedaj v katero desetino kdo spada in kateri dan je njegova desetina prva, druga ali zadnja pred kotlom. Držite se reda, vsak nered, prepir ali pretep nam more samo škodovati.”

Pred šotorom številka 216 se je po sestanku zbralo vseh šest stanovalcev: Karel Klančar, Tine Trpin, Jože Mulh, ki je bil doma iz Dobrniča, Drago iz Polja, Muhar Maks iz Vevč in pa neki Kulovec Alfonz. Ako vpoštevamo še njihove poklice — Klančarja in Tineta poznamo, Mulh je bil kmet, Drago delavec v papirnici, Muhar je bil trg. pomočnik, Kulovec pa filozof.

Pravdarji

Stari Kodrin je bil mlinar. Tam doli na Savi je klopotal njegov mlin noč in dan, kajti mletja je imel Kodrin vedno dovolj. Seveda, do prvega mlina višje gori je bilo precej daleč, do spodnjega, nižje doli, pa še celo. Poleg tega pa je bil Kodrinov mlin na glasu, da napravi najboljšo moko in da jemlje pošteno merico. Bil pa je Kodrin tudi župan. I, seveda, kdo drugi pa bi naj bil? Nihče drugi v občini namreč ni imel toliko časa za take posle, kakor prav on. Starejši sin se je izšolal in je bil že za profesorja v Ljubljani, mlajši pa se je pred nekaj leti vrnil od vojakov in poslej že gospodaril sam, ne da bi se mu stari kaj prida vtilkal vmes, četudi mu dokončno še ni prepustil vajeti. Pa je bilo obema prav tako. Mladi si namreč še ni izbral neveste, pa se mu ni mudilo s prepisom, staremu pa se tudi še ni hotelo v zapeček, ker se je le predobro zavedal, da bo potem zadnji v občini, dočim je bil sedaj prvi. Stara Kodrinka je bila tudi še močna in trdna dovolj in je gospodinjala tako dobro, da si tudi mladi boljše gospodinje ni mogel želeči.

Stari Kodrin je rad županil, kar je bilo v tistih časih še pred prvo svetovno vojsko prava redkost. Toda časa je imel dovolj, pa mu je bilo županovanje najboljši izgovor, da jo je vsaj enkrat na teden, če že ne večkrat, potegnil v Ljubljano kjer je imel znancev več kot dovolj in kjer so v marsikateri gostilni le točili mnogo boljše kapljico kakor pa v domači vasi. Kodrin ni bil pijanec, kje pa, toda kupica res dobrega vina se mu je vedno prilegla.

Doma je stari Kodrin najraje posedal na klopici pred mlinom, kadil svojo pipo, ki jo je odložil samo zvečer, ko je šel spat ter govoril in se šalil z vsakomur, ki je pripeljal v mlin ali pa prišel po mletje. Dobre volje je bil namreč stari Kodrin vedno in za ušesi jih je imel, da je spravil vsakega v smeh, pa če je še s tako kislim obrazom prišel v mlin. Zato pa so ga tudi imeli ljudje radi in vozili raje v njegov mlin celo tisti, ki so imeli bližje drugam. Tudi županoval in uradoval je Kodrin

najraje kar na klopici pred mlinom. Sicer pa v tistih časih z županovanjem ni bilo toliko posla, pa zato manjše občine niso imele posebne občinske pisarne, in je župan uradoval navadno kar doma.

Tako je nekega zgodnjega poletnega dne stari Kodrin, mlinar in župan, pri najboljši volji po stari navadi zopet sedel na klopici pred mlinom in vlekkel iz svoje pipe, da so mu gosti oblaki dima kolobarili okoli glave. Prijetna senca je bila tam in kar dobro mu je dela, kajti vročina je že pritiskala, četudi je poletje šele začelo. Dolgčas mu je bilo in željno se je oziral v klanec, če bo kdo privozil v mlin, pa tudi kaki "občinski posli" bi mu prišli prav. Takih poslov je imel Kodrin navadno več kot drugi župani, kajti za zelo premetenega je veljal pri svojih sovaščanih, pa so se zato radi k njemu zatekali po nasvete v vseh mogočih in nemogočih zadevah, ki često z županovanjem niso imele prav nobenega posla. Tudi marsikateri prepir med vaščani je že izravnal in razsodil stari Kodrin, morda bolje, prav gotovo pa ceneje, kakor bi bila storila to cesarska sodnija v Ljubljani.

Zopet se je ozrl po cesti navzgor in glej, prav ta hip je zavil voz v klanec. Kdo neki je to? I, seveda Kalinov konj je, dobro ga pozna, stara Kalinka pa sedi na vozu. Hm, čudno, kje pa je on, navadno je namreč Kalin sam pripeljal v mlin.

Voz je medtem že obstal pred mlinom.

"Bog daj dobrega, Kodrin," je pozdravila Kalinka, "to se ti gode, ko tako lepo sediš tu v senci, drugi pa ti delajo in opravljajo okoli hiše, v mlinu in na polju!"

"Prav imaš, Kalinka," je odvrnil Kodrin, "pa tudi tebi menda ni sile, ker imaš že odraslo hčer, ki opravi namesto tebe. Kar lepo sem k meni prisedi, mislim, da bova čeden par, četudi ne več tako mlad! Moja na vrtu tam za hišo nekaj brska, pa ne bo videla in tako tudi zamere ne bo. Kje pa imaš starega, da si danes sama pripeljala?"

“Kalinka je prisedla na klopico h Kodrinu”

Kalinka je medtem ročno zlezla z voza, četudi res ni bila več mlada in prisedla na klopico h Kodrinu:

“Prišla sem sama, ker moram govoriti s teboj, Kodrin. Nisem mogla drugače. Pomagati mi moraš—, če ne bo nesreča, strašna nesreča!”

“I, kaj pa se je zgodilo zopet? Pa se menda nisi sprla s starim in bi hotela sedaj proč od njega? Iz tega že ne bo nič, ker pri nas ločitve zakona še ne poznamo in ne priznamo.”

“Lahko tebi, ali meni danes res ni do šale. Kaj se je zgodilo? I, nič posebnega! Saj veš, tista nesrečna pravda s Kosom. Nekaj let se že vleče, pa je ni ne konca, ne kraja, sedaj pa še to, še to!”

“I, no, kaj pa vendar?”

“Saj ne vem, kako bi ti povedala! Veš, torej veš, včeraj sem zatekla našo Tinco s Kosovim Petrom na skednju. Lahko si misliš, kako sem ju nadrla! Pa sta mi priznala, da sta si že dolgo obljubljeni in da bosta skočila v tvoj jez, če se ne bosta mogla vzeti. Sedaj pa pomisli! Naša Tinca in Kosov Peter, ko smo si vendar radi tiste nesrečne pravde v laseh že nekaj let in zato o kaki taki zvezi Kos prav tako ne bo hotel nič slišati, kakor tudi moj stari ne. Pa bi ne bilo napačno! Prav čeden par bi bila, Tinca in Peter, in obe kmetiji bi prišli v eno roko, ker je naša Tinca Edinka, prav tako kakor je edinec tudi Kosov Peter. Sedaj pa je ta nesrečna pravda vmes! Nazadnje bi res še znala skočiti v vodo, mlada dva,

če se ne bosta mogla vzeti, ker sta prav taka trdobočneža, kakor stara dva. Res ne vem, kaj naj počnem. Prigovarjati staremu, bi prav toliko zaleglo, kakor metati bob v steno. Zato sem prišla k tebi, Kodrin. Če ti ne boš pomagal, drugi prav gotovo tudi ne bo in nesreča bo gotova.”

“Je, je, tista nesrečna pravda! Skušal sem ju že izmiriti, petelina, pa ni šlo, ker ima tvoj stari prav tako trdo butico, kakor Kos. Hm, hm, to bi bilo pa res preneumno, da bi moral na stara leta še mlade zaljubljenice loviti iz svojega jez!”

Kodrin se je zamislil. Na moč je vlekli iz svoje pipe, puhal goste oblake dima tja gori nekam pod nebesni svod, grbančil čelo, gledal nekam v daljavo in očividno nekaj težko razmišljal. Tista preklicana Kalin-Kosova pravda! Za kaj se je pravzaprav šlo? Za nič, za prazen nič! Kos je rad redil mnogo živine, pa je imel malo travnikov in mu je zato vedno primanjkovalo krme. Kalin pa je imel sena več kot dovolj, pa je zato dal pred leti Kosu v najem tisti travnik tam doli ob Savi, ne daleč nad Kodrinovim jezom. Toda že prvo leto ni bilo sreče. H koncu maja je nenadoma pritisnila silna vročina kar čez noč, da se je topil sneg v hribih kakor za stavo in je Sava hitro naraščala. Potem pa se je nekega dne še utrgal oblak tam gori nekje nad Kranjem, pa je Sava čisto ponorela. Narasla je in preplavila bregove, kakor še nikoli prej ne ob tem času. Preplavila je seveda tudi Kalinov travnik, ki ga je bil vzel v najem Kos in kjer je bila trava že skoro zrela. Nanesla je tam sipe in peska, tako, da o kaki košnji sena, da niti otave, za tisti leto ni bilo več govora. Kos je bil mnenja, da mu ni treba plačati najemnine, ker ni imel kaj kositi, Kalin pa je vztrajal na plačilu, češ, da povodenj njega nič ne briga. Beseda je dala besedo, potem jezo, pa sovraštvo in končno seveda tudi pravdo. Preje najboljša sosedna in prijatelja sta si postala največja sovražnika ter si nagajala, kjer sta le mogla. Vsak svojega odvetnika sta si najela v Ljubljani, od tiste vrste seveda, ki vedo vsako pravdo vleči in zavlačevati brez konca in kraja. Tako se je vleklo to pravdanje med Kalinom in Kosom že nekaj let. V škripce ju sicer še ni spravilo, ker sta bila oba dobro podložena, toda prihranki so jima pa le hitro kopneli. Za tistih nekaj goldinarjev najemnine že itak davno ni več šlo, kakor sta trdila oba, toda za pravico, pravico!

Dolgo je pihal Kodrin cele oblake dima iz svoje pipe ter srepro strmel nekam v daljavo. Končno pa se mu je le zopet razjasnil obraz. Naglo se je obrnil h Kalinki in kakor tako na pol v šali dejal:

"Kaj mi daš, Kalinka, če tisti nesrečni pravdi najpozneje v dveh tednih napravim konec?"

"O, ti, sveta božja Pomagalka, kaj naj ti vendar dam, ko pa imaš sam vsega dovolj! Če bi bila mlada, bi te objela ter stisnila k sebi in cmoknila na usta, da bi se ti kar kolena zašibila! Tako pa vem, da se že davno požvižgaš na vse to. Toda sveto ti obljubim, da ne bom nikoli več peljala v mlin nikomur drugam, kakor k tebi, pa tudi če bi mi jemal dvojno merico."

Kodrin se je nasmehnil. Vedel je namreč, da je Kalinka že večkrat poskusila peljati v mlin drugam in da je nekaj govorila okoli, da on, Kodrin, jemlje preveliko merico, pa se je le vedno zopet vrnila. I, seveda, tako lepo ostre, bele moke, kakor v njegovem mlinu, pač drugod ne znajo napraviti. Da, da, par zrn turške med pšenico dela včasih čudeže; toda je vedel in znal le on in pa sedaj njegov sin, Ivan, tudi, seveda. Sedaj pa je enkrat Kalinko le imel tam, kjer jo je hotel imeti.

"Prav, prav, Kalinka! Ali ne črhni nikomur niti besedice o tem, kar sva se menila, da vsega ne pokvariš."

"Brez skrbi bodi! Molčala bom, kakor vrata na skednju, četudi si sicer rada brusim jezik, kakor menda vsaka ženska. — Pa zdrav bodi!"

Zlezla je na voz, še kar spretno, četudi je bila precej obilna in pogrnala v klanec.

"V petek prihodnji teden bo zmloto," je še zaklical za njo Kodrinov Ivan, ki ji je bil medtem izpraznil voz in pravkar zopet stopil iz mlina.

Naslednji dan jo je stari Kodrin mahnil v Ljubljano. Poznal je tam nekaj odvetnikov, ki so še kot sošolci njegovega sina, profesorja, radi zahajali k njemu na počitnice in ostajali tudi po več tednov. Kakor doma so bili v mlinu in se tudi sedaj še radi oglašali na več dni, zlasti poleti, če je postalo le prevroče v Ljubljani. Zavil je naravnost k Dr. Kavki

"Dobro jutro navsezgodaj, Kodrin!" ga je prijazno pozdravil odvetnik. "Odkar sem lani ribaril v vašem jezeru, vas še nisem videl in me res veseli, da se enkrat le tudi vi oglasite pri meni. Kakšna sreča pa vas je pravzaprav prinesla v Ljubljano?"

"Sreča ali nesreča," je odvrnil Kodrin, "vsekakor potrebujem vaše pomoči, gospod doktor."

"Na to pa vedno lahko računate, oče Kodrin! Preveč dobrot sem že bil deležen v vaši gostoljubni hiši, da bi vam ne bil vedno na razpolago z vsem, kar je v moji moči."

"Vidite, sitnosti imam, gospod doktor! Od Kalina sem bil najel travnik više gori ob Savi. Že sem se veselil lepi košnji, ko je spomladi trava tako lepo odgnala. Pa se je h koncu maja nekega dne Sava razhujala, narasla čisto izredno za tisti čas, zaplavila travnik ter nanese tam sipe in peska, da je bilo po košnji sena in tudi otave za tisto leto. Sedaj pa seveda ne bi rad plačal najemnine za travnik, na katerim sploh nobene trave ni bilo."

"Bi tudi bil osel, če bi kaj plačal!"

"Ali bi me torej hoteli vi, gospod doktor, zastopati v tej zadevi?"

"Seveda, z veseljem in povem vam, da bova pravdo dobila, kakor bi mignil."

"Hm, veste, ne bi se rad tožaril. Nerodno je to za mlinarja. Pač pa bi vam pripeljal Kalina sem, da mu vi poveste in dopoveste, da nima pravice zahtevati nobene najemnine za opustošeni travnik in da bi izgubil pravdo kakor je dolg in širok, če bi tožil."

Dr. Kavki se je obesil nos, ker to ni bilo prav nič po njegovem okusu, toda kaj je hotel, mlinarju ni mogel odreči.

"Prav, kakor hočete! Pa mi ga pripeljite sem, kujona, da mu povem in dopovem, kaj je pravica!"

Zadovoljen je Kodrin odšel ter zavil naravnost okoli ogla v sosednjo ulico k dr. Kljunu, ki ga je prav tako kot starega znanca in dobrotnika nad vse prijazno sprejel.

Kodrin je odvetniku na kratko razložil, kako je bil dal lani travnik ob Savi tam gori nad jezom v najem posestniku Kosu, ki pa sedaj noče plačati najemnine, ker je v pozni spomladi Sava zaplavila in zanesla travnik, da ni imel kaj kositi.

"Ta bi bila pa lepa! Ne plačati najemnine! No, le čakaj, toživa ga, oče Kodrin in povem vam, da je ta pravda dobljena že v naprej."

Dr. Kljun si je že pripravil pisalo in papir, toda Kodrin ga je ustavil:

"Ne, tožil ne bi rad! Saj veste, ni dobro za mlinarja tožariti se s sosedi. Toda pripeljal bi vam Kosa sem, da mu poveste in dopoveste, kaj je prav in kaj ni in da bo izgubil, kakor dolg in širok, če se bo dal tožiti."

Dr. Kljunu sicer ni bilo nič kaj po volji ta-

ko, toda kaj je hotel? Kodrinu ni mogel odredi skromne prošnje, ne, Kodrinu prav gotovo ne.

"Dobro, če tako, pa tako! Kar pripeljite mi ga sem, mu jih že napovem, da mu bo kar šumelo v glavi in da bo plačal rad, pa še kako rad."

Prav zadovoljen se je odpravil Kodrin zopet nazaj domov. Niti na sejmišče ni pogledal, čeprav je bila sreda in v Ljubljani tržni dan.

Sreča mu je bila mila. Prav ko je hotel zaviti na stezo doli proti mlinu, mu je prišel nasproti Kalin, ki se je vračal s polja.

"Bog ga daj, Kodrin! Jo mahaš iz Ljubljane?"

"L, seveda, saj veš, županski posli!"

"Tudi jaz moram čim preje zopet enkrat pogledat tja. Radi pravde, saj veš, k nobenemu koncu ne gre."

"E, pa gre, ali k slabemu zate."

"Kaj praviš?" je skočil Kalin, kakor da ga je dregnil s šilom: "Kdo pa ti je to povedal?"

Kodrin se je nagnil zaupno k njemu in mu polglasno dopovedoval:

"Danes opoldne sem se oglasil v Mrakovi gostilni, saj veš, najboljši cviček se toči tam, pravi, pristni cviček iz Gadove peči. Na tega pa so v Ljubljani vsi nori, škriči in biriči pa še prav posebno, pa četudi je to čisto prav navadna šmarnica iz štajerske Prlekije. Zato ni čudno, da se je tudi nekaj odvetnikov in sodnikov prišlo krepčat s to žlahtno kapljico, ki jo je bil Mrak prav danes svežo nastavil. Pa so prisedli, ker me večinoma itak poznajo. O raznih pravadah so se menili, pa je eden omenil tudi tvojo, češ, da bo sedaj le že enkrat končana in da boš ti izgubil na celi črti."

"Čudno, moj odvetnik pa mi vedno zatrjuje, da bom prav gotovo dobil."

"Seveda", se je smejal Kodrin, "on pač mora govoriti tako, da te čim dalje vleče in čim več izvleče iz tebe. Vlekel te bo za nos, dokler bo le mogel."

Kalin je zaklel. Najraje bi jo bil kar z motiko na rami mahnil v Ljubljano nad svojega zagovornika, pa ga je Kodrin pomiril:

"Pri miru ga pusti, ti pravim, ker ti bo drago zaračunal prav vsako minuto, ki jo bo izgubil s teboj. Poputrišnjem pojdem zopet v Ljubljano, z menoj pojdi, popeljem te k mojemu znanecu, advokatu, ki dobro pozna tvojo pravdo in ki ti bo brezplačno, meni zavoljo, nalil res čí-tega vina!"

Kalin je bil hvaležen Kodrinu, da mu gre tako na roko in se je nekaj dni potem res odpravil z njim v Ljubljano.

Komaj sta vstopila pri Dr. Kavki, je odvetnik že nadrl Kalina:

"Človek božji, ali ste ponorel? Kako vendar morete zahtevati najemnino za nekaj, česar ni? Dali ste v najem travnik, to je kos zemlje, na katerem raste trava, ali ne? Kje pa je bila trava po povodnji? Pesek in sipa le je bila tam, trave pa ne več. Izginila je trava in z njo vred je ugasnila tudi najeminska pogodba. Razumete? Tu vam tudi najboljši odvetnik na svetu ne more pomagati in vsaka taka pravda je že v naprej izgubljena za vas."

Kalin je hotel nekaj ugovarjati, toda odvetnik je jezno odkimal in se zadril nad njim:

"Škoda vsake besede! Vzemite pamet v roke, dokler je še čas in poravnajte se mirnim potom, to je edini pameten nasvet, ki ga vam morem dati."

Kodrin je potegnil Kalina za rokav ter skozi vrata in ven na ulico. Da sta zvedela dovolj, je menil in da res ne kaže kratiti odvetniku še več dragega, da, res dragega časa.

Kalin je bil besen in je hotel po vsej sili nad svojega odvetnika, da mu razbije glavo, ker ga je tako dolgo vlekel za nos. Pa se je Kodrinu le posrečilo dopovedati mu, da bi bil le predrag tak "špas" in da je zato pametneje iti k Mraku ter si s pristnim cvičkom iz Gadove peči poplakniti jezo po grlu. On, Kodrin, da bo že spretno napeljal poravnavo s Kosom, da ne bo sramote, za kaj drugega se pa itak že davno več ne gre.

Naslednji teden je pripeljal Kodrin še Kosa k Dr. Kljunu. Ta se je šele izkazal! Nahrulil je Kosa, da se je ta skoro sesedel:

"Ali ste ob pamet? Da bi ne plačali najemnine za zemljišče, ki ste ga vzeli v najem? Ta bi bila pa lepa! Kaj pa briga najemodalca vaša škoda? Saj je ni on povzročil! Sava, Sava jo je povzročila, pa jo tožite in zahtevajte od nje odškodnino, če morete! Zakaj pa si niste zgradili svoje trave ali pa jo zavarovali proti povodnji? Kakšna pravica pa bi bila na svetu, če bi kdo lahko vzel kaj v najem, pa potem enostavno ne plačal najemnine? Spametujte se, dokle ni prepozno in tudi na dajte se tožiti za najemnino, ker tako pravdo morate izgubiti, kakor ste dolg in širok, pa tudi če bi vas zagovarjali vsi ljubljanski odvetniki. Plačajte hitro in se po-

ravnajte zlepa, če nočete z dolgoveznim pravdanjem sebe in svojih otrok spraviti na beraško palico!"

"Ta je pa dobra," je vzdihoval Kos, ki ga je bil Kodrin že izvlekel iz pisarne, "po tolikih letih, vseh komisijah in stroških pa sedaj taka polomija!"

Kodrin ga je tolažil, kakor je najbolje vedel in znal. Obljubil mu je, da bo že on naravnal poravnavo s Kalinom tako, da ne bo sramote. To je Kosa nekoliko potolažilo, za ostalo pa je poskrbel pristni cviček iz Gadove peči, ki se je točil tedaj v Mrakovi gostilni in kamor sta jo mahnila tudi naša dva možakarja.

Kodrin je držal svojo obljubo, ter pomiril zagrizena pravdarja in prav po salomonsko razsodil pravdo, ki ji vsi odvetniki in sodniki tako dolgo niso mogli ali pa niso hoteli najti konca.

Po jutranjem cerkvenem opraviilu ob nedeljah so se možakarji radi sešli v domači gostilni pri Kobilici in še kako pametno razdri, predno so se razšli na svoje domove. Gospodarji so navadno zasedli dolgo mizo ob steni, na čelu katere je sedel Kodrin kot župan, seveda. Od kar pa sta se Kalin in Kos pravdala, tudi nista več sedela skupno k mizi. Če je prišel prvi Kalin, je prisedel k veliki mizi, Kos, ki je prišel za njim, pa se je moral zadovoljiti s prostorom ob mali mizi v kotu, kamor so sicer sedali le boski kočarji in kamor mu je sledilo nekaj njegovih najboljših prijateljev, da mu ni bilo preveč dolgčas in da ni bil edini gospodar med kočarji. Če pa je prišel Kos prvi, je pač on sedel med gospodarje k veliki mizi in je moral Kalin, ki je prišel za njim, k mali med kočarje.

Tisto nedeljo potem, ko je tudi Kos dobil svoj pouk v Ljubljani, je prišel prvi v gostilno Kalin in sedel k veliki mizi, prav zraven Kodrina. Gospodarji, ki so prihajali, so prisedali drug za drugim in miza je bila že precej zasedena, ko jo je končno primahal tudi Kos. Obstal je sredi sobe, pogledal k veliki mizi in jo že mislil mahniti k mali, ko ga je ustavil Kodrin:

"Počakaj malo, Kos! Pa semkaj k nam prisedi, kakor se spodobi! S Kalinom pa se vendar že enkrat pobotajta in nehajta pitati jezične dohtarje po Ljubljani! Za kaj pa se vama pravzaprav gre? Za borih osemnajst goldinarjev najemnine za travnik, ki si ga ti, Kos, najel od Kalina. Ker pa je voda zanesla

travnik in nisi imel kaj kositi, seveda tudi nočeš plačati najemnine in prav imaš. Ti, Kalin, pa si mnenja, da Kos mora plačati najemnino, pa če je kosil ali ne in imaš tudi prav. Ker imata torej prav oba in je kriva vsega le Sava, ki pa je ni mogoče klicati na odgovor, bo zato le pošteno in prav, če trpita vsak polovice škode. Kos, daj Kalinu devet goldinarjev, pa si sezita v roke in si bodita zopet tako dobra prijatelja in soseda kakor nekdanj. Razpriti in pravdanja med vama pa naj bo konec enkrat za vselej. Ali je prav tako, možje?"

"Seveda je, prav in pošteno!" so pritrjevali možakarji.

Kos je potegnil listnico iz žepa in naštel na mizo pred Kalina devet goldinarjev. Kalin pa je vstal, pristopil h Kosu, pa sta si krepko stisnila desnici in res težko bi bilo reči, komu se je večji kamen odvalil od srca.

"Kobilica, štefan najboljšega na mizo!" je zaklical Kalin in zopet sedel.

"Pa še za moj račun enega!" je pristavil Kos in sedel po dolgem času zopet enkrat k isti mizi s Kalinom in to prav njemu nasproti.

Kos je po dolgem času zopet sedel k isti mizi s Kalinom in to prav njemu nasproti..."

Možje so pili ter se menili in še marsikatero pametno uganili, predno so se razšli. Da so pri tem tudi kako hudo rekli na račun odvetnikov in sodnije, menda ni treba še posebej poudariti. Vedno bolj glasni so postajali, seveda, Kalin in Kos sta štefan za štefanom klicala na mizo, govorili vse vprek in komaj eden drugemu pustili do besede.

"Kodrin," je vpil Komar, "ti si prav kakor je bil ranjki dr. Lenart na cesarski sodnji v Ljubljani. Prav kakor on, tudi ti daš vsakemu prav."

"Kaj pa je bilo z dr. Lenartom? Kaj posebnega pa veš o njem?" je vprašal Kalin.

"Vem le, kar mi je pravil ranjki Mihevc, Bog mu daj dobro," je odvrnil Komar, "saj ste ga poznali. O Miholovem bo dve leti, kar je šel pod ruše. V svoji koči tamle gori pod bregom je živel potem, ko je bil na pokojnini, prej pa je bil dolga leta sodni sluga v Ljubljani. Po mleko je hodil k nam, rad je poseidel in marsikatero posrečeno povedal o sodniji in njeni pravici. Tako je pripovedoval tudi o sodniku Lenartu, ki je bil splošno znan v Ljubljani kot dobičina prve vrste, ki je vedno skušal na miren način in brez sodbe poravnati vsako razprtijo. Tako je nekoč imel krojiti pravico dvema Izancema, ki sta se nekaj sprla, pa stepla in potem seveda takoj tudi tožila eden drugega. Kot zadnja ju je pustil in na poldne je že šlo, ko ju je Mihevc končno pripeljal pred sodnika. Misleč, da bo hitro končano, je obstal kar pri vratih, da bi potem zaprl in odšel k južini, kajti v želodcu mu je že krulilo, še bolj pa ga je dajala žeja.

Toda Izanci so ljudje svoje vrste.

Najprej je prvi na dolgo in široko pripovedoval, kako je bilo in v svesti si, da je pričal sodnika, h koncu samozavestno vprašal:

"Ali imam prav, gospod sodnik?"

Dr. Lenart pa je modro prikimal ter glasno pritrdil:

"Seveda imate prav."

Nato je drugi prav tako na dolgo in široko razlagal vso zadevo in tudi končal z vprašanjem:

"Ali imam prav, gospod sodnik?"

"Seveda imate prav!" mu je brez pomišljanja pritrdil sodnik.

To je bilo pa Mihevcu, ki je nestrpno čakal pri vratih, le preveč. Zarožljaj je s ključi, povzdignil svoj glas in zaklical:

"To pa vendar ni mogoče, gospod sodnik! Oba pa res ne moreta imeti prav."

Pa se ni nič razhudil stari dr. Lenart. Prav prijazno je pogledal Mihevca, mu prikimal in resno pritrdil:

"Seveda, tudi ti imaš prav."

Možje so prasnili v smeh, Kos pa je zabrusil Komarju:

"To si si pa dobro izmislil, Komar!"

"Jaz? Jaz si že nisem! Če si je Mihevc, pa seveda ne vem. Sam iz svoje izkušnje pa vem, da je bil dr. Lenart res nekam svoje vrste sodnik."

"Kaj sodnija, kaj sodniki, odvetniki, odvetniki, ti šele so pravi ptiči!" je vpil Ropret, ki

jim je bil posebno gorak, ker so ga pred leti skoro spravili ob kmetijo.

"Eh, kaj bi tisto," ga je dražil Srakar, "advokat pač pravdo vedno dobi, pa naj potem že plača ta ali oni."

"Seveda jo," se je hudoval Ropret, "zase jo že, pa četudi jo ti izgubiš, ki si ga najel! Zato pa razumen oče nikoli ne bo pustil svojega sina v advokate. Kodrin, ti se gotovo še spominjaš ranjkega Slivarja? Sina je dal v mestne šole in upal, da bo kdaj še novo mašo pel. Pa je ni. Ko se je imel odločiti, kam bi se obrnil, je povedal očetu, da ne čuti v sebi prav nič poklica za mašnika in da bi šel raje za dohtarja. Staremu to sicer ni bilo prav, toda siliti ga ni hotel, pa je zato le vprašal:

"Za kakšnega dohtarja?"

"Za jezičnega!"

Tedaj pa je skočil stari Slivar, kakor da ga je pičil gad:

"Kaj? Za jezičnega dohtarja? Ti? Nikoli, dokler bom jaz živ, že ne! Če hočeš za pravega dohtarja, ki dere mrtve, prav, naj ti bo, toda za jezičnega, ki dere žive? Nikoli!"

Tako mlademu Slivarju ni ostalo drugega, kakor, da je šel za zdravnika. Pa se menda ni kesal. Saj je prvi v bolnici tam v štajerskem Gradcu nekje in na glasu kot prvovrsten zdravnik, zlasti za operacije."

Smejali so se možje, Kodrin pa je potrdil, da je res, kar je pripovedoval Ropret in da mu je ranjki Slivar sam pravil, kako je odvrnil sina od napačne poti.

Tedaj pa se je oglasil še stari Rezar, ki je bil sicer znan po svoji redkobesednosti:

"Ko že toliko veste povedati o jezičnih dohtarjih, bi pa res rad vedel, če vam je znano, kako jim je zagodel ranjki Golež iz Trnovega?"

"Ne vemo, ne vemo, kar povej! Kdo pa je bil Golež?"

"Golež je kisal zelje v Trnovem, napravil denar in pokupil vsa zemljišča tam okoli, kar je le mogel dobiti. Potem pa je občina začela urejevati Trnovo in hotela eno ali drugo cesto speljati tudi čez Goležev svet. Golež pa ni dal, tožariti se je začel z občino, izgubljal eno pravdo za drugo, pa si vedno najel zopet drugega odvetnika in začel znova. Poskusil je menda prav vse, kar jih je bilo tedaj v Ljubljani in vedno trdil, da je pravica že na

njegovi strani, toda odvetniki mu jo vedno "zafurajo." Potem pa se ga je prijela jetika, od same jeze menda in obležal je. Hitro ga je jemalo, vse so že uredili in pripravili, parkrat so mu že prižgali svečo, toda Golež ni mogel in ni mogel umreti. Pa ga je nekega popoldneva enkrat zopet prav hudo prijelo in že so mislili, da bo po njem, pa ni b'lo. Dvigniti se je skušal v postelji ter nekam čudno gledal okoli sebe, kakor da bi nekaj iskal.

"Kaj pa bi še rad, ljubi mož?" ga je vprašala vsa objokana žena.

"Dva odvetnika!" je komaj slišno dihnil Golež.

Mislila je skrbna žena, da hoče morda mož kaj izpremeniti v oporoki in je nemudoma poslala deklo po odvetnika. Takoj sta prihitela ter se s pisalom in beležnico v roki postavila vsak na eno stran postelje. Tedaj pa se je Golež očitno z zadnjim naporom svojih moči dvignil nekoliko v postelji in še kar precej glasno zaklical:

"O, moj dobri Jezus, zahvaljen bodi tisočkrat za tako milost, da tudi meni dovoliš umreti med dvema razbojnikoma, kakor si tudi ti sam umrl na križu!"

Smejali so se možakarji, da so se okna tresla, potem pa je Kodrin resno povzel:

"Res je, kar je povedal Rezar in vsa Ljubljana se je smejala tedaj, toda menda bolj na Goležev kakor pa na odvetnikov račun. Smejala pa se ni Goležka, ker sta odvetnika pošteno računala zato, da sta pomagala spraviti Goleža na drugi svet. Pa so jima vsi dali prav. Res ne vem, čemu toliko udrihate po odvetnikih, ko bo pa prav gotovo vsak od vas ob prvi priliki že tekel k nemu, da mu iz-

bistri pamet. Odvetniški poklic je prav tako pošten kakor vsak drugi in marsikomu je šele spreten odvetnik pomagal iz zagate. Če pa se hoče kdo tožariti za prazen nič, je pa to njegova krivda, ne pa odvetnikova. Če ti ne boš letal za advokatom, on za teboj prav gotovo tudi ne bo. Vedno je bolje in ceneje se lepo v miru pomeniti in pobotati med seboj, kakor pa letati za jezičnim dohtarjem, da te pravi k pameti.

"Pij, Kos!" je zaklical Kalin, dvignil kupico in trčil s Kosom: "Tudi nama so menda čisto po nepotrebnem šele advokati bistrili in izbistrili pamet."

"Prav imaš, Kalin! Saj sva se pa menda tudi tožarila prvič in zadnjič v življenju," je menil Kos.

"To pa prav gotovo," je pritrdil, Kalin, na kar sta oba zopet dvignila kupici, trčila ter izpila do dna in ju poveznila na mizo, da bo bolje držalo, kar sta bila sklenila.

Kdo ve, kaj vse bi še bili uganili in sklenili možakarji, toda čas je hitel in domov je bilo treba iti, da babnice ne bi preveč sitnarile in regljale, če bi morale le predolgo čakati s kosilom.

Ko jo je potem po končani "seji" Kodrin sam samecat mahal proti domu, je puhal nenavadno goste oblake dima iz svoje pipe, prav zadovoljen sam s seboj, da se mu je končno le posrečilo pomiriti dva, tako bojevita petelina. In ko je zavil po stezi navzdol proti mlinu ter se slučajno ozrl proti jezu, mu je širok nasmeh preletel preko obraza in še bolj zadovoljen sam s seboj je zamrmral:

"No, sedaj mi pa menda tudi mladih zaljublencev ne bo treba loviti iz mojega jezu — jeli, Kalinka!"

NAŠA PESEM

STANKO JANEŽIČ

Neznana gomila

(Iz cikla STOLETJE RAZŽALJENIH)

Kolone, kolone ...
V dvoje in dvoje brez konca,
Sklonjene glave;
z žico povite roke,
na druga pripete;
krvaveče bose noge.
Kam, kam
z zavezanimi očmi?

"V tek!
Pesem zapojte!"

Hipoma zmanjka tal —
strel —
nekje zaskeli —
grmenje —
stene prepada se rušijo...

Bratje, bratje,
v eni gomili objeti.

Ah, duši.
Tako vroča je kri.

Mati!
Mamika!

Žena,
zvesta ostani,
deco brani.

Ah, ah...
Bog!
Križani!

"Benedicat vos omnipotens Deus
Pater et Filius et Spiritus Sanctus

Amen.

Premolk.
Svečenik je med nami.

"Kesanje molimo."

Molimo.
Bog je z nami.
Ave, Marija.

Za domovino.
Za brate.
Za one, ki ne vedo, kaj delajo:
Oče, odpusti...

Ali se zvezde vžigajo?
Tako svetla je pot.
Čujte zvonjenje.
Angeli s trombami
vabijo.
Bratje,
vriskojmo,
pojmo!
Boj je končan.
Zmago slavimo.
Bratje...

Po udarcu

Saj vem, da sem sunil s pravico —
in vendar,
kako me zro še začudene Tvoje oči
skoz zastor pomladne žalujke
ob temni vodi —
znorel bom od kletve ponavljanja,
da sem moral...

O, pridi, čarovnik, kdorkoli, karkoli,
ustavi sedanost za mesec in pol,
še enkrat naj smem odpustiti.

Kadar se sončne oči zapro

Kadar se sončne oči zapro,
se s somrakom pogovarjamo,
in le tretja popevka je srečna.

1.

Galebi, leteči nad čapljami v cvetju,
Kje je njen čoln? Kje?

2.

Davi, na pragu v srcé. Še
ni bilo senc viharja.

3.

Na svidenje.
Na svidenje.

*

Kadar se črne oči odpro,
se z zvezdami pogovarjamo,
in še tretja popevka ni srečna...

April in maj in junij

April in maj in junij. In zmeraj
šepet cvetic od zgodaj spočete strasti,
občki prihajajo mednje iskat spoznanja,
tako kot doma.

Le tiste poti med drevjem ni,
do podrtega mlina v visoki travi,
kamor sva skrila najine neizrečene želje,
in košček srca,

gospá.

Čoln, v katerem ni več nikogar

Čoln, v katerem ni več nikogar,
se ziblje v upognjenih bilkah
srebrne obale duš,
ob zori.
Sédi, neskončna Lepota, vanj!
Glej, ljubimci in ribiči, nismo prebredli
Noči
od želj upora.

Vzidi!

Pridi po rožo

Bledo rožo pustila na mizi je,
Neznanka. Da žarki ob njej se igrajo,
da vonj po ljubezni raste na steni v vrt.

Pridi, pridi po rožo,
poljubljeno. In nesi jo v črne goré,
poljubi jo tudi — ti,

Poganka.

Kam me pelješ?

Most, most, kam me pelješ?
V raj med zelenimi tihotami.
Ne, ne, most, ne smem s teboj!
Kje je sled izgubljene ljubezni?
Le to vem,
da žice so krog in krog
da je ljubi obraz kot Bog
in ves razbičan.

SLAVKO SREBRNIČ

Dve fantastični pesmi

I

Kot temna in umazana
samomorilčeva kri
je zarja razmazana
preko večerne strani.

Svinčen oblak je torpedo
pripravljen za izstrel,
da vsuje strah in zmedo
in nas sežge v pepel.

Črnih vetrov kлокotanje
nad menoj vrši —
so le strahotne sanje,
ki žgejo mi oči

II

Skozi baročne stebre
gigantskih oblakov
mesec pada, pada
kot obsojenec
proti dnu prepada.

Groza me osvaja:
še nikoli kot nocoj
nisi bil, mesec,
podoben lobanji
obglavljenega tolovaja.

Nekdo je vdrl
v nadzemski svet —
od tam je pahnjen nazaj
in grmi preklet,
zledenel, premrl
v brezno motnih
fantazij in sanj.

NAŠIM MALIM

MIRKO KUNČIČ

SVOBODNA
SLOVENIJA

Zbornik 1960

ŠKRATEC ROGATEC

VESELA ZGODBA

Posvečena njim, ki kot skrbni vrtnarji že deset let cepijo mladike, da bi v njihovih koreninah pognal žlahten sok — slovenskim učiteljicam in učiteljem v Argentini. Da nastopajo v okolju, ki meji na hudomušnost in grotesknost — nič zato! Namen posvečuje sredstva. Žalostnih zgodb otroci ne bero radi. — Pa brez zamere!

1.

Priklatil se je od nekod škratec, tako majhen, da ga je bilo komaj kaj videti. Moral si vzeti povečevalno steklo v roko, da si opazil rdečo čepico, zelene hlačke, pisane šolenčke in navihane oči. Izza čepice so mu štrleli razmršeni lasje, iz preluknjanega šolna pa je kukal droben palec: Dober dan!

Ta škrat je bil nepridiprav. Vedel je, da slovenski otroci ne hodijo samo v argentinsko šolo, ampak tudi v slovensko. Ta šola mu je bila trn v peti. Kadar koli so učiteljice svojim varovancem odkrivale lepoto slovenskega jezika in slovenske zemlje, se je prikradel mednje in uganjal svoje vragolije. Kar na uhelj tega ali onega šolarčka se je skobacal in ga zajahal kot gaučo¹⁾ svojega konjička.

Nekega dne se je prikradel v slovensko šolo v Hurlingham. Ta šola ni kaka imenitna stavba, kakor jih imajo tam daleč za morjem — v Sloveniji, marveč preprosta lesenjača. A šola je šola, naj bo zlata ali sezidana iz blata! Če vam mama zdrobj oreh — ali boste pohrustali lupino? Kaj še! Pohrustali boste jedrce, ki je v lupini. Tako je tudi s šolo. Zunanost ni važna; važno je, česa se v šoli koristnega naučite.

Ko se je škratec Rogatec dobro razgledal po razredu, je nepazeno splezal Poljančevemu Gregcu na uho in ga okobahil. Tam je potuhnjeno čakal prilike, da bi kako norčavo zagodel. Nihče ga ni opazil, niti Gregec ne.

“Gregec, ali veš, kako se imenuje glavno mesto Slovenije?” je vprašala učiteljica Katica.

Škratcu so se zablistale oči. Brž se je sklonil h Gregčevi ušesni luknjici in mu nekaj pošepetal. Gregec je bil prepričan, da mu je od-

rešilno besedo povedal Brglezov Tonček, ki je zraven njega sedel.

“Glavno mesto Slovenije je Buenos Aires,” se je odrezal in ponosno zravnal pričakoval pohvale.

Otroci so se hrupno zasmeljali, gospodična Katica pa se je prijela za glavo.

“Za božji čas, kje si pa to slišal? Buenos Aires je glavno mesto Argentine, to vsak tepček ve. Glavno mesto Slovenije je Ljubljana. Kolikokrat ti bom morala to povedati?”

Ni vedela, da je škratec Rogatec Gregcu zmešal pamet. Bil je vseh muh poln; ni mu bilo všeč, da bi se otroci naučili materinščine in ostali zvesti domovini svojih staršev. Če bi gospodična Katica to vedela, se ne bi jezila na uboge šolarčke, kadar je bilo kaj narobe. Škratec Rogatec je bil vsega kriv!

Ko je na Gregorčevem ušesu svoje delo opravil, se je skobacal na uho Drobničeve špelce. “Malo se moram še pozabavati,” je potihoma čeblljal predse in si podjetno mél roke.

“Čim več jezikov človek zna, tem več veljá,” je gospodična učila dalje. “Kar prav je, da se učite kasteljanščine. A zapomnite si: kakor je slavčku najljubša pesmica, ki mu jo je Bog ob rojstvu na srce položil, tako mora biti tudi vam najljubši materinski jezik. Kaj bi rekli, če bi slavček, ta prijazni ptiček, kar na lepem pozabil svojo milo popevko in začel grdo regljati kot zaba?”

“Jaz bi rekla: Que lindo²⁾!” se je oglasila Drobničeva špelca.

¹⁾ gaučo (gaucho) — nekaj konjski hlapec, krotilec konj

²⁾ que lindo — kako lepo

Otroci so se na vsa usta zarezali, učiteljica Katica pa se je sesedla na stol, kakor da bi treščilo vanjo. Tako prisrčno je skušala otrokom dopovedati, kako jim mora biti materinska beseda draga — pa je bilo z enim mahom uničeno vse; seme ni padlo na rodovitna tla. Žalostno je sklonila glavo...

Medtem jo je škratec Rogatec že popihal ven. Zajahal je zeleno kobilico, ki jo je imel zunaj privezano k cvetlični bilki. Nategnjl je vajeti in rekel:

“Hopla hop, konjiček,
čez ravan in griček!”

Kobilica se je skokoma pognala čez zeleno trato in zdirljala po cesti, da se je kar kadilo za njo. Pred avtobusno postajo se je vsa upehana ustavila. Škratec Rogatec je skočil z nje in zaklical:

“Prihodnjo soboto na svidenje!”

Kobilica je pokimala in urno odskakljala po poti nazaj. Škratec Rogatec pa se je vtihotapil v kolektivo, ki vozi v Moron. Šofer je imel črne muštace in se mu niti sanjalo ni, da se v kolektivu nekdo vozi zastonj. Če bi imel povečevalno steklo, bi bil malega klateža gotovo opazil in mu navil ušesa. Tako pa...

Ko je kolektivo priropotal na postajo v Moron, si je šofer zavihal črne muštace, škratec Rogatec pa se je izmuznil ven. Vtihotapil se je v drug kolektivo, ki vozi v Castelar. Vedel je, da imajo Slovenci v Castelarju velik senčnat prostor s ponosnim imenom: SLOVENSKA PRISTAVA.

2.

Slovenska Pristava — zelena oaza v puščavi, trdnjava našega rodu v tujini! Tam se otroci učijo materinščine, tam se razlega slovenska pesem, tam mladi rod srka vase prežlahтен sok: ljubezen do domače zemlje, tam si utrjuje dušo in telo za bodoče dni. Šele nekje čisto na koncu je Pristava namenjena zabavi...

Tistega dne je bil na Pristavi živahen direndaj. Truma dečkov, ki jim ne manjka dosti do prvih brčic pod nosom, je na dvorišču igrala odbojko, druga truma nogomet: škratec Rogatec se jim je previdno izognil. Če bi žoga priletela vanj, bi ga zdrobila kot mušico! Naravnost v šolo jo je mahnil; tam se je čutil varnega.

Učiteljica Marija je pravkar pričela s poukom. Med šolarčki je bil tudi Brlogarjev Tinček, nemiren kot podrepna muha. Temu Tinč-

ku je škratec Rogatec zlezal na uhelj in se široko razkoračil na njem.

“Tinček, ali mi veš povedati, kako se imenuje najvišja slovenska gora?” je vprašala gospodična Marija.

Tinček je postal rdeč kot kuhan rak. Spomnil se je, da jim je gospodična to že nekoč razlagala, pa je ni poslušal. Ko je pa imel mnogo važnejši opravk: moral je cukati Drobnjakovo Metko za lase!

“Ne veš? Tri... Tri...” mu je z začetnimi tremi črkami skušala pomagati učiteljica.

“Trinog!” je Tinček zmagoslavno ponovil, kar mu je navihani škrat šepnil na uho.

Gospodična ni vedela, ali naj bi se jezila ali smejala.

“Prismoda,” ga je oštela. “Gore nimajo nog. Najvišja slovenska gora je Tri-glav in ne Trinog. Zato pač, ker ima tri skalnate glavevrhove.”

Pokazala je na zemljevidu, kje stoji Triglav in začela pripovedovati, kako je tam lepo. Sami gozdovi so, planine, gore, reke, potoki, studenci, slapovi, cerkvice na gričkih, vasice v dolinah. In povsod slišiš samo slovensko govorico, slovensko pesem...

Škratec Rogatec je na Tinčkovem ušesu široko zazdehal.

“Kdo bi poslušal te dolgočasne storije,” je pozabavljal in Tinčku na uho zapeljivo prigovarjal: “Lej, zunaj je sonce, je pomlad, črnčki se veselo podijo po cesti, ti pa čepiš v tej pušti izbi. Izmuzni se ven!”

To je bila za Tinčka najslajša godba svetá. Premišljeval je, kaj naj bi gospodični natvezil, da bi mu dovolila iti ven. Prebrisani škrat mu je koj postregel z nasvetom. Tinček je navdušeno pokimal in dvignil prst.

“Kaj bi rad?” je vprašala gospodična Marija.

“Nekam moram iti, saj veste kam,” je rekel, kakor da bi se mu strašno mudilo.

“Le pojdi, le,” je nič hudega sluteč privoli-la gospodična.

Preteklo je deset minut, preteklo dvajset minut — Tinčka potepinčka od nikoder.

“Ta reč pa nekam dolgo traja,” je zaskrbelo učiteljico Marijo. “Gotovo z njegovim trebuškom nekaj ni v redu. Je že kaj takega pojedel.” In je naročila Dolinarjevemu Francku, naj gre pogledat, kaj je s fantom.

Francek je odhitel. Kmalu je ves zasopljén prihitel nazaj.

"Tinček se igra s črnčki na cesti. Zogo breajo in kamne mečejo," je povedal po resnici in pravici.

"Oh, ta Tinček!" je vzdihnila gospodična. Oddahnila se je pa le, ko se je izkazalo, da je bil njen strah zaradi trebuščka kar odveč...

"Za danes dovolj," je rekla, ko so bile mlade glave že tako polne učenosti, da jim je pri ustih in ušesih ven gledala.

Hopla! je škratec Rogatec skočil na tla in odrobencljaj pod milo nebo. V zadregi se je popraskal za ušesom: do kolektiva je imel tri kvadre hodá. To je bila za njegove majcene nožice grozansko dolga pot.

Pa je imel srečo. Mimo je pribrenčal boter čmrlj v žametnem kožuščku.

"Stoj!" je zaklical škratec Rogatec in kot prometni stražnik iztegnil desnico.

Boter čmrlj je nekaj zagodrnjal, ustavil se je pa le.

"Kaj bi rad?" je vprašal in ga radovedno motril od glave do nog.

"Zob me boli, ne morem hoditi. Prosim, ponesi me do kolektiva," je zajavkal škratec Rogatec.

"Zaradi zoba ne moreš hoditi?" se je začudil boter čmrlj. "Saj ne hodiš po zobeh, saj hodiš po nogah!"

"Na nogah imam pa kurja očesa," se je debelo zlagal škratec Rogatec in mučeniško kremžil obraz.

Čmrlj je bil dobrega srca. "Naj bo," je zagodrnjal in si naložil škratca na rame. Frrr! je reklo — in že je kot majceno potniško letalo odbrenčal po zraku. Ob glavni cesti je škratca odložil, se poslovil od njega in odbrenčal dalje.

Prav ta hip se je na vogalu ustavil rdeč kolektivo. Škratec Rogatec je smuknil vanj. Namesto denarja je šoferju pokazal jezik in se stisnil v kot. Tam je nekaj časa mirno čepel. A dolgo ni vzdržal. Porédna žilica mu ni dala miru. Uščipnil je v mesnato nogo debeluha, ki je sedel nad njim.

"Preklemanska bolha!" je zarentačil debeluh in se jezno popraskal. Potlej je grdo pogledal suhega kriola zraven sebe, kakor bi mu hotel reči: "Ta bolha je iz tvojega boljšega zverinjaka!"

Škratec Rogatec je tedaj uščipnil v nogo tudi suheca.

"Moskiti so, moskiti³⁾, je suhec strokovnjaško pojasnil debeluhu in mu začel zgovorno

razlagati, da so moskiti največja nadloga Argentine.

"Hujša nadloga so mravlje," je ugovarjal debeluh. "Meni vsako leto vse zeljnate glave obžro."

"Prezident je kriv," je modro povedal suhec.

"Zakaj pa prezident?" je zazižal debeluh.

"Toliko generalov ima in vojakov, naj jim ukaže mravlje pobijati!" je trdo rekel suhec.

Ta reč se je debeluhu le nekam preneumna zdela.

"Mravlje pobijati? S puškami in kanoni? Ta je pa lepa!" se je grohotal in se tolkel po kolnih.

In sta se začela pričkatati. Eden je bil za prezidenta, drugi proti njemu, vsak je trdil svoje, za las je manjkalo, da si nista skočila v lase. Hudobni škratec se je v svojem kotičku zadovoljno hehetal...

"Ramos Mejia!" je zaklical šofer in ustavil kolektivo.

"Čau!" je škratec Rogatec zaklical šoferju in mu znova pokazal jezik. Namesto zahvale, da se je vozil zastonj! šofer ga seveda ni ne videl ne slišal, sicer bi ga bil zmečkal med prsti kot uš.

3.

Kje je v Ramos Mejiji slovenska šola, je škratec Rogatec dobro vedel; saj ni bil prvič tam. Kar za hlačnico se je zdaj temu zdaj onemu na cesti obesil, da je tako hitreje prišel dalje.

Učiteljica Anica je ta dan imela pevsko vajo pri zaprtih vratih. To za škratca Rogatca ni bila nobena ovira. Kar skozi luknjico v klu-

³⁾ moskiti — komarji

čavnici se je splazil v notranjščino. Spretno kot verveca je splezal Mišjakovi Julki na ramo, z rame pa naravnost na nos. Julka je čutila rahlo ščegetanje na nosu, a bila je prepričana, da ji nagaja drobna mušica. Med petjem se človek za takšne malenkosti ne sme zmeniti, drugače je brž kaj napak.

Iz mladih grl je donela miloglasna pesem:

“Čuk se je oženil, tralala,
sova ga je vzela, hopsasa...”

Natančno v trenutku, ko bi Julka morala reči “hopsasa”, jo je škratec Rogatec ugriznil v nos in Julka je namesto “hopsasa” zapela “ajsasa”.

Gospodična Anica je Julko očitajoče pogledala in posvarila:

“Kako pa poješ? Ali še zdaj ne znaš besedila?”

“Nekaj me je pičilo v nos,” je potožila Julka in si drgnila boleče mesto na nosu. Prebrisane-ga škratca kakopak ni bilo več tam; o pravem času je odnesel peté.

“Zdaj pa še ono o škrjančkih,” je zapovedala gospodična Anica.

Migljaj z roko — in zborček je zapel:

“Oj, tam za goró
škrjančki nam pojó,
škrjančki, škrjančki nam pojó...”

Tako lepo, tako ubrano so otroci peli, da je celó škratec Rogatec nekaj časa zavzeto poslušal in z nožico navdušeno migal po taktu.

“Sapramiš, peti pa znajo!” je zabrljal. “Gr-la imajo kot kanarčki...”

Pa se je koj spomnil, čemu je prav za prav prišel v šolo. Podjetno je splezal Breznikovi Jožici na uho.

Ta hip je gospodična opazila, da ima Brlizgova Alenka obvezan prst.

“Kaj imaš pa na roki?” je sočutno vprašala.

“V palec sem se urezala,” je povedala Alenka.

“To ni palec, je kazalec,” jo je poučila gospodična. In je brž izkoristila priložnost, da bi ponovili, kar mora vsak bosopetec znati na pamet kot očenaš: imena prstov na roki.

“Jožica, naštej mi prste po vrsti,” je velela Breznikovi Jožici.

Jožica je čudno zmedena začela naštevati: “Prvi je škratec, drugi rogatec, tretji kosmatec, četrti bogatec, peti suhljatec.”

Otroci so debelo gledali, gospodični Anici je pa kar sapo zaprlo, tako se je zavzela.

“Kaj pa je danes s tabo, Jožica?” je zastokala, ko je prišla do sape.

“Ne vem,” je boječe odgovorila Jožica. Besede so mi kar same padale iz ust, kakor da bi mi jih kdo na jezik položil. Nikoli prej jih nisem slišala.”

“Čudno, čudno,” je mrmrala gospodična in zamišljeno majala z glavo. “Da nisi bolna?” Potipala ji je čelo. “Zdi se mi, da imaš vročino. Ali te glava boli?”

“Nak,” je odkimala Jožica. Kar na lepem se ji je obrazek spet razvedril in oči zjasnile, kakor da bi se bila prebudila iz hudih sanj. Sevé: škratca Rogatca ni bilo več na njenem uhlju...

“Naštej mi prste še enkrat,” je ukazala gospodična in svareče dodala: “Ampak glej, da ne bo spet kaka prismodarija!”

“Prvi je palec, drugi kazalec, tretji sredinec, četrti prstanec, peti mezinec,” je kot gramofonska plošča zadrdrala Jožica.

“Vidiš, saj znaš,” jo je pohvalila gospodična. “Le kdo ti je prej pamet mešal, da si nam takšne solila?”

“Jaz, kdo pa drug!” se je škratec Rogatec škodoželjno režal pod mizo in od samega veselja zaplesal rock and roll — ples vseh norčkov. Videl ga seveda ni nihče, ko je pa tako majhen. Samo kak slaven detektiv, ki ima zmerom pipo v ustih in povečevalno steklo v roki, bi ga bil morda iztaknil...

4.

Zbrali so se slovenski učitelji in učiteljice nekje sredi Buenos Airesa, da bi se posvetovali o važnih stvareh.

“Takóle ne gre več dalje,” je prvi zastavil besedo gospod učitelj Tone. Resno je gubančil čelo in hudó zaskrbljen je bil. Malo je pomolčal, malo zakašljajal, potlej pa nadaljeval: “Vsi ste že opazili, kako so otroci zadnje čase raztreseni. Tako čudno odgovarjajo, kakor da bi se jim vsi koleščki v glavi zmešali. Le kaj to pomeni?”

“Tudi zame je to prava uganka,” se je oglasil gospod šolski nadzornik, ki se piše Majhen, pa ni majhen. Obrisal si je rosne naočnike, malo pomislil, malo namrščil obrvi in pristavil: “In kar je najbolj žalostno: zmerom pogosteje žlabudrajo med seboj kasteljansko ali pa takšno mešanico kasteljanščine in slovenščine, da človeka groza stresa. Le kje tiči vzrok?”

“V velikí meri so tega krive revolverске slikanice, ki jih prodajajo na vsakem vogalu. Pravi strup za mladino so!” je ogorčeno žugnil gospod Tone.

“Čim več teh revist, tem več pretepačev, postopačev, tatov in razbojnikov bo v deželi. Iz teh knjižur se naučijo vseh lumparij,” je rekla gospodična Marija in žalostno strmelala predse.

“To kar drži. Malo pa tudi prismojeno vreme vpliva na otroke. Kadar se pripravlja k nevihti, so otroci sitni kot muhe,” je pribila gospodična Anica, ki je na tukajšnje vreme neznanško huda.

“Gola resnica,” je pritrdil gospod Dušan.

“Vreme je za nas tujce pravo breme. Zdaj vlaga, zdaj mráz, zdaj vročina, zdaj veter, zdaj dež — včasih pa vse hkrati v enem dnevu! Babilonska zmešnjava! Kako naj to ugodno vpliva na učenje?”

“Krivi so tudi starši, ki otrokom kupujejo revolverске slikanice in jim dovolijo, da se potepajo s cestnimi pobalini,” je povzdignila glas gospa Zdenka iz Lanusa.

“Tudi kino in nogometna žoga nista tako nedolžna, kakor bi si kdo mislil,” je pristavila svoj vzgojni piskrček gospodična Angelca iz San Justa.

Čisto nazadnje se je oglasila gospodična Katica, ki je doslej molčala. Takóle je zamodrovala:

“Revolverске slikanice... rogovilasto vreme... cestni pobalini... kino... nogometna žoga — to so stvari, ki res niso kaj prida. Ampak to le ne bo glavni vzrok, da so otroci kar čez noč postali takšni. Saj prej niso bili! Za vsem tem tiči nekaj drugega.”

“Pa menda vendar ne sam peklenšček?” se je ustrašila gospodična Angelca.

“Peklenšček ne, nekaj podobnega pa menda kar,” je spet izpregovoril gospod Tone. Oči so se mu čudno svetile. “Meni se včasih zdi, da z učenci v razredu nisem sam, ampak še nekdo, ki počenja vse te vragolije.”

“Brrr, kar groza me je, tako skrivnostno govorite,” je zatarnala gospa Zdenka. Malo je manjkalo, da ni zašklepetala z zobmi.

Gospod nadzornik Majhen, ki ni majhen, je zamišljeno strmel predse in bobnal z prsti po mizi, kakor da bi spremljal misli, ki so se mu podile po glavi. Čez nekaj časa je rekel:

“Nekaj bo treba ukreniti.”

“Treba bo, treba,” so vse križem prikimali in pritrjevali.

“Ampak kaj?” je v tesnobi molk zasekala vprašanje gospodična Anica.

Tedaj je vstal gospod učitelj Dušan. Visoko je dvignil kazalec, kakor da bi bil iznašel smodnik, in rekel:

“Gospod nadzornik! Veste kaj? Izročimo toreč v roke izkušnemu detektivu! On naj dožene, kaj tiči za to skrivnostjo.”

Osupnili so vsi, gospod nadzornik pa je govornika čukasto podlegal in nevoljno zamahnil z roko.

“Detektivu? Kaj vam pride na misel! Ves svet bi se nam smejal.”

“Naj se smeje! Bolj zdravo je, da se sme-

je, kakor če bi jokal," je gospod Dušan modro utemeljeval svoj predlog.

In so se posvetovali dolgo in burno in burno in dolgo. Nazadnje so sklenili, da bi bilo nemara le prav, če bi najeli prebrisanega detektiva.

"Poskusiti je treba vse, da rešimo slovensko šolo in se iznebimo te mōre!" je zadnji zastavil moško besedo gospod učitelj Tone.

Gospod Dušan je planil k telefonu, kakor da bi mu gorelo pod nogami.

"Halo! Je tam zasebni detektivski urad? Pošljite nam prebrisanega detektiva. A predrag ne sme biti. Slovenski učitelji nismo bogataši. Učimo otroke za božji lon."

Odložil je slušalko in svečano povedal:

"Je že na poti. Z motociklom drvi sem."

5.

Zaropotalo in zaregljalo je pred hišo, kakor da bi kdo s strojnico streljal. Potlej je utihnilo vse.

Neslišno so se odprla vrata. V sobo je pomolil kljukasti nos slavni detektiv. Imel je če-

pico poveznjeno globoko na oči, v ustih angleško pipo, na sebi pisan plašč, v desnici velikansko povečevalno steklo, v suknjiču pa skrit grozanski samokres.

"Jaz sem svetovno znani detektiv Pokapika, varnostne oblasti čast in dika, strah in trepet vsem, ki imajo kosmato vest," se je mogočno predstavil. Potlej je puhnil iz pipe tako gost in smrdljiv dim, da je učiteljice posilil kašelj.

Gospod Dušan mu je prijazno stisnil desnico in rekel:

"Dobrodošli, gospod detektiv Pikapoka."

"Pokapika!" mu je popravil slavni detektiv. Preden je sédel, si je skozi povečevalno steklo skrbno ogledal ponujeni stol.

"Človek nikoli ni zadosti previden," je pojasnil in srepo bolščal izpod čela. "Lahko bi mi kdo položil na stol bombo in bi zletel v zrak kot oskubljen vrabec. Ne boš kaše prihla rokomavh! 4) Detektiv Pokapika ni danes priplaval po juhi."

"Kdaj pa?" je gospodični Katici ušlo iz ust.

Slavni detektiv jo je prezirljivo ošinił z očmi, natlačil v pipo črnega tobaka in košato vprašal:

"Torej kakšno skrivnost naj razkrijem? Ali je bil kdo izmed vas ubit? Ali so komu izropali prazne žepe? Ali je kdo dobil grozilno pismo od črne roke? Ali ponoči straši okoli vaše hiše? Ali so komu nasuli strupa v kavo. Ali so vam otroka ugrabili? Ali zadavili kokoš? Ali kanarčka ustrelili? Ali... Ali..."

"Nič takega, gospod detektiv Pokapoka," mu je prestregel kopicu vprašanj gospod učitelj Tone.

"Pokapika!" mu je popravil slavni detektiv.

"Oprosite, gospod Pikapika, zareklo se mi je," se je opravičil gospod Tone.

"Pokapika!" je užaljeno zagrmel slavni detektiv in ga skozi povečevalno steklo srepo pogledal. "Kakšen učitelj ste, da si niti mojega imena ne zapomnite? Ves svet me pozna!"

"Pikapoka ali Pokapika — razlika ni velika," se je razjezil gospod nadzornik Majhen, ki se je ves čas nestrpno presedal na stolu. "Nismo vas povabili, gospod Pikapoka ali Pokapika, da bi nas slovnice in pravopisa učili. Klicali smo vas, da nam izsledite neko skrivnostno bitje, ki se nevidno in neslišno vtihotapi med naše šolarje in jim meša pamet, da vse narobe odgovarjajo."

4) rokomavh — razbojnik

"Skrivnostno bitje? Kakšno pa je? In kje tiči?" je hlastno vprašal slavni detektiv. Bojevito si je otipaval suknjič, kjer je imel skrit samokres in se grozeče oziral na vse strani.

"Če bi mi to vedeli, ne bi klicali vas, gospod Pikapokapika," je zafrkljivo odgovorila gospodična Angelca.

"Vse mora iti po uradni poti," jo je zavrnil slavni detektiv. "Moja dolžnost je, da vas izprašujem in vaša dolžnost, da mi odgovarjate. Pika!"

"Poka!" je nagajivo pristavila gospodična Katica.

Slavni detektiv pa se ni menil zanjo. Uradno strogo se je obrnil h gospodu nadzorniku Majhnu, ki ni majhen, in rekel.

"Pravite, da je ono skrivnostno bitje nevidno in neslišno. Pa kako morete vedeti, da je nevidno, če ga še niste videli, in neslišno, če ga še niste slišali?"

Zbegano so se spogledali in se v zadregi praskali za ušesom. Vprašanje ni bilo tako neumno, kakor je bilo videti.

"Tudi slepa kura včasih zrno najde," je hotela reči gospodična Anica, pa se je premislila.

Slavni detektiv je s kruto naslado opazoval njihovo zadrego. Potlej je pokroviteljsko dvignil glavo in z vzvišeno samozavestjo rekel:

"Le nič strahu, gospoda moja! Naj bo skrivnostno bitje vidno ali nevidno, slišno ali neslišno — meni se ne izmuzne! Komur sem jaz za petami, je zapečaten. Nisem zastoj varnostne oblasti desna roka, svetovno znani detektiv Pikapoka."

"Pokapika", mu je popravil gospod učitelj Dušan.

"Tókrat izjemoma zaradi rime Pikapoka," je učeno pojasnil slavni detektiv. "Roka — Pika-poka se lepo ujema. Ali veste, kaj je rima?"

"Kako ne bi vedel, saj sem učitelj!" je odgovoril gospod Dušan. "Na primer: Pokapika jaha bika — to je rima!"

Slavni detektiv ga je nekam kisló pogledal, gospodje in gospodične pa so se hudomušno muzale...

"Gospoda, dovolj besedičenja!" jih je resno opozoril gospod nadzornik Majhen, ki ni majhen. "Če bomo prazno slamo mlatili, bomo postrgali pleve. Stvar je resna. Za naše otroke gre in za našo šolo! Če se gospodu detektivu posreči dognati, zakaj so otroci zadnje čase tako zanikrni, razmišljeni in razposajeni med poukom, mu dobra nagrada ne uide."

"V ta namen dam tudi zadnji peso iz žepa,"

je zaklical gospod Tone, ki je s srcem in dušo učitelj in mu za slovensko šolo nobena žrtev ni pretežka.

"Jaz tudi! Jaz tudi!" so navdušeno vzklikali vsevprek.

Gospod nadzornik je vsakemu posebej toplo stisnil desnico, slavnemu detektivu pa naročil:

"Gospod detektiv! Danes popoldne ima gospodična Marija pouk na Pristavi. Pridite tja. Tudi mi pridemo."

"V redu, je pokimal slavni detektiv. "Če mi bo sreča mila; bo nevidno bitje že danes postalo vidno v mojih pesteh!"

"Bog daj," je vzdihnila gospodična Marija, čeprav ni dosti verjela, da bi bil slavni detektiv Pokapika zares varnostne oblasti čast in dika...

6.

Ko so bili otroci tisto popoldne na Pristavi zbrani in lepo razvrščeni po klopeh, je gospodična Marija izpregovorila:

"Otroci! Danes pride na Pristavo neki gospod. Zanima ga, kako se kaj učite in kaj znate. Malo čudno je oblečen in tudi govori nekam čudno, a ne bojte se ga. Je hudó prijazen in dobrodušen mož. Bodite pridni in pazljivi med učenjem, da ne bo rekel: Uf, kako so ti bučmani zabit! In lepo ga pozdravite, ko vstopi."

"Bomo! Bomo!" so obljubljali vsevprek. Na vso moč so bili veseli, da bo nekaj izpremembe.

"Kako se pa piše?" je hotela vedeti Golobova Angelca, ki je tako strašno radovedna, da v vsako luknjico vtakne svoj nos.

"Tudi ime ima nekam smešno. Piše se Pokapika," je v zadregi odgovorila gospodična Marija. Slutila je, da bo s tem imenom podrezala v sršenovo gnezdo.

In res!

"Poka-pika... poka-pika..." je šlo po razredu kakor da bi kdo pšenico mlatil. In razigran smeh se je razpredel od obrazka do obrazka.

"Mir!" je zaklicala gospodična Marija in udarila z ного ob tla. Strogo jih je poučila: "Marsikdo ima smešno ime, pa zaradi tega ni prav nič smešen. Na primer! Marjetka, ti se pišeš škrbec. Ali si zaradi tega škrbasta?"

"Nisem ne," je ponosno začebljala Marjetka in pokazala kakor sneg bele in zdrave zobe."

"In ti, Polonca, se pišeš Grbec. Ali si grbasta?" je gospodična Marija nadaljevala svoj nazorni pouk.

"Kaj še!" se je zvonko zasmejala Polonca. "Ravna sem kot sveča."

"Ali ste videli?" je spodbudno razlagala gospodična. "Ime ni važno; važno je, koliko ima človek dobrote v srcu in soli v glavi."

Soli v glavi? To je bilo za otroke spet nekaj novega! Še preden jim je gospodična mogla razložiti, da ne gre za pravšno kuhinjsko sol v glavi, ampak za bister um, je zunaj preglušujoče zaropotal motor.

Gospodična je prisluhnila in rekla:

"Je že tu!"

Otroci so utihnili, kakor da bi jim kdo jezike porezal. Čudno vznemirjeni so strmeli k vhodu.

Počasi, počasi so se odpirala vrata, kakor da bi sam strah, ki je na sredi votel, okoli kraja ga pa nič ni, prihajal v učilnico. Nazadnje se je le prikazal kljukasti nos in za njim vsa koščena postava slavnega detektiva.

"Dober dan!" so vljudno pozdravili otroci.

"Dober dan, paglavci!" je odzdravil detektiv in grozeče pomigal zdaj s tem zdaj z onim ušesom. "Sem slišal, sem slišal, da ste precej neubogljivi. Račka na vodi! Ali vas ni sram? Če se ne boste poboljšali, bomo ubrali druge strune. Jaz sem slávni..."

"Pst," mu je gospodična Marija šepnila na uho. "Otroci ne smejo vedeti, kdo ste."

"Aha," je pokimal slávni detektiv in tako bistro pogledal, kakor da bi imel v glavi zbrano vso modrost tega sveta. In se je znova predstavljal: "Jaz sem slávni šolski nadzornik..."

"Pokapika!" so v zboru zaklicali otroci.

"Takó je," je zadovoljno pokimal slávni detektiv. Potlej je šel od otroka do otroka, si jih natančno ogledal skozi povečevalno steklo in godrnjal: "Sumljivi so vsi."

Ko je to delo opravil, je skozi povečevalno steklo pregledal vse koticke v učilnici. Celó za zemljevid, ki je visel na steni, je skrbno pokukal. Potlej se je udobno počivil na ponujeni stol in važno rekel:

"Takóle. Zdaj pa lahko začnete."

In gospodična Marija je začela:

"Otroci, danes bomo malo brali. Jerica, odpri šolsko knjigo na strani 108 in beri zgodbičo "Kako je Bog ustvaril Slovenijo."

Medtem ko je gospodična to govorila, se je zgodilo nekaj čudovitega. Izza hlačnice slavnega detektiva je pomolil drobceno glavico — škratec Rogatec! Niti sanjalo se ni slavnemu detektivu, da je sam pripeljal malega pridačiča na Pristavo. Do vogala se je bil škratec Rogatec pripeljal s kolektivom, tam pa se je slavnemu detektivu obesil na hlačnico — in zdaj je bil tu...

Jerica je odprla knjigo in čudno zmedena brala:

"Razbojnik Kleščar je bil od glave do nog junak. V banki je bilo deset policajev, pa se jih ni bal. Pok... pok... je streljal na vse strani. Policaji so padali kot snopje. Pok... pok... pok... je streljal pogumni razbojnik Kleščar in postrelil vse policaje. Potlej je pobral iz blagajne denar in..."

Gospodična Marija je strmela. Strmel je slávni detektiv. Strmeli so otroci. Da bi bilo kaj takšnega pisano v šolski knjigi? Ni mogoče!

"Jerica, nehaj!" je zaječala gospodična Marija in si zatisnila ušesa.

Slávni detektiv je na gosto kot lokomotiva puhal dim iz pipe in brundal predse:

"Čudne reči. Zares čudne reči."

Gospodična Marija je stopila k Jerici in jo vprašala:

"Pokaži, kje si brala to grozno zgodbo. V šolski knjigi je ni."

"Saj je nisem brala," je obupno zajokala Jerica. "Nekdo mi jo je šepetal na uho."

Gospodična je ostro pogledala Metko, ki je sedela zraven Jerice. Pa je imela Metka tako nedolžen in odkrit obrazek, da je bil vsak sum odveč. Majajoč z glavo se je gospodična vrnila na svoj prostor in ukazala:

"Jerica, beri še enkrat! Ampak zares iz knjige."

In Jerica je brala gladko in razločno, da jo je bilo veselje poslušati:

"V začetku je Bog ustvaril nebo in zemljo. Zemlja je bila še pusta in prazna. Zato je

Bog zapustil nebo in šel na zemljo. In je ustvaril tam vse, kar vidimo danes na njej.

Ponekod je ustvaril visoke gore, drugod globoke doline. Spet drugod globoka morja, vroče puščave, široke reke in šumeče slapove. Spet drugje je pustil zemljo pusto in prazno.

Najlepše stvari pa, ki naj bi jih dal zemlji v okras, je nosil s seboj v culici.

Ko je prišel v Slovenijo, se mu je culica razvezala in iz nje so se vsule najlepše krasote: žuboreči studenčki in srebrni slapovi; bistre reke in kristalnočista jezera; strme gore in ozke dolinice; svetlozeleni travniki in temnozeleni, šumeči gozdovi.

‘Eh, kaj bi pobiral?’ je dejal gospod Bog, ‘pa naj vse to tukaj ostane!’ in je odšel nazaj v nebo.’

Tako je brala Jerica. Niti besedica se ji ni zateknila. Seveda: hudobnega skratca Rogatca ni bilo več na njenem ušesu...

Brala je Jerica, otroci so zvesto poslušali, slavni detektiv Pokapika pa je sladko zadremuckal na stolu. Truden je bil pač od naporenega detektivskega dela — kdo mu ne bi privoščil pol urice spanja!

Tedaj je gospodični Mariji šinila v glavo svetla misel. Po prstih se je splazila k spečemu detektivu in mu narahlo izvila povečevalno steklo iz rok. Otroci so začudeno gledali, a vprašati je ni upal nihče, kaj to pomeni.

‘‘Sama moram dognati, kaj tiči za to skrivnostjo,’’ je mrmrala gospodična Marija, ko je izprevidela, da slavni detektiv v spanju ne bo odkril novih planetov. In je ukazala Tomazinovemu Mihecu:

‘‘Mihec, deklamiraj mi pesem o Cicibanu.’’

Imela je srečo: vprav ta hip se je bil na Mihečevo uho neopaženo skobacal skratec Rogatec...

Mihec je vstal in zadeklamiral:

‘‘Hopsaridel,
hopsasá,
naša mačka
mlade imá...’’

To naj bi bila pesem o Cicibanu? Ali so otroci debelo gledali!

Gospodična Marija ni rekla ne bev ne mev. Bliskovito je planila k Mihecu, nastavila povečevalno steklo in pogledala skozenj. In je opazila skratca Rogatca na njegovem ušesu. Pograbila ga je s palcem in kazalcem za vrat in ga snela z uhlja kot mravljo s cvetlične bilke.

‘‘Zdaj te imam!’’ je zarohnela. ‘‘Konec je tvojih burkastih dejanj.’’

‘‘Joj, joj, joj,’’ je s tankim glasom cvilil mali grdun in obupno opletal z nožicami.

Otroci so presenečeni opazovali ta prizor in niso razumeli ničesar.

‘‘Kaj pa je, gospodična?’’ je nazadnje vprašala Golobova Angelca, ki je kar gorela od radovednosti.

‘‘Ujeli smo nemarneža, ki vam je pamet mešal,’’ je povedala gospodična. ‘‘Tako majhen je, da ga s prostim očesom ne morete videti. Oglejte si ga skozi povečevalno steklo!’’

Otroci so med divjim kričanjem planili k njej. Suvali so se s komolci in se pripravili, kdo bo prvi.

‘‘V vrsto!’’ je ukazala gospodična.

Lepo so se razvrstili in si drug za drugim ogledali drobceno bitje. Strmenja ni bilo ne konca ne kraja...

‘‘Kdo si pa ti?’’ je gospodična nazadnje vprašala bingljajočega capinčka med prsti.

‘‘Jaz sem skratec Rogatec,’’ je milo zavekal potepušček. Izprevidel je, da se je ujel v past, iz katere ni izhoda...

‘‘Kdo te je poslal sem zgago delat?’’ je gospodična strogo poizvedovala dalje.

‘‘Zarotniki onstran morjá. Ni jim všeč, da bi se otroci slovensko učili in da bi kaj znali,’’ je odkrito povedal mali nepridiprav in milo prosil: ‘‘Pusti me, pusti, saj ne bom več.’’

‘‘Tako poceni se ne izmuzneš,’’ je trdo rekla gospodična. ‘‘Preveč hudobije imaš na vesti.’’ Obrnila se je k Jožku in velela: ‘‘Pokliči gospode in gospodične, ki čakajo na dvorišču!’’

Kot kraška burja je Jožek bušil ven.

7.

Prvi je prihitel v učilnico gospod nadzornik Majhen, ki ni majhen. Za njim so razburjenó prihitali še drugi: gospod Tone, gospod Dušan, gospodična Anica, gospodična Katica, gospodična Angelca in gospodična Zdenka.

‘‘Kaj se je zgodilo?’’ je hlastno vprašal gospod nadzornik in nevšečno mrščil obrvi, ko je videl, kako so otroci vsi na kupu in vrešče nemarno kot srake.

‘‘Ujeli smo ga!’’ je kriknila gospodična Marija. Zmagoslavno je vihtela po zraku palec in kazalec, kjer je kot neviden žebljicek v kleščah tičal skratec Rogatec...

Gospodje in gospodične so se nemo spogledali. Obrazi so se jim prečudno zresnili. Ne-

kaj kot prtajena skrb se je zrcalila na njih: pa se vendar ni gospodični Mariji kak kolešček premaknil v glavi?

"Le ne glejte me tako čudno," se je zasmejala gospodična Marija, ki je uganila njihove misli. "Ujeli smo ga prav zares! Tako majcen je, da ga samo skozi povečevalno steklo lahko vidite."

Prvi je skozi povečevalno steklo pokukal gospod Tone.

"Primojdevet, da je res!" se je pridušil in si zadovoljno pomel roke. "Zdaj je konec naših skrbi in nadlog, otroci pa rešeni móre, ki jih je tlačila. Živela gospodična Marija!"

"Živela!" so kar po vrsti vzklikali, ko so si malega pridaniča ogledali od vseh strani. Niti malo zavisti ni bilo v njih. Častitali so gospodični Mariji in ji tako burno stiskali roko, da je bila kmalu vsa s pekočimi žulji posuta.

Grozansko vpitje je prebudila slavnega detektiva iz spanja. Krmežljivo je pogledal okoli sebe in ogorčeno zarentačil:

"Da bi vas koklja! Niti pol urice spanja ne privoščite človeku. Pa tako lepe sanje sem imel."

"Kaj se vam je pa sanjalo takšnega, gospod detektiv?" je vprašala gospodična Angelca.

"Sanjalo se mi je, da sem bil celi tolpi razbojnikov za petami. Pif, paf, puf sem streljal za njimi. Padali so drug za drugim. Prav v trenutku, ko bi moral ustreliti zadnjega bandita, ste me prebudili. Kakšna škoda!"

"Nič ne marajte," ga je tolažila gospodična Zdenka. "Ga boste pa kdaj vdrugeč ustrelili, ko boste spet spali."

Slavni detektiv jo je uničujoče prebodel z očmi, potlej pa čemerno vprašal:

"Pa čemu ta grozanski hrušč in trušč?"

"Ujeli smo ono skrivnostno bitje, ki je nevidno in neslišno uganjalo svoje norčavosti med nami," mu je pojasnil gospod Dušan.

"Kaaaj?" je slavni detektiv maloverno odprl usta na stežaj, kakor da bi hotel pogoltniti živo žabo. "Ujeli ste ga? Ne stresajte mi takih!"

Gospodična Marija mu je pomolila povečevalno steklo pod nos in slovesno rekla:

"Narod naš dokaze hrani."

Slavni detektiv je zapičil svoj risji pogled skozi povečevalno steklo in obraz se mu je zjasnil.

"Res je! Zlikovec je ujet. Kaj vam nisem re-

kel: komur sem jaz za petami, je zapečaten!"

Gospodom in gospodičnam je kar sapo zaprosil tolikšne predrznosti.

"Pa menda vendar ne boste trdili, da ste ga ujeli vi? Med spanjem še nihče nikogar ni ujel," je pikro pripomnila gospodična Anica.

Slavni detektiv se je zravnal v vsem svojem veličastju in dostojanstveno rekel:

"So na svetu stvari, ki jih ne razume vsak zemljan. In vendar je vse tako preprosto in jasno: povečevalno steklo je moje, brez povečevalnega stekla bi zlikovec še kar naprej svoje vragolije uganjal. Ergo gre meni slava in čast!"

Modrost slavnega detektiva je bila tako čudno zasukana, da ji nihče ne bi mogel priti do dna. Kaj so hoteli? Ugriznili so v kisl jabolko, segli v žepe in mu odšteli obljubljeni nagrado.

"Ni mi žal, čeprav nagrada prav za prav pripada gospodični Mariji," je rekel gospod Tone, olajšan za težko prislužene denarce.

Slavni detektiv je preštel denar in si ga skrbno ogledal skozi povečevalno steklo. Ko se je prepričal, da ni ponarejen, se je milostno priklonil in rekel.

"Zadeva je v redu. Pika."

"Poka!" je nagajivo pristavila gospodična Katica.

Slavni detektiv pa je ni več poslušal. Obrnil se je na peti in odšel z visoko dvignjeno glavo — novim pustolovščinam nasproti. Povečevalno steklo je kot znamenje veličastne zmage ponosno vihtel v roki.

Ko so se vrata za njim neslišno zaprla, je gospodična Marija otrokom velela:

"Otroci, za danes naj bo dovolj. Na svidenje prihodnjo soboto!"

"Na svidenje! Na svidenje!" so veselo vzklikali otroci in se kot čebele iz panja usuli na dvorišče. Tam so jih že čakale skrbne mamice, da bi jih spremljale domov.

"Kaj naj počnemo s hododelcem, ki nam je takšne preglavice delal?" je vprašal gospod nadzornik, ko so bili sami.

"Najprej mu jih s slamico naštejmo po zadnji plati," je predlagal gospod učitelj Dušan.

"Nikarte, nikarte, to boli," je zajavkal skratec Rogatec.

"Telesno kazen deliti nimamo pravice," je gospod nadzornik resno odkimal z glavo. "Bomo morali že kaj drugega iztuhtati."

In so se posvetovali dolgo in burno in burno in dolgo. In so nazadnje sklenili, da zlikovca vtaknejo v leseno škatlico in ga pošljejo čez morje nazaj.

Gospodična Zdenka je potegnila iz ročne torbice škatlico, tako majhno, da bi v njej hrošček imel dovolj prostora.

"Tako bo menda kar pravšna," je rekla.

Zaprlji so škratca Rogatca vanjo. Na vse kriplje se je branil, pa ni nič pomagalo. Ko je izprevidel, da mu je v Argentini odklenkalo za zmerom, je klavrno počepnil v kot in se vdal v usodo.

"Kaj pa če se zaduši?" je zaskrbelo gospodično Marijo. Zasmilil se je je mali nepridirav.

"Ne bo se, ne," je rekel gospod Dušan in izvrtal z nožicem v škatlico nekaj drobnih luknjic. "Zdaj ima zraka dovolj."

Gospodična Katica je napisala naslov, pod naslovom pa z velikimi črkami: **VZOREC BREZ VREDNOSTI.**

Še istega dne je čudna pošiljka romala čez široko morje...

Juhejsa juhaj — škratca Rogatca v slovenski šoli ni več!

Otroci bodo postali zdaj tako strašno pridni, da bodo mamice kar jokale od sreče, očetje zadovoljno kimali z glavami, učiteljice in učitelji pa ganjeno vzdikali: "To je najlepše plačilo za naš trud!"

In gospod šolski nadzornik Majhen? Gospod šolski nadzornik Majhen, ki ni majhen, ampak velik v svoji ljubezni do mladega rodu, si bo zavihal rokave, se z novo vnemo lotil dela za slovensko šolo v tujini in se blaženo smehljal:

"Vzorni učenci! Vzorni učenci! Nobenega razgrajaca, postopača, zanikrneža, lenuha, neubogljivca in malovredneža ni več med njimi. Slovensko moliti, pisati, računati in brati znajo gladko, kakor da bi kdo orehe stresel. Vzorni učenci! Vzorni učenci!"

Hej, ti Urška, Špelca, Micka, Polonca, Metka, Julka, Nežka, hej, ti Jakec, Lojzek, Janezek, Andrejček, Gregorček, Primožek, Blažek, Nacek in kar je še drugih deključev in fantičev od fare med vami — kajne, da bo tako?

Kar vidim vas, kar slišim vas, kako mi navdušeno prikimavate: "Dà, dà, takó bo in nič drugače!" Saj bi bilo res kar nerodno, če bi vam učiteljica med poukom posmehljivo zabrusila v obraz: "Ali imate škratca Rogatca za ušesom, da ste tako razposajeni in nič ne znate?" Brrr, kaka sramota, kaka sramota!

In zdaj ko smo to reč do kraja dognali, je mahnilo vsi skupaj v Ramos Mejija, da počastimo desetletnico slovenske šole v Argentini! Gospodična Anica bo dvignila desnico, dala znamenje — in iz naših grl bo zadonela pesem, ki tudi na tujih tleh nikoli umreti ne sme:

Slovenec sem, Slovenec čem ostati,
rodila mene je slovenska mati.

Po žilah teče mi slovenska kri,
slovensko srce bije v prsih mi — — —

Komur niso všeč pesmi take, naj gre poslušat žabji koncert sredi mlake!

Ded modruje

Hej, kako smo včasih
v senci stare lipe
dedje moževali
in kadili pipe.

Kaj bilo je ognja,
kaj bilo je dima!
V tistih časih, veš,
je bil tobak še prima.

Dišal je po medu,
po domači vasi.
Kam odšli so dobri,
zlati stari časi?

Danes, glej, Polonca,
še tobak za nič je;
grenek je kot brinje,
štiblast kot bodičje.

Padla je v viharju
naša stara lipa...
Vse na svetu mine,
še tobak in pipa.

Majda piše pismo

— — — Mamica, joj,
veš, kaj sanjalo se mi je nocoj?
Da je zastrla
roka koščena oči tvoje ljube —
in si umrla.

Prišli so črni možje, Te odnesli
kamor so očka nekoč.
Jaz sem za njimi tekla, jokala,
klicala v snu Te vso noč...

Ko sem se zjutraj zbudila, že stalo
sonce je božje nad trato.
"Srečna si, Majda," ptički so peli,
"še imaš mamico zlato!"

Umrl je ded

Na okno priletel
je ptiček in zapel:
— Kaj ti je, deklica,
da si tak žalostna?

— Kaj mi je, ptiček ti?
Joj, srček me boli!
Nocoj, ah, še nocoj
umrl bo dedek moj.
Tam v kamrici leži
in blodno govori:
"Polonca, ti boš z mano šla
na sveta rodna tla!"

Joj, pet sinov, joj, pet grobov
ga kliče noč in dan domov...

Kaj pravi modri ptič?
— Deklič, ne maraj nič.
Ta svet ustvaril Bog
nam je za smeh in jok,
umrli bomo vsi,
ah, tudi jaz in ti...

Tako je ptiček pel
v zeleni log zletel.
In vse je tiho spet:
umrl je stari ded.

MEDALJONČEK

Igrica za domobranski dan

O S E B E :

MARJETICA

METKA

POLONCA

ALENKA

Glas pismonoše

Materin glas

Očetov duh

Angelčki

P R I Z O R I Š Č E :

RAHLO NAKAZAN VRTIČEK ZA HIŠO, MIMO KATEREGA SPREDAJ
DRŽI POT. V OSPREDJU VRTIČKA NA DESNI KLOPICA, ZA NJO IN
OB STRANI NEKAJ CVETLIČNIH LONČKOV Z ROŽAMI

1. PRIZOR

Marjetica. Glas pismonoše.

(Marjetica sedi na klopici, zatopljena v knjigo, ki jo ima v naročju. Od zunaj se sliši ploskanje in klic: Cartero! Cartero! 1). — Marjetica plane pokonci, odhiti v ozadje in se vrne s pismom v roki. Sede na klopico nazaj, nekaj časa ogleduje pismo od vseh strani, potem hlastno odpre ovitek, potegne iz njega pismo in srebrn medaljonček. Ko prebere pismo, hitro odpre pokrovček na medaljončku in zavzeto

strmi vanj. Položi pismo v naročje, poljubi medaljonček in si zakrije obraz z dlanmi).

MARJETICA (tožeče): — Očka, moj očka!

2. PRIZOR

Marjetica. Metka. Polonca. Alenka.

METKA, POLONCA, ALENKA (se — še nevidne — približujejo z leve in spotoma dvo-glasno pojo):

1) Cartero — pismonoša

Slišala sem ptičko pet',
zapela je: kuku.
K' tera more nek' to bit'
ki poje tak' lepo?
To je gotovo kukav'ca,
je moj'ga srca ljubica.
Kuku, kuku, kuku, kuku —
tako je kukala.

Dekle paslo je ovcé,
začelo zvezde štet',
rada bi izvedela,
kedaj bo treba umret'.
Kuku, kuku, kuku, kuku —
tako je kukala...

(Se prikažejo na odru šele v trenutku, ko po-
jo zadnji dve vrstici.)

METKA (samozavestno): — Pa naj kdo reče,
da Slovenci ne znamo peti. Ha! Celó angelci
ne znajo dosti lepše.

POLONCA (pokaže s prstom Marjetico):
— Lejte! Marjetica! Meni se zdi da joka.

ALENKA (sočutno): Revica. Nekaj se je
moralo zgoditi.

METKA (stopi k njej in ji rahlo dvigne obra-
zek): —

Rožice pisane v polju cvetó,
ptički pod nebom veselo pojó —
kaj pa je tebi, deklica ti,
da so tak' žalostne tvoje oči?

MARJETICA (si z robčkom briše oči):

Pisemce drobno čez morje prišlo je,
(pokaže pismo)

glejte! Zato mi pri srcu hudó je.

POLONCA: — Kdo pa ti piše?

MARJETICA: — Od dóma, z Dobrave
ded nam pošilja prsrčne pozdrave.

ALENKA (začudeno): —

In zato jočeš? Jaz bi vesela
kakor škrjanček nad pismom zapela.

MARJETICA (potrto odkima): —

Nič ne bi pela, kot jaz bi jokala;
nisem še pisemca vsega prebrala.
Drugo je vse tako žalostno, grozno.
Poslušajte!

(Glasno bere iz pisma:)

Dragi! Po letih desetih, ah, pozno,
smo izkopali njegove kosti,
kjer je obležal v potoku krvi.

(Si zakrije obraz; tožecé:)
Očka! Moj očka!

METKA (jo sočutno boža po lasih): — Re-
vica.

POLONCA: — Očka je bil domobranec, kaj
ne?

MARJETICA (nemo prikima in si z rob-
čkom briše oči).

ALENKA (pokaže s prstom pismo): — In
kaj še piše ded?

MARJETICA (spet vzame pismo v roko in
glasno bere): — Našli pri njem smo srebrn me-
daljonček. (Pokaže medaljonček.)

METKA (ga ogleduje): — Jej, kako lep je!

POLONCA: — Blešči se kot sonček.

MARJETICA (počasi, razločno, z ganjenim
glasom bere dalje): —

Čudežno ohranjen ostal je pod rušo,
kakor da vdihnil bi vanj svojo dušo.
V boju junak ga na srcu je nosil
in ga pri Bogu v spomin vam izprosil.
Iz medaljončka zre tiho v vas
sličica drobna — njegov obraz...

METKA (zavzeto): — Sličica?

POLONCA in ALENKA (hkrati): — Poka-
ži! Pokaži!

METKA (odpre pokrovček na medaljončku
in si ogleduje sličico): — Kakor živ je.

POLONCA: — In ves nasmejan.

ALENKA: — Ni čudno, da ga imaš tako ra-
da.

3. PRIZOR

Prešnje. Materin glas za odrom.

MATERIN GLAS (od daleč): —Meetka! Meetka!

METKA: —Joj, mama me kliče. Hitro domov, če ne bo šiba pela!

VSE TRI (mahajo Marjetici v slovo): —Zbogom, Marjetica! (Odhitijo nazaj na levo.)

ALENKA (še enkrat pomoli obrazek nazaj in zakliče): —Potolaži se! Očku je zdaj dobro. Iz nebes gleda nate. (Odhiti.)

4. PRIZOR

Marjetica sama

MARJETICA (se znova zastrmi v sličico in žalostno vzklikne): —Očka, moj očka!

5. PRIZOR

Marjetica. Očetov duh.

(Oder se potopi v temo. Turobni akordi za odrom. Srebrn slap svetlobe osvetli samo tisti del ozadja, od koder prihaja glas očetovega duha.)

OČETOV DUH (neviden, kakor iz velike daljave): —Kdo me kliče? Marjetica — ti?

O, jaz ne spim,
le čakam čas
in čakam vas,
da gremo skupaj — *)
novi rod
z banderi našimi na pot,
na božjo pot.

Beseda sladka:
B r e z j e —
trpečih src najtišja
vez je.

O, jaz ne spim,
vso noč bedim,
vso noč strmim
čez morskó plan
in čakam, kdaj
nam sine dan...

MARJETICA (gre z razprostrtimi rokami, počasi, kakor v zamaknjenju, osvetljenemu ozadju nasproti. Na levi poklekne in presunljivo krikne): —Očka!... Očka!...

Srebrna svetloba ugasne in se prelije v zlat snop svetlobe, iz katere lahko priskaklja trop angelčkov.)

5. PRIZOR

Marjetica. Angelčki.

ANGELČKI (se primejo za roke tako, da Marjetica, s sklonjeno glavo, kleči v sredi kroga. Zibajo se po taktu in pojo po napevu narodne pesmi "Delajmo, delajmo zlata koleša"): —

Deklica, deklíca, kaj bi jokala,
lučka se zlata je tebi prižgala;
grela te bo vse žive dni:
očkove dobre, ljube oči.

Boš medaljonček na srcu nosila,
boš ga ljubeče kot očka hranila,
z njim okrasila grob njegov,
kadar povrneš se domov...

(Oder se potopi v temo. Violina za odrom dvoglasno povzame isto melodijo in jo igra medtem, ko zastor pada.)

K o n e c .

*) Ti štirje verzi so posneti z nagrobnega posvetila junaku Malgaju na Koroškem.

IZSELJENSKI LETOPIS

HODIL PO ZEMLJI SEM... TUJI

SVOBODNA
SLOVENIJA

Zbornik 1960

V skrajni napetosti

Na praznik dela 1959.

Predsednik Združenih Ameriških Držav Dwight Eisenhower je zaključil svoje obiske v Bonnu, Londonu in Parizu. Tajništvo Združenih narodov objavlja, da zastopnik države Laos zahteva izredno sejo Varnostnega sveta, ki naj bi sklenil, da bi Združeni narodi poslali njegovi državi pomoč proti komunističnemu vojaškemu vpadu, ki ga je organizirala in izvedla komunistična vlada severnega Viet Nama. Hoče podjarmiti Laos in ga vključiti v azijski komunistični imperij. Indijska vlada je pozvala redno vojsko, da odide na indijsko-tibetansko mejo in prepreči nadaljnje vdiranje komunistične kitajske vojske v indijsko ozemlje. Združene Ameriške Države pa se pripravljajo na sprejem predsednika vlade Zveze sovjetskih socialističnih republik, generalnega tajnika boljševiške komunistične stranke in svetovnega voditelja komunizma, Nikite Hruščeva.

Vse, kar se važnejšega zgodi v mednarodnem življenju, kaže, da so odnosi v skrajni napetosti. Tako je dejansko že vse leto, čeprav so javne izjave in manifestacije pogosto prepletene z mirovnimi deklaracijami. Komunisti zdržema napadajo, zažigajo nemire po vseh kontinentih in v Aziji prodirajo.

Te dni je minilo dvajset let, odkar sta Hitler in Stalin sklenila roparski sporazum in si med seboj razdelila Poljsko. Ko je Hitler na osnovi tega sporazuma vdrl v ozemlje poljske, je istočasno z vzhodne strani napadala Poljsko tudi sovjetska rdeča armada in zgrabila svoj — izgovorjeni — del plena. Francija in Velika Britanija sta tedaj napovedali vojno nacistični Nemčiji. Izpolnili sta obljubo in mednarodno obveznost napram poljskemu zavezniku, čeprav sta riskirali vse, ko sta vstopila v doslej najhujšo svetovno vojno.

Tedaj je bila vojna slika čista: pod zastavo svobode in demokracije so bile zapadne demokracije, za znamenji kljukastega križa so šle sile roparskega osvajanja in tiranije. Malo kasneje med borbo so pa demokracije sprejele medse in na svojo stran enega izmed roparjev in ga proglasile za velikega zaveznika v borbi za svobodo. Kar je tedaj izgledalo morda državnikom in vojskovodjem demokracij kot manjše in neizogibno zlo, se je z razvojem dogodkov izkazalo kot vir in začetek najhujše nesreče stoletja. Ropar v demokratičnem taboru je odnesel vse sadove zmage velikih zaveznikov, si z novimi ropi in goljufijami podjarmil srednjo in južno-vzhodno Evropo, severno in srednjo in južno-vzhodno Evropo, severno in srednjo Azijo in postal dominantna sila sveta.

Zaradi Hitlerjeve norosti, Churchillove nedoslednosti in kramarsko-praktične taktike v usodnem trenutku vojevanja, sta svoboda in demokracija doživeli v drugi svetovni vojni poraz, popolen poraz in najhujšo izgubo. Po končanju sovražnosti ni nastopil mir, ampak grozna vrsta večjih in manjših vojska v Aziji, mrzla vojna v Evropi in po vsej zemeljski obli ter doba fantastično ogromne oboroževalne tekme. Neposredno so svobodo izgubili za-sužnjeni narodi, mir pa je izgubil ves svet.

Ta dejstva so v novi, pekoči bolečini žgala odgovorne državnike demokratičnih sil v letu 1959. Hruščev je zapadne sile pritisnil "ob zid" v berlinskem vprašanju. Potsdamska rešitev Berlina je sama po sebi gorostasen primer spačka, ki ga je rodil "kompromis" med roparskim mišljenjem in zasledovanjem sovjetov in demokratičnimi silami v "zmagovitem taboru". Berlin kot otok v komunistični vzhodno nemški državi je po tolikih letih, odkar je svet razdeljen z železnimi in drugimi zavesami, resnično nemogoča in nevzdržna anomalija. Zavezniki, ki so si razdelili okupacijo Berlina, dejansko nikoli niso bili zavezniki, ker je bil od začetka ropar med njimi. Ropar je prignal razvoj tako daleč, da sedaj res izgleda njegova zahteva, da je treba končati vojno okupacijo mesta in ga vključiti v redno življenje, v državo, ki v njej leži, normalna. In vendar je za vsako količinkaj kultivirano in civilizirano vest nemogoča, ker vsebuje posledico, da se tudi ta otok izroči roparju.

Toda ropar ne popusti. Ženevska pogajanja zunanjih ministrov Ameriških Združenih Držav, Velike Britanije, Francije in Zveze sovjetskih socialističnih republik so bila popolnoma neuspešna, ker Gromiko od začetka do konca ni zahteval nič manj kot da zapadni zavezniki zapuste Berlin in ga v celoti odstopijo in prepuste komunistom.

Ob takem koncu je bil svet neposredno pred izbruhom novih sovražnosti ali pa pred novim sramotnim umikom zapadnih sil. Kot začasen izhod, kot kratek predih, je prišla politika "obiskovanja". Predsednik Združenih ameriških držav je povabil moskovskega diktatorja in voditelja svetovnega komunizma na obisk v Ameriko in obljubil, da bo obisk vrnil in osebno šel v Moskvo. Dokler se ti obiski ne izvrše, je skoraj gotovo, da komunistični diktator ne bo storil kaj takega, kar bi pomenilo začetek vojne ali surovo žaljiv udarec v obraz gostitelju ali gostu. Torej kakega pol leta prediha, pol leta časa za iskanje.

To je bil neposredni motiv in razlog za povabilo tu na zapadu. Za Hruščeva je pot v Ameriko poslanstvo prvega komunističnega oznanjevalca, zastavonoše, trobentača, poveljnika, ki gre naprej v trdnjavo in zemljo, ki naj jo njegova vojska prej ali slej podjarmi in osvoji. Da se bo pojavil še bolj kot nepremagljiv zmaj s stoterimi glavami, oznanjajo komunistični topovi "osvobodilen pohod komunistične vietnamske vojske v Laos, državo, ki je članica Organizacije združenih narodov, prodirajo komunistične kitajske čete v severne obrobne pokrajine Indije, in prav te dni so oznanili, da je afganistanska država prešla pod komunistični vpliv, da je njena oborožena sila vsa opremljena s sovjetskim orožjem in so sovjetski generali in častniki njeni instruktorji in sovjetska vlada gradi strateške prometne zveze od sovjetsko-afganistanske meje preko te zemlje na pakistansko mejo.

Kako si Hruščev sam predstavlja izhod iz skrajne napetosti, je jasno in odločno povedal, kot nekdanj Hitler v svoji knjigi Mein Kampf. Hruščev je to napisal v razpravi "O koeksistenci". Hruščev pove, da je prepričan, da sta izhoda samo dva: najbolj uničevalna vojna, kar jih je kdaj doživelo človeštvo, ali pa koeksistenca. Slovenskega izraza za to besedo menda ni, ker sožitje ne pomeni istega, je mnogo prelepo in premilo. Koeksistenca je po Hruščevu mogoča le, če nekomunistični narodi sprejmejo, kar komunisti hočejo. Vse, kar služi komunističnim ciljem in kar jih pospešuje, je miroljubno, vse kar jim nasprotuje in jih ovira, je vojno hujskaštvo. Dobesedno pravi: "Kapitalisti naj si izbijejo iz glave misel, da morejo komunizem zavreti na njegovem osvojevalnem pohodu. Tako neizogibno kot je kapitalizem nasledil fevdalizem, je sedaj komunizem na vrsti, da prevzame nasledstvo kapitalizma. Komunizem je zmagovita sila dobe in je nič ne bo zaustavilo, dokler ne osvoji sveta."

Tudi, če bi Hruščev ne bil napisal te svoje veroizpodi, ga svobodni svet pozna in ve s kom ima opraviti. Eden najbolj informiranih ljudi v tem področju je direktor osrednjega informativnega urada vlade Združenih ameriških držav, Allen W. Dulles, brat pokojnega tajnika za zunanje zadeve. 8. aprila je v New Orleansu imel predavanje in je povedal tudi tele misli in ugotovitve:

"Sovjetska sila nam grozi danes v trojnem: v vojaškem, gospodarskem in podtalno rovarskem oziru. Grožnja in nevarnost sta splošni. Dokler vodijo vlade v Moskvi in Pekingu načela mednarodnega komunizma, se moramo zavedati, da je njihov edini namen, da uničita našo sedanjo obliko svobodne družbe in da upostavita komunistični svetovni red. Komunisti trdno verujejo in zgovorno pridigajo, da je komunizem tisti sistem, ki bo vladal svet, in vse kar store in ukrenejo, store in ukrenejo samo in izključno v ta namen. Komunizem hoče biti vseprodorna revolucijska sila."

Potem, ko Allen ugotovi, da vojaška in gospodarska politika Zveze sovjetskih socialističnih republik in Kitajske ljudske republike služita edinole cilju, da ustvarita produkcijska središča, arzenale in skladišča za zunanja osvojevalna podjetja komunističnih napadalnih sil, opiše mrežo podtalnega rovarjenja.

"V vsaki državi in v vsakem narodu na svetu imajo komunistično stranko. Vsaka komunistična stranka je neposredno vezana na Moskvo ali Peking."

"Na 21. kongresu komunistične partije v Moskvi je bilo zastopanih 60 komunističnih strank iz vseh delov sveta. Edino in soglasno so izpovedovali svojo vdanost in zaupanje v komunistične voditelje in vero v končno svetovno zmago komunizma."

"Vse mednarodne pogodbe, ki v njih komunistične vlade obljublajo, da se ne bodo vmešavale v notranje zadeve drugih narodov in držav, niso vredni niti papirja, ki so na njem napisane."

"Poleg komunističnih strank imata Moskva in Peking celo vrsto takozvanih frontnih organizacij v vsaki deželi. Preko teh skušajo komunisti prodirati v vse družbene celice, v vse veje življenja svobodnih narodov. Njihova delavska federacija javno pove, da ima 90 milijonov članov po vsem svetu. Poleg te imajo še mednarodna združenja za mladino, žene, za učitelje vseh vrst, za pravnike, za zdravnike, časnikarje in druge stanovce, mimo stanov pa še "Svetovni mirovni kongres", ki ima svoje podružnice v 47 državah."

"Vso to razsežno aparaturo vodi in nadzira množica posebej izvežbanih agentov in vohunov, ki jih imajo sovjeti sedaj toliko, kot jih ni še nikdar imela nobena sila sveta. Vse te moči delajo samo v enem cilju: da bi zrušile svobodne demokratične ustanove, vlade, gospodarske in politične organizacije, ki jih vzdržujejo."

"Ko govorimo o podtalnem rovarskem delu komunistov, ne smemo pozabiti, da se zatekajo tudi k krajevnim vojnim pohodom, kakor so jih uprizarili na Koreji, Viet Namu, Malaji."

"Ni niti sledu o kakem pojavu, ki bi kazal, da so komunisti opustili svoj končni cilj ali spremenili sredstva, da bi ga dosegli."

"Tisti, ki mislijo, da moramo kupiti mir s kakim kompromisom s Hruščevom, so žalostno zaslepljeni. Vsako popuščanje samo krepki njegovo stališče in mu dviga ugled. Obenem ga s tem utrdimo, da gospoduje nad ruskim narodom. Upcnje naše pa je v prijateljstvu s tem narodom."

"Naše obrambno sredstvo ni v kompromisu, ampak v odločnosti. Moramo imeti močno in pripravljeno vojaško silo, moramo povezati naše gospodarske moči z močmi drugih svobodnih narodov, rušiti in onemogočiti komunistično vdiranje in razkrinkavati njihovo rovarenje."

"Na splošno je moč svobodnega sveta še vedno daleč močnejša, kot sile, ki z njimi razpolagajo voditelji mednarodnega komunizma. Če bodo oni uspeli in mi propadli, se bo to zgodilo le zaradi naše malomarnosti in zato, ker bodo oni posvetili veliko večji del svojih sil, svojih sposobnosti in spretosti ter materialnih sredstev za naše uničenje, kot pa smo mi voljni žrtvovati za našo ohranitev."

Take izjave kompetentnega človeka vodilne velesile svobodnega sveta, povedo vsaj to, da se kljub vsej megli, ki prekriva največji del svobodnega časopisja, pisanja in govorjenja, sedanji nositelji odgovornosti jasno zavedajo okolnosti, ki obeležujejo svetovno stanje, nevarnosti tveganja in svoje dolžnosti.

Stanje skrajne napetosti se bo verjetno raztegnilo tudi v novo leto. Vsi, ki želimo rešitev krščanske civilizacije in njenih pojmov svobode in miru, moramo želeti in prispevati, da bi iz stanja skrajne napetosti švignila prva iskra iniciativne napadalnosti svobodnih narodov proti komunističnemu imperiju. Tedaj se bo začel uveljavljati največji zaveznik, ki ga ima svobodni svet — zaslužnjeni narodi. Dosedanje odstopanje demokratičnih sil, vedno popuščanje in polovičarske rešitve, ki so bile vedno v korist komunistom, ubijajo zaslužnjenim narodom vsak polet, vsako misel na reševalno akcijo. Sproščanje sil, ki so vklenjene za železno in bambusovo zaveso, bi huje spremenilo sedanje mednarodno stanje kot ga morejo spremeniti atomska orožja. Ni dvoma, da bi ta sprememba bili v korist svobode in miru.

Predsednik Eisenhower je napravil obiske po evropskih prestolnicah, da bi utrdil edinost svobodnega sveta pred srečanjem s Hruščevom. Njegove izjave ne dajo slutiti nikakega nagnjenja k novemu popuščanju, ampak najmočnejšo voljo za odločno prepričevanje.

Ameriški kristjani so odločili, da bodo Hruščeva sprejeli v svojih cerkvah in molilnicah na kolenih z molitvijo za vse, ki so v ječah in taboriščih, za vse, ki so preganjani in krivično zatirani, za zaslužnjene narode, za spreobrnjenje zatiralcev, za mir in svobodo. Katoliški škofje pozivajo vernike k devetdnevnim in drugim pobožnostim vse dni, ko bo zastopnik in glavni predstavnik borbenega brezboštva bival v tej deželi.

Ob misli na to stanje skrajne mednarodne napetosti, se mi zdi, da ne morem izreči nič lepšega voščila za novo leto kot ga izraža lepi slovenski pregovor, in želeti, da bi se izpolnilo: "Kadar je največja sila, je božja roka najbolj mila."

Pismo v leto 1960

Leto 1960 pričakujejo eni s strahom, drugi z velikim upanjem. Eni se boje božje kazni, ki je baje napovedana; drugi upajo, da bo objava tretje fatimske skrivnosti prinesla zaželeno vest o končni zmagi brezmadežnega Srca Marijinega. Kdo ima prav? Bržkone ne eni ne drugi. Tudi za leto 1960 velja, kakor za vsako drugo leto, da bo zanesljiv korak k večnemu cilju tistim, ki verujejo v božjo previdnost in po tej veri tudi živijo, tistim, ki imajo zapoved ljubezni do Boga in do bližnjega za temelj življenja.

Papež Janez XXIII. v svoji prvi okrožnici priporoča edinost in složnost med ljudmi od družine preko raznih slojev in razredov do narodov in držav in pravi: "Vsi naj mislijo ne na to, kar ljudi loči in razdvaja, marveč na to, kar jih more družiti in vezati." Če vzajemno in primerno presoajo in ocenjujejo sami sebe in svoje zadeve, bodo našli mnogo točk, v katerih so si blizu in morejo biti edini. Papež je v govorih že prej pripovedoval, da je v svoji službi vedno najti to, kar nas ljudi druží. V okrožnici nadaljuje: "Vsi so bratje, zaradi tega naj bi se med njimi vse urejalo prijateljsko in v bratski ljubezni."

Če to velja za družbene in mednarodne zadeve, velja tudi za nas izseljence. Drobcí malega naroda smo, raztreseni po vsej zemeljski obli; nekaj nas je v večjih skupinah, še več pa je majhnih, ki kar zginjajo v tujem svetu. Eno nas druží in veže: **Slovenci smo in kristjani**. V teh dveh točkah smo eno, ali nas je mnogo skupaj, ali pa so le poedjne družine in posamezniki. Bog nas je ustvaril Slovence in nos pri svetem krstu sprejel za svoje otroke in ude svoje Cerkve. To dvoje nam ostane. Ako bi kdo tudi skušal zatajiti svoj rod in odpasti od krščanske vere, ne more izbrisati znamenja krsta iz svoje duše in ne predugačiti dejstva, da je rojen iz slovenske korenine.

Zavedajmo se tega. V tem je moč, da vzdržimo v nelahkem naporu dobiti trdna tla za razvoj in rast v tujini. Držite skupaj, povežite se prijateljsko in v krščanski ljubezni ne glede na število. Tudi če so samo trije v enem kraju, bodite drug drugemu v oporo in spodbudo. Kjer je skupina večja in močnejša, se tem laže ohrani versko in kulturno. Glejmo na to, kar nas druží, v čemer smo edini, močnejši bomo in bolj odporni. Če ohranimo svojo kulturo in vero, bomo več prispevali h kulturnemu razvoju naroda, med katerim smo, kakor pa če bi zatajili in opustili, kar je našega, in se vtopili v morju drugega naroda. In v verskem življenju je še bolj važno, da ohranimo in go-

jimo globoko vero in duhovnost. Kvas bodimo v versko hladnem in nepoučenem okolju.

Na nek način naj bi se povezale skupine med seboj. Morda bo mogoče vse slovensko izseljenstvo povezati vsaj v rahlo Zvezo. Imamo pa že eno močno vez, ako bi jo hoteli porabiti, in to je **slovenski izseljenski tisk**. Vse dežele, kjer je več naših izseljencev, imajo vsaj en list: Evropa ga ima, Združene države, Kanada, Argentina za vso južno Ameriko in Avstralija. Ti listi so močna vez, ki more s celoto naših izseljencev povezati tudi poedince in male skupine in posamezne družine, zgubljene v tuji okolici. Vsi si morejo naročiti kak slovenski list, ki je kakor dober prijatelj, ki prihaja teden za tednom ali mesec za mesecem na zaželen obisk. Pomen slovenskega branja v tujini, je tako velik, da ga ni mogoče pretiravati.

Zdi se, da velik del izseljencev tega pomena ne ume in ne upošteva. Zakaj ne? Ali se jim zdi škoda za denar ali pa ga v resnici nimajo? Če se kakšen denar obrestuje, se gotovo tisti, ki ga damo za list ali dobro knjigo. Duhovne obresti prinaša: duhovni užitek daje ob domači besedi, vezi spleta z rojaki po drugih krajih, osamele in zapuščene poživlja. — Vedno bolj spoznavam, kako važno, koristno in potrebno je, da smo vsi izseljenci vsaj s tiskano besedo povezani. In menim, da je zadeva toliko vredna, da jo v no-voletnem pismu sporočim in priporočim slovenskim izseljencem, katerim ob enem želim vse dobro od Gospoda in jim pošiljam nadpastirski blagoslov.

Slovenci v Krščansko-demokratski zvezi za Srednjo Evropo

Ko sem v lanskem poročilu o delu CDUCE (Kršč.-dem. zveze za Srednjo Evropo, ki jo bom imenoval kratko unija) opisal položaj te mednarodne begunske organizacije, katere članica je Slovenska ljudska stranka od njene ustanovitve, potem ko je bil razdeljen urad unije med New York in Pariz, sem zaključil opis takole: "Tudi člani upravnega odbora unije so se razdelili... in išče se način, kako v takih okoliščinah omogočiti poslovanje upravnega odbora, ki predstavlja nekako 'vlado' v uniji. Od zadovoljive rešitve tega vprašanja je v znatni meri odvisen bodoči razvoj unijskega delovanja ter enotnost in kompaktnost celotne organizacije. Kakor se je unija izkazala doslej sposobna najti izhod iz kočljivih položajev, tako smemo upati, da bo tudi sedanja razdelitev urada in upravnega odbora našla zadovoljivo prilagoditev vseh upravnih teles te organizacija novo nastalemu položaju."

Izkazalo se je, da moje upanje in pričakovanje ni bilo pretirano in neosnovano. Unija se je — z zelo aktivno pomočjo in sodelovanjem Slovenske ljudske stranke (SLS) — res znašla in si iz kočljivega položaja pomagala, kakor smo pričakovali.

V lanskem opisu je bilo rečeno, da sta češka in poljska člana upravnega odbora v Evropi. Tako je dejansko tudi sedaj, ko po letu dni nadaljujem s poročilom. Toda med tem so se zgodile v uniji pomembne stvari.

Tretji kongres CDUCE

Proti koncu septembra 1958 so se češki in poljski člani upravnega odbora, od katerih je Čeh A. Prochazka načelnik upravnega odbora, Poljak K. Sieniewicz pa glavni tajnik, vrnili v New York. Takoj po njihovem prihodu so se začela izérpna posvetovanja med voditelji strank, ki so članice unije, kako rešiti

probleme, ki so nastali z delitvijo urada in upravnega odbora med Ameriko in Evropo. Načelnik SLS dr. Miha Krek je prišel iz Clevelanda, voditelji drugih skupin so se pripeljali od drugod, in začela so se več dni trajajoča pogajanja. SLS je po svojih predstavnikih ves čas vztrajala na stališču, da je izhod iz težav mogoče najti, če bodo vse skupine imele pred očmi dobro unije kot skupne organizacije vseh, in če bodo zategadelj pripravljene s te perspektive motriti dobrobit in interese svoje nacionalne skupine.

Prepričevalno in politično dalekovidno zadržanje dr. M. Kreka je bilo ves čas pogajanj vodilna nit razgovorov. S svojo mirno stvarnostjo je vplival na svoje politične tovariše drugih narodov in iz vsake težje situacije skušal izdelati kompromisno rešitev. Tako se je, tudi z uvidevnostjo vseh šefov skupin, posrečilo izdelati prijateljski sporazum, na osnovi katerega se skliče tretji kongres unije, in se izvede vsa potrebna reorganizacija njenih ustavnih organov. Ta sporazum, ki je bil sklenjen in podpisan dne 15. oktobra 1958, se glasi:

Organizacijske zadeve

Dosežen je sporazum, da se bodo upoštevale sledeče določbe glede sestave in poslovanja vodilnih organov unije:

a) vsako skupino, članico unije, bodo predstavljale v glavnem odboru (Council) deloma osebe, ki prebivajo v USA in Kanadi, deloma pa osebe, ki žive v Evropi. Ukrenjeno bo vse potrebno, da bodo seje glavnega odbora izmenoma v New Yorku in Evropi.

b) vsaka skupina svobodno izbere svoje predstavnike v izvršnem odboru (Executive Committee) unije, pa naj ti žive v Ameriki

ali Evropi. Predstavniki morejo imenovati namestnike za seje izvršnega odbora.

Redne seje izvršnega odbora bodo na sedežu unije v New Yorku, posebne seje pa v Evropi ali drugje. Za sklepčnost je potrebna najmanj udeležba sedmih članov izvršnega odbora (vseh je 12), ki predstavljajo večino članic. One članice, ki bi ne mogle biti zastopane pri seji izvršnega odbora, morajo imeti 15 dni časa, da pismeno izrazijo svoje stališče glede vseh točk dnevnega reda, razen, če so vprašanja na sporedu seje posebno nujna. Če katera skupina misli, da je neko vprašanje, ki je na dnevnem redu, velike važnosti zanjo, se to vprašanje odstopi v pretres voditeljem strank in ne more biti v razpravi pri izvršnem odboru, dokler voditelji niso dosegli končne odločbe.

c) Unija se bo trudila, da se poveča število oseb v obeh njenih uradih v New Yorku in Parizu. Nova mesta so namenjena onim skupinam — članicam, ki nimajo sedaj nobenega zastopnika v uradniškem štabu unije.

d) Takoj naj se na osnovi čl. 17 konstitucije in predhodnega sporazuma osnuje in uvede v delo Evropska komisija.

Osebnostne zadeve

Skupine, članice unije so sklenile izvoliti za nosilce vodilnih položajev v bodoči upravi (administraciji) unije sledeče osebe:

Predsednik glavnega odbora: Dr. Istvan Barankovics (Madžar)

Načelnik izvršnega odbora: Dr. Adolf Prochazka (Čeh)

Glavni tajnik: — Konrad Sieniewicz (Poljak)

Glavni tajnik — namestnik: Dr. Ludovik Puš (Slovenec)

Blagajnik: Pranas Vainauskas (Litvanec).

Izvedba zgornjih sklepov

a) Seja glavnega odbora se skliče za 16. oktobra 1958 s priporočilom, da ta skliče glavno skupščino (kongres) istega dne in določi njen dnevni red.

b) glavna skupščina zboruje isti dan zvečer ob udeležbi štirih zastopnikov vsake skupine.

c) takoj po zaključku glavne skupščine se snide novoizvoljeni glavni odbor, da izvoli iz-

vršni odbor. Ta se na seji istega dne konstituira.

V smislu teh soglasnih sklepov voditeljev političnih skupin v uniji so bili vsi organi unije po določbah unijske ustave pravilno sklicani, so zborovali in izvršili svoje naloge. Kongres se je tokrat razlikoval od prejšnjih dveh, da ni imel nikakih vnanjih prireditvev za javnost, marveč se je omejil le na notranje probleme organizacije in je po zahtevah konstitucije reševal in rešil delj časa viseča interna vprašanja. Po soglasnem sklepu je kongres vodil Dr. Miha Krek. Po poročilu o delovanju unije izza zadnjega kongresa, ki je bil l. 1955, je skupščina izvolila člane glavnega odbora (Council). Za Slovensko ljudsko stranko so bili izvoljeni: iz USA Dr. Miha Krek, Dr. Ludovik Puš in Dr. Peter Remec; iz Evrope pa Marko Kranjc (Rim), Nace Čretnik (Pariz) in Franc Sekolec (London). Vsaka stranka, članica unije, ima v glavnem odboru 6 članov.

Po zaključku kongresa se je sestal glavni odbor, da izvoli izvršni odbor, ki vodi delo unije. V izvršni odbor so prišli: od Čehov — Prof. Adolf Prochazka in Ludevít Sebasta, za Madžare — Dr. Istvan Barankovics in Dr. Laszko Varga, za Slovence Dr. Miha Krek in Dr. Ludovik Puš, za Poljake Karol Popiel in Konrad Sieniewicz, za Litvanec Dr. Kazys Sidlauskas in Pranas Vainauskas.

Kako so razdeljena vodilna mesta v administraciji, je razvidno iz zgoraj omenjenega sporazuma. Slovenci imamo razen položaja v prezidiju in načelstvu izvršnega odbora, ki oba zaseda dr. Miha Krek, sedaj vodilno, v ustavi unije določeno mesto glavnega tajnika — namestnika v administraciji unije, kamor je bil izvoljen Dr. Ludovik Puš, ki sedaj vodi vso administracijo na sedežu unije v New Yorku.

Medcelinsko glasilo krščanske demokracije

Pri prvi interkontinentalni konferenci krščanskih demokratov, ki je bila v Parizu meseca novembra 1956, so vodilni politiki govorili o potrebi glasila, ki bi v kratki in jedrnatih obliki seznanjalo krščanske demokrate po svetu o stanju, delu in potrebah kršč. dem. strank in gibanj kjer koli obstojajo. Druga interkontinentalna konferenca meseca julija 1958 v Bruslju je to potrebo ponovila in pozdravila prvi poskus v to smer, ki ga je napravil urad

unije v Parizu, ko je predložil delegatom prvi skromni vzorec take publikacije. Kljub težavam, ki so se stavile na pot temu načrtu unije in so dovolj razumljive, če se pomisli, da je za uspešen razvoj takega glasila potrebno kar moč složno sodelovanje kršč. demokratov iz raznih delov sveta, z različnimi političnimi potrebami in pogoji, se je posrečilo glasilo v teku mesecev utrditi, razviti in izpopolniti tako, da je bilo sposobno uspešno izvrševati svoje poslanstvo. Imenuje se **Intercontinental Information Service** in se izdaja dvakrat mesečno kot razmnoženina v štirih jezikih (angleško, francosko, špansko in nemško), na 16 do 20 tipkanih straneh. Unija skrbi, da so v vsaki številki tudi vesti iz dežel za železno zaveso, ki na ta način pridejo v roke strankam in političnim voditeljem kjer koli imamo krščansko demokratsko gibanje po svetu. Na drugi strani pa je to glasilo vez, ki družita gibanja in ustvarja realne pogoje za resnično svetovno politično silo, ki je najbolj načelno izrazita protivnica komunizmu in njegovim načrtom za podjarmljenje vsega sveta. Od začetka dovolj skeptično gledanje nekaterih skupin na to izredno podjetje se je od meseca do meseca izboljševalo tako, da lahko rečemo, da je zamisel medcelinskega glasila krščanskih demokratov sedaj sprejeta in priznana od vseh strani. Upati je tudi, da bodo stranke in gibanja iz svobodnih dežel pokazala tolika smisla in potrebe za to publikacijo, da bodo sčasoma odvzele z ramen unije to veliko nalogo, in odlično započeto delo same nadaljevale. Če so poročila o tem vprašanju točna, je tako upanje opravičljivo.

Ni treba posebej reči, da tudi pri tem podjetju SLS aktivno sodeluje in gleda zlasti na to, da se vesti iz naše domovine vključujejo v ta list ter skrbi, da so poročila nepristranska in resnična. Ves čas svojega javnega dela v begunstvu se je strankino vodstvo držalo dosledno načela, naj se razmere doma slikajo kakor so v resnici, brez propagandnega pretiravanja. Nam gre za resnico, in bridke, večsih kar neverjetno vznemirljive vesti, ki so bile do kraja resnične, so nam bile vedno dovolj za uspešnost našega stališča zoper komunizem v Jugoslaviji. Objektivnost v poročanju in ocenjevanju razmer v domovini je bila strankinemu vodstvu pred očmi tudi pri sestavljanju poročil in člankov o razmerah doma za ostale liste, ki jih izdaja unija. Lahko zapi-

šem, da smo se Slovenci prilike za publiciteto pridno posluževali.

Slovenski krščanski demokrati na mednarodno-političnem pozorišču

V času, ki ga krije to poročilo (od poletja 1958 do poletja 1959) smo se Slovenci udeležili na viden in vodilen način dveh mednarodno važnih političnih zborovanj, ki sta bili ob istem času, t. j. zadnje dni maja 1959. Prvo tako zborovanje je bil 13. kongres organizacije evropskih kršč. demokratov, ki se imenuje *Nouvelles Equipes Internationales* s sedežem v Parizu. Slovenska ljudska stranka je članica tega združenja in se kot taka udeležuje kongresov in zborovanj. Zadnji kongres je bil sklican v Freiburg v Nemčiji, kamor sta odšla predstavnik SLS Nace Čretnik in Drago Lavrenčič in se aktivno priključila kongresnemu delu ter izkoristila priložnost, da se kot zastopnika slovenskih kršč. demokratov v begunstvu predstavi političnim voditeljem iz drugih dežel, razpravljajoč z njimi probleme malega naroda na enem najpomembnejših predelov evropskega kontinenta. Ni mogoče trditi, da bi se pozitivne posledice takih stikov in razgovorov pokazale takoj, a pozitivno je že samo dejstvo, da se Slovenci kot politično zvel in samostojen narod pojavljamo na velikih mednarodnih prireditvah; na drugi strani pa taka afirmacija v teku časa more roditi koristne sadove, ki lahko dozore, ko bomo Slovenci razumevanja in pomoči najbolj potrebni. Na tako dolgoročno predvidevanje je usmerjena udeležba stranke pri takih in podobnih mednarodnih zborovanjih. Prišel bo čas, ko se bo naše politično delo na mednarodnem polju iz sedanjega na videz za nas jalovega obdobja pokazalo koristno.

Druga prilika, da smo se Slovenci pokazali na mednarodno-politični pozornici, je bil kongres krščansko-demokratske stranke v Čilu. Predsednik te stranke Patricio Aylwin je v posebnem pismu povabil CDUCE naj pošlje svoje zastopstvo na kongres. Glavni tajnik-namestnik unije, Slovenec dr. Ludovik Puš, ki vodi urad unije na sedežu v New Yorku, je določil za delegate Slovenca Miloša Stareta iz Buenos Airesa, Jorga Kibedija, Madžara iz Santiaga in Juliusa Kakarička, Litvanca tudi iz Santiaga. Miloš Stare, vodilni član strankinega vodstva v Argentini, se je izved-

bi stavljeni naloge takoj odzval in se kot vodja unijske delegacije udeležil kongresa, aktivno na njem sodeloval kot član častnega predsedstva in častni gost kongresa ter izposloval, da je kongres soglasno odobril in poslal tačas v Ženevi zborujočim zunanjim ministrom štirih velikih sledečo brzojavko: 'Prvi narodni kongres čilske krščansko-demokratske stranke je soglasno sklenil obrniti se na zunanje ministre štirih velesil, ki zborujejo na ženevski konferenci, s predlogom, da se svobodna samoodločba srednje-evropskih narodov vključi v razpravo o problemih nemškega naroda.'

Ta brzojavka, poslana v Ženevo iz Južne Amerike, pomeni velik uspeh slovenskega človeka na mednarodno-političnem polju, ker je opozorila štiri zunanje ministre, da se tudi latinska Amerika zanima za usodo komunistično zaslužjenih ljudstev na srednje-evropskem prostoru. Med te narode smo vključeni tudi Slovenci in kar koli stori naš človek vrednega za skupno stvar podjarmljenih narodov, je tudi koristno za naš slovenski narod.

Zanimanje za politično delo

Čim bolj se odmika v preteklost čas, ko smo nastopili pot begunstva in čim tesneje se pod silo razmer vraščamo v življenje dežele, ki nas je sprejela v svoje okrilje in nam nudi drugo, novo domovino, tem bolj blede spomin na vse prestale strahote komunistične revolucije in tem bolj je razumljivo, da radi pozabljam, zakaj smo domovino zapustili. In vendar nam preteklost onih strašnih let ne sme nikdar iz spomina, in nikoli ne smemo pozabiti, zakaj smo se odločili za težko pot begunstva, čeprav nas je morda ta pot pripeljala v gmotno boljše življenje, kakor nam ga je mogla nuditi v tedanjih okoliščinah stara domovina, ki je in ostane edina prava in resnična domovina.

Posledica življenja v novih razmerah je, da smo zakopani v sedanost in da si urejamo

načrte za bodočnost, ki nimajo več — pri mnogih, čeprav ne vseh med nami — svojega končnega cilja v vrnitvi v staro domovino in so zaradi tega obrnjeni proč od naroda doma. Pa vendar ta narod doma še vedno računa z nami, resno in realno računa — upravičeno ali neupravičeno, kdo ve?

Če presojujemo odnose slovenskih beguncev do naroda v domovini po nekaterih osnovno-vажnih vidikih, lahko mirno rečemo, da vključ zgorajšnjim dejstvom, ki so naravna, narod doma vendarle upravičeno lahko računa na te begunce. To potrjuje n. pr. stalna gospodarska pomoč, ki teče ljudem v domovino iz vseh delov sveta, kamor koli so se naši izseljenci razkropili. To potrjujejo ustanove, kakor Svobodna Slovenija, Slovenska kulturna akcija, Duhovno življenje, Slov. kat. akad. starešinstvo, Družabna pravda in podobne, ki so bile ustanovljene in se vzdržujejo z velikimi osebnimi žrtvami zaradi narodovega dobra, da se ohranjajo in pomnožujejo vrednote, ki jih je narod doma oropan. To potrjuje tudi zanimanje in sodelovanje begunskih ljudi pri političnem delu v begunstvu, ki se osredotočuje v akcijah SLS za svobodo in demokracijo, ki bodi delež slov. naroda v domovini. Zdravo in močno jedro slovenske povojne emigracije ni pozabilo in ne bo pozabilo svoje misije v svobodnem svetu.

Očividno je vrnitev svobode in demokratičnih ustanov narodu osnovni in bistveni predpogoj 'vsake njihove bodoče sreče', kakor pravi v čl. 7 Program SLS. Zato je zanimanje in sodelovanje naših ljudi pri težavnem političnem delu v tujini med temeljnimi nalogami našega skupnega poslanstva. Dokler bo živo in tvorno, bo upanje ljudstva doma utemeljeno. Na nas vseh je, da nosimo to zavest v svojih dušah, in dosledno temu ravnamo, dokler narod doma zopet svobodno ne zaduha. Še-le tedaj bo naša sedanja naloga uspešno končana.

90 let šolskega boja na Koroškem

1869 - 1959

Dne 14. majnika 1869 je stopil v veljavo avstrijski šolski zakon, ki je veljal za avstrijsko polovico monarhije.

Paragraf 6 tega državnega zakona pravi: "O učnem jeziku in pouku v drugem deželnem jeziku odloča po zaslišanju faktorjev, ki šolo vzdržujejo, deželni šolski svet.

To je bilo tudi vse, kar je po državnem šolskem zakonu iz leta 1869 bilo povedano za jezikovno mešane pokrajine stare monarhije. Ker je šolski svet tvorila seve večina v deželi, je bil ta v vseh časih nemški in ta nemški šolski svet je tudi odločal in odločil, da se slovenščini v šoli ne da prostora, čeprav je ducate občin, čeprav je vsa slovenska duhovščina s škofom na čelu zahtevala pouk v slovenskem materinskem jeziku. Ostalo je tako do leta 1891.

Leta 1891 je izšel posebni učni načrt za šole na južnem Koroškem. Ta učni načrt pravi že za 1. šolsko leto, da se bralnim in govornim vajam otroka v slovenskem jeziku takoj priključijo odgovorne vaje v nemškem jeziku. Isto velja tudi za drugo šolsko leto. Za vso ostalo šolsko dobo pa ta učni načrt slovenščine sploh ne pozna več. Kar pa je bilo slovenskega prostovoljnega pouka, je bil ta v popoldanskih urah kot neka kazen za vse učence, ki so se hoteli učiti materinščine.

To je bila takozvana utrakvistična šola, ki se je otrokove materinščine posluževala le kot pomožno sredstvo, da vpelje otroka v nemški jezik; za to pa so dobivali učitelji takozvane kvinkvenije, to se pravi posebne nagrade vsakih pet let, to je dobil tisti učitelj, ki se je najbolj uspešno boril za NEZNANJE slovenščine pri slovenskih otrokih.

Da se na teh šolah otrokom nemških uradnikov pri žandarmeriji, pošti, železnici itd. ni bilo treba učiti slovenskega jezika, se razume. Leta 1938 z okupacijo Avstrije je bila zadnja sled slovenščine izrinjena iz šole in tudi iz cerkve, ker je bila izdana prepoved slovenske govorice v javnosti.

Vse drugo preganjanje slovenščine in Slovencev v drugi svetovni vojni ne spada v okvir tega članka.

Leta 1945 je julija meseca vstopil v koroško pokrajinsko vlado kot slovenski zastopnik dr. Joško Tischler. Na njegovo iniciativo je deželna vlada dne 3.10.1945 sprejela odredbo za dvojezično šolo. Ta dvojezična šola se bistveno razlikuje od utrakvistične šole. Medtem ko je utrakvistična šola le za slovenske otroke predvidevala malenkost pouka v slovenščini na prostovoljni bazi, je predpisovala nova odredba obvezen pouk v obeh deželnih jezikih za vse otroke. V prvih treh šolskih letih je bil po teh predpisih pouk do polovice v slovenskem in do polovice v nemškem jeziku. Od 4. šolskega leta pa je bil za vse otroke nemški učni jezik, slovenščina pa se je poučevala obvezno za vse v 4 tedenskih urah. Od 5. leta naprej pa je bilo le tri ure slovenskega pouka na teden. To je veljalo tudi na glavnih in srednjih šolah za vse otroke, ki so prišli iz dvojezičnih šol. Na glavnih šolah so se ti predpisi izvajali vsaj delno, na srednjih šolah pa se niso nikdar izvajali. Ta dvostranska obveznost za vse otroke, ki živijo v južnem delu dežele, ki je tudi danes še pretežno slovenski, čeprav je infiltracija severa v zadnjih tridesetih letih zelo občutna, je v vsakem pogledu demokratična, ker daje iste pravice in nalaga iste dolžnosti. Na to novo dvojezično šolo je prisegla deželna vlada in sicer zastopniki vseh strank, prisegel je koroški deželni zbor 28. januarja 1947. in končno se je avstrijska delegacija v pogajanjih za državno pogodbo vedno zopet sklicevala na to vzorno ureditev šolskega vprašanja v jezikovno mešanem ozemlju. Ureditev sama pa je bila itak v korist nemškega jezika, ker je jezikovno razmerje celotnega pouka osmih let, kar traja v Avstriji šolska obveznost, 1:2 v korist nemščine.

Do leta 1955 je nekam vsa zadeva potekala razmerno v redu. Z vprašanjem so se bavile

razne učiteljske konference, bila je anketa pri deželni vladi in na Dunaju v uradu zveznega kanclerja pod predstvom zunanjega ministra Figla in vse povsod je bila načelno pravilnost te šolske poti odobrena.

Ker verjetno bralcem niso več v spominu določila državne pogodbe iz leta 1955, jih tukaj v besedilu navedemo še enkrat.

Ko pa je bila 15. maja 1955 na Dunaju podpisana državna pogodba, je nastal drug položaj. Že 19. maja 1955, torej 4. dan po podpisu državne pogodbe je bil občni zbor starega pomemčevalnega društva "Deutscher Schulverein Südmärk", ki je imel že v monarhiji in v prvi avstrijski republiki edino nalogo: pomemčevanje slovenske mladine. K temu društvu se je pridružila "Landsmannschaft" in "Abwehrkämpferbund" iz leta 1918/20, vsi so se združili v "Kärntner Heimatsdienst" in navalili na dvojezično šolo, češ da manjšina v deželi "posiljuje" večino. Iz leta v leto se je stopnjevala ta gonja in ta pristisk, nekateri učitelji so podlegli, ker v pristojni šolski oblasti niso našli prav nobene opore in ker so mandatarji obeh vladnih strank in sicer znane krščanske "Ljudske stranke" in socialistične stranke sodelovali pri tej gonji proti dvojezičnemu šolstvu. Leta 1957 je na to prosvetni ministr dr. Heinrich Drimmel pripravil osnutek za novo ureditev tega koroškega šolskega vprašanja. Ta osnutek je propadel, ker niti v krogu vladnih strank ni našel odobravanja, še manj seve pri prizadeti manjšini.

Dne 28. junija 1958 je bilo zborovanje roditeljev na ljudski šoli v Pliberku in sicer za ljudsko in za glavno šolo. Obe šoli štejeta 299 učencev. Na zborovanju je bila ob navzočnosti poslanca Ljudske stranke in namestnika okrajnega glavarja za okraj Velikovec dr. Mayrhoferja in 15-ih staršev sklenjena šolska stavka za zadnji teden šolskega leta 1957/58. Petnajst staršev je torej sklepal za 300 učencev in izdalo celo poziv na ves južni del dežele, da se priključi temu početju. V Pliberku je bila stavka zares do 95% izvedena in so ti nacionalni krogi postavili drugi dan na vseh dohodih v mesto straže, ki so nagnale ali s silo ali z lažjo otroke nazaj domov. Kako zelo drugačno je bilo gledanje dejansko prizadetih staršev najbolj izpričuje dejstvo, da so starši del svojih otrok, ki so obiskovali okoliše ljudske šole pošiljali tudi zadnji teden v šolo, v glavno šolo v mestu Pliberk pa otroci istih staršev niso imeli dostopa.

Zadeva sama se je torej v večjem obsegu ponesrečila. Za 19. julij 1958 sta obe osrednji slovenski organizaciji, to je Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij, sklicali v Celovcu tiskovno konferenco, da bi koroškemu tisku pojasnili dejanski položaj v južnem delu dežele. Najbolj značilna opazka je padla od strani zastopnika neonacističnega lista "Kärtner Nachrichten" g. Vallona, občinskega svetnika mesta Celovec, ko je dejal, "kar se nam v juliju ni posrečilo, se nam bo po dobri organizaciji posrečilo septembra".

Za prvi teden šolskega leta 1958/59, to je bilo začetek septembra 1958, je dejansko organizaciji Heimatsdiensta uspelo, da je šolski štrajk uspel na 12 šolah. V normalnih razmerah bi seve morala oblast nastopiti proti taki stavki, ker zakon iz leta 1956 take stavke stavi pod strogo kazen. Na Koroškem pa dejansko razmere niso normalne. Ko so na šolah pričeli s stavko, je koroški deželni glavar Wendenig, ki je prej vsa leta zatrjeval, da je prijatelj dvojezične šole, trdil, da je dvojezična šola rešila državno mejo na jugu, kapituliral. Izdal je 22. septembra 1958 odredbo, da je obvezni dvojezični pouk ukinjen, oziroma, da starši svoje otroke lahko odjavijo od pouka slovenščine. V objavnem roku od 22.9. do 7.10.1958 je navalila Südmärka z vsem svojim aparatom na južni del dežele, sodelovali so uradniki pri žandarmeriji, pošti, železnici, cariniki, sodelovali so funkcionarji vladnih strank, vključili so se celo komunisti in tako stavili narod pod tak pristisk, da se je dejansko odjavilo ali bilo odjavljenih do dve tretjini slovenskih otrok. Vsi gozdarji veleposestnikov in njih valpti so izvajali grofov gospodarskih pritisk: kdor svojih otrok ne odjavi, je protidržaven element, je titoist, je komunist. Tem podobne parole so spremljale to nesramno gonjo. Ljudstvo je bilo tako ustrahovano, da tudi pri zaslisevanjih po organih policije o tem pritisku ni imelo poguma, da bi priznalo pritisk, ki se je bil nad njim izvajal. Ta pritisk je tudi deželni šolski svet priznal v odloku, ki določa način poučevanja v novih razmerah z dne 2.10.1958, št. 4964/58, ko pravi pod točko 3: "Pouk za vse od slovenščine objavljenih otrok naj bo izključno v nemškem jeziku, za učence pa, ki nemški jezik le slabo ali pa sploh ne obvladajo, naj se učitelj poslužuje narečja (slovenskega) v ustnem pouku". Torej za take otroke ne sme učitelj niti bese-

dice zapisati na tablo ali v zvezek. Na nižje organiziranih šolah, eno in dvorazrednih, je nastala strašna zmeda. V istem razredu so sedeli otroci vseh letnikov, so sedeli otroci, ki so bili objavljeni od slovenskega pouka in niso znali nemško, so bili otroci, ki niso bili objavljeni, torej bi morali imeti vsaj dvojezičen pouk, šolska oblast pa je zapisala, da naj se učitelj potruži, da bodo vsi otroci dosegli predpisani cilj.

Proti temu zločinu, ki se zgodil nad mladino, so slovenske organizacije sklicale v Celovcu protestno zborovanje dne 29.9.1958, kjer je nad 800 zaupnikov iz vseh občin in fara ogorčeno protestiralo proti zlorabi mladine v politične svrhe. Na šolah pa je že v razredih prišlo do pretefov med otroki, ko so se objavljeni otroci združevali v takozvane "domovini zveste" in so druge zmerjali kot čuše, komuniste in protiavstrijce.

Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij sta pripravili obsežno spomenico o teh šolskih razmerah v deželi, kjer je zbranih kup dokazov, kako se je izvajal pritisk na starše v času objav, kdo je ta pritisk izvajal. To spomenico so slovenski zastopniki izročili zvezni vladi in na tiskovni konferenci dne 18. novembra 1958 obrazložili zastopnikom tiska. Zanimivo na tej konferenci je bilo, da se je dunajski časnikarji na pobudo vlade niso udeležili in da tokrat tudi zastopnikov sovjetskega TASSA ni bilo.

V tem položaju je prosvetni minister dr. Drimmel poslal na Koroško v času od 21. do 30. januarja 1959 posebno komisijo, katero je vodil ministerialni svetnik dr. Peter. Pregledala oziroma obiskala je ta komisija 39 dvojezičnih šol. Uradnega poročila ministrstvo ni objavilo, pač pa je dne 18. marca 1959 socialistični poslanec dr. Neugebauer "član šolskega odbora dunajskega parlamenta" slovenskim zastopnikom izjavil, da je komisija dognala na vseh 39 šolah, da so učni uspehi najmanj na isti višini, kakor na nemških šolah.

Prosvetni minister je v februarju pripravil nov osnutek za takozvani manjšinski šolski zakon in za 18. marec je zvezna vlada povabila na Dunaj zastopnike slovenskih organizacij, da jim ta osnutek predloži kot gotovo celoto. Pred šolskim odborom dunajskega parlamenta so slovenski zastopniki ta osnutek v vsem obsegu odklonili, ker likvidira dvojezično šolo, katera je v trenutku podpisovanja državne pogodbe obstojala in dovoljuje slovenski pouk

le še za otroke, ki se izrečno za tak pouk po svojih starših prijavijo. Vsa izkušnja iz jeseni 1958 pa jasno dokazuje, da se na Koroškem take prijave in objave vršijo pod hudim političnim in gospodarskim pritiskom. Zakon sam na zunaj izgleda sila demokratičen, ker na videz ščiti vsakega posameznega otroka in mu daje na papirju vse možnosti. Da pa pomeni v današnjih razmerah za otroka prijavo k slovenskemu pouku na mnogih šolah direktno mučenje, je dokazalo minulo šolsko leto.

Ob isti priliki so slovenski zastopniki dobili tudi sporočeno, da bo predložen drug dan parlamentu zakon o slovenskem uradnem jeziku na sodiščih. Ta zakon predvideva slovenščino kot pomožni jezik pred sodiščem za sodne okraje Pliberk, Železna Kapla in Borovlje, torej dejansko za 14 občin pod Karavankami. Tudi ta zakon pomeni bistveno poslabšanje položaja. Slovenski zastopniki niso mogli dati pristanka na enemu in ne drugemu zakonu. Kljub temu pa sta bila drugi dan, to je 19. marca 1959, oba zakona predložena parlamentu, poslanci so dvignili roke in Avstrija je v tretjič dokazala, da ni sposobna reševati problema sožitja dveh narodov. Kakor je v monarhiji ostal člen XIX državne ustave, ki je na papirju določeval enakopravnost narodov in jezikov v državi "lex imperfecta", tako bo tudi v drugi republiki ostala vsa manjšinska zaščita na papirju, naprej bodo ponemčevali, naprej pripravljali nov "Anschluss". Za duše in za srca slovenskih otrok pa se bo iz leta v leto vršil nov boj, da se ti ne bi prijavili za slovenski pouk, na starše bodo pritiskali in to svetna in cerkvena oblast. Nov šolski zakon glede verouka določa, da veroučitelj otroke, ki niso k slovenskemu pouku prijavljeni, ne sme poučevati v slovenskem jeziku, čeprav bi nemškega jezika ne znali, da pa mora otroke, ki so prijavljeni k slovenščini, poučevati v nemškem in slovenskem jeziku. Ta določba je prišla v zakon na zahtevo celovškega ordinariata; minister je bil v prvem osnutku leta 1957 določil, da se verouk poučuje izključno v materinščini otroka, kakor je to bilo določeno tudi v odredbi za dvojezične šole leta 1945. S'privoljenjem in celo zahtevo ordinariata bodo duhovniki po zakonu prisiljeni, da trgajo družinsko skupnost celo v pogledu molilne skupnosti.

Take razmere pa Avstrija ustvarja v času, ko se bori za svoje rojake v Južnem Tirolu,

kjer imajo neprimerno boljši položaj kakor koroški Slovenci.

O teh razmerah se je tudi močno razpisal inozemski tisk. Angleški listi, "Neue Zürcher Zeitung" in vrsta italijanskih listov so podrobno poročali o šolskih razmerah na Koroškem. Jugoslovanski tisk je obširno poročal in Jugoslavija je ponovno vložila pri dunajski vladi pismene in ustne proteste zaradi kršitve določil državne pogodbe. Jugoslovanski veleposlanik Zemljak je bil za več mesecev iz protesta zapustil Dunaj.

Člen 7.

Pravice slovenskih in hrvatskih državljanov.

§ 1. "Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem uživajo iste pravice pod enakimi pogoji, kakor vsi drugi avstrijski državljani, vključno pravico do svojih lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku."

§ 2. "Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvatskem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v tej zvezi bodo šolski načrti pregledani in bo ustanovljen oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske in hrvatske šole."

§ 3. "V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebivalstvom, je slovenski ali hrvaški jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno k nemškemu. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kakor v nemščini."

§ 4. "Avstrijski državljani slovenske ali hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kakor drugi avstrijski državljani."

§ 5. "Dejavnost organizacij, ki merijo na to, da odvzamejo hrvaškemu ali slovenskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati."

DR. VALENTIN INZKO

Prosvetna dejavnost med Koroškimi Slovenci

Prosvetno delo na Koroškem deluje pretežno v okviru prosvetnih društev ali pa v okviru Farnih igralskih družin. Del prosvetnih društev je zajet v Slovenski prosvetni zvezi, ki je v rokah slovenske levice. O njenem delu ne bomo poročali. Omeniti hočemo le, da je izvedla Slovenska prosvetna zveza v preteklem prosvetnem letu vrsto uspešnih koncertov na Koroškem in da so združeni pevski zbori Slovenske prosvetne zveze gostovali poleg tega s 120 pevci v Sloveniji. Pri prosvetnih društvih, ki so povezana s Slovensko prosvetno zvezo, je bilo opaziti v pretekli prosvetni sezoni neko poživitev. Vzrok za opaženi prerod je tudi v tem, da se je začela Slovenska prosvetna zveza zanimati v večji meri kot do sedaj za delo na terenu.

Vodilno mesto v prosvetnem življenju koroških Slovencev pa zavzemajo društva ter Farne igralske družine, ki so včlanjene v Krščansko kulturno zvezo. Med njimi se je v pretekli prosvetni sezoni posebno odlikovalo Katoliško prosvetno društvo v Globasnici, ki je uprizorilo najprej zelo zahtevno igro "Zlatorog" večkrat na domačem odru, člani Katoliškega prosvetnega društva pa so gostovali z igro tudi v Žitari vasi, Železni Kapli in v Celovcu. Centralna prireditelj globaškega Prosvetnega društva pa je bil brezdvomno "Pasijon". Okrog 2000 ljudi je v 6 prireditvah prisostvovalo "Pasijonu". Pet predstav je bilo v Globasnici, zaključna predstava pa v Celovcu. "Pasijon" je zgodba o križevnem potu našega Gospoda Jezusa Kristusa, ki se je učlovečil,

da nas s svojim trpljenjem in smrtjo na križu odreši. Torej verski obred, podan v za oči dostopni obliki. Prav zaradi globoke verske vsebine je podajanje pasijona težek oreh za poklicna gledališča. Se mnogo težji je pa za strokovno neizkušene igralce. Da pa je globaški pasijon bil deležen vsestranskega uspeha, gre zasluga požrtvovalnim prosvetarjem v Globasnici, uspeh je hkrati dokaz njihovega velikega idealizma in poguma. "Pasijon" je bil najlepše in najpomembnejše kulturno dejanje v preteklem letu.

Člani Katoliškega prosvetnega društva pa so sodelovali tudi na veliki kulturni prireditvi pri Sv. Katarini v Šmihelu, kjer smo praznovali koroški Slovenci 50 letnico ustanovitve Slovenske krščansko-socialne zveze za Koroško. Celotno prireditev je vodil predsednik Krščanske kulturne zveze, gospod prof. dr. Pavle Zablatnik, ki je spremljal Globašane tudi na Gradiščansko. Tam so nastopili Globašani z obširnimi kulturnim programom na dveh dobro obiskanih prireditvah.

V Globasnici pa je bil tudi šivalni tečaj, za zaključek so pripravili člani prosvetnega društva veselo prireditev.

Na proslavi 50 letnice ustanovitve Slovenske krščansko-socialne zveze so peli združeni pevski zbori pod vodstvom prof. Silva Miheliča. Centralni prosvetni organizaciji koroških Slovencev so častitali predstavniki vseh katoliških organizacij, slavnostni govor pa je imel tajnik Krščanske kulturne zveze, prof. dr. Valentin Inzko. Za prosvetni program so prispevali med drugim še: župnik Lovro Kaselj, kaplan Ivan Matko in preč. gospod Vinko Zaletel.

Katoliško prosvetno društvo v Selah je uprizorilo v pretekli prosvetni sezoni opereto "Miklavž prihaja", tridejanko "Zmagala si", Finžgarjevo "Verigo" in misterij o sveti maši na danu Katoliške mladine za Spodnji Rož. Selsko pevsko društvo je imelo na Novega leta dan pevski koncert, meseca aprila pa je bilo v Selah pristrčno srečanje starih in mladih selških pevcev. Prosvetno sezono so Selani zaključili z materinsko proslavo.

Člani Katoliškega prosvetnega društva v Šmihelu so pripravili igro "Krivoprisežnik", kot zastopnik Krščanske kulturne zveze je spregovoril Šmihelčanom podpredsednik Janko Tolmajer.

Slovensko prosvetno društvo v Celovcu je povabilo na miklavževanje ter igro "Gašper gre na božjo pot".

Prizor iz Pasijona v Globasnici: Križanje

Foto V. Zaletel

Slovensko prosvetno društvo "Danica" v št. Vidu je presenetilo gledalce "Z lastovkami". Igro so šentvidčani igrali še v Dobrli vesi in v Žitari vesi.

Slovensko prosvetno društvo "Kočna" v Svečah je zelo slovesno praznovalo 50 letnico svojega obstoja z igro, rajanjem in pevskim programom.

V Krščanski kulturni zvezi pa delujejo, kakor smo že omenili, tudi Farne igralske družine, med katerimi je zelo delavna šentjakobška pod vodstvom preč. g. provizorja Vinke Zaletela. Tako je priredila Farna igralska družina na domačem odru božični misterij "Henrik, gobavi vitez" v 4 dejanjih, ki ga je napisal Fran Ksaver Meško. Igra je najlepše Meškovo delo, v katerem je čudovito lepo in ganljivo zajel pisatelj najlepše krščanske misli o ljubezni do bližnjega, o odrešujoči žrtvi in lepoti čistosti. Z igro so gostovali šentjakobčani tudi v Celovcu in Dobrli vesi.

Naslednje igre Farne igralske družine iz št. Jakoba pa so še "Trije tički", "Ženin Miha" in "Revček Andrejček", igro so igrali tudi v Ločah ter "Vislavina odpoved". "Vislavina odpoved" je igrala Farna igralska družina trikrat na prostem pred župniščem, teh treh prireditev se je udeležilo skoraj 200 ljudi.

Preč. gospod Vinko Zaletel pa vodi tudi Farno igralsko družino v Vogrčah. Najprej je zgradil za prosvetne prireditve farno dvorano, nato pa je naštudiral z mladino "Triglavska rožo", igrala jo je velikim uspehom tudi v Šmihelu.

Farna igralska družina iz št. Janža v Rožu je nastopila v počastitev 190 letnice rojstva Andreja Drabosnjaka in 50 letnice krščansko-kulturnega dela v fari z Drabosnjakovim "z-gubljenim sinom". Igro je podala šentjanška mladina na prostem pred cerkvijo.

V okviru miklavževanja je nastopila Farna

Proslava 50 letnice Krščansko-socialne zveze za Koroško (1908 - 1958) pri Sv. Katarini nad Šmihelom

Foto V. Zaletel

igralska družina iz Št. Janža nadalje z opereto "Miklavž prihaja" v Celovcu, praznovala pa je s spevoigro miklavževanje tudi doma in v Svečah. Naslednja igra je bila Finžgarjeva "Veriga", s katero je gostovala mladina tudi v Glinjah. Svoje prosvetno delo pa je Farna igralska družina zaključila "Z lastovkami" in materinsko proslavo. Ob tej priliki so nastopili tudi šolarčki, člani Farne igralske družine pa so uprizorili igro "Najdena hčr".

V okviru zaključne prireditve kuharsko-gospodinjškega tečaja so nastopila šentjanška dekleta s petjem, rajanjem, deklamacijami in igro "Nevesta iz Amerike".

Farna igralska družina v Železni Kapli je pripravila "Žrtev spovedne moléčnosti" in igro "Divji in nedeljski lovc", Farna igralska družina iz Dobrle vasi "Nevesta iz Amerike", Farna igralska družina iz Globasnice miklavževanje, Farna igralska družina iz Št. Lipša pa veseloigre "Trmasta Zalka", "Zamorec" in "Ne kliči vraga" ter Šuster Drabosnjakovo igro "Izgubljeni sin".

Farna igralska družina iz Kotmare vasi je uprizorila v farni dvorani 5 enodejank za pustno nedeljo, pri prireditvi je sodeloval tudi domači pevski zbor.

Gojenke Kmetijsko-gospodinjške šole v Št. Rupertu so pripravile za 8. decembra Marijansko akademijo z igro v petih dejanjih "Ob spoznanju volje božje", s katero so gostovale tudi na Radišah in v Žvabeku, na pustno nedeljo pa so dekleta presenetila občinstvo s pestrim pevskim programom in številnimi veseli enodejankami. Zaključna prireditev Kmetijsko-gospodinjške šole v Št. Rupertu je bila v nedeljo, dne 26. aprila s pestro razstavo, igrami, petjem, deklamacijami in slavnostnim govorom tajnika Krščanske kulturne zveze. V

dvakrat napolnjeni veliki dvorani gospodinjške šole se je zbralo nad 1000 ljudi. Dekliški pevski zbor je vodil prof. Silvo Mihelič.

Gojenke Kmetijsko-gospodinjške šole v Št. Jakobu so se zelo izkazale na zaključni prireditvi šole prvo nedeljo meseca maja. Lepa razstava in bogat kulturni program sta pričala, kako vsestranska je vzgoja v zavodu. Slavnostni govor je imel preč. g. župnik Avguštin Čebul.

Absolventi Kmetijsko-gospodarske šole v Tinjah ter absolventke Kmetijsko-gospodinjških šol so obdelali na svojem letnem skupnem zborovanju med drugim tudi vprašanje "Kultura v moderni vasi. Mil. g. prelat dr. Rudolf Blüml je dejal, da je kultura, to je nega človekovega notranjega, duhovnega življenja, danes posebno potrebna, ko se materialna civilizacija nasilno polašča človeka, ga s svojimi številnimi vabami plitvi ter mu odvzema sposobnost za lastno notranje življenje.

Zveza absolventk gospodinjških šol je obravnavala na svojem rednem občnem zboru vrsto strokovnih in kulturnih vprašanj ter razvila svoj delovni načrt. Kot zastopnik Krščanske kulturne zveze je spregovoril na občnem zboru prof. dr. Pavle Zablatnik.

Na občnem zboru Krščanske kulturne zveze za prosvetno leto 1959 so se zbrali delegati Katoliških prosvetnih društev ter Farnih igralskih družin iz vseh delov naše prelepe Koroške v veliki Kolpingovi dvorani v Celovcu. Bil je to četrti občni zbor katoliške centralne prosvetne organizacije koroških Slovencev. Občni zbor je bil povezan z veliko kulturno prireditvijo, pri kateri je društveni pevski zbor Katoliškega prosvetnega društva iz Globasnice zapel pod vodstvom Janeza Petjaka vrsto Lesičjakovih narodnih, igralci pa so podali "Zlatoroga".

Številne goste ter rojake iz Roža, Zilje in Podjune je pozdravil na občnem zboru predsednik prof. dr. Pavle Zablatnik, ki je dejal, da nas redni občni zbor poziva k izpraševanju vesti. Vprašati se moramo, kako smo izpolnili sklepe zadnjega občnega zbora in kako smo vobče skušali uresničevati cilj Krščanske kulturne zveze, se pravi, kako smo negovali in pospeševali kulturno življenje našega življa na Koroškem v smislu statuta — na krščanski podlagi. Dr. Zablatnik je poudaril, da je Krščanska kulturna zveza v minulih prosvetnih sezonah z vso resnostjo in vestnostjo upoštevala predloge zadnjega občnega zbora, prav tako

kakor si je prizadevala, da bi prišlo naše kulturno prosvetno delo zopet en korak naprej.

Tajnik Krščanske kulturne zveze pa je obdelal v okviru svojega govora najprvo šolske prilike v deželi ter se z vso resnostjo in širino baval z nerešenim narodnostnim vprašanjem v zvezi s členom 7 državne pogodbe. Dejal je, da je rešitev iz trenutno močno zamotanega narodostnega vprašanja predvsem v odločni samopomoči, pri čemer moramo vso pozornost posvečati še prav posebno kulturnemu delu.

Delo Krščanske kulturne zveze se je bilo tudi v sodelovanju s škofijsko prosveto, ki je imela po naših farah v pretekli prosvetni sezoni 65 predavanj. Referenti so obdelali vrsto verskih, vzgojnih, kulturnih in pravnih vprašanj s ciljem, da utrdijo v narodu katoliško miselnost. Od omenjenih predavanj je imel preč.

gospod provizor Vinko Zaletel 39, predavali pa so še prelat dr. Rudolf Blüml, msgr. dr. Janko Hornböck, prof. dr. Janko Polanc, župnik Franc Poš, dr. Pavle Zablatnik, preč. g. pater Andrej Majcen, dr. Edvard Vračko, gospa Marija Inzko in dr. Valentin Inzko.

Ob koncu preteklega šolskega leta je bila v Celovcu velika kulturna manifestacija slovenske gimnazije z razstavo ročnih del in risb ter pestro akademijo z bogatim pevskim in govornim programom in telovadnimi točkami. Prireditve, ki je bila v napolnjeni veliki Kolpingovi dvorani, se je udeležil tudi deželni šolski nadzornik dr. Franc Arnold.

Na svoji drugi zelo dobro obiskani prireditvi pa so se postavili dijaki z igro "Drabosnjak" ki jo je naštudiral s 4. razredom slovenske gimnazije prof. dr. Pavle Zablatnik.

Marijino romanje dekanije Dobrla ves v Podjunu. Procesijo vodi prelat dr. Rudolf Blüml. Tako Marijino romanje prirejajo dekanije, na Koroškem skoro vsako leto

Foto V. Zaletel

Šolske sestre v Slomškovem letu

Letos Lavantinska škofija slovesno praznuje Slomškovo leto. Sto let je prešlo, odkar je škof Anton Martin Slomšek izposloval prenos škofijskega sedeža iz št. Andraža v Labodski dolini na Koroškem v Maribor. Danes ni nobene dvoma, da je bilo to v narodno ohranjalnem oziru najpomembnejše cerkveno-politično dejanje slovenske novejšje zgodovine. Celo najhujši sovražniki Cerkve — sedanji komunisti — priznavajo, da je narodno-cerkvena politika škofa Slomška in njegovih naslednikov bistveno pripomogla k rešitvi slovenske narodnostne meje na štajerskem.

Z dekretom dne 20. maja 1857 je Sv. Stolica določila Maribor za škofijsko mesto lavantinske škofije in škof Anton Martin Slomšek je v jeseni leta 1859 slovesno nastopil v katedrali v Mariboru. Za dosego prenosa škofijskega sedeža je moral škof Slomšek premagati množico ovir in težav da je dobil pristanek vseh civilnih in cerkvenih nadzornih oblasti ter kril znatne materialne stroške prenosa. Vendar je takoj po prihodu v Maribor ustanovil dijaško in bogoslovno semenišče, da je škofiji zagiral potrební dotok poklicev.

Že dne 9. aprila 1860, na velikonočni ponedeljek, pa je škof Slomšek v svoji stolni cerkvi ustanovil katoliško dobrodelno društvo z imenom Gospejno društvo. 320 mariborskih žena je pristopilo v društvo, da bi izpolnile škofovo željo in namen. Društvo naj bi skrbelo za dobro vzgojo ženske mladine. Dobilo je odobrenje deželnega predsednika v Gradcu in takoj začelo sprejemati ubožne deklice za pouk v branju in pisanju, računstvu in krščanskem nauku. Poleg tega so se deklice učile ročnih del in šivanja. L. 1861 je društvo začelo z internatom za najrevnejše in zapuščene.

V avdienci pri Sv. Očetu Piju IX. dne 16. maja 1862 je škof Slomšek posebej govoril o nujnosti dobre vzgoje za žensko mladino in tedaj je podkrepil s pobudo papeža sklenil, da bo čim prej osnoval zavod, v katerem bodo redovnice vzgajale in učile. Uresničenja tega načrta Slomšek ni dočakal. Pred smrtjo dne

24. septembra 1862 je zadevo priporočil svojemu tajniku, spiritualu Francu Kosarju, ki je bil duhovni voditelj Gospejnega društva. Društvo itak ni več moglo zmagovati dela in nalog, dasi so se gospe zelo žrtvovale, plačevale za kritje stroškov in same delale kot učiteljice, vzgojiteljice, čuvarice otrok in pomagale v gospodinjstvu. Na društveni seji dne 13. aprila 1863 so napravile sklep, da bo društvo prosilo cerkvene oblasti, naj jim pošljejo nekaj šolskih sester iz Gradca. Slomškov naslednik, škof Jakob Maksimiljan Stepišnik je prosil graškega škofa in stvar uredil s predstojništvom šolskih sester v Algersdorfu pri Gradcu. Prosil je tudi štajersko deželno vladu, da bi dovolila naselitev šolskih sester v Mariboru. Dne 14. aprila 1864 je vodstvo Gospejnega društva sklenilo pogodbo s predstojništvom šolskih sester, deželna vlada pa je sestram dovolila naselitev v Mariboru. Dogovorjeno je bilo tako, da sestre, ki pridejo v Maribor, ostanejo v kongregacijski disciplini in odvisnosti od šolskih sester v Gradcu, delale pa bodo za Gospejno društvo v Mariboru, ki ostane lastnik vzgojnega zavoda. Gospejno društvo je prevzelo dolžnost, da bo še naprej vzdrževalo deklice in da bo plačevalo šolskim sestram po 600 goldinarjev na leto za oskrbovanje in delo v zavodu ter po 60 godlinarjev na leto za kurjavo. Graška predstojnica Katarina Luegger je poslala v Maribor sestro Margarito Puher, Slovenko iz Kapele pri Radencih, sestro Salezijo Weitzer in sestro Veroniko Bauer. Prevzele so dekliško zavetišče v Schmiedererjevem drevoredu št. 11 dne 15. oktobra 1864. Prvotno stanovanje šolskih sester je bilo v dveh manjših sobicah te pritlične hišice, ki še stoji. Pa še to so delile s sirotami. Prva sobica je bilo prebivališče za 6 sirot, druga pa stanovanje za tri sestre. V tej sobici je bila spalnica, obednica in dnevna soba za vse tri. 17. oktobra so sestre začele delati v zavodu. Škof Stepišnik je novi zavod blagoslovil, kanonik Kosar je pa pridigal in spodbujal otroke k hvaležnosti do Boga in dobrotnikov. Naročal je otrokom, naj

ubogajo sestre, ki so samo zaradi njihove sreče prišle, da zanje delajo, sestram pa je vlival poguma. Napovedal je, da bo iz malega zrna zrastle veliko drevo in je obljubil svojo stalno pomoč zavodu.

Revščina je prevladovala. Dekleta, ki so se učila šivanja, so prihajala ob osmih zjutraj in odhajala domov ob šestih zvečer. Deklice mestne ljudske šole so prihajale po šolskem pouku k sestram, da so jim pomagale v šolskih nalogah ter jih učile pletenja in drugih ročnih del. Prišla je še četrta sestra Ksaverija Langus. Tak je bil začetek.

Število otrok je raslo, zavod je postajal vse bolj premajhen. Gospa Schmiederer, ki je bila itak velika prijateljica in dobrotnica šolskih sester, jim je dala najprej brezplačno stanovanje v svoji hiši št. 17 v isti Schmiedererjevi ulici. Leta 1869 pa so sestre to hišo odkupile in je ostala njihova last do druge svetovne vojne. Otroci, ki so stanovali v zavodu in imeli tam vso oskrbo, so hodili v mestne šole. Na prošnjo prednice Margarite Puhar pa je c. kr. namestništvo v Gradcu dne 28. februarja 1866 dovolilo, da se ustanovi v zavodu samem dekliška dvorazrednica. V naslednjih dveh letih se je šola razširila v štirirazrednico.

Novi avstrijski šolski zakon z dne 4. maja 1869 je postrl nadzorstvo nad ljudskimi šolami, določil strokovno izobrazbo učiteljstva, učni red in državno nadzorstvo nad zasebnimi šolami. Gospejno društvo ni moglo več vzdržati bremena, med drugim tudi zato, ker je opravljalo še druge dobrodelne naloge. Sestre so dne 17. junija 1869 postale lastnice vseh pritličnih hiš, ki so zavodu služile, jih prezidale in opremile za samostanske in šolske namene ter prevzele zavod popolnoma. Letos je torej devetdeset let tega važnega dogodka.

Odkod šolske sestre

Ne bo odveč, če tu označimo izvor kongregacije šolskih sester. Njihov ustanovitelj je sv. Frančišek Asiški. Poleg prvega reda frančiškanov in drugega reda klaris je ustanovil še tretji red. Leta 1521 je papež Leon X. potrdil "Vodilo tretjega reda". Prvotno vodilo je sv. kongregacija za redovnike dopolnjevala in 4. oktobra 1927 je papež Pij XI. potrdil prenovljeno in dopolnjeno "Vodilo", ki je še sedaj osnova za konstitucijo kongregacije šolskih sester.

Začetnica samostanskih tretjerednic je blažena Angelina Folinjska. Bila je hčerka grofa Jakoba di Marsciano in se zato imenuje tudi Angelina Maršanska. Angelina je bila rojena leta 1377. Zagledala je svet v gradu Monte Giove v bližini mesta Orvieto v provinci Abruzzi. Dve leti je bila poročena in živela v jožefinskem zakonu, ko ji je mož Ivan grof de Termic di Civitella, umrl. Po moževi smrti je zbrala več plemiških deklet, ki so obljubile večno devištvo, se posvetile skrbi za uboge, obiskovanju bolnikov, vzgoji in pouku revnih deklic. Vstopile so v tretji red sv. Frančiška. Leta 1395 so se naselile v Asisiju. Med molitvijo v porciunkulski kapeli je dobila navdihnenje in napravila sklep, da gre s sodelovalkami v Foligno in tam s škofovim dovoljenjem sezida samostan za tretjerednice. To so storile. Po letu preizkušnje so vse položile v škofove roke redovniške obljube. Sestra Angelina je bila izvoljena za predstojnico. Z miloščino in premoženjem, ki ga je podedovala po svojem možu in starših, je ustanovila še 16 samostanov. Papež Martin V. jo je postavil za vrhovno predstojnico kongregacije. To je ostala do smrti 14. julija 1435. Umrla je v samostanu sv. Ane v Foligno. Papež Leon XII. jo je prištel med blažene.

Blažena Angelina in njene naslednice so se pred vsem posvetile vzgoji ženske mladine. Ustanavljale so zavode za žensko mladino, vzgajale, poučevale, oskrbovale so deklice. Pozneje so prevzemale tudi reden pouk v šolah. Zato se jih je prijelo ime šolske sestre. Leta 1700 so prišle v Brixen na Tirolsko, 1713 v Bozen, 1723 v Kaltern, nekaj kasneje v Hallein in dne 29. septembra 1843 v Graz. Po vseh teh avstrijskih mestih so ustanovljale dekliške šole in vzgojne zavode. Razumljivo je, da je mariborski škof pri načrtih o cerkvenem vzgojnem zavodu za žensko mladino mislil najprej na šolske sestre sv. Frančiška, ki so imele v Avstriji od cerkvenih in svetnih oblasti zagotovljen obstoj in pokazale že velike uspehe.

Samostojna kongregacija z materno hišo v Mariboru

Revolucionarno leto 1848 je prineslo posledice tudi v marsikako cerkveno ustanovo. Mariborske šolske sestre so dobivale svoj naraščaj iz Slovenije, iz lavantinske in ljubljanske škofije. Slomškov duh je vladal v vodstvu mariborske škofije. Njegovi nasledniki so izgraje-

vali načrt velikega slovenskega škofa, organizatorja in vzgojitelja. Utemeljevali so potrebo, da mariborski samostan postane neodvisen od nemškega v Gradcu. Dne 1. maja 1869 je mariborski škof naprosil sekovskega škofa Janeza Baptista Zwergerja za neodvisnost mariborskega samostana in zavoda od materine hiše šolskih sester v Gradcu. Graški škof ni v načelu nasprotoval, zahteval pa je, naj vsaka sestra sama izjavi ali hoče ostati pri materni hiši v Grazu ali pa želi preiti v nov, neodvisen samostan v Mariboru. Dne 7. junija 1869 je lavantinski knezoškofijski ordinariat sporočil v Graz, da so sestre Margarita Puher, Kolenta Haas, Salezija Weitzer, Baptista Gessler, in Nepomucena Ziggal sklenile in odločile, da za stalno izstopijo iz graške matrne hiše. Mariborski škof in deželna vlada v Gradcu sta potrdila in odobrila novo samostojno naselbino šolskih sester sv. Frančiška v Mariboru. Odlok deželne vlade nosi datum 5. julija 1869. V avgustu so odšle v Gradec sestre, ki so hotele nazaj tja. Sestro Margarito Puhar je mariborski škof imenoval za vrhovno predstojnico novega zavoda. Ona je vodila kongregacijo vse do 14. septembra 1881. Njene naslednice v vrhovnem vodstvu so: M. Nepomucena Ziggal do 8. septembra 1887, M. Angelina Križanič do 8. sept. 1896, M. Stanislava Voh do 8. septembra 1914, M. Lidvina Purgaj do 23. januarja 1923, M. Angelina Križanič do 18. julija 1935, M. Terezija Hanželič do 16. avgusta 1956 in M. Terezija Vidan od tedaj dalje.

Samostojnost je prinesla tudi začetne težave. V šoli je bilo vpisanih nad 300 deklic, učiteljice je pa manjkalo. Gospejno društvo je obljubilo nadalje prispevati letno 600 goldinarjev, a sestre so se morale obvezati, da bodo izven šole poučevale 150 deklic v šolskih predmetih in ročnih delih. V popolni oskrbi so imele 10 sirot, poleg njih pa še plačujoče gojenke. Ubožne učenke zunanjih šol so imele v zavodu kosilo kot varovanke Gospejnega društva. V šolskem letu 1871/72 je bilo 327 učenk in šola je dobila četrty razred.

Nove postojanke

Že 2. novembra 1871 so sestre začele s prvo podružnico v "Koloniji" v Mariboru. Uprava tedanje Južne železnice je dala na razpolago obširno poslopje za otroško zavetišče, posebno za otroke železničarjev. Vodstvo in oskrbo zavetišča je izročila šolskim sestram.

V šolskem letu 1873/74 je dobila samostanska šola v Mariboru peti razred in dne 9. novembra 1875 ji je ministrstvo za uk in bogočastje dalo pravico javnosti. Naslednje leto so začeli s šestim razredom.

Škof Stepišnik je bil rojen Celjan in je zelo želel sestre čim prej dobiti v Celje. V jeseni leta 1878 so celjski duhovniki in drugi dobrotniki zbrali podporni fond za sestre-učiteljice in omogočili, da so sestre ustanovile tam nov zavod. 28. januarja 1882 je kongregacija kupila v Kamnici pri Mariboru kmetijsko posestvo z vinogradom, hišo z gospodarskim poslopjem in uredila okrevališče za bolne sestre. 16. aprila 1883 je bogata posestnica Katarina Šporn podarila šolskim sestram samostansko poslopje s cerkvico, šolsko poslopje, polje in gozd pod pogojem, da ustanove v Repnjah svojo ljudsko šolo. Tako je nastala njihova prva postojanka v ljubljanski škofiji, v Repnjah, župnija Vodice nad Ljubljano. Naslednja po časovnem redu in ena najvažnejših po delovanju je bilo Marijanišče na Poljanski cesti v Ljubljani. Vincencijeva konferenca je kupila prostorno hišo na Poljanah, da bi oskrbela streho za dečke-sirote. Najprej so dečki obiskovali zunanje šole, v zavodu so pa bili pod nadzorstvom gospodičen-učiteljic. Te so začele enorazredno zavodsko zasebno šolo. 15. septembra 1884 so prišle tja prve sestre, ki so najprej prevzele gospodinjstvo in nadzorstvo izven šole. Kasneje so prevzele tudi učenje in razširile šolo v petrazrednico. Šola je leta 1886 dobila pravico javnosti.

13. septembra 1890 gre skupina sester že v St. Pavel v Labodski dolini. Tam je prevzela kongregacija gospodinjstvo v gimnazijskem konviktu očetov benediktincev.

Pri vsem tem zunanjem razširjevanju pa je predstojništvo hotelo izpopolniti učne ustanove v Mariboru. Leta 1888 je č. mati Angelina Križanič prosila ministrstvo za uk in bogočastje za dovoljenje, da bi se v zavodu v Mariboru ustanovilo zasebno učiteljišče za ženske učiteljske kandidate. Tedaj je ministrstvo prošnjo zavrnilo, češ, da zavod nima dovolj usposobljenih moči. Ponovna prošnja pa je bila ugodno rešena 24. februarja 1892. Šestrazredna ljudska šola je postala vadnica za učiteljišče, ki so ga sestre začele. Ker je bila nemščina učni jezik, so sestre imele poseben pouk slovenščine za slovenske deklice in je bil ta predmet obvezen za vse Slovenke. Dne 28. nov. 1896 pa je na predloge

in posredovanja ministrstvo za uk in bogočastje dovolilo prvo slovensko vzporednico prvemu razredu vadnice, kasneje je bila še dovoljena vzporednica s slovenskim učnim jezikom za ostale razrede. Do prevrata v letu 1918 je to bila poleg krčevinske šole edina slovenska šola v Mariboru. Nemce je seveda ta razvoj silno pekel in še leta 1941, ko so nacisti zasedli Maribor, so takoj odredili, da so morale sestre oditi. Očitali so jim, da so one krive, da se je Maribor poslovenil. Od leta 1913/14 dalje vse do druge svetovne vojne so šolske sestre v svojem zavodu v Mariboru vzdrževale in vodile sledeče šolske ustanove: **Slovenski otroški vrtec**, ki je bil dovoljen že leta 1894. Bil je ustanova Družbe Sv. Cirila in Metoda. **Tečaje za šivanje in ročna dela**, ki so bili dovoljeni od leta 1896. V teh tečajih so se pripravljale kandidatkinje za učiteljice ročnih del. **Gospodinske tečaje** za dekleta vseh stanov, **petrazredno dekliško ljudsko šolo**, **trirazredno dekliško meščansko šolo in popolno žensko učiteljsko šolo**. Vse te šole so imele pravico javnosti.

Ko je Družba Sv. Cirila in Metoda ustanovila svoji postojanki na Koroškem, v Velikovcu in št. Jakobu v Rožu, so sestre odšle tja in vodile in vzdrževale slovenske ljudske šole za koroške slovenske otroke.

Leta 1898 je tomajski župnik poklical sestre v Tomaj. Pripravil jim je poslopje za samostan in šole na gričku Tabor. Tam so sestre kasneje ustanovile še gospodinjsko šolo, ki je bila vzgojno žarišče za slovenska dekleta s Krasa.

24. avgusta 1899 so odšle prve sestre iz Maribora v srce Hercegovine v Mostar. Škof fra Paskalij Buconjić jih je klical, da bi mu vodile sirotišče, ki ga je ustanovil. Sestre so tam organizirale otroški vrtec in gospodinjsko šolo.

15. oktobra 1904 so mariborske šolske sestre prevzele mali samostan "picoker" v Splitu. V samostanu so bile tretjerednice. Po desetih letih trdega dela so sestre prodale samostan in zgradile na periferiji Splita krasno poslopje, ustanovile gospodinjsko šolo in otroški vrtec.

Mogočna organizacija

Dne 3. januarja 1923 se je kongregacija reorganizirala. Z dovoljenji škofov in končno po odobritvi Sv. Stolice se je kongregacija

razdelila v province na osnovi novih konstitucij, ki jih je priborila vrhovna predstojnica M. Ludvina Purgaj. Po novih konstitucijah je kongregacija postala ustanova Sv. Stolice in ni bila odvisna od škofov več kot toliko, kolikor ima vsak škof vpliva nad vsemi redovniki v svoji škofiji. Kongregacija je dobila te province: 1. **Mariborsko** s središčem in materno hišo v Mariboru, 2. **Splitsko** z provinčijskim središčem v Splitu, 3. **Tomajsko** s središčem v Tomaju, 4. **Severno ameriško** s središčem v Lemontu, Ill. Kasneje sta nastali še **Mostarska in Južno ameriška provinca**.

Pred drugo svetovno vojno je bila celotna organizacija kongregacije takale:

Mariborska provinca

1. **Maribor**: dva otroška vrteca, osnovna šola-vadnica, gospodinjska šola, učiteljske tečaje za ročna dela in tečaj za šivanje; v internatu 140 gojenk; 2. **Kolonija v Mariboru**: otroško zavetišče s 120 otroci.; 3. **Celje**: osnovna šola, meščanska šola, pouk glasbe, kuharski tečaji; internat 50 gojenk; 4. **Repnje**: petrazredna osnovna šola, kmetijsko-gospodinjska šola; internat 20 gojenk; 5. **Marjanišče v Ljubljani**: osnovna šola, internat 120 gojencev, gospodinjstvo v gimnazijskem konviktu s 140 dijaki, kmetijsko gospodinjska šola in seminar 20 gojenk; 6. **št. Rupert pri Velikovcu**. Osnovna šola je bila po plebiscitu ukinjena, ohranile pa so sestre gospodinjsko šolo, 20 gojenk, in imele internat za deklice mestne šole; 7. **Marjanišče v Mariboru**, ustanovljeno 21. oktobra 1900. Zavetišče za brezposelne in onemogle služkinje; 8. **št. Jakob v Rožu**. Po plebiscitu je bila osnovna šola ukinjena. Sestre so potem oskrbovale sirotišče za 21 deklic, gospodinjsko šolo z 20 gojenkami in tečaje za šivanje, ki jih je obiskovalo 22 notranjih in 18 zunanjih učenk; 9. **št. Vid nad Ljubljano**. 1. oktobra 1918 ustanovljeno deško zavetišče za 60 dečkov, ki so obiskovali zunanjo šolo; 10. **Topolšica**. 1. oktobra 1919 so sestre prevzele bolniško strežbo, gospodinjstvo in gospodarstvo v državnem zdravilišču za bolne na pljučih, povprečno 300 bolnikov; 11. **Bogoslovje v Ljubljani**. 15. septembra 1920 so sestre dobile gospodinjstvo, za kakih 130 bogoslovcev; 12. **Dijaško semenišče v Mariboru**. 16. avgusta 1923 so sestre dobile vodstvo in gospodinjstvo za okoli 150 gojencev in uslužbencev; 13. **Dekliški**

dom v Trziču. Od 17. avgusta 1923 dalje so sestre imele vodstvo in gospodinjstvo ter pouk za dekleta-tovarniške delavke. Imele so kakih 50 notranjih gojenk; 14. **Zavetišče na Skali pri Trziču.** Ustanovljeno je bilo 25. avgusta 1923. Sestre so imele vzgojo in popolno oskrbo za kakih 50 sirot obojega spola, poleg tega je dnevno zavetišče obiskovalo še kakih 80 otrok; 15. **Petrovgrad v Banatu.** 1. oktobra 1923 je bila ustanovljena hiralnica in sestre so imele bolniško strežbo, gospodinjstvo in popolno oskrbo za 34 hiralcev, mož in žena; 16. **Melje pri Mariboru.** Od prvega aprila 1925 so sestre oskrbovale kakih 50 banovinskih sirot; 17. **Marijanišče v Kranju** je bilo ustanovljeno 1. avgusta 1926. V njem je bil otroški vrtec in sirotišče, kakih 40 otrok. Poleg tega gospodinska šola z 22 notranjimi gojenkami ter konvikt za srednješolke, 20 dijakinj; 18. **V bogoslovju v Mariboru** so sestre prevzele 15. septembra 1926 gospodinjstvo za kakih 80 oseb; 19. **V Zgornji Šiški v Ljubljani** je bila leta 1927 ustanovljena dr. Krekova višja gospodinska šola. Bila je tam šola za učiteljice s 40 učenkami, enoletna šola za gospodinjke z 20 učenkami in otroški vrtec s 40 otroci; 20. **Minoritski konvikt v Ptuju.** 1. septembra 1927 so sestre prevzele gospodinjstvo v samostanskem dijaškem konviktu, ki je imel kakih 30 gojencev; 21. **V Dijaškem konviktu v Kranju** so sestre prevzele 8. oktobra 1928 gospodinjstvo za gojence — gimnazijske dijake; 22. **Zemun.** V letu 1928 so sestre ustanovile otroški vrtec, enoletno gospodinsko šolo in internat za srednješolsko in visokošolsko žensko mladino, skupno kakih 110 oseb; 23. **Sarajevo.** V frančiškanskem bogoslovju so sestre opravljale gospodinjstvo za 60 oseb od leta 1929; 24. **Visoko v Bosni.** V frančiškanskem konviktu in gimnaziji, kjer je bilo kakih 320 dijakov, so sestre vodile gospodinjstvo od leta 1929; 25. **Obrež pri Središču.** Tu so sestre ustanovile stalne gospodinske tečaje, ki jih je obiskovalo po 30 gojenk; 26. **Mala Loka na Dolenjskem.** Tu je bila kmetijska gospodinska šola, na kateri so imele upravo, vodstvo in gospodinjstvo sestre od leta 1929. Gojenk okoli 40; 27. **Domžale.** V dobrodelni hiši so sestre vodile od leta 1929 sirotišče in otroški vrtec za 60 otrok, hiralnico za 30 hiralcev ter dnevno zavetišče za 60 otrok; 28. **Delavski dom v Kranju** je bil ustanovljen leta 1930. Sestre so imele gospodinjstvo in kuhinjo za kakih 300 tovarniških delavcev in delavk; 29. **Novi**

Sad, sanatorij dr. Uzelca: Od leta 1931 so sestre imele strežbo bolnikov in gospodinjstvo sanatorija; 30. **Belgrad, frančiškanski konvikt.** Sestre vodijo gospodinjstvo od leta 1932; 31. **Belgrad, Slomškov dom.** Ta dom je bil ustanovljen leta 1932 kot deklško zavetišče. Sestre so ga vodile in imele tudi menzo za zunanje goste; 32. **Ljubljana:** Leta 1933 so začele v Ljubljani z vezilnico cerkvenih paramentov in deklški internat za srednje šolke. Sestre so upravljale in vodile oboje. Gojenk je bilo 40; 33. **Pančevo, Zimska ulica:** Leta 1934 so sestre tam ustanovile otroško dnevno zavetišče in zraven poučevale tuje jezike, da so zaslužile za otroke in svoje vzdrževalce. Otrok je bilo 30; 34. **Pančevo, Zmaj Jovina ulica:** Istega leta so sestre tu ustanovile drugo otroško zavetišče, da bi zajele več sirot. Zavetišče je sprejelo 50 otrok. Tudi tu so poučevale tuje jezike in klavir; 35. **Kamnica:** To je bila, kakor smo že omenili, pristava mariborskega samostana. Leta 1934 so hišo preuredili za bolnico sester; 36. **Niš, Mrnjavčevića ulica 3.** Sestre so se naselile v letu 1935, ustanovile dnevno zavetišče za 40 otrok in zasebno poučevale zlasti v igranju na klavir; 37. **Vrhnika.** Leta 1935 so sestre prevzele strežbo in gospodinjstvo v občinski hiralnici, 20 stalnih hiralcev; 38. **Celje:** Leta 1936 so sestre prevzele bolniško strežbo, gospodinjstvo in upravo celotne hiralnice mestne občine v Medlogu. Hiralcev je bilo 70; 39. **Maribor:** V mestni oskrbnišnici v Mariboru so tudi leta 1936 sestre prevzele strežbo hiralcev in gospodinjstvo za 230 oseb; 40. **Vareš, Bosna:** Dnevno zavetišče za 40 otrok in žensko obrtno šolo so sestre ustanovile v letu 1936. V šolo se je takoj vpisalo 50 učenk; 41. **Svečina.** Od leta 1936 so tam sestre vodile kmetijsko gospodinsko šolo in poučevale 40 gojenk. Šola je bila banovinska; 42. **Rab:** Na tem lepem otoku so sestre leta 1936 prevzele dnevno zavetišče za 33 otrok in vodile žensko obrtno šolo za 25 šolark; 43. **Belgrad:** Leta 1937 so sestre prevzele gospodinjstvo v nadškofiji v Belgradu; 44. **Dobrna, Slomškov dom:** To je bilo zdravišče za bolne sestre. Ustanovile so ga leta 1938; 45. **Stična na Dolenjskem:** Leta 1938 so sprejele sestre gospodinjstvo v cistercijanskem samostanu; 46. **Niš:** V državni bolnici v Nišu so sestre prevzele bolniško strežbo leta 1938; 47. Leta 1939 so naše sestre prevzele tudi gospodinjstvo na nunciaturi v Belgradu.

Splitska provinca

Imela je pred drugo svetovno vojno sedem postojank naših sester.

1. V **Splitu** so imele dnevno zavetišče za 40 otrok in gospodinjsko šolo za 35 učenk. Prišle so tja leta 1904; 2. V **Imotsko** so prišle leta 1908, tam upravljale sirotišče za 30 sirot in dnevno zavetišče za 40 otrok; 3. V **Sinju** so od leta 1920 vodile gospodinjstvo v frančiškanskem semenišču za 120 dijakov; 4. V **Dubrovniku** so od leta 1920 vodile deško sirotišče za 30 dečkov; 5. V **Badiji na Korčuli** so 1922 sprejele vodstvo gospodinjstva za 120 dijakov v frančiškanskem gimnazijskem konviktu; 6. V **Kninu** so sprejele leta 1930 strežbo v tamkajšnji javni bolnici; 7. V **Livnu** so vodile gospodinjstvo v frančiškanskem samostanu od leta 1935.

Tomajska provinca

1. Že smo povedali da so šolske sestre v primorski Sloveniji začele delovati v **Tomaju**: Tomaj je kasneje postal tudi središče nove province. V tem mestu so od leta 1898 sestre vzdrževale dekliško šolo s 109 učenkami, strokovno šolo za 21 učenk, gospodinjsko šolo za 22 učenk in dekliški internat za 50 gojenk; 2. **Aleksandrija v Egiptu**. V tistem času je prišlo v našem Primorju v navado, da so dekleta in tudi poročene žene in matere hodile v Egipt služiti. Žene navadno, da bi odplačale dolgove na domovih, dekleta, da bi si zaslužile dote. Vse so bile v hudem okolju srednjega vzhoda izpostavljene težkim razmeram in množile so se osebne in družinske tragedije. Da bi temu odpomogle, so sestre leta 1908 ustanovile v Aleksandriji dekliško zavetišče za 30 varovank. Tja so se naše žene in dekleta zatekale, če so bile brez služb ali v kakih drugih težavah. Leta 1908 je tam po prizadevanju sester nastala še hira'nica za naše žene, ki so tam ostarele in onemogle; 3. **Žabnice**: V tej vasi pod sv. Višarjami so sestre ustanovile gospodinjske tečaje in jih vodile od leta 1927; 4. **Cairo, Egipt**: Ista potreba kot v Aleksandriji je narekovala, da so sestre tudi v Cairu, glavnem mestu Egipta, leta 1931 ustanovile dekliško zavetišče, kjer so ob enem imeli vsi slovenski ljudje, ki so tam živeli, svoje zbirališče in slovensko službo božjo; 5. **Bela peč**: Leta 1934 so sestre začele v tem kraju poučevati otroke krščanski nauk,

dekleta pa šivanja in ročnih del; 6. **Trst, Via Risota**. V tem samostanu je od leta 1936 dekliško zavetišče za 20 deklet.

Mostarska provinca

V tej provinci so sestre organizirale ali vodile kar enajst postojank. Začele so leta 1899 v **Mostarju** s sirotišnico za 30 otrok, otroškim vrteem za 40 otrok in gospodinjsko šolo za 35 gojenk; v **Bijelo Polje** so prišle leta 1910 in vodile sirotišče za 20 sirot ter učile na ljudski šoli okoli 150 otrok; v **Mostarju** so leta 1920 prevzele še gospodinjstvo v dijaškem konviktu za 50 dijakov; v **Nevesinju** so leta 1924 začele z otroškim vrteem za 24 otrok; v **Trebinju** so ustanovile leta 1925 otroški vrtec za 25 otrok, kasneje pa še žensko obrtno šolo za 60 učenk; v **Konjicu** so vodile otroški vrtec za 34 otrok in tečaje za ročna dela za 25 deklic. Zavod so ustanovile leta 1932; v **Mostarju** so leta 1929 prevzele strežbo bolnikov v tamkajšnji javni bolnici; v **Širokem Brijegu** so prevzele gospodinjstvo v frančiškanskem konviktu leta 1930. Oskrbovale so gospodinjstvo za 140 dijakov; v **Lišici** so od leta 1935 dalje imele otroško zavetišče za 20 otrok in obrtno šolo za 40 učenk; v **Čaplini** so osnovala otroško zavetišče za 35 otrok leta 1936, in dodale kasneje še žensko obrtno šolo za 60 učenk. Oboje so same upravljale in vodile; v **Medjugorju**, kjer ni bilo nikake šole, so se naselile sestre leta 1936, da so zasebno poučevale otroke v vseh ljudskošolskih predmetih.

Južnoameriška provinca

Med tem so se v organizaciji postojank in provinc šolskih sester v domovini poleg vzgojnih, dobrodelnih in vseh drugih motivov krščanske ljubezni zelo jasno kažejo tudi narodni motivi in Ciril-Metodijska ideja, so v južno Ameriko sestre hitele deloma za ljudmi naše krvi, ki so se tja izseljevali, deloma pa iz čisto misijonskih nagibov. Neizčrpno pridnost in požrtvovalnost kaže dejstvo, da so v kratki dobi nekaj let osnovala v tej provinci kar devet postojank.

Prva sestrška postojanka v Argentini je nastala v **San Lorenzu** pri Rosariu. Tamošnji frančiškani so namreč hoteli imeti sestre za vzgojo deklet. Delovanje slovenskih šolskih sester jim je bilo znano že iz Dalmacije, za-

Provincialni dom slovenskih šolskih sester v Lemontu blizu Chicaga. Poslopje stoji na posestvu, ki meri 86 hektarjev. Drevesa za samostanskim domom so sestre vsadile pred 30 leti, smreke pred hišo so pa stare 20 let.

to so se obrnili na ted. vrhovno predstojnico m. Angelo Križanič in jo zaprosili, da bi jim poslala nekaj sester. M. Križanič je prošnji rada ustregla in je določila za novo postojanko 5 sester.

Ker pa so sestre v San Lorenzo imele razmeroma malo vzgojnega dela, so začele razmišljati na razširitev delokroga na mesto Rosario. Takratni jugoslovanski konzul Branko Rubeša je našel zanje primerno hišo, ki so jo sestre vzele v najem. Doživele pa so razočaranje, ker so starši prijaviteli za sprejem samo dve deklici. Sestre so zato svoj zavod spremenile v internat za vseučiliška dekleta. Prostori, ki so jih imele v najemu, so pa kmalu postali pretesni, zato so kupile hišo v ul. Cordoba, kjer je še vedno provincialna hiša.

V Buenos Airesu, v mestnem delu Paternal, imajo slovenske šolske sestre tudi svoj zavod. V predvojnih letih je bilo v tem kraju zelo veliko primorskih rojakov, ki so si želeli sester za pouk svojih otrok. Njihov prihod v ta kraj je omogočil leta 1937 takratnik poslanik dr. Izidor Cankar. V zavodu na Paternalu sestre delujejo še sedaj in je njihov dom Slovencev vedno odprt.

V Formosi delujejo tudi slovenske šolske sestre. Tja so prišle 7. marca 1933. V mestu so si postavile mogočen šolski zavod sv. Elizabete, kateremu je pridani dekliški internat. Sestrski zavod ima ljudsko šolo ter učiteljske.

V Formosi so sestre prevzele tudi bolnišnico de Beneficencia.

Slovenske šolske sestre pa delujejo v Argentini tudi med Indijanci v Laishi. Tja jih je poklical frančiškanski p. Iturralde. Na misionjsko postojanko so prišle leta 1935.

V mestu Las Lomitas v provinci Chaco so tudi slovenske šolske sestre. Za vzgojo mladine skrbe v zavodu Sta Teresita.

Ko je v Lanusu pri Buenos Airesu prevzel župnijo sv. Jožefa župnik Janez Hladnik, je bila ena njegovih prvih skrbi, da bi pridobil slovenske sestre, da bi prišle v njegovo faro in mu pomagale pri vzgoji mladine. Sestre so se odzvale njegovi prošnji ter so prevzele otroški vrtec, tečaj za ročna dela in šolski pouk v farni šoli.

Sestre so v zadnjih letih odprle nov zavod tudi v kraju Justiniano v provinci Cordoba. Imenuje se "Instituto Virgen Niña", v njem pa imajo osnovno šolo ter učiteljske.

V Paraguayu imajo slovenske sestre naslednje postojanke: 1. Misijon San José Esteros, kjer uspešno delujejo med indijansko mladino; 2. Misijonsko postajo San Leonardo; 3. Zavod Santa Inés (Sv. Neža) v glavnem paraguayskem mestu Asunción. Tu so sestre prevzele Dom za vzgojo ženske mladine; 4. Maternidad e infancia Cruz Roja. V tej bolnišnici paraguayskega Rdečega križa skrbe z vso ljubeznijo za bolnike; 5. Sestre delujejo tudi v bolnišnici Hospital Regional v mestu Concepción; 6. Tudi v mestu Bella Vista imajo svojo postojanko. Sedma njihova hiša v Paraguayu je v kraju Pedro Juan Caballero. V Asuncionu delujejo slovenske šolske sestre tudi po farnih šolah, ki jih tam ustanavljajo severnoameriški redemptoristi.

V Uruguayu tudi poznajo slovenske šolske sestre. Delujejo v treh hišah. 1. Hogar Agrario. V njem imajo gospodinjsko šolo; 2. Hogar Sacerdotal-Duhovniški dom. V njem od leta 1945 skrbe za onemogle duhovnike; 3. Najnovejša postojanka šolskih sester v Montevideu je pa Colegio Immaculado Corazón de Maria. V njem vodijo šestrazredno osnovno šolo, otroški vrtec, tečaj za šivanje in ročna dela.

Severnoameriška provinca

V Severno Ameriko, to je v Združene Ameriške Države, so prišle sestre na poziv župnikov, ki so hoteli imeti učiteljice za svoje župne šole in vzgojiteljice za otroke svojih župljanov Slovencev in Hrvatov. Potreba je toliko nujnejša, ker je severno ameriška javna šola dosledno in povsod po ustavi in zakonih brezverska. Katerikoli dušni pastir je torej

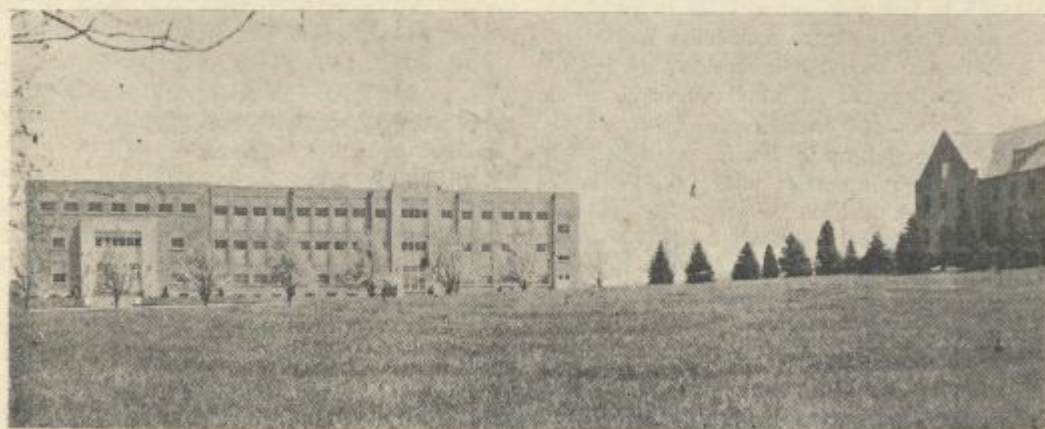
hotel dati možnost in priložnost svojim župljanom, da bi pošiljali svoje otroke v versko šolo, jim je moral preskrbeti vse, prostore in učno osebje. Ta potreba je skoro po vseh župnih šolah priključala redovnice-učiteljice. Zaradi pomanjkanja redovnic in prepletenosti cerkveno in civilno-upravnih razmer, se mnogim župnikom ni posrežilo dobiti redovnic narodnosti svojih župljanov, ponekod pa so uspeli. Od slovenskih redovnic so edino šolske sestre prihitele izseljencem in njihovim dušnim pastirjem v pomoč.

Prve sestre je poklical župnik Martin Davorin Krmpotič, župnik v Kansas City, Kansas, župnija Sv. Ivana Krstitelja leta 1909. Tedanja vrhovna predstojnica M. Stanislava Voh je 21. septembra ugodila prošnji in poslala štiri prve sestre. Dne 12 oktobra 1909 so stopile na ameriška tla sestre: Bonaventura Kunst, ki jim je bila predstojnica, Klotilda Štrnad, Avrelija Plančar in Pulherija Zovko. Letos je torej petdeset let odkar se je začelo njihovo misijonsko-vzgojno delo v Združenih Državah. Kako kričeča je bila potreba, kaže dejstvo, da je šola v Kansas City kmalu imela 700 učencev. Sestre so ohranjale med otroci materinski jezik ne le v šoli, ampak tudi v prosvetnem delu na odru cerkvene dvorane. Ko je leta 1918 španska bolezen pobrala mnogo staršev in je ostalo veliko neprekrbljenih sirot, so župnik in sestre nabrale milodarov, da so mogle kupiti hišo za sirotišče, ki je po prezidavi in dozidavi spre-

jelo 75 sirot. Tako so sestre začele delati na prvi hrvatski župniji v Ameriki. Sestra Klotilda Strnad je ustanoviteljica župne šole v slovenski župniji Sv. Družine v Kansas City, Kansas. Župnija je bila majhna in uboga. Leta 1910 je sestra Klotilda začela zbirati otroke v cerkveni dvorani. Šele nekaj let kasneje so sestre tudi v tej župniji dobile stanovanje in šolo, da je bilo mogoče redno delovanje.

Leta 1912 je župnik George Violič povabil sestre na hrvatsko župnijo Matere božje Joliet Ill. Leta 1915 so prišle sestre v Chicago Ill., kjer so kupile lastno hišo, ki je šest let služila kot provincialna hiša za Severno Ameriko. Sedaj imajo šolske sestre v Severni Ameriki tele postojanke:

1. Šola Sv. Ivana Krstitelja, Kansas City, Kansas od leta 1909;
2. Šola Sv. Družine, Kansas City, Kansas od leta 1910;
3. Šola Matere božje v Joliet, Illinois od leta 1912;
4. Šola Presvetega Srca Jezusovega So. Chicago od l. 1912;
5. Šola Sv. Roka v La Salle, Illinois od leta 1916. Te šole sedaj sestre nimajo več;
6. Šola Sv. Pavla, Cleveland, Ohio od leta 1922;
7. Šola Presvete Trojice, Chicago, Illinois od leta 1922;
8. Šola Sv. štefana, Chicago, Illinois od leta 1922;
9. Šola Sv. Cirila in Metoda, Sheboygan, Wisconsin od leta 1923;
10. Šola Sv. Petra v Steelton, Pennsylvania od leta 1924;
11. Šola Sv. Jožefa v Betlehemu, Pennsylvania od leta 1926;
12. Šola Sv. Jožefa v Gary, Indiana od leta 1927;
13. Šola Sv. Kristine, Euclid, Ohio od leta 1928;
14. Šola Sv.

Nov dekliški zavod Mt. Assisi slovenskih šolskih sester v Lemontu. Na sliki je vidna samo ena četrtina samostanskega zavoda, ki je zgrajen v obliki črke E. Zgraditev poslopja in notranja oprava je stala nad en milijon dolarjev.

Lurška votlina v "Rajski dolini" samostanskega posestva v Lemontu. V tej dolini so tudi vse postaje križevega pota.

Nikolaja, Millvale, Pennsylvania od leta 1929; 15. šola Sv. Jurija, South Chicago, Illinois od leta 1951; 17. Dom Sv. Jožefa, zavetišče za stare in onemogle v Lemont, Illinois; 18. Srednja šola za deklice, Mt. Assisi Academy, v Lemont, Illinois.

Mreža ustanov šolskih sester v Združenih Državah bi bilo neprimerno širša in večja, pa je med obema vojskama popolnoma izostal dotok sester iz domovine in vseljevanje je bilo zaradi omejitev, ki jih stavi ameriški zakon, tudi med vojnoma onemogočeno. Naraščaj iz hrvatskih in slovenskih družin naseljencev pa je dopuščal samo omejen napredek. Vendar je že taka organizacija kongregacije, kakršna je, gotovo odlično spričevalo tako za sestre kot za dušne pastirje in druge dobrotnike, ki so ta nagli napredek omogočili. Provincialno središče je sedaj v Lemontu, Illinois. Tam je provincialka M. Sebastijana Neuwirth leta 1925 kupila 88 akrov zemlje in leta 1926 je bila tam b'agoslovljena provincialna hiša. V njej se je naselil tudi noviciat. Dali so mu ime Mt. Assisi Convent, Lemont, Illinois. Leta 1941 so tam dokončali nov prostoren samostan, pred tremi leti pa moderno srednjo šolo za dekleta, Mt. Assisi Academy, ki jo obi-

skuje 400 dijakinj. Staro samostansko poslopje pa je postalo Dom Sv. Jožefa za ostarele in onemogle.

Po drugi svetovni vojni

Napredek zadnjih let v severno ameriški provinci je razviden že iz gornjih podatkov. Lepo je napredovala južno-ameriška provinca.

V Sloveniji in ostali Jugoslaviji pa so suha dejstva tale:

Sestre nimajo niti ene ustanove s šolo. Izgubile so veliko večino svojih hiš, ostale so jim razne dolžnosti in omejeje možnosti. V Repnjah sta jim ostala razbiti samostan in cerkev. Sestre obdelujejo svoje prejšnje posestvo, ki je sedaj državno in je v zadrugi. V bogoslovju v Ljubljani sestre vodijo gospodinjstvo. V Petrovgradu v Banatu, ki se zdaj imenuje Zrenjanin, imajo sestre še bolniško strežbo in gospodinjstvo za hiralce. V Melju pri Mariboru je sestram ostalo še gospodarsko poslopje in vrt. V Zemunu stanujejo sestre v dvorišni hiši. V Obrežu sestre obdelujejo in lastujejo posestvo. V Domžalah oskrbujejo hiralnico, ki je državna last. V Novem Sadu so strežnice v otroški bolnici. V Belgradu sestre opravljajo gospodinjstvo v frančiškanskem konviktu. Slomškov Dom v Belgradu je še vedno sestrska last. V Pančevu sta sestram ostali obe hiši za njihovo stanovanje, službujejo pa kot bolničarke v državni bolnici. Tako stanje je tudi v Nišu. Sestre so ostale tudi v hiranici na Vrhniki. Na Rabu je odzeto veliko sestrsko šolsko poslopje, ostal pa jim je stari samostan s cerkvijo. Sestre vodijo gospodinjstvo v belgrajski nadškofijski hiši. V Stični na Dolenjskem sestre vodijo gospodinjstvo v cistercijanski opatiji. V Srbiji imajo še vso svojo prejšnjo lastnino, le s poukom in vzgojo se ne smejo baviti. V Splitu smejo sestre uporabljati polovico svoje hiše in vrt. V Dubrovniku so ostale v lastni hiši. V Kninu služijo kot bolničarke v državni bolnišnici. Po vojni so sestre sprejele gospodinjstvo, petje in orgljanje po frančiškanskih samostanih in cerkvah po Dalmaciji in Hrvatski. V Tomaju so izgubile provincialno središče in so zato kupile hišo v Trstu, kjer je sedaj sedež province. Ostale hiše tomajske province so jim ostale. Kljub silnim materialnim in drugim težavam sestrske ustanove lepo napredujejo na Koroškem. V mostarski provinci

so izgubile vse hiše, le v Bijelom Polju jim je ostala. Prevzele so gospodinjstvo po hercegovskih župniščih, zlasti frančiškanskih. Nekatere so dobile zaposlitev kot bolničarke v državnih bolnišnicah. Vsi samostani v Egiptu nemoteno nadaljujejo svoje delo in tudi napredujejo.

Prenos matrne hiše v Rim

M. Terezija Hanželič je kot vrhovna predstojnica nosila strahovito breme odgovornosti vrhovne predstojnice kongregacije med drugo svetovno vojno in v prvih povojnih letih, ko je cela samostanska družina morala prenesti najhujše udarce in izgube. Pregnana iz Maribora je prenesla osrednjo hišo šolskih sester v Rim, v skromno hišico na Via dei Colli 10. Tam je namestila nekaj sosester, ki so istotako ostale brez strehe takoj po nacistični okupaciji. Novi samostan je brž postal zatočišče za premogne rojake, ki so se v vojnih in povojnih razmerah zatekli ali drugače znašli v Rimu, največ kot begunci. Pod vodstvom M. Terezije Hanželič je kongregacija pridobila v Rimu še drugo hišo v Via della Farnesina 140, ki je sedanja materna hiša šolskih sester.

Zaključne misli

Ta pregled dosedanjega razvoja kongregacije šolskih sester nikakor ni popoln. Pa vendar daje podobo, kako je iz majhnega začetka v Mariboru, iz malega naroda, v viharnih, nasprotujočih razmerah rastla, kako se je razvila in krepila. Podroben popis delovanja posameznih redovnic in njihovih zavodov bi šele vzbudil resnično slutnjo ogromne ljubezni, odpovedi in žrtve, ki je bila potrebna za ta veliki napredek. Ni merila, ki bi označilo vrednost sadov in uspehov. Vendar že ti pomanjkljivi zunanji podatki povedo precej.

Povedo, da so Slomšek in drugi ustanovitelji priklicali v življenje samostojno kongregacijo, da bi bila sredstvo za ohranjanje in pospeševanje zdravega, krepostnega, naprednega življenja našega naroda. Reševanje duš je seveda njena osnovna in končna naloga. Neposredno pa so mislili, tako ustanovitelji kot vodstvo sester, na naše najbolj ogrožene brate in sestre in so zastavili na narodnostnih

mejah ob robeh severne in zapadne Slovenije. Ista idealna naloga jim je bila pred očmi, ko so zapuščale domovino in šle za izseljenimi v nove dežele in kontinente. Prepričane, da bo naš človek najbolj ohranil nepokvarjen značaj, če bo ponosen na svoj izvor in narodno ime, so sestre hitele za tistimi, ki so bili v nevarnostih, da se narodnostno in versko izgube. Prepričane, da izpolnjujejo voljo božjo, če ohranjajo slovensko molitev, so učile materinščino tam, kamor drugi učitelj ni so mogli, kjer je bilo najteže.

Povedo nam ti skromni podatki, da so sestre bile važen, če ne najvažnejši pospeševalec in gojitelj naše družinske in hišne krščanske kulture. Več kot katerakoli druga ustanova so sestre vložile svoje moči v vzgojo dobrih, naprednih, po srečju vzgojenih in po duhu izobraženih slovenskih žena, mater in gospodinj. Silen dvig slovenske družinske in hišne kulture v tej dobi je v značilni meri sad stalnega in smotrnega prizadevanja šolskih sester.

Teh nekaj podatkov tudi pove kako so sestre ostale zveste Cirilo-Methodijski ideji zedinjenja, ki jim jo je dal ustanovitelj in veliki apostol te misli, škof Slomšek. Med brate po slovanskem jugu so razprostrle mrežo svojih postojak, da bi z deli ljubezni in dobrote bile vredne pomočnice Dobrega Pastirja.

V misijone so šle. Pred vsem v misijone za svoje lastno ljudstvo, ki se je izselilo. Učiti in vzgajati otroke izseljencev, skrbeti za sirote in onemogle, pomagati dušnim pastirjem in ohranjevati kraljestvo božje med izseljenimi Slovenci in Hrvati... To je bil njihov prvi namen zlasti v postojankah severne in južne Amerike. V Egipt so šle reševati slovenske žene in dekleta, v južni Ameriki pa celo v misijonske postaje med divjake, da dokažejo, da se nobene naloge, ki jim je dosegljiva v vinogradu Gospodovem, ne strašijo.

Devetdesetletni jubilej mariborskih šolskih sester sv. Frančiška, ki je ob enem zlati jubilej njihovega delovanja v Severni Ameriki, zasluži, in več kot zasluži, da se jih s hvaležnostjo in globokim zadoščenjem spomnimo vsi Slovenci. V hvaležnosti do Boga, ki nam jih je dal in obdaril s tolikimi in v najglobljem spoštovanju njihovega žrtvovanja za Cerkev in narod naj bodo te vrste namesto čestitk k jubilejem.

V spomin umrlim slovenskim javnim delavcem

† DR. BOGUMIL VOŠNJAK

(1882-1959)

Nekaj tednov pred svojo sedeminsedemdesetletnico se je ločil od tega sveta dr. Vošnjak. Ni lahko najti človeka, ki kljub težki in dolgi bolezni do zadnjega prezira bolezen in smrt in vztraja pri svojih načrtih ter delu za svojo pisalno mizo. V tem oziru je

dr. Vošnjak prav gotovo deležen občudovanja vsakogar, ki ga je količkaj poznal in spremljal njegovo impulzivno osebnost do zadnjega.

Med velikim kupom njegovih zapiskov, dnevnikov, rokopisov človek odkriva njegovo delavnost in neumorno iskanje in analiziranje problemov. Med to zapuščino je tudi njegovo zadnje večje delo, in sicer poročilo, ki ga je letos spomladi napisal za US Congress: **Yugoslav Escapee Problem; Findings and Recommendations**. Poročilo ima nekaj nad 100 na stroj pisanih strani. Po operaciji se je težko bolan lansko leto odpravil v Evropo in tam skozi štiri mesece (od septembra do decembra 1958) študiral probleme jugoslovanskih političnih beguncev.

Verjetno prav zadnji napor pa je bila njegova prošnja z utemeljitvijo, na **The Commission on Admission and Organization** Mednarodne kmečke unije, datirana 25. maja 1959, za sprejem slovenske skupine v to organizacijo. Prošnja je bila ugodno rešena.

Tako je končal svoje življenje po več kot petdesetih letih javnega delovanja. Veliko spodbud za narodno delo je prejel že v svojem domačem krogu. Njegov oče Mihael je bil znan narodni in združni delavec na štajerskem, njegov stric Josip pa eden glavnih organizatorjev taborniškega gibanja. Na obs je bil pokojnik zelo ponosen in ju je do konca svojega življenja ohranil kot svoja vzornika. Pod njunim vplivom je začel svoj študij ne

samo na nemških univerzah v Gradcu in na Dunaju, ampak tudi na češki univerzi v Pragi. Doktoriral je na pravni fakulteti na Dunaju 1906. Svojo izobrazbo na področju ustavnega prava in političnih ved je še izpopolnjeval v Heidelbergu pri prof. Georgu Jellineku in v Parizu na École des Sciences Politiques.

V Archives Nationales v Parizu je študiral gradivo o vlogi in pomenu Napoleona za jugoslovanske dežele. Svoje zaključke in ugotovitve je po treh letih objavil (1912) v knjigi: **Ustava in uprava Ilirskih dežel**, ki je izšla istočasno v Ljubljani in v Pragi (v češkem prevodu). Istega leta se je habilitiral za docenta na zagrebškem vseučilišču z uvodnim predavanjem: **Problem državnog gospodovanja**. Vendar nemirni duh, kakršen je bil dr. B. Vošnjak, ni mogel zdržati na stalnem mestu, ker ga je politično delo bolj privlačevalo kot pa univerzitetna kariera.

Z velikim navdušenjem je shranil prav do danes izrezka iz goriškega lista "Soča", kjer sta bila objavljena njegova prva javna govora: pri akademskem društvu Adrija (avgusta 1903) in na ljudskem shodu na Dobrovem (na Goriškem) septembra 1903. Bil je med ustanovitelji revije za politična vprašanja "Veda" v Gorici in "Socialne Matice" (1910).

Leta 1915 pa je odšel na Zapad in se pridružil delu politične emigracije, in leta 1918 prvič prispel v Washington. Kooptiran je bil tudi v Jugoslovanski odbor, v katerem sta bila od Slovencev tudi Dr. Gregorin in Dr. Niko Zupanič. Sodeloval je pri formuliranju Krfske deklaracije. Po povratku z Washingtona je bil sprejet za tajnika delegacije Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev na mirovni konferenci v Parizu. V novi državi S.H.S. je bil skupno s Pucljem med osnovatelji Samostojne kmečke stranke. V okrilju te stranke je kandidiral in bil izvoljen v Ustavodajno skupščino. Kot jugoslovanski opolnomočeni minister je bil v Pragi 1921-1923, kamor so ga vezali spomini iz dijaške dobe in Vseslovan-

skega kongresa (1908), pri katerem je sodeloval kot zastopnik južnih Slovanov.

Po vrnitvi iz Prage se je nastanil v Beogradu in je dobo prve Jugoslavije tam prebil. Tam je tudi organiziral ustanovo "Matica Rada" in časopis enakega imena ter oboje vodil do nacističnega napada na Jugoslavijo. Namen te ustanove je bil po njegovi zamisli študij problemov "znanstvenega upravljanja". Po letu 1935 ni bil več član parlamenta. Ko je Jugoslavija propadla in se je pričela doba okupacije, se je pridružil gibanju Draže Mihajlovića in postal član tamošnjega "Jugoslovanskega odbora".

Konec vojne je pomenil zanj drugo emigracijo. Postal je član Narodnega odbora za Slovenijo in pozneje njegov podpredsednik. Pridružil se je Slovenski demokratski stranki. Tudi v emigraciji je ostal ves čas silno delaven. Med drugim je bil znanstveni sodelavec Columbia Libraries (New York), uslužben pri Committee for Un-American Activities (U. S. House of Representatives), bil eno leto predavatelj na University of California Berkeley, kjer je predaval: "Government and Politics in the Balkan States".

Kjerkoli je bil, nikdar ni prenehal neutrudno pisati knjige, članke, razprave in pustil precej obsežen material v rokopisu. Poleg že omenjenih publikacij, jih je treba še nekaj našteti, čeprav se omejimo le na glavne. Prvo delo, ki ga je napisal 1906 v Ljubljani so ruske študije pod naslovom *Vstajenje*. V Gorici je izdal 1913 *Problemi politične misli*. O političnem vidiku pri ustoličevanju vojvod na Koroškem je napisal še pred izbruhom prve svetovne vojne (1913) *A chapter of the Old Slovene Democracy*. Francoski prevod je sledil v času, ko se je avtor mudil v Parizu na mirovni konferenci.

V času svojega bivanja na evropskem zapadu med prvo svetovno vojno, je napisal poleg številnih člankov tudi več knjig, v katerih je branil slovensko stališče za pravično ureditev meja proti Avstriji in Italiji. Znano je njegovo delo, ki je izšlo v dveh angleških izdajah (London, New York) *A Bullwark against Germany* (1916 in 1918) in v francoskem prevodu *Un rempart contre l'Allemagne* (1918). V Londonu je izdal knjigo *Yugoslav Nationalism* (1916) in *A Dying Empire* (1918). Po vojni je večinoma pisal v srbohrvat-

skem jeziku: *Kriza suverenosti in državna moč (oblast) v moderni državi* (1926), *Zmaga Jugoslavije* (1920), *Jugoslovanski odbor* (1935) in življenjepis svojega očeta Mihaela Vošnjaka (1937).

- Vsa ta dela, kakor tudi tista, ki jih je pripravljaval v dobi emigracije po drugi svetovni vojni. (*The Emancipation of the Western Slavs, Is Communism a Slav Creed?* etc) nosijo tisto tipično posebnost romantičnega zanešenjstva v političnih problemih. Nenehno verovanje v uresničenje idealov, pa naj bodo še tako visoko postavljeni v svet romantike in nam zemljanom nedostopne harmonije. V tem idealiziranem svetu je risal svoje politične koncepte, prepojene s panslovanstvom, z nujnostjo "bratskega sodelovanja" med južnimi Slovani in se umikal slovenskim narodnim problemom, ki so se mu zdeli popolnoma integralni del splošno jugoslovanskih problemov.

Prva doba političnega delovanja mu je bila vseskozi ideal. V svojem javnem pismu "Beseda Slovincem ob moji sedemdesetletnici", 1952, je zapisal dobesedno to-le: "Prva naša emigracija od l. 1915-1918 je bila vsa druga ko današnja. Neodvisni v vsakem pogledu, smo vodili energično borbo za svobodo in naše zedinjenje v svobodni Jugoslaviji kakor tudi za naše zapadne in severne meje. Bil je to eden front združenih Hrvatov, Srbov in Slovincem".

Šele študij njegove pisane zapuščine bi odkril kaj več podrobnosti in zanimivosti o njegovem političnem delovanju v razdobju pol stoletja. Gotovo ima zapiske, ki osvetljujejo njegovo sodelovanje pri Jugoslovanskem odboru, pri razgovorih s srbsko vlado, na mirovni konferenci itd. Rokopisna ostalina verjetno vsebuje podatke, ki bi pojasnili marsikatero nejasnost. V že omenjeni poslanici Slovincem omenja: "Da smo izgubili Koroško, ni moja odgovornost", kljub temu, da malo pred to izjavo poudarja: "Kot generalni sekretar naše delegacije za mir, gotovo je tudi moja beseda prišla do veljave. Spominjam se sestankov z Woodrowom Wilsonom, ko smo branili naše meje." Upajmo, da bodo v oporoki določeni kuratorji njegove pisane zapuščine prijeli za delo in tedaj, ko bo dana možnost, posredovali vse tiste dele njegovih zapiskov, ki se tičejo slovenskih narodnih problemov.

Sledil je politične dogodke v Titovi Jugoslaviji, v Evropi, v Združenih državah, jih komentiral v časopisih, v svojih pismih na prijatelje, ameriške in evropske politike, kar priča njegova obširna korespondenca, ki jo je skrbno urejeval in hranil. Prav tako pričajo rokopisi, ki so ostali na njegovi pisalni mizi (*Giant Legislature, The Foreign Policy of Yugoslavia until 1941, Glimpses of Tito's Policy etc.*) Nепrestano je tudi osebno interveniral pri ameriških političnih zastopnikih, ko je videl, da so narodni interesi na Koroškem ali Primorskem v nevarnosti pred tujim pritiskom; prav tako v zadevah jugoslovanskega komunizma.

Posebno je treba poudariti njegov trezen pogled na sedanjo stvarnost doma. V že omenjeni spomenici pravi, da je velika nerealnost misliti, da se bomo, ko se bomo vrnili med "one ljudi, katere smo zapustili pred tolikimi leti" in "v staro gospodarsko in socialno stanje. Ni vrnitve v stare razmere, ali ponovno mora zavladati načelo osebne svojine". Z ozirom na številne spremembe v Jugoslaviji, tako ideološke kot politične in gospodarske, je uvidel, da je vedno živa stara resnica, da ni povratka v preteklost. Svet živi in gre dalje svojo pot, pa naj bo to boljša ali slabša.

Sedaj v emigraciji pa je videl največjo potrebo, da bi se politični elementi v emigraciji združili, da bi ustvarili enotno jugoslovansko politično predstavništvo. Upal je, da je možno priti do harmonije in enotnosti, kakršno je občudoval med prvo svetovno vojno. Sovraštvo in frustracija preteklosti je prekrila današnjo govornico in kakršenkoli najenostavnejši sporazum bi zahteval značajnih, treznih in politično modrih ljudi. Politična emigracija pa je prinesla polno predsodkov in nerazumevanja iz preteklosti, v tujini pa se ni ničesar naučila. Zato je ves njegov idealizem na tem področju, ko je poizkušal doseči vsaj nekak "salonski sporazum", našel gluha ušesa med jugoslovanskimi politikami. Slovenci sami prav gotovo ne morejo delati sporazuma, saj za tako akcijo je bistven pogoj, da vsi, direktno ali indirektno prizadeti, sodelujejo. Kljub vsem razočaranjem pa je vztrajno pozival k sporazumu, tako ustno kot v svojih številnih spisih in člankih po časopisju. Zato je tudi redno so-

deloval pri slovenskih kakor tudi hrvatskih in srbskih časopisih.

Zaradi tega nerazumevanja je čutil bolečino ob nemoči doseči pri svojih osebnih prijateljih in jugoslovanskih emigrantskih političnih zastopnikih smisel za politične potrebe sedanjega časa: "Od delegacije Jugoslovanskega odbora na Krfu in članov tedanje srbske vlade — deklaracija je bila skupno delo srbske vlade in Odbora — samo jaz sem med živimi. Radi tega moj glas ne bi smel biti glas vpijočega v puščavi." Bil je pristaš, in to zelo vnet, vsakovrstnega mednarodnega političnega sodelovanja med narodi na Balkanu, v srednji in vzhodni Evropi, samo da bi obvaroval in preprečil nemško in laško prodiranje na jugovzhod in zadržal Madžare tam, kjer so. Toda vsi ti vidiki so veliko bolj razumljivi in važni Slovcu kot pa kateremukoli Hrvat ali Srbu, ki imajo vedno in stalno pred očmi notranje jugoslovanske mejne, politične in kulturne spore, nasprotja in nevskladene in nevskladljive interese.

Pokojni Dr. Vošnjak je bil član tiste generacije, ki je rasla pod vplivom pritiska Nemcev in Italijanov in se je izživljala v panslovanstvu. Generacija idealistov. Človek jih razume v kontekstu dobe, v kateri so rasi in kateri so ostali zvesti. To je bil človek "jugoslovanske revolucije", če smemo tako imenovati nastanek prve Jugoslavije. Dr. Vošnjak je v bistvu ostal pri svojih političnih idejah, ki jih je imel v Jugoslaviji ob nastanku države. In ko ga človek razume z ozirom na miselni in sentimentalni krog, v katerega je bil vključen, mu mora priznati njegov idealizem in borbenost in iskreno prepričanje v zmago idej.

Spoštovanje in občudovanje njegovega dela ter njegovih političnih načrtov pa nas ne more zadržati, da ne bi kritično gledali na njegov politični koncept. Bil je bolj jugoslovanski kot slovenski do konca in tega niti ni hotel skrivati. Zato bo ostal kot eden velikih jugoslovanskih patriotov, ki je izšel iz slovenske narodne skupnosti. V borbi za močno povezavo jugoslovanskih narodov je bilo osredotočeno vse njegovo življenjsko delo in njegove politične ambicije. In brez dvoma v tej sliki bo živel po svojih velikih zaslugah v jugoslovanski politični zgodovini.

JANEZ ARNEŽ

Malo je v slovenski politiki in javnem življenju osebnosti, ki bi jim bilo prisojeno, da bi življenje zajeli tako široko, kakor je to moral opravljati pokojni dr. Alojzij Kuhar. Za tako delovanje je treba posebnih sposobnosti in posebnih darov;

potrebna je predvsem velika široko-grudnost, nagnjenost k razgledanosti, širina v presoji dogodkov in velika pripravljenost za neizmerno požrtvovalnost. Pa še nekaj: kdor je življenje zajel tako široko, je moral biti pripravljen, da bo moral delati več kakor to velja za običajne ljudi. In pokojni dr. Kuhar je bil človek ogromnega dela. Tam, kjer bi marsikdo podlegel ali pa se umaknil, češ da mu lastne sile takih naporov ne dovoljujejo, tam se je dr. Kuhar ponašal, kakor da ga delo osvežuje; največje naloge je znal izvrševati kar mimogrede in ko je zvečer zapuščal uredniško sobo ali pa pisarno na poslaništvu v Parizu, mu ni bilo videti, da je pri izčrpačem poslu tisti dan prebil najmanj 10 ur, pogosto pa celo 12 ur. Vse to je bil delež, ki se mu je verjetno zdel lahak in razumljiv sam po sebi, dokler je bil mlad; izkazalo pa se je kot pretrdo, ko je moral med vojno in po njej delo v takem zagonu nadaljevati. Duh je bil še voljan in pripravljen za vse žrtve. Le telo ni zmoglo vsega napora in prehudih bremen in zato nas je zapustil v letih, ko mnogi menijo, da so še blizu viška svojih moči ali pa da je pred njimi še glavno delo, ki ga je treba do konca opraviti.

Rodil se je dr. Alojzij Kuhar v deželi, ki mu je v veliki meri oblikovala značaj in mu tudi nakazala pot, kako naj dela in kam naj gre njegova smer. Njegov rojstni kraj so Kotlje blizu Prevalj, to je na tistem delu slovenske zemlje, kjer se stikata meji dveh narodov: slovenski mora braniti svoje šibke in izpostavljene meje pred mejami naroda, ki je prav takrat začel stopati na pot, ki mu naj prinese nadvlado nad vso Evropo in mogoče celo nad vsem svetom. Srečanje z Nem-

ci in z nemštvom v neposredni bližini, takorekoč iz oči v oči, je bilo zanj usodno ali po tudi — blagoslov božji. Sam ga je sicer moral razumeti in čutiti kot "breme", za slovenski narod pa je bila ta okoliščina gotovo koristna. Kajti vstopali smo v dobo velikih svetovnih spopadov in v tem trenju in vrenju so vodili — Nemci. Skoraj pol stoletja evropske politike je bilo pod tem znakom — oni tam na meji nemštva so bili najbolj občutljivi in sposobni za delo obrambe in odpora; boriti se je bilo treba na vseh področjih, na verskem, gospodarskem, kulturnem in — političnem.

Takšno je bilo okolje, ki je spremljalo njegove prve korake svet. V Kuharjevi obilni družini se je rodil dne 18. junija 1896; oče je bil trden kmet in narodnostno zelo zaveden, med tem ko je bila mati po svojih prednikih iz nemške družine. Vendar je prav ona dala otrokom glavne temelje za vse trdote življenja. Ljudsko šolo je obiskoval v domačem kraju in ta je bila tedaj seveda nemška. Na Koroškem niso imeli Slovenci več tistih pravic, ki so veljale še na Kranjskem in ponekod na južnem. Štajerskem. Dasi razmere na domu gospodarsko niso bile rožnate, se je oče na prigovarjanje domačega kaplana vendarle odločil, da bo podprl sina Alojzija in mu omogočil študije na gimnaziji v Celovcu; domači kaplan mu je omogočil sprejem v Marijanišče, kamor so sprejemali zlasti tiste gojence, ki bi se pozneje odločili za duhovniški poklic. Pouk na gimnaziji je bil seveda nemški, vendar je zakon v Avstriji določal, da mora biti na šoli tudi nekaj tedenskih ur slovenščine za dijake slovenske narodnosti. Šele na gimnaziji se je mogel začeti učiti pravilne slovenščine, to je slovnice in poznavanja slovenske književnosti. Maturiral je v juliju 1914, samo nekaj dni pred izbruhom prve svetovne vojne. Čeprav mu profesorji kot Slovencu niso bili naklonjeni, je vendarle morala komisija priznati njegovim nalogam in izpitom posebno vrednost in proglasila, da je opravil maturo z odliko. Še isto jesen je vstopil v bogoslovje, kjer so bili profesorji večinoma jezuitje; med svojimi učitelji se je srečal tam s prof. dr. Lambertom Ehrlichom in to je postalo potem zanj usodno, saj ga je prav dr. Ehrlich usmeril v svet.

Prvo sv. mašo je opravil v juliju 1918 v svoji domači fari in krški ordinariat ga je imenoval na prvo kaplansko mesto v Črni pri Prevaljah. Posvečen je bil v krški škofiji in tako ostal za vedno vpisan in vključen v to škofijo — tudi še poznejša leta, ko je bil v Parizu, v Ljubljani in zadnja leta v Angliji ter ZDA. Prevratna doba ob koncu prve svetovne vojne ga je potegnila v vrtinec narodnostnih bojev ob meji med Avstrijo in novo nastajajočo Jugoslavijo. Prevalje s svojo okolico je bilo takoj z mirovno pogodbo priznано Jugoslaviji, vendar je bila meja s plebiscitnim področjem na južnem Koroškem blizu in je bilo delovanje celega okraja pod vtisom dogodkov, ki so se odigravali vzdolž cele južne koroške meje. Med eno izmed ofenziv avstrijskih vojaških oddelkov se je moral za nekaj časa umakniti v Ljubljano. Tam ga je dosegel prvi klic iz Pariza: dr. Lambert Ehrlich je bil član jugoslovanske mirovne delegacije in je spoznal potrebo, da bi bilo prav poklicati Alojzija Kuharja v Pariz, kjer bi mogel nadaljevati študije, obenem pa biti tudi v pomoč pri nekaterih delih delegacije. Potovati čez mejo ni bilo lahko — zlasti v tistih časih, poleg tega pa tudi položaj Kuharjeve državljanske pripadnosti ni bil popolnoma jasen. Vendar mu je končno uspelo, da je z jugoslovanskim potnim listom (začasnim) prišel na jesen 1919 v Pariz, kjer se je vpisal na Ecole libre des Sciences politiques in sicer na njeno diplomatsko sekcijo. Da bi se mogel vzdrževati, je sprejel mesto prefekta v največjem pariškem jezuitskem mladinskem kolegiju, kjer je bil nadzornik učencev višjih razredov. Na politični visoki šoli je diplomiral leta 1922, nakar je nadaljeval pravne študije še na pariški pravni fakulteti, ki jih je zaključil s tezo o "Vlogi petroleja v svetovni politiki". Potrebe slovenskega dušnega pastirstva v Franciji — tja je prihajalo vedno več ljudi iz Slovenije in je njih število kmalu naraslo na 25.000 — so narekovele, da je moral pogosto potovati med slovenske kolonije zlasti na severu Francije. Spoznal je potrebe in težave kolonij in ko se je leta 1927 pokazala možnost, da zasede pri jugoslovanskem poslanstvu v Parizu mesto socialnega referenta Slovenec, je dr. Kuhar prevzel to mesto, kjer je ostal do leta 1930. Na tem mestu je pokazal, kaj zmore; vse delo je ležalo na njegovih ramenih, prihajal je zjutraj prvi v urad in ga zapuščal zvečer zadnji. Zanj ni bilo uradnih

ur, ker bi med tem časom vsega ne mogel; dela je bilo za podvojeni dnevni obrok in ker je bil sam, je moral uradni delovni čas zase podvojiti. Kdor ga je srečaval zvečer tiste čase, je mogel opaziti, kako se mu je preobremenjenost poznala — in že tedaj so se nekaterim znakom mogli prisoditi prve napovedi boleznih tistih, ki se pri delu izčrpavajo — znaki sladkorne bolezni.

Ves čas bivanja v Parizu — in tudi v Londonu je bil nekaj mesecev — je bil dr. Kuhar dopisnik dnevnika Slovenec v Ljubljani. Njegovi dopisi v listu so vedno vzbujali veliko pozornost zaradi izredne razgledanosti, verizanosti in lahkote, s katero je obravnaval najtežje probleme svetovne politike. Že dolgo poprej je bil v dogovoru in obvezi s predstojniki Katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani, kjer so mu razložili potrebo, da pride v uredništvo, kjer bi prevzel mesto, ki mu je pač najbolj pripadalo: urednik za zunanjo politiko. Vstop njegove osebnosti v zbor urednikov je vplival na vsebino in obliko lista; list je kmalu postal znan po vsej državi, da je v zunanji politiki najbolj informiran in da so njegovi članki najboljši in tak način urejevanja je zahteval, da je tudi ves ostali del lista postal na nov način dinamičen. Večkrat so njegovi članki vzbujali posebno pozornost in s svojimi izrednimi zvezami in sposobnostmi je bil večkrat izbran za posebne misije; najpomembnejša je bila pač tista, ki ga je vodila v Nemčijo l. 1934, ko je bilo treba ugotoviti rovarjenja nemških iredentističnih organizacij proti Jugoslaviji. Kot urednik Slovenca je stopil čez okvir zgolj novinarskega dela, ko je l. 1935 postal redni komentator za zunanjo politiko na radijski postaji v Ljubljani. Njegovi govori so bili med najbolj priljubljenimi v vsej dobi do l. 1941 in verjetno nikdo ni imel v Sloveniji toliko poslušalcev. Sobotni govori so postali važen steber ne samo radijske postaje, ampak so v mnogem usmerjevali mišljenje in širili obzorje ljudem, ki so jih pozneje čakali toliki pretresi.

Bližali so se težki dnevi v aprilu 1941. Po puču v Beogradu (27. marca 1941) je bilo jasno, da je vstop Jugoslavije v vojno neizbežen; posledice bodo strašne in najbolj prizadeto bo verjetno ozemlje, ki je vzdolž meje z Nemčijo. Kakor je bil na prvi mirovni konferenci rojak iz Koroške (dr. Ehrlich) poklican, da naj brani mejo na severu, tako je bilo treba misliti, kako zavarovati in pripraviti

ti obrambo istega področja po novi drugi svetovni vojni. Voditelji Slov. ljudske stranke so vedeli, da bo Slovenija v prvem delu vojne plen okupatorjev; zato so morali v tuji predstavniki, ki bi naj nazore stranke uveljavljali pri zaveznikih in tam tolmačili pravi položaj v domovini. Na seji vodstva SLS je bil dr. Kuhar poleg Fr. Gabrovška izbran za to. Naslednji večer je že moral odpotovati proti jugu in naprej v svet. Vendar je bilo skorajda prepozno: v Skoplju so nemške letalske bombe že napadle vlak in ko je bil pozneje že na grškem ozemlju v Solunu, je tudi tam odpotoval le nekaj ur prej proti jugu in Atenam, predno so nemške čete vkorakale v Solun. Iz Aten je bil beg tudi pospešen, vendar je slovenska delegacija, v kateri sta bila tedaj že tudi dr. Miha Krek in min. Snój srečno prispela v Egipt in se od tam preselila v Jeruzalem. Vendar je bivanje v Palestini trajalo le nekaj tednov; vsa jugoslovanska vlada je morala v London, njeni člani in člani delegacij pa so morali potovati okoli Južne Afrike proti Angliji. Toda v Cap Townu se je zastopstvo razdelilo; dr. Kuhar se je odločil oditi v London, med tem ko se je Fr. Gabrovšek podal v ZDA.

Poleg vojnih težav so delo delegacije ovirale še razmere, ki so nastale v jugoslovanski vladi. Dr. Kuhar je postal njen vidni sodelavec in predstavnik, saj je bil takoj imenovan za člana informativnih uradov in za jugoslovanskega ambasadorja pri poljski vladi v begunstvu v Londonu. Kar je že opravljal v Ljubljani, je nadaljeval tudi v Londonu: vsak teden je vsaj enkrat govoril v slovenski oddaji za rojake v domovini. Na tem mestu je ostal do marca 1944, poslanik pa je ostal do zadnje kraljevske jugoslovanske vlade v Londonu. Njegovi govori o domobrancih in partizanih v jeseni leta 1944 so vzbudili mnogo diskusij.

Poleg vseh teh dolžnosti je vendar trdno ostal naslonjen na svoj glavni poklic; stanovanje si je poiskal tako, da je mogel biti hišni duhovnik v kakšnem samostanju ali pa v bolnišnici. Po letu 1945, ko je pretrgal vse zveze z vladnimi posli, je sploh mogel delovati samo kot duhovnik. Odšel je v Cambridge, kjer je pripravljaval doktorsko tezo iz zgodovine. Tam je najprej bival pri dominikancih in opravljal kaplanske dolžnosti po raznih ta-

boriščih v Angliji, ki so bila polna beguncev iz Evrope.

Razvoj v Evropi se je medtem razvijal v smer zaostrovanja s sovjeti. Evropa se je razklala na dvoje in svobodni del se je kmalu povezal v obrambni blok NATO. Narodi, za železno zaveso so v New Yorku prejeli kmalu posebno skupno ustanovo: National Council for a Free Europe. Delo v tej ustanovi je naraščalo in leta 1950 so dr. Kuharju ponudili, da pride v New York in postane pomočnik šefa tiskovnega oddelka za Jugoslavijo. Nato je postal tudi šef tega oddelka. Odzval se je temu vabilu, saj je bilo delo kakor nalašč zanj. Toda ni bilo lahko; poleg notranjih težav z organizacijo vsega oddelka je bil ravnano njegov delež, da je zaradi svojih sposobnosti moral prevzeti nase več ko je bilo "pametno"... Poročevalsko službo je organiziral odlično in so bili buletini izpod njegove redakcije na višini, ki je verjetno nikdo ni presegel. Kakor v Angliji — in poprej v Franciji — se je tudi v ZDO pridružil še z vso vnemo dušnopastirskemu delu in bil hišni duhovnik ter spovednik v redovnih hišah in bolnišnicah in pomagal slovenskim dušnim pastirjem, kjer je le mogel.

Svet živi danes hitro in zato mislijo ljudje, da je treba živeti hitro in pospešeno delati in ustvarjati; treba je hiteti bolj in delati podvojeno... To mislijo ljudje pri velikih narodih, kjer je mnogo mest in mnogo strokovnjakov zanje — pa jih delo tudi tam zelo izčrpava. Pri Slovencih smo mogli imeti v vodilnih ekipah le malo ljudi; vsi so morali biti ne samo strokovnjaki, ampak tudi delavci s posebnimi sposobnostmi, ne samo duhovniki, ampak tudi "fizičnimi". Če je bilo treba delati včasih s podvojeno hitrostjo, tedaj je bilo istočasno naloženo na ramena breme, ki bi ga ne zmogla samo dva: tudi štirje bi mu ne bili kos. Ta ekonomija sil je seveda potem nujno pogubna in za naše razmere za celo skupnost morebiti tudi — smrtna. Zdravje dr. Kuharja se je začelo majati že v Ljubljani, ko je nekaj let pred izbruhom druge svetovne vojne moral v bolnišnico, ker so se pojavili prvi znaki sladkorne. Vendar je močna telesna konstitucija vzdržala še več ko dvajset let — in kakor pravijo poročila o zadnjih mesecih bolezni, je bilo prav delo tisto, ki je nazadnje tudi to sicer tako krepko telo dobesedno zlomilo in strlo. Padel je pod bremenom in lahko se reče, da je umrl kot pravi junak

dela: padel je stoje, kot padajo borci na bojišču.

V slovenski javni delavnosti, zlasti v slovenskem političnem delu si je dr. Kuhar izoblikoval mesto, ki bo potrebovalo še mnogo podrobnih študij in razlag. Saj se je v njegovi aktivnosti posnela slika vsega tega, kako smo rasli v svobodo in kako smo se z njo borili, da bi ji dali pravo vsebino in obliko. Toda dela mu ni narekovala samo ljubezen do svobode in za boljše bodočnost ljudstva, ki mu je pripadal. Tolikšno požrtvovalnost in

ljubezen preveva vse kaj več kot samo osebna usposobljenost ali želja po izživitvi vsega tistega, kar človek čuti v sebi in mora povedati, oblikovati. V njegovem delu je vidna jasna črta poslanstva, ki preveva delo vsake velike osebnosti: bil je sin našega naroda, ki je imel velike in lepe darove zato, da je pokazal, kako ti darovi znajo služiti vsemu narodnemu občestvu, če jih preveva prava zavest dolžnosti in ljubezni do svojega naroda.

RUDA JURČEC

† JOSIP ZALAR — GOSPOD KSKJ.

O pokojnem gospodu glavnem tajniku KSKJ (Kranjske Slovenske katoliške Jednote) Jožefu Zalarju, ki je umrl 24. junija 1959, malo predno je dopolnil osemdeset let življenja, bi moral pisati kak zgodovinar severnoameriških Slovencev. Le tak

bi mogel zajeti značilnosti njegovega vpliva na vso to dobo. Morda se bo še našel tak življenjepisec.

Ker je pa le treba, da Zbornik Svobodne Slovenije zabeleži spomin te značilne osebnosti v razvoju življenja Slovencev v Združenih Ameriških Državah, naj za letos zadostujejo tile podatki in misli, ki človeku pridejo iz spoštovanja in hvaležnosti do velikega dela, ki ga je opravil pokojni.

Srečala sva se sicer večkrat, pa samo dvakrat se spomnim, da sva nekaj več govorila, in da se je gospod Zalar razgovoril in pripovedoval kaj več. Po teh vtisih, bi rekel, da je bil Josip Zalar pred vsem priden kot mravlja, posloven, gospodarski, tih, računar in organizator, ki je varno, vztrajno in solidno gradil mrežo zveze slovenskih katoliških bratskih zavarovalnih društev. Mislim, da je v tem bil on največji. V isti dobi sta živela pokojni Anton Grdina in Josip Zalar. Kakor je bil pokojni

Anton zastavonoša Slovencev, njihov propagandist, ljudski tribun, navduševalec, tako je bil Zalar umetnik v tem, da je znal zajeti razpoloženja, premostiti nasprotovanja, povezovali važne osebnosti in skupine, ustvarjati solidne skupnosti, jih prepričati o potrebi finančnih žrtev in jih voditi v solidnem gospodarjenju in financiranju skupnih ustanov. Pod njegovim vodstvom so se skupščine KSKJ, ki jih sestavljajo delegati vseh slovenskih katoliških večanjenih društev iz Združenih Držav, bistveno spremenilo. Med tem, ko so bila to poprej pozorišča viharjih razprav in preprirov o važnih in nevažnih, večkrat tudi o nesmiselnih vprašanjih, so v Zalarjevi dobi te skupščine postale poslovni parlament bratskega zavarovalstva, ki je mirno in solidno razpravljalo o dobro pripravljenih točkah dnevnega reda na osnovi izčrpnih poročil glavnega tajnika.

Tolika sprememba v zunanosti glavnih skupščin je bila le zunanji izraz tihega, vztrajnega, skrbnega in uspešnega notranjega dela, ki ga je glavni urad izvajal pod Zalarjevim vodstvom dan za dnem, leto za letom, vseh petdeset let. Josip Zalar je bil prvič izvoljen za glavnega tajnika KSKJ leta 1908. Od tedaj je bil neprestano na tem mestu, dasi je bilo treba volitev obnavljati pri vsaki konvenciji, kakor tu imenujejo občni zbor ustanove. Ko je prevzel, je imela KSKJ 9.850 članov in 107.000 dolarjev premoženja. V petdesetih letih njegovega dela je število zavarovanih na-

rastlo na 48.000, premoženje pa na 13 milijonov dolarjev. Pri zavarovalnih ustanovah je solventnost zelo važna lastnost, ki vzbuja ali pa zmanjšuje zaupanje članstva. Ko je Zalar prevzel tajništvo KSKJ, ni bila solventna. Še leta 1915 je nadzorna oblast ugotovila, da ima KSKJ samo 86,23% solventnosti. Ko je umrl, je bila solventnost visoko nad 100%.

Da je ustanova dosegla ta ogromni napredek in se zdravo in trdno konsolidirala, je bilo treba izvesti celo vrsto sprememb tako v sistemu zavarovanja, kot v poslovanju in skrbnem, spretnem upravljanju premoženja. Uspehi kažejo in hvalijo mojstrta.

Zgolj poslovna pridnost in sposobnost ne bi bila dovolj. Pokojni je dosegel tako lepe uspehe, ker je gorel za stvar, ker je z vnemo in ljubeznivo pospeševal vsak slovenski napredek v Združenih Državah. Že po svoji funkciji je imel neprestane zveze z naselbinami. Kot tajnik je obiskoval društva in te svoje obiske uporabljal kot prilike, pri katerih je do dobrega spoznaval življenje med Slovenci, dajal pobude za nove podjetnosti, opozarjal na napake in pomagal iz stisk in zadreg, kjerkoli jih je našel. Po točnih pravilnikih je zavarovalnično premoženje vlagal v posojila za gradbo in za nakup stanovanjskih hiš. Člani so vedeli in vedo, da se v vsaki taki potrebi mirno in z zaupanjem lahko obrnejo na svojo ustanovo. Vpliv KSKJ se je širil in poglobljal. Ugled, ki se je tako nabiral na imenu Josipa Zalarja, je plemeniti mož zopet izkoristil v dobro Slovencev. Postal je član številnih ameriških javnih ustanov in tam branil slovensko ime in slovensko korist. Miru in pokoja, niti zastanka v javnem socialnem delu ni poznal, dokler ni legel v bolniško posteljo, ki je postala tudi njegovo smrtno ležišče.

Življenjski podatki so tile: Rojen je bil 11. oktobra 1879 v vasi Dole, župnija Borovnica. Doma je končal ljudsko šolo, v Ljubljano šel v srednjo. Ko je bil pa dvanajst let star, je njegov oče odšel v Ameriko. Šest let kasneje je za očetom odšla mati, in tri leta nato tudi študent Jože. Naselili so se v Forest City. Amerika je trda za začetek vsakega naseljenca. Tudi Jože je moral prijeti za ročno delo v premogovniku. Skoraj deset let je ostal rudar. Njegova izobrazba in nadarjenost, zavednost in pridnost pa so mu dvignile močno ugled v slovenski družbi. Mladi fant in mož je bil viden član in odbornik krajevnih in skup-

nih slovenskih združenj in kot tak je bil v letu 1908 izvoljen za glavnega tajnika KSKJ.

Že v Forest City se je 25. junija 1902 poročil z Mary Dutchman. V srečni družini je bilo šest otrok, ki sta jim starša pripravila najboljšo možno in dosegljivo pripravo za življenje. Gospa Zalar je umrla 20. junija 1925 v Jolietu. Vsi otroci pa še žive. Zdravnik dr. Joseph A. Zalar v Jolietu, zdravnik dr. Richard Zalar v River Forest, odvetnik Hubert A. Zalar v Jolietu, hčerka Marion je sedaj gospa Francis Curry v Jolietu, hčerka Vida živi v Clevelandu, hčerka Dolores, sedaj gospa Raymond Grdinova tudi v Clevelandu. Ta širša Zalarjeva družina je ob njegovi smrti štela med svoje člane 15 vnukov in enega pravnuka.

Kljub temu, da je njegova služba zahtevala izrednih naporov in povzročala stalne težke skrbi, kljub temu, da je bila od leta 1925 vsa roditeljska skrb za šest otrok na njegovih ramah, je pokojni bil še cerkveni pevec, cerkveni odbornik, računski nadzornik v svojem okraju, član odbora vzajemnih zavarovalnic, odbornik številnih drugih krajevnih in splošno ameriških in ameriško-slovenskih združenj.

Posebno značilno je bilo njegovo nastopanje med drugo svetovno vojno. Pod vplivom ameriške vojne politike in pod vtisom obvestil, netočnih in pomanjkljivih, je z drugimi slovenskimi zastopniki vstopil v Slovenski narodni svet, ki je imel namen združiti vse ameriške Slovence v naporu za pomoč domovini in za doseg narodnih ciljev ob koncu vojne. Kakor hitro pa je Zalar v odboru začutil, da takozvani "napredni" in "socialistični" člani odbora zasledujejo pristransko politične cilje, da so proti cerkvi, in zlasti proti škofu dr. Rožmanu, še predno je bilo jasno, da delujejo po direktivah komunističnega vodstva v Sloveniji, je Zalar prekinil in izstopil iz odbora in njegovo delovanje javno obsodil. S toliko močnejšo odločnostjo se je vrgel na delo za pomoč žrtvam, ki jih je preganjalo, zatiralo in ubijalo komunistično nasilje. Sprejel je mesto glavnega blagajnika LIGE katoliških slovenskih Amerikancev in dolga leta opravljal ta posel. Potem je ostal v glavnem odboru LIGE KSA kot njen podpredsednik.

Takoj, ko je prišel škof dr. Gregorij Rožman v Združene Države, je glavni odbor KSKJ povabil preganjanega in krivično sojenega najvišjega slovenskega cerkvenega dostojanstvenika k važnejšim slovesnostim te najmočnej-

še slovenske organizacije v Združenih Državah, da mu je tako gladko, brez besedi, v dejanju pokazal isto spoštovanje in ljubezen, ki jo goje napram njemu vsi proti in nekomunistični Slovenci doma in na tujem. S takimi in sličnimi potezami je pokojnik največ pripomogel, da je morala razmeroma hitro utihniti laž o "krvavih rokah" političnih beguncev in o "izdajalskem sodelovanju" slovenskih nekomunistov z okupatorskimi silami med vojno in revolucijo.

Dne 27. junija 1959 so sorodniki, prijatelji, spoštovalci pokojnega napolnili veliko cerkev župnije sv. Jožefa v Jolietu. Zastopniki slovenskih organizacij iz širne Amerike, hrvatskih, slovaških in ameriških društev so prihite-li k pogrebu. Slovesno pogrebno sv. mašo je daroval župnik msgr. Matija Butala, prejšnji duhovni vodja KSKJ in prejšnji glavni predsednik LIGE KSA. Asistirala sta mu župnik Jurij Kuzma in kaplan Roman Malavašič. Pogrebne molitve je vodil jolietški škof Me-Namara.

Ogromna dobra dela, ki jih je pokojni opravil v stalnem in neomajnem zaupanju v božjo pomoč, so bistveno izboljšala življenje Slovencev v Združenih Državah in vsi smo prepričani, da imajo svojo stalno vrednost v božjih očeh. Gotovo je to bil zgled moža, ki je svoje naravne darove izpopolnil in pomnožil v izredni meri in jih posvetil naporom za širjenje pogojev in razmer življenja, ki naj napreduje v slavo Stvarnika in v vedno lepšo in mogočnejšo himno slovenskemu imenu.

Zgodovina slovenskega izseljenstva bo gospoda Zalarja uvrstila med najuspešnejše svoje vodilne osebnosti. Njegova duša naj uživa večno plačilo pri Bogu, novi rodovi Slovencev naj pa slede njegovemu zgledu.

* * *

Najbrž je še komu drugemu, ne le meni, prišlo na misel vprašanje, kako da so za zvezo zavarovalnih društev izbrali ustanovitelji tako čudno dolgo in nerodno ime Kranjsko Slovenska Katoliška Jednota. K spominskemu članku pomembnega voditelja te ustanove je morda primerno nekaj pojasnila.

Za glavnega ustanovnika smatrajo slovenskega župnika v Jolietu, častitega gospoda Frančiška S. Šušteršiča. S sodelavci, posebno z nekaterimi slovenskimi duhovniki, je začel

širiti misel enotne slovenske katoliške organizacije že leta 1892. Poprijeli so še drugi in leta 1893 je bila o ideji že živahna razprava po slovenskih naselbinah in v slovenskih listih. Leta 1894 so ustanovili Kranjsko Slovensko Katoliško Jednoto s sedežem v Jolietu.

Leta 1892 je bilo 17 slovenskih zavarovalnih društev po Ameriki. Nekatera so pristopila k češki zavarovalni zvezi, druga so delala kar samostojno. Leta 1892 je začel izhajati prvi slovenski tednik v Ameriki, Amerikanski Slovenec. V njem je častiti gospod Šušteršič objavljati svoje članke in pozive k ustanovitvi splošne skupne zveze vseh Slovencev v Združenih Državah. Na kaj je pri tem mislil, lepope v članku z dne 14. oktobra 1892:

Z združenimi močmi!

Slovensko-Amerikanska društva pozor!

V družbi je moč — to ve danes vsakdo. Zato zlasti na svobodnih ameriških tleh vse snuje društva. Katoličani — hvala Bogu — ne zaostajamo. Eden najmočnejših življev, ki pospešujejo pri nas katoliško življenje, so ravno katoliška društva, osnovana na strogo verski podlagi. A tudi posamezna društva se družijo med seboj v celoto, v jednoto in to dela vez krepko in močno. To vidimo, delajo Angleži, Irci, Nemci, Poljaki, Čehi in Slovaki. Kaj pa mi Slovenci?

Res da imamo sedaj kakih 10 slovenskih društev v Združenih Državah, a to je za naš narod vse premalo. Najmanj še enkrat toliko bi se jih dalo ustanoviti. Društva so nam ameriškim Slovincem posebno potrebna in to iz verskega, narodnega in socialnega ozira.

1. Kdor pristopi k kateremukoli katoliškemu društvu, se zaveda, da bo živel po naukih naše sv. vere, da bo vestno izpolnjeval katoliške dolžnosti, hodil k službi božji, prejemal sv. zakramente, katoliško vzgajal svoje otroke itd. Marsikdo bi tega ne bil storil, izgubil bi se bil med drugoverskimi narodi, odpadel bi bil od vere, da ga ni rešilo katoliško društvo.

2. Tudi v narodnem oziru so društva velikega pomena. Kadar se snidejo, spoznajo, da so si res bratje, da so sinovi ene matere, da so Slovenci in še enkrat milejši se jim dozdeva potem mili materin jezik. Koliko bolj ga čislajo in čuvajo potem!

3. Društvena organizacija pa vpliva blagodejne na socialne gibanje Slovencev. Mno-

gi naši ljudje pridejo le-sem nevedni kot novorojeno dete. Zato jih zaničuje zbujeni Amerikanec. Kako naj se navzamejo potrebne olike, posebno tam, kjer nimajo svojega duhovnika? Edinole pri domačem ognjišču, pri slovenskem društvu je to mogoče.

Na pozive Amerikanskega Slovenca, Rev. Šustešiča in drugih, so se oglašala društva. Dne 15. septembra 1893 je odbor društva sv. Družine predlagal, naj se ustanovi "Slovenska Jednota". List je objavil več pritrdilnih pisem drugih društev. Tajnik društva Vitezov Sv. Jurija v Jolietu pa je dne 6. oktobra 1893 opozoril, da Slovaki svojo zvezo slovaških društev imenujejo "Slovenska Jednota", da torej to ime ni več praktično uporabljivo in je zato predlagal ime "Kranjska Jednota".

Vsi ustanovitelji so uporabljali naziv "Jednota". Menda zato, ker je bila to označba drugih slovanskih zvez. Mnogi kakega drugega izraza niso poznali. Tisti, ki so vedeli za

izraze in druge označbe, so pristali na jednoto, ker se jim je zdelo, da lepše izraža povezanost in edinost in se ogne vsakemu nakazovanju prisilnosti. Sprejeli so torej "jednoto" soglasno.

Vsi ustanovitelji so hoteli, da mora biti v naslovu pridevnik "katoliška". O tem ni bilo debate.

Izobraženci, Prekmurci in nekateri drugi so zahtevali, da v naslovu mora biti pridevnik "slovenska". Ker so se pa zavedali, da bi sam pridevnik "slovenska" delal težave, ker se je tako označevala že slovaška zveza, so sprejeli jolietski predlog in dodali še označbo Kranjska. KSKJ je začela poslovati 1. junija 1894.

Kasneje so se kratice po ameriškem načinu tako udomačile, da nihče več v neuradnem razgovoru in pisanju ne uporablja celega imena, ampak samo KSKJ in tudi pokojnega Zalarja se je prijel naziv "gospod KSKJ".

MIHA KREK

ZDRAVKO NOVAK

Knjižna žetev zamejskih Slovencev

Ko smo v Zborniku SVOBODNA SLOVENIJA za leto 1956 pričeli objavljati bibliografijo zamejskih Slovencev, smo imeli namen prikazati, kolikor mogoče točno, knjižno produkcijo celotne slovenske imigracije. Zaradi obsežnosti in preglednosti ni bilo mogoče vsega objaviti naenkrat, v enem letu.

Zaradi večje preglednosti smo razdelili vse Slovence v zamejstvu v tri skupine: v politično emigracijo, v slovenske narodne manjšine na Primorskem in Koroškem in v izseljence. Posamezne skupine smo razčlenili v posamezne knjižne založbe.

Tako so bile objavljene v Zborniku za leto 1958 založbe slovenske politične emigracije. Pri vsaki založbi so bila navedena vsa dela, ki jih je založba izdala do leta 1958.

V letu 1959 je Zbornik prinesel pregled knjižnih založb slovenskega Primorja Gorice in Trsta. V letošnjem Zborniku so pa najprej objavljene kot dopolnitev knjige, ki so jih izdale založbe slovenske politične emigracije od 1. julija 1958 do 30. junija 1959, nato pa knjige založb slovenske Koroške. Prihodnje leto bomo pa objavili pregled založb in izdanih knjig slovenskih izseljencev. Tako bo zaključen celotni pregled vseh knjižnih založb zamejskih Slovencev. K vsem navedenim pregledom bomo vsako leto objavili izdana dela posameznih založb.

Zaradi boljše preglednosti bomo izdana dela razdelili po založbah. Tako smo že letos spremenili naslov, mesto Knjižna žetev slovenske politične emigracije v Knjižna žetev zamejskih Slovencev.

ZALOŽBE SLOVENSKE POLITIČNE EMIGRACIJE

so v letu 1958/59 izdale sledeče knjige:

Založba družabne pravde, Buenos Aires, Argentina:

Dr. Ivan Ahčin: SOCIALNA EKONOMIJA, Prva knjiga. Oprema Marijan Eiletz. Tisk: Talleres Gráficos "Córdoba" B.A.A. izšlo 20.9.1958. Strani 453, vel. 23x15 cm.

"Naša pot" — Založniški odsek Katoliške Akcije:

Dr. Alojzij Odar: VEČNOST IN ČAS. Zbral in uredil dr. Ignacij Lenček. Tisk Talleres Gráficos. Izšlo 30. junija 1958. Strani 290, vel. 16x11 cm.

Slovenska knjiga — Cleveland, USA:

Savinšek-Novak: GRČE, drama v petih dejanjih. Razmnoženo. Izšlo 28.3.1959. Strani 30, vel. 30x22 cm.

Slovenska kulturna akcija — Argentina:

1. **Mirko Kunčič: GORJANČEV PAVLEK**. Sodobna bajeslovna mladinska povest. Ilustracije in oprema: Ivan Bukovec. Tisk: Federico Grote, B. A., Arg. Izšlo 15.12.1958. Strani 190, vel. 22x16 cm.
2. **Neva Rudolf: ČISTO MALO LJUBEZNI**. Avstralske črtice. Oprema: Viktor Sučić. Tisk: Federico Grote, B. A., Arg. Izšlo 15.1.1959. Strani 110, vel. 20x14 cm.
3. **Karel Vladimir Truhlar: NOVA ZEMLJA**. Oprema: France Papež. Tisk: Federico Grote. Izšlo 31.1.1959. Strani 46, vel. 20x13 cm.
4. **MEDDOBJE IV/3**. Uredila: Zorko Simčič in Ruda Jurčec. Oprema: Marijan Eiletz. Tisk: Federico Grote, B. A. Arg. Izšlo 25.3.1959. Strani 95, vel. 23x15 cm.
5. **Avrelij Avguštin - posl. Fr. Ks. Lukman: KNJIGA O VERI UPANJU IN LJUBEZNI**. Izdajo podprl škof dr. Gregorij Rožman. Tisk: Federico Grote, B. A., Arg. Izšlo 30.3.1959. Strani 124, vel. 18x13 cm.

Svobodna Slovenija, Bs. Aires, Argentina:

ZBORNİK KOLEDAR SVOBODNA SLOVENIJA za leto 1959. Uredili: Miloš Stare,

Joško Krošelj, Janko Hafner, Pavle Fajdiga in Slavimir Batagelj. Oprema: ak. kipar France Gorše. Zaglavja so pa opremili: Jurij Vombergar za Dokumente in razprave. Ivan Bukovec za Našo besedo in pesem. Metka Žirovnik za Našim malim. France Papež za Novi kraji — novi ljudje. Tone Kržišnik za Izseljenski letopis. Izšlo 1.11.1958. Tisk: "Dorrego" B. A., Arg. Strani 278, vel. 26x18 cm.

Založba Tabor, Buenos Aires, Argentina

Rafko Vodeb: ČLOVEK SEM... Pesniška zbirka. Tisk: Stampato dalle Arti Grafiche Aldo Chicca, Tivoli, Rim. Izšlo 1958. Strani 42, vel. 20x12 cm.

Liga katoliških slovenskih Amerikancev, New York, USA:

Janez Arnez: SLOVENIA IN EUROPEANS AFFAIRS (Slovenija v evropskih dogajanjih). Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Izšlo septembra 1958. Strani 204, vel. 22x14 cm.

Resear Center for Slovenian Culture, Toronto, Canada:

Rudolf Čuješ in V. B. Mauko: THIS IS SLOVENIA. A glance at the Land and its People. Izšlo novembra 1958. Tiskarna ni označena. Strani 222, vel. 27x20 cm.

SLOVENSKO PRIMORJE

Goriška Mohorjeva družba:

Dr. Filip Žakelj: NAŠA GOSPA LURŠKA, prosi za nas. Ob stoletnici Marijinih prikazovanj v Lurdu. Tisk: L. Lucchesi v Gorici. Izšlo maja 1958. Strani 190, vel. 17x12 cm.

KOLEDAR GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Izšlo 1.11.1958. Strani 160, vel. 24x17 cm.

W. Hunermann, posl. A. Klemen: NA BOŽJIH OKOPIH. Povest po resničnih dogodkih

Tisk: Budin v Gorici. Izšlo 1.11.1958. Strani 176, vel. 21x15 cm.

Blazy - posl. Mariza Perat: ŽIVLJENJE SV. BERNARDKE. Tisk: Budin v Gorici. Izšlo 1.11.1958. Strani 145, vel. 21x15 cm.

Zdravko Novak: UTRINKI. Tisk: Budin v Gorici. Strani 101, vel. 21x15 cm.

Založba Duhovska zveza v Trstu:

1. **Janez Filipič: LETA ČLOVEKA.** Knjižice štev. 1. Izšlo decembra 1956. Tisk: "Graphis" v Trstu. Strani 32, vel. 14x9 cm.
2. **Dr. Franc Knific: LURD OB STOLETNI- CI.** Knjižice št. 2. Izšlo februarja 1957. Tisk: "Graphis" v Trstu. Strani 32, vel. 15x10 cm.
3. **Prof. Ivan Teuerschuh: DEKLE IN FANT.** Knjižice št. 3. Izšlo aprila 1957. Tisk: "Graphis" v Trstu. Strani 32, vel. 15x10 cm.
4. **Aleš Napret: V MATERINI ŠOLI.** Knjižice štev. 4. Izšlo januarja 1958. Tisk: "Graphis" v Trstu. Strani 32, vel. 15x10 cm.
5. **Prof. Ivan Teuerschuh: SONCU NAPRO- TI.** Knjižice štev. 5. Tisk: "Graphis" v Trstu. Strani 32, vel. 15x10 cm.
6. **Fr. Štuhec: STOJ — PREMISLI!** Knjižice štev. 6. Tisk: "Graphis" v Trstu. Izšlo za Veliko noč 1958. Strani 36, vel. 15x10 cm.
7. **A. Vodé: DOMINIK SAVIO.** Knjižice štev. 7. Tisk: Budin, Gorica. Strani 32, vel. 15x10 cm.
8. **Prof. Ivan Teuerschuh: MI IN NAŠI OTROCI.** Knjižice št. 8. Oprema: Franko Piščanc. Tisk: "Graphis", Trst. Izšlo februarja 1959. Strani 96, vel. 15x10 cm.
9. **PRIDITE MOLIMO!** Za mir med narodi. Izšlo junija 1957. Tiskarna ni označena. Strani 24, vel. 14x9 cm.
10. **ŽIVI ROŽNI VENEC.** Izdajatelj in tiskarna nista označena. Izšlo februarja 1959. Strani 14, vel. 15x10 cm.

Založnik Duhovska zveza v Gorici

1. **P. D. J.: MARIJA NAS KLIČE.** Šmarnice za leto 1959. Tisk: Budin v Gorici. Izšlo aprila 1959. Strani 155, vel. 17x12 cm.

Založnik Marijanišče na Opčinah:

1. **NAŠA DARITEV.** Ponatis iz molitvenika "V občestvu združeni". Tisk: "Graphis" v

Trstu. Izdano januarja 1959. Strani 36, vel. 17x12 cm.

Založba "Svetogorska Kraljica":

1. **Peter Frander: SVETI JOŽEF.** Zgodovina božje poti v Ricmanju pri Trstu in devetdnevnic. Tiskarna ni označena. Izdajatelj: Peter Frander. Izšlo v aprilu 1959. Strani 32, vel. 17x12 cm.

Ravnateljstvo slov. srednjih in strokovnih šol v Trstu:

1. **IZVESTJE SREDNJIH ŠOL** s slovenskim učnim jezikom na tržaškem ozemlju. Uredil prof. **Martin Jevnikar.** Tisk: "Graphis" v Trstu. Strani 67, vel. 24x17 cm. s 15 slikami.

Založnik Slov. narodno gledališče v Trstu:

1. **Josip Tavčar: PRIHODNJO NEDELJO.** Drama v treh dejanjih. Objavljena v reviji Slovensko narodno gledališče v Trstu. Uredil in opremil **Jože Babič.** Tisk: "Graphis" v Trstu. Izšlo oktobra 1957. Revija 18 strani. Drama XVI strani. Velikost 27x20 cm.

Založba tržaškega tiska

1. **Mara Samsa: TRST JE KLICAL...** Ilustracije in oprema: **Janez Pirnat.** Tisk: "Graphis" v Trstu. Izšlo 1958. Strani 182, vel. 19x12 cm.
2. **JADRANSKI KOLEDAR** za leto 1959. Uredil: uredniški odbor. Ilustracije: **Milko Bombač.** Oprema: **Jože Koren.** Tisk: "Graphis" v Trstu. Strani 240, vel. 23x17 cm.

Založnik Tiskarna "Graphis" v Trstu:

1. **Vladimir Bartol: ALAMUT.** Roman, II. izdaja. Izšlo 1958. Tisk: "Graphis" v Trstu. Strani 418 + VIII., vel. 20x14 cm.

Samozaložba:

1. **Neva Rudolf: JUŽNI KRIŽ,** Pesniška zbirka. Predgovor **Vinko Beličič.** Tisk: "Adria" v Trstu. Izšlo 1959. Strani 30, vel. 22x16 cm.

KATALOG RAZSTAVE GRAFIKA SPACALA v Ljubljani 1959 v Jakopičevem paviljonu. Obseg 8 grafik. Tisk: "Graphis" v Trstu. Uvodna beseda: Božena Mavc. Vel. 19x23 cm.

Založnik ni označen:

1. **POGLAVITNE KRŠČANSKE RESNICE IN ZAPOVEDI.** Tisk: "Graphis" v Trstu. Izšlo 5.12.1958. Strani 32, vel. 21x14 cm.
- TRINKOV KOLEDAR ZA BENEŠKE SLOVENCE** za leto 1959. Uredil Rev. Valentin Reven. Tisk: "Budim" v Gorici. Izdali in založili: Delavci Beneške Slovenije v Belgiji. Strani 112, vel. 15x10 cm.

Šolske knjige izdane v Trstu:

1. **Dr. S. Brajša: ZGODOVINA FILOZOFIJE.** Filozofija v starem in srednjem veku.

Tisk: L. Lucchesi v Gorici. Izšlo 1957. Strani 272.

2. **Dr. Anton Kacin in Martin Jevnikar: SLOVENSKA JEZIKOVNA VADNICA** za srednje šole. Tisk: La Editoriale, Trst. Izšlo 1957. Strani 160.
3. **Martin Jevnikar: TRGOVSKA KORESPONDENCA** za trgovske akademije, trgovske šole in tečaje. Tisk: L. Lucchesi, Gorica. Strani 98.
4. **Oton Muhr: LATINSKA VADNICA IN SLOVNICA** za 1. in 2. razred višjih srednjih šol. Tisk: D. Del Bianco e F. Udine. Izšlo 1958. Strani 230.
5. **Merkú Pavle: PRELUDIJ IN FUGA št. 1** za klavir. Opus 22 N. 1. Notografiral in opalografiral Silvester Orel. Tisk: "Graphis" v Trstu. Izšlo 1958. Strani 7.

V tem pregledu so navedene izdaje do 30. junija 1959.

KNJIŽNE ZALOŽBE SLOVENSКИH NARODNIH MANJŠIN — II. DEL

Celotni pregled Knjižnih založb slovenskih narodnih manjšin je bil pripravljen že lansko leto in bi moral iziti v Zborniku za leto 1959.

Ker pa zaradi pomanjkanja prostora ni bilo mogoče celotnega članka objaviti, je izšel sa-

mo prvi del, ki je prinesel opis Primorskih knjižnih založb.

Letos objavljamo II. del: Koroške knjižne založbe.

KOROŠKA

Zadnji teden meseca julija leta 1919 je Družba sv. Mohorja v Celovcu — po obvestilu, da se bodo morali Jugoslovani, ki so zasedli slovenski del Koroške, umakniti — preselila svojo upravo, tiskarno in knjigovoznico z vsemi stroji in napravami na Prevalje.

S tem je bil zadan hud udarec Koroškim Slovincem, ker so ostali brez slovenskega tiska.

1. Slovenski dušnopastirski urad v Celovcu

Periodika:

Šele leta 1926. je začel Slovenski dušnopastirski urad v Celovcu izdajati verski list "Nedelja"; in sicer je izšla prva številka meseca marca. List je bil mesečnik. Tiskala ga je tiskarna Carinthia v Celovcu. Natisnila je samo prve tri številke, nakar ga je tiskala Katoliška tiskarna v Gorici do leta 1929. Po tem letu je list tiskala Mohorjeva tiskarna v

Celju, uprava je bila v Celovcu, uredništvo pa v št. Janžu.

Po letu 1938. je list tiskala tiskarna Joh. Leon, Sen. v Celovcu in do leta 1941. ko sta izšli samo še 1. in 2. številka, nakar je list moral prenehati.

Po drugi svetovni vojni je "Nedelja" zopet začela izhajati kot tednik. Prva številka je izšla 23. 12. 1945, nato pa še ena v letu 1945. Odslej list redno izhaja kot tednik. Do leta 1951. ga je tiskala tiskarna "Carinthia", od tega leta dalje pa Mohorjeva tiskarna v Celovcu.

"Otrok božji", mladinski verski mesečnik. Začel je izhajati po drugi svetovni vojni leta 1946. Do leta 1951. ga je tiskala "Carinthia", po tem letu pa ga tiska Mohorjeva tiskarna v Celovcu.

Knjige in b.ošure:

Do leta 1945. je Slovenski dušnopastirski urad poleg "Nedelje" izdajal tudi razne brošure

in skladbe za cerkveno uporabo. Med drugo svetovno vojno pa je bila vsa zaloga uničena. Omembe vredne bi bile "Svete pesmi" za ljudsko petje; "Red in pravilo sv. maše", "Sv. evangelij po Luku" izdan leta 1940 in pa "MALI KATOLIŠKI KATEKIZEM".

Po letu 1945. je pa Slovenski dušnopastirski urad v Celovcu izdal sledeče knjige in brošure:

1. "OB BOŽJEM OLTARJU". Sveta maša za skupne molitve in pesmi. Strani 16; vel. 10 x 13 cm. Tiskala "Carinthia" v Celovcu.
2. "K SPOVEDI GREMO". Strani 24; vel. 10 x 14 cm. Tiskarna in letnica nista navedeni.
3. JEZUS MALE K SEBI KLIČE. Priprava za prvo sv. obhajilo. Celovec 1948. Tiskala "Carinthia", Celovec. Strani 26; vel. 15 x 21 cm.
4. MOLITVENIK OTROKA BOŽJEGA. Izdan leta 1949, brez letnice, pač pa je navedeno, da je molitvenik izdala Družba sv. Mohorja v Celovcu. Tisk Joh. Leon, Sen. Celovec. Strani 112; vel. 19 x 12 cm.
5. DOMINIK SAVIO. Slikanica. Strani 20 vel. formata 23 x 30 cm. Risal E. Fiorio.
6. "SVETE PESMI". Ponatis iz leta 1940.
7. LURD. Ob stoletnici proglašenja verske resnice o Marijinem Brezmadežnem spočetju 1854 — 1954. Tiskala Mohorjeva tiskarna Celovec 1956. Strani 16; vel. 15 x 21 cm.
9. FATIMSKI PASTIRČKI. Slikanica. Knjižnica "Otroka božjega" 2. zvezek. Str. 24; vel. 16 x 21 cm. Tiskala Mohorjeva tiskarna, Celovec 1956.
10. VEČNO ŽIVLJENJE. Molitvenik. Petnajsti ponatis. Sestavil dr. Gregorij Pečjak. Poleg tega je bilo izdanih več manjših brošur za Marijanski kongres in mladinske dneve, ter razne pesmi, obnove, krstne obljube, priprave za birmo in razne razmnožene stvari. Zlasti je omeniti partiture s "Svetimi pesmimi" k drugi izdaji. Izdano l. 1946 in 1947.

2. "Koroška Kronika"

Po zasedbi Avstrije po angleških četah maja 1945 so tudi koroški Slovenci zadihali zopet svobodneje.

Periodika:

Dne 20. julija 1945 je izšla 1. številka slovenskega tednika "Koroška Kronika" na 4

straneh s pristavkom, da list izdaja PWB 8. Armade. Naslednji tednik je dobil novo glavo s pristavkom, da list izdaja Britanska obveščevalna služba. Vodja B. O. S. je bil Gerald Sharp, ki se je popolnoma priučil slovenščine in je z ljubeznijo in razumevanjem slovenske stvari na Koroškem delal v prid koroških Slovencev.

"Koroška Kronika" je izhajala do leta 1949, ko je list prevzel "Narodni svet koroških Slovencev" in ga izdajal še nadalje kot tednik pod naslovom "Naš tednik — Kronika".

Pri uredništvu "Koroške Kronike" je sodelovalo tudi več slovenskih beguncev, med katerimi naj omenim zlasti Jožeta Čuježa. Kot sotrudniki pa so sodelovali zlasti pisatelj Karel Mauser, ki je napisal več črtic pod različnimi psevdonimi. Za "Koroško Kroniko" je napisal tudi več daljših tekstov, povest "Rotijo" in "Sin mrtvega", dalje "Jerčeve galjote" in pa tudi svoje najboljše delo "Kaplan Klemen". Nadalje naj omenim tudi Božidarja Kramolca, Mirka Geratiča, ki je zlasti objavil več svojih pesmic; nadalje Fr. Bazilija, ki je pisal o lutkah, pesnika Limbarskega, Srečka Selivca. Sodelovali so še mnogi drugi, pa so bili podpisani samo z začetnicami.

Z 10. številko 1. letnika je pričela "Koroška Kronika" priobčevati tudi spise za mladino pod naslovom "MLADI KOROTAN".

"MLADI KOROTAN" je meseca aprila 1946 začel izhajati kot samostojen list. Izhajal je mesečno. Za božič 1946 je izšla tudi posebna božična številka.

Knjige in brošure:

Veliko je bilo pomanjkanje slovenskih knjig v tistih letih po drugi svetovni vojni, tako med Slovenci na Koroškem, pa tudi med begunci po taboriščih, vsled tega je "Koroška Kronika" pričela tudi z izdajanjem knjig in brošur. Izšle so sledeče knjige in brošure:

1. SLOVENSKA ČITANKA na 12 straneh izšla 15.5.1946, vel. 15x22 cm.
2. KOLEDAR ZA LETO 1947. Strani 64, vel. 15x22 cm.
3. KRIŽ NA GORI. Ivan Cankar. Ponatis iz "Koroške Kronike". Strani 168, vel. 11x16 cm. Izšlo februarja 1947.
4. ROTIJA, povest. Karel Mauser: Ponatis iz "Koroške Kronike". Izšlo maja 1947. Strani 258, vel. 11x16 cm.
5. V KRALJESTVU LUTK, Fr. Bazilij.

CMOKEC POSKOKEC. Mirko Kunčič. Ilustriral Dušan Svetlič. Strani 147, vel. 11 x 16 cm. Izšlo junija 1947.

6. SLOVENSKA SLOVNICA. Sestavil Jože Čujež. Izšla je v treh delih na 80 straneh. V celoti izšla 21.6.1947. Vel. 15x22 cm.
7. SIN MRTVEGA. Karel Mauser. Roman. Izšel julija 1947 kot ponatis iz "Koroške Kronike". Strani 112, vel. 11x16 cm.
8. PREKLETA KRI. Karel Mauser. Roman. Izšel januarja 1948 kot ponatis iz "Koroške Kronike". Strani 150, vel. 14x20 cm.
9. PREGLED SLOVENSKEGA SLOVSTVA. Jože Čujež. Izšel februarja 1949. Strani 158, vel. 14x20 cm.

Poleg navedenih knjig in brošur je "Koroška Kronika" izdala še:

1. DVOJEZIČNI ZEMLJEVID KOROŠKE. Izšel aprila 1946 v velikosti 60x42 cm.
2. Razglednice za Veliko noč 1946.
3. Razglednice za Božič 1946.
4. Razglednice za Veliko noč 1947. Risal ing. Bajuk.
5. Razglednice za božič 1947.
6. Razglednice za Veliko noč 1948.
7. ALBUM KOROŠKE. Izšel aprila 1948. Fotografirani posnetki vodje B.O.S. Geralda Sharpa. Vezana knjiga s 85 posnetki slovenskega dela Koroške.

Tednik "Koroška", vse knjige in razglednice tiskala "Carinthia" v Celovcu.

3. "Slovenski Vestnik"

Nekako istočasno kot "Koroška Kronika" je prihajal v slovenski del Koroške titovsko usmerjen tednik "Slovenski Vestnik", s podnaslovom "Glasilo slovenske Koroške".

Izhajala je pa tudi "Mlada Koroška" in "Svoboda". Izšel je tudi Koledar Slovenske prosvetne zveze. Vse titovsko usmerjeno.

4. Slovenske učne knjige

Prva leta po drugi svetovni vojni je izdala država nekaj slovenskih učnih knjig za dvojezične ljudske šole na Koroškem.

5. Družba sv. Mohorja

Na prošnjo škofa Antona Martina Slomška je Deželna vlada 28. avgusta 1852 dovolila ustanovitev društva za izdajo slovenskih knjig. Isto leto so izšle tudi prve knjige.

Pozneje je pa škof Slomšek društvo spremenil v bratovščino in je 4. julija 1860 bila ustanovljena bratovščina pod naslovom Družba sv. Mohorja.

Po 67 letih svojega delovanja v Celovcu je morala Mohorjeva leta 1919 zapustiti Celovec in se je preselila na Prevalje. V Celovcu se je Mohorjeva Družba obnovila šele po drugi svetovni vojni in je leta 1947 izdala zopet prve slovenske knjige po 28. letih. Dne 27. novembra 1947. je tedanja vlada za Koroško izdala Mohorjevi tudi dovoljenje za izvrševanje tiskarniške obrti. Tiskarna je dejansko pričela obratovati leta 1951.

Da je tiskarna mogla pričeti z obratovanjem, ima največ zaslug P. Odilo Hajnšek O. F. M. iz Lemonta, ki je z nabranimi prispevki med ameriškimi Slovenci kupil od Rada Stauta v Milwaukee-ju v Wisconsinu tiskarno lista "Obzor" in jo poslal v Celovec.

Leta 1949. je dobila Mohorjeva družba v Celovcu dovoljenje, da sme zalagati tudi šolske knjige.

Periodika:

Kot periodično glasilo izdaja Mohorjeva družba v Celovcu mesečnik "VERA IN DOM". List je začela izdajati leta 1949 pod naslovom "DRUŽINA IN DOM". Prva številka je izšla januarja 1949. Že takoj v prvi številki najdemo kot sodelavca pisatelja Karla Mauserja, ki je pod psevdonimom Štefan Gornik pričel objavljati roman LJUDJE POD BIČEM, kot spretni ilustrator pa je sodeloval Ivko Žitnik. Prvi urednik je bil dr. Vinko Zwitter; tiskala je list do leta 1951 tiskarna Carinthia, pozneje pa v lastni tiskarni.

Knjige:

Leto 1947

1. KOLEDAR za leto 1948. Strani 96, vel. 15x21 cm. Naklada 5.000 izvodov.
2. VSEM, KI SO TRPELI. Družinske večerice 1. zvezek. Strani 63, vel. 15x21 cm.

Leto 1948

1. KOLEDAR za leto 1949. Strani 113, vel. 16x24 cm. Naklada 8.000 izvodov. Naslovno stran narisal Ciril Skebe. Imenovani izvršil tudi mnogo drugih ilustracij za publikacije Mohorjeve družbe, a se ni vedno podpisal.

2. DRUŽINSKE VEČERNICE št. 2. Razno krajše pisano branje. Strani 64, vel. 15x20 cm. Naklada 7.000 izvodov.
3. SVETA HEMA KRŠKA. Valentin Podgorc. Strani 24, vel. 11x14 cm. Knjižica je izšla kot prva knjiga Knjižnice Družbe sv. Mohorja.

Leto 1949

1. KOLEDAR za leto 1950. vel. 17x24 cm. Naklada 10.000 izvodov.
2. PUNTAR MATJAŽ. Klemen Hobjan. Družinske večernice 3. zvezek. Naslovno stran narisal Ivko Žitnik. Strani 94, vel. 15x21 cm.
3. SLOVENSKO-NEMŠKA VADNICA (šolska knjiga). Strani 128, vel. 17x24 cm. Vezano. Naklada 3.000 izvodov.
4. JEZUS DOBRI PASTIR. Dr. Fran Jaklič. Molitvenik. Baragove molitve. Druga izdaja. Strani 160, vel. 10x14 cm. Vezano. Naklada 5.000 izvodov.

Leto 1950

1. KOLEDAR ZA LETO 1951. Večbarvna slika na naslovni strani za 100 letnico Mohorjeve Družbe. Risal Josip Frank. Strani 144, vel. 17x24 cm. Naklada 10.000 izvodov.
2. ZEMLJA. Karel Mauser. Povest iz ziljske doline. Strani 79, vel. 14x20 cm. Naklada 6.000 izvodov.
3. SLOVENSKA BESEDA. Kratko pisano branje. Strani 64, vel. 14x21 cm. Naklada 7.000 izvodov.

Vse knjige, izdane od leta 1947 do leta 1950 je tiskala tiskarna Carinthia v Celovcu, od leta 1951 jih je pa tiskala Mohorjeva Družba v lastni tiskarni.

Leto 1951

1. KOLEDAR za leto 1952. Strani, 176, vel. 17x24 cm. Naklada 10.000 izvodov.
2. MLIN OB POTOKU. Stanko Janežič. Idilična povest iz Prlekije. Družinske večernice 5. zvezek. Strani 50, vel. 15x21 cm. Naklada 6.000 izvodov.
3. ČEZ IZARO. Uredil dr. Tine Debeljak. Darilo pisateljske družine "France Balantič" v Buenos Airesu Družbi sv. Mohorja v Celovcu za njeno 100 letnico. Strani 141, vel. 15x20 cm. Naklada 5.000 izvodov. Naslovno stran narisala Bara Remec. Mohor-

jeve knjižnice 1. zvezek. (Pravilno 2., ker je 1. zvezek Sv. Hema Krška). Glej leto 1948 št. 3.

Leto 1952

1. KOLEDAR za leto 1953. Strani 160, vel. 17x24 cm. Naklada 10.000 izvodov.
2. DESETI BRAT. Josip Jurčič. Roman. Ponatis izdaje iz leta 1911. Družinske večernice 6. zvezek. Strani 255, vel. 12x16 cm. Naklada 7.000 izvodov.
3. LILJA NAD MOČVIRJEM. Huenermann. —Nemec. Življenje sv. Marije Goretti. Mohorjeve knjižnice 2. zvezek (pravilno 3.). Strani 148, vel. 12x19 cm. Naklada 6.000 izvodov.
4. MOJE GREDE. Milka Hartman: Pesniška zbirka. Naslovno stran narisal župnik Avguštin Čebul. Strani 108, vel. 12x17 cm. Naklada 3.000 izvodov.
5. NADŠKOF JEGLIČ. Dr. Jože Jagodic. Majhen oris velikega življenja. Strani 483, vel. 17x23 cm. Naklada 2.500 izvodov. Vezano.
6. MALI MISAL. Dr. Metod Turnšek. Strani 688, vel. 9x14 cm. Vezava od preproste do najboljše. Naklada 12.000 izvodov.
7. SVETI EVANGELIJ po Mateju. Strani 160, vel. 10x14 cm. Naklada 7.000 izvodov.
8. CIRILMETODIJSKA IDEJA. Anton Merkun. Ob 100 letnici bratovščine sv. Cirila in Metoda. Strani 135. vel. 12x16 cm. Naklada 1.200 izvodov.
9. VETRINJSKO POLJE. Karel Mauser. Izdala slovenska vetrinjska družina. Naslovno stran narisal M. Bluder. Strani 28, vel. 15x20 cm.

Leto 1953

1. KOLEDAR za leto 1954. Strani 168, vel. 17x24 cm. Naklada 10.000 izvodov.
2. JUNAKINJA APOSTOLATA. Suenens-Vodeb. (Edel Mary QUIN). Prvi del. Strani 122, vel. 14x20 cm. Naklada 4.000 izvodov.
3. SVETI MOLK. Schneider-Polanc. Družinske večernice 7. zvezek. Strani 127, vel. 11x19 cm. Naklada 6.000 izvodov.
4. DOMAČI ZDRAVNIK. Kneip - Podgorc. Šesti natis. Strani 312, vel. 12x17 cm. Naklada 5.000 izvodov.
5. CERKVENA POEZIJA. Jože Vovk. Psal-

- mi, slavospevi in cerkvene himne. Strani 487, vel. 11x17 cm. Vežano. Uvodno besedo napisal škof. dr. Gregorij Rožman. Naklada 2.000 izvodov.
6. DNEVNIK DUHOVNEGA ŽIVLJENJA. Marica Zwitter. Strani 108, vel. 12x18 cm. Naklada 1.200 izvodov.
 7. NAŠA LJUBA GOSPA NAJSVETEJŠEGA ZAKRAMENTA. Srečko Gregorc. Šmarnice. Strani 159, vel. 10x14 cm.
 8. POSVETIMO DRUŽINE PRESVETEMU SRCU JEZUSOVEMU. Strani 36, vel. 8x11 cm.
 9. NOVA DRUŽINSKA PRATIKA za leto 1954, vel. 10x14 cm., strani 144. Naklada 5.000 izvodov.

Leto 1954

1. KOLEDAR za leto 1955. Strani 160, vel. 17x24 cm. Naklada 10.000 izvodov.
2. JUNAKINJA APOSTOLATA II. del Suenens-Vodeb. Strani 140, vel. 15x20 cm. Naklada 4.000 izvodov.
3. TONČE S SLOMA. P. Bernard Ambrožič. Zgodovinska povest. Družinske večernice 8. zvezek. Strani 185, vel. 15x20 cm. Naklada 5.000 izvodov.
4. NA NEPREMAGLJIVI SKALI. Janez Kopač C. M. Strani 218, vel. 12x17 cm. Uvod napisal škof dr. Gregorij Rožman. Naklada 4.000 izvodov.

5. SVETO PISMO NOVEGA ZAKONA. Prvi del: evangeliji in apostolska dela. Strani 376, vel. 12 cm. Vežano. Naklada 8.000 izvodov.
6. NOVA DRUŽINSKA PRATIKA, 1955. Strani 144, vel. 10x14 cm.
7. BREZMADEŽNA. Srečko Gregorc. Šmarnice. Strani 158, vel. 10x14 cm. Naklada 5.000 izvodov.

Leto 1955

1. KOLEDAR za leto 1956. Strani 160, vel. 17x24 cm. Naklada 10.000 izvodov.
2. VELIKA RIDA. Karel Mauser. Povest. Družinske večernice 9. zvezek. Strani 126, vel. 14x20 cm. Naklada 6.000 izvodov.
3. ŽIVI KRISTUSOV EVANGELIJ. Dr. Filip Žakelj. Življenje svetnikov, proglašanih pod Pijem XII. Strani 128, vel. 17x24 cm. Naklada 4.000 izvodov.

4. DOMISLICE. P. Bernard Ambrožič. Črtice in utrinki. Strani 118, vel. 15x20 cm. Naklada 5.000 izvodov.
5. KOROŠKI SLOVENCII. 1. zvezek. Fran Erjavec. Strani 191, vel. 12x16 cm. Naklada 5.000 izvodov.
6. SVETO PISMO NOVEGA ZAKONA. Drugi del: Apostolski listi in razodetje. Strani 310, vel. 10x15 cm. Vežano. Naklada 5.000 izvodov.
7. FILOTEJA. Navodila sv. Frančiška Saleškega za bogoljubno življenje. Druga izdaja. Strani 310, vel. 11x15 cm. Naklada 2.500 izvodov. Vežano.
8. STRIC JAKA VZOR POPOTNEGA JUNAKA. Povest za mladino v 137 slikah. Strani 38, vel. 19x24 cm. Naklada 2.500 izvodov.
9. NOVA DRUŽINSKA PRATIKA za leto 1956. Strani 144, vel. 10x14 cm.
10. SLOVENSKO-NEMŠKA VADNICA. Pوناتis iz leta 1949.
11. KRALJESTVO BOŽJE. Glasilo Apostolstva sv. Cirila in Metoda. Strani 49, vel. 13x16 cm.
12. STENSKI KOLEDARČEK za leto 1956. Izdali Družba sv. Mohorja in Narodni svet Koroških Slovencev. Vel. 15x21 cm.

Leto 1956

1. KOLEDAR za leto 1957. Strani 160, vel. 17x24 cm.
2. PASTIR CIRIL. Kristo Srienc. Izvirna povest izpod Dobrača. Družinske večernice 10. zvezek. Strani 109, vel. 15x21 cm. Naklada 6.000 izvodov.
3. ŽIVI KRISTUSOV EVANGELIJ. Dr. Filip Žakelj. Svetniki proglašeni pod Pijem XII. Drugi zvezek. Strani 114, vel. 16x24 cm. Naklada 6.000 izvodov.
4. KOROŠKI SLOVENCII. del. Fran Erjavec. Strani 216, vel. 12x17 cm. Naklada 5.000 izvodov.
5. NAŠE ZDRAVILNE RASTLINE. Dr. France Mihelčič. O njih nabiranju, sušenju, pripravi in uporabi. Strani 88, vel. 16x24 cm. 8 strani barvnih slik, 7 strani enobarvnih slik in abecedno kazalo. Naklada 6.000 izvodov.
6. SVETI KRIZEV POT. Strani 16, vel. 11x16 cm.

7. SVETIŠČE KRŠČANSKE DRUŽINE. (Vzgoja v družini). Šmarnice. Spisal Janez Jenko. Strani 206, vel. 10x15 cm.
8. RED IN PRAVILO SV. MAŠE. (V dvo-barvnem tisku). Strani 48, vel. 8x16 cm.
9. K JEZUSU! Molitvenik za mladino. Strani 235, vel. 9x12 cm. Vezano. Naklada 6.000 izvodov.
10. KOZAMURNIK. Slikanica za mladino v 150 slikah. Strani 40, vel. 19x26 cm. Naklada 3.000 izvodov.
11. NOVA DRUŽINSKA PRATIKA za leto 1957. Strani 144, vel. 10x14 cm. Naklada 5.000 izvodov.
12. MARIJO ČASTIMO! Zbirka Marijinih pesmi. Strani 48, vel. 9x12 cm.
13. F. S. Finžgar: SEDEM POSTNIH PO-DOB. Strani 64, vel. 12x17 cm.
14. TI IN ONA. Pisma mladim ljudem. Ponatis iz "Vere in doma". Strani 77, vel. 12x19 cm.

Leto 1958:

1. KOLEDAR za leto 1959. Strani 160, vel. 17x24 cm.
2. Dr. Filip Žakelj: ŽIVI KRISTUSOV EVANGELIJ. Življenje svetnikov. Strani 123, vel. 17x24 cm.
3. Dolores Vieser - J. P.: HEMA KRŠKA, Roman. II. del. Strani 166, vel. 14x20 cm.
4. Fran Erjavec: KOROŠKI SLOVENC. 4. zvezek. Naslovno stran narisala Marjanca Savinšek, Pariz. Strani 259, vel. 12x16 cm.
5. Lojze Hija: DOMAČE ZGODBE. Ilustrirano. Strani 104, vel. 14x20 cm.
6. France Kotnik: STORIJE. II. del. Koroške narodne pripovedbe in pravljice. Ilustrirano. Strani 88, vel. 11x16 cm.
7. NOVA DRUŽINSKA PRATIKA za leto 1959. Strani 146, vel. 14x10 cm.

Leto 1957:

1. KOLEDAR za leto 1958. Strani 160, vel. 17x24 cm. Naklada 10.000 izvodov.
2. Dolores Vieser - J. P.: HEMA KRŠKA I. del. Strani 206, vel. 14x20 cm. Družinske večernice II. zvezek. Naklada 6.000 izvodov.
3. Fran Erjavec: KOROŠKI SLOVENC. III. zvezek. Strani 279, vel. 11x16 cm. Naklada 5.000 izvodov.
4. KRALJESTVO BOŽJE 1957. Zbornik 16. zvezek. Izdalo Apostolstvo sv. Cirila in Metoda. Uredil konzorcij. Opremil Rafko Vodeb. Tiskala Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Strani 116, vel. 14x20 cm. Naklada 1.500 izvodov.
5. Dr. Franc Mihelčič: FATIMSKE ŠMAR-NICE. Strani 176, vel. 10x15 cm.
6. CVETNA NEDELJA. Liturgična knjižnica, 1. zvezek. Strani 26, vel. 10x15 cm.
7. VELIKI ČETRTEK. Liturgična knjižnica, 2. zvezek. Strani 20, vel. 10x15 cm.
8. VELIKI PETEK. Liturgična knjižnica, 3. zvezek. Strani 36, vel. 10x15 cm.
9. VELIKONOČNA VIGILIJA. Liturgična knjižnica, 4. zvezek. Strani 44, vel. 10x15 cm.
10. VELIKONOČNE PESMI. 4 strani strani, vel. 10 x 15 cm.
11. Franc Kotnik: STORIJE. Strani 176, vel. 12x17 cm. Naklada 5.000 izvodov.
12. NOVA DRUŽINSKA PRATIKA za leto 1958. Strani 144, vel. 10x14 cm. Naklada 5.000 izvodov.

V tem pregledu so za leto 1958/59 vpoštevane samo izdaje do konca marca 1959.

Poleg omenjenih tiskov je Družba sv. Mohorja v Celovcu razposlala jeseni 1949. "Pisma vsem Slovencem po svetu". V tem pismu Družba izraža mnenje, naj bi ona postala osrednja izdajateljica knjig in časopisov za Slovence v zamejstvu.

Posebno pismo je Družba poslala z vsakoletnimi knjigami svojim udom v Združenih državah Amerike za leto 1953, 1954, 1955 in 1956. To leto je pismu priložila tudi cenik slovenskih knjig, ki jih je imela tečas na zalogi. Nadalje je poslala tudi pismo za leto 1957, kateremu je priložila dopolnilo cenika slovenskih knjig. Koledarju za leto 1959 je priložila slično pismo kot prejšnja leta z obvestilom, da bo v koledarju za leto 1960 objavila imenik vseh udov, ki so raztreseni po svetu. Priložen je bil tudi nov cenik slovenskih knjig, ki jih ima družba na razpologo.

Pri urejanju knjig Mohorjeve Družbe sem opazil, da je nekatere knjige izdal Dušno-pastirski urad, oziroma uprava "Nedelje", a jih je Mohorjeva označila kot svoje lastno

izdanje. Pri mnogih publikacijah manjkajo letnice izdaj in drugi podatki, ki so važni za bibliografa. Vse moderne založbe objavljajo na zadnji strani vsake publikacije sledeče podatke: ime avtorja, ime prevajalca, naslov dela, založnika, tiskarno, ilustratorja, kdo je delo opremil, kdaj je bilo delo dotiskano in v kolikih izvodih. Vse, ki se bavijo z izdajo knjig, prav lepo naprošamo, da objavljajo na vsakem izdanem delu iste podatke.

Poleg svojega periodičnega glasila "VERE in DOMA" tiska Mohorjeva še sledeče liste in časopise:

1. "NAŠ TEDNIK - KRONIKO" — tednik, izdaja Narodni svet koroških Slovencev.
2. "NEDELJO", verski tednik. Izdaja Slovenski Dušnopastirski urad v Celovcu.
3. "OTROK BOŽJI", nabožni list za mladino.
4. "NAŠ LUC", list za slovenske izseljence v Zapadni Evropi.
5. "ASISKE CVETOVE" — glasilo Tretjega reda za Koroško.
6. "MLADI ROD" — list za slovensko šolsko mladino na Koroškem. Izdaja konzorcij slovenskih učiteljev na Koroškem.

Od leta 1951. je Mohorjeva tiskarna natisnila poleg vseh knjig, ki jih je sama izdala ali založila, tudi še sledeče knjige po naročilu:

Marija Škerbec: Krivda rdeče fronte, 2 zvezka; Matija Škerbec: Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja, 2 zvezka; Marjan Jakopič: Vrbova piščal, pesniška zbirka; Priročnik za Tretji red sv. Frančiška; Kako posvetimo naše družine Presv. Srcu Jezusove-mu; "Veliki teden — sveti", napisal P. M. Turenšek; Kraljestvo božje; Janez Arnež: Slovenia in European affairs in Novakovo brošuro: Ohranimo našo dediščino.

6. Tretji red sv. Frančiška:

Periodika:

"ASISKI CVETOV" — glasilo Tretjega reda sv. Frančiška za Slovence na Koroškem. List tiska Mohorjeva tiskarna v Celovcu.

Brošura:

PRIROČNIK III. REDA SV. FRANČIŠKA. Strani 72, vel. 8x11 cm. Tiskala Mohorjeva tiskarna v Celovcu.

7. Narodni svet koroških Slovencev:

Periodika:

"NAŠ TEDNIK — KRONIKA" izhaja od leta 1949 kot nadaljevanje "Koroške Kronike". Tednik s podnaslovom "kulturno-politično glasilo svetovnih in domačih dogodkov".

Knjige:

1. Karel Mauser JAMNIK. Povest. Tiskala Mohorjeva družba v Celovcu. Strani 180, vel. 12x17 cm. Izdano leta 1952.
2. "DIE SPRACHENFRAGE IN KAERNTEN VOR 100 JAHREN UND HEUTE". Napisal dr. Joško Tischler. Strani 80, vel. 14x20 cm. Tiskala Mohorjeva tiskarna v Celovcu.
3. MEMORANDUM DER KAERNTEN SLOWENEN ZUR SCHULFRAGE. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Strani 24, vel. 30x23 cm.

8. Kmečka gospodarska zveza v Celovcu:

Knjiga:

Dr. Vinko Zwitter: KAJ VEMO O MODERNEM GOSPODARSTVU. Tiskala Mohorjeva tiskarna v Celovcu, 1959. Strani 107, vel. 21x14 cm. Ilustrirano.

9. Konzorcij Duhovnikov:

Knjiga:

"GOSPA SVETA". Zbornik. Tiskala Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1959. Strani 66, vel. 17x24 cm. Uredil P. dr. Metod Turenšek. Ilustrirano.

Brazilija, dobra zemlja...

OB STOLETNICI PRIHODA PRVIH SLOVENCEV V BRAZILJO

UVODNA BESEDA

Namesto zgodovinskih, zemljepisnih in demografskih podatkov o Braziliji bom za uvod zapisal samo nekaj besed, kajti čas me je prehitel in moral sem poslati, kar sem v tem času nabral in zapisal. Posrečilo se mi je pa zbrati le nekaj iz zanimive zgodovine naseljevanja Slovencev v tej deželi, ki jo mnogi sploh še ne poznajo. Delo je bilo težavno, ker je o zgodovini naseljevanja Slovencev v Brazilijo zapisanega zelo malo, ali bolje skoraj nič. Vsaj jaz nisem ničesar mogel zaslediti. Zato so mi bili dragoceni podatki, ki so mi jih dali stari slovenski naseljenci v tej deželi. V razgovoru s temi rojaki sem mogel vedno spopolnjevati že zbrane podatke. Mislim, da sem na ta način vendarle nekaj zbral, da bo ostalo zapisano in bo imel tisti, ki bo hotel to vprašanje naprej zasledovati, vsaj dobro osnovo za bodoče delo.

S potomci tistih rojakov, ki so prišli v Brazilijo pred sto leti, nisem mogel priti v stik, kajti loči nas razdalja 1000 km. Žive v južnih državah Brazilije, v državi Santa Catarina in Rio Grande do Sul. Ob prvi priložnosti jih bom skušal obiskati.

Po zapisanih podatkih so pred 133 leti prišli prvi v Brazilijo Nemci kot strnjena skupina naseljencev. Izkrkali so se dne 24. julija 1824 na obali reke Rio dos Sinos pri kraju São Leopoldo v državi Rio Grande do Sul. Za to skupino je še isto leto prišla druga. Od tedaj naprej se je prihod naseljencev iz nemških in avstrijskih dežel neprestano večal. In med temi naseljenci so bili tudi Slovenci, katere so vse registrirali kot Avstrijce.

Stari slovenski naseljenec Podboj mi je pravil, da je govoril z nekaterimi, ki so že tret-

jega rodu, pa so še znali slovensko. Potrudil se bom, da bom ob prvi priliki, ki mi bo dana, obiskal te naše najstarejše slovenske naseljence v tej deželi.

Od takrat pa do danes je že več deset tisočev Slovencev našlo v Braziliji svoj novi dom. Raztreseni so od skrajnega severa, ob obalah Amazonke, do južnih meja na robu Urugvaja in Argentine. Mogel bi napisati debelo knjigo o vsem tem, kar so ti naši ljudje doživeli, pretrpeli, pa tudi kako so uspeli in obogateli. Prav gotovo pa so vsi s svojo pridnostjo, delavnostjo dokazali, da so vredni potomci slovenskega naroda.

Na otoku Ilha das Flores (Cvetlični otok) je nad vhodom v emigrantsko zavetišče napis, ki emigrante vseh dežel in narodnosti, ki leto za letom prihajajo v Brazilijo, pozdravlja takole:

Brasil! Boa terra! Jamais negou a quem trabalha, o pão que mata fome, o tecto que agasalha!

Brazilija! Dobra zemlja! Nikdar ni odrekla kruha tistemu, ki dela, da si uteši glad in krova, ki daje ljubeznivo zavetje.

Večina zbranih podatkov se nanaša na Slovence, ki živijo ali so živeli v državi São Paulo. Po geografski razsežnosti je S. P. na desetem mestu med zveznimi braziljskimi državami. Ima 247.222 km², je torej še nekoliko večja, kakor ozemlje Zapadne Nemčije, ki meri 245.298 km². Po prebivalstvu pa stoji S. P. na prvem mestu, saj ima 10.980.417 prebivalcev. V tej državi živi največ inozemcev, seveda tudi največ Slovencev. Glavno mesto te zvezne države se prav tako imenuje São Paulo in ima preko 3.200.000 prebivalcev.

TRNJEVA POT DO USPEHOV IN BLAGOSTANJA

V uvodnih besedah sem omenil, da s potomci tistih Slovencev, ki so pred sto leti prišli v Brazilijo, zaradi velike razdalje, ki nas loči, nisem mogel dobiti stikov. Pač pa sem lahko govoril z rojaki, ki so v Brazilijo prišli pred 50, 60 ali 70 leti. Živijo čisto sami zase. Z domovino jih veže le še kako pismo, ki ga pošljejo oni domov ali pa pride od doma k njim. Tukajšnji ljudje jih poznajo samo kot Avstrijce-Austrijačos. S temi sem govoril ali pa z njihovimi sinovi. Zapisal sem, kar so mi povedali.

Eden najstarejših Slovencev, ki še živi med nami v Braziliji in je prišel sem pred več kot 60 leti, je v Campinas, v državi São Paulo.

Ponikvar Matija

Prav vesel sem bil, da se mi je posrečilo govoriti s tem prijaznim in zgovornim možem, ki je še prav dobro ohranjen. Povedal mi je zanimive podatke iz zgodovine naseljevanja Slovencev v Brazilijo.

Rodil se je dne 20. aprila 1875 leta v Cerknici na Notranjskem. Izučil se je že doma za mizarja. Ko bi bil moral obleči vojaško suktnjo, pa jo je v družbi dveh bratov (in verjetno tudi mnogo drugih Slovencev) odrinil v Brazilijo. Pravi, da ga je vedno mikala skrivnostna Brazilija in je vedno premišljeval, kako bi prišel tja. In res je dne 27.4.1896 odplul iz Genove proti daljnim obalam neznane Brazilije. Dne 28. maja istega leta so se izkrcali v Santos-u. Od tam so odšli naravnost v notrajnost dežele, v takrat majhno naselje, danes mesto — Assis v državi São Paulo. Že tam so naleteli na Slovence, ki so prišli prednjimi že deset let preje. Bili so vsi zelo bogati in so se imenovali "baroni". (To ime so dajali na splošno vsem veleposestnikom — fazenderjem tisto dobo). Ni ostal dolgo tam, temveč jo je mahnil v naselje Ourinhos. Kupil si je zemljo in obenem začel kolariti. "Daleč naokoli ni bilo nobenega, ki bi znal delati kolesa za vozove. Ljudje so si zbili nekaj desk in jih razžagali v obliki kroga. Toliko, da se je vrtele", nam pripoveduje Ponikvar. "Četudi poprej nikoli v življenju nisem delal koles, sem jih začel izdelovati. Dela sem imel čez glavo. Veliko sem jih naredil in veliko zaslužil".

Toda menda je bil nemirne krvi. Tudi tam ni ostal, odšel je v kraj, ki se imenuje São João do Rio Pardo. Po slovensko: Sv. Janez pri Sivi reki. Tudi tam so že živeli slovenski kolonisti. Ko je umrl brat njegove kasnejše žene za mrzlico, se je preselil v Americano. Tu se je šele popolnoma posvetil svojemu poklicu. Bil je mojster, da ga v vsem mestu ni bilo takega. Bilo mu je v posebno veselje, da je bilo lepo in dobro narejeno, kar je dal iz rok. Še danes prav z veseljem pokaže res mojstrsko narejeno škatlo, ki jo je napravil l. 1920 za spomin. Pomaknil se je v Campinas. Tu se je poročil z Marijo Ogrizek, ki je bila doma iz vasi Orehek. Pravi, da je odšla od doma zaradi kuge, ki je takrat divjala v starem kraju. V tem mestu je ostal dokončno in gradil na železnici E. F. Mogiana postaje. Verjetno je opremljal notrajnosti postaj. Kasneje je delal pri družbi "Força e Luz", kjer je spoznal Slovenca, ki je bil šef tehničnega osebja (električarjev in eletromehanikov).

"Takrat v tistih časih", pripoveduje Ponikvar, "je bilo v Campinasu vse polno Slovencev. Srečal si jih povsod: v brivnicah, v barjih, na vlakih, na cesti. Bili so najrazličnejših poklicev".

Ko je šel nekoč na postajo, je dobil tam dva moža, ki sta "po domače" govorila. Pridružil se jima je in so se pogovarjali naprej. Tedaj pa je stopil bliže k njim stražnik, jih nekaj časa poslušal, nato pa nenadoma prijazno pobaral po Slovensko:

"No, fantje, odkod pa vi?" — Ponikvar pravi, da je imel ta policist, kakor je kasneje zvedel, veliko družino in je živel v kraju Souza, blizu Campinas-a. Ne more pa se spomniti njegovega imena, niti vseh drugih Slovencev. Bil je sicer več časa zdrav, le enkrat bi bilo zanj skoro usodno. Zaradi pokvarjene ali zastarele injekcije, ki jo je dobil, se mu je skoro zmešalo. Ostal je dolgo časa bolan in od tistega časa se ne more spomniti skoro nobenih imen. Le dogodki so mu ostali živo pred očmi. Skoro vsi od tistih, ki jih je poznal, so že pomrli, se vrnili, nekateri pa odšli v Severno Ameriko. Tudi njegova brata sta se vrnila potem, ko sta si "nabrala" denarja. Eden je padel v prvi vojni v Rusiji, drugi pa si je kupil žago v Stični.

Ponikvarju so se rodili 4 otroci, dva sina

Fotokopija propagandnega letaka iz leta 1912 "Združene Avstrijske delniške parobrodne družbe", naslednice "Austro-Amerikana", ki je odpravljala Slovence v Severno in Južno Ameriko

in dve hčerki. Vsi živijo. Eden je državni uradnik, drugi zdravnik. Tudi obe hčerki sta zdravnici.

Med Slovenci v Campinasu

V Campinasu je živel tudi neki Ferdinand Baron z bratom Romanom. Bili so nekje od Trsta. Vnuki pravijo, da sta prišla pred sto leti in da sta bila Slovenca in da nista marala Italijanov.

Po zadnji vojni se je naselilo v tem mestu nekaj družin novih Slovencev. Po začetnih težavah so si danes že uredili zadovoljno življenje. Takrat še mladoletni otroci, so sedaj dorasli. Nekaj fantov se je že tudi poročilo z domačinkami in ustanovilo lastne družine.

Omeniti moram posebej Valerijana Regalija, ki se umetniško in žurnalistično udejstvuje. Je član tamkajšnjega društva slikarjev in sodeluje pri največjem tamkajšnjem listu. Zanj prevaja krajša dela slovenskih pisateljev ter jih predstavlja tako Brazilcem, kakor tudi seznanja s slovenskim narodom in našo domovino. Hvalevredno delo, ki zasluži vse priznanje.

Campinas je tretje največje mesto države São Paulo.

Obisk pri Podboju v São Paulo

V São Paulo sem po večkratnem brezuspešnem obisku le dobil priliko govoriti s Podbojem, rojakom, ki je tudi prišel pred dobrimi 60 leti v Brazilijo. Z besedami je bil kratek in

ne preveč razpoložen za pripovedovanje. Po zadnji vojni je imel razne težave, še bolj pa njegov prijatelj Franc Žagar, ki je bil zadnji svobodni jugoslovanski konzul v S. Paulo. Na kratko in brez besede zahvale ali priznanja so ga sedanji komunistični oblastniki odpravili. Mi, ki smo preživeli komunistično revolucijo in komuniste poznamo, vemo, da sedanji rdeči gospodar na taka mesta postavlja 100% komunista in zanesljivega partijca, stari naseljenci pa tega ne morejo razumeti.

Skupina Slovencev, v kateri je bil Lovrenc Podboj, je prišla v Brazilijo dne 12. decembra leta 1895. Takrat je prišlo okoli 20 družin. Približno 100 oseb. Istočasno z njimi so prišli tudi nekateri Hrvati in Poljaki. Med slovenski družinami so bila še naslednja imena: Požar, Jernejček, Ule, Pogorelec, Pavlin, Pelan. Jernejček se je kmalu vrnil, kasneje je bil doma župan. Pavlin in Pelan sta se naselila v naselju Brodovski. Družina Podboja je prišla iz vasi Studeno, občina Postojna. V družini so bili: oče, mati, sinovi Jakob, Franc, Lovrenc in Janez ter hčerki Mici in Lucija. Tudi Podbojev oče se je z materjo ter sinom Jakobom po preteku petih let vrnil v domovino.

Ko so prišli v пристanišče Santos, jih je tam že čakal tisti Slovenec, ki je leto dni poprej ali kaj več hodil po slovenskih vaseh in navduševal ljudi za naselitev. Bil je doma iz Belskega blizu Postojne. Imel je velike uspehe in verjetno tudi dobro zaslužil. Velepostniki ali njihovi pooblaščenici so odbirali ljudi ter jih pošiljali v notranjost dežele. Pod-

bojeve so poslali na fazendo Jose Brabo v okraju Sao Carlos. (Beseda "brabo" je isto kot "bravo", v braziljansčini pa pomeni hud, divji). Če so tedaj ljudje vedeli za pomen te besede, so že lahko uganili, da bodo prišli na veleposestvo k "Hudemu Jožetu". Niso pa bili ponižne ovčke, ki se dajo potrpežljivo striči. Niso dolgo ostali na fazendi, temveč so jo neko noč pobrisali v mesto São Carlos. Dobil so delo v strojarnah, katerih lastniki so bili Nemci. V tem mestu so naleteli na Slovence. Bili so obrtniki iz raznih krajev Slovenije. Lovrenc Podboj se spominja, da so nekateri doma "od Logatca", drugi pa s Koroške. Prav ti dobro plačani rokodelci so jih pregovorili, da so se otrsli fazende. Lovrenc Podboj in brat sta bila takrat še mlada fantata. Izučila sta se strojarske in usnjarske stroke in kasneje začela z lastnimi strojarnami. Danes je firma Podboj velika delniška družba (S. A.) V mestu Lome imajo veliko strojarno, v São Paulo pa veletrgovino s kožami in vsemi vrstami usnja na debelo.

Podboj z lepim spominom omenja Ogrina Janeza. Bil je trgovec z železnino in gospodarskimi potrebščinami v Jaboticabal-u. Po prvi vojni se je vrnil v domovino. Imel je usnjarno z družabnikom železnikarjem. Le ta je kasneje prodal usnjarno Petrovčiču, katerega sinovi še danes nadaljujejo delo v tej industriji.

Podboj se spominja nadalje Franca Turka, ki je bil njegov ožji rojak iz Studenega. Bil je zelo izobražen, govoril vse važne evropske in slovanske jezike. Bil je avstrijski konzul. Tudi je menda zbiral in zapisoval podatke o slov. emigrantih. Kje jih je objavil, Podboj ne ve. Turk je umrl še pred prvo svetovno vojno v Braziliji.

Slovinci so se takrat zbirali v društvu "Germania". Seveda le kot Avstrijci, bolj točno kot avstrijski državljani. V istem društvu so bili tudi Čehi in Hrvati. Slovenec Franc Košuta je imel tam celo svojo restavracijo. Podboj omenja dr. Walterja Seng-a in trdi zanj, da je bil Slovenec, doma iz okolice Kamnika. Velikokrat, da je prišel v slovensko družbo v omenjenem društvu in plačal vsakemu slov. fantu "krigele pira". Tudi zapeli so večkrat skupaj po slovensko. Omenjeni zdravnik je bil pred 30 leti v S. Paulo zelo znana in priljubljena oseba. Bil je soustanovitelj velike bolnice, takrat največje, Hospital Santa Catarina, last sester Kongregacije Sv.

Katarine. Ker je omenjeni zdravnik umrl že l. 1931, sem se pri znaneih in sorodnikih zanimal glede njegove narodnosti. Točnega odgovora nisem dobil. Mnenja so, da je bil z Dunaja.

Podboj tudi ve povedati, da je bilo v tistem delu mesta S. Paula, ki se imenuje "Ponte pequena", tudi neko društvo, v katero so zahajali Slovenci. Imena se ne spominja.

Usoda zvonarne Samassa

V gradivo o naseljevanju Slovencev v Braziliji lahko vključimo tudi "izselitev" znamenite zvonarne Samassa iz Ljubljane. Družina Samassa je prišla iz Furlanije v Ljubljano že v začetku 18. stoletja ter je tam že leta 1705 postavila prvo zvonarno, ki je postala znana po vsej kranjski deželi in tudi po vseh ostalih avstrijskih deželah. Saj ni bilo farne cerkve, niti bele podružnice na zelenih gričih, ki bi ne imela Samassovega zvona v svojih linah. To so bili zvonovi, ki so v resnici "peli" kot "brneč bron" in ne kot pločevina. "Pleh" so rekli stari ljudje.

Družina Samassa je kmalu postala ena najbogatejših kranjskih rodbin in tudi največji davkopllačevalec. Toda prišla je velika svetovna vojna. Cerkvam in cerkvicam je požrla zvonove, družini Samassa pa denar. Podpisali so veliko vojno posojilo, za katero so prejeli plemiški naslov. Toda, ko je "izbruhnila" Jugoslavija, kakor se je izjavil neki preprost kmet, je izgubila rodbina vse. Albert Samassa Sen. se je preselil v Dunajsko Novo mesto, kjer so Samassovi že odprej imeli tudi svoje zvonarne. Te je prevzel njegov sin Albert. Oče, poročen z baroneso Codellijevo, pa je živel še naprej v Sloveniji na svojem gradu v Višnji gori.

Toda prišla je svetovna kriza, ki je spodmaknila tla tudi Samassovi zvonarni. Prisljen je bil prodati zvonarno in livarno. Kot odličen tehnik in razgledan strokovnjak v vlišanju in stapljanju najrazličnejših kovin je vodil dela v raznih tovrstnih podjetjih, tako v Nemčiji, v Franciji in nazadnje v Španiji. L. 1935 se je odločil za emigracijo — v Brazilijo. Doživel pa je tudi on tako usodo, kakor se je to zgodilo pred in za njim tudi mnogim drugim naseljencem. Na Dunaju je pri eni od "kolonialnih" družb kupil in plačal veleposestvo v državi Parana. Družba, pri kateri je veleposestvo kupil, mu je zatrjevala,

Na nanovo pridobljeni zemlji, kjer je izskal gozd, so sredi ožganih dreves posadili koruso, ki je zelo dobro obrodila. Imeli se je veliko, toda niti 500 reisov niso dobili za 50 litrov. Takrat je bila braz. denarna enota 1 milreis razdeljena na tisoč reisov. Naveličali so se fazende in sklenili, da bodo pobegnili v S. Paulo. Razdelili so se na dve skupini; "da bodo laže ušli in da jih bo teže ujeti". Oče in hči sta odšla proti 6 ur oddaljenemu kraju Mogiguasu, mati in sinova pa prav tako proti 6 ur oddaljeni postaji Mogi-Mirim. Odšli so ponoči in zjutraj so že prišli na kolodvor, mati in sinova. Toda kmalu je za to skupino prijahal oskrbnik fazende. Mati ga je pravočasno opazila in se skrila s fantičema. Oskrbnik jih ni opazil, toda čakal je do odhoda vlaka. Jezen je odšel, toda tudi vlak je odpihal. Mati je potem jokajoč prosila načelnika postaje, da je podaljšal veljavo voznega listka za drugi dan. In res, naslednjega dne jih je oče že čakal na kolodvoru v S. Paulu. V tem mestu je oče začel delati na veliki žagi, mati je šla za kuharico, sestra v uk v armazen in brat se je začel učiti mizarstva; najmlajši — Jože, ki je imel komaj 5 let, pa je ostal doma ves dan zaprt. Tako so bili starši zanj najmanj v skrbeh. Enkrat so ga našli jokajočega. Mati ga je vprašala zakaj joka. "En mravlinc me je ugriznu" je Jožek povedal in pokazal, kjer je sedel. Mati so šli v tisti kot, dobili ter pobili kačo, ki je usekala dečka. Verjetno ni bila strupena.

Toda tudi iz mesta S. Paula so kmalu odšli in se vrnili zopet v "interior", v kraj Cravinhos. Tudi tu je oče podiral perobe na fazendah. Kasneje pa je že prevzel dela "na svojo roko". Od železniške družbe Companhia Mogiana je prevzel v delo ograje na obeh straneh proge. Od postaje Jaguara do postaje Araguari. Jože ne ve, koliko kilometrov je to, vendar ve, da je 10 in pol ur vožnje z vlakom.

Ko je Jože odrasel, je šel z očetom v domovino, si poiskal nevesto in se poročil s Heleno Biščak iz Košane. V srečnem zakonu se jima je rodilo 5 otrok: dve hčerki in trije sinovi. Vsi so poročeni in živijo v São Paulu. Nekateri njihovi otroci so že odrasli, so poročeni in imajo že tudi potomstvo. To bi bil torej že četrti rod potomcev prapradede Jakoba iz Postojne.

Jože Jurca hrani nekaj pravih "kranjskih"

stolov, ki jih je prinesel s seboj takrat, ko se je oženil, prav tako tudi nekaj posode. Z velikim spoštovanjem sem vzel v roke star crumenel slovenski molitvenik, nadalje nabožno knjižico: "Ali znaš", iz leta 1899. Pokazal mi je tudi Katekizem, ki ga je leta 1898 izdala Mohorjeva družba v Celovcu. Tudi rožni venec ima še od doma. "Enega pa je vzela v grob moja žena, prav tako molitvenik. Je pred 10 dnevi umrla", je žalosten povedal Jože.

Zamislil sem se v tisto davno dobo, ko so naši prvi slovenski izseljenci nastopili to grenko pot emigracije. Bili so sami sebi prepuščeni; ni bilo človeka, ki bi jih vodil, jim svetoval in jim pomagal. Niti slovenskega duhovnika niso imeli. Toda, glejte, prinesli so s seboj slovensko molitev, slovensko pridnost in poštenje. Moč domovine jih je objela in ohranila, ker so ohranili v svojem sreču in življenju sladko besedo slovenske molitve in po njej krščansko pojmovanje poštenja in življenja. Danes tistih častljivih slovenskih bukvic nihče več ne bere, niti jih poslednji rod ne razume. Toda po teh slovenskih prednikih je zrastel nov rod, zdrave krvi in pridnih rok, ki je Braziliji v čast in ponos.

Jože Jurca se spominja še imen naslednjih rojakov. Mnogi so že umrli, toda njihovi potomci živijo: Janez Kobal je bil bogat fazendeiro. Imel je sinove Oskarja, ki je bil župan v kraju Paranguasu, nadalje še Oktavija Janeza, Nelsona, Lojzeta in hčerko Odeto. Ga. Roza Bajec, Jože Slivar, Žužek...?, ga. Lojza Rupnik z otroci: Alice, Julia, Emilio, Viktor in Renato. Franc Košuta je imel strojarstvo v S. Paulo.

Ko se je l. 1912 Jurca vrnil iz domovine, kjer se je bil poročil, je pripeljal s seboj še dva rojaka: Jožeta Kovačiča iz Postojne in Alberta Fedelna iz Rakurka. Slednji je bil tedaj mlad, toda podjeten in ukaželjen fant. Izučil se je za strojarja in se poročil z gđ. Marijo Železnikar, v Braziliji rojeno hčerko Frana Železnikarja. Danes ima Fedel veliko strojarstvo in usnjarno v mestu Assis. Izdeluje predvsem podplatno usnje in zalaga z njim S. Paulo in sosednje Parané. Kar Alberta Fedelna posebej odlikuje, je njegova velika razgledanost in podjetnost. Je tudi eden tistih Slovencev, ki je nove slovenske izseljence, tiste, ki nočejo živeti pod komunistično knuto, sprejel brez političnega sovraštva in jim vedno pomagal kot pravi človekoljub in Slovenec.

Družina Bizjak

Ena izmed najstarejših slov. družin, ki so prišle v Brazilijo v letih po odpravi suženjstva, je bila družina Bizjak iz vasi Grobišč, pošta Prestranska vas, župnija Slavina. V Brazilijo so prišli l. 1897: oče, mati, dve hčerki in sin. Ena hčerka je umrla na potu v Brazilijo, na morju. Hčerka Marjeta se je poročila s Francem Železnikarjem iz Jagnič pri Kamniku. Iz tega zakona se je rodilo 9 otrok: pet fantov in 4 dekleta. Sinovi so postali strojarji in živijo, poročeni, s svojimi družinami v krajih Limeira in São Joaquim de Barra. Vsi v državi S. Paulo. Oče Železnikar je že leta 1908 ustanovil lastno strojarstvo v kraju Batatais in kasneje v kraju São Joaquim. Strojarske obrti se je izučil pri Janezu Ogrimu v Jaboticabal-u. Druga Bizjakova hčerka Johana se je poročila

Ga. Marjeta Železnikar, roj. Bizjak, najstarejša Slovenka v Braziliji. Dočakala je že 90 let, v Braziliji pa živi že 83 let

la z Janezom Ambrožem, doma iz Matejne vasi pri Prestranku, ki je prišel v Brazilijo že leta 1886. V srečnem zakonu se jima je rodilo 13 otrok in sicer: Janez, Anton, Jože, Lojze, Franca, Pavel, Franc, Peter, Andrej, Antonija Marija in Johana. Devet fantov in štiri dekleta. Prvorojenec Janez je kanonik v kraju Pinhal. Drugi pa so po večini fazenderji in poljedelci. Razšli so se po državi S. Paula in po državi Paraná. Živijo v krajih Assis, Paraguassu, Ribeirão Preto in Brodosque. Poročeni so z Braziljankami in je umljivo, da otroci ne znajo slovensko. Mati Johana je umrla letos 12. junija 1959. Dočakala je lepo starost 89 let.

Kanonik Janez Ambrož

Poiskal sem ga v kraju Pinhal. Dal mi je nekaj dragocenih podatkov o njihovi družini in o Slovencih, katere je poznal. Zelo sem se začudil, ko sem prejel njegovo, v lepi in pravilni slovenščini, napisano pismo. Ob obisku mi je povedal, da sicer nikdar ni imel niti ene ure slovenskega pouka v šoli in nikjer drugje, toda slovenskega branja se je naučil iz Mohorjevih knjig. Kje povsod po svetu so te knjige razširjale svoj blagoslov! Za podlago je imel abecednik, ki ga je mati prinesla še iz domovine. V začetku je šlo bolj počasi in težko, zlati še, ko je videl "da se piše drugače in govori drugače." Toda vztrajnost in ljubezen do materinega jezika sta pomagala, da se je popolno naučil pisati in brati slovensko. Študiral je ves čas na braziljskih šolah. Takrat ni naletel na nobenega Slovenca. Leta 1929, na Veliki šmaren, (15. avgusta) je pel v kraju Nupuranga, postaja Salles de Oliveira, svojo prvo sv. mašo.

Kanonik Ambrož mi je povedal tudi vse, kar je njemu pripovedovala njegova mati. Materina družina (Bizjak) je ob prihodu v Brazilijo prišla na veliko fazendo takrat imenovano grofijo v kraju Resende, ki leži v državi Rio de Janeiro. To je bilo še za časa braziljskega cesarstva. Bilo je več slovenskih družin. S seboj so prinesli tudi ajdo in jo sejali. Tako dobro je obrodila, da so jo trikrat na leto poželi. Morda je bilo zaradi spočite zemlje, morda zaradi ugodne klime. Kraj leži namreč na pobočju gorskega masiva Serra do Mantiqueira. Ajde pa so imeli toliko, da niso vedeli kam z njo, pa tudi vse vrste sadja, kakor ga je pri nas, so vsadili. Imeli

so češplje in hruške in jabolka. Od tam so se preselili v okraj Ribeirão Preto. Vedno sami sebi prepuščeni. Vsak si je moral pomagati kakor je vedel in znal. Toda ljudje niso dolgo ostali na enem kraju. Čeprav so si vse uredili, so zopet prodali in se pomaknili na drugi kraj. Morda je bilo to zaradi hrepeneja po domovini ali nemir. Ta zemlja ni znala zagrabiti naših, tako izrazito kmečkih ljudi. Ni jih mogla prikleniti tako, kakor je slovenska zemlja privezala nase našega kmeta. Tam je slovenska zemlja prepojena s krvjo naših pradedov, ki so krvaveli za njo, v boju s Turki, tam je vsaka leha slovenske zemlje napojena z znojem pradedov, ki so jo obdelovali in ki so trpeli pod graščaki in tujo gosposko. Zemlja se je vzrasla z tisoči nevidnih vlaken v kri ljudstva, ki je na njej živelo, trpelo in umiralo. In ko so odšli v nove kraje, prišli na novo zemljo, ki je sicer bolje in večkrat rodila, je ostal v njih nemir, da so se selili iz kraja v kraj. Šele v sinovih rojenih na novi zemlji so zamrla nevidna vlakna, ki so družila slovensko zemljo s slovensko krvjo.

Takrat, v letu 1886, so prišle v Brazilijo že naslednje slovenske družine: Franc Kastelic-Mlakar. (Navajam dve imeni, kakor ju je povedal kanonik. Morda je eno ime kakor se je reklo pri hiši.) Jernej Remec-Černač. Prišel v kraj Queluz in umrl v Araçatubi. Janez Želodec, živel v kraju Salles de Oliveira, S. P. Imel je sinove Jakoba, ki je umrl v Assi-u, Janeza, ki ima tovarno pohišstva v kraju Bauru, in Franca, ki je tesar in živi v kraju Franca. Anton Blažek je živel v São Joaquim de Barra. Sinovi Belamir v S. Paulu in Dušan-Lucio v kraju Presidente Prudente. L. 1914 so prišli še naslednji: Janez Maver-Čeprlov, z družino iz Postojne. Otroci: Miha, Andrej, Jože, ki so živeli v kraju Guaxupe. Janez Prebil je imel strojarno v São Pardo. Njegov sin pa jo ima v kraju Santa Rita do Passo Quatro. Gregor Smrdelj-Volkov in njegov brat Matija sta bila iz Trnja. Oba sta živela v okraju Ribeirão Preto. Matija je bil poznan kot velik veseljak. Imel je velike, "cesarske" brke in bil na nje zelo ponosen. Kot tesar je izredno dobro zaslužil. Sprejel je delo "na svojo roko," si zavihal rokave in pridno delal. Zaslužil je po 20 milreisov na dan. Da je bil to zelo velik zaslužek, si lahko predstavimo, če vemo, da je navaden delavec zaslužil takrat 1 milreis in delal zanj od jutra do večera. Toda ko je bilo delo gotovo, je naš Mati-

ja naredil "fajrand", ki je trajal tudi teden, do dva tedna; odvisno kolikor je bilo denarja v roki. Umrl je samski pred desetimi leti.

Za boljše primerjavo cen in zaslužka v tistih dobrih časih v letih od 1902-1914 še naslednji podatki. Kdor je sprejel delo "na svoj račun", je lahko dosegel dva do dva in pol milreisa na dan. Zidarji so zaslužili po 5 milreisov. Par čevljev je stal 10 milreisov, debela krava 30-35 milreisov. En dolar je bil takrat 2,50 milreisa in 1 £ je veljal 10 milreisov. Funti so bili takrat zlatniki, ki jih domačini niso radi kupovali, tembolj pa italijanski emigranti, ki so se nato vračali v Italijo dobesedno z zlatom obloženi.

Leta 1908 so prišle še naslednje družine: Janez Gostiša-Dolenc v kraju Salles de Oliveira, Nace Šabec, ki se je poročil z Blažekovo hčerko. V istem kraju so še živeli: Franc Šircel, Jože Ambrož, Anton Gržina, Janez Požega, Anton Drnovšek, Stanko Drnovšek in Jože Nagy. V kraju Jardinopolis-u, blizu mesta Ribeirão Preto, pa so živeli naslednji Slovenci, odnosno še živijo njihovi potomci: Janez Krašovec, Janez Marinšek, Anton Marinšek, Jakob Pavlič, cerkovnik iz Starega trga pri Ložu, poročen z Jero Strle. Nadalje še Krušič... (?), Milavec... (?), Pleše... (?). V Uberaba živi Drnovškov sin, ki ima tesarako podjetje.

Še naslednja imena Slovencev smo odkrili: Janez Kalužar, Franc Sadu-Pičman, bil upravnik in imel trgovino. Lovrenc Draksler in Jakob Kajfež sta živela v São Joaquim da Barra. Jakob Sernjak iz Grobišč je živel in umrl v Assis. Po prvi svetovni vojni pa je prišlo iz krajev Slovenskega primorja, ki jih je okupirala Italija, precej slov. družin. Večina jih je ostala v S. Paulu, drugi so šli v notrajnost v mesto Ribeirão Preto. Imena: Jejčič, Kapel, Ogrizek, Čokl, Trkal, černe, Hren. Že odprej pa so živeli tam Jože, Andrej in Anton Tornič. V São Caetano do Sul je živel Jože Oražem.

Stefan Sušelj

Poseben dogodek sem doživel pri g. Štefanu Sušeljnu, ki sem ga pred leti obiskal v okraju ob reki Paranapanema. Bil je že takrat star preko 72 let in bil že več kot 60 let v Braziliji. Obiskal sem ga na njegovem samotnem domu-fazendi, sredi neizmernih, lahko potegnjenih gričev, sredi kavnih nasadov

in lepih ostankov divjih pragozdov. Mož je bil živahnih oči in zelo bistrega spomina. Najbolj pa sem se začudil, da se je tako zelo zanimal za slovensko politiko. Vse me je spraševal, kako je bilo v Jugoslaviji, zanimal se za imena politikov, za stranke in dogodke. Komaj sem mu sproti razlagal. Prišla sva na okupacijo in komunistično revolucijo. Vse sem mu stvarno in resnično razlagal. Toda tu pa je bil mož trd in je na vsak način hotel vse boljše vedeti. Pa tudi čudno sumljivo mi je vse oporekal, prav kakor kak Ofar. Nisem si znal razlagati, kje se je mož, ki živi tako rekoč sredi braziljskega pragozda, nalezal toliko komunistične propagande. Kar razvnela sva se. Mimogrede me je možiček še obdolžil češ, da sem bil "oficir pri beli gardi". Pa je bila stvar takoj pojasnjena, ko mi je mož prinesel šop slovenskih časopisov, ki naj bi bili dokaz za to. Bili so to izvodi časopisa, ki je izhajal v Buenos Airesu in bil v službi komunistične propagande. Takoj sem spoznal: od tu ves strup in vse hujskanje. Razložil sem mu stvarno, kako so se dogodki razvijali v domovini. Povedal mu o strahotnih komunističnih pobjah celih družin, katerih edini greh je bil, da so bili proti komunizmu, ki se je spretno širil pod krinko osvobodilnega boja. Mož se je umiril in z zanimanjem poslušal. Ob tistem dogodku pa sem takrat spoznal, kako silno učinkuje rafinirano zasnovana komunistična propaganda. Kako silno strupeno vpliva s tiskano besedo!

V sobi sem na steni opazil podobo Matere, božje, N. S. Aparecida; ta podoba je vernim Braziljancem to, kar je nam Slovencem brezjanska Marija. Povedal je, da je večkrat poromal tja, čeprav leži kraj več kot tisoč km oddaljen. Iz nizkega "kostna", prav takega, kakor ga najdemo v naših slovenskih kmečkih hišah, je vzel nekaj starih Mohorjevih kalendarjev. Razveselil sem se teh orumenelih kalendarjev brez platnic. Kje povsod po svetu nletiš na ta veliki dokaz slovenske kulture, izraz ljubezni do slovenske knjige, ki žeja po branju in znanju tudi najbolj preprostega slovenskega človeka. Kako veliko poslanstvo je med slovenskim narodom opravljala ta družba in bratovščina, se niti ne zavedemo.

Razšla sva se kot prijatelja. Še poprej mi je razkazal svojo veliko fazendo, sad petdesetletnega dela in garanja. Ko sem odhajal, mi je bilo kar hudo. Vedel sem, da bi se dobri stari mož še rad pogovarjal o domovini, o

krajih in ljudeh, ki so ga tako živo zanimali. Saj morda že desetletja in desetletja ni srečal človeka, s katerim bi se mogel tako razgovoriti o domovini, o tisti, po kateri mu je ostalo hrepenenje in domotožje. Sinovi, tudi že odrasli, poročeni možje, ga niso mogli razumeti. Rojeni in zrasedi na braziljski zemlji, poročeni z domačinkami, so se že popolnoma vrasli z mišljenjem in življenjem v sklop braziljskega naroda. Niso in ne morejo čutiti tega kar oče, ki bo nesel v grob to svoje veliko domotožje.

Stari dobri Štefan že počiva v rdeči braziljski zemlji. Nikdar več ga ne bom videl. Takrat, ko sem odhajal od njega, mi je poslal po Rožičevi družini hlebec domačega sira. Nisem ga prejel, ker sem bil že naslednji dan sto km daleč v novem kraju. Morda je tudi v meni nemir samotnega popotnika, ki nima doma in ki si ga v tujini ustvariti ne more. Saj vem in dobro čutim, da nikdar ne bom pognal korenin, ne zrasedel v novi zemlji. Podoba tiste ljube slovenske zemlje mi leži v srcu kot bolečina in kot sladkost, ki ne bo prešla nikdar. Na strani tisočev stojim, ki živijo z bolečino domotožja v srcu in s pesnikom šepetajo tisti edinstveni sen o vrnitvi:

Ko boš, tujina, vso mi kri izpila,
ko neizgovorjena bo beseda
prišla kot ogenj mi na ustna bleda,
bo davna želja domu me vrnila.

Slovenska nova maša v São Paulo l. 1941.

Če izvzamemo novo mašo g. Ambroža, tukaj rojenega Slovenca, je bila prva slov. nova maša v Braziliji dne 14. decembra l. 1941. Pravzaprav sta bili dve novi maši naenkrat namreč p. Alojzija Zvera in Alojzija Frasa. Slovesnost nove maše je potekala v največjem sijaju in ob veliki udeležbi Slovencev in Hrvatov. Da je vse tako lepo in slavnostno izpadlo gre v največji meri pohvala ge. Pepci Kadunčevi, ki se je z vso skrbjo in vnemo zavzela, da je bilo slavje čim bolj slovensko in na primerni višini. V času svojega študija v Lapi je Alojzij Zver spoznal družino g. Kadunca in še nekaj drugih odličnih slovenskih družin. Ti so se zavzeli, da dogodek ni šel kar tiho in neopaženo mimo. G. Zver pravi, da ga je močno presenetilo in razveselilo, da ni potekel ta slavnostni in največji dogodek v njegovem življenju v popolni samoti tako

daleč od ljubljene domovine, ki je takrat že krvavela pod nasiljstvom treh okupatorjev.

V Slovenskem listu (Buenos Aires) je Franc Cotič poročal dne 9. jan 1942: "... Ničesar ni manjkalo pri tej slovesnosti. Ni majkalo slovenskega pozdrava ob vходу v cerkev, ne cvetja in ne novomašniškega križa s slovenskim napisom. V nabito polni cerkvi se je razlegalo slovensko petje... Zdelo se nam je, kakor da smo v rojstnem kraju. Veseli smo bili, da smo dobili duhovnika naše narodnosti". Svoje poročilo zaključuje: "Tu je jasen dokaz, da je med našim ljudstvom še vedno tlela iskra stare tradicije iz domovine"

Alojzij Zver, ki je sedaj profesor na filozofski fakulteti v zgodovinskem in starem mestu São João del Rey, pravi, da je bila že v bogoslovju njegova največja želja posvetiti se dušnemu pastirovanju med Slovenci v Braziliji. V ta namen je gojil stike s p. Zakrajškom in Rafaelovo družbo v Ljubljani. Toda salezijanski predstojniki v Turinu, so ga takoj poslali poučevat na srednje in višje šole. Tri leta je poučeval na filozofski fakulteti v Goiani, kasneje je predaval v bogoslovju cerkveno pravo in zgodovino. Sedaj poučuje v imenovanem mestu na modroslovnih fakulteti filozofijo in romanistiko.

Profesor Zver z velikim veseljem poučuje tudi petje. V kraju, kjer živi, vodi dva zbora, deškega in moškega. Slovenske pesmi in me-

lodije prevaja na braziljski jezik. Nekatere, kakor Sattnerjeva "Na planine", Grudmanova žalostinka "Nad zvezdami", Aljaževa "Občutki", Foersterjeva "Planinska", dalje slovenski narodni "Kot ptičica sem pevala"... in "Rože je na vrtu plela" so med Brazilijanci že zelo poznane in jih velikokrat prepevajo. Vodopivčeve "Žabe" so tudi zelo popularne. V Rio de Janeiro jih je pel otroški zbor v Radiu Nacional in na televiziji postaje Tupy, prav tako v Rio de Janero. Ne vem ali so jih predstavili kot braziljsko kompozicijo ali kot delo slovenskega skladatelja.

Braziljski salezijanci so izdali s sodelovanjem salezijancev raznih narodnosti, ki delujejo v Braziliji, obširno pesmarico z notami in besedilom. V tej pesmarici, ki se imenuje "Juvenilla", je poleg italijanskih, nemških in angleških napevov v originalu, tudi nekaj ruskih in poljskih narodnih pesmi, kar je pri vsaki pesmi navedeno. Izjema je pa pri slovenskih pesmih, kjer niti skladatelj niti avtor nista navedena. Verjetno je tisti g. Marcigaglia, ki je podpisan kot izdajatelj, pozabil ali ju ni hotel napisati, da so to slovenske narodne pesmi. Vem, da je tisti, ki je predložil pesmi in prevedel besedilo za objavo povsod navedel vire.

Če bi mogli dobiti profesorja Zvera v São Paulo, bi prav lahko ustanovili dober pevski zbor. Dobre volje in ljudi ne manjka.

ORGANIZACIJSKO ŽIVLJENJE SLOVENCEV V BRAZILIJU

Ornus

Najstarejša in prva slovenska organizacija v Braziliji je bilo društvo ORNUS. Ustanovni občni zbor je bil na binkošno nedeljo, dne 27. maja 1928 v restavraciji Slovence Franca Košute. Društvo so ustanovili rojaki iz Slov. Primorja, ki so zapustili svoje rodne kraje zaradi ekonomskih potreb, pa tudi zaradi divjega fašističnega nasilja v okupirani slovenski zemlji. Po večini so bili preprosti obrtniki in zidarji, ki so se kasneje prav s temi praktičnimi poklici in prirojeno slovensko pridnostjo povzpeli do zavidljivega gospodarskega blagostanja.

Gotovo je vsak bralec radoveden kaj naj pomeni to čudno slovensko ime ORNUS. Nič manj niso bili radovedni takratni prvi člani tega novega društva. Ko so najbolj zahtevni hoteli vedeti, kaj naj pomenijo te kratice, so

dobili naslednje pojasnilo: Ovekoveti Rojstvo Novega Udruženja Slovenov. Vendar mnogi niso verjeli temu pojasnilu, ki je res vse preveč za lase privlečeno. Kasneje so nekateri bili mnenja, da je bilo polno ime društva ORNUS tole: Ogenj in revolucija naj uničita svet. Nezaupanje do društva pa se je začelo že takoj v začetku prav zaradi teh skrivnostnih kratice. Nasprotje so še povečali majhni, toda značilni incidenti, ki so osvetlili politično-ideološko opredelitev nekaterih članov odbora in ljudi, ki so za njimi stali.

V prvih mesecih je društvo še precej napredovalo in je pripravilo dne 26. XII. 1928 prvo veliko kulturno prireditev z nastopom pevskega zbora in uprizoritvijo igre "Veleja". Bila je to prva kulturna prireditev Slovencev v Braziliji. Toda prav na tej prireditvi je že prišlo do preloma med večino članov in med odborom. V dopisu v Slov. tedniku (Buenos Aires) z

dne 1. IV. je napisal nekdo sledeči komentar: "V S. Paulu je bilo ustanovljeno na binkoštno nedeljo 1. slov. izobraževalno društvo. Ustanovljeno je bilo na brezpolitični podlagi. Toda od prireditve dalje je opažati med članstvom veliko nezadovoljnost. Ob priliki te prireditve temu "brezpolitičnemu" društvu ni bilo po volji, da je pevski zbor zapel pesem "Slovenec sem", v deklamaciji: "Taki smo mi..." jim ni bila pogodu vrstica: "Slovenski narod nikdar ne pogine." Te narodne pesmi jim veljajo politične, dočim petje Internacionale po njih mnenju ni politično". V dopisu v "Kanadskem glasu" (Winnipeg) 16. maja 1926 piše anonimni dopisnik, da so nekateri člani na prireditvi v São Paulu hoteli strgati izobešene slovenske zastave. V listu "Jugosloven u Braziliji" (São Paulo) z dne 3. avgusta 1929 komentira neki "Illir" delovanje odbora Ornusa. Med drugim ugotavlja: "Narodne pesmi so vam politične, za petje narodnih pesmi je bilo treba dovoljenja, toda "Internacionala" je bila predložena pevovodji brez vsakih predhodnih odobrenj in sej... Po teh vaših delih smo vas spoznali in zbežali od vašega društva... Naša zastava je prepovedana v zasužnjeni domovini, na svobodnih brazilskih tleh lahko plapolala, a lastni sinovi je ne puste izobesiti..."

Ima pa pri vsem tem društvo ORNUS zaslugo, da je pod vodstvom ge. Pepce Kadunc ustanovilo in vzdrževalo šolski tečaj za slovensko mladino. Društvo je izvedlo to narodno delo brez sleherne podpore iz domovine ter je tečaj vzdrževalo z lastnimi sredstvi in v svojih društvenih prostorih.

Slovenski šolski tečaj je društvo vzdrževalo skozi tri leta, obiskovalo ga je pa okoli 25-30 otrok. Skoro vse vzgojno delo je slonelo na požrtvovalni gospe Pepci Kadunčevi. Slovenske otroke je učila slovenskega branja, pisanja, petja, slovensko zgodovino in zemljepis. Otroci so prihajali v tečaj vsako nedeljo in to tudi iz najbolj oddaljenih predmestij São Paula. Za zaključek triletnega tečaja so otroci napravili dne 20. januarja 1939 v ulici Quintino Bocaiuva slavnostno prireditev. Spored je obsegal deklamacije, dvospeve, govore, simbolične vaje s petjem, dvogovore, za zaključek pa še enodejanke "Darežljivi otroci".

S slovenskim šolskim tečajem je društvo ORNUS opravilo veliko narodno delo, ki ga je čutiti še danes, kajti tista mladina, ki ga je obiskovala in je danes že poročena, govori še vedno lepo slovensko.

Tako so naši preprosti rojaki s Primorja poleg borbe za vsakdanji kruh poskrbeli tudi za narodno vzgojo svoje mladine.

Pevski zbor Primorje

Verjetno je bila prav svetovnonazorska nestrpnost v Ornusu kriva, da je mnogo primorskih rojakov začelo pripravljati teren za novo slov. društvo. Res so dne 7. aprila 1929 ustanovili novo društvo "Pevski zbor Primorje". Dne 30. VII. 1929 so imeli že prvi javni nastop v dvorani hrvaškega društva "Sloga".

Slovensko izobraževalno društva Primorje

Dne 18. avgusta 1929 se je ta pevski zbor razširil v društvo z imenom "Slovensko izobraževalno društvo Primorje". Za predsednika je bil izvoljen Franc Paternost, v odboru pa so bili Andrej Copič, Franc Cotič, Josip Ši-

Pok. Franc Paternost, najvplivnejša slovenska osebnost v São Paulu

nigoj, Franc Černigoj, Jožica Ferjančič, ing. Anton Kadunc in Ivo Butkovič. Imeli pa so koj težave z imenom. Večina je sklenila, naj se društvo imenuje slovensko izobraževalno društvo in ne jugoslovansko kakor je zahteval D. Tvrđoreka (Hrvat). Vendar je društvo premagalo vse začetne težave in se je zlasti po zaslugi agilnega tajnika Franca Cotiča naglo razvijalo in pridobivalo na članstvu. Dne 8. decembra 1929 se v veliki dvorani na Rua

Santa Ephigenia št. 9 napravili velik slovenski koncert. Nanj so povabili vsa slovenska društva. Izvajali so pesmi v Aljaževi, Sattnerjevi in Medvedovi priredbi, poleg tega pa še zapeli po eno hrvaško, češko in rusko narodno pesem. Udeležba na koncertu je bila velika ter je bila velika dvorana nabito polna navdušenega občinstva.

Na prvem občnem zboru 26. jan. 1930 je bil izvoljen za predsednika Angel Černigoj, z naslednjimi odborniki: Alojz Kraves, Jožica Ferjančič, Jernej Obit, Mirko Jerkič, Franjo Cotič, Amalija Kolar, Josip Jerkič, Ciril Berlot, Franc Copic, Ormin Spitzer in Ivo Butković.

Franc Cotič, eden najagilnejših organizatorjev slovenskega prosvetnega dela v Braziliji, s svojim najmlajšim sinčkom

Za pustni torek so pripravili zabavo, v aprilu zabavni večer, nato se je društvo preselilo in najelo skupno s češkim društvom Slavija velike in ugodne prostore na Rua Santo Antonio No 70. Za to priliko je bila slavnostna prireditev, na kateri sta nastopala izmenoma slovenski in češki pevski zbor. Tudi vse nadaljne dobe so vedno člani slovenskega društva delovali v pravi slovanski slogi s Čehi. V istih prostorih so za obletnico ustanovitve imeli zopet prireditev z nastopom pevcev. Peli so pesmi Hajdriha (Jadransko morje), Foersterja (Zemljica krasna), Adamičev Večer in nekaj narodnih. Na sporedu so bile tudi deklamacije in kratke veseloligre.

Ob obletnici usmrtitve Vladimírja Gortana (17.XI.1929) so člani društva pripravili spominsko komemoracijo in potem skupno s Čehi podpisali protest proti italijanskemu divjanju v Slovenskem Primorju. Poslali so ga vsem brazilskim dnevnikom. Glavni listi v São Paulu so resolucije objavili. Nekateri celo

s primernim komentarjem v prid zatiranemu slovenskemu ljudstvu.

Jugoslovensko Podporno Udruženje

Društvo je bilo ustanovljeno dne 23. septembra 1931. Za leto 1932 je izdalo "Almanah Jugoslovenskog Podpornog udruženja za godinu 1932." Predsednik društva je bil g. Franc Paternost, I. podp. Steve Kovač, II. podp. Bogdan Stojkov, tajnik Milan Wellner, blagajnik Jakob Schurr, gospodar Osorio Glažar. V tem odboru sta bila le 2 Slovence: g. Paternost in g. Glažar.

V publikaciji so bila na 18 straneh objavljena pravila in namen društva. Ta naj bi bil "organizirati vse jugoslovanske izseljence na ozemlju Brazilije, jih narodno in moralno podpirati v vseh mogočih slučajih. Urediti bolniško podporno blagajno, zavarovanje proti nesrečam in smrti. Pripravljati kulturno zблиžanje med jugoslovanskim in braziljskim narodom, gojiti dramo, petje, glasbo in šport. Istočasno zbirati fonde za zgradbo doma, šole, bolnice, v kateri bi bila tudi nekaka Delavska zbornica, za iskanje in oddajanje služb". Naloge društva so bile naravnost ogromne, nameni lepi, vendar je njegovemu predsedniku in idealnemu ustanovitelju to društvo, žal, prineslo le ogromno razočaranj, potov in stroškov. Po prvem seznamu članov ob ustanovitvi, ki je natisnjen v koledarju, ugotovimo, da je bilo med 211 člani, le 52 Slovencev. Torej četrtnina. Ostali so bili Hrvati, banatski Madžari, nekaj banatskih židov in Nemcev in še nekaj Srbov ter Dalmatincev. Večina Slovencev v tem društvu ni sodelovala, bodisi, da so bili člani društva ORNUS ali Slovenskega izobraževalnega društva PRIMORJE.

Omenjeni Almanah je bil delno napisan v hrvaščini, delno v slovenščini. V slovenskem jeziku je napisal Ivo Butković članek o "Naši koloniji v Braziliji". Splošen, površen opis naseljevanja "prvih Jugoslovancev", brez stvarnih podatkov in opisov. Zamolčal je tudi že nekaj let poprej ustanovljena slovenska društva. Ugotavlja le, "da je bilo ustanovljeno vse polno malih društev, kjer je vsak zastopal svojo separatistično narodnost".

Rado Paternost, tedanji dijak višje gimnazije, je napisal splošen politični in geografski pregled Brazilije, nadalje kratek oris brazilске flore in favne.

Članice in člani Slov. izobraževalnega društva Primorje po izrednem občnem zboru

V publikaciji je objavljen v hrvaščini članek z napisem: "Vseljevanje iz Jugoslavije v Brazilijo v l. 1908-1929". Avtor v njej poleg družin našteva še moške in ženske, te deli v poročene in neporočene, katoličane in nekatoličane, kmete in "druga zvanja". Kljub vsemu pa po njegovih podatkih ni mogoče ugotoviti, koliko Jugoslovancev je prišlo v Brazilijo.

Med člani JPU v São Paulo najdemo naslednja imena Slovencev: Paternost, Glažar, Kudunc, Butkovič, Svetlič, Balog, Kolar, Krelj, Vidic, Loboda, Vuga, Papež, Gorjanc, Rokar, Grčar, Krašovec, Lovrač. Pripomniti je treba, da so bile tri družine Paternostove, prav tako jih je bilo veliko z imenom Kolar.

Koledar prinaša nadalje ostale članke v hrvaščini in sicer: "O 200 letnici sajenja kave v Braziliji", "Iz belgrajskega življenja", "Tri braziljske basni" in "Tri zanimive kriminalne slučaje". Prinaša tudi nekaj slabo narejenih slik o São Paulu. Koledar je uredil Milan Wellner. Izdali so ga na 82 straneh v 5.000 izvodih. Cena izvodu je bila 7 din. Poslali so ga na vsa jugoslovanska poslaništva v 5 izvodih in v Jugoslavijo na administrativne in šolske oblasti. V dopisu z dne 8. januarja 1932 so poročali tedanjemu Izselskemu referentu banske uprave v Ljubljani, da so poslali na

njihov naslov pet izvodov in na Rafaelovo družbo 500 izvodov, vendar niti Rafaelova družba niti Banska uprava nista prevzeli poslanih pošiljk.

Zadnji predsednik tega društva je bil Ercegovič. Jugoslovansko podporno združenje je stopilo v likvidacijo 7. avgusta 1935. V likvidacijskem odboru so bili Franc Paternost, Ivo Butkovič in Bogdan Stojkov. Kot vzroke za likvidacijo nekaterih navajajo korupcije odbornikov Neslovencev, ki so društvo oškodovali za predvojnih 40.000 din. Likvidacijski odbor je to sporočil odseku za zaščito izseljencev v ministrstvu za socialno politiko in ljudsko zdravje v Beogradu dne 30. decembra 1936. Razpad društva so pospeševale tudi notranje razprtije med člani, v katere so se vmešavali tudi jugoslovanski konzularni predstavniki.

Društvo J.P.U. je med svojim poslovanjem izdalo tudi 100.000 znamk v vrednosti 50 par ali 100 reisov. Imele so velikost poštnik znamk, obliko pa trioglato ter napis "Za našo šolo u Brasilu". (Glej brošuro "Dolg resnici in pravi". Izdal in tiskal Paternost).

V času obstojanja je JPU izvrševalo popolno izseljeniško službo in dopisništvo, posredovalo nakazila denarja sorodnikom v domovino in obratno v času krize je marsikdo

sprejel podporo od bolje situiranih sorodnikov v domovini. Nimamo na razpolago poročil, če je društvo tudi prosvetno delovalo.

Kljub slabim in žalostnim izkušnjam, ki jih je imel idealni Paternost s prvim Jugoslovanskim podpornim združenjem, je mislil na ustanovitev drugega takega združenja. V društvo je mislil pritegniti samo dobre in poštene ljudi, vse tiste, ki so povzročili propad prvega podpornega društva, pa odstraniti. Svojo namero je Paternost sporočil tudi pok. p. Zakrajšku, ki mu v pismu z dne 29. januarja 1937 kot predsednik Družbe sv. Rafaela sporoča, da je sprejel sporočilo o organiziranju II. JPU. Vendar pripominja da, "po mojih bogatih izkušnjah dolgoletnega izseljenskega življenja bi mislil, da bi bilo bolj prav, če bi Slovenci v S. Paulu ustanovili svoje društvo, četudi ne vem kako majhno, Hrvatje svoje in Srbi svoje. Skušnja iz vseh držav našega izseljenstva nas uči, tako tudi prežalostna izkušnja iz Vašega mesta"... Na koncu pisma še dodaja: "Vendar, ako mislite, da je tako bolje, dobro. Mora biti tako. Spoznali boste pa morebiti zopet, da pravega bratskega sodelovanja ne bo".

II. JPU se je res ustanovilo. Fr. Paternost je bil predsednik tudi pri tem društvu, ki pa ni dolgo živelo. Po sestavljenem zapisniku dne 8. junija 1938 je bil objavljen razpust tega društva in sicer: 1. zaradi premalega števila članov, 2. zaradi novih braziljskih predpisov glede emigrantskih društev, 3. zaradi dolga, ki ga društvo dolguje Paternostu v višini 1.000.000 mil reisov, vsota, ki jo je Paternost plačal za najemnino prostorov na Rua Direita 36, začenši od jan. 1937 do junija 1938. S tem je prenehalo tudi poslednje jugoslovansko društvo.

Marsikdo se bo začudil, da je bil ravno Paternost kot zaveden Slovenec med največjimi pobudniki jugoslovanstva v Braziliji. Odgovor je prav lahek. Bil je predstavnik tiste generacije, ki je zrasla v zadnjem 10 letju zaso-vražene cesarske Avstrije. Jugoslovanstvo je idealni slovenski mladini pomenilo razbitje suženjskih verig, ki so jih Nemci skovali za Slovence. Sodeloval je tudi pri protinemških demonstracijah l. 1908 v Ljubljani, ko sta bila ubita Adamič in Lunder. V svet je odšel z globokim prepričanjem, da je jugoslovanstvo idealna rešitev vprašanja ogroženega, slovenskega naroda.

Veliko dobrega v materialni pomoči je med zadnjo svetovno vojno storil tudi Jugoslovanski rdeči križ, v katerem delujejo tudi Slovenci. Jug. rdeči križ deluje pod okriljem Brazilskega rdečega križa, kakor tudi Rdeči križ drugih narodnosti. Med drugo svetovno vojno je priredil več velikih ljudskih prireditvev, katerih čisti dobiček je šel v sklad Braziljskega rdečega križa, delno so ga pa poslali v domovino kot pomoč brazilskih Slovencev. Predsednica Jugoslovanskega rdečega križa je ga. Pepca Kadunčeva in njej gre v največji meri zasluga za velike uspehe te dobrodelne ustanove.

Jugoslovanski rdeči križ razvija svojo delavnost tudi po vojni ter pošilja domov za potrebne obleke, obutev, zdravila in denar. Škoda, da pomoči Jugoslovanskega rdečega križa niso bili deležni nekateri potrebni novi naseljenci v Braziliji. Ob prihodu v novo deželo bi jim bila slehernna pomoč v veliko oporo ter bi jim bila občutno pomagala olajšati začetne težave. Pa so slovenski novi naseljenci tudi to prestali ter je danes na tiste začetne težave in stiske samo še grenak spomin.

Priznati moram tistim Slovincem, ki so prišli po prvi svetovni vojni iz dežele Lepe Vide — Slovenskega Primorja —, da so, čeprav so bili v večini preprosti delavci in obrtniki, razen nekaterih, vse bolj društveno delavni. Z upravičenim ponosom Vam pokažejo "Naš dom", ki so si ga sami postavili s prostovoljnimi delom in prispevki. Na žalost danes tudi ta Dom sameva in ni v njem več življenja. Tisti, ki so zgradili Dom, se starajo, se umikajo in ostajajo v svojih domovih, mladi rod, njihovi sinovi in hčere, pa so že braziljske mentalitete in živijo v braziljskem okolju. Nekateri že tudi poročeni z domačini, tako, da samo enkrat ali dvakrat na leto napravijo prireditvev in to združeno s plesno zabavo: za karneval in za Silvestrov večer. Novi, ki so prišli, to so tisti, ki so si "izbrali svobodo" in "katerih rama se vkloniti noče" namreč komunistični diktaturi, niso bili sprejeti od mnogih z razumevanjem. Vendar velika večina ostalih Slovencev je bila do novih zmerno rezervirana, toda ne sovražna. Po 10 letih se je položaj bistveno zboljšal. Vsi, ki niso nahujskani in vdani politično ideološkim strastem, so spoznali, da so novi pošteni, dostojni, delavni ljudje, katerih edini greh je, da ne marajo komunistič-

ne, kakor tudi nobene druge diktature. Med njimi jih je dokaj, ki so stradali med vojno po italijanskih taboriščih. Človek le obžaluje, da se je toliko slov. fantov, ki so prišli v zadnjih 11 letih v Brazilijo poročilo s tujkami, ko je toliko slov. deklet staronaseljencev, rojenih v Braziliji. Zlasti je to število veliko, ker so tukaj rojeni fantje staronaseljencev poročeni skoro vsi z Braziljkami raznih ras. Imamo samo en slučaj, da sta poročena Slovenec in slovenska Braziljka, vendar oba živita v najlepši harmoniji.

Med "novimi" Slovenci v Braziliji

Čeprav so bili naši najstarejši Slovenci, ki so prišli prvi v Brazilijo, preprosti ljudje z dežele, kmetje in obrtniki, rojaki s Slovenskega Primorja po prvi svetovni vojni, pa zidarji in gradbeniki, imajo Slovenci, ki jih je Brazilija sprejela po II. svetovni vojni, najrazličnejše poklice. Zastopane so tudi vse slovenske pokrajine. Največ jih je pa le iz Ljubljane. Med novimi slovenskimi naseljenci je 6 inženirjev, ki imajo vsi lepe položaje pri svetovnih firmah (Philips, Siemens). Ing. Marko Lajovic iz Ljubljane vodi n. pr. kot ravnatelj lesno tovarno ELNABRA S. A. Izdeluje transistorije in specialna dela za televizijske aparate. Med svobodnimi poklici moramo omeniti zdravnika dr. M. Polaka. Je znan in zelo upoštevan zdravnik. Univ. prof. Alojzij E. Fonča je asistent za grščino in latinščino na katoliški univerzi ter poučuje tudi na dveh najboljših kolegijih.

Večina drugih se uspešno udejstvuje v trgovini in industriji. Mnogi kot lastniki podjetij. Tako ima Vilko Forstnerič v Curitibi tovarno za izdelovanje mlinskih strojev (PORPLA S. A.). Obenem je ravnatelj najmodernejšega valjčnega mlina. Bratje Pregelj imajo veliko izdelovalnico moškega perila. Veliko tovarno-pletilnico imenovano TRICO INFANTIL S. A. ima Rado Paternost. Prav tako ima pletilnico volnenih izdelkov Jože Mestnik. Ljubljčančani (Vinko in Stanko Mirt ter Adolf Jančar) imajo obrat za izdelovanje finih usnjenih izdelkov. Janez Hlebanja ima mehanično delavnico za fino mehaniko. Po naročilu izdeluje tudi specialne stroje.

Nekateri Slovenci se udejstvujejo tudi s fazendami kave. Najbolj podjeten v tem pogledu je Milko Pirih. Med domačini je izredno priljubljen. Udejstvuje se tudi v brazilskem političnem življenju. Ing. Janez Ložar ima ve-

liko zemlje v državi Minas Gerais, kjer kljub veliki oddaljenosti (600 km) uspešno vodi svojo fazendo.

Verjetno so še drugi Slovenci, ki se prav tako uspešno uveljavljajo s svojim delom in sposobnostjo.

Omeniti moram tudi gđc. Dulce Salles Cunha, ki je po materini strani, po ge. Mariji Paternost, tudi slovenske krvi. Njena pokojna mati, sestra Franca Paternosta, je bila poročena s polkovnikom Felicijanom Salles Cunha. Gđc. Dulce je v braziljski, zlasti v višji paulistanski družbi, zelo znana. Je odlična profesorica in poučuje v najboljših paulistanskih kolegijih. Znana pa je tudi kot pisateljica, ki je doslej izdala že tri knjige. Med temi je zlasti pomemben njen Pregled sodobne braziljske književnosti. V glasbenem svetu je znana tudi kot koncertna pevka liričnih pesmi. Sedaj redno sodeluje tudi pri paulistanki televizijski postaji, vendar ne s koncertnim programom, pač pa s svojim samostojnim programom s področja pedagogike in literature. Udejstvuje se pa tudi v javnem življenju ter je bila pri zadnjih občinskih volitvah v São Paulu za veliko večino izvoljena za "vereador-ja", t. j. za občinsko svetovalko. Zanj so glasovali vsi stari in novi Slovenci. Na paulistanski občini ima velik ugled zaradi svoje splošne izobrazbenosti (govori 8 jezikov) in razgledanosti v vseh vprašanjih.

Škoda je samo, da so novi slovenski naseljenci v Braziliji z višjo in akademsko naobrazbo tako zelo raztreseni po deželi. Slovenska skupnost v strnjениh naseljih bi imela od njih, če bi bili med njimi, od tega večjo korist. So pa z ostalimi rojaki, tako v Braziliji, kakor po svetu, vsi povezani z listi, ki jih imajo naročene. Nekateri med njimi imajo naročene sploh vse liste in revije, ki jih izdajajo svobodni Slovenci v svetu.

★

Končujem z ugotovitvijo: Poročilo o naseljevanju Slovencev v Braziliji, o njihovih težavah v vsakdanjem življenju, naporih za gospodarsko osamosvojitve ter kulturnem udejstvovanju, gotovo ni popolno. Zato sem že v uvodni besedi zapisal, da "se mi je posrečilo zbrati le nekaj iz zanimive zgodovine naseljevanja Slovencev v tej deželi". Pa že ti nepopolni podatki pričajo, da so se slovenski ljudje s svojo poštenostjo in delavnostjo uveljavili tudi v Braziliji in da v njej slovenskemu narodu niso bili v sramoto.

Planetni vek se začanja

Zgodovinarji bodo v prihodnjih desetletjih vedno bolj pogosto ugotavljali, da je XX. stoletje nudilo celo vrsto priložnosti, v katerih bi se človeštvo lahko poslovilo od tako imenovanega novega veka. Že nam je nekaj čisto vsakdanjega, če imenujemo današnji čas atomski vek. Saj tudi v resnici je in z vsakim dnevom bolj postaja. Čez nekaj desetletij bomo šele videli vso pomembnost te nove dobe, ki bo v marsičem preobrazila človeško civilizacijo.

Toda kljub temu nikar ne mislimo, da bo v prihodnji zgodovini atomska doba postala mejnik, kakor sta postala mejnika srednji in novi vek. Že danes ni več dvoma, da se bo novi vek končal tako, da mu bo sledil planetni vek.

Stotisočletja je človek živel na zemlji, morda milijon let. V zadnjih pet stoletjih je zemljan raziskal vsaj v glavnem vso zemeljsko oblo in še pred nedavnim se je zdelo, da v kratkem ne bo imel več kaj raziskavati. Danes pa vidimo, da imamo izredno srečo, ko živimo v času, ko človek prvič posega z matere zemlje v nebesni prostor nad njo. Še več! Mnogi bomo še doživeli, ko bo prvič stopila človeška noga na luno.

To danes ni pravljica, ni zanešeno sanjaštvo, to je stvarnost, ki trka na duri. In če je zgodovina označila začetek novega veka z letom, ko je Kolumb prvič stopil na ameriška tla in odkril, iskaje Zahodno Indijo, Novi svet — ameriški kontinent, potem ni dvoma, da bo človeštvo tudi v svoji nadaljnji zgodovini hotelo imeti označen dan, ko se mu bo posrečil korak izven zemlje. Ta dan bo vse večji praznik, kot je bil dan Kolumbovega odkritja, saj bo zasledovalo ta korak takorekoč vse človeštvo. Vsi bomo vedeli, kam gredo prvi pionirji planetnega prostora; vedeli bomo v naprej, kaj hočejo doseči in kje približno bodo stopili na puščavska tla mrzle lune. In ta dan in njegovo leto bodo znanamci vzeli za mejnik v zgodovini človeštva — zanje

se bo tedaj začel planetni vek kot naslednik že zastarelega novega veka.

In kdaj se bo to zgodilo? Ob tem vprašanju so mnenja deljena. Nihče danes ne dvomi več, da se to nekoč ne bo zgodilo, če bo človeštvo dočakalo ta dan živo in zdravo. Optimisti, a hkrati resni znanstveniki, postavljajo ta dan tja v leto 1980, znanstveniki pesimisti pa ga postavljajo na mejo stoletja, torej okrog leta 2000. Kdor se boji, da bi se osmešil, je previden, to so vsi tisti, ki menijo, da bo človek dosegel luno okrog leta 2000. Tisti pa, ki so obsedeni od te veličastne ideje, tisti, ki bi še radi doživeli ta dan in tisti, ki resno zasledujejo razvoj raketne tehnike v zadnjih 20 letih, pa pravijo, da bo človek to že dosegel v naslednjih 20 letih.

Prvi znanstveni zamisleki

Poglejmo malo nazaj, pa bomo videli, da črnogledost ni na mestu. Med tem ko so se pisatelji v fantaziji pečali s človekovim poletom že skoraj dvatisoč let, vse do XX. stoletja ni bilo znanstvenika, ki bi se hotel tega vprašanja lotiti na znanstveni osnovi. Prvo resno in stvarno razpravo o možnosti človekovega poleta z zemlje je napisal Rus Konstantin Edvardovič Ziolkovski leta 1898. Vendar je ta njegova razprava izšla šele l. 1903 v reviji "Naučnoje Obozrenje" (Znanstveni razgled). Že v tej razpravi Ziolkovski predlaga katapultni start rakete. To idejo že lahko smatramo za predhodnico dvostopenjske rakete. "Mi bili prvi" — tu res velja, kar dvakrat: prva resna razprava in prvi satelit. Ziolkovski je napisal kasneje še več podobnih razprav, najvažnejša je iz leta 1914 z naslovom: Raziskava vsemirja z raketami.

Na da bi poznali studij Ziolkovskega so drugi nekaj kasneje začeli prav tako z znanstvene strani osvetljevat možnosti za odlet z zemlje v planetni prostor. Tako je ameriški vseučiliški profesor Robert Huchins God-

dard izdal leta 1919 pri Smithsonian Institution v Washingtonu: *A Method of reaching extreme altitudes* (Metoda za doseg izrednih višin). Kot znanstvenik je zato izbral tako medel naslov, ker se je bal, da ga bodo smatrali za fanta, če se izda, da misli v resnici doseg planetnega prostora z raketami.

Leta 1923 pa je izdal profesor matematike na Sedmograškem Hermann Oberth pri strokovni založbi R. Oldenburg v Münchenu svo-

K. Ziolkowski

H. Oberth

jo knjigo: *Raketa za doseg planetnih prostorov* (Die Rakete za den Planetenräumen). Preden se je založba odločila za tisk, je Oberth že marsikje drugje ponujal svoj rokopis, toda povsod so se založniki zbal, da jih ne bi imeli za resne in znanstvene, pa so založbo odklonili. Založba Oldenburg se je končno odločila, a se zavarovala tako, da je moral Oberth sam plačati vse tiskarske stroške, če je hotel, da knjiga izide! V tej obsežni knjigi je Oberth računsko preiskal možnosti raketnih poletov in dokazal, da polet rakete v medplanetni prostor ni nekaj nemožnega, če se doseže primeren tehnični razvoj raket. Seveda ja bilo vse njegovo delo le na papirju, primernih raket sploh nihče še ni poznal.

Oberthova teoretična knjiga je v Srednji Evropi zbudila velikansko pozornost, razkačila mnogo znanstvenikov, a pridobila tudi mnogo zagovornikov. Bila je hitro razprodana in l. 1925 je že izšla druga in razširjena izdaja, ki je bila prav tako hitro razprodana. To izdajo je imela že l. 1925 tudi tedanja Knjižnica Delavske zbornice v Ljubljani med svojimi knjigami. Po Evropi je knjiga sprožila cel val literature, največ beletrističnega značaja, a dokaj tudi poljudno znanstvene vsebine. Zanimanje za probleme raketnega poleta je naraščalo in pod psevdonimom Hermann

Noordung je napisal v nemščini knjigo — obravnavala je največ probleme vsemirske postaje — tudi stotnik bivše avstrijske vojske, ki se je pisal Potočnik. Njegova knjiga je izšla l. 1928. pod naslovom: *Das Problem der Befahrung des Weltraumes* (Problem vožnje po vsemirju).

Če pogledamo še enkrat nazaj, tedaj vidimo, da so nekako pred trideset leti bili komaj izračunani na papirju predpogoji za polet v vsemirje z raketami, ki so bile zgrajene le v fantaziji piscev. Danes že krožijo sateliti okrog zemlje in sonca. Zakaj naj bi torej naslednjih dvajset let ne privedlo človeka na luno? Prva polovica poti je bila brez dvoma težavnejša kot bo druga, ko za doseg tega cilja tekmujeta med seboj največji sili na svetu.

Prvi praktični poskusi

Dasi so raketo z navadnim smodnikom poznali že Kitajci v 13. stoletju, se ta v teku stoletij ni posebno razvila, čeprav ni manjkalo poskusov, uporabljati rakete zlasti v vojaške namene. Najbolj značilen je morda primer angleškega polkovnika Williama Congreve-ja. Ta je za svojega bivanja v Indiji spoznal prve za vojsko uporabne rakete in jih je nato uvedel kot orožje v angleško vojsko. Tako se je zgodilo, da je angleška vojska leta 1805 in 1806 obstreljevala Boulogne z enostavnimi raketami. Pomembne izboljšave v topništvu so nato spodrinile rakete iz vojske in nihče se ni več zares zanimal zanje.

Šele po prvi svetovni vojni opazimo prvo praktično poskušanje in že omenjeni Američan Goddard je bil prvi, ki je zapustil navadne rakete z smodnikom in se lotil graditve raket s tekočimi gorivi. Leta 1926 je prvič uspel v toliko, da je njegova raketa, napolnjena s tekočim gorivom, srečno odletela celih 60 metrov daleč. V naslednjih letih je popravljal in izpopolnjeval svoje rakete: l. 1930 je pognal 3 metre dolgo raketo 600 visoko, l. 1935 pa je z raketo že dosegel višino 2200 m, pri čemer je ta raketa dosegla največjo hitrost 1100 km na uro.

V Evropi je raslo zanimanje tako v Nemčiji kakor tudi Franciji, Angliji in Sovjetski Zvezi. Dobesedno ognjeni raketni krst pa je doživel Hermann Oberth; nemški film ga je privedel do tega, da je sam začel graditi prvo raketo. L. 1928 je namreč znani režiser nemške-

ga filmskega podjetja UFA Fritz Lang, ki se je zlasti proslavil s filmom "Nibelungi", hotel izdelati film po romanu svoje žene Thee von Harbou. Roman in tudi film sta imela naslov: "Žena v luni". Jasno je seveda, da je bil polet na luno mišljen z raketo. Edini strokovnjak zanje pa je bil tedaj Oberth. Zato so ga pozvali kot tehničnega svetovalca, naj sodeluje s svojimi strokovnimi nasveti, da bo v filmu vse prav, kar se raket tiče.

Med tem ko se je Oberth boril in izbija filmskim tehnikom najbolj nemogoče zamisliti o luni — vseh jim ni mogel — je pa svetoval, kako naj bo izdelana maketa rakete in vse drugo, da bo resno. V tem so ga ubogali in končno se je nekdo spomnil: "Ker je že Oberth tak strokovnjak za rakete, naj vendar zgradi resnično raketo, ki jo bomo spustili kakih 60 kilometrov visoko nekaj dni pred premiero. To bo vendarle čudovita reklama za film!" Predlog je užgal in vprašali so Obertha, če bi se upal zgraditi raketo. Dejal je, da bo imel premalo časa, da bi vse preizkusil, a kljub temu je bilo odločeno, naj poskusi.

Dali so 10.000 Mark za stroške in Oberth se je lotil raketne prakse. Hotel je po svojih papirnatih načrtih zgraditi kar veliko raketo na pogon s tekočimi gorivi. Ko je prav te preizkušal, je nekoč v svojem laboratoriju zlit bencin v tekoči kisik v kozarcu. Nastala je huda eksplozija in Obertha so zapeljali v bolnišnico. Zdravnik ga je pregledal in dejal: "Morda mu bom mogel rešiti eno oko." Po nekaj tednih je Oberth prišel zdrav in z rešenimi očmi nazaj.

Sedaj je najprej odpustil svojega asistenta, ki ni bil sposoben in je na srečo našel inženirja Rudolfa Nebel-a, ki mu je pomagal organizirati in sistematično delati. Nebel mu je pridobil tudi prostovoljne sodelavce med dijaki in eden od teh je bil Wernher von Braun.

Seveda ni bilo več dovolj časa, da bi dokončal raketo pred premiero filma.

Film je imel velikanski uspeh in nikomur se ni več zdelo potrebno, da bi Oberth naprej gradil raketo, ki bi požrla še ogromne denarje. Nedokončano raketo so podarili berlinskemu društvu za vesmirske polete in zadeva je bila opravljena. Pri vsem tem delu se je Oberthu posrečilo, da je zgradil komoro za zgorevanje in izpušno šobo tako dobro, da so potem drugi za njim njegovo rešitev radi posnemali.

Nekako v istem času so začeli v Nemčiji preizkuševati pogon avtomobila na rakete. Za-

misel sama ni bila posrečena in umestna. Pri takem poskusu se je smrtno ponesrečil l. 1930 Max Valier, ki je že leta 1924 napisal knjigo o vesmirskih poletih.

Berlinsko društvo za vesmirske polete je zbralo lepo število navdušencev za raketne polete in po Oberthovem odhodu je inž. Nebel postal osrednja osebnost vsega delovanja. Zapadel je raketam. Nekaj let so poskušali rakete s tekočimi gorivi, a ni bilo pravega uspeha; končno je zgradil mlad študent Klaus Riedel poleti l. 1931 prvo raketo, ki je odletela — 20 metrov visoko. Kmalu s so dosegli višine 1000 m in več. Ker je Američan Goddard delal svoje poskuse dokaj tajno in jih ni objavljal, so mislili, da so prvi uspeli. Do leta 1933 je društvo z nabirkami moglo še nekako shajati, potem pa je opešalo in glavni sodelavci so se razšli.

Oberth je med tem poučeval na Sedmograškem in romunski kralj ga je pozval nekoč v avdienco in mu ponudil, da mu uredi poseben institut, če hoče graditi rakete. Oberth je laskavo ponudbo odklonil, prav tako, kakor je tudi dvakrat zvrnil odposlanca Kremlija, ko je bil povabljen, naj pride v Sovjetijo. Tam so mu nudili 3000 rubljev mesečne plače, lepo stanovanje in najboljšo oskrbo in visoko nagrado, če se loti graditve raket na sovjetskem ozemlju.

Nemška vojska se zanima

Tudi nemška vojska je tajno podpirala raketne poskuse berlinskega društva. Po versajški mirovni pogodbi Nemčija ni smela izdelovati težega orožja in zato so vojaški strokovnjaki iskali nova orožja, ki v pogodbi niso bila naštetja. In rakete bi to morda mogle postati. Zato je bilo že l. 1929 sklenjeno, da bodo pazno zasledovali razvoj raket. Ta naloga je bila poverjena polkovniku dr. Walterju Dornbergerju, ki je tajno podpiral raketne navdušence društva in zasledoval njihovo delo. Ker do l. 1932 ni bilo videti posebnih uspehov, manjkalo je sistematično raziskavanje in organizacija, so vojaški krogi sklenili, da bodo sami vzeli v roko razvoj raket. Bilo je to še pred nastopom Hitlerja v Nemčiji, jeseni leta 1932, ko je na raketnem preizkuševališču društva nagovoril Dornberger tedanjega dijakka tehnične visoke šole Wernberja von Brauna: "Kaj hočete biti vse življenje ubog, v stiskah in lakoti živeč izumitelj raket? Pridi-

te raje k nam, mi bomo vprašanje graditve velikih raket zagrabili s tehnične in sistematične strani. Pustite inženirski študij in se posvetite fiziki. Mi bomo poskrbeli, da boste lahko delali svoj doktorat o snovi, ki vas zanima — o raketah.”

W. von Braun

Tako je vstopil oktobra 1932 von Braun, tedaj star 20 let, v vojaški urad za orožja kot referent za rakete s tekočimi gorivi. Začelo se je resno, znanstveno delo, kjer vprašanje sredstev ni igralo vloge. Sicer počasi, a dosledno so se kazali tudi uspehi — ostali so seveda zaviti v plašč vojaške tajnosti. Leta 1935 je skupina znanstvenikov in tehnikov, zaposlenih z graditvijo in preizkušanjem raket za vojsko narasla že na 60 oseb. L. 1937 se je vojaško raketno preizkuševališče preselilo na otok Usedom, v Vzhodnem morju. Tam so nastanele v teku let velikanske in tajne naprave za preizkušanje raket — slovit Peenemünde. Tam je postal Wernher von Braun tehnični ravnatelj podjetja, ki je čez nekaj let že zaposlovalo 7000 ljudi.

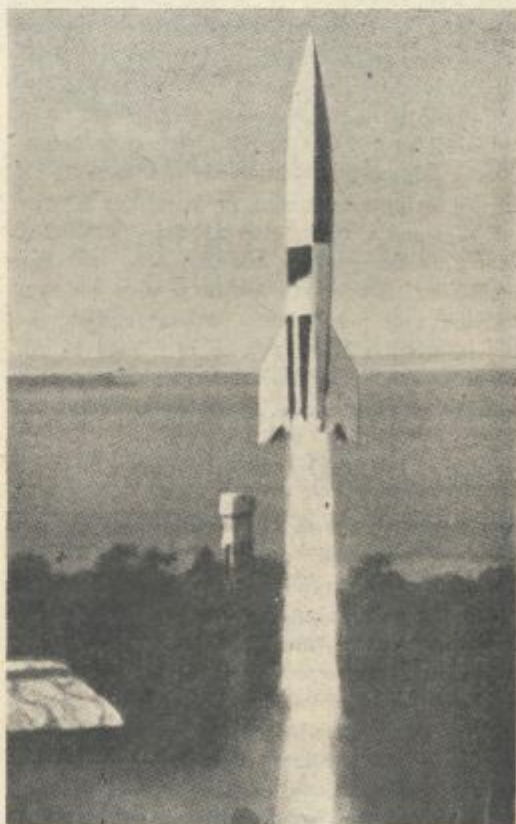
Cela vrsta znanstvenikov in strokovnjakov je delala poskuse in študirala v podrobnosti najrazličnejše probleme in rakete. Že l. 1936 je bil izdelan v osnovi načrt za A 4 (Zaradi tajnosti so imenovali raketo le agregat), kasnejšo vojno raketo V-2. Toda polnih šest let mine, preden je raketa sposobna za odlet. Vojna, ki jo je nemški nacizem začel l. 1939, je bila vzrok, da so v Peenemünde še bolj hiteli, toda treba je bilo izločiti vse napake in ponesrečene konstrukcije v raketi. Napake pa so se pojavljale druga za drugo. Koliko sprememb je bilo potrebno, najbolj dokazuje dejstvo, da je število vseh načrtov, začetnih in naknadno spremenjenih za raketo A 4 in njene sestavne dele doseglo 65.000.

Jasno je, da idej in zamisli za vse te spremembe in nove izvedbe ni mogel dati sam Wernher von Braun. Cela vrsta znanstvenikov in strokovnjakov mu je stala ob strani in premnogi od njih so s svojimi domislicami in rešitvami pripomogli k temu, da je raketa končno pravilno delovala. Zato je popolnoma napak, če še dandanes pišejo razni časo-

pisi o Braunu kot izumitelju in stvaritelju V-2. Bil je le ena prvih glav, bil tehnični ravnatelj in vodja — lahko bi rekli — trusta učenskov in strokovnjakov, ki so s skupnimi napori zgradili raketo.

90 kilometrov višine

3. oktobra 1942 je po dveh neuspešnih predhodnih poskusih odletela v Peenemünde prva raketa A-4 v višino 90 kilometrov. Tehtala je 12,5 ton in bila dolga 14 metrov, v premeru je merila 1,60 m. Napolnjena je bila s 3600 kg alkohola in 5000 kg tekočega kisika. Vsako sekundo je zgorelo v njeni zgorevalni komori po 125 litrov goriva, tako da je v 65 sekundah pogorela že vsa zaloga. Raketa, o kateri sta že pisala Ziolkovski († 1935) in Goddard († 1945), je postala stvarnost. Oberth pa je bil navzoč pri tem prvem poletu in videl, ka-

V-2 ob odstrelu v Peenemuendeju 14 m visoka raketa se je pravkar dvignila v zrak. Obala v ozadju je otok Rojan

ko se počasi uresničuje njegov znanstveni sen. Na večer tega dne je vojaški poveljnik Peenemünda, general dr. W. Dornberger zbral najvažnejše sodelavce in jim dejal: "Z našo raketo smo posegli v vseмирski prostor. Današnji 3. oktober 1942 je prvi dan nove dobe prometne tehnike, je prvi dan veka vsemirskih poletov".

Še dve leti sta bili potrebni, da se je izvedla serijska tovarniška izdelava A 4 ali V-2. Na Thürinškem so Nemci zgradili ogromno podzemsko tovarno, kjer so izdelovali in montirali te rakete. Šele 8. septembra 1944 je odletela prva V-2 proti Angliji. Do konca vojske so izstrelili Nemci okrog 4300 V-2 proti Angliji. Dosegale so povprečno višino 80 kilometrov in daljavo 300 km. Največja dosežena hitrost pa je znašala 1800 metrov na sekundo.

Čeprav je bila V-2 prva veleraketa druge svetovne vojne, ne smemo misliti, da manjših raket obe vojskujoči se strani nista uporabljali. Bile so v uporabi protitankovske rakete ter še cela vrsta drugih manjših raket. Tudi raketno letalo je bilo v načrtu v Nemčiji. Prof. E. Sänger je na posebnem preizkuševališču že preiskusil zgorevalno komoro, ki naj bi dajala 100 ton odgona — V-2 je imela odgona le 25 ton. To se pravi: plamen, ki je bruhal iz šobe V-2 bi mogel v zraku obdržati težo 25.000 kg, plamen iz Sängerjeve raketne šobe pa kar 100.000 kg. S tako silo pa bi se dalo pognati v višine tudi pravo letalo. Pomanjkanje bencina je prisililo Nemce, da so že l. 1944 ukinili Sängerjeve poskuse. Pač pa so uporabljali rakete kot pripomoček za start lovskih letal.

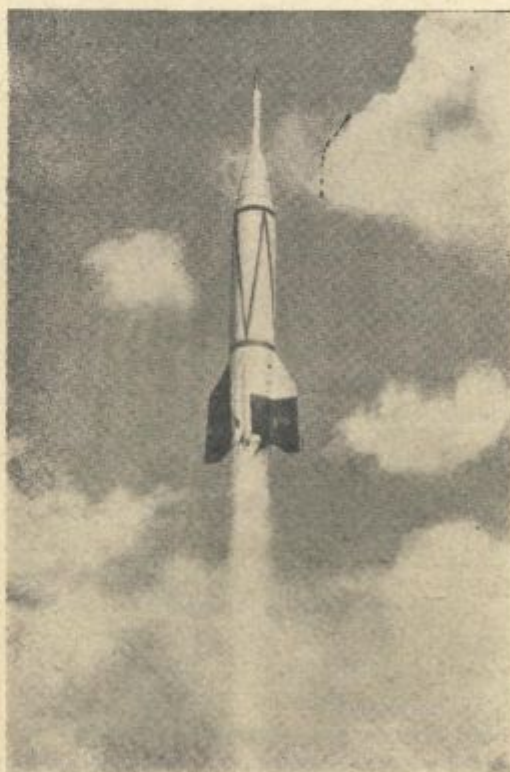
Po drugi svetovni vojni

Ob koncu vojske so se vse velesile dobro zavedale pomembnosti raket za vojsko. Američani so zaplenili v Nemčiji okrog 100 izdelanih in deloma nedokončanih V-2 in jih prepeljali v Združene države. Ameriška vojska je na Thürinškem zasedla nepoškodovano podzemsko tovarno V-2, a jo nedotaknjeno izročila Sovjetom, ko so ti naknadno zasedli to ozemlje. Večino strokovnjakov iz Peenemünda so prevzeli Američani, tovarniške strokovnjake pa Sovjeti. Za Sovjete se je začela dirka, Američani pa so mislili, da je zadosti, če imajo glave. Zato so čisto počasi in v vsakem rodu vojske zase delali načrte in poskuse; pri tem je bilo opravljenega ogromno raziskovalnega in znanstve-

nega dela, ki v istem trenutku še ni rodilo nobenih sadov. Raketna tehnika je rasla iz po-vojev, ne da bi na zunaj kdo to opazil.

Sovjeti so podzemsko tovarno raket v Nemčiji popolnoma demontirali in prepeljali stroje v Sovjetijo. Ker so imeli v rokah tudi druge nemške načrte, tako npr. za raketo, ki naj bi zamogla leteti kar 5000 kilometrov daleč, so lahko preizkusili vrednost nemških idej za nadaljnji razvoj raket. Delali so v popolni tajnosti in si postavili za glavni cilj zgraditi čimprej veleraketo, ki bo sposobna leteti z enega kontinenta na drugega. Seveda pri tem niso zanemarili manjših vojnih raket, ki so jih zgradili celo vrsto za najrazličnejše naloge.

Američani so se najprej takorekoč igrali z zaplenjenimi V-2 raketami; v resnici so jih preizkušali in študirali njihove napake in slabe strani. Mislili so, da se jim ne mudi nikamor, prav tako kot so mislili, da jih Sovjeti

Zgodovinski poizkus, ki je bil napravljen 24. februarja 1949, ko je V2 kot prva stopnja ponesla malo raketo Wac Corporal v višino 35 km, odkoder je mala raketa nato sama letela naprej in se pognala do višine 403 km.

prej kot v desetih letih ne morejo dohiteti z atomsko bombo. Zato so šele leta 1949 napravili poseben poskus: na nos V-2 so postavili manjšo vojaško raketo Wac Corporal in izstrelili to dvojno ali dvostopenjsko raketo v višino. Najprej je gorela V-2 in ponesla malo raketo v višino 35 kilometrov. Nato je začela goreti mala raketa Wac Corporal in dodala svojo hitrost že znatni hitrosti, ki jo je dobila od V-2. Tako je odletela do višine 403 kilometre, nakar je padla nazaj na zemljo. Bil je 24. februarja 1949 in lahko rečemo, da je tedaj prvič izdelek človeških rok dosegel višino, ki odgovarja razmeram v vesemirskem prostoru.

Vzporedno s tem so Američani začeli graditi celo vrsto manjših in večjih raziskovalnih raket, ki naj bi služile kot osnove za izdelovanje drugih vojnih raket. Znana je zlasti raketa Viking, ki je v marsičem podobna V-2, vendar je bolj vitka in modernejša od nje. Od leta 1952 naprej so Američani začeli graditi in preizkušati razne vojaške rakete z večjim doometom, tako so nastale rakete Redstone, Atlas, Titan itd. Ko se je bližalo takoimenovano geofizikalno leto 1957/58, so v Ameriki napovedovali, da bodo ob tej priložnosti izstrelili z raketo umeten satelit, ki naj bi krožil okrog zemlje. V ta namen so začeli graditi in preizkuševati čisto posebej zamišljeno raketo, ki so jo imenovali Vanguard. Sredi priprav in preizkusov pa je prišel 5. oktober 1957, ko so Sovjeti sporočili svetu, da kroži okrog zemlje umetni satelit Sputnik, izstreljen z sovjetsko tridelno raketo 4. oktobra.

Sputnik — senzacija za ves svet

Senzacija je bila velikanska. Saj je bila večina resnih znanstvenikov črnogleda, mnogi so še vedno gledali v vseh napovedih o možnostih poleta po vesemirju čisto utopijo, ki jo bodo morda mogli uresničiti šele znanjci. Senzacija je bila tem večja, ker se je posrečila Sovjetom, ki so previdno molčali o svojih načrtih in izvedbah. Med resnimi opazovalci še večja zato, ker je tehtal Sputnik kar 85 kilogramo. Odgovor na vprašanje, zakaj se je Sovjetom posrečilo prehiteti Američane, je težak, ker Sovjeti skoraj nič ne objavljajo o svojih poskusih in raziskavah.

Eno je gotovo: sovjetska raketna tehnika se je razvijala takoj po drugi svetovni vojni z eno samo in prvenstveno nalogo — ustva-

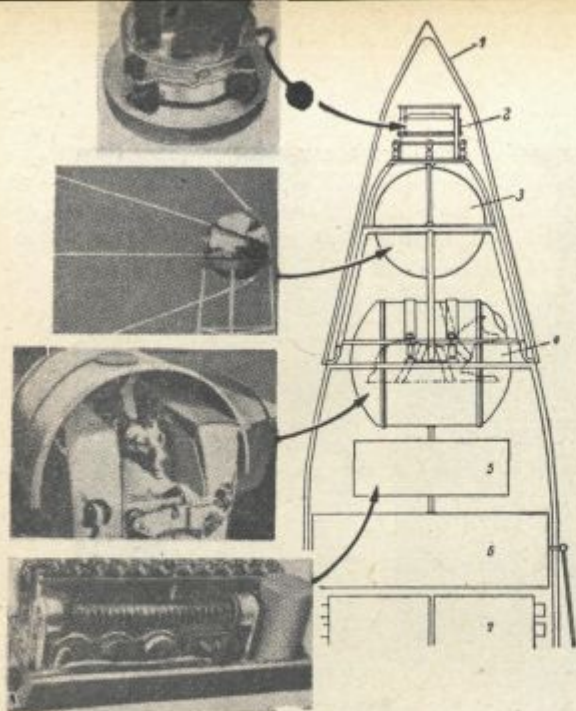
Amerikanska raziskovalna raketa Viking ob pripravah za odstrel

riti čim prej uspešno interkontinentalno raketo, pa naj stane kar hoče. Totalitarni režim mnogo laže kaj takega zahteva in nikomur ne odgovarja za stroške ali zapravljeni denar. V ameriški demokraciji pa se je bilo treba boriti za potrebna sredstva — kredite za raziskave in podobno. Da'je ni dvoma, da so si v Ameriki razne ustanove metale druga drugi polena pod noge. Tako je bila sovjetska interkontinentalna raketa v resnici izdelana in preizkušena pred ameriško in verjetno so z nekoliko predelano tako raketo Sovjeti izstrelili Sputnika.

Zadnji dve leti

Kako hitro rapreduje raketna tehnika in kako se večajo njeni uspehi iz dneva v dan, nam najlepše prikaže razvoj dogodkov v zadnjih dveh letih.

4. oktobra 1957 je bil izstreljen Sputnik I.

Vsebina ruskega Sputnika II: 1) je stožčasti pokrov, ki ga je Sputnik, ko je dosegel krožno pot, odvrigel; 2) škatla z različnimi merilnimi inštrumenti; 3) Posoda z različnimi brezžičnimi oddajniki, odgovarja Sputniku I; 4) Hermetična kabina s psico Lajko; 5) Razni inštrumenti; 6) Radijski oddajniki; 7) Električne baterije

Tehtal je 83,6 kilograma in obkrožal v začetku svojih poletov zemljo v 96 minutah. Njegova pot okrog zemlje je bila nekoliko elipsasta in se je najbolj približala zemlji v višini 212 kilometrov. Najvišja točka nad zemljsko površino je dosegla 930 kilometrov. Imel je obliko krogle v premeru 58 cm in je na svoje poti dosegal najvišjo hitrost okrog 8000 metrov na sekundo. Oddajal je brezžično signale, ki so jih poslušalci označili s "pip-pip".

23. oktobra izstrele Američani, na da bi javnost kaj vedela o tem, štiridelno raketo z balona, ki jo je ponesel 30.000 metrov visoko. V tej višini je začela goreti raketa, predrla balon in ga zažgala, s svojo četrto stopnjo pa je dosegla 6000 kilometrov višine. Poskus je bil napravljen nad otočjem Eniwetok v Pacifiku.

3. novembra 1957 izstrele Sovjeti Sputnika II, ki nosi poleg instrumentov tudi živo psico Lajko, spravljeno v posebni kabini. Tehtal je 506,3 kilograma, pri čemer je v tej teži najbrž tudi všteta zadnja, torej tretja stopnja rakete. V začetku je obkrožal zemljo v 103 minutah in 40 sekundah. Njegova krož-

na pot je bila nekoliko bolj elipsasta in se najbolj približala zemlji v višini 165 kilometrov. Najvišjo višino je dosegel z 1701 kilometrom. Imel je obliko stožca in največjo hitrost okrog 8000 m na sekundo. En teden je oddajal radijske znake in prav toliko časa je živel v njem Lajka.

6. decembra 1957 so poskusili Američani izstreliti umeten satelit, čigar start so že večkrat odložili. Pri odstrelu se je raketa malenkost dvignila, nato pa padla nazaj in eksplodirala.

Tako je šlo leto 1957 v zaton z dvema sovjetskima Sputnikama.

Leto 1958

Explorer I. — 31. januarja so izstrelili Američani prvega satelita pod imenom Explorer I. Tehtal je 13 in pol kilograma in imel obliko dolgega valja. Dolžina 203 cm., premer 15 cm. V začetku je obkrožal zemljo v 114 minutah. Apogej¹⁾ 2531 km, perigej²⁾ 360 km. Pričakujejo, da bo obkrožal zemljo 3-5 let. Ta satelit je ugotovil najbolj važno odkritje v vsem času geofizikalnega leta. Potrdil je Van Allenovo domnevo, da je okrog zemlje pas radioaktivnega žarenja. Brezžični oddajniki tega satelita ne delujejo več. Za ta uspeh je prejel Wernher von Braun, ki je pripravil odstrel satelita najvišje ameriško odlikovanje, ki ga tam more prejeti civilna oseba

Vanguard I. — 17. marca so Američani pognali okrog zemlje drugega satelita, ki je tehtal 1,36 kilograma. Ima obliko krogle s 15 cm v premeru. V začetku je obkrožal zemljo v 134 minutah. Apogej = 4.091 km, perigej = 658 km. Vozil se bo okrog zemlje med 200 in 1000 leti. Z njegovo pomočjo so določili bolj natančno lego nekaterih otokov v Pacifiškem oceanu in obliko zemlje, ki itak ni kroglja, ampak ima — pretirano rečeno — obliko hruške. Njegov radijski oddajnik s pogonom živosrebrne baterije je 5. aprila 1958 nehál delovati, pač pa bo deloval še naprej njegov oddajnik na pogon s sončno energijo.

Explorer III. — Američani so ga pognali na pot okrog zemlje 26. marca. Tehtal je 14 kilo-

1) Apogej je tista točka, na kateri se satelit ob začetku svojega obkroževanja najbolj oddalji od zemlje.

2) Perigej je tista točka, na kateri se satelit ob začetku svojega potovanja okrog zemlje najbolj približa zemlji.

gramov. Bil je to 2 metra dolg valj s premerom 20 cm. V začetku je obkrožal zemljo v 115 minutah; apogej 2.384 km. perigej 194 km. V zračnih plasteh je zgorel 27. junija 1958. Potrdil je pas radioaktivnega žarenja okrog zemlje in zbral važne podatke o mikrometeoritih.

Sputnik III. — 15. maja so izstrelili Sovjeti tretjega satelita. Tehtal je 1327 kg in spočetka obkrožal zemljo v 106 minutah. Ima obliko stožca in je dolg 3 in pol metra. Perigej 225 km, apogej 1880 km. Celotna teža raznih instrumentov in naprav, ki jih nosi s seboj, znaša okrog 970 kg. Svojih brezžičnih poročil ne oddaja več, pač pa še kroži okrog zemlje.

Explorer IV. — Odstreljen 26. julija. Teža 17 kg. Oblika je valjasta, dolg 2 metra in v premeru 15 cm. Obkroževalni čas: 110 minut. Apogej 2200 km, perigej 262 km. Ta satelit je 20. okt. 1959 zgorel, obkrožil je zemljo 965-krat.

Pionir I. — Prvi ameriški satelit, ki je bil pogran proti luni 11. oktobra. Tehtal je 39 kilogramov in imel približno obliko krogle s premerom 57 cm. Dosegel je najvišjo višino 113.000 kilometrov in nato začel padati nazaj proti zemlji. Vsega skupaj je letel 43 ur in 17 minut, nakar je zgorel v ozračju.

Pionir III. — 6. decembra so pognali Američani protj luni drugega satelita. Tehtal je le skoraj 6 kilogramov in imel obliko stožca. Dosegel je le 101.000 kilometrov in padel nazaj proti zemlji. Po 38 urah in 6 minutah je zgorel v ozračju. Njegovi izsledki so pokazali, da ima zemlja v večjih višinah še drug pas radioaktivnega žarenja.

Projekt Score. — 18. decembra so Američani pognali na pot okrog zemlje raketo Atlas, ki je nosila satelita, težkega pičle 4 kilograme. Na krožno pot pa je prišla kar vsa raketa Atlas, dolga 25 metrov in s premerom 3 metre. Obkrožala je zemljo v 101 minuti. Bila je prvi umetni satelit, ki je prenašal človeški govor iz vsemirja, tako tudi Eisenhowerjevo božično voščilo. Satelit je tudi sprejemal govor, oddan z zemlje in ga prenašal. Zgorel je v ozračju 21. januarja 1959.

Leto 1959.

Lunik I. — 3. januarja so izstrelili Sovjeti proti luni tridelno raketo, katere zadnja — tretja stopnja naj bi zadela luno. Tretja stopnja rakete je tehtala brez goriva 1.472 kilo-

Na raketo Jupiter C postavljajo ameriškega satelita Explorer

gramov in je nosila s seboj tudi nekaj merilnih naprav, pa tudi sovjetsko zastavo. Njena največja hitrost je znašala 11.200 m. na sekundo. Zgrešila je luno za 7.200 kilometrov in ušla zemeljski težnosti. Zato je nujno šla — kakor zemlja — na pot okrog sonca. Med potjo proti luni je povzročila z natrijevim plinom majhen umeten komet. Videti ga je bilo mogoče samo z dobrimi daljnogledi. Kroži še sedaj okrog sonca po podobni poti kakor zemlja. Soncu se je približala najbolj 14. januarja, ko je bila od njega oddaljena 146 milijonov kilometrov. Ko se je najbolj oddaljila, je bila od sonca 197 milijonov kilometrov oddaljena. Pot okrog sonca bo napravila vsakih 15 mesecev.

Vanguard II. — 9 kilogramov težkega satelita so izstrelili Američani 17. februarja. Ima obliko krogle s pol metra v premeru. Obkroža zemljo v 125 minutah in dosega apogej 552 kilometra. Krožil bo deset let ali več.

Discoverer I. — Američani so 28. februarja

izstrelili tega 585 kg težkega satelita v smeri okrog tečajev. Obkrožal je zemljo v 95 minutah. Apogej 968 km, perigej 160 kilometrov. Sodijo, da je že po petih dnevih zgorel v ozračju.

Pionir IV. — 6 kg težkega satelita v obliki stožca so pognali Američani 3. marca proti luni. Zgrešil je luno za 59.680 kilometrov in šel na pot okrog sonca kot pred njim Lunik. Perihel, soncu najbližjo točko bo dosegal s 148 milijoni kilometrov, afel — soncu najbolj oddaljeno točko pa z 169 milijoni km.

Discoverer II. — 820 kg težkega satelita so pognali Američani 13. aprila okrog zemlje. Imel je obliko valja in bil dolg 5,76 m, v premeru je meril meter in pol. Obkrožal je zemljo v 90 minutah. Apogej 357 km, perigej 327 km. Krožil je trinajst dni in zgorel v ozračju 26. aprila. Izstrelil je posebno kapsulo, ki so jo hoteli uloviti. Zaradi napačnega funkcioniranja je izstrelil kapsulo nad Spitzbergi mesto nad Havajskim otočjem in je zato niso mogli najti.

Explorer VI. — 7. avgusta so izstrelili Američani posebnega satelita z loputami. Tehtal je 64 kg in imel obliko krogle. Lopute so se odprle šele potem, ko je nastopil krožno pot. Sončna svetloba se na loputah spreminja v električni tok in polni njegove baterije. Apogej 42.240 km, perigej 249 km. Krožil bo več kot

eno leto. Meril bo zemeljski magnetizem in tudi posnel približne slike zemeljske oblačnosti. Ima tri oddajnike in dva sprejemnika.

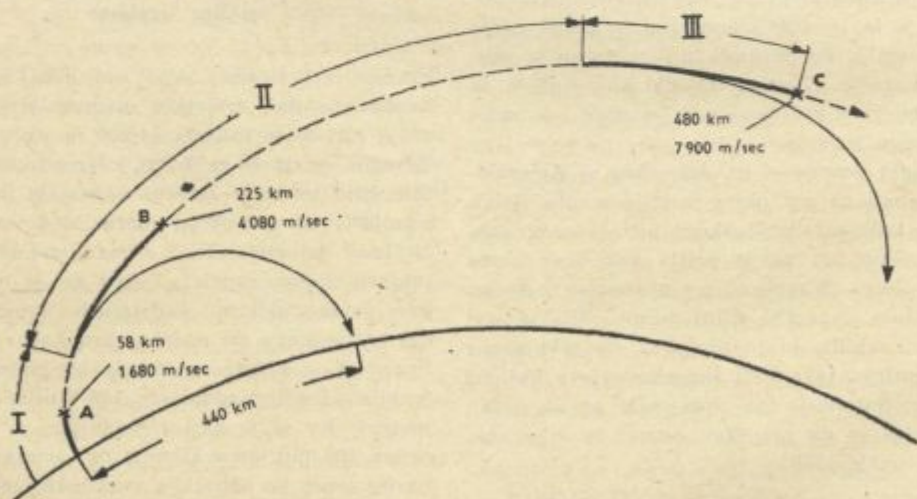
Discoverer V. — 13. avgusta izstreljen in težak 765 kg, je štiri metre dolg valj, s poldrugim metrom v premeru. Obkrožni čas 94 minute. Apogej 720 km, perigej 217 km. Izstrelil naj bi posebno kapsulo, ki naj bi jo ulovili. To se ni posrečilo in je zgorel sredi septembra v ozračju.

Discoverer VI. — 18. avgusta izstreljen je tehtal 800 kg. Apogej 864 km, perigej 222 km. Je zgorel v ozračju 22. oktobra.

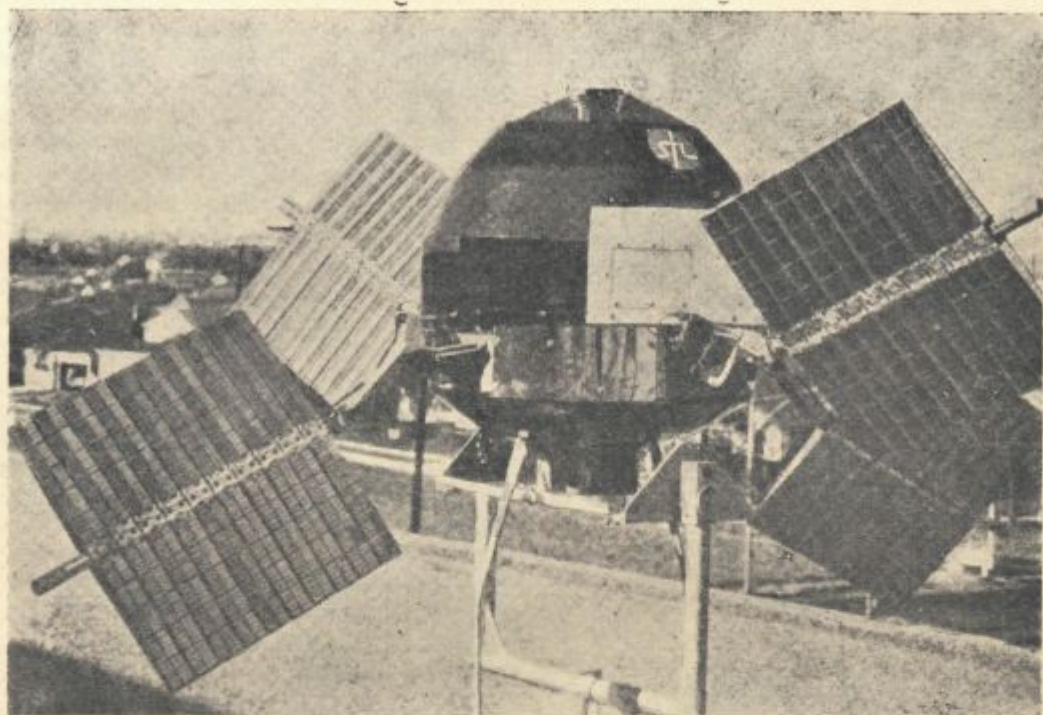
Lunik II. — 12. septembra so izstrelili Sovjeti proti luni večdelno raketo, ki je nosila kot zadnjo stopnjo raketo s težo 1.211 kg brez goriva. Imela je posebno kapsulo z instrumenti in oddajniki. Največja hitrost, ki jo je dosegla, je bila večja kot ubežna hitrost 11,200 km na sekundo. Raketa je zato letela v hiperbolični poti proti luni in jo tudi zadela po približno poldrugem dnevu.

Vanguard III. — 18. septembra so izstrelili Američani 45 kg težkega satelita, ki je dosegel apogej 3600 km in perigej 513 km. Krožil bo vsaj 30 let.

Lunik III. — 4. oktobra so izstrelili Sovjeti proti luni avtomatično vesmirske postajo s težo 270 kg. Izstreljena je bila z znatno manjšo hitrostjo kot Lunik II zato, da se ne bi preveč

Štartna smer satelita Vanguard. Prva stopnja Vanguard rakete je gorela samo toliko časa, da je dosegla višino 58 km in hitrost 1680 m na sekundo. Izgorela raketa je nato padla v velikim loku približno 440 km proč od mesta, kjer so jo izstrelili. Po kratkem presledku je nato začela goreti druga stopnja rakete Vanguard in se dvignila do točke B v višino 225 km. Letela je nato naprej v vedno večjo višino in ko je dosegla 480 km, je začela goreti tretja stopnja rakete in pognala satelita s hitrostjo 7900 m na sekundo okrog zemlje

Explorer VI. z odprtimi štirimi loputami. Te lopute so se odprle šele ko je satelit že dosegel krožno pot. Prej pa so bile zložene pod njim. Te lopute imajo 2000 foto celic, ki spreminjajo sončno svetlobo v električni tok, ki polni akumulatorje satelita

oddaljila od zemlje in lune. Potrebovala je za svojo pot več časa in je šla mimo lune v razdalji 6000 km ter fotografirala doslej nevideno plat lune. Od zemlje se je oddaljila za okrog 460.000 km in se ji bo zopet približala na 40.000 km. Po elipsi bo vozila okrog zemlje približno v petnajst dnevih.

Explorer VII. — 13. oktobra so Američani pognali okrog zemlje 41 kg težkega satelita z giroskopom. Apogej 1120 km, perigej 560 km.

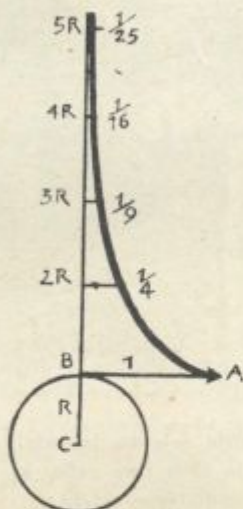
Dobro bi bilo sedaj obdelati rakete in principe, po katerih delujejo. Je vse polno vprašanj, na katera bi bilo treba odgovoriti. Vendar bi vse to, obdelano kakor treba, zahtevalo celo knjigo. Zato si oglejmo le nekaj najvažnejših osnov nebesne mehanike, da bomo razumeli, zakaj in kako se vozijo sateliti okrog zemlje in kako je mogoče, da satelit uide privlačnosti zemlje in kroži nato okrog sonca.

Zemeljska težnost ali privlačnost

Pravijo, da je Isaacu Newtonu (1643-1727), ko je ležal v senci pod jablano, padla v glavo

pravilna rešitev za tako imenovani gravitacijski ali težnostni zakon. Zrelo jabolko se je odtrgalo z veje in padlo na tla. In Newton je modroval: Padlo je zato na tla, ker ga privlači nase zemlja. Torej: kakršna koli snovna stvar privlačuje drugo snovno stvar. Nebesna telesa so iz snovi, torej se tudi privlačujejo. In določil je zakon, ki se da napisati v enostavni računski obliki. Ta zakon velja za vse vsemirje, torej za vsa nebesna telesa. Seveda tudi za zemljo. Viden izraz tega zakona je dejstvo, da pade vsako telo, če ga vržemo v zrak, nazaj na zemljo. Izračunamo tudi lahko, s kakšno hitrostjo pada. Na zemeljski površini pada vsako telo (popolnom točno bi bilo le v brezračnem prostoru), če ga izpustimo iz rok, tako, da dobi ob koncu prve sekunde padanja hitrost 9870 milimetrov na sekundo. To je skoraj deset metrov. In vsako padajoče telo pridobi vsako naslednjo sekundo zopet novih deset metrov na hitrosti. To vrednost 10 metrov ali točneje 9,870 m imenujemo zemeljski pospešek in ga označujemo s črko g . Zemeljski pospešek g je sicer na površini

zemlje povsod vsaj približno enak, v vedno večjih razdaljah od zemlje pa se manjša po določenem zakonu. Še dandanes beremo marsikdaj trditve, da raketne samo zato lahko odletavajo z zemlje, ker zemeljska privlačnost v določeni razdalji popolnoma preneha, da postane pospešek g enak ničli. To pa ni točno. Seveda pojema zemeljska privlačnost z razdaljo od zemeljskega središča, toda nikakor tako, da bi kar na lepem izginila.

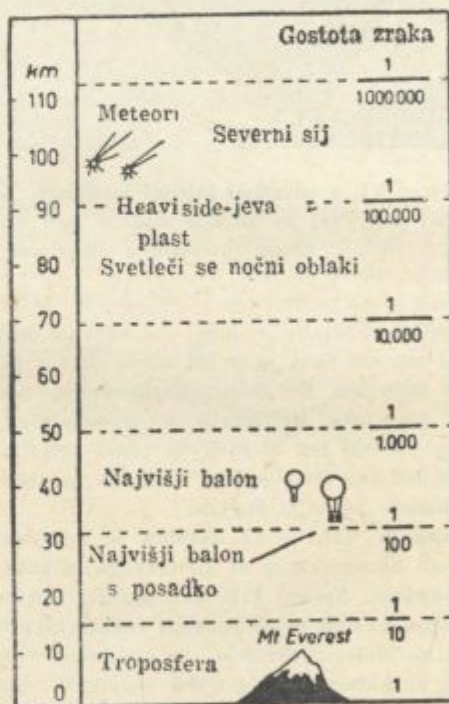

Zemeljska privlačnost — težnost — z razdaljo od zemlje pojema

Zemeljska privlačnost pojema po enostavnem zakonu. Vzemimo točko B na zemeljski površini. (Glej sliko!). Od središča zemlje C je oddaljena 6380 kilometrov (srednja vrednost), kolikor znaša zemeljski polmer. Pospešek g je v točki B 9,870 m in je usmerjen proti središču zemlje. Na sliki je narisana zaradi preglednosti v vodoravni smeri in v pretirani velikosti z daljico B — A. Kako torej pojema z rastočo višino? Dvignimo se nad zemljo v višino $2R$ (dva polmera) nad zemeljsko središče. Dva polmera nad središče je toliko, kot en polmer nad površino, torej v višino 6380 kilometrov nad točko B. V tej višini se je zmanjšala zemeljska privlačnost že na eno četrtno. V razdalji treh zemeljskih polmerov od središča je padla privlačnost že na eno devetino, v razdalji štirih polmerov od središča na eno šestnajstino. Pet zemeljskih polmerov nad središčem zemlje, torej v višini okrog 25.000 kilometrov nad površino, se je zmanjšala privlačnost že na eno petin-

dvajsetinko, torej že majhen del prvotne težnosti. Nikakor pa ne moremo reči, da bi že prenehala in da ne učinkuje več. In če gremo še mnogo bolj daleč proč od zemlje, vedno nam bo račun pokazal, da zemeljska privlačnost v svoji vrednosti pada, da postaja vedno bolj neznatna, in da šele v velikanskih razdaljah postaja tako neznatna, da jo presega privlačnost kakega drugega nebesnega telesa, recimo lune, sonca ali kakega planeta. Teoretično pa zemeljska privlačnost pade na ničlo šele v neskončni razdalji, torej nikdar.

Pospešek g , ki ga povzroča zemeljska težnost, se torej z razdaljo od zemeljske površine manjša. Je vzrok, da na zemlji vsa telesa, ki jih vržemo kamor koli, končno padejo na tla. Tudi za pad teles velja enostaven zakon. Vsako telo, če ga izpustimo iz rok, bi padlo

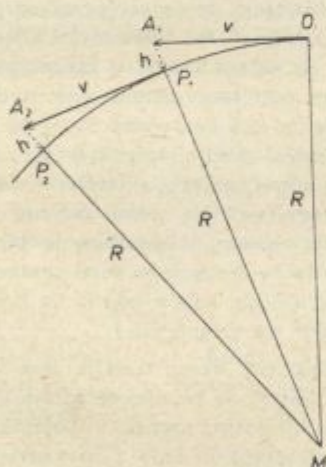
Zračno morje nad zemljo postaja z naraščajočo višino vedno redkejšo. V višini 15 kilometrov je zrak že desetkrat bolj redek kot na zemlji. Nekaj nad 30 kilometrov višine doseže zrak že eno stotino gostote. V višini 50 kilometrov pade gostota na eno tisočinko in tako naprej. Nekaj nad 110 kilometrov višine zadošča, da je tam le še milijoninka zračne gostote. Na črtežu je na levi označena višina v kilometrih, na desni zračna gostota.

v prvi sekundi $1/2 g = 5$ m globoko, če ne bi bilo zraka. Kamen približno tudi v zraku pade tako, ne pa ptičje pero, pa tudi deževna kaplja ne. Zrak zadržuje tako imenovani prosti pad. Hitrost padanja v brezračnem prostoru silno hitro narašča, vsako sekundo dobi telo zaradi pospeška g skoraj deset metrov hitrosti več, po desetih sekundah padca ima torej že hitrost 100 metrov na sekundo.

Krožna hitrost

Vprašajmo se, s kakšno hitrostjo bi morali zalučati kamen v vodoravni smeri, da ne bi padel več na zemljo.

Če zalučamo kamen v vodoravni smeri, leti ta sicer v vodoravni smeri naprej, a istočasno pada proti težišču zemlje pod vplivom pospeška g . Njegova pot po zraku se krivi in končno pade na zemljo. Iz praktičnih izkušenj vemo, da pade kamen tem dalj, čim močneje smo ga zalučali. Prej ali slej pa pade na zemljo. Če bi mogli torej silo vodoravnega meta poljubno večati, bi mogli vreči kamen vedno dalj in dalj. Vedno pa bi kamen v prvi sekundi padel proti središču zemlje približno pet metrov, ali natančno $1/2 g = 4,935$ metra.

Račun za krožno hitrost na površini zemlje, če ne bi bilo zraka

Pri teh poskusih bi zrak oviral kamen v njegovem poletu in zato si v nadaljnjih razmišljanjih mislimo, da zraka ni, da kamna torej zračni upor nič ne moti. Mislimo si dalje, da je zemeljska površina čisto ravna, kakršna bi bila, če bi jo povsod pokrivalo zamrznjeno mor-

je. Zemlja je krogla in je njena površina ukrivljena, čeprav jo mi vidimo kot ravnino. V kakršni razdalji od točke, kjer stojimo, se zemeljska površina zaradi krogelne oblike zemlje zakrivi toliko, da je že za 5 metrov nižja. (Glej sliko!). Na to razdaljo moramo namreč vreči kamen v prvi sekundi vodoravno, da ne bo več padel na zemljo, ampak letel v isti višini kakor spočetka naprej. Točka M na sliki pomenja zemeljsko središče, točka O človeka na zemeljski površini. Če bi človek v točki O vrigel kamen horizontalno, pa na kamen težnost ne bi delovala, bi kamen letel v vodoravni smeri naprej, torej od O do A1. Ker pa seveda težnost vpliva na kamen, bo povzročila, da bo med letom padal proti zemlji tako, bo v prvi sekundi padel za 5 metrov. Enostaven račun po Pitagorovem izreku nam pokaže, da se zemeljska površina zniža za pet metrov šele tam, kjer je 7,9 kilometra oddaljena od točke O.

To se pravi: Zemeljska površina se že na razdaljo 7,9 ali približno 8 kilometrov zniža za pet metrov. Če bi bilo recimo morje mirno in gladko kot zrcalo, potem na razdaljo 8 kilometrov ne bi videli več spodnjih petih metrov ladje, ki bi tam plula. Gledati bi morali seveda z vodne površine. Ta razdalja pičlih 8 kilometrov pa nam določa tudi hitrost, s katero moramo vreči kamen v vodoravni smeri, da ne bo več padel na zemljo. Če ga torej vržemo s hitrostjo 8 kilometrov na sekundo, bo v tem kratkem času preletel 8 kilometrov v vodoravni smeri, a hkrati padel zaradi težnosti zemlje za pet metrov. Njegova resnična pot se bo krivila tako, kot se krivi zemeljska površina in po preteku ene sekunde bo letel v isti višini kot takrat, ko smo ga zalučali. Ker smo si zamislili, da leti v brezračnem prostoru, ni na hitrosti nič izgubil in leti sedaj skozi točko P1 spet s hitrostjo 8 kilometrov na sekundo in v smeri, ki je za točko P1 tudi vodoravna. Obstal bi torej ves čas v isti višini nad zemeljsko površino in jo obkrožal s hitrostjo 8 kilometrov na sekundo. To je takozvana krožna hitrost za zemljo in umetni sateliti so jo morali tudi doseči, če so hoteli letati krog zemlje. Brezračnost pa je bila vsaj približno dosežena na ta način, da je raketa pognala satelita najprej v višino vsaj 300 kilometrov in ga nato pognala v vodoravni smeri s hitrostjo 8 kilometrov na sekundo.

Hitrost 8 kilometrov na sekundo je presneto velika hitrost in si jo že težko pravilno pred-

stavljamo. Zemeljski obseg meri okrog 40.000 kilometrov. Pri hitrosti 8 kilometrov na sekundo potrebujemo torej približno 5000 sekund, da prevozimo to razdaljo, torej, da obkrožimo zemljo. 5000 sekund pa je nekaj nad 83 minut ali eno uro in 23 minut. S približno takimi hitrostmi in malenkost daljšimi voznimi časi so obkrožali prvi sateliti zemljo. Tedaj so največkrat pisali časopisi, da vozijo sateliti s hitrostjo 28.800 kilometrov ali 29.000 km na uro, kar odgovarja hitrosti 8 kilometrov na sekundo.

Naj omenimo še, da z naraščajočo višino nad zemljo krožna hitrost, torej hitrost, ki jo moramo dati telesu, da bo v krogu obkrožalo zemljo, pojema. To nam lahko postane jasno, če pomislimo, da se z višino zemeljski pospešek tudi zmanjšuje. Spodnja preglednica naj nam pokaže, kako se z višino spreminja krožna hitrost.

Število obkroženj na dan	Za eno obkrožitev potrebni čas			Višina nad zemeljsko površino v km	Krožna hitrost v kilometrih na sekundo
	h	m	s		
16	1	30	0.0	280	7,75
15	1	36	0.0	573	7,58
14	1	42	51.4	900	7,41
12	2	0	0.0	1.688	7,04
10	2	24	0.0	2.730	6,62
8	3	0	0.0	4.191	6,15
6	4	0	0.0	6.426	5,59
5	4	48	0.0	8.081	5,26
4	6	0	0.0	10.400	4,88
3	8	0	0.0	13.947	4,44
2	12	0	0.0	20.255	3,87
1	24	0	0.0	35.900	3,07

Napačno bi sklepal tisti, ki bi sedaj vprašal, zakaj ne pošiljajo raket v večje višine zato, da bi tam lahko vozile z manjšo krožno hitrostjo, kar je gotovo lažje doseči. Vsako telo, ki naj obkroža zemljo, mora dobiti maksimalno krožno hitrost približno 8 kilometrov na sekundo, sicer pade nazaj na zemljo! Poleg tega mora raketa premagati zračni upor, dokler ne pride v večje višine, dalje se mora sama dvigati in uravnati; vse to zahteva še dodatno hitrost, ki je ta čisto teoretični račun v tabeli ni upošteval. Tako lahko rečemo, da je vsaka raketa, ki je ponesla satelita na pot okrog zemlje, zamogla v celoti doseči večjo hitrost kakor 8 kilometrov na sekundo.

Krožna pot je redka izjema ali teorija

Če naj satelit doseže res krožno pot, mora izpolniti več pogojev. Prvi je ta, da mora satelit v določeni višini dobiti natančno tisto hitrost, ki jo predpisuje gornja tabela. Drugi pogoj pa je, da mora dobiti to hitrost v natančno vodoravni smeri. Kakor hitro krožna hitrost nima čisto vodoravne smeri, požene raketa satelita nekoliko navzgor ali nekoliko navzdol. Kaj se zgodi v tem primeru? Krožna pot se je že spremenila v eliptično pot, v razpotegnjen krog in posledica tega je, da satelit ne more več obkrožiti zemljo, ampak pade nanjo.

Pa vzemimo, da se nam je posrečilo pognati satelita čisto vodoravno, toda hitrost ne odgovarja predpisani. Če je manjša, bo satelit padel nazaj na zemljo, če je pa večja, se bo njegova krožna pot spremenila v elipsasto in po elipsi bo sedaj krožil okrog zemlje. Lahko rečemo, da nobeden od satelitov ki so krožili in ki še obkrožajo zemljo, niso in ne vozijo po krožnih, ampak po elipsastih potih. Pravo krožno pot s streljanjem z zemlje ni mogoče doseči.

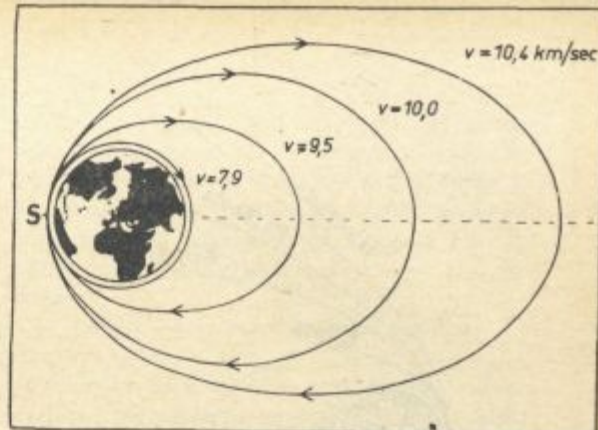
Poglejmo še, kaj se zgodi, če v praktično brezračnem prostoru, v višini kakih par sto kilometrov, poženemo satelite v vodoravni smeri s hitrostjo, ki je večja, kakor predpisana krožna hitrost. Pri hitrosti 7,9 kilometra na sekundo bo satelit krožil v krožni poti. Če v isti višini poženemo satelit vodoravno s hitrostjo recimo 9,5 km, sedaj ta ne bo zato hitreje obkrožal zemlje, ampak se bo v nekoliko povečani elipsi najprej oddaljeval od zemlje, nato dosegel najvišjo točko nad njo in padal nazaj proti mestu, s katerega je bil pognan. Ko bo to točko dosegel, bo vozil znatno dalj časa okrog zemlje, kakor satelit na krožni poti. (Glej sliko na strani 213.)

Eliptična pot okrog zemlje ima še drugo lastnost. Satelit se po njej ne giblje več z enakomerno hitrostjo, ampak s pojemajočo, dokler se oddaljuje in nato z naraščajočo, ko se približuje zemlji. Enakomerno hitro se more gibati le satelit, ki je v resnici natančno na krožni poti. Zakaj satelit na eliptični poti nima enakomerne hitrosti, lahko razumemo, če upoštevamo, da mu zemeljska privlačnost vsako sekundo zmanjšuje hitrost za odgovarjajočo vrednost, hkrati mu spreminja tudi smer poleta. Rezultat vsega tega je prav eliptična pot z neenakomerno hitrostjo. Če bi letal satelit že v popolnoma brezračnem prostoru, potem bi

priletel po eni obkrožitvi nazaj na isto točko, kjer je odletel in imel spet isto začetno hitrost. Krožil bi torej lahko večno, prav tako kot krožijo planeti in med njimi naša zemlja okrog sonca, ali kakor kroži luna okrog zemlje. Tudi planeti se ne vozijo po krogih, ampak po elipsah okrog sonca. Isto dela luna na poti okrog zemlje.

Ubežna hitrost

Kakor smo že videli, sega zemeljska težnost, čeprav se zmanjšuje praktično na ničlo, v neskončnost. V velikih razdaljah od zemlje prevladujejo pač privlačne sile sonca in drugih planetov, v še mnogo večjih razdaljah pa privlačne sile drugih zvezd. Ne smemo pa zato misliti, da ni mogoče doseči potrebne hitrosti, ki bi premagala zemeljsko težnost. Videli smo že na sliki (stran 213), da se s povečevanjem vodoravne hitrosti satelita elipse njegovega pota znatno podaljšujejo. Čim večja je satelitova hitrost, tem daljša je elipsa, toda pri določeni hitrosti — imenujemo jo ubežno hitrost, satelit ne leti več po elipsi, ampak po drugačni krivulji. Ta krivulja — imenujemo jo parabola — ni več sama vase zaprta krivulja kakor elipsa, ampak ima dva kraka, ki se vedno bolj oddaljujeta drug od drugega. Če dobi satelit ubežno ali parabolično hitrost, ki znaša 11.172 m na sekundo, tedaj leti po kraku parabole ter se nikdar ne vrne proti zemlji. Z ubežno hitrostjo ubeži satelit težnostni sili ali privlačnosti zemlje. Pač pa ostane v težnostnem območju sonca in kroži zato okrog njega, podobno kakor kroži zemlja. (Slika na str. 214).

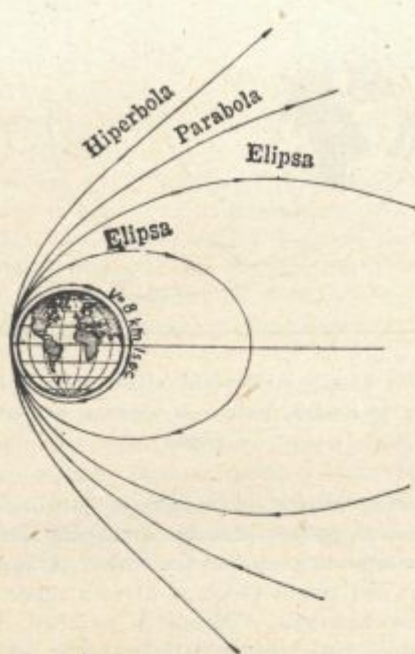
Če ima satelit v določeni višini večjo hitrost, kakor je krožna, potem se njegova pot poveča v elipso

Ubežna hitrost je najmanjša hitrost, potrebna, da satelit premaga zemeljsko težnost. Če zvišamo to hitrost za malenkost ali za mnogo, pa leti satelit vedno po krivulji, ki jo imenujemo hiperbola. Podobna je paraboli, samo kraka se bolj hitro oddaljujeta drug od drugega. Po hiperbolnih potih se satelit v nasprotju s parabolo giblje tudi znatno hitreje. Zemeljska težnost je še temeljiteje premagana. Vsa skrivnost poletov v planetni prostor je torej strnjena v hitrosti. Če damo satelitu zahtevane hitrosti, ga bomo lahko poslali kamor hočemo.

Že luna zahteva skoraj ubežno hitrost

Napačno bi sklepal, kdor bi mislil, da bomo mogli doseči luno znatno lažje kakor druge planete. Seveda jo moremo doseči že z elipso in zato še ne potrebujemo ubežne hitrosti. Spodnja razpredelnica nam kaže naraščanje elips z naraščanjem vodoravne hitrosti satelita.

Začetna hitrost v metrih na sekundo	Apogej = največja višina v km	Hitrost v apogeju v metrih na sekundo	Obkroževalni čas		
			Dnevi	Ure	Minute
9.000	11.670	4.919		2	22
10.000	25.190	2.532		5	28,6
10.400	40.760	1.627		9	59,4
10.700	67.785	1.007		10	43
11.000	181.000	388	3	7	12
11.030	215.500	327	4	6	00
11.060	265.500	266	5	18,3	
11.090	345.000	205	8	11,2	
11.100	382.800	185	9	21,0	
11.110	430.000	165	11	17,5	
11.120	490.000	145	14	5,8	

Če doseže satelit ubežno hitrost 11,170 km na sekundo, se njegova pot spremeni v parabolo. Pri še večji hitrosti potuje po hiperboli. V obeh primerih satelit ne pade več nazaj proti zemlji, ampak kroži nato okrog sonca

Preglednica ima v prvem stolpiču navedene hitrosti, ki naj jo da satelitu raketa v višini vsaj 500 kilometrov nad zemeljsko površino. To je začetna in hkrati tudi največja hitrost. Satelit naj odleti popolnoma vodoravno in ker ima večjo hitrost, kakor je potrebna za krožno hitrost v tej višini, bo letel v elipsi okrog zemlje. Prvo polovico pota se bo satelit ves čas oddaljeval od zemlje, a istočasno izgubljal na hitrosti, katero mu bo zmanjševala neprestano delujoča zemeljska težnost. Ta se sicer z naraščajočo višino, kakor smo videli, manjša, deluje pa le. Ko bo satelit preletel polovico pota, bo dosegel najvišjo točko nad zemeljsko površino, imel bo najmanjšo hitrost in letel spet popolnoma vodoravno glede na površino zemlje. V drugi polovici pota po elipsi pada takorekoč nazaj proti zemlji. Zemeljska privlačnost mu dodaja hitrost in ko preleti še drugo polovico pota, je zopet na izhodni točki S. V tem trenotku ima spet isto hitrost, kot jo je imel tedaj, ko je bil izstreljen, in spet vodoravno smer. Pot po elipsi se začneja znova. Če seveda sledovi zraka satelit malo zavirajo, potem se mu pot tudi malenkostno spremeni.

V res brezračnem prostoru, torej v zadostni razdalji od zemlje, bo pa satelit stalno vozil po isti elipsi okrog zemlje, tako kot vozi na primer luna stalno okrog zemlje.

V prvem stolpiču — hitrosti na sekundo — naj nas ne moti, da narašča hitrost v sledečih si vrstah neenakomerno. Najprej v velikih skokih po 400 in 300 metrov na sekundo, nato le še po 30 metrov in končno le še po 10 metrov. V drugem stolpiču je naznačena višina nad središčem zemlje, ki jo satelit doseže, ko je prevozil polovico poti, torej elipse. To je največja dosežena oddaljenost od zemlje. V tretjem stolpcu je dana najmanjša hitrost, ki jo ima satelit v najbolj oddaljeni točki in v četrtem čas, ki ga potrebuje satelit, da opravi eno pot po elipsi, torej čas, potreben, da se vrne v izhodiščno točko S. (Slika na strani 213.).

Vemo, da je 8 km na sekundo dovolj, da more satelit krožiti okrog zemlje v višini nekaj sto kilometrov. Če zvišamo to hitrost kar za dva kilometra na sekundo, torej na 10 kilometrov, tedaj vidimo v drugem stolpiču druge vrste naše preglednice, da satelit doseže kljub temu le dobrih 25.000 kilometrov višine nad zemljo, nato pa spet pada nazaj v izhodiščno točko — perigej. Dvig v to višino mu je, kakor nam pove tretji stolpič, zmanjšal začetno hitrost 10 kilometrov na dobra 2 in pol kilometra na sekundo, kar je tudi najmanjša hitrost, ki jo satelit doseže. Njegova srednja hitrost leži med obema vrednostima, tako da bi lahko rekli, da ima povprečno hitrost okrog 6 kilometrov na sekundo. Celo pot svoje elipse pa prevozi v 5 urah in dobrih 28 minutah.

Vsaka naslednja vrsta preglednice nam pove podobne podatke in iz njih lahko razberemo nekaj presenetljivih dejstev. Prvič: četudi znatno povečamo začetno in največjo hitrost satelita v vodoravni smeri, ta ne doseže posebne višine. Čim bolj zvečujemo njegovo začetno hitrost, tem manj mu je treba dodati, da se vedno bolj oddaljuje od zemlje. Pri hitrosti 10 kilometrov se oddalji od zemlje le 25.000 kilometrov, pri hitrosti 11 kilometrov pa doseže 180.000 kilometrov višine, torej nekaj manj kakor pol pota do lune. Za pol pota do lune smo morali zvišati hitrost za cel kilometer, da dosežemo sedaj luno, pa moramo dodati le 100 metrov na hitrosti. S tem dodatkom smo se prepeljali do 382.000 kilometrov višine. (Predzadnja vrsta preglednice).

Drugič: Čim više se dvigne satelit, tem več izgubi na svoji hitrosti in tem več časa potre-

buje, da opravi svojo pot po elipsi. Pri hitrosti 11 kilometrov na sekundo doseže v apogeju najmanjšo hitrost 388 metrov na sekundo. Izgubil je torej več kakor celih deset kilometrov. Zato seveda dolgo potuje okrog zemlje; vozi se kar 3 dni in dobrih 7 ur. Satelit, ki bi lahko dosegel luno, z začetno hitrostjo 11 kilometrov, zgubi še več na hitrosti, saj ima v apogeju le še 185 metrov na sekundo in potrebuje za celo obkrožitev kar devet dni in 21 ur. Do lune bi torej potoval 4 in pol dneva.

Tretjič: Da dosežemo s satelitom luno po najlažji, torej eliptični poti, potrebujemo najmanj začetno hitrost 11 kilometrov in 100 metrov. Da pa satelit sploh uide iz območja zemlje, mu moramo dati tako imenovano ubežno hitrost, ta pa je 11 kilometrov in 200 metrov. Razlika med hitrostjo, potrebna, da dosežemo luno in ubežno hitrostjo znaša le bornih 100 metrov. V resnici še nekaj manj, ker je točna vrednost ubežne hitrosti v resnici 11,172 kilometra! To se pravi: doseči luno je skoraj prav tako težko, kakor vreči kamen tako, da ne pade več nazaj na zemljo.

Številke, izračunane v preglednici, so dobljene seveda s pomočjo podatkov, ki jih ni mogoče popolnoma točno ugotoviti. Izračunane so na osnovi zemeljskega premera in zemeljske težnosti. Obe te vrednosti sta le približni in zato naj nikogar ne moti, če bo kje drugje morda bral podatke, ki se bodo za malenkost razlikovali od gornjih. V tem primeru je dotični, ki je računal, vzel ali nekaj drugačno vrednost za zemeljski polmer ali za težnost. V bistvu pa se s tem nič ne izpremeni in gornji zaključki veljajo vsekakor. Prav tako ni upoštevano, da ima tudi luna svojo privlačnost.

Morda se bo kdo vprašal, zakaj streljajo satelite tako nerodno, namreč v horizontalni smeri na zemeljsko površino. Ali ne bi bilo bolj pametno, streljati satelita naravnost navpično proti luni. Videz vara, zakaj razlika v začetni hitrosti je tako neznatna, da je ni treba upoštevati. Navpična odstrelitev povzroči to, da satelit, pa naj doseže še tako veliko višino zopet pade navpik nazaj na zemljo, ne da bi jo obkroževal v elipsi. Zgodi se mu torej to, kar se zgodi s kamnom, ki ga vržemo navpik. Nekaj časa se dviga vedno bolj počasi, nato se ustavi in začne zopet navpično padati na zemljo. Ker pa imajo vsi poskusi ta namen, da satelit dalj časa kroži okrog zemlje, se že spleča, streljati jih v vodoravni sme-

ri. To se je zgodilo tudi prvi ameriški lunini raketi, ki je dosegla le za malenkost manj hitrosti, kot je bilo potreba. Na žalost pa se ji je spremenila tudi nekoliko smer in to jo že toliko zaneslo, da lune sploh ni dosegla in je padla nazaj v zemeljsko ozračje, kjer je zgorela.

Luna — prvi sosed in prva postaja

Potem ko so Sovjeti že pognali prvo raketo na luno, pač nihče ne bo dvomil, da bo v bližnji bodočnosti luna prvi in najvažnejši cilj obojestranskih raketnih naporov. V zvezi s tem pa bi bilo prav, da si luno ogledamo z vseh tistih vidikov, ki so za raketne polete nanjo najbolj važni.

Soncu najbližji planet Merkur in nato Venera nimata nobene lune; zemlja je prva v bližini sonca, ki ima satelit, ki mu pravimo luna. Značilno je, da je luna glede na velikost zemlje znatna, čeprav so nekatere lune drugih planetov kakor Jupitra, Saturna in Neputna večje od zemeljske lune, zato so pa tudi ti planeti mnogo ali vsaj dokaj večji od zemlje.

Luna meri v premeru 3476 kilometrov, torej le 27% zemeljskega premera. Lahko rečemo, da je lunin premer dobra četrtnina zemeljskega. Luna ima obliko krogle v nasprotju z zemljo, ki je sploščena. Vozi se po eliptični poti okrog zemlje v srednji razdalji 384.000 kilometrov. Ta razdalja je, četudi upoštevamo le najbližjo sosesčino drugih planetov, res neznatna. Že devet in polkratna pot okrog zemeljskega ekvatorja nam da isto razdaljo.

Srednja razdalja velja seveda le na dveh točkah lunine poti okrog zemlje. Na eni polovici pota je luna bliže, na drugi pa bolj oddaljena od zemlje. Ta razlika je znatna, saj se v perigeju približa kar za 22.000 kilometrov, torej na 362.000 kilometrov, v apogeju pa se oddalji za prav toliko, torej na 406.000 kilometrov. Američani so doslej streljali vse rakete proti luni prav v času, ko se je bližala najbolj zemlji zato, da bi jo laže dosegli. Tudi Sovjeti so Lunika I izstrelili ob takem času, Lunik II pa je bil izstreljen v bolj neugodnem času, gotovo zato, da so imeli lepo predigro za obisk Hruščeva v USA.

Ker se vozi luna okrog zemlje po elipsi, je jasno, da tudi njena hitrost ni enakomerna. Povprečna hitrost znaša 1007 metrov na sekundo.

Na polovici elipse v smeri proti perigeju se hitrost ves čas počasi veča, na drugi polovi-

ci elipse v smeri proti apogeju, pa se počasi manjša. Spreminja se tako, da luna pol pota prehiteva, drugo polovico poti pa zaostaja. Prav zaradi tega je mogoče opazovati kar 6 desetih njene površine, čeprav nam kaže vedno isto lice. Čas, ki ga potrebuje, da enkrat obkroži zemljo, je 27 dni in eno tretjino.

Čeprav nam je luna tako blizu, vemo o njej razmeroma manj, kakor o planetih našega sončnega sistema. Pa so že narisani čudoviti zemljevidi njene vidne površine. Poznamo njeno težo, ki znaša 1/81 zemeljske teže. Njena povprečna gostota (recimo povprečna teža kamenja, ki jo sestavlja) znaša le 3,3 (g/cm³), torej le 61% povprečne zemeljske gostote, ali pičli dve tretjini. Taka teža odgovarja teži zemeljske skorje in zemeljskega kamenja. Ker je notranje jedro zemlje, kakor domnevajo, v glavnem iz železa, zato je povprečna teža zemlje toliko večja.

Vsa lunina površina, torej vidni in nevidni del, meri približno toliko kot afriški kontinent. Na vidni dobri polovici lune so našeli vsega skupaj okrog 33.000 ognjeniških in meteoritnih žrel. Dasi niti z najboljšim daljnogledom na luni ne razločimo manjšega prostora kot sto metrov v kvadrat (to se pravi, da opazimo celo kvadro ali ulični blok, ki je 100 m dolg in 100 m širok), le komaj kot neznatno piko, je vendar o njeni površini marsikaj znanega. Poleg žrel je tudi nekaj takoimenovanih krožnih gorovij, ki imajo nekatera premer do 300 kilometrov. Najvišje gore segajo do višine 8500 metrov, torej skoraj nič ne zaostajajo za Himalajo. Velike ravnine na luni so svoj čas imenovali morja in so ta imena ostala, čeprav na luni ni vode, ne vodnih par in tudi ne zraka. Žrela na luni so poimenovali po slavnih

filozofih, matematikih in astronomih, tako so na pr. znana žrela Aristoteles, Pitagoras, Kopernik, Kepler itd. Gorovja so poimenovali kar podobno kot na zemlji. Tudi tam poznamo Apenine, Alpe, Karpate in Kavkaz. Luna je mrtva kamnita krogla, pokrita s plastjo prahu in preperelega kamenja.

Lunina težnost

Ker je luna kar 81 krat lažja od zemlje, bo lahko razumeti, da je tudi njena privlačna sila ali težnost znatno manjša kot zemeljska. In v resnici znaša njen težnostni pospešek na površini komaj eno šestino zemeljskega. 1/6 zemeljskega g je 1,633 metra. Iz tega sledi dve važni posledici. Suh učenjak, ki bi prišel na luno in bi tehtal na zemlji le 60 kilogramov, bo tehtal na luni samo eno šestino, torej 10 kilogramov. Teža vseh predmetov in kamenja na luni znaša torej le eno šestino zemeljske teže. Človek bi torej z lahkoto dvigal na luni bremena, ki jih na zemlji niti premakniti ne bi mogel. To je prva posledica.

Druga je še bolj čudovita in bo za prve obiskovalce lune gotovo vzrok stalnega poskušanja. Kakor smo že ugotovili, pade izpuščen kamen na zemlji v prvi sekundi polovico g, torej pičlih pet metrov. Tudi na luni bo padel izpuščen kamen za polovico luninega g, to je le pičlih 82 centimetrov. Tudi v naprej bo padal po zakonu, ki tudi velja na zemlji. V drugi sekundi bo padel za 2 metra in 26 cm. Telesa padajo na luni neprimerno bolj počasi. Razlika med prostim padom na zemlji in luni naj pokaže naslednji pregled, pri čemer podatki za zemljo veljajo le v brezračnem prostoru. Zrak ovira prosti pad, čeprav pri težkih telesih v prvih sekundah le neznatno.

Z E M L J A					L U N A			
1. sek.	2. sek.	3. sek.	4. sek.	Hitrost ob koncu	1. sek.	2. sek.	3. sek.	4. sek.
10	20	30	40	vsake sekunde v m	1,64	2,28	4,92	6,56
5	15	25	35	Padec v vsaki sekundi v metrih	0,82	2,46	4,10	5,74
5	20	45	80	Celotni padec po določenem številu sekund v metrih	0,82	3,28	7,38	13,12

Če bi torej na luni mogel športnik poskočiti v višino, bi videli dve zanimivosti. Prvič bi skočil mnogo više, kakor smo navajeni, saj so njegove mišice navajene pognati v zrak, recimo v višino enega metra, zemeljsko težo tele-

sa, torej okrog 70 kilogramov. Prav tako kot na zemlji krepke mišice pa bi na luni morale pognati v višino le težo pičlih 12 kilogramov. Športnik bi torej skočil kake 4 metre visoko. Njegov skok pa bi videli nekako tako, kakor

vidimo v filmu razne športne napore, kadar jih pokažejo časovno razvlečene, tako da se vse giblje neprimerno bolj počasi kot v resnici. Na luni pa bi bila to — resnica. Športnikov skok bi trajal, od trenutka, ko se je odgnal od tal in zopet dotaknil tal, nad 4 sekunde.

Znatno manjša težnost lune ima še druge pomembne posledice. Če je na zemlji treba dati satelitu zato, da kroži okrog zemlje, začetno hitrost vsaj 8 kilometrov na sekundo, je na luni krožna hitrost za satelita dosežena že z 1705 metri na sekundo. To se pravi, vsaka enostavna raketa bo mogla na luni pognati sateta okrog nje. Ker luna nima ozračje, tudi ne bo treba pognati satelita v večje višine. Prav tako je mnogo manjša tako imenovana ubežna hitrost na luni. Znaša le 2.415 metrov na sekundo. Če bi mogli vreči kamen navpično z lune s to hitrostjo, ne bi padel več nazaj na njo. Prav zato bo luna v kasnejših časih, ko bo človek že uredil na njej zaklonišča za znanstvenike in tehnike, postala prava odskočna deska za planetarne polete.

Breztežnostna točka med luno in zemljo

Preden si ogledamo breztežnostno točko med luno in zemljo, torej tisto mesto nekje med obema, kjer si držita privlačnost zemlje in lune ravnotežje, kjer torej vlada v resnici prava breztežnost, si moramo najprej vživeti v drugo gotovo mnogo bolj presentetljivo dejstvo. Marsikdo in tudi mnogi pisatelji raznih potovanj na luno so mislili, da breztežnost nastopa samo v breztežnostni točki. Temu pa ni tako. Breztežnost nastopi tudi na zemlji že, prav tako pa izven zemlje vedno pri takoimenovanem prostem padu! Tega se ne zavedamo, ker pač nikdar prosto ne padamo in ker na zemlji zrak prosti pad ovira.

Še preden je Oberth napisal svojo znamenito knjigo leta 1923, je hotel sam ugotoviti, če res pri prostem padu težnost takorekoč izgine. Pomagal si je, kakor je vedel in znal. Na kopališču z visokim skakalnim stolpom je napravil poskus, ki mu je potrdil, da pri prostem padu telesa izgube svojo težo. V steklenico je nalil živega srebra in jo zamašil. Nato se je z njo povzpел na skakalni stolp in skočil s steklenico v roki v vodo. Ko se je odgnal z deske, je opazoval živo srebro v steklenici in videl, kako se je za kratek trenutek v začetku skoka težko živo srebro v kroglicah različne velikosti dvignilo z dna steklenice. Živosrebrne

kroglice so plavale kakor brez teže po zraku v zaprti steklenici. Za kratek trenutek je bilo živo srebro brez teže! Zrak je seveda, čeprav spočetka neznatno zaviral njegov prosti pad in zato so kapljice že naslednji trenutek padle na dno, čeprav je še padal po zraku v vodo.

Ker so krožne poti satelitov in raket okrog zemlje le druga oblika prostega pada, velja, da na vseh satelitih, ki krožijo okrog zemlje, vlada breztežnost. Tudi na vsaki raketi, ki jo izstrelimo in ko neha delovati, vlada breztežnost, pa naj se dviga ali pada, samo da se že giblje v brezračnem prostoru. Giblje se pač po zakonih prostega pada in pri njem avtomatično nastopa breztežnost. To so ugotovili tudi že s fotografijami živali, ki so jih v raketah poslali v višino. Breztežnost na satelitskih poteh in na potovanjih po medplanetnem prostoru je torej nujna posledica. Preneha le tedaj, kadar se raketa na novo poganja ali zavira. Zavira jo tudi ozračje, če pade vanj.

Zaradi tega breztežnostna točka med luno in zemljo ni posebno važna. Pomembna je le v toliko, ker meji privlačnostno območje med zemljo in luno. Kakor pojema zemeljska težnost z višino, tako pojema tudi lunina težnost z rastočo višino nad površino. Isti zakon velja na luni kot na zemlji. Ker je luna mnogo lažja kot zemlja in ima zato mnogo manjšo težnost, je jasno, da je breztežnostna točka mnogo bliže pri luni. Nastopa šele na devet desetih poto proti luni, torej v razdalji 346.000 km, na črti, ki veže težišče zemlje z luninim težiščem. Tam sta privlačnost zemlje in lune enako veliki, samo nasprotno usmerjeni. Kolik je tam g ali privlačnost? Znaša samo 0,332 cm na sekundo, torej tri milimetre in eno tretjino! In čeprav je lunina težnost že v tako veliki razdalji od zemlje postala res neznatna, vemo vendar, da s svojo privlačno silo znatno vpliva na zemljo. Saj je tako imenovana morska bibavica — plima in oseka — v glavnem posledica lunine privlačnosti.

Nadalje nam pa dejstvo, da je breztežnostna točka tako blizu pri luni, pove, da ne bomo mnogo prihranili na pogonski sili, če bomo raketo poslali samo do breztežnostne točke. Od tam naprej pa naj bi raketa prosto padala na luno. Važno pa je, da se zavedamo, da padeč na luno doda raketi skoraj njeno celotno ubežno hitrost. To se pravi: Raketa se lahko čisto počasi, torej s čisto neznatno hitrostjo zmuzne čez breztežnostno točko, a bo vendar na zadnji desetini svojega poto proti luni pridobila za-

radi padanja nanjo nad 2000 metrov hitrosti na sekundo. Pod to hitrostjo ne more pasti nobena raketa na luno, če se posebej ne zavira.

Luna nima magnetnega polja

Luna je mrtev svet, kamnita velikanska krogla. Dan traja na njej skoraj polnih 14 dni in prav toliko časa traja noč. Ker nima ozračja, ki bi jo vsaj nekoliko varoval pred sončno pripeko, ni nič čudnega, da se v dolgem dnevu s prahom pokrita površina segreje na +120 stopinj Celzija. V dolgi noči pa se površina ohladi na -160 stopinj Celzija. 160 stopinj pod ničlo je mraz, ki ga na zemlji spravimo skupaj le v laboratorijih, na luni pa traja taka "zima" vsakih drugih štirinajst dni. Seveda vlada ta mraz le na površju, nekaj metrov pod tlemi vlada že mnogo bolj znosna temperatura in malo bolj globoko je skalovje že v stalni temperaturi 8 do 10 stopinj Celzija nad ničlo. Kadar bo prišel človek na luno, bo moral živeti kot jamski človek pod zemljo, v umetno pripravljenih rovih, kjer bodo zgrajene hermetične neprodušne kabine z zrakom.

Velika toplota ob luninem dnevu zdaleka ne bo tako neprijetna, ker jo bo čutiti samo na soncu, v senci bo prvič vladala neprimerno večja tema, kot si to moremo misliti, hkrati pa bo v senci znaten mraz. Nebo nad luno bo tudi ob dnevu popolnoma črno in videti bo vse zvezde kljub žarečemu soncu. Na luninem nebu bo stala kot veličasten mesec naša zemlja, štirikrat večja, kot mi vidimo luno. Prav tako bo zemlja imela prvi in zadnji krajec, videti bo v teku enega meseca polno zemljo in zemeljski mlaj.

Sovjetski Lunik II, ki je treščil na Luno, je imel s seboj naprave, ki so merile lunino magnetno polje. Doslej namreč znanstveniki niso vedeli, ali ima tudi luna podobno magnetno polje, kot ga ima zemlja ali ne. Lunik je s svojimi meritvami dokazal, da luna nima magnetnega polja. S tem je prvič potrjeno, da luna nima kovinastega jedra kakor zemlja, drugič pa tudi to, da nima okrog sebe še kakega posebnega pasu nevarnih žarkov. Tak pas so odkrili okrog zemlje v višinah med 10.000 in 30.000 kilometri in ga v glavnem povzroča prav zemeljski magnetizem. Ta pas žarkov okrog zemlje imenujejo van Allenov pas, po znanstveniku, ki je prvi izrekel domnevo, da tak pas obstoja, čeprav ga tedaj še ni mogel dokazati.

Ubežna hitrost, s katero moramo izstreliti satelita, da ne kroži več po eliptični poti okrog zemlje, je kakor smo videli 11,170 km. Če ga izstrelimo z nekoliko večjo hitrostjo, se bo še hitreje oddaljeval od zemlje, vendar ne smemo misliti, da bo potoval kar v neskončnost. Je razmeroma v bližini sedež ogromne privlačne sile, namreč sonce. To ne dovoli tako hitro nobenemu telesu, ki je sicer že ušlo težnosti zemlje, da bi se oddaljilo preveč od njega. Sončna težnostna privlačnost je kar 27,9 večja od zemeljske. Sončni pospešek za prosti pad na površini sonca znaša kar 274 metrov na sekundo. Če bi hoteli izstreliti s sončne površine raketo, ki naj bi ušla iz območja sonca za vedno, bi jo morali izstreliti s hitrostjo 618 kilometrov na sekundo. Z zemlje izstreljena raketa bi morala imeti v najugodnejšem primeru hitrost 16,56 km na sekundo da bi ušla težnosti sonca.

Ko je začetek leta 1959 odletel proti luni ruski Lunik I, jo je zgrešil za približno 6000 kilometrov. Zaradi tega, da bi lažje zadel cilj, je bil pognan z raketo tako hitro, da je ta umetni satelit dosegel ubežno hitrost. Ni več padel nazaj proti zemlji, ampak začel krožiti okrog sonca po podobni poti, kot kroži naša zemlja. Zakaj? Kar pomislimo, da se vozi naša zemlja tudi kot satelit okrog sonca v srednji oddaljenosti okrog 150 milijonov kilometrov. Pri tem pa brzi kar s 30 kilometri na sekundo! To potovalno hitrost okrog sonca ima zemlja in z njo vsa telesa na njej. Tudi mi in tudi raketa, ki jo odstrelimo z zemlje z ubežno hitrostjo. Ta hitrost raketi ali satelitu ostane, prav tako tudi smer te potovalne hitrosti. Zato je nujno, da telo, ki je z ubežno hitrostjo odletelo z zemlje, nato kroži okrog sonca v podobno poti kot zemlja.

To se je tudi zgodilo z ameriškim satelitom Pionir IV, ki je bil izstreljen 3. marca 1959 proti luni. Zgrešil jo je kar za 60.000 kilometrov in nato začel krožiti okrog sonca. Na svoji poti se bo soncu približal na 148 milijonov kilometrov, ko se bo pa najbolj oddaljil od sonca, bo od njega 169 milijonov kilometrov proč.

Če Lunik II, ki so ga Sovjeti izstrelili na Luno tik pred Hruščevim odhodom v USA, ne bi zadel lune, bi zaradi svoje hitrosti ne padel več nazaj proti zemlji, ampak tudi krožil okrog sonca. Nasprotno pa je bil izstreljen Lunik

III (4. okt. 1959, natančno ob drugi obletnici Sputnika I) z manjšo hitrostjo kot je ubežna. Zato se bo držal zemlje in vozil okrog nje v velikanski elipsi, ki ga bo povedla kakih 450.000 kilometrov od zemlje, najbolj pa se ji bo približal na kakih 40.000 km. Ko bo prepotoval vso elipso enkrat, bo potreboval okrog 14 dni.

Kaj lahko pričakujemo?

Pri tekmi, kdo bo prej in več dosegel s sateliti, lahko pričakujemo v prihodnjih letih še vse polno presenečenj. Lahko računamo, da bo čez kakih dvajset let že stopil prvi človek na luno. Mnogo prej bodo letele posebne rakete proti Marsu in Veneri, čeprav brez posadke. Prostor našega osončja se odpira človeku in nekaj prvih korakov lahko še doživimo. Ob koncu 20. stoletja ali v začetku 21. bo morda človeku že dano stopiti na Mars ali Venero. V nadaljnjem razvoju bo človek mogel obiskati postopoma tudi oddaljene planete, ali pravilneje njihove lune, kakor Jupitrove in Saturnove. Skratka: V nekaj stoletjih bo mogel zemljan potovati po osončju od planeta do planeta. Dosegel bo tudi najbolj oddaljeni in danes zadnji znani planet Pluto. Kaj pa potem?

Nič več! Kakor je zemlja z nevidno nitjo privezana na sonce, tako je tudi za človeka osončje prostor, v katerem bo lahko potoval in se udejstvoval. Za pot v druge prostore je treba najprej premagati ubežno hitrost sonca, ki seveda v zemeljski oddaljenosti zdaleka ni več tako velika kakor na sončni površini. To bo do stoletja prihodnosti z lahkoto dosegla. Pa kljub temu ne bo mogoče odriniti nikamor. Zakaj?

Zato, ker so tudi najbližja sonca — vidimo jih kot zvezde — tako neznansko daleč od nas in našega sonca. Zvezdoslovci merijo razdalje drugih zvezd od našega sonca s svetlobnimi leti. Ta astronomski vatek je res astronomska številka: eno svetlobno leto meri namreč dolžino 9 bilijonov kilometrov (natančno 9,460,000,000,000 kilometrov) Je to pot, ki jo napravi svetloba, ki ima sploh največjo možno

hitrost, v enem letu. Kako velikanska je ta hitrost v primeru s sedanjimi raketami, si niti prav ne moremo predstavljati. Svetloba potuje z zemlje do lune le 1 in četrt sekunde! Sončni žarek pride s sonca do zemlje v 8 minutah, do najbolj oddaljenega planeta Pluto pa potuje sončna luč 10 ur.

Svetloba zvezde, ki je našemu soncu najbližja, potuje do nas kar 4 leta in 4 mesece. Je to zvezda, ki jo s prostim očesom niti ne vidimo, imenuje se Proxima Centauri. Naslednja najbližja zvezda je Alfa Centauri, oddaljena 4 svetlobna leta in 5 mesecev. To lahko vidimo, ker je zelo svetla. Tretja najbližja: "Bernardová" zvezda je oddaljena že 6 svetlobnih let. Vsega skupaj je le osem zvezd, ki so manj daleč, kakor 10 svetlobnih let. Vse druge, vidne in nevidne, so oddaljene več. Samo v naši Rimski cesti so že zvezde, ki so od našega sonca čez 80.000 svetlobnih let oddaljene.

Če bi torej mogel pojezditi na svetlobnem žarku proti najbližjemu soncu, bi potoval tja nad štiri leta. Pot nazaj bi trajala prav toliko časa. Kdo se bo dal zapreti v raketo za skoraj devet let samo zato, da se bo približal drugemu soncu, ki nima planetov. Že danes pa je ugotovljeno, da človek nikdar ne bo mogel doseči vsaj približno svetlobne hitrosti zaradi sicer silno redke, a vendar povsod raztresene vsemirske materije. Vzemimo, da bi kdaj v daljnji bodočnosti bilo morda mogoče doseči recimo vsaj polovično svetlobno hitrost, potem bi trajalo potovanje do najbližje zvezde in nazaj polnih dvajset let!

Tako vidimo, da nam je pot do drugih zvezd zaprta in vse kar pišejo razni pisatelji o potovanjih od zvezd do zvezd, je in ostane čista utopijska. Vse kar pa pišejo o potovanjih po našem sončnem sistemu, pa ni nič bolj neverjetno, kot sateliti, ki že krožijo. Počakati bo treba pač še nekaj stoletij. Saj Jules Verne, ki je napisal l. 1865 knjigo "Z zemlje do lune", tudi v sanjah ni mislil, da se bo njegova fantazija čez sto let že uresničevala. Upajmo, da bomo prav za stoletnico njegovega romana doživeli kako posebno in lepo presenečenje.

POGLED NA PRVIH 10 LET
V IZSELJENSTVU

SVOBODNA
SLOVENIJA

Zbornik 1960

Slovenski oder v Clevelandu

Igralsko društvo Slovenski oder v Clevelandu je eno izmed kulturnih društev, ki so jih ustanovili novonaseljenci. Slovenska dramatika je bila med staronaseljenci v ZD takoj po prvi svetovni vojni zelo močno razširjena. Imeli so več dramskih društev, katera so vsako sezono priredila po več predstav, ki so bile vedno dobro obiskane. Okoli leta 1930 je dramatika začela počasi pojemati, ker otroci prvih naseljencev niso več znali slovensko. Vendar je bilo še nekaj dramatičnih društev aktivnih, ko so pred desetimi leti prišli v ZD prvi novonaseljenci iz begunskih taborišč Avstrije, Nemčije in Italije.

Na prvem begunskem pikniku na Oblakovi farmi 21. avgusta 1949 je bil med drugimi tudi razgovor o kulturnem delu novonaseljencev, ki so še vedno v precejšnjem številu prihajali v ZD in zlasti v Cleveland.

Prvotno so se novonaseljenci nameravali pridružiti že obstoječim staronaseljskim društvom in poživiti v njih delovanje. Predsednik Narodnega odbora dr. Miha Krek je med tem razgovorom spodbujal zlasti Janeza Škrabca in Pavla Intiharja, naj bi novonaseljenci pristopili kot člani tudi v katoliške igralske družine staronaseljencev in tako kulturno delo med Slovenci poživili.

Ženski odsek clevelandske podružnice Lige katoliških slovenskih Amerikancev je postavil na oder 5. marca 1956 igro Fr. Detele "BEGUNKA" v režiji priznanega igralca in režiserja Damijana Tomažina. Pri tej igri je sledeč pobudi dr. Kreka nastopil Janez Škrabec v vlogi Jereba, gostilničarja v Bistrici.

Slovenski oder ni bil ustanovljen kot običajno ustanovljamo kako društvo. Potreba po organizaciji rodi najprej pripravljalni odbor, ki vse potrebno pripravi za ustavitev organizacije. Razvoj Slovenskega odra bomo lahko zasledovali v naslednjih poglavjih.

Sezona 1950/51 — 1. leto

Prvič so se igralci poznejšega SO zbrali z namenom, da prirede Spominsko proslavo v čast in spomin padlim borcem komunistične revolucije v Sloveniji in vrujenim domobrancem. Pripravila sta jo Franček Kolarič in Ivan Varšek. Prireditev je bila z velikim uspehom podana v nedeljo 3. junija 1950. v veliki dvorani Slovenskega narodnega doma na St. Clairju (ki je največja in najlepša dvorana v vseh narodnih domovih) v Clevelandu.

V jeseni istega leta so isti igralci pripravili prireditev pod naslovom "Ze čriček prepeva" Predstava je bila podana 22. oktobra 1950 v režiji Pavla Intiharja.

Takoj nato 3. decembra 1950 so pripravili Franček Kolarič, Pavle Intihar in Ivan Varšek opereto Miklavž prihaja v SND na St. Clairju.

Naslednjo predstavo je režiral Milko Pust in sicer "Domačijo ob Visli", ki je bila uprizorjena 18. februarja 1951 kot običajno v SND.

Nato je pripravil režiser Pavle Intihar burko "Trije tički", ki jo je SO vprizoril v cerkveni dvorani pri Sv. Lovrencu v Newburgu v Clevelandu 4. februarja 1951.

Kot poslednjo prireditev SO v prvi sezoni je pripravil režiser Milko Pust Vombergarjevo "Vodo", ki je bila uprizorjena v nedeljo 13. maja 1951 v dvorani S.N.D. na St. Clairju.

Pri vseh omenjenih prireditvah igralci niso nastopili pod imenom Slovenski oder, ampak kot "Ligini igralci".

Ze takoj v prvi sezoni so igralci začeli izdajati svoje glasilo. Zanimivo je, da igralci niso uporabljali imena Slovenski oder, dočim je njihovo glasilo izšlo pod naslovom "Slovenski oder", ter s podnaslovom "Glasilo Liginih igralcev". Prva številka je izšla meseca februarja 1951 ob priliki uprizoritve "Domačije ob Visli".

Druga številka je izšla že na 16. straneh. Vsebina je zelo pestra. Na uvodnem mestu je napisal pisatelj Karel Mauser spomine iz svojega življenja pod naslovom ŽIVLJENJE.

Franček Kolarič je napisal daljšo razlago komedije "Voda", profesor Janez Sever je pa objavil življenjepis dramatika Jože Vombergerja ter ozadje komedije "Voda". Marjan Jakopič je napisal: Kratek pregled odrskega dela v domovini in drugod po svetu; J. G. pa pregled Liginih prireditev. Franček Klarič je objavil Pogled v naše odsko delo. Objavljeno je bilo tudi pismo Lojzeta Smrečnika pod naslovom: Malo kritike igralcev in gledalcev. Nekdo je objavil tudi "Joža Vomberger, "Voda" in ljubljanski policaj. "List je izšel maja 1951 ob priliki uprizoritve "Vode". To številko lista je uredil Franček Kolarič, slovenski trgovci pa so ga podprli s svojimi številnimi oglasi.

Sezona 1951/52 — 2. leto.

Prvo, kar so "Ligini igralci" hoteli izvesti v svoji novi sezoni je bila izvedba organizacije. 11. avgusta so se zbrali v Slovenski pisarni na 6116 Glass Avenue. Najprej so se zedinili za ime svoji igralski družini in se odločili za: Slovenski oder. Nato so izmed sebe izvolili odbor: Za častnega predsednika je bil izvoljen znani igralec in režiser Damijan Tomažin. Kot poslevoedeči odborniki pa so bili izvoljeni:

Predsednik Janez Varšek; 1. podpredsednik Mary Marinko; 2. podpredsednik Milko Pust; tanika Jože Likozar in Marjan Jakopič; blagajnik: Danny Pestotnik; gospodar: ga. Joža Varšek; kot odborniki pa: Franček Kolarič, Martin Košnek ter Janez Hauptman. V nadzorni odbor so bili izvoljeni: Janez Rigler, Pavla Kristanc in Avgust Dragar.

Sezono je otvoril Franček Kolarič z režijo igre Janeza Jalna "Dom", ki je bila uprizorjena 14. oktobra 1951 v SND na St. Clairju. Ocenio je napisal Karel Mauser v "Ameriški Domovini" 18. oktobra 1951. Ob tej priliki je tudi izšla tretja številka "Slovenskega odra".

Naslednja predstava je bila 11. novembra, ko je SO uprizoril Ogrinčevo "V Ljubljano jo dajmo!" v režiji Milka Pusta. Ta predstava je bila namenjena proslavi 40 letnice podpornega društva sv. Ane v Clevelandu. Izšla je 4. številka "Slovenskega odra". Uvodnik je napisal J. Godina, sledi kratka zgodovina društva sv. Ane. Marjan Jakopič je napisal članek: Štiri-

Igralci Slovenskega odra v Vombergerjevi drami "Voda"

stoletnica slovenske knjige. F. K. je napisal kratko vsebino igre "V Ljubljano jo dajmo!"; Janko Sever pa življenjepis pisatelja Josipa Ogrinca.

Petega decembra je bilo Miklavževanje Slovenske šole v Slovenski pisarni, ki ga je pripravil Milko Pust.

Prireditev SO 30. decembra 1951 je bila namenjena počastitvi Rev. Louisa Baznika, ki je bil med drugo svetovno vojno ameriški kurat v Italiji in je kot tak napravil Slovincem v begunstvu veliko uslug. Režiser Milko Pust je pripravil veseloigro "Svojejavček". Izšla je 5. številka "Slovenskega odra", ki prinaša na prvi strani sliko Rev. Baznika in zahvalo. Na notranji strani je opis igre "Svojejavček" in Kronika Slovenskega odra. — Igro so ponovili februarja 1952 v cerkveni dvorani pri Sv. Lovrencu v Newburgu.

Ob priliki proslave 35 letnice podpornega društva Marije Magdalene so člani Slovenskega odra 18. maja 1952 peli v SND na St. Clairju "Kovačevega študenta".

Kot zadnjo predstavo v sezoni je SO podal igro "Rokovnjači" v nedeljo 15. junija 1952 v SND na St. Clairju. Režijo je vodil Milko Pust. Ob tej priliki je izšla 6. številka "Slovenskega odra" kot priloga "Ameriške Domovine" z dne 12. junija 1952.

Sezona 1952/53 — 3. leto.

Kot prvo predstavo je postavil režiser Ivan Varšek komedijo "Teta na konju" in sicer 28.9.1952. Izšla je 7. številka "Slovenskega odra". Na uvodnem mestu je pisatelj Karel Mauser napisal "Jesensko pismo", sledi opis igre in kronika.

Igro "Svoje glavček" so člani Slovenskega odra podali tako živo, da bo ostala rojakom še dolgo v spominu.

Sledila je burka "Trojčki", ki jo je režiral Pavle Intihar. Predstava je bila v SND na St. Clairju 4. januarja 1953. Ker je bil tisk predrag, je SO opustil izdajo lista "Slovenski oder".

Poslednja predstava v sezoni je bila spevoigra "Rožni venec", ki jo je že pred leti v domovini priredil za oder po istomenskem romanu angl. pisateljice Barclaye-ve Zdravko Novak. Igra je bila podana v režiji Pavla Intiharja v nedeljo 31. maja 1953 v SND na St. Clairju. Ocenio je papisal v "Ameriški Domovini" 4. junija 1953 urednik Vinko Lipovec. Oglasilo pa se je v AD tudi več gledalcev in izrazilo svoje priznanje, kar se ni zgodilo doslej še pri nobeni igri.

Sezona 1953/54 — 4. leto.

Sezona se je pričela s krstno predstavo igre "Kaplan Klemen", pisatelja Karla Mauserja, ki je priredil za oder svoj istoimenski roman. Predstava je bila 20. septembra 1953 v SND na St. Clairju v režiji Milka Pusta. Omembe vredno je tudi to, da je pri tej predstavi prevzela najtežjo vlogo Marjete Grile pisateljeva soproga ga. Mimi Mauser. Izšla je posebna številka "Slovenskega odra", prva natisnjena v Slovenski pisarni. Na prvi strani je objavil pisatelj Mauser Spomine iz Kaplana Klemena. Vsa številka je posvečena "Kaplanu Klemenu" in njegovemu avtorju Karolu Mauserju.

Četrtega decembra 1953 je imel SO svoj občni zbor na katerem je podajal račune svojega dela in izvolil nov odbor in sicer za: predsednika Milka Pusta; za podpredsednika Pavla Intiharja; za tajnika Ivana Martinca; za blagajnika Anico Nemeč; za odbornici pa Ani-

co Hočevar in Milko Novak; Marija Mauser pa je bila izvoljena za zapisnikarico. V nadzorni odbor so bili izvoljeni Janez Hauptman, Janez Vidmar in Avgust Dragar. V odboru je bil tudi Rev. Jože Godina.

Omenim naj še izlet SO, kakih 60 milj iz Clevelanda proti jugu v jeseni 1953. Izletniki so si ogledali nekatere zanimivosti. Amerika ima veliko zanimivosti, zlasti zgodovinskih, ki jih pa domačini dosti ne obiskujejo. Dobi se posebna knjiga pod naslovom "Zgodovinske zanimivosti Amerike", kjer so vsi taki kraji opisani.

Po krstni predstavi "Kaplana Klemena" je avtor dramo predelal in 7. marca 1954 jo je SO ponovno postavil na program in oder. Tudi tokrat je bila režija zaupana Milku Pustu. Izšla je 9. številka "Slovenskega odra", ki je bila posvečena "Kaplanu Klemenu" in pisatelju Karlu Mauserju kot njegovemu avtorju. Skoro vso vsebino je prispeval profesor Janez Sever.

Za zaključek 4. sezone je podal SO 23. maja 1954 veseloigro "Pri belem konjičku" v režiji Milka Pusta. Izšla je 10. številka "Slovenskega odra". V njej so se oglasili stari znanci: pisatelj Karel Mauser, prof. Janez Sever in gospod "Bucek" iz špitala.

Sezona 1954/55 — 5. leto.

V tej sezoni je SO pridobil novega režiserja v osebi igralca Milana Dolinarja, ki je postavil 3. oktobra 1954 na oder burko "Utopljenca". Izšla je 11. številka "Slovenskega odra", v kateri se je prvič med ostalimi znanci oglasil dr. Miha Krek s člankom Ljudske gledališke predstave.

Tudi pri naslednji predstavi 16. januarja 1955 je SO pridobil novega režiserja in sicer je pisatelj Karel Mauser postavil na oder SND Lipahovo komedijo "Glavni dobitek". Režija je bila zelo uspešna. Režiser je v njej tudi sam nastopil, kakor tudi njegova soproga ga. Mimi. Ob tej priliki je izšla tudi 12. štev. "Slovenskega odra". Je to božična številka in prinaša med drugim tudi govor, ki ga je imel pis. Karel Mauser na prosvetnem večeru SKAS a 18. decembra 1954 v Clevelandu pod naslovom "Božične misli".

Kot zaključna predstava v sezoni so bili Remčevi "Užitkarji", ki jih postavil na oder

SND režiser Milko Pust in sicer v nedeljo 24. aprila 1955. Izšla je 13. številka "Slovenskega odra" v kateri prinaša pisatelj Mauser "Spomin na prvo igro, ki sem jo igral". Življenjepis dramatika dr. Alojzija Remca je pa objavil profesor Janez Sever.

Sezona 1955/56 — 6. leto.

Kot prvo predstavo je pripravil režiser Milko Pust veseloigro "Težke ribe" in jo postavil na oder SND na St. Clairju v nedeljo 20. novembra 1955. Igro je napisal M. Balucki, poslovenil pa Josip Debevec. Izšla je 14. številka "Slovenskega odra". Na uvodnem mestu je napisal pisatelj Mauser: Otroci igrajo. J. S. pa prinaša nekaj o pisatelju Joži Debevcu.

Naslednjo predstavo je režiral Pavle Intihar in sicer "Moč uniforme", ki jo je SO uprizoril 29. januarja 1956 na odru SND na St. Clairju. Za to priliko smo dobili tudi 15. številko "Slovenskega odra", v kateri je podal pisatelj Mauser: Misel sredi zime. Pod naslovom Kronika je prinesel prof. Janez Sever daljše poročilo o kulturnem delu ne samo v Clevelandu, ampak tudi za vse ostale kraje ZD.

Kot zaključno prireditev v sezoni smo videli veseloigro v treh dejanjih pod naslovom "Zmešnjava", ki jo je režiral Ivan Martinc. Predstava je bila v SND na St. Clairju 22. aprila 1956. Za to predstavo je izšla kot običajno nova številka (16.) "Slovenskega odra", ki je bila skromnejša po zunanosti in vsebini od prejšnjih števil. Za uvod prinaša: Od spomladi do jeseni in opis igre "Zmešnjava".

To je poslednja številka "Slovenskega odra".

Sezona 1956/57 — 7. leto.

Za otvoritev sezone nam je SO pripravil starodavno pa še vedno precej igrano igro "Mlinar in njegova hči" v režiji Frančka Kolariča, ki je tudi sam v igri nastopil. Predstava je bila v SND v nedeljo 4. novembra 1956. Ker revija "Slovenski oder" več ne izhaja, so postale novoustanovaljene "OZARE" tudi glasilo SO. Že pri došedanjem opisu SO nisem omenil, da je bil dnevnik "Ameriška Domovina" SO vedno zelo naklonjen. Tako so bili za vsako predstavo v njem objavljeni članki, reklama in ocene vseh predstav SO.

Druga prireditev v 7. sezoni SO je bila malo

Igralci Slovenskega odra so z Mauserjevo dramo "Kaplan Klemen" dosegli v Clevelandu velik uspeh.

neobičajna za igralsko družino, to pa zato, ker je bilo več drugega programa kot igranja. Morda je nastopila kaka notranja kriza ali pa samo malo prepriha. Predstava je bila v SND na St. Clairju v nedeljo 27. januarja 1957. Ker je SO dramsko društvo, naj omenim najprej igro "Izposojena rodbina". Režija je bila v rokah novega režiserja Lojzeta Šefa. Ostali program je bil pa sledeči: Pod vodstvom Ivana Riglerja je Slovenski oktet zapel tri pesmi: Lovsko, Oblaček in Popotnik.

Sledilo je predavanje predsednika Nar. odbora dr. Mihe Kreka o kongresu Zveze krščanskih demokratičnih strank, ki je bil meseca novembra 1956 v Parizu. Po predavanju je Slovenski oktet zapel še tri pesmi: Mi pevci, Milka, srček moj in Flosarsko. Sledilo je pripovedovanje člana Slovenskega okteta g. Kureta o domovini Martina Krpana.

Tretja in poslednja prireditev v sezoni je bila igra "Župnik iz evetočega vinograda" in sicer 28. aprila 1957 v režiji Frančka Kolariča. O prireditvi je pisala "Ameriška Domovina" 2. maja 1957 in 3. števec "Ozar" (Janez Sever).

K tej sezoni spada tudi poročilo, da je režiserja in predsednika SO g. Milka Pusta marca 1957 obiskal zastopnik ameriške uradne radijske postaje "Voice of America" za Slovenijo. Poročilo o delu SO, ki ga je podal g. Milka Pust je bilo posneto na trak in pozneje predvajano na oddaji "Glas Amerike".

Sezona 1957/58 — 8. leto.

SO je otvoril novo sezono z uprizoritvijo Jurčičevega "Desetega brata". Predstava je bila v nedeljo 17. novembra 1957 v SND na St. Clairju. Režijo je vodil Milan Dolinar. O

priveditvi je pisal prof. Janez Sever v 6. številki 1. letnika "Ozar".

Občni zbor SO 26. januarja 1958 je izvolil sedeči odbor: predsednik Milan Dolinar; podpredsednik Pavle Intihar; tajnik Milko Pust in Breda Osenar; blagajnik Ivan Martinc in Anica Knez; gospodar Franček Kolarič; v nadzorni odbor so bili pa izvoljeni: Stane Gerdin, Jelka Pretnar in Blaž Vavpotič.

Kot druga prireditev SO je bila drama "Domačija ob Visli" v režiji Frančka Kolariča 9. marca 1958. Poročilo o igri je napisal urednik "Ameriške Domovine" Vinko Lipovec v št. 51 13 marca 1958.

Poslednja predstava v sezoni je bila 13. aprila 1958 in sicer je Milan Dolinar pripravil Finžgarjevega "Divjega lovca". Oceno je napisal v "Ameriški Domovini" št. 76 17. aprila 1958 urednik Vinko Lipovec.

Sezona 1958/59 — 9. leto.

Kot prvo predstavo v sezoni je SO pripravil v režiji Janeza Varška Moliere-jeve "Scapinove zvijače" in jih postavil na oder SND v nedeljo 5. oktobra 1958. Oceno je napisal v "Ameriški Domovini" št. 194 9. oktobra 1958 urednik Vinko Lipovec.

Naslednja prireditev je bila Medvedova ljudska igra "Stari in mladi", ki jo je SO postavil na program v režiji Frančka Kolariča v nedeljo 23. novembra 1958. Oceno je napisal pisatelj Karel Mauser v "Ameriški Domovini" št. 228 26. novembra 1958.

Prvega februarja 1959 smo videli na odru SND na St. Clairju Finžgarjevo "Verigo" v režiji Milana Dolinarja. Oceno je napisal pisatelj Karel Mauser v "Ameriški Domovini" št. 25 5. februarja 1959.

Kot poslednjo predstavo devete sezone nam je SO podal v režiji Pavla Intiharja veseloigro s petjem v 4. dejanjih "On in njegova sestra". Igro je napisal B. Buchbinder, prevedel pa F. Kobal. Oceno je napisal v "Ameriški Domovini" št. 80 23. aprila urednik Vinko Lipovec.

S to predstavo je zaključenih devet sezon igranja "Slovenskega odra".

Sezona 1959/60. — 10. leto.

Devetindvajsetega maja je imel SO občni zbor, na katerem je bil izvoljen za novo sezono sledeči odbor: predsednik: Janez Ovsenik, podpredsednica Olga Zupančič; tajnik I. Milko Pust; tajnik II. Marija Sekna; blagajnik: Ivan Martinc; gospodar: Milan Dolinar. Pregledniki: Stane Gerdin, Rado Menart in Maks Jerič. Odbornik za propagando: Jože Grdina. Posvetovalni odbor: Milan Dolinar, Janez Varšek, Pavle Intihar, Franček Kolarič in Milko Pust. Gospodinjski odsek: Mary Prince, Silva Maglič in Maks Jerič.

SO oder bo praznoval desetletnico obstoja z uprizoritvijo pasijonske igre Edvarda Gregorina: V času obiskanja, spomladi leta 1960.

— — — —

Vsega je SO pripravil clevelandskim Slovencem 36 predstav. Ko se je SO po zadnjem pretresu osamosvojil in utrdil, sedaj zelo lepo deluje in napreduje. Ima lepo število igralcev in zadosti sposobnih režiserjev, med katerimi naj omenimo Frančka Kolariča, Ivana Martinca, Pavla Intiharja, Milka Pusta, Milana Dolinarja in Ivana Varška.

Slovenskemu odru stalno stojita ob strani naš največji ljubitelj in pospeševalec slovenske stvari v tujini profesor Janez Sever in mentor, kritik in pisatelj Karel Mauser.

Društvo Slovencev ob 10 letnici

Podati pregled dela novih slovenskih naseljencev v Argentini, se pravi iztrgati pozabi in ohraniti za zgodovino najtežje, a tudi najlepšo dobo novega slovenskega naseljenstva v tej državi. To je bilo delo, ki nima primere v slovenskem izseljenstvu. Nekateri slovenski naseljenci, ki so pred množičnimi transporti prišli v novo deželo, so prevzeli nase skrb za ostale rojake ter se odločili, da jim bodo pomagali priti v ta kraj ter jim skušali zmanjšati in ublažiti začetne težave. Te so bile ogromne, sredstev pa nič, ali zelo malo. Toda brezmejni idealizem, požrtvovalnost in ljubezen do trpečih ljudi ter velike osebne žrtve posameznikov, ki so se predali službi reševanja lastnih bratov in sestra, so premagali vse ovire. Transport za transportom je prihajal. Ljudje so se razhajali na vse strani. Našli so si stanovanja, dobili delo, zaslužek. Poskrbeli za versko življenje ter postavili temelje za kulturno, gospodarsko in socialno delo. Poleg graditve lastnih hiš so začeli že misliti tudi na skupne slovenske domove, ki so danes žarišča slovenstva v posameznih slovenskih naseljih. Začeli so izdajati liste, revije in knjige. Z eno besedo: Slovenija v malem, toda lepša kot je doma, ker je šopek najlepšega slovenskega cvetja v tujem okolju.

Izhodišče za vse to pestro in vsestransko udejstvovanje je v Društvu Slovencev, kajti Društvo Slovencev je bilo tisto, ki je po rešitvi slovenskega vselitvenega programa in problema posredno ali neposredno reševalo ali pomagalo reševati vsa slovenska vprašanja, ki so v zvezi s sedanjim kulturnim, prosvetnim, verskim, gospodarskim in socialnim življenjem slovenskih naseljencev v Argentini.

V letošnjem Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije sem imel namen podati pregled prizadevanj, naporov, uspehov in neuspehov Društva Slovencev v desetletju 1948-1958 z vključitvijo v poročilo tudi vsega dela, ki ga je v letu 1947 opravil Pripravljalni odbor Kluba slovenskih beguncev v Argentini. Pri odbiranju gradiva se ga je pa nabralo toliko, da je nemogoče podati pregled vsega društvenega dela v desetletju 1948-1958 v samo enem letniku Zbornika Svobodne Slovenije. Zato sem se odločil, da v Zborniku za leto 1960 skušam podati sliko vsaj glavnega dela, ki ga je opravil Pripravljalni odbor Kluba slovenskih beguncev v letu 1947, za njim pa Društvo Slovencev kot njegov naslednik v letih 1948 in 1949 za slovenske naseljence v Argentini. Ta doba je nekako zaokrožena celota in obsega vsa prizadevanja in vse napore za izvedbo slovenske emigracije, obenem pa tudi polaganje temeljev za vsestransko udejstvovanje novih slovenskih naseljencev v poznejših letih. V prihodnjih letnikih Zbornika-Koledarja Svobodne Slovenije bo sledil prikaz dela Društva Slovencev od leta 1950 do 1958.

PRIPRAVLJALNI ODBOR ZA KLUB SLOVENSКИH BEGUNCEV V BUENOS AIRESU

Dne 25. decembra 1946 sta prišla v Buenos Aires duhovnika Jože Košiček in Anton Grčman. Bila sta prva slovenska novonaseljenca v Argentini po II. svetovni vojni. Jože Košiček je prišel v Buenos Aires po navodilu Socialnega odbora v Rimu, da z Janezom Hladnikom pripravi vse potrebno za prihod slovenskih beguncev iz Italije in Avstrije.

V Buenos Airesu ju je sprejel Janez Hladnik. Tedaj je bil kaplan v baziliki sv. Roze Liman-

ske na križišču Avenide Belgrano in ulice Pasco. Razen tega je bil urednik in upravnik Duhovnega življenja, pobiralec naročnine za to versko revijo starih slovenskih naseljencev ter njihov dušni pastir za vso Argentino. Pri vsej tej prezaposlenosti pa je bil Janez Hladnik tudi tisti, ki je do druge polovice meseca oktobra 1947 vodil vse delo v zvezi s slovensko emigracijo.

Za Košičkom in Grčmanom so v letu 1947

začeli prihajati v Argentino tudi že prvi slovenski begunci iz Italije: iz taborišča v Senigaliji ter iz Rima. Vendar so bile to le manjše skupine. V glavnem fantje in dekleta, družin je bila med njimi zelo malo. Število vseh novih slovenskih naseljencev je ob koncu leta 1947 komaj doseglo 87.

Čeprav je vse te rojake v taboriščih doletela sreča, da so prvi od beguncev lahko stopili na prekomorske ladje in se z njimi odpeljali v Argentino, so pa bili tudi prvi, ki so doživeli najhujše razočaranje, ko se je po vstopu na argentinska tla začelo zanje trdo in brezsrčno izseljensko življenje, kajti leta 1947 prvi slovenski naseljenci po izkrcanju z ladje v pristanišču niso vedeli kje bodo jedli in kje spali. Tudi delo so si morali poiskati sami. Leta 1947 ni bilo izseljencu dosti na izbiro. Za fanta in moža je morala biti odločitev zelo enostavna: težaško delo na stavbah, dekleta in žene brez otrok so skoro vse postale služkinje pri družinah ali pestunje otrok.

Za te Slovence je bila vsaka nedelja velik praznik, ne samo zaradi tega, ker je to Gospodov dan, marveč zato, ker so se ta dan lahko zbirali pri Hladnikovi slovenski maši v mestu Avellaneda, popoldne pa pri slovenskih večernicah pri šolskih sestrah na Paternalu v Buenos Airesu. Na teh sestankih so si potožili dnevne težave, se med seboj tolažili in si dajali poguma. Tako je bilo nedeljo za nedeljo, praznik za praznikom.

Na te sestanke je od maja meseca leta 1947 prihajal tudi Tone Skubic. Po prihodu v Argentino je bil najprej čistilec in sluga v nekem zavodu, nato je pa dobil zaposlitev v steklarni Papini. Na teh sestankih so bili vsi mnenja, da je treba nekaj napraviti. Očitna je bila potreba po društvu ali klubu, ali karkoli, samo, da bi se ljudje nekje lahko shajali, da bi imeli nekoga, ki bi se zanje zavzemal, kadar bi bilo potrebno. Nemogoče je bilo pričakovati od Hladnika, da bi se sploh mogel še zanimati za posameznike po prihodu v deželo, Košiček je seveda vedno rad pomagal in storil vse za naše ljudi, enako Grčman. Toda oba sta bila v aktivni duhovniški službi na farah, ki je nista mogla zapuščati, kadar je bila potreba pri Slovencih. Kar ni hotela prenehati zahteva rojakov do Skubica, da bi pravzaprav on moral nekaj začeti, drugi, da mu bodo že pomagali. In tako se je začelo.

Neko nedeljo so se odločili Tone Skubic, Ado Zober in gđc. Marija Petelinova, da bodo

stopili do Košička, mu vse povedali in ga prosili za sve, kaj naj napravijo. Dobili so ga doma na fari v Lanusu. Z njim so se prijateljsko pomenili kar na cerkvenem stopnišču, kjer so bili še najmanj moteni in se tudi domenili. Po razgovoru z njim so odšli k Janezu Hladniku na Pasco. Na razgovor z njim je odšel samo Tone Skubic, Ado Zober in gđc. Petelinova sta ga pričakovala na ulici pred župniščem. Tone Skubic je Hladniku odkrito povedal vse težave naših ljudi, ki so prepuščeni sami sebi in bi radi imeli neko organizirano skupnost. Za njeno organizacijo je Hladniku ponudil vso pomoč. Na ta način bi ga tudi razbremenili pri delu za slovensko emigracijo. Hladnik je ponujeno pomoč sprejel in tako je prišlo dne 22. oktobra 1947 do prvega sestanka tkzv. Pripravljalnega odbora Kluba slovenskih beguncev. Sestavljali so ga Janez Hladnik kot predsednik, Tone Skubic je bil tajnik, Ado Zober blagajnik, odbornika pa ing. Jože Brodnik in gđc. Marija Petelinova. Na tej seji je bil med drugim tudi sprejet sklep, naj se v hiši ing. Vargasa v ulici Avstria števil. 2307 v Buenos Airesu do 1. novembra 1947 odpre slovenska begunska pisarna. Ing. Vargas je bil Hladnikov prijatelj in je omenjeno hišo dal Hladniku na razpolago za slovenske naseljence. Stavil je samo pogoj, da mu mora hišo izročiti prazno do februarja meseca 1948. V tej hiši so nekateri prvi slovenski naseljenci tudi dobili za nekaj časa stanovanje.

Ko je pozneje prišlo še nekaj Slovencev v Argentino, so bili najbolj vplivni med njimi pritegnjeni takoj k delu v Pripravljalnem odboru za Klub slovenskih beguncev. To so bili dr. Milan Komar, Lado Lenček C. M., Stanko Škrabec in drugi.

Malo prej, predno je slovenska begunska pisarna začela poslovati v Buenos Airesu, je bilo na Direkciji za imigracijo odobrenih kakih 500 prošenj slovenskih beguncev za naselitev v Argentini. Ostali sezname slovenskih prosilcev iz Italije so čakali na odobritev. Bilo je treba posredovati na raznih mestih ter odstraniti ovire, ki so se bile pojavile.

V slovenski begunski pisarni so se v večernih urah dobivali tedanji novi slovenski naseljenci v Buenos Airesu in delali za prihod ostalih slovenskih beguncev v Argentino. Na seji klubskega odbora dne 25. oktobra 1947 je dobil tajnik Skubic naročilo, naj pripravi osnutek pravil za klub. Ker pisarna ni imela nobe-

nih sredstev, so na seji kluba dne 5. nov. 1947 naprosili tajnika Skubica, "da pripravi okrožnico za begunce s poročilom o ustanovitvi kluba in prošnjo za pristop starih in novih naseljencev ter premožnejšim Argentincem 'za vsestransko pomoč.'" Odbor kluba je tudi sklenil, da bo prevzel nabirke za slovenske begunce med Argentinci. Z ozirom na sporočilo iz Rima, da bo kmalu prišel v Argentino transport z nekaterimi slovenskimi družinami, je Hladnik povedal, da je že pred časom začel akcijo za naselitev slovenskih družin v sed. provinci Misiones, ostali odborniki so pa Hladnika prosili za ugotovitev ali bi država dala kak kredit na razpolago za tako kolonizacijo in pod kakšnimi pogoji. Dne 9. nov. 1947. je Hladnik poročal, da se mu je posrečilo izposlovati avdienco pri ted. predsedniku republike za ponedeljek 10. novembra 1947. Dejal je, "da bo predložil kratko spomenico o vseh problemih beguncev."

Tudi naslednja seja (19.XI.1947) je bila posvečena samo vprašanju omogočitve prihoda slovenskih beguncev v Argentino. Hladnik je povedal, da direkcija za imigracijo zahteva garancijsko izjavo, da v spiskih slovenskih beguncev ni komunistov. Tako izjavo mora dati Socialni odbor v Rimu. Tajnik Skubic je pa naglašal potrebo, da naj bi se delo za slovenske begunce bolj smotno uredilo, kajti "odbor nima evidence o podvzetih korakih za pribavo novih vselitvenih dovolenj in sploh ne o problemih, ki jih je treba rešiti, ker g. predsednik dela korake in piše vloge, ne da bi predhodno o tem kaj sporočil." Zatem je bil sprejet sklep: "Kakor hitro bo prišla garancijska izjava iz Rima, je izposlovati avdienco pri direktorju emigracije. Takoj pa narediti ločene prošnje na zunanjega ministra glede beguncev v Avstriji in Nemčiji, da se omogoči izdajanje viz, in glede beguncev v Italiji, da se pošlje komisija po taboriščih". — Na isti seji je blagajnik Zober omenjal, da klub nima sredstev niti za najnujnejše pisarniške potrebščine, ing. Jože Brodnik pa je bil naprošen, "naj se informira pod kakšnimi pogoji bi bilo mogoče nabaviti za slovenske begunce nekaj lesenih hiš, ki bi jih postavili na društvenem zemljišču v Lanusu."

S problemom slovenskih družin in njihove naselitve ob prihodu v Argentino, je bil razgovor tudi na prihodnji seji dne 23.XI.1947. Sprejet je bil sklep: "Predsednik bo pisal v Misiones glede namestitve 50 družin, kje, pri

kom in pod kakimi pogoji bi bilo mogoče. Obenem se je informirati pri Hipotekarni banki ali je možno dobiti kredit za gradnjo barak" — Ker je delo v pisarni vedno bolj naraščalo in ga samo v večnih urah ni bilo mogoče vsega opraviti, je bilo na isti seji sklenjeno, da je nujno, da se tajnik Tone Skubic posveti samo delu v pisarni. To je Tone Skubic tudi storil. Putil je zaposlitev v tovarni in se ves predal delu samo za slovenske begunce. Od tedaj naprej so novi slovenski naseljenci lahko prihajali v pisarno tudi čez dan. Skubic pa je lahko hodil prav tako na intervencije, kadar je bilo potrebno. Zlasti je bilo važno, da je bil lahko v pristanišču, kadar so prihajali novi slovenski naseljenci.

Na prvi seji v decembru (5.XII.1947) je bila v klubu sporočena vesela novica za vse slovenske nove naseljence. Direkcija za imigracijo je odobrila vse spiske slovenskih beguncev iz Italije za naselitev v Argentini, razen zadnjih 100 tekočih števil. Spiski za slovenske begunce v Avstriji in Nemčiji so pa bili predloženi Direkciji za imigracijo.

Dne 7. decembra 1947 je prispela skupina kakih 20 Slovencev v Buenos Aires. Med njimi je bil poleg dr. Janeža, Jožeta Albrehta tudi Miloš Stare. Miloš Stare je že v letih 1946 in 1947 pomagal v dr. Krekovi pisarni pri reševanju begunskih izseljenskih problemov. Ko je prišel v Argentino, je po kratkem bivanju v emigrantskem hotelu dobil delo pri javnih delih v okolici Buenos Airesa. Poleg tega, da je bil pritegnjen takoj k Klubovemu delu, je začel tudi misliti na izhajanje Svobodne Slovenije. Prva številka je izšla v dobrih treh tednih. Stare jo je prinesel na informativni sestanek, ki je bil na Silvestrovo leta 1947 pri Janezu Hladniku na Pascu. Na sestanku so tedanji funkcionarji Pripravljalnega odbora za Klub slovenskih beguncev rojakom poročali o opravljenem delu in zavračali nekatere očitke, ki so se začeli pojavljati. Zlasti Hladnikovo poročilo je bilo obširno in podrobno, saj je obsegalo pregled vsega njegovega dela za slovenske naseljence od leta 1945 naprej.

Za vzdrževanje pisarne je bilo sklenjeno (4.I.1948), naj bi slovenski novi naseljenci prispevali po enodnevni zaslužek, t. j. približno 10 pesov. Za tedanje čase zelo visoka članarina.

Na prihodnjem širšem sestanku dne 6.I.1948 je bil razgovor o pritožbah in "o izkušnjah, ki so jih imele slovenske begunke po raznih služ-

bah". Po daljši razpravi je bilo sklenjeno: "Predloži se katoliškemu sindikatu hišnega služabništva vloga, v katerih se navedejo pogoji za sodelovanje. Pogoji so sledeči: a) sindikat naj pri zaposlitvi slovenskih begunk vstraja pri začetni minimalni mezdi 100 pesov za služkinje, in 120 pesov za kuharice; b) slovenskim begunkam se mora zagotoviti vsaj vsak teden en prost popoldan — na vsakih 14 dni pa mora to biti nedelja popoldne; c) prejeti morajo kompletno posteljo s perilom; g) garantirati se jim mora osemurno spanje in dnevni počitek preko dneva; e) razmere bo kontrolirala odbornica Marija Petelinova". — Na isti seji je bilo sklenjeno izdajanje periodične okrožnice informativnega značaja.

Tiste dni je prišlo v Buenos Aires sporočilo, da je na poti iz Italije v Argentino 36 slovenskih družin, od katerih jih je 16 z otroki. Ključski odbor se je takoj sestal na sejo dne 11.I.1948 in razpravljal o tem vprašanju. Delo v klubu je razdelil na 4 referate, ki so bili: 1.) vselitveni, 2.) gospodarski, 3.) stanovanjski in 4.) zaposlitveni. Vselitveni referat sta imela Hladnik in Skubic, za vodstvo gospodarskega je bil naprošen Košiček, zaposlitveni referat so dali kaplanu Urbanču in gđc. Petelinovi, za stanovanjski referat pa je bilo rečeno, da ga bo prevzela plačana moč. V resnici je pa tudi ta referat v glavnem padel v breme kaplanu Urbanču.

Čeprav je Miloš Stare aktivno sodeloval pri vsem delu v klubu, vendarle ni mogel biti pri roki pisarni, kadar je bilo potrebno, ker je bil zaposlen pri javnih delih izven Buenos Airesa. Da bi pa bil laže dosegljiv, je Klub na seji dne 13.I.1948 sklenil povabiti Miloša Stareta, da pride stanovat v hišo v ul. Avstrija 2307, "ker je njegova bližina za skupno delo nujno potrebna".

Ves čas obstoja tkzv. Pripravljalnega odbora za Klub slovenskih beguncev se je živo čutila težnja, pa tudi potreba po občnem zboru, na katerem naj bi si novi naseljenci sami izvolili ljudi svojega zaupanja, da bi zastopali koristi tistih novih naseljencev, ki so bili že v Argentini, in tistih, ki so na prevoz še čakali po italijanskih in avstrijskih taboriščih. Tako izvoljeni odborniki bi tudi mogli laže opravljati zaupano delo ter nastopati z večjo avtoriteto, ker bi bili izvoljeni in bi po zaupanju rojakov opravljali svoje funkcije v društvu. Nihče bi jim ne mogel očitati, "da so se sami postavili" in da živijo "na račun skupno-

sti". Člani in odborniki kluba so bili mnenja, da je treba sklicati občni zbor, kakor hitro bo prišla večja skupina slovenskih novih naseljencev v Argentino. Tak transport je pa bil tedaj že napovedan z ladjo Santa Cruz za 21. januar 1948. To so odborniki kluba potrdili tudi s svojim sklepom z dne 19. januarja 1948, da naj bo občni zbor takoj, ko bo skupina prispelih beguncev še v emigrantskem hotelu. Sklenjeno je tudi bilo, naj dvorano za občni zbor preskrbi Hladnik, vse ostale priprave "vstevši sestavo pravilnika pa bodo izvedli člani ožjega odbora brez predsednika, ker on nima časa".

Tako so se začele priprave za občni zbor, ki je bil napovedan za 23. januarja 1949. Za njegovo pripravo sta imela največ dela Miloš Stare in Tone Skubic, ki sta za novo društvo sestavila pravila in tudi pravilnik za občni zbor. Razgovori o novem društvu, odnosno o občnem zboru, so bili tako s člani klubskega odbora, kakor tudi novimi naseljenci izven odbora. Pri razgovorih so novi slovenski naseljenci bili mnenja, da je treba Janezu Hladniku dati vidno priznanje za njegovo delo za slovenske protikomunistične begunce na ta način, da ga izvolijo za častnega predsednika novega društva, ga tako dvignejo nad vse polemike med člani društva na položaj, na katerem ga bodo člani novega društva gledali z hvaležnostjo vsa leta, dokler bo društvo sploh obstajalo. Ta namen je Janezu Hladniku sporočil Tone Skubic. Hladnik je nanj pristal.

S pripravami za občni zbor se je bavil klubski odbor znova na seji dne 24. januarja 1948. Tedaj je bila tudi dokončno sestavljena lista odbora s častnim predsednikom Janezom Hladnikom ter Milošem Staretom kot predsednikom delovnega odbora. To listo je istega dne potrdil tudi še širši klubski odbor.

Za občni zbor je Janez Hladnik dobil župniško dvorano pri Sv. Juliji, zraven te dvorane pa za novo društvo slovenskih novonaseljencev nove društvene prostore po naklonjenosti sedaj že pok. dobrotnika Slovencev župnika Romana Figalla.

Tako je bilo zaključeno delo Pripravljalnega odbora Kluba slovenskih beguncev v Buenos Airesu, ki se je razvijalo v dveh smereh: v delo za prihod slovenskih beguncev v Argentino, na drugi strani pa v priprave za občni zbor za novo predstavniško organizacijo slovenskih naseljencev v Argentini.

V dvorani pri Sv. Juliji na Avdi J. B. Alber-

USTANOVNI OBČNI ZBOR DRUŠTVA SLOVENCEV

di ga je dne 25. januarja 1948 popoldne začel predsednik Pripravljalnega odbora Kluba slovenskih beguncev v Argentini Janez Hladnik. Vse je pozdravil, nato pa povedal, da se je "delo za slovenske begunce začelo v Argentini šele koncem leta 1945 in v začetku leta 1946, ko so prišli prvi klici slovenskih beguncev v Italiji za pomoč. Do takrat slovenska kolonija v Argentini ni bila pravilno informirana o dogodkih, ki so se dogajali doma med vojsko". Vsem sodelavcem se je zahvalil za njihovo požrtvovalno delo, vse navzoče pa pozval, "naj si postavijo temelje organizacije, ki bo gotovo v skupno korist vsem slovenskim beguncem".

Na Hladnikov predlog so bili izvoljeni v predsedstvo občnega zbora Ladislav Lenček CM kot predsednik, Tone Skubic in ing. Avgust Vivod pa kot zapisnikarja, nakar so dotedanji funkcionarji Pripravljalnega odbora Kluba slovenskih beguncev poročali o dotedanjem delu. Zlasti pregledno je bilo poročilo tajnika Toneta Skubica, ki je utemejeval tudi potrebo po ustanovitvi novega društva z ugotovitvijo, "da bo delo za skupno korist uspešno le, če bo podprto od čim širšega kroga imigrantov". Zaradi tega je tudi Pripravljalni odbor "želel čimprej postaviti temelje organizaciji in dati možnost, da se izbere odbor širšega zaupanja. Posledica te želje je današnji občni zbor".

Občnemu zboru predložena pravila so bila prebrana in sprejeta. Pripravljalni odbor je občnemu zboru predlagal, naj bi se novo društvo imenovalo Društvo Slovenija, na predlog Heinriherja se je pa večina od 110 navzočih novih slovenskih naseljencev odločilo za naziv Društvo Slovencev.

V pravilih je namen novega društva označen z besedami: 1.) Nuditi gospodarsko in moralno oporo; 2.) zastopati koristi članov društva; 3.) združevati vse slovenske begunce v Argentini; 4.) Pomagati slovenskim beguncem pri vselitvi in 5.) gojiti verske, kulturne in nacionalne vrednote". Prehodne določbe pa navajajo, da se "vsi posli dosedanjega Slovenskega socialnega odbora in Pripravljalnega odbora Kluba slovenskih beguncev prenesejo na odbor Društva Slovencev".

Glede tkzv. "Socialnega odbora" v Argentini, je treba omeniti, da tak odbor formalno

nikdar ni bil ustanovljen in tudi ni obstajal, pač pa je deloval v Rimu. Argentinske vselitvene oblasti so hotele imeti nekaj podobnega v Buenos Airesu in je posle takega odbora opravljal Janez Hladnik. Pozneje po sestavi odbora za tkzv. Pripravljalni odbor Kluba slovenskih beguncev v Buenos Airesu bi v Argentini tudi ta pripravljalni odbor lahko imenovali Socialni odbor, ker je imel vse tiste funkcije na ameriški celini, kakor rimski Socialni odbor v Evropi.

Po ustanovitvi Društva Slovencev in sprejetju pravil predstavniške organizacije novih slovenskih naseljencev v Argentini, so demokratski Slovenski-antikomunisti izrekli javno zahvalo Janezu Hladniku za njegovo požrtvovalno delo.

"Ko slovenski protikomunistični begunci ustanovljamo svojo begunsko organizacijo v Argentini, čutimo dolžnost, da izrečemo iskreno zahvalo č. g. Janezu Hladniku. Četudi sam ni begunec, je vendar pokazal toliko požrtvovalnost, ljubezen in skrb za našo usobo, da je in bo njegovo ime vedno povezano s slovenskimi begunci v Argentini. Da se vsaj skromno oddolžimo njegovemu velikemu delu, naj občni zbor imenuje č. g. Janeza Hladnika za častnega člana in za častnega predsednika Društva Slovencev". — Prav tako je bil sprejet sklep, da je "častno predsedstvo Janeza Hladnika zvezano s pravico udeležbe odborovih sej naše begunske organizacije DS".

Pri volitvah je bil izvoljen naslednji odbor: Predsednik Miloš Stare, I. podpredsednik ing. Albin Mozetič, II. podpredsednik Jože Albreht, tajnik Tone Skubic, blagajnik Lado Lenček CM, gospodar ing. Avgust Vivod ter odborniki: Dr. Bojan Ribnikar, ing. Jože Brodnik, Stanko Škrabec ter gđ. Marija Petelin. V nadzorni odbor: Dr. Vinko Zorec, dr. Milan Komar in dr. Janez Janež. V razsodišče dr. Franc Mihelič.

Med letom 1948 so v odboru nastopile spremembe odnosno spolnitve.

Gospodar ing. Avgust Vivod je po izvolitvi odšel na službeno mesto v Comodoro Rivadavia, na njegovo mesto je bil imenovan v odbor za gospodarja Jožko Krošelj (Seja 1.V.1948). V nadzorni odbor je bil najprej kooptiran dne 22.II.1948 Ruda Jurčec, po odhodu dr. Janeza Janeža v misijone na Kitajsko pa Anton Nose.

Po prihodu v Argentino dne 1.IV.1948 je bil kooptiran v odbor tudi dušni pastir Anton Orehar. Društveni tajnik Tone Skubic je iz zdravstvenih razlogov dal ostavko dne 29. novembra 1948.

Občni zbor je sklenil, naj bo članarina tudi za Društvo Slovencev enodnevni zaslužek člana, kakor je bil že v Klubu slovenskih beguncev.

Predsednik Društva Slovencev Miloš Stare se je vsem udeležencem zahvalil za sodelovanje na občnem zboru ter jih pozval, naj novemu društvu posvetijo vse svoje moči in naklonjenost, da bo moglo uspešno delovati v korist slovenskih beguncev v Evropi in novih slovenskih naseljencev v Argentini. Častnega predsednika Društva Slovencev Janeza Hladnika pa je naprosil, naj bo tolmač najiskrenejše zahvale župniku Romanu Figallu za njegovo veliko naklonjenost in ljubezen, ki jo je pokazal napram slovenskim beguncem s tem, da jim je dal brezplačno v uporabo lepe prostore v hiši na Victor Martinez 50.

Zbrani Slovenci so navzočemu župniku Figallu priredili iskrene ovacije, on jih je pa nato povabil, naj mu slede ter si ogledajo prostore, ki jih bo imelo Društvo Slovencev. Tu je župnik Figallo predsedniku Društva Slovencev izročil tudi ključne novih prostorov. Izrazil je samo željo, naj čez noč ne ostajajo brez ljudi. Zato sta potem stanovala na Victor Martinezu tudi predsednik Stare in tajnik Skubic.

O ustanovnem občnem zboru je tedanji štirinajstnevnik "Svobodna Slovenija" v številki 3. z dne 1. februarja 1948 zapisal naslednjo ugotovitev:

"Občni zbor je pokazal: 1.) da se Slovenci dobro zavedamo, kako koristno in potrebno nam je delo, ki je organizirano in složno in 2.) da nosimo vsi tisti, ki smo že tukaj, v sebi trdno prepričanje, da moramo pospešiti in olajšati prihod še drugih naših bratov iz raznih delov Evrope".

Victor Martinez 50-novo slovensko središče

Z ustanovitvijo Društva Slovencev so novi slovenski naseljenci v Argentini dobili potrebno ustanovo, ki od leta 1948 naprej neprestano spremlja njihovo usodo v novi deželi, jim nudi "gospodarsko in moralno oporo", zastopa "koristi svojih članov, združuje vse slovenske beguncev Argentini, jim pomaga

pri vselitvi" ter "goji verske, kulturne in nacionalne vrednote".

Da je pa odbor Društva Slovencev mogel to ogromno delo, ki vzbuja tem večje občudovanje, čim bolj se odmikajo tisti težki dnevi pred desetimi leti, opravljati, so omogočili do skrajnosti požrtvovalni in nesebični ljudje, ki so enostavno pozabili naše, zapostavili svoje koristi ter se vsega žrtvovali za druge, se lotili tega pionirskega dela za izvedbo slovenske emigracije, za obnovitev slovenskega kulturnega, verskega, gospodarskega, političnega in socialnega življenja in dela, poleg teh društveno članstvo, ki je z razumevanjem spremljalo, podpiralo in utrjevalo temelje novi društveni organizaciji.

Da bomo lažje razumeli tedanji položaj, se samo zamislimo nazaj v leti 1947 in 1948. V Argentino so začeli tedaj prihajati prvi novi slovenski naseljenci. Po triletnem begunstvu po neprestanih ponižanjih po raznih taboriščih, so začeli stopati na argentinska tla slovenski fatje, dekleta, začele so prihajati slovenske družine z majhnimi nedoraslimi otroki. Med begunci so bili tudi starejši ljudje in bolniki, ki se jih vsaka država otresa, ker hoče imeti od naseljencev samo korist ter s svojimi vselitvenimi zakoni nima namena izkazovati usmiljenja. Argentina pa je tedaj postopala človekoljubno in je sprejemala med delazmožnimi naseljenci tudi take, ki nikamor drugam niso mogli iti, starejše in bolehnne ljudi ter invalide.

S sabo so naši ljudje prinašali v novo deželo poštenje, voljo do dela ter smisel za red. To je bilo najboljšo, kar so premogli, prtljaga je bila bolj skromna, in sredstva, s katerimi so razpolagali, zelo, zelo majhna.

In sedaj pomislimo: Le kako bi si mogli leta 1948 z lastnimi sredstvi najeti tako prostrane prostore kot smo jih dobili od pok. župnika Figalla na Victor Martinez 50? Na noben način ne, ker denarja za kavcijo in najemnino za take prostore ne bi mogli tedaj spraviti vsi skupaj. Kdo bi nam jo tudi hotel dati, ko so pa nekateri komunistično usmerjeni Slovenci tedaj izkoriščali sleherno priložnost, da so na vse strani širili novice, da so začeli v deželo prihajati "kolaboracionisti, izdajalci, nacisti in fašisti".

Bog nam je pa bil naklonjen in nam je poslal nasproti tako plemenite ljudi kot so bili ing. Vargas in zlasti župnik Figallo, ki je čutil z nami, razumel naše trpljenje in nam skušal

čim bolj pomagati. Tako nam je velikodušno omogočil, da je društvo lahko začelo nemoteno delovati. Skrb za ureditev novih prostorov je prevzela gđc. Marija Petelinova, ki je pri društvu vodila knjigovodstvo ter tudi gospodinjstvo. Vse z namenom, da bi društveni prostori v resnici bili košček domovine za vsakogar, ki bi prišel vanje. Zato je v teh prostorih kmalu začela poslovati društvena kuhinja. Ob nedeljah je bilo pripravljenih do 50 kosil za slovenske ljudi, ki so od raznih krajev redno prihajali na društvo.

Blagoslovitev novih društvenih prostorov je bila v nedeljo 7. marca 1948. To je bil dan, ki se ga še danes z veseljem spominjajo vsi Slovenci, ki so tedaj že bili v Buenos Airesu. Za vse je bil to tak praznik, kot smo jih doživljali doma ob blagoslovitvi društvenih domov.

Kronist je to slavnost dne 15. marca 1948 v 6. številki "Svobodne Slovenije" popisal takole:

"Tako krepke družine Slovencev še nismo videli zbrane, odkar smo v novi domovini. Od vseh najbolj oddaljenih krajev velenesta so prihitali rojaki, da s svojo navzočnostjo pokažejo, kako zares so si želeli imeti središče, kjer se bodo združevali in shajali in se še naprej v skupnih prizadevanjih krepili v načelih, ki so jih gnali v tujino.

Svečanost se je začela s sveto mašo, ki jo je daroval častni predsednik društva č. g. Janez Hladnik. Toplo presenečenje jim je pri službi božji pripravil moški oktet članov Emigrantskega pevskega zbora, ki je tokrat prvič nastopil pred nami v novi domovini. Po sv. maši so se vsi udeleženci zbrali v okrašenih prostorih na Victor Martinez 50. Slovesnost je posebno povzdignila navzočnost župnika cerkve sv. Julije g. Figalla ter zastopnikov argentinskih farnih organizacij te cerkve.

Blagoslovil je nove prostore g. Janez Hladnik, ki se je uvodoma zahvalil predvsem navzočemu g. župnik Figallu, da je tako velikodušno odstopil župnijske prostore našemu društvu. Pozdravil je vse argentinske goste in številno družino slovenskih rojakov. Nato je blagoslovil vse prostore in prosil nanje tako zares potrebni božji blagoslov.

Po blagoslovitvi je spregovoril predsednik društva Miloš Stare, ki se je spomnil trnjeve poti slovenskega protikomunističnega begunca. Spomnil se je dobe, ko smo v domovini blagoslavljali prosvetne domove. Sedaj nas je

komunistično nasilje razgnalo po vsem svetu. Z načelno trdnimi besedami je pozval vse rojake k bratskemu sodelovanju in medsebojni ljubezni. Pozval je vse navzoče, da si vsak po svojih močeh prizadeva, da bi mogli čimprej priti za nami tudi tisti naši bratje, ki še čakajo po taboriščih v Evropi.

Za sklep je moški oktet zapel nekaj narodnih pesmi in tako dvignil sijaj lepe slovesnosti.

Po blagoslovitvi je bilo skupno kosilo, katero je pripravila neumorna odbornica gđc. Marija Petelinova. Po kosilu so ostali v prijateljskem razgovoru znanci in prijatelji, ki sicer žive v istem mestu, a se zaradi ogromnih razdalj redko vidijo.

Tako bodo novi društveni prostori tudi v bodoče služili čim tesnejši povezavi in stikom naših rojakov v Buenos Airesu, ki se bodo lahko sestajali vsako nedeljo".

Prva Velika noč v Buenos Airesu

Leta 1948 je bila Velika noč dne 29. marca. Vsi tisti Slovenci, ki so do tedaj že prišli v Buenos Aires, so bili povabljeni v društvene prostore z namenom, da bi vsi skupaj proslavili velikonočno nedeljo po stari slovenski navadi. To pa zaradi tega, ker nekateri še niso imeli urejenih stanovanj, drugi jih pa sploh še niso imeli. Za vse rojake je Društvo Slovencev pripravilo pirhe, velikonočni žegen ter slovenske potice. Tisti, ki ste okusili sladkost in toplino tedanjega velikonočnega pozdrava, ki vam ga je dalo Društvo Slovencev v prvih dneh bivanja v novi deželi, v povsem tujem svetu in s čisto drugačnimi velikonočnimi običaji, ali se te slovenske velikonočne pogostitve ne spominjate še danes z veseljem in hvaležnostjo? Pri tem morda niste niti pomislili, da so ljudje, ki so pripravili slovenski velikonočni žegen za rojake zato morali žrtvovati več noči, ker so morali čez dan trdo delati po tovarnah. Pa to ni važno, pač pa je važno, da je Društvo Slovencev imelo čut, da je treba storiti vse, da bi lastnemu človeku olajšali začetno razočaranje, gorje ter domotožje, ki se prav ob velikih praznikih pojavlja z vso silo, ko človek vsako leto primerja praznovanje takih praznikov doma in v novem svetu.

Ureditev pisarne

V hiši na Victor Martinez 50 je Društvo Slovencev uredilo svojo pisarno. Napravilo je

seznam vseh Slovencev, ki so prišli v Argentino in se prijavili v članstvo Društva Slovencev, kakor tudi tistih, ki so obstali ob strani in se za delovanje društva niso menili. Tu so bili društveni odborniki članom, a tudi nečlanom, vedno na razpolago. Na društvo so prihajali čez dan in v večernih urah, ko so bili vsak dan razgovori in posveti o vseh vprašanih, ki so bila v zvezi s slovensko emigracijo. Teh razgovorov so se udeleževali društveni predsednik Stare, tajnik Skubic, referent za emigrantski hotel Krošelj, večkrat je prišel še Orehar, če je mogel pa tudi Hladnik. Na takih sestankih so bili sprejeti potrebni nujni ukrepi, ki niso dopuščali, da bi z njimi čakali na redno odborovo sejo. Vsak večer so bila podana poročila o izvršenem delu tako v pisarni, kakor v emigrantskem hotelu. Nato je bil redno napravljen delovni načrt za prihodnji dan. Stare in Skubic, za njim pa tudi pozneljši tajniki, sta nato še pozno v noč reševala pošto in ostale emigrantske zadeve.

Ob sobotah in nedeljah je pa bilo še več ljudi. K društvenemu predsedniku Staretu ali v društveno pisarno k tajniku Skubicu so prihajali v najrazličnejših zadevah. Nekateri ljudje po nasvete glede službenih mest, glede pogodb, ki jih je bilo treba napraviti za stanovanje. Na društvo so prihajali ljudje tudi po pošto, ki je prihajala od doma. Tu so se sestajali znanci in prijatelji. Z eno besedo: Ljudje so čutili, da je to njihov skupni dom, v katerem se čutijo vsi doma in v katerem vedno dobe ne samo dobre in lepe besede, ampak tudi nasvet, ki so ga potrebovali. Sicer ni bilo mogoče vsem ustreči, ker sredstev resnično ni bilo, dobro besedo pa je vsak dobil in vrat nikomur ni nihče zapiral.

Vodstvo pisarne je imel do 29. novembra 1948 Tone Skubic, ko je dal ostavko iz zdravstvenih razlogov. Za Skubicem je tajniško delo v pisarni prevzel Pavle Rant in je ostal na tem mestu do 1. marca 1949, ko je podal ostavko.

Na razpis društvenega odbora sta se za delo v pisarni prijavila Aleksander Majhen in Franc Pernišek. Oba sta bila sprejeta in sicer prvi na seji 11., drugi pa na seji 18. marca.

Predsednik Društva Slovencev, ki je dajal navodila in nadzoroval pisarniško delo, je vsakemu nameščencu društva ob nastopu službe poudaril: Delo pri društvu ni obi-

čajno uradniško delo. Zato tudi ne pozna uradnih ur. Za to delo je treba veliko požrtvovalnosti in ljubezni do skupnosti.

V prvih dveh letih je društvena pisarna izvršila ogromno delo. Saj je bilo treba vse šele ustvariti, na drugi strani je pa tudi korespondenca postajala vedno številnejša. Društvena pisarna je morala izvrševati tudi vse sklepe raznih odborov in svetov, zlasti, kar se tiče sestavljanja raznih vlog na oblasti, prepisovanja pravilnikov za Vzajemno pomoč, za podobore, predlogov za preosnovo društva in podobno. Poleg vsega tega je bilo treba voditi tudi društvene knjige. Knjigovodstvo je od vseh začetkov imela na skrbi gđ. Marija Petelinova, sejne zapisnike pa v začetku društveni tajnik Skubic, za njim Albreht pozneje pa Pernišek.

Victor Martinez — sedež novih organizacij

V hiši na Victor Martinezu 50 so dobile svoje prostore tudi vse nove kulturne, prosvetne in verske organizacije novih slovenskih naseljencev v Argentini ter uredništva njihovih listov. Tako uredništvo in uprava "Svobodne Slovenije", uredništvo ter uprava verske revije "Duhovno življenje" in pozneje verskega lista "Oznanilo." Od tu sta delovali Slovenska fantovska zveza ter Slovenska dekliška organizacija, slovenski dijaki, akademiki, in tu je imelo svoje sestanke Slovensko kat. akad. starešinstvo. Prav tako je bil na Victor Martinezu sedež Dušnopastirske pisarne. Na Victor Martinezu je bilo ustanovljeno tudi Slovensko pevsko društvo Gallus.

Še danes je človek vesel spominov na tiste dni. Ob sobotah in nedeljah je bilo na Martinču živahno, da je bilo veselje. Vsi prostori so bili zasedeni. Tu so bili sestanki, tam seje odborov raznih organizacij. Še zunaj na dvorišču, v senci pod drevesi, je "sejala" skupina odbornikov kake organizacije. Tako so se na sedežu Društva Slovencev polagali temelji vsemu slovenskemu kulturnemu, prosvetnemu, verskemu ter gospodarskemu življenju v tedanjih in poznejših letih.

Lepi so bili tisti časi, tista leta. Ka'ti to je bilo življenje, pravo slovensko življenje, ki ga je bil poln sleherni kotichek na Martinču. Zato so pa ljudje tudi radi prihajali tja, ker so čutili, da je to res slovenski dom, poln slovenske domačnosti in topline v brezsrčnem in trdem tujem svetu.

Delo za naselitev Slovencev v Argentini

Iz poročila tajnika Pripravljalnega odbora za Klub slovenskih beguncev v Buenos Airesu Toneta Skubica na ustanovnem občnem zboru Društva Slovencev dne 25. januarja 1948 smo videli, da je vse delo za naselitev slovenskih naseljencev v Argentini v tej deželi vodil do druge polovice oktobra 1947 izključno Janez Hladnik. Drugega tedaj tu ni bilo, na katerega bi se bil lahko obrnil Socialni odbor v Rimu. Kot smo omenili v odstavku "Pripravljalni odbor za Klub slovenskih beguncev" v Buenos Airesu, je bil 22. oktobra 1947 ustanovljen odbor za ta "pripravljalni odbor". Tedaj so tudi odprli slovensko begunsko pisarno. Tako se je tudi na ameriški strani začelo organizirano delo za naselitev slovenskih beguncev v tej deželi. Tedanji člani klubskega odbora so bili, kakor tudi Košiček, Grčman, Urbanč in drugi, v veliko pomoč Janezu Hladniku. Na evropski strani je vse delo za prigrasitev slovenskih beguncev za naselitev v Argentini vodil Socialni odbor v Rimu pod predsedstvom dr. Kreka, po taboriščih pa zapniki tega odbora. To delo je bilo združeno z izrednimi težavami. Angleški poveljniki po taboriščih, ki niso radi gledali, da bi se jim izmuznila tako dobra delavna moč za prekomorske angleške posesti in odšla v Argentino, so po svoje nagajali. Pogoji za naselitev v tej deželi so pa bili od vseh tedanjih ponudb najboljše. Argentina je bila tudi edina dežela, ki je bila pripravljena sprejeti vse slovenske begunce ter ne med njimi izbirati samo fante in dekleta. To je ugotovil dr. Krek, ko je hodil v Rimu od enega poslaništva do drugega in ponujal za naselitev slovenske ljudi. Ob neki priložnosti mi je sam povedal, da so bili to najtežji trenutki njegovega življenja, ko je moral ponujati slovenski življenjski tujim državam. Nekatere druge države so bile tudi pripravljene sprejeti slovenske ljudi, a podnebje za Slovence ni odgovarjalo; zopet drugod so bile razmere takšne, da bi bil zločin poslati ljudi vanje, Severna Amerika pa tedaj sploh še nikogar ni sprejemala in nobenih izgledeov ni bilo, da se bo to kmalu tudi zgodilo. Slovenski begunci so pa bili po taboriščih v Italiji ogroženi od komunistov, ker bila taborišča v krajih, v katerih so imeli komunisti občine v svojih rokah. Italijanski komunisti so tudaj delali z roko v roko z jugoslovanskimi in ti so uporabili vsa sredstva za to, da bi preprečili

odhod slovenskim beguncem iz Evrope v prekomorske države. Tako so iz begunskih središč prihajali na Socialni odbor v Rim pozivi in prošnje za preselitev kamorkoli, samo, da bi prišli ven iz Evrope. Pri takem stanju stvari je bila tedaj Argentina najboljša rešitev. Vanjo so lahko prišli ljudje, ki nikamor drugam ne bi bili mogli iti; to so zlasti, starejši ljudje, družine s številnimi obroki, in tudi takšni, ki niso bili za težje fizično delo. Tudi pri navedbi poklicev, so bile argentinske oblasti zelo širokogrudne.

Tega nikdar ne pozabimo, kadar govorimo o razmerah v tej deželi in tudi ne svobode, s katero so razpolagali slovenski naseljenci od trenutka naprej, ko so stopili na argentinska tla.

Delo, ki ga je opravil Socialni odbor v Rimu s pripravami list slovenskih beguncev za naselitev v Argentini, je bilo opravljeno tako hitro, tako točno in pregledno, da je vzbudilo občudovanje pri argentinskih konzularnih oblasteh. Na argentinski strani je pa bila potem Hladnikova naloga in pozneje njegovih pomočnikov, da je argentinska vlada najprej dala sploh načelen pristanek za naselitev tako visokega števila slovenskih beguncev, zatem pa, da tem beguncem ni bilo treba posamič vlagati prošnje za naselitev, ampak je Socialni odbor napravil skupinske prijavnice liste. To je Hladnik dosegel z znano avdienco pri tedanjem predsedniku Peronu s pomočjo ted. ministra za narodno zdravje.

Iz Rima poslana sezname je bilo treba vlagati na Direkciji za imigracijo ter posredovati, da so bili čimprej odobreni ter izdano dovoljenje za naselitev.

Ko je Skubic prišel maja meseca 1947 v Argentino, je Direkcija za imigracijo izdala komaj 500 vselitvenih dovoljenj za slovenske begunce. Vsi ostali sezname s prosilci so bili delno že vloženi, deloma pripravljene za vložitev, odobritev pa še ni bilo. Ta je prišla šele pozneje, in v začetku decembra 1947 so bili vsi sezname slovenskih prosilcev iz begunskih taborišč v Italiji odobreni, razen z malenkostnim ostankom 100 prosilcev. Storit je bilo pri argentinskih oblasteh samo še to, da bi argentinske konzularne oblasti nudile slovenskim beguncem čim večje ugodnosti. To so pa slovenski predstavniki tudi dosegli, kakor tudi to, da je vize začel izdajati še argentinski konzul v Neaplju.

Vprašanje naselitve slovenskih beguncev iz

taborišč v Italiji je bilo tako rešeno. Bile so sicer še težave, toda ne takšne, da bi prevoz slovenskih beguncev kaj več zavirale. Večje ovire so pa bile s slovenskimi begunci na Koroškem.

Slovenski begunci na Koroškem v nevarnosti

Ko so bili odobreni skoro zadnji sezname z imeni slovenskih beguncev iz Italije za naselitev v Argentini v začetku decembra 1947, je Hladnik v Buenos Airesu vložil spiske za slovenske begunce v Avstriji in Nemčiji. Rimsko slovenska emigrantska pisarna je nato prijave za vselitvena dovoljenja sprejemala še do 15. aprila 1948. Bilo je namreč toliko zamudnikov in toliko novih beguncev s Primorske in Goriške, da so bili predloženi še nekateri novi spiski, katerih odobritve so bile izstavljene med poletjem 1948. Upoštevaajoč prijavljence iz Avstrije, Nemčije in Švice, je bilo z zadnjimi prijavi v Italiji že prekoračeno število 10.000 načelno odobrenih vselitvenih dovoljenj. Za povišanje kvote ni bilo primerno prositi, pač pa se je Društvo Slovencev na vse načine potrudilo, da bi kljub temu dobilo še nova vselitvena dovoljenja, zlasti za Avstrijo. Tako so priporočale tudi informacije, ki jih je Društvo Slovencev prejelo, da je liste vlagati ne glede na odobreno kvoto.

Blejski sporazum med Titovo Jugoslavijo in Anglijo glede jugoslovanskih beguncev, od katerih bi jih bili komunisti doma radi večino dobili nazaj, da bi znašali svojo maščevalnost nad njimi, je ustvarjal strašno sliko temne in negotove bodočnosti za slovenske protikomuniste na Koroškem. Grozila je nevarnost za njihovo vračanje, grozilo novo preganjanje in zatiranje. Iz avstrijskih taborišč so prihajala na Društvo Slovencev obupna pisma in prošnje za nujno pomoč. Med tem pa v novembru leta 1947 predloženi spiski za slovenske begunce v Avstriji še niso bili odobreni! Društvo Slovencev ni niti trenutka zamudilo, da ne bi v Buenos Airesu storilo vsega, kar je bilo potrebno, samo, da bi bili spiski s slovenskimi prosilci v Avstriji in Nemčiji čimprej odobreni ter slovenskim beguncem dovoljena naselitev v Argentini. Delati je bilo treba hitro, kajti v vprašanju je bilo življenje slovenskih ljudi. Po številnih posredovanjih pri najvplivnejših osebnostih, je bil uspeh tu. Slovenski spiski za Avstrijo in Nemčijo so bili odo-

breni dne 5. marca, 3. aprila ter 12. in 21. julija 1948.

Glavno je bilo storjeno. Slovenski ljudje so imeli dovoljenje za prihod v Argentino. Tedaj se je začela nova borba, borba za imenovanje konzularnih zastopnikov za Avstrijo, odnosno za obisk argentinskih konzulov slovenskim begunskim taboriščem, kajti imenovanje argentinskega generalnega konzula na Dunaju je bilo za slovenske begunce dejansko brez pomena, kajti noben slovenski begunec ne bi tvegala tega, da bi šel po vizo na argentinski konzulat na Dunaj preko sovjetske zasedbene cone. Zato je Društvo Slovencev napisalo na zunanje ministrstvo v Buenos Airesu dne 4. marca 1948 posebno vlogo s prošnjo, naj bi argentinski konzuli odšli v taborišča in tam dajali vize prosilcem za prihod v Argentino. Na podlagi teh posredovanj je bil sredi junija imenovan argentinski konzul v Salzburgu, argentinski generalni konzul na Dunaju je pa izjavil, da bo odšel tudi v taborišča zaradi izdajanja vizumov.

Ko je bila tudi ta ovira odstranjena, se je pojavila nova glede plačila takse 49 dolarjev, ki bi jih moral plačati vsak begunec za izstavljeno vizo. Argentinski predstavniki so izjavljali, da bodo te takse oproščeni samo tisti begunci, za katere bodo ugotovili, da njihovo delovno moč Argentina potrebuje. S številnimi posredovanji je bilo nazadnje tudi to vprašanje ugodno rešeno. Da bi se pa čimprej mogla začeti emigracija iz Avstrije v Argentino, je Društvo Slovencev nato napravilo še posebne vloge in jih poslalo na zavezniško poveljstvo v Avstriji, na pok. kardinala Griffina v Londonu, na angleškega ministra za zasedeno ozemlje Lorda Pakinham, na avstrijsko vlado, predsedstvo Mednarodnega Rdečega križa in na predsedstvo PC IRO. V vseh vlogah je poudarjalo nevarnost, ki grozi slovenskim beguncem v Avstriji, in njihovo željo, da bi se čimprej mogli naseliti v Argentini, kamor so že začeli prihajati transporti iz Italije.

Kako pravilno je bilo hitro postopanje tako Socialnega odbora v Rimu, kakor Društva Slovencev v Buenos Airesu, so pokazali poznejši dogodki. Na Direkciji za imigracijo so sredi leta 1948 sporočili, da "začasno" ne sprejemajo več skupinskih list za naselitev v Argentini. Meseca septembra 1948 so Društvo Slovencev obvestili, da bodo od 1. oktobra 1948 sicer sprejemali še prošnje za vselitvena dovo-

ljena, vendar se v sezname ne smejo vnašati več osebe, stare nad 45 let, če nimajo delazmožnih otrok. V jeseni leta 1948 so pa nato sploh ustavili sprejemanje prošenj za naselitev beguncev slovanskih narodnosti. Kakor je bilo na seji društvenega odbora poročano dne 10. oktobra 1948, so argentinske oblasti navojale kot razlog za ta ukrep dejstvo, da so Slovani dotodaj prejeli veliko vselitvenih dovoljenj. (V latinsko Ameriko, op. pr.)

Društvo Slovencev je tudi tedaj posredovalo, a brez uspeha. Poskušalo je tudi kaj doseči preko Mednarodne organizacije za evropske begunce SARE. Pa tudi posredovanja te ustanove niso ničesar dosegla. Zapora za slovanske emigrante je bila tako stroga, da n. pr. Hladnik tedaj niti do ravnatelja Direkcije za imigracijo Diane ni mogel priti, ker mu je isti že vnaprej sporočil po tajniku, da je vsak "razgovor z njim o imigraciji do konca marca meseca 1949 odveč, ker na stvari ne bi mogel nič spremeniti".

Da bi Argentina znova sprejemala prošnje za vselitvena dovoljenja emigrantov evropskih narodnosti, sta prišla iz Rima v Buenos Aires posredovat tudi dr. Draganovič in major Škodlar. Mogla sta ugotoviti samo tole: Vsa emigracija je zaenkrat ustavljena. Po sedanji praksi bo lahko prišel v Argentino samo tisti, ki ima že vizum. Vprašnje ostalih, ki imajo libre desembarco, je težko in ni verjetno, da bi mogli priti sem, če ne izpolnjujejo pogojev, ki jih Argentina zahteva za ljudi, ki jih potrebuje.

Končno se je uredilo tudi to vprašanje. Dne 21. maja 1949 je odšla v Evropo posebna argentinska komisija pod vodstvom dr. Lucera Schmidta in dr. Varele. Imela je nalogo: posvetiti beguncem po raznih taboriščih posebno skrb, poenostaviti dotedanji argentinski konzularni postopek za osebe, ki žele emigrirati v Argentino, znižati konzularne pristojbine, določiti tri ali štiri generalne konzulate v Evropi za izdajanje potrebnih dokumentov za potovanje v Argentino; Komisija je imela naročilo, da mora bili pri izbiri imigrantov stroga in pripuščati v Argentino samo popolnoma zdrave ljudi.

Slovenski begunci so v tem času v glavnem že bili na varnem, ter rešeni negotovosti taboriščnega življenja.

Društvo Slovencev pa ni pozabilo tudi na tkzv. "sive" t.j. na tiste, ki jih PC IRO ni sprejela in zanje ni hotela plačati prevoza. Dru-

štvo Slovencev je za nje posredovalo tako pri argentinskih, kakor tudi pri zavezniških oblasteh v Evropi. Doseglo je samo to, da je PC IRO "sive" znova zaslišala ter je bil po ponovnem zaslišanju marsikdo sprejet v to mednarodno begunsko organizacijo. Marsikatere mu je bil nato kmalu omogočen odhod iz Evrope v deželo, ki si jo je sam izbral. Glede plačila prevoza za "sive" pa Društvo Slovencev ni uspelo. Brezplačne vožnje za "sive" je posredoval Vatikan. Število prostih mest je bilo omejeno ter razdeljeno po narodnostnih skupinah, proporcionalno z ozirom na število "sivih". Od Slovencev je bilo te ugodnosti deležnih kakih 21 beguncev.

Za podpiranje "sivih", ki so jih zavezniki prepeljali iz Italije v Nemčijo, je Društvo Slovencev ustanovilo poseben "odbor za pomoč sivim". Predsednik odbora je bil župnik Anton Orehar, tajnik Rudolf Smersu, odborniki pa Marijan Marolt, Jože Albrecht in Janko Aršek. Odbor Društva Slovencev je na seji dne 26. septembra 1948 sklenil naprositi papeškega delegata za begunce msgra dr. Jožeta Jagodica, naj tistim slovenskim beguncem v Nemčiji, ki so bili proglašeni za sive, pomaga kolikor pač more do višine 200 dolarjev. Ta znesek se je društvo obvezalo msgru dr. Jagodicu povrniti. Odbor za pomoč sivim je nato med rojaki v Argentini organiziral nabirke za pošiljanje pomoči potrebnim slovenskim beguncem v Nemčiji (glej poziv DS rojakom v štev. 31 Sv. Slovenije, 4. avg. 1949). Večino pomoči so jim poslali v obliki tkzv. Blitzgutscheinov. Na seji dne 10. oktobra 1948 je pa odbor Društva Slovencev sklenil, naj bi ta odbor potem, ko bo končal svoje delo, ne prenehal z njim, ampak naj bi se preimenoval v Karitativni odsek Društva Slovencev in naj bi kot tak deloval še naprej pod okriljem Društva Slovencev.

Emigrantski hotel

Kot smo že omenil, je leta 1947 prišlo v Argentino komaj 87 slovenskih beguncev, večina je prišla leta 1948, ostali pa leta 1949. Prvi večji transport Slovencev je prišel iz Italije z ladjo Santa Cruz dne 21. januarja 1949. Temu je sledilo več drugih. Glej Svobodna Slovenija letnik 1948, 1949, ter Koledar Svobodne Slovenije za 1949, 1950.

V vsem je v letih 1947 in 1948 prišlo v Argentino 5.182 Slovencev. Ker jih je nekaj

prišlo tudi zasebno, mirno lahko rečemo, da se je v navedenem času naselilo v Argentini 5.300 Slovencev.

Vselitvenih dovoljenj je bilo izdanih za Italijo 6.742, za Avstrijo 4.580, Nemčijo 800 in Švico 16. Skupaj 12.138.

Ko so leta 1947 začeli prihajati v Argentino prvi slovenski naseljenci, je bil v pristanišču vsak prepuščen svoji usodi. Če je imel kakega znanca, je odšel k njemu, navadno pa ni vedel kam, dokler Hladnik ni dobil hiše v ul. Austria. Emigrantski hotel je bil za vse še neznan ustanova. Ko so pa bili v jeseni leta 1947 napovedani večji transporti, zlasti za začetek leta 1948, so bili tedanji slovenski ljudje v Buenos Airesu, ki so imeli na skrbi slovensko emigracijo, v velikih skrbih, kaj bodo počeli z več sto slovenskimi begunci, kam jih bodo spravili, kako zanje preskrbeli hrano. Da bi jih spravili v hišo v ul. Avstrija, je bilo izključeno, ker v njej ni bilo ne prostora, ne posteljnine, ne posode za hrano in ne hrane. Jasno je bilo, da Slovenci teh nalog ne bodo zmogli. Zato so iskali možnosti za rešitev teh najtežjih začetnih vprašanj pri argentinških oblasteh. S pomočjo argentinskih prijateljev in na prizadevanje predstavnikov tudi drugih emigrantskih narodnosti, so argentinske oblasti septembra meseca leta 1947 odprle emigrantski hotel v pristanišču.

Tako se je v Buenos Airesu tudi za slovenske naseljence odprla hiša, ki marsikateremu sicer ni ostala v lepem spominu. Če pa hočemo biti pravični, bomo nazadnje le priznali, da je bila izseljencem samo v korist. Po začetnem razočaranju, se je le začel vračati zopet življenski optimizem v ljudi, ko so korajžnejši med njimi že dobili zaposlitev, drugi mor-da tudi stanovanje.

V emigrantskem hotelu je bil ponoven pregled vseh beguncev. Tu so že začele nastopati težave. Bolnike in vse tiste, za katere so na rentgenskem aparatu ugotovili, da nimajo povsem v redu svojih pljuč, so poslali v bolnišnico, ki je bila prav tako v emigrantskem hotelu. Za te je bilo treba posredovati, da so jih pozneje izpustili iz emigrantskega hotela. Za vse bolnike na pljučih, je moralo Društvo Slovencev prevzeti obvezo, da se bodo naselili v tistih krajih, ki jih bodo določile argentinske oblasti, t. j. v Cordobi, kjer je zrak mnogo boljši zaradi planinskega sveta kot pa v Buenos Airesu, ter da se bodo v predpisanem roku javljali na ponovne zdrav-

niške preglede. Rešiti ni bilo mogoče samo dveh slovenskih beguncev in sicer Andreja Cimpermana, ki je bil skoro popolnoma slep, in Franca Zora. Prvega so argentinske oblasti poslale nazaj v Evropo 13.II.1949, drugega pa 15.VI.1949, vseh ostalih 18 bolnikov, med katerimi je bilo 11 težkih, je pa društvo rešilo.

Prav tako je moralo Društvo Slovencev prevzeti obvezo za vse mladoletne. To skrajno nevhvaležno delo je opravljala gđc. Marija Petelinova, ki je morala mladoletne voditi k sodniku za mladoletne ter pred njim prevzeti odgovornost zanje, da se bodo vedno javljali, kadar jih bo sodna oblast zahtevala.

Za invalide je moralo Društvo Slovencev sestaviti posebne garancijske izjave bodisi njihovih v Argentini živečih sorodnikov ali prijateljev, da ne bodo padli v breme državi. Tako so vsi invalidi lahko nemoteno zapuščali emigrantski hotel.

Pa še veliko ugodnost so vselitvene oblasti v emigrantskem hotelu napravile prihajajočim naseljencem. Ob vsakem transportu so prišli v emigrantski hotel organi Zvezne policije ter so za vsakega naseljenca izpolnili formularje za izstavitev osebne izkaznice. Kdor je pozneje moral sam delati ta postopek na zvezni policiji, ve, koliko časa je pri tem izgubil. Tako pa so naseljenci že v nekaj dneh imeli v rokah osebne izkaznice in z njo je bila slehernemu pot iz emigrantskega hotela odprta.

Slovenski naseljenci so pri argentinskih vselitvenih oblasteh uživali sloves poštenih in solidnih ljudi.

Društvo Slovencev je v emigrantskem hotelu imelo vedno svojega predstavnika, ki je bil stalno na razpolago argentinskim oblastem, prav tako pa tudi slovenskim naseljencem, da so mu sporočali svoje želje in pritožbe. V letu 1948 je to službo opravljal Jožko Krošelj, za njim nekaj časa Pavle Rant, župnik Gregor Mali, p. Ciril Petelin, Lovre Jan in Zdravko Fale. Razen stalnega predstavnika Društva Slovencev v emigrantskem hotelu je tja redno prihajal društveni tajnik Tone Skubic, kadar je le mogel tudi predsednik Stare, zatem pa še častni predsednik Janez Hladnik, gđc. Marija Petelinova, Lado Lenček in Anton Orehar. Skoro dnevni obiskovalec naših ljudi v emigrantskem hotelu je bil tudi pok. Vladimir Vauhnik. Prinašal je naslove za službe in stanovanja. Za potrebe rojakov je imel vedno odprto srce.

Ko danes v duhu gledam nazaj in se spo-

minjam tistih resnično težkih dni za Društvo Slovencev, ko smo imeli v emigrantskem hotelu po več sto slovenskih beguncev, zanje pa nobenih sredstev, nobenih stanovanj, vedno bolj občudujem delo in odločnost ljudi, ki so tedaj vodili slovensko emigracijo. V tedanjih stiskah in težavah so se vedno znašli, vedno znali najti pravo rešitev, četudi je dostikrat izgledalo, da je sploh ne bo mogoče doseči. Da je bilo vse to ogromno delo sploh mogoče izvršiti, je v veliki meri tudi pripomogel emigrantski hotel, pa četudi je v njem bilo bivanje morda za tega ali drugega težko. Za izvedbo celotne slovenske emigracije je ta vselitvena ustanova vsekakor odigrala pomembno vlogo.

Slovenci prihajajo in se razhajajo

Težav ob prihajanju slovenskih transportov v Argentino, ni povečevalo samo dejstvo, da Društvo Slovencev ni imelo nobenih sredstev, da bi z njimi priskočilo na pomoč potrebnim rojakom ob prihodu v Argentino, ampak tudi okolnost, da je bila velika večina starih slovenskih naseljencev neprijateljsko razpoložena napram slovenskim beguncem. Ne samo, da jim nikjer niso hoteli pomagati, doživljali smo celo to, da so bili med njimi tudi takšni, ki so domačine hujskali, naj slovenskim novim naseljencem nikar ne oddajo stanovanja, ker da ne bodo plačali.

Resnici na ljubo je pa treba povedati, da smo tudi med starimi slovenskimi naseljenci našli na izredno plemenite ljudi, ki so storili vse, da bi na kakršenkoli način pomagali našim ljudem.

Jugoslovanski komunisti, ki so bili s svojimi društvi včlanjeni v Union Eslava — Slovanski zvezi, katero je argentinska oblast leta 1949 razpustila, vse domove v Slovanski zvezi včlanjenih društev pa zaplenila (Glej Sv. Slovenijo št. 13 in 14 z dne 31. III. in 7. IV. 1949), so v začetku leta 1948 začeli tudi z veliko kampanjo med starimi slovenskimi naseljenci, naj bi se vrnili v "osvobojeno" domovino, kjer da bodo živeli v miru in blagostanju. Precej ljudi je nasedlo sirenskimi komunističnim vabam. Svoje hiše v Argentini so v naglici, in navadno tudi poceni, prodajali in se priglašali za vrnitev v domovino. Tako se je koncem marca in v začetku aprila 1948 zgodilo v pristanišču v Buenos Airesu čudno naključje. Panamska ladja Santa Cruz (Sveti

Križ) je v Buenos Aires vozila iz Neaplja 517 slovenskih novih naseljencev, jugoslovanska ladja Partizanka s peterokrako zvezdo če pa iz Argentine vozila domov tiste, ki so se naveličali življenja v svobodi v Argentini ter živeli v zmoti, da bodo pod Titom doma našli boljše razmere. Kmalu so ugotovili, da so jih komunisti kruto prevarili, toda bilo je prepozno. Morali so si razočarani priznati, da so tisti, ki so jih tedaj zasramovali ob prihodu v Argentino, napravili boljše, ko so si izbrali svobodo. Med temi nesrečniki je bilo tedaj 120 Slovencev. V pristanišču pa vsekakor pomembno srečanje: Srečanje dveh svetov, dveh ideologij, ki sta se spoprijeti na življenje in smrt.

Kam z ljudmi?

To je bilo težko vprašanje, o katerem je bil ponovno razgovor na Društvu Slovencev. Društvenemu predsedniku Staretu in tajniku Skubicu so argentinski prijatelji, svetovali različno. Nekateri so jima govorili: Argentina je Buenos Aires in provinca Buenos Aires, drugi so bili mnenja: "Če hočete dobro svojim ljudem, pošljite jih v potranjost države". Torej kako naj se odloči društvo, da bo prav za ljudi?

Akcija za kmetijstvo

Kmečke družine so že po taboriščih komaj čakale, da bi se jim nudila čim prej možnost, da bi se znova lahko posvetile obdelovanju zemlje. S to željo so tudi prišle v Argentino. Društvo Slovencev je že pred prihodom slovenskih transportov opozarjalo ustno in s pismenimi predstavkami argentinske vselitvene oblasti na kmečki živelj, ki prihaja v deželo. Prosilo jih je za možnost skupne naselitve ter opozarjalo na potrebo, da bi jih oblast v začetku podprla s krediti, orodjem, živili in stanovanjem. Pa na vloge ni bilo nobenega odgovora. Društvo Slovencev je pač moralo ugotoviti, da tedanja argentinska vselitvena oblast pa tudi vlada sama, nista imeli prav nobenega načrta s številnimi naseljenci, ki so prihajali v deželo. Na ta način so izgubili dragoceno delovno silo, ki jo Argentina za obnovo svojega kmetijstva tako zelo potrebuje.

Pozneje je to akcijo znova začel dr. Bajlec, pa prav tako brez uspeha.

V Misiones naj gredo

Tega mnenja so bili nekateri. O tem je večkrat govoril Hladnik leta 1947 na sejah pripravljalnega odbora za Klub slovenskih beguncev. Ta beseda je prišla na uho tudi novim slovenskim naseljencem ob prihodu v Argentino. Večina ljudi pa niti ni dobro vedela ali je to mesto ali provinca, da je pa tako daleč na severu, (1400 km od Buenos Airesa) pa menda nikomur ni bilo znano. Nekateri pa so jim vseeno govorili o izredni rodovitnosti zemlje, da ni treba nič gnojiti, pa vse samo od sebe raste ter da bi slovenski ljudje s svojo pridnostjo kmalu prišli do blagostanja. Torej kaj je bilo na stvari?

Res je obstajala možnost, da bi poslali tja nekaj naših ljudi. Predno bi se pa društvo odločilo za to, je hotelo samo imeti povsem točno sliko o razmerah v Misionesu ter o možnosti naselitve naših ljudi v tamošnjih krajih. Zato je na seji 7. marca 1948 sklenilo naj na društvene stroške odide tja podpredsednik društva Jože Albreht ter si na licu mesta ogleda položaj in presodi ali je naselitev slovenskih družin v Misionesu mogoča ali ne. Albreht je v Misiones takoj odšel ter je o svojih vtisih poročal že na seji dne 4. aprila 1948. Povedal je, da "ni mogoče računati s tem, da bi se naši ljudje naselili v Misiones". Po njegovem mnenju "bi ta možnost obstajala, če bi vsakdo, ki bi šel tja, imel vsaj 2.000 pesov gotovine in svojo zemljo. Ker ni niti prvega, niti drugega pogoja, je vprašanje Misionesa dokončno opustiti".

Tako je bilo vprašanje odhoda slovenskih naseljencev v Misiones za Društvo Slovencev in za večino slovenskih novih naseljencev rešeno. Nekaj Slovencev je pa vseeno odšlo tja in se posvetilo obdelovanju zemlje. V Misiones je odšel tudi gozdarski strokovnjak Saša Stare ter nam je iz tamošnjih pragozdov poslal več zanimivih opisov za Zbornik-Kolektar Svobodne Slovenije. Pa tudi slovenski pesnik in dramatik Dr. Anton Novačan si je v Misionesu kupil kmetijo. Tam je tudi umrl.

Mendoza kliče in vabi

Potem, ko je Društvo Slovencev opustilo misel, da bi ljudi pošiljalo v Misiones, se nikakor ni postavilo na stališče tistih, ki so govorili, da je Argentina samo v Buenos Airesu in so se ozrli tudi še po istoimenski provinci in pod drugih provincah Društveni funkcionarji

so se ozrli tudi še po drugih provincah in poslušali nasvete prijateljev, ki so zatrjevali, da se bodo ljudje v Mendози (1109 km od Buenos Aires) s suhim blagim podnebjem, dobro počutili, ker so tudi ljudje zelo dobri, sodarjem se pa v tamošnjih vinorodnih krajih obeta naravnost izboren zaslužek. Ko je uprava emigrantskega hotela obvestila Društvo Slovencev na možnost naselitve slovenskih beguncev v Mendozo, je slovenskim ljudem priporočalo odhod v Mendozo. Veliko slovenskih družin z otroki je poslušalo nasvet Društva Slovencev in so se priglasili za Mendozo. V zadrego smo celo spravili upravo emigrantskega hotela, ker v slični ustanovi v Mendози ni bilo prostora za toliko družin. V Mendozo so odšli v glavnem rojaki, ki so prihajali s koroškimi transporti. Prvi večji transport je odšel tja 7. novembra 1948. Slovenske naseljence, ki so se odločili za življenje pod Andi, je spremljal na postajo iz emigrantskega hotela društveni referent za ta hotel Krošelj. V transportu je bilo 23 ljudi. V drugem transportu, ki je odhajal v Mendozo dne 14. novembra 1948 je pa bilo 47 oseb. Med temi je bilo veliko otrok. Te rojake sta poleg referenta za emigrantski hotel Krošlja na postajo spremljala še društveni predsednik Stare ter kulturni referent dr. Debeljak. Za tema transportoma sta odšli v Mendozo še dve skupini Slovencev.

Tako je v Mendози nastala za Buenos Airesom najmočnejša slovenska izseljenska skupina v Argentini, ki s svojim delom dela čast vsej slovenski skupnosti v Argentini. *)

San Luis

Je med novimi slovenskimi naseljenci postal znan potem, ko je tja odšlo slovensko bogoslovje. Zanj je dal na razpolago prostore sanluiski škof dr. Di Pasquo. Na povabilo tega škofa je odšel v San Luis (849 km) tudi Koši-

Oktober 1959 je bilo v Mendози in okolici 319 rojakov obojega spola. V glavnem so to slovenske družine. Od teh so 3 družine se sedmi otroki, 3 s šestimi, 5 s petimi, 5 s štirimi, 10 s tremi, 14 z dvema in 15 z enim otrokom. Zakonskih parov brez otrok je 9. Samcev 47, deklet pa 4. Mož, ki imajo doma številnejše družine je 10. Otrok izpod 14 let pa 135.

V Mendози je zaposlenih 146 rojakov in sicer v lesni industriji 30, v kmetijstvu 39, pri javnih delih 20, v obrti in trgovini 33, kuharic in služkinj je 8, nameščencev 9, samostojni podjetniki so 3, duhovnika 2, zdravnik 1 in agrom 1.

ček, ki je bil dotedaj kaplan v Lanusu v laplatski nadškofiji. Po prihodu v San Luis je prevzel predavanja v velikem in malem škofijskem semenišču. Na Kosička se je tudi obrnilo Društvo Slovencev s prošnjo, če bi mogel kam spraviti nekaj slovenskih družin. Take prošnje je društvo pošiljalo tudi drugim slovenskim rojakom v notranjosti države. Kosiček ter ostali slovenski bogoslovni profesorji so za problem slovenskih družin zainteresirali škofa dr. Di Pasqua, ki je za slovenske družine dal na razpolago novo hišo, v kateri so prej stanovali bogoslovci.

Društvo Slovencev je za določitev družin, ki naj bi šle v San Luis, imenovalo posebno komisijo, v kateri so bili: Skubic, Krošelj, Orehar, Lenček in Albreht. V San Luis je odšlo 12 družin s skupno 60 družinskimi člani. Te družine so prišle v San Luis 12. marca 1948. Naselitev v tem kraju se pa ni tako obnesla kakor v Mendozi. L. 1952 je slovensko bogoslovje zapustilo San Luis in se preselilo v lastne prostore v Adroque v prov. Buenos Aires. Tudi nekaj slovenskih družin se je vrnilo nazaj v Buenos Aires, nekaj jih je pa ostalo še naprej v San Luisu.

Sanluiski škof dr. Di Pasquo se je v začetku aprila 1948 mudil v Buenos Airesu. Tedaj je prišel 2. aprila tudi v Društvo Slovencev, kjer je bila njemu na čast slavnostna seja.

Na javnih delih

Ko so leta 1948 prihajali največji slovenski transporti v Argentino, so na področju Vel. Buenos Airesa izvajali velika javna dela, na katerih so potrebovali na tisoče delavcev vseh poklicev. Društvo je pred prihodom večjega slovenskega transporta napravilo vlogo na ministrstvo za javna dela za zaposlitev slovenskih ljudi. Ko so bili naši ljudje v emigrantskem hotelu, so jih radi jemali na državna javna dela v Buenos Airesu samem ali izven njega, kjer so prav tedaj začeli graditi mesto Evita, sedanje mesto Belgrano, velike kopalne bazene, in veliko moderno mednarodno letališče na Ezeizi. Pri teh delih je bilo zaposlenih okoli 700 slovenskih beguncev.

(*) V San Luis so odpotovale naslednje družine: Havelka (7 članov), Jesih (2 člana), Križnar (3 člani), Mlakar (6 članov), Povše Ceril (4 člani), Šmale (3 člani), Šušteršič E. (4 člani), Šušteršič S. (5 članov), Šušteršič M. (6 članov), Turk (5 članov) in neka primorska družina (6 članov).

Ministrstvo za javna dela je slovenske ljudi pošiljalo na javna dela tudi globlje v provinco Buenos Aires. Tako so nastale slovenske delavske kolonije ob atlantski morski obali v mestu Mar del Plata, Chapadmalalu in Miramarju. V teh krajih so slovenski naseljenci gradili velike letoviške hotele za počitniške kolonije ter pogozdovali obširna področja. Nekateri od teh so v navedenih krajih še danes. Postavili so si lične hiše in jim ni žal, da so poslušali nasvet društvenih funkcionarjev ter odšli na delo, ki je bilo tedaj na razpolago.

Planine moje, ve, moj raj

Tako je marsikdo vzdihnil, ko se je vozil iz Buenos Airesa po cele dneve, pa ni videl niti enega hribočka. Na vse strani samo prostrana pampa z ogromnimi pašniki s čredami krav, ovac in konj. Marsikateremu rojaku so misli pogosto uhajale nazaj v domovino, na slovenske planine. Bili so pa že tudi leta 1948 med nami ljudje, ki so tudi v Argentini poiskali planinski svet za svoje žiljenje in delo. Tako je Milan Jager v oglasu v "Svobodni Sloveniji" že dne 1. marca 1948 ponujal slovenskim rojakom v nakup stavbišča v Bariločah, (1900 km od Buenos Airesa) ki so danes po svojem andinizmu in turizmu splošno znane. Leta 1948 pa ni bilo tako. Pa se je kljub oddaljenosti od Buenos Airesa že tedaj naselilo tam nekaj slovenskih rojakov. Prvim so sledili drugi, zlasti potem, ko se je v Bariločah naselil tudi dr. Vojko Arko ter prevzel vodstvo tamošnje slovenske naselbine in okoli sebe zbral skupino slovenskih planincev, ki so se v poznejših letih tako lepo uveljavili v argentinskem gorništvu na jugu. Sloves slovenskega gorništvu v Argentini so zlasti utrdila imena kot Dinko Bertonec, pok. Tonček Pangerc, France Jerman, Janez Flere, Ivan Aršek in drugi.

Na slovensko skupino v Bariločah smo porsni vsi Slovenci v Argentini, ker s svojo solidnostjo in s svojim požrtvovalnim delom dela vedno čast slovenskemu narodu.

Cordoba

je v argentinskem svetu na glasu kot učeno mesto. Tam deluje poleg državne tudi katoliška univerza. Cordoba pa je znana tudi po svojem uporniškem duhu. Ne prenese nasilja in zatiranja. To je pokazala ponovno med Peronovo vlado, še bolj pa leta 1955, ko je iz

tega mesta pok. general Lonardi kot poveljnik revolucionarnih sil začel v Argentini osvobodilno revolucijo. Tedaj je ves svet poslušal tudi besedo slovenskega rojaka, ki je bil na strani tistih, ki so v Argentini začeli boj za svobodo in demokracijo.

In v Cordobo (778 km od Buenos Airesa), kjer so največje argentinske industrije za letalstvo in za izdelovanje avtomobilov, je tudi že leta 1948 odšlo več Slovencev. Vsi so ostali tam ter si ustvarili lepe položaje.

V Kordobske planine je tudi kmalu po prihodu v Argentino odšel prof. dr. Rudolf Hanzelič, ki je za slovenske rojake v zadnjem času pripravil v kraju Dolores lepo počitniško bivališče, v katerem slovenski ljudje lahko pomeni preživeti počitnice ter si v kordobskih planinah v svežem planinskem zraku načrpajo novih moči za prihodnje leto.

Slovenci povsod

Tako lahko rečemo, kadar nas kdo vpraša, kje žive Slovenci v Argentini. Največ novih slovenskih naseljencev je ostalo seveda v Buenos Airesu na področju Vel. Buenos Airesa, kjer so danes kar močna slovenska naselja kot n. pr. Ciudadela, Ramos Mejia, San Justo, Moron, Castelar, Villa Tesei, San Martin, Villa Ballester, Villa Hermosa, San Fernando, Lanus, Berazategui, Adrogué, Hurlingham, Palomar, Caseros in drugod.

Slovence najdemo po vseh provincah, tudi na skrajnem jugu na Ognjeni zemlji (2000 km od Buenos Airesa) in na skrajnem severu v provinci Jujuy, Salta, Misiones, v raznih mestih ob atlantski obali, kakor na zahodu pod Andi, zlasti na jugu v provinci Rio Negro, kjer se posvečajo sadjarstvu in gojitvi hmelja.

Zbiranje sredstev za omogočenje društvenega dela

Pri svojem delovanju je bilo Društvo Slovencev vedno navezano samo na članarino, ki je po sklepu ustanovnega občnega zbora bila enodnevni zaslužek vsakega člana, t. j. povprečno 10 pesov. S samo članarino pa Društvo Slovencev nikakor ni moglo kriti vseh izdatkov, ki jih je imelo, kajti precej rojakov, ki so malo prej po zaslugi Socialnega odbora v Rimu ter Pripravljalnega odbora za Klub slovenskih beguncev odnosno Društva Slovencev prišli v Argentino ter si tu ustvarili novo življenje, so na skupnost hitro pozabili, kakor

hitro je niso več potrebovali. In to tedaj, ko je Društvo Slovencev najbolj potrebovalo njihove pomoči. V tedanji stiski je odbor Društva Slovencev moral izvesti javno nabirko med Argentinci, ki pa ni uspela. Dala je samo 385 pesov. Uspela pa je akcija cerkvenih nabirk po nekaterih premožnejših argentinskih cerkvah. To akcijo je Društvo Slovencev izvedlo takole: Na župnike bogatejših župnij v Buenos Airesu je napravilo prošnje za nabirko v dotičnih cerkvah za potrebe slovenskih beguncev. Njihov položaj in razloge, zakaj so morali pred komunisti zapustiti domovino, tje delno pojasnilo v vlogah, še jasneje je pa to ustno povedal posameznim župnikom društveni blagajnik Lenček. Pri teh nabirkah je po cerkvah, v katerih so bile dovoljene, govoril častni predsednik Hladnik o trpljenju slovenskega naroda pod komunisti, zlasti med njihovo revolucijo med drugo svetovno vojno ter o slovenskih beguncih, ki so si z odhodom v svet rešili golo življenje. Argentinske vernike je naprošal naj bi slovenskim naseljenecem s svojimi prispevki pomagali prebroditi začetne težave. Nabirke po nekaterih buenosaireskih cerkvah za Društvo Slovencev so dale \$ 3.391.75.

Zaradi javnih nabirk za potrebe slovenskih naseljencev v Argentini, za katere je oblast dala dovoljenje, je Društvo Slovencev moral sprejeti državno kontrolo za vse svoje poslovanje, zlasti finančno. Uvesti je moralo take blagajniške knjige, kakor jih je predpisala oblast ter v njih voditi vse rubrike in postavke v kasteljanskem jeziku. Državna kontrola vsega društvenega delovanja in poslovanja je zaradi javnih nabirk trajala vse do junija 1949. Na seji društvenega odbora dne 3. junija je namreč društveni predsednik Stare poročal, da v bodoče društvenega odbora ne bo več kontrolirala Asistencia Social, ker je nabilarna akcija ukinjena.

Da je pa društvo v začetku moglo sploh začeti z delom, je blagajnik moral najeti več posojil, ki jih je pozneje društvo vrnilo vsem, ki so mu v potrebi priskočili na pomoč.

Prizadevanja za rešitev stanovanjskega vprašanja

"Stanovanj ni" je zapisala "Svobodna Slovenija" v številki 2. z dne 15. januarja 1948. V članku pod prednjim naslovom med drugim ugotavlja: "Stanovanje je najtežje vprašanje

za priseljence. Desettisoče hiš grade na vseh koncih in krajih, toda pritok ljudi je še večji, tako da vse s skrbjo gleda na ta pereči problem. Želja slehernika je: imeti svoj lastni dom. Ti, ki so pred nami prihajali semkaj, ga že imajo. Začeli so skromno in si polagoma znesli skupaj prijetno gnezdece". V nadaljnjih izvajanjih uvodničar svetuje ljudem, da stanovanjsko vprašanje lahko rešijo ali z nakupom stavbne parcele na dolge obroke in s postavitvijo skromne hišice na njem, ali pa z najetjem cele hiše, ki jo potem zasede več družin, nakar svoje misli zaključuje z ugotovitvijo:

"Važno je, da bi se naselili blizu skupaj. Če bo tičal vsak v svojem koncu tega vele mesta, se bo zgubil versko, moralno in narodnostno. Ni ga sredstva, ki bi nas moglo povezati v eno, če bomo razkropljeni. Skupno sožitje pa je mogoče le tedaj, če je vsakdo pripravljen na majhne osebne in materialne žrtve. Samo enakomisleči in požrtvovalni ljudje si bodo uredili prijetno življenje pod skupno streho".

Torej, najbolj kruta stvarnost: stanovanj ni, ali pa, če so, ni sredstev za plačilo kavcije v višini treh mesečnih najemnin. Če je bilo to vprašanje že za posameznika težko, je bilo še hujše za Društvo Slovencev, od katerega so vsi pričakovali, da bi jim preskrbelo tudi stanovanja, ali vsaj pomagalo, da bi prišli do njih.

Tudi v tem vprašanju je Društvo Slovencev storilo vse, kar je bilo v danih razmerah mogoče. Pred prihodom vsakega transporta je naročilo oglase v glavnih buenosaireskih listih, v katerih je ponujalo ljudi za delo prvenstveno v takih službah, kjer bi dobili tudi stanovanje, iz listov je zbiralo naslove praznih hiš in stanovanj ter jih sporočalo ljudem v emigrantski hotel. V tem pogledu je naprosilo za pomoč vse dosegljive rojake. Tudi tu je pokojni Vladimir Vauhnik veliko pomagal društvu ter je marsikaterega rojaka spravil pod streho. Za iskanje stanovanj v samem Buenos Airesu in na področju Vel. Buena Airesa je društvo nastavilo kar dve moči: pok. Toneta Ravnika in Silva Hrovata. Njuna naloga je bila samo poizvedovati za prazna stanovanja ali hiše in njihove naslove takoj sporočati v pisarno Društva Slovencev. Na ta način je društvo zvedelo za precej stanovanj in tudi hiš, v katere se je naselilo potem več družin, samo, da so prišli pod streho. Teža-

va je pa bila še vedno v tem, ker ljudje niso imeli sredstev za plačilo kavcij. Ta je obstajala navadno iz zneska treh mesečnih najemnin, ki jih je bilo treba izročiti lastniku hiše kot garancijo za redno plačevanje hiše ali za popravilo poškodb, ki bi v hiši ali stanovanju nastale po krivdi najemnika. Najemnino so ljudje že še zmogli — tedaj je bila navadno 300 pesov za navadno družinsko stanovanje, — ker se je zbralo več družin in so jo skupno plačevale. Kavcijo je pa bilo težko spraviti skupaj. Pa je tudi v tem pogledu društvo pomagalo, kolikor je moglo. Tako je Stare poročal, da je društvo ob prihodu Slovencev s Koroške napravilo akcijo za posojila za stanovanja. Prošnje je razposlalo posameznikom, od katerih je bilo upati, da bi mogli in bili tudi pripravljeni posoditi nekaj denarja beguncem, ki dobe stanovanja in nimajo denarja za kavcije. Več naprošencev se je tem prošnjam Društva Slovencev odzvalo in posodilo društvu denar. Iz teh prispevkov je nastal stanovanjski sklad, iz katerega je društvo potem dajalo posojila za najemanje stanovanj.

Pri vseh teh naporih je pa v emigrantskem hotelu bilo v prvih mesecih leta 1948 še vedno več družin z majhnimi otroki, za katere je bilo vidno, da si same ne bodo mogle dobiti stanovanja. Tedaj se je Društvo Slovencev odločilo še na izredno žrtev: Sklenilo je samo najeti veliko stanovanjsko hišo v samem Buenos Airesu, da bi lahko vanjo spravilo vse tiste družine, ki bi morale zapustiti emigrantski hotel, pa še ne bi imele stanovanja. V tem pogledu je Društvo Slovencev napravil veliko uslugo Hladnikov prijatelj dr. Maldonado. Po posredovanju Janeza Hladnika je bil pripravljen Društvu Slovencev dati v najem svojo hišo z velikim vrtom v ul. Ramon Falcon 4158, v Buenos Airesu. Predno jo je društvo vzelo v najem, so si jo poleg Janeza Hladnika ogledali Stare, Skubic in Lenček, čeprav je dr. Maldonado imel za hišo ugodnejšo ponudbo in za manj ljudi, jo je vendar oddal Slovincem. Društvo je moralo dr. Maldonadu izplačati kavcijo v višini 7.200 pesov, mesečna najemnina je pa bila določena na 1.200 pesov. Društvo Slovencev si je moralo denar za kavcijo za hišo na Ramon Falcon posoditi. Znesek 7.200 pesov je leta 1948 predstavljal vrednost 1.800 dolarjev. Če tedanjo dolarsko vrednost preračunamo v sedanjo znaša to 144.000 pesov. To hišo je odbor Društva Slovencev najel prven-

stveno za slovenske družine iz italijanskih begunskih taborišč. Vanjo je spravilo pod streho nad 100 oseb. Saj so bile v nekaterih sobah kar po tri družine.

Društveni funkcionarji i sodelavci pa so še naprej iskali stanovanjske hiše, ki bi bile primerne za slovenske begunce. Tako je ga Zora Brinšek opozorila na hišo v ulici Necochea 440 v Ramos Mejia. Ker je bila hiša primerna za naselitev več družin, so izvedli akcijo za najetje te hiše Janez Hladnik, polkovnik Vladimir Vauhnik, društveni gospodar Albin Petelin ter Rudolf Žitnik. Navedeni štirje so tudi tvorili nekak upravni odbor in podpisali najemno pogodbo. Kavcijo v znesku 10.000 pesov pa je dal pokojni industrialec Westen.

Na enak način so vzeli v najem večjo hišo v ul. Ayacucho 125 v mestu San Martin na področju Vel. Buenos Airesa Jože Lesar, Rudolf Smersu, Marijan Marolt in ga. Antonija Langus. Pred podpisom najemne pogodbe so za hišo morali tudi ti izročiti večjo kavcijo, h kateri je tudi društvo po svojih močeh prispevalo, poleg tega je pa še prevzel poročstvo Janez Hladnik. V hišo se je vselilo 7 družin z 28 člani, ena soba je pa bila na razpolago samcem.

Društveni blagajnik Lado Lenček je za prihajajoče slovenske naseljence najel večjo hišo v Quilmesu tudi na področju Vel. Buenos Airesa, v kateri je dobilo streho 7 družin s 30 člani. Najemninska pogodba je bila napravljena na njegovo ime. Poleg hiše v Quilmesu je Lado Lenček kot društveni funkcionar še našel dve hiši v kraju Partido 4 de Junio, v katere je društvo spravilo 20 slovenskih družin.

V Argentino prihajajočim emigrantom je nudila pomoč z začasnim sprejemanjem na prenočišče tudi družba La Fraternal, ki je od Misijonske družbe vzela v najem opuščen kolegij ter vse njegove učilnice opremila z enonadstropnimi posteljami. V tem opuščenem kolegiju je proti plačilu dobilo prenočišče za nekaj časa tudi precej slovenskih rojakov, ki ob odhodu iz emigrantskega hotela še niso imeli stanovanj. Ob večjih transportih je Društvo Slovencev v tej ustanovi rezerviralo za Slovence do 105 postelj.

Tako je Društvo Slovencev pomagalo novim slovenskim naseljencem reševati stanovanjsko vprašanje. Vsega res ni bilo mogoče storiti, kar je pa bilo mogoče, je društvo gotovo tudi storilo.

Vprašanje zaposlitve slovenskih ljudi ob prihodu v Argentino ni delalo težav, pač pa so bile težave dobiti primerno zaposlitev za slovenske razumnike. Večina od njih je morala sprejeti navadno težaško delo, celo zdravnik dr. Janež je v začetku moral delati z ostalimi delavci na javnih delih. V začetku je bilo inteligente težko spraviti v pisarniške službe tudi zaradi neznanja jezika.

Ker se je pa Društvo Slovencev zavedalo važnosti ohranitve slovenskega inteligenčnega kadra zaradi obnove kulturnega dela med slovensko emigracijo, za njeno nadaljnjo kulturno rast in razvoj, je od vsega početka podvzelo vse, kar je bilo mogoče, da bi slovenskim razumnikom dobilo primerno zaposlitev. Tako je tedanjega buenosaireskega nadškofa kardinala Copella obiskala posebna delegacija Društva Slovencev ter ga seznanila s problemom slovenske inteligence. Društvo je za namestitve slovenskih razumnikov po pisarnah napravilo tudi več vlog na ministrstvo za javna dela. Prav tako je delegacija Društva Slovencev obiskala tajnika Katoliške komisije za imigracijo Marcenarija in ga prosila, "naj bi se vendar sestal odbor za zaposlitev emigrantov-inteligentov".

Na posredovanje društvenih odbornikov — veliko pomoč jim je tudi v tem vprašanju nudil častni predsednik Janez Hladnik — je bilo več slovenskih inteligentov sprejetih za pisarniško delo, več jih je pa tudi dobilo zaposlitev v svoji poklicni stroki, kot n. pr. kemiki, knjigovodje, tehniki, zdravniki po ponovitvi izpitov, ali z odhodom na zdravniško prakso v kraje, v katerih ni bilo zdravnikadomačina. Po privatnih službah so potem slovenski rojaki pomagali do zaposlitve svojim prijateljem in znancem, kar navadno ni bilo več težko, ker so se povsod slovenski ljudje zelo uveljavili in si pridobili lep sloves. Veliko slovenskih inteligentov je dobilo zaposlitev tudi v državni službi.

Večina slovenskih razumnikov pa je v uradniških službah morala zamenjati svoje prejšnje poklice, kar pa za ameriške razmere ni nič posebnega.

Kakor so bili redki Slovenci, ki so imeli leta 1948 ali 1949 uradniško zaposlitev, tako jih imamo sedaj že povsod. V državni in privatni službi, v industriji in trgovini ter visokih znan-

stvenih zavodih. Nekateri med njimi so se povzpeli že na vplivna vodilna mesta.

Vrste starejših slovenskih razumnikov bo pa kmalu začela spopolnjevati mlajša generacija, ki dorašča že v novem svetu in študira na argentinskih univerzah najrazličnejše poklice. Ta pa pri zaposlitvah ne bo imela nobenih težav več, ker bo imela diplome argentinskih univerz.

Skrb Društva Slovencev za slovensko mladino

Vsaka narodnostna skupina v tujem svetu si prizadeva, da bi se narodno ohranila čim dalj časa. V ta namen posveča zlasti vso skrb mladini. Zanj ustanavlja o otroške vrtnice, tečaje ali pa tudi šole. V njih je pouk sicer v državnem jeziku, toda ves zavod preveva pravi narodni duh narodne skupine, ki ima take šole.

Ko so slovenski novi naseljenci leta 1947, 1948 in 1949 prihajali v Argentino, so poleg drugih problemov zadevali še na šolsko vprašanje. Kajti v Argentino je prišlo precej slovenskih dijakov, ki so obiskovali gimnazije po taboriščih, in so jih ali že dokončali, ali so pa morali pouk na njih prekiniti zaradi odhoda v Argentino. Argentina, kakor ostale ameriške države, spričeval inozemskih šol ne priznava, odnosno priznava spričevala učnih zavodov samo iz nekaterih držav. Zato je treba na argentinskih šolah vse izpite delati znova. Za obiskovanje argentinskih srednjih šol je brezpogojno treba imeti izpit čez 6. razred osnovne šole. Da slovenski dijaki po prihodu v Argentino ne bi izgubili preveč časa, je bilo treba zanje omogočiti polaganje izpita čez ta razred. V tem pogledu sta v imenu Društva Slovencev podvezemala korake pri argentinskih prosvetnih oblasteh po raznih kolegijih Anton Orehar in dr. Franc Bajlec.

O uspehu teh intervencij je Anton Orehar poročal na seji dne 15. avgusta 1948. Povedal je, da se mu je posrečilo "doseči možnost, da bi naši študentje smeli polagati izpit čez šesti razred ljudske šole, kar je pogoj za nadaljevanje študija". Društvena pisarna je potem obvestila o možnosti polaganja izpitolov slovenske dijake in jim tako omogočila nadaljevanje študija na srednjih šolah.

Danes imamo že kar veliko število slovenskih dijakov. Takih, ki so že dokončali razne vrste srednjih šol, in take, ki na njih še študirajo. Vsako leto prihaja na te šole nov

dotok slovenske mladine, ki ima tudi svojo dijaško organizacijo, kakor imajo slovenski akademiki svojo.

To je bila akcija Društva Slovencev za srednjo šolo. V zvezi s tem je treba omeniti tudi to, da je Društvo Slovencev preko Socialnega odbora v Rimu omogočilo legalizacijo spričeval tistim slovenskim dijakom, ki so v času begunstva obiskovali v Italiji državne italijanske šole, ali pa vsaj na njih polagali izpite.

Za slovensko ljudskošolsko mladino je pa Društvo poskrbelo takole:

Ob prihodu slovenskih naseljencev v Argentino sta Anton Orehar in salezijanec Janko Mernik precej slovenskih otrok spravila v razne kolegije, kjer so jih sprejeli brezplačno kot notranje gojence, ostali slovenski otroci so pa začeli obiskovati državne šole. Leta 1949 je pa bil na seji dne 11. februarja že razgovor o potrebi ustanovitve lastne slovenske šole, odnosno "samostojnega konvikta ali pa pridruženega kot poseben oddelek". S šolskim vprašanjem so se bavili odborniki Društva Slovencev tudi na seji dne 25. marca 1949. Na njej je odbornik Jože Lesar poročal, da je o tem vprašanju razpravljal tudi odbor Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva in predlaga naj bi v "vprašanju ljudskošolskih otrok Društvo Slovencev sklicalo anketo. Nanjo naj bi se povabili učitelji in šolski nadzorniki, ki se nahajajo tu. Ker je to splošno narodno vprašanje, naj ga reši Društvo Slovencev". Na predlog predsednika Stareta bi bilo na anketo povabiti tudi starše, njej pa naj poda poročilo o tem vprašanju Orehar. Ta je potem na isti seji poročal o dotedanjem delu za šolanje slovenske mladine. Glede nadaljevanja študija slovenskih dijakov je navajal, "da bo treba v bodočnosti misliti ali na samostojen konvikt, druga možnost je pa šolanje v kolegijih s stanovanjem v njih, ali brez njega. V tem pogledu je bilo odposlanih 110 dopisov, odziv pa je bil malenkosten. Odgovorilo je samo nekaj ženskih zavodov, od moških pa samo eden". Orehar je dalje še poročal o legalizaciji spričeval, nato pa predlagal, da bi bilo staršem svetovati, da otroke pošljejo v državne šole, "na vzgojo, pa naj doma pazijo".

V debato o tem vprašanju je zatem poseglo več odbornikov, (dr. Arko, Lesar, Orehar in dr.) nakar je blagajnik Lado Lenček predlagal "vedbo nedeljskih popoldanskih šol po

krajih: Paternal, Ramos Mejia in drugod". Odbor Društva Slovencev je nato poveril Antonu Oreharja naj pripravi besedilo za tiskano okrožnico staršem. Torej začetek slovenskih tečajev je tu. Ko danes ti tečaji tako lepo uspevajo po vseh večjih slovenskih naseljih, je po desetih letih pač najlepše priznanje Društvu Slovencev, da je na vzgojo slovenske doraščajoče mladine mislilo tudi tedaj, ko je imelo več kot preveč skrbi s slovenskimi begunci, ki so tedaj prihajali v Argentino. Samo skrb za narodno ohranitev slovenskih otrok je narekovala to odločitev, za katero moramo biti vsi Društvu Slovencev hvaležni.

Delo za ustanovitev slovenskih šolskih tečajev se je nadaljevalo. Dne 22. aprila 1949 je Anton Orehar na društveni seji že lahko poročal, da bo ob nedeljah popoldne na več krajih "krščanski nauk za otroke, kar bo tudi prilika za učenje in ohranitev slovenščine".

K sodelovanju na teh tečajih je bilo takoj pritegnjeno slovensko učiteljstvo, s katerim je imel Orehar kot odbornik Društva Slovencev sestanek dne 29. julija 1949. Namen sestanka je bil "razgovor o namenu in pomenu slovenskih nedeljskih tečajev za ljudskošolsko mladino ter temu primerni ureditvi pouka. Otroci naj bi se poleg verouka učili tudi branja, pisanja, domoznastva in slovenskega petja. S pisanjem in branjem bo treba začeti šele pri tistih, ki špansko pisavo in pravopis že obvladajo, ker mlajše bi s tem tako zmedli, da ne bi znali ne enega, ne drugega pisanja. Dalje je bil razgovor o razdelitvi otrok v nižjo in višjo skupino, kjer je to možno, in o učnem načrtu za to šolsko leto". V zapisniku o tej seji je dalje zapisano, da "v Floridi obiskuje šolo za sedaj 8 otrok, v Lanusu 12, na Ramon Falconu 46 in v Ramos Mejia 41. Skupaj 107 otrok v starosti od 6. do 12. leta. V Floridi in Lanusu poučuje učitelj Martin Mizerit, na Ramon Falconu učiteljici Marija Fink in Nerina Zupančič, v Ramos Mejia pa učiteljici Mija Markež in Anica Šemrov. Snov po načrtu bo pripravljala Majhen, društvena pisarna bi pa pripravljeno tvarino razmnoževala za učiteljstvo in otroke".

Da bi Društvo Slovencev slovenskim učiteljem in učiteljicam dalo vsaj malenkostno priznanje za njihovo nesebično delo, ki ga opravljajo s poučevanjem slovenske mladine, je na seji dne 2. septembra 1949 sklenilo "da se učiteljem, ki poučujejo v nedeljskih tečajih, povrnejo potni stroški", slovenski šolski mladini je

pa tudi to leto Društvo Slovencev omogočilo bivanje v počitniški koloniji na Ezeizi.

Iz poročila na seji Društva Slovencev dne 23. septembra 1949, je razvidno, "da pouk v nedeljskih tečajih za otroke lepo poteka. Otroci v nižji skupini se vzgajajo k ohranitvi slovenskega duha. Glavni predmet je slovensko in pa preprosto vsakdanje slovensko izrazoslovje. V višji skupini se vse koncentrirala okrog zemljepisa Slovenije, zgodovine Slovencev, petja slovenskih pesmi. V tej zvezi prihaja do izraza tudi čitanje, pisanje in vobče pouk slovenskega jezika". Tako je o teh tečajih zapisal tajnik v 'sejnem zapisniku dne 23. septembra 1949. Nato je pa še dodal: "Iz vrst staršev je izšla misel, naj bi Društvo Slovencev nastavilo stalnega učitelja, ker v nedeljskih tečajih se učitelji menjujejo, otroci nanje niso navezani in ob nedeljah popoldne so otroci iztrgani iz družine, ki med tednom že posili razmer ni skupaj. Stalni učitelj naj bi šel med tednom iz okraja v okraj in med tednom zbral otroke v šolo ter se z njimi ukvarjal. Otroci bodo nanj navezani in bodo tudi uspehi večji".

Po razgovoru o tem vprašanju je bilo soglasno sklenjeno, "da Društvo Slovencev nastavi potujočega učitelja. Glede izbire učitelja se bo odločilo na prihodnji seji in naj to vprašanje razmislijo gg. Stare, Orehar, nadz. Petelin Albin in Lenček."

V smislu gornjega sklepa je Društvo Slovencev potujočega učitelja nastavilo na seji dne 7. oktobra 1949, na kateri je Stare predlagal za to mesto Aleksandra Majhna, ki je bil tedaj že zaposlen v društveni pisarni. Majhnu je odbor Društva Slovencev naročil, "naj šolo organizira in začne s poukom, ko bo imel na razpolago primerne prostore."

Iz povedanega je razvidno, da je Društvo Slovencev osnove za delovanje slovenskih šolskih tečajev na področju Vel. Buenos Airesa, postavilo že leta 1948-1949. Kakor sedaj, je tudi tedaj Društvo Slovencev zanje nosilo največ bremen. Pa jih je rado prevzelo nase iz ljubezni do slovenske mladine.

* * *

Delo v društvu je stalno naraščalo. Za en odbor je postalo področje preveliko. Ko je predsednik Stare to videl, je prosil odbornike, da razmislijo kako bi se posamezna vprašanja odnosno posamezna delovna področja prenesla v reševanje posebnim odborom.

Gospodarski svet

Gospodarski referat odnosno gospodarski svet je obstojal že v času Pripravljalnega odbora Kluba slovenskih beguncev. Ob ustanovitvi je bil za njegovo vodstvo naprošen Jože Košiček, po njegovem odhodu v San Luis ga je vodil Miloš Stare, pozneje je imel predsedstvo tega sveta društveni blagajnik Lenček.

Tudi ustanovitev tega referata je narekovala potreba, zato je odbor Društva Slovencev na seji dne 1. maja 1948 sprejel sklep, da se ustanovi odnosno obnovi delovanje gospodarskega sveta kot posvetovalnega organa društva v gospodarskih zadevah. Ob ustanovitvi so bili člani tega sveta društveni blagajnik Lado Lenček, gospodar Joško Krošelj in upravnik hiše na Ramon Falconu 4158 Jakob Maček. Na seji 18. julija 1948 sta postala člana tega sveta še notar Jože Lesar in glavar Franc Kogovšek. Pozneje tudi pok. France Žužek, zlasti v času, ko je pri Društvu Slovencev vodil akcijo za pošiljanje paketov v domovino in v času prizadevanj društva za ustanovitev lastnega slovenskega denarnega zavoda.

Delo gospodarskega sveta je urejeval poseben pravilnik, ki je bil sprejet na seji dne 1. avgusta 1948.

Organizacijski svet

Njegovo ustanovitev je narekovalo obnovljeno življenje raznih društev in kulturnih ustanov, kakor tudi notranja izgradnja Društva Slovencev samega, že v letu 1948. Odbor Društva Slovencev se je v polni meri zavedal važnosti obnovljenega kulturnega, društvenega in organizacijskega življenja, zato je želel, da bi bilo delo načrtno in ne prepuščeno slučajnemu razvoju. Zato je bil po temeljiti razpravi o vseh vprašanjih na seji dne 26. septembra 1948. ustanovljen organizacijski svet, ki naj bi bil "organizacijski pomočnik odbora in naj bi tudi pripravil konkretne predloge za ustanovitev društvenih pododborov v posameznih krajih." Na seji 10. oktobra 1948 so poročali, da so bili za sodelovanje v tem odboru naprošeni Rudolf Smersu, pok. France Žužek, Avgust Horvat in prof. Al. Geržinič. V sejnem zapisniku je dalje zapisano, "da bo naloga organizacijskega sveta v prvi vrsti ugotoviti razloge za odklon pristopa v društvo, priprava za ustanovitev pododborov splošno in konkretno v Mendози ter San Martinu, preštudirati sedanja pravila in pripraviti potrebne spremembe, pri

čemer bodo konkretno predvideli povezavo raznih grup, kot n. pr. dramske družine z društvom". Vodstvo tega referata je prevzel Rudolf Smersu, v času, ko je bil leta 1948 in 1949 šef društvene pisarne Pavle Rant, je isti vodil tudi ta referat.

Ustanovljeni organizacijski svet se je lotil zaupanih mu nalog ter je izdelal pravilnik za delovanje pododborov Društva Slovencev, važno nalogo je pa vršil v času preosnove društva in spreminjanja društvenih pravil, v času prizadevanj za ustanovitev Vzajemne pomoči in lastnega denarnega zavoda.

Društvo Slovencev polaga temelje za kulturno življenje slovenskih emigrantov v Argentini

Čeprav je Društvo Slovencev leta 1948 imelo polno opravka in skrbi s prihajajočimi slovenskimi naseljenci, je vendar že tudi tedaj mislilo na kulturno udejstvovanje med slovensko emigracijo. Ker je bilo društvo po pravilih dolžno "gojiti kulturne in narodne vrednote", je prevzelo iniciativo za izvedbo prve kulturne prireditve novih slovenskih naseljencev v Buenos Airesu. To je bila proslava stoletnice boja za Združeno Slovenijo dne 25. maja 1948 popoldne v dvorani pri Sv. Juliji. Na njej je bilo zbranih 500 rojakov, Društvo Slovencev je nanjo povabilo tudi argentinske prijatelje, med katerimi je bil med drugimi dobrotnik slovenskih novih naseljencev župnik Roman Figallo. Zbrane goste je v kasteljanščini pozdravil častni predsednik Janez Hladnik. Zahvalil se jim je najprej za pomoč, častital k argentinskemu prazniku svobode, nato pa povedal, da se Slovenci tega dne spominjajo stoletnice svojega boja za Združeno Slovenijo. Za njim so se pa vrstili kot govorniki Miloš Stare, dr. Bojan Ribnikar, referat o temi "Evropa in Slovenci leta 1848" je imel dr. Vinko Brumen, za njim je pa razvojno pot ideje Združene Slovenije od leta 1848 do 1948 pokazal Ruda Jurčec.

V zvezi s proslavo te važne slovenske obletnice je Stare posegel tudi v tedanjo slovensko emigrantsko stvarnost ter je na nove slovenske naseljence naslovil naslednje misli: "Ne slavimo te obletnice doma v mirnih razmerah. Ta doba in razmere, v katerih smo, zahtevajo od nas mnogo več, kakor, če bi mirno živeli doma v domovini. Danes je potrebno, da smo drug do drugega obzirnejši kakor kdaj koli. Danes vidiš očeta ali mater, ki bi doma

že uživali sadove svojega življenjskega dela na rodni zemlji v krogu svojih otrok in vnukov, pa si morata sama, oropana zemlje in doma ter prepogosto tudi svojih sinov in hčera, s svojimi trudnimi rokami služiti vsakdanji kruh. Danes vidiš naša dekleta pri zaposlitvah, ki so daleč od njihove izobrazbe. Danes vidiš inteligenta pri ročnem delu. Težko je to življenje. Ne bo pa pretežko, če bomo prevzeti medsebojnega spoštovanja in brezmejnega hotenja, da si kot resnični bratje in sestre pomagamo drug drugemu. Imamo močno vez, to je vez velike ideje, za katero smo doprinesli žrtve. Predno boš danes ali kdaj izrekel kakršnokoli besedo obsodbe ali neosnovane kritike, spomni se tega: V prvih dneh junija je obletnica 10 tisoč naših žrtev. Vsi ti so žrtvovali na oltar slovenskega naroda več, kakor je ali bo kdorkoli od nas.

Zavedaj se, da vedno, kadar rušiš našo enotnost, ali delaš, ali govoriš kaj takega, kar ni v čast slovenskemu imenu, biješ v mrliški obraz tem našim žrtvam.

Storimo vse, da bo ime slovenskega naroda danes, ko so Slovenci raztrženi skoro po vseh kontinentih sveta, ohranilo svoj sloves kot ga je imelo do sedaj.

Iz vseh izgnanskih središč po svetu pa naj slovenske roke visoko dvigajo plamenico našega cilja, ki je bila prižgana pred sto leti."

Na prireditvi je nastopil tudi znan slovenski pianist prof. Jože Osana, ki je na klavirju odigral Chopinov Nocturno in Valček, Marica Mayerjeva je deklamirala Pregljevo pesnitev Bog in Slovenija, Janez Špeh Kalinovo Zdravico za leto 1948, mešani zbor slovenskih emigrantov je pa zapel več slovenskih narodnih pesmi.

S to prireditvijo je Društvo Slovencev kot predstavniška organizacija slovenskih emigrantov v Argentini nakazalo prireditve, ki naj bi jih prirejalo to društvo tudi pozneje: To so splošno narodni jubileji in slavnosti ter priprava vsakoletnih spominskih proslav za pobile slovenske žrtve med komunistično revolucijo doma in med okupacijo.

Splošne spominske proslave za slovenske junake v letu 1948 sicer ni moglo pripraviti. S toplim spominskim člankom se jih je spomnila "Svobodna Slovenija" v številki 11 z dne 1. junija 1948, za vse padle borce in ostale žrtve je pa bila maša dne 6. junija 1948 ob deseti uri dopoldne v kapeli pri Marianistih v bližini dru-

štenih prostorov na Avdi Rivadavia 6562 v Buenos Airesu.

V letu 1949 je pa bila mogočna in slovesna spominska proslava dne 12. junija. Dopoldne je bila v salezijanski kapeli na Belgrano slovesna maša, popoldne pa lepa spominska proslava v dvorani San José v ul. Azcuénaga, na kateri so člani Igralske družine Narte Velikonja postavili na oder odlomke iz mogočne Kalinove pesnitve "Velika črna maša za pobite Slovence", ki jo je prav tiste dni v spomin slovenskim žrtvam izdala založba Svobodna Slovenija. Sodelovali so še člani Slovenskega pevskega zbora Gallus, Izselskega odra in Pisateljske družine France Balantič. Spominski govor je imel Miloš Stare.

Naslednja prireditev Društva Slovencev v letu 1949 je bila dne 16. oktobra. V dvorani v ul. Azcuénaga je bila veličanstna slavnostna akademija, ki so jo novi slovenski naseljenci priredili na čast svojemu škofu dr. Gregoriju Rožmanu ob njegovem prvem obisku Slovencev v Argentini v času od 12. oktobra do 1. novembra istega leta. V imenu slovenskih naseljencev so ga pozdravili predsednik Miloš Stare ter France Kremžar in Janez Hladnik. Škof dr. Rožman se je za pozdrav zahvalil z lepim govorom, polnim lepih misli, ki naj bi se jih slovenski izseljenci držali vedno v svojem življenju, zlasti pa še v izseljenstvu. Tedaj je škof dr. Rožman dejal: "Od Kanade na severu do konca Južne Amerike, povsod se je razlezel naš narod. Sedaj smo tu. Kaj naj naredimo? Smo kakor v deroči reki. Kam nas bo zanesla, kje naplavila? Ali bomo prišli iz nje živi in zdravi, ali pa popolnoma utonili. Držite glave nad vodo. Ne dajte, da bi Vas voda odnesla. To je glavno. Da se vzdržite, je najglavnejše. Ne ločimo se, ne bodimo sami. Povežimo se med seboj! Zedinite se v vseh vprašanih narodne eksistence!

Slovenci ne pozabite idealov, zaradi katerih ste prišli sem in zaradi katerih ste se doma ustavljali rdeči nevarnosti. Ohranite jih! Če bi te izgubili, bi bila to popolna tragika naša in našega naroda. Če se svobodna misel v nas budi, če se nam zdi, da imamo boljše načrte, bi se morali pogovoriti kot zreli ljudje, bi morali najti način, da se med seboj moško in odkrito pogovorimo in napravimo dogovor na temeljih, ki so potrebni, če hočemo ostati takšni, kakršni smo prišli v svet.

To vas prosim in želim povežite se med seboj! Držite enotnost in edinstvo, v kateri smo

močni in lahko kaj dosežemo. Če smo med seboj edini in gremo za istim ciljem, če ni nobenega razdora med nami, potem bomo kljub temu, da nas je tukaj malo, dosegli, da se bo naš glas daleč slišal" (Sv. Slov. šte. 42, 20. oktober 1949). Poleg Miloša Stareta sta imela še pozdravne govore France Kremžar in Janez Hladnik.

Na akademiji so nastopili združeni slovenski pevski zbori s skladbo Jožeta Osane "Tu es sacerdos", pevski zbor Gallus s skladbami Hubada, Marolta, Adamiča in Tomca, višek pa je bil v nastopu operne in koncertne pevke Franje Golobove, ki je iz Haendlovega oratorija Mesija podala Molitev nato pa staro francosko kompozicijo "Besede na Križu" in "Križev pot", skladbo Jožeta Osane na Balantičev tekst "Zasuta usta" in narodno "Ko ptičica sem pevala". Igralci IDNAVE so pripravili za akademijo odrski prizor.

Kdor je bil tedaj v dvorani, tedanjih prizorov in navdušenja ljudi ne bo nikdar pozabil. Ko je škof vstopil v dvorano, je nastalo tako navdušeno ploskanje, da ga ni mogoče popisati. Ljudje so ploskali, vsklikali, mahali z robci, pozdravljali svojega škofa s cvetjem. Isti prizori so se pozneje ponavljali med škofovim govorom in ko je po končani akademiji zapuščal dvorano. Ljudje so mu povedali na tako odkrit in prisrčen način, kakor še nikdar po prej, da ga imajo radi in da so veseli, da je prišel med nje.

Kulturni referat Društva Slovencev

Po prihodu v novo deželo se je na pobudo in s pomočjo Društva Slovencev začelo obnavljati tudi kulturno življenje med slovenskimi naseljenci. Začela so nastajati kulturna društva, pevski zbori, igralске družine. Da bi bilo to življenje urejeno, načrtno, da bi bilo čim bolj uspešno in da se ne bi cepile za kulturno udejstvovanje potrebne moči, ki jih nikdar ni preveč, je bil dne 13. julija 1948 ustanovljen pri društvu kulturni odsek, ki naj bi "skrbel za kulturno udejstvovanje med Slovenci v Buenos Airesu." Prva prireditev, ki naj bi jo pripravil v tem letu, naj bo spominska proslava. Odbor je naprosil tajnika Toneta Skubica in dr. Tineta Debeljaka, naj skličeta sestanek tistih, ki bi prišli v poštev. Na tem sestanku naj se tudi določi delegat, ki bi nastopal "kot delegat društva". Dr. Debeljak je sklical predstavnike pevskega zbora, gledaliških družin, pesni-

ke, pisatelje, glasbenike ter znanstvenike, ki je bil 20. junija 1948. Zbor vseh teh kulturnikov je predstavljal kulturni svet. Za njegovega predstavnika je bil določen dr. Tine Debeljak, ki je pri Društvu vodil kulturni referat ter je bil zveza med Društvom Slovencev in posameznimi kulturnimi društvi ter ustanovami.

Na seji dne 18. julija 1948 je odbor znova razpravljal o organizaciji kulturnega dela med novimi naseljenci ter sklenil, "naj se kulturno delovanje vrši pod okriljem društva", kulturni svet pa pozval "naj predloži društvu pravilnik in okvirni program za delo." V Kulturnem svetu so se nato znova sestali predstavniki kulturnih društev ter razpravljali o predlogu Društva Slovencev glede pravilnika ter dela, ki naj bi ga vršili med slovenskimi izseljenci. Na seji DS dne 10. oktobra 1948 je bilo ugotovljeno, da se vprašanje kulturnega sveta "še ni premaknilo" ter da njegovim članom "ni jasno, v kakšnem odnosu naj bi bili do Društva Slovencev". Na seji je bilo dalje ugotovljeno, da so med tem posamezne kulturne panoge že določile svoje odbore, člani odborov v posameznih organizacijah pa niso člani Društva Slovencev. Kulturni referent dr. Debeljak je dalje navajal, da je predsednik v Igralski družini Narte Velikonja Janez Perharič, v Pisateljski družini France Balantič dr. Jože Krivec, predsednik "pevskega zbora" pa je Božo Fink. Za kulturna društva je navajal, da so odseki Kulturnega sveta. Povedal je tudi, da so še predvideni umetnostni, tiskovni in narodno-vzgojni odsek. Po tem poročilu je odbor Društva Slovencev sporočil Kulturnemu svetu, naj "odseki" (to so razna kulturna društva) sporočajo pismeno Društvu Slovencev svojo ustanovitev in svoj program". Med tem je Kulturni svet poslal Društvu Slovencev v odobritev svoj pravilnik. To je razvidno iz zapisnika seje dne 24. oktobra 1948, na kateri je bilo sklenjeno, "da Društvo Slovencev vzame na znanje začasni pravilnik Kulturnega sveta". Pripominja pa, "da bi bilo treba upoštevati mnenje odbora, da morejo biti pravi člani Kulturnega sveta odnosno posameznih njegovih vej samo člani Društva Slovencev".

Od Kulturnega sveta je Društvo Slovencev zatem dobilo predlog o potrebi "ustanovitve organizacije, ki naj prevzame odgovornost in skrb za obveščanje naše in tuje javnosti o slovenski preteklosti in slovenskih težnjah". Društvo Slovencev ga je dne 21. novembra 1948 na-

prosilo naj svoj predlog "še bolj konkretizira in z organizacijskim svetom predvidi v bodočih pravih mesto za tak organ."

Z ozirom na sklep odbora, da so pravi člani Kulturnega sveta odnosno njegovih vej le člani Društva Slovencev, se je Slovenski emigrant-ski oder (Janez špeh) prijavil za vstop v Društvo Slovencev. Kulturni referent dr. Debeljak je poročal, da se tudi "Pevski zbor Gallus smatra za pridruženega."

Da so novonastajajoče organizacije v Društvu Slovencev že od vsega začetka gledale svojo vrhovno predstavniško organizacije v tujem svetu, potrjuje dopis Slovenske fantovske zveze društvu o svoji ustanovitvi. O tem je bilo poročilo na seji dne 6. aprila 1949. Na seji dne 20. maja 1949 je pa kult. referent dr. Debeljak poročal, da je imela Igralska družina Narte Velikonja članski sestanek in izredni občni zbor, na katerem je bil z veliko večino sklenjen pristop IDNAVE k društvu Slovencev". Soglasno s tem sklepom je IDNAVE vskladila svoja pravila z društvenimi pravili, Slovenski izseljenski oder je pa Društvu Slovencev predložil svoja pravila in imena odbor-nikov. Med tem, ko sta se obe igralski družini, ki sta neumorno delovali med slovenskimi naseljenci ter jim pripravili vrsto izredno lepih gledaliških predstav, tesno naslonili na Društvo Slovencev, je pa pevski zbor Gallus sporočil, "da na pogoje Društva Slovencev ne more pristati in želi ostati samostojno in povsem neodvisno društvo". To je bilo sporočeno na seji dne 18. novembra 1949.

Iz povedanega je razvidno prizadevanje Društva Slovencev za obnovo kulturnega življenja med slovenskimi naseljenci v Argentini. Nad njim si društvo ni hotelo lastiti nobenega monopola, nad kulturnimi društvi ni imelo najmanjšega namena izvajati kako našilje ali posegati v interno društveno delovanje in jim odrediti delo ter smernice za to delo, pač pa je hotelo doseči načrtnost, ki je za tako delo v emigraciji nujno potrebna, da bi organizirana izseljenska skupnost z razmeroma majhnim številom ljudi, ki so za tako delo na razpolago in s skromnimi sredstvi, dosegala čim večje uspehe. Če ta, iz najplemenitejših namerov porojena zamisel Društva Slovencev ni uspela tako, kakor je bilo želeto, za to ni krivo Društvo Slovencev in bo krivce treba iskati drugje. To pa je predmet razprave o delovanju Društva Slovencev v naslednjih letih.

Komisija za zbiranje zgodovinskega gradiva

Ko so se slovenski begunci leta 1948 in v naslednjih letih razhajali iz begunskih središč v razne prekomorske države, so jih ponekod v resnici smatrali za sodelavce okupatorjev med II. svetovno vojno, komuniste pa za prave rodoljube in narodnjake. Komunistična propaganda v vojnih letih je bila tako močna in spretna — jugoslovansko begunsko vlado so pa razjedali brezplodni notranji spori med Hrva-ti in Srbi, in komunističnim spletkam zdaleč ni bila kos, da so ji nasadali številni narodno zavedni stari naseljenci, še bolj pa tujci, ki razmer v domovini ne poznajo. Komunisti zase pa tudi nikdar niso zatrjevali, da so komunisti, ampak samo pripadniki "narodnoosvobodilne vojske". Nikjer niso govorili o svojih zločinih, zverstvih in požigih, pač pa so v svetovne liste pošiljali poročila o "zverstvih", ki da jih počen-jajo protikomunisti. Med slovenske stare naseljence so komunisti tudi v večjih količinah začeli pošiljati svojo propagandistično litera-turo, zlasti po končani vojni, v kateri so na komunistom lasten način potvarjali celo zgodovinska dejstva. Dogodke med revolucijo so prikazovali tako, da so se iz njih dvigali komuni-sti-internacionalci kot pravi slovenski narodni borci, večino naroda so pa označili za izda-jalce.

Zato je Društvo Slovencev smatralo za svojo nalogo in dolžnost, da kot predstavniška orga-nizacija najbolj organizirane in največje nove slovenske naseljenke skupnosti v svobodnem svetu poskrbi, da bo slovenska zgodovina med II. svetovno vojno prikazana v pravi luči ter da bodo vsi dogodki opisani tako, kakor so se v resnici odigrali. Rezultat razmišljanj in razgovorov o tem vprašanju je sklep na seji dne 25. marca 1949, da se ustanovi "Komisija za zbiranje gradiva o dogodkih na slovenskem ozemlju od leta 1941 do 1945." Predlog za usta-novitev take komisije je stavil Rudolf Smersu. Vanjo je iz odbora predlagal dr. Kranjca, ing. Mozetiča, dr. Debeljaka, za domobrance naj bi vanjo prišla Bojc in Cof, za Narodno stražo Rudolf Wagner, za Slovensko legijo Rudolf Smersu in Viktor Češnovar, za Vaške straže pa Stane Bitenc. Sklenjeno je bilo, naj sejo komisije skliče Smersu. Na seji dne 6. aprila 1949 je Smersu poročal o seji "pripravljalnega od-bora" za to komisijo, ki so jo sestavljali poleg Smersuja še dr. Bojan Ribnikar, ing. Albin Mo-zetič in dr. Tine Debeljak. Prva seja komisije

je bila 22. aprila 1949. Poleg navedenih so bili nanjo še povabljeni Gorazd, dr. Bano in dr. Milan Komar. Da je komisija začela delovati je sporočila slovenski izseljenski javnosti s posebnim sporočilom, ki je bilo objavljeno v Svobodni Sloveniji šte. 17 z dne 28. aprila 1949. V njem navaja, da poziv k zbiranju zgodovinskega gradiva med II. svetovno vojno in komunistično revolucijo velja vsem Slovencem, ne samo v Argentini in drugih južnoameriških državah, temveč tudi v ZAD, Kanadi, Angliji, Avstraliji, Belgiji, Španiji, Italiji, Avstriji, Nemčiji in na STO.

O delu te komisije, v katero je bil pritegnjen k sodelovanju tudi pok. Vladimir Vauhnik, čigar nasveti za sistematično zbiranje zgodovinskega gradiva, so bili članom komisije zelo dragoceni, je bil znova razgovor na seji 12. avgusta 1949. V sejnem zapisniku je o cilju, ki ga je postavila komisija, zapisano, da "registrira dogodke v domovini za dobo od leta 1941 do junija 1945, t. j. do vetrinjskih dogodkov". Tudi je zapisano, "da bo komisija v 14 mesecih obdelala vso dobo 4 let, vključno vetrinjsko tragedijo."

Ta napoved pa je bila močno preoptimistična, kakor se je pokazalo pozneje, ko v napovedanem roku, ni bilo mogoče zbrati kompletnega gradiva niti za posamezne važnejše dogodke, kaj šele za vso dobo od leta 1941 do 1945.

O nadaljnem delu komisije, o gradivu, ki ga je zbrala in nato o njenem nepojasnjem prenehanju z delom, bo pa govor prihodnje leto.

Društvo Slovencev daje pobudo za gospodarsko osamosvojitvev

Na informativnem sestanku članstva DS je Miloš Stare dne 9. julija 1948 napovedal, da se bo Društvo Slovencev potem, "ko bo izvršena naša prva naloga, usmerilo na gospodarsko in kulturno polje". Naglašal je tudi: "Vse mogoče poklice imamo. Imamo kapital, t. j. pridne in delovne roke, kar pomeni v Argentini več kot denarna sredstva. Morali bomo to organizirati in sistematično pripraviti slovenski emigraciji gospodarsko podlago". Na seji dne 18. julija 1948 je pa navajal, "da bi v smislu potreb bilo mogoče začeti s kako gospodarsko organizacijo." Navedel je tri možnosti za gospodarsko delavnost slovenskih naseljencev 1. ustanovitev mizarске delavnice, 2. hranilnice, ki bi bila potem osnova za vse ostalo gospodar-

sko delo in 3. stavbna zadruga, ker je med slovenskimi naseljenci razmeroma veliko zidarjev.

Te misli so bile potem predmet razprav na društvenih sejah in anketah.

Kaj je zasledovalo Društvo Slovencev s tem? Ob ustanovitvi je društvo imelo v pravih določbo, da bo zaprosilo za pravno osebnost. Že v začetku je namreč uvidelo, da bo brez ustanove, ki ne bi imela pravne osebnosti, težko delati naprej. Imovino, ki je začela nastajati, je bilo treba namreč pravno zavarovati in ji pravno dati lastnika.

Toda pokazalo se je, da je bila dosega pravne osebnosti leta 1948 neizvedljiva zaradi zahteve oblasti, da mora biti več kot polovica članov uprave argentinskih državljanov. Zato je društvo hotelo pravno zavarovati imovino slovenske skupnosti potem, ko samo pravne osebnosti zase ni moglo dobiti, na ta način, da je delalo na tem, da bi si slovenski naseljenci ustanovili kako gospodarsko ustanovo, zadrugo ali družbo z omejeno zavezo, ki bi zaprosila za pravno osebnost in bi potem bila nositeljica vse imovine slovenske skupnosti.

Prvi poizkus je bil napravljen z mizarско delavnico TILO-LIPA. Ni bila to društvena gospodarska ustanova, pač pa je njeno ustanovitev društvo podpiralo. Poizkus se je pa kljub temu, da imamo Slovenci veliko mizarjev, izjalovil. Spori in nesoglasja med člani zadruge, zlasti pa pomanjkanje združnega duha, so napravili svoje, da je zadruga propadla.

Po neuspelem poizkusu z mizarско zadrugo TILO je društvo skušalo priti do pravne osebnosti z ustanovitvijo lastnega slovenskega denarnega zavoda. Kako se je zaključila ta akcija, bomo pa videli v naslednjem poglavju.

Prizadevanja za ustanovitev slovenskega denarnega zavoda

Prav nikogar ni med nami, ki bi ne bil vesel, če bi Slovenci imeli v Buenos Airesu svoj lasten denarni zavod. Pred več leti smo od gotovih strani čuli očitke, češ, da je Društvo Slovencev v začetku zanemarilo svojo dolžnost, ker ni takoj prva leta ustanovilo slovenskega denarnega zavoda.

Kaj je na stvari in v koliko so bili upravičeni takšni očitki?

Potrebo ustanovitve slovenskega denarnega zavoda je omenil že Stare 9. julija 1948 in pozneje 18. julija istega leta.

Z vprašanjem slovenskega denarnega zavoda se je bavil Gospodarski svet Društva Slo-

vencev na seji 1. avgusta 1948. Društvenemu odboru je stavil naslednji predlog: "Odbor društva naj čimprej pristopi k organiziranju hranilnice in posojilnice na združni bazi". Dalje je predlagal: "Društvo naj sploh pomaga pri ustanavljanju gospodarskih organizacij pod pogojem, da ustanovitelji dajo kar največ možno garancijo, da bo ustanovljena organizacija prispevala po svojih močeh v socialne namene društva."

Na seji dne 18. avgusta 1948 je bilo po razpravi o ustanovitvi denarnega zavoda sklenjeno, da "Društvo Slovencev naprosi notarja Jožeta Lesarja, da v dveh mesecih pripravi vse za občni zbor hranilnice". Notar Lesar se je študija tega vprašanja lotil z vso vnemo. Dne 10. oktobra 1948 je na seji že poročal, da je preštudiral vse formalnosti, ki so potrebne za ustanovitev hranilnice". Povedal je, da je potrebno ustanoviti pripravljalni odbor zadruga, ki bo izvršil vse priprave za občni zbor. Na podlagi Lesarjevega poročila je bil sprejet naslednji sklep: "G. notar Lesar se pooblašča, da pripravi seznam oseb za pripravljalni odbor. 5 do 6 mest naj se rezervira za event. kasneje došle."

Notar Lesar je nato sklical posebno anketo o tem vprašanju. Bila je 10. novembra 1948 v društveni pisarni. Navzoči so bili: Jože Lesar, Franc Jager, pok. France Žužek, Tone Skubic in Pavle Rant. Povabljeni so nadalje bili, a so se opravičili: Jože Žakelj, Stanko Škrabec in Maks Jan.

Lesar je poročal o dotedanjem delu za ustanovitev denarnega zavoda ter zlasti podrobno pojasnil določila argentinskega zakona o zadrugah. Glede vrste zadruga so se navzoči sporazumeli v naslednjem:

Zakon dopušča na eni strani hranilnico in posojilnico. Taka zadruga more imeti za obratno glavnico le deležno glavnico; druge finančne operacije so nedopustne. Ako bi se ustanovila taka denarna zadruga, bi morali znašati deleži 500 do 1000 pesov, katerih višina pa je za slovenske izseljence previsoka in bi zadruga svoje svrhe ne mogla doseči. Na drugi strani dopušča zakon zadrugo, ki more poleg deležev sprejemati od članov tudi hranilne vloge, dati iz te glavnice posojila in vršiti tudi druge finančne operacije. Taka zadruga pa se že imenuje banka in mora biti vpisana še v register finančnega ministrstva. V prvem slučaju gre ob koncu poslovnega leta v rezervni sklad 10%, v drugem 15% čistega dobička.

Namen zadruga naj bo dovoljevati članom posojila, imenuje naj se pa Slovenska združna banka — Banca Cooperativa Eslovena. Vsak član mora imeti najmanj 1 delež v višini 20 pesov. Načelstvo zadruga naj ima 12 članov, posebnega nadzorstva ni treba določiti, ker ga itak predvideva zakon. Zakon tudi določa, da odborniki jamčijo z vsem svojim premoženjem.

Lesar je na anketi nato prebral pravila zadruga, ki naj bi jo ustanovili Slovenci. Prirejena so bila po argentinskem zakonu.

Nato se je delo za ustanovitev hranilnice nadaljevalo. Pavle Rant je v kmetijskem ministrstvu iskal potrebnih pojasnil in jih sporočal notarju Lesarju. Na društveni seji dne 21. novembra 1948 je bil v zvezi z ustanovitvijo slovenskega denarnega zavoda prebran dopis biv. ravnatelja Ljubljanske kreditne banke Riharda Schwingerja, v katerem se je ponudil za sodelovanje pri organizaciji hranilnice. Društvo mu je sporočilo, da rado sprejema njegovo sodelovanju ter ga je v tej zadevi napotilo k notarju Lesarju, ki je vodil akcijo v imenu društva za ustanovitev denarnega zavoda.

Na prihodnji seji dne 5. decembra 1948 je po razpravi o denarnem zavodu prišla v sejni zapisnik ugotovitev, da se je "akcija za ustanovitev hranilnice ustavila. Pisarniško osebje ima točno določiti, kje in kako je treba ustanovitev hranilnice prijaviti in potem z g. Lesarjem vse potrebno čimprej ugotoviti."

Na seji dne 25. februarja 1949 je o akciji za ustanovitev denarnega zavoda Lesar poročal, da je "pravilnik sestavljen in da bi bilo treba dobiti zvezo z dotičnim referentom na ministrstvu in z njim predebatirati pravila." Odbor je zatem naprosil Hladnika, da bi te stike vzpostavil.

Po tej seji je bilo še več posvetov za ustanovitev hranilnice, vendar pravega zanimanja za stvar pri ljudeh ni bilo. Ljudje bi bili najraje dobivali posojila, če le mogoče brez obresti, ali pa vsaj s prav nizkimi, na to, da bi pa začeli svoje prihranke vlagati v kako hranilnico v letih 1948, 1949 ni bilo misliti.

Toda kljub temu je Stare sklical veliko anketo, ki naj bi temeljito preučila to vprašanje. Bila je 2. aprila 1949 v društvenih prostorih. Poleg Stareta, Lesarja in še drugih odbornikov so se je še udeležili: pok. ravnatelj Bogumil Remec, pok. polkovnik Vladimir Vauhnik, biv. bančni ravnatelj Rihard Schwinger, Janez Majeršič, Pavel Božnar in Marjan Marolt. Povabljeni so pa bili, a niso mogli priti in so se

opravičili: pok. France Žužek, Jakob Maček, Stanko Škrabec, Franc Jager, Jože Albreht in Jože Žakelj. Rihard Schwinger je povedal, da je tudi sam iskal informacije o možnosti ustanovitve denarnega zavoda, pa je prišel do prepričanja, da čas ni ugoden za ustanavljanje denarnega zavoda. Delniška družba bi bila najboljša, vendar pa bi Centralna banka zahtevala kavcijo 40% vložene osnovne glavnice. Vauhnik je enako zagovarjal delniško družbo, pok. ravnatelj Remec bil mnenja, naj se sestavijo pravila in zadruga naj stopi čimprej v življenje. Notar Lesar je bil mnenja, da se z ustanovitvijo nikakor ne gre pre nagliti. Glede zadruge je dejal, da imajo ljudje v Buenos Airesu z njo slabe izkušnje, kajti mizarška zadruga Lipa je v tem času propadla, glede delniške družbe je pa dejal, da je nemogoča, ker bi je oblast ne dovolila ustanoviti. Privatnih bank namreč v tedanjih letih ni bilo, oziroma jim je bilo delovanje onemogočeno. Končno je tudi ugotovil, da med ljudmi ni zanimanja, kakor je bilo pričakovati in kakor bi morale biti. Stare je končno povzel vsa mnenja, ki so bila izražena na anketi o ustanovitvi slovenskega denarnega zavoda ter izjavil, da naj odbor DS odloči kakšen denarni zavod naj se ustanovi: ali naj bo to zadruga ali delniška družba.

Lesar je o akciji za ustanovitev denarnega zavoda znova poročal na seji dne 22. aprila 1949. Omenjal je anketo z dne 2. aprila in ugotovil, da se je večina članov na anketi zavzemala za ustanovitev denarnega zavoda kot delniške družbe. Povedal pa je tudi, da čas za ustanavljanje takih denarnih zavodov ni primeren. Lesar je dalje ugotovil, da oblasti raje vidijo zadrugo, ki posluje samo s člani in ne kot napol banka, ki posluje tudi z drugimi." Na seji je bilo sklenjeno, "naj vsi odborniki o tem problemu premišljajo", da bodo ugotovili, v katero smer je treba delati.

Po tej seji je Lesar še nekajkrat poročal o akciji za ustanovitev denarnega zavoda, tako na informativnem sestanku 14. maja 1949, zatem 20. maja istega leta in končno je bila o tem tudi beseda na informativnem sestanku dne 9. julija 1949. Potem je pa ta akcija prenehala, kajti jasno je bilo: Ovire na eni strani so bile tolikšne, da je bilo tak denarni zavod, kakor so ga hoteli imeti slovenski naseljenci, nemogoče ustanoviti, na drugi strani je pa bilo zanimanje za tako važno vprašanje med slovenskimi rojaki mnogo premajhno.

Vzajemna pomoč

Čeprav so bili slovenski naseljenci po prihodu v Argentino v pogledu socialne zaščite povsem enakopravni z domačini, je vendar Društvo Slovencev že v letu 1948 mislilo še na čisto slovensko bolezensko, starostno in posmrtninsko zavarovanje. Stare je iskal informacije, kako so si slovenski izseljenci v raznih dobah in državah uredili starostno, bolezensko in posmrtninsko zavarovanje. Informacije o takem socialnem zavarovanju med slovenskimi naseljenci v Severni Ameriki mu je poslal pok. Msgr. France Gabrovšek skupno s pravili Kranjske slovenske katoliške podporne jednote. Ta pravila so nato društveni odborniki preučili in ugotovili, da bi jih bilo treba za razmere v Argentini precej spremeniti.

Na potrebo po ustanovitvi še lastne slovenske ustanove za bolezensko, starostno in posmrtninsko zavarovanje je opozorila Svobodna Slovenija rojake z uvodnikom "Nove naloge" v števil. 9. z dne 3. marca 1949.

Po tem pozivu je odbor DS začel akcijo, da bi rojake pridobil za tako socialno ustanovo. V ta namen je bil tudi informativni sestanek 16. aprila 1949, na katerem je bilo podano poročilo o tem vprašanju in o delu, ki je bilo v zvezi z njim opravljeno. Že tedaj pa so naglasili, da je izvedba načrta odvisna samo od članov, če se jih bo priglasilo zadostno število. O Vzajemni pomoči je bil znova razgovor na sestanku zaupnikov DS 14. maja 1949. O njem je poročal na seji 20. maja 1949 notar Jože Lesar. Povedal je, da zaradi majhne udeležbe ni bil storjen noben sklep, večina navzočih je pa bila za ustanovitev Vzajemne pomoči.

Da bi zanimanje za Vzajemno pomoč še povečalo, je Sv. Slovenija na prošnjo DS v števil. z dne 17. junija 1949 znova objavila uvodnik z naslovom "Skrb za rojake". Na seji istega dne (17.VI.1949) je bilo sklenjeno, da bo "do prihodnje seje referat in predlog za Samopomoč že izdelan." Sklicana bo tudi ožja anketa v tej zadevi, na to pa članski sestanek. Sklenjeno je tudi bilo, da se je tudi pri starih naseljenčih poučiti, na katerih osnovah so bile njihove Samopomoči.

Na seji dne 1. julija 1949 je Stare poročal, da je že osnutek pravil Vzajemne pomoči izdelan. Pripravili so ga Rudolf Smersu, Viktor Češnovar in Franc Pernišek. Stare je tudi povedal, da je bila 20. junija 1949 o tem vprašanju sklicana tudi anketa, na katero je bilo povablje-

nih 20 članov, prišlo jih je pa samo 5. V triurni debati se je razjasnila marsikatera stvar in pokazalo, da je to vprašanje zelo komplicirano in bo "treba še precej preučevanja in dela, da bo pravilnik dobil dokončno obliko." Prav tako je Stare povedal, da "načrt sloni na načelu, da pomoč, ki naj jo članom Vzajemna pomoč nudi, ni samo začasna, ampak stalna; stari in mladi naj bodo na njej udeleženi. Skupnost naj podpira potrebne. Najvažnejši panogi te samopomoči sta: pomoč v starosti in pomoč ob smrti." Gre sedaj samo za to, kako stvar na sestanku montiramo." Smersu je bil mnenja, "da se v glavnem pokažejo samo osnove, ne pa izdelan pravilnik, da se izognemo debatam tehničnega značaja, ki spadajo na anketo, ne pa na informativni sestanek. Tozadevni referat naj bo propagandnega značaja, ker je treba ljudi za stvar pridobiti." Lenček je poudarjal, da je sedaj "emigracija končana in je v resnici treba skrb posvetiti revežem in pomagati tistim, ki si sami ne morejo pomagati." Jože Lesar in Anton Orehar sta opozarjala, "da mora biti Vzajemna pomoč realna in mora biti zavarovalno-tehnični račun skrbno in vsestransko izdelan. Če se nam ta zadeva prvič ponesreči, ne bomo zlepa mogli ljudi pridobiti za tako ali podobno podjetje. Omejena naj bo samo na člane društva. Če bo uspevala, bo itak sama po sebi vabljliva tudi za tiste, ki iz kakršnihkoli razlogov stoje ob strani." Na isti seji je bil razgovor tudi o posmrtnini. Sklenjeno je bilo, "da Društvo Slovencev plača ob smrti člana, ki je imel urejeno članarino, njegovim svojcem ali pa osebam, katerim v breme pade pogreb, enkratno podporo v znesku 250 pesov. To podporo izplačuje Društvo Slovencev le dotlej, dokler podobne podpore ne začne izplačevati Vzajemna pomoč. Višina podpore ob smrti je le začasna, če bo pa društvena blagajna zmogla višjo podporo, se bo pa zvišala in o tem sklepa društveni odbor." Dalje je bilo sklenjeno, naj bosta na informativnem sestanku dva govora o Vzajemni pomoči. Propagandističnega naj ima dr. Bojan Ribnikar, tehničnega pa Rudolf Smersu. Za sestavo pravil Vzajemne pomoči in za vse tehnične predpriprave pa naj bo komisija, v kateri naj bodo Rudolf Smersu, Jože Lesar, Viktor Češnovar, Lojze Erjavec, Janez Kralj, Aleksander Majhen in Maks Jan.

Po informativnem sestanku dne 9. julija 1949 je odbor za Vzajemno pomoč na tej stvari delal naprej ter je bilo dne 4. novembra 1949

sporočeno na seji, da je računski predlog za Vzajemno pomoč treba razmnožiti in ga poslati vsem odbornikom. Dne 18. novembra 1949 so na društveni seji ugotovili, "da je treba dobiti takoj zvezo z glavnim ravnateljstvom za socialno zavorovanje". Lesar in Smersu naj stopita tudi k tistemu nemškemu odvetniku, ki je prejšnje leto "predaval o pravicah tujcev do podpore in različnih socialnih dajatev". Lesar je pri razpravi o pravilih Vzajemne pomoči tudi predlagal, "naj bi se poleg rednega prispevka za Vzajemno pomoč uvedlo še izredno vplačilo enega pesa k vsakemu smrtnemu primeru člana Vzajemne pomoči. Nabrana vsota naj bi se izročila svojcem, ne oziraje se na posmrtnino, ki itak mora biti izplačana po določilih statutov."

Na seji dne 2. decembra 1949 je Smersu poročal, da so pravila za Vzajemno pomoč vskladena z veljavnim državnim zakonom o samopomočih. Omenil je tudi dolgotrajni postopek, ki je v zvezi z odobritvijo pravil za Vzajemno pomoč, ter naglasil, da bo skladno s pravilnikom za Vzajemno pomoč treba spremeniti tudi društvena pravila. Sklenjeno je bilo, da bo imel referat o Vzajemni pomoči na občnem zboru Smersu, ki bo predlagal tudi potrebne spremembe v pravilih in glede članarine.

Na seji dne 9. decembra 1949 je pa Stare poročal, da je bil 7. decembra 1949 na seji komisije za Vzajemno pomoč. Izdelovala je Pravilnik za to socialno ustanovo. Člani komisije so predlagali, naj bi se društvena pravila spremenila v tem smislu, da bi se poleg sedanjega glavnega odbora osnoval še širši odbor ali plenum, v katerega naj bi prišli tudi odborniki Vzajemne pomoči, Kulturnega sveta in Organizacijskega referata. Stare je dalje navajal, da bi v ta odbor po njegovem mnenju spadali tudi predsedniki in tajniki v Društvo Slovencev vključenih društev".

O tem predlogu je bila daljša debata. Sklenjeno je bilo, "da bo na občnem zboru poročevalec o Vzajemni pomoči stavil naslednji predlog:

1. Odobri se Pravilnik Vzajemne pomoči iz
2. Ustanovi se Upravni svet Vzajemne pomoči, ki ima namen pripraviti vse, kar je potrebno za pravilno notranje poslovanje. Dalje mora oskrbeti odobrenje nadzornih oblasti in sestaviti poročilo za aprobativno skupščino, ki mora biti najmanj v času 6 mesecev. Upravni svet šteje 4 člane. Predsednik društva vabi po potrebi člane upravnega sveta k sejam odbora

DS. Upravni svet se izvoli ob volitvah društvenega odbora."

Glede predloga za ustanovitev širšega odbora ali sveta, je odbor sklenil, naj predsednik stavi naslednji formalni predlog:

"Bodoči odbor naj pripravi predlog za spremembo društvenih pravil, ki naj ima tudi 'širši svet.'" Za člane upravnega sveta Vzajemne pomoči je pa odbor sklenil predlagati občnemu zboru Lojzeta Erjavca, Janka Hafnerja in Franca Dolenca."

Nadaljnji razvoj od Društva Slovencev zamišljene socialne ustanove za slovenske nove naseljence bo pa predmet razprave prihodnje leto v nadaljevanju poročila o delovanju Društva Slovencev v naslednjih letih.

Preosnova društva

Delo Društva Slovencev je s časom tako naraslo, da je bilo treba izvršiti večje spremembe v njegovem ustroju. To je bilo potrebno zlasti potem, ko so nastala in začela delovati razna kulturna društva, ko so začeli nastajati pododbori po večjih slovenskih naseljih. Da bi bilo na eni strani vse to delovanje slovenskih izseljencev vključeno v Društvo Slovencev, na drugi strani pa, da bi bila kulturnim ustanovam in družinam zagotovljena in zavarovana samostojnost in popolna svoboda v delu, je društveni odbor spremenil pravila. Pri tem je bila na ponovnih sestankih razprava zlasti glede članstva. Nekateri so bili zato, naj bi bilo članstvo v društvu enotno, drugi so pa zagovarjali indirektno članstvo.

Tako je bil razgovor o tem vprašanju na seji dne 7. novembra 1948, ko je bilo prebrano poročilo organizacijskega sveta. Iz njega je razvidno, da je ta svet „naprosil več posameznikov, da stavijo predloge glede bodočih pravil društva; dopis v tej zadevi je poslal tudi g. prelatu Odarju, ki je svoje mnenje glede spremembe društvenih pravil kmalu poslal, kar je razvidno iz sejnega zapisnika 21. novembra 1948. O spremembi društvenih pravil je bil razgovor tudi na prihodnji seji dne 5. decembra 1948. Sklenjeno je bilo naj tudi organizacijski svet pripravi spremembo društvenih pravil, vse predloge za spremenob nato pretipka in da odbornikom v preučitev.

Glavni problem pri tem vprašanju je bilo — kot že omenjeno — direktno ali indirektno članstvo. Prevladavalo je mnenje, da je v interesu skupnosti ohraniti centralno društvo s podružnicami odnosno pododseki (seja 2.

januarja 1949). Spremembo društvenih pravil so odobrili člani na občnem zboru dne 23. januarja 1949. Spremembo je utemeljeval predsednik Stare s potrebo in željo odbora, da bi se dosegla "decentralizacija društva".

Po odobrenih spremembah je naloga kulturnega referenta pri Društvu Slovencev skrbeti "za povezavo in poglobitev kulturnega udejstvovanja v soglasju z osrednjim odborom Društva Slovencev", organizacijskemu referentu "je poverjena skrb za notranjo izgradnjo Društva Slovencev v soglasju z osrednjim odborom Društva Slovencev". Kulturnega in organizacijskega referenta voli občni zbor z ostalimi člani odbora, po potrebi pa prisostvujeta tudi sejam odbora. Po spremenjenih pravilih je član vsakokratnega odbora D. S. tudi vsakokratni slovenski dušni pastir. Sprememba pravil glede ustanavljanja podružnic D. S. pa določa, da "člani DS lahko v soglasju z osrednjim odborom ustanavljajo za določen teritorij podružnice Društva Slovencev. Članstvo je enotno". Člani DS po spremenjenih pravilih tudi "morejo za posamezne kulturne in telesnovzgojne panoge delovanja ustanavljati posebne skupine, ki so na znotraj organizirane kot društva s svojimi društvenimi organi (občni zbor, odbor in drugo), osrednjemu odboru Društva Slovencev sporočajo imena odbornikov in program svojega delovanja".

Za spremembo pravil Društva Slovencev so poslali predloge pok. prelat dr. Alojzij Odar, s tendenco po močni decentralizaciji Društva Slovencev, ki naj po dr. Odarjevi zamisli vrši funkcije kot država; Rudolf Smersu je predložil spremembo v tem smislu, da bi se ustanovila Zveza slovenskih društev Južne Amerike z imenom 'Slovenija'; Jože Lesar je za organizacijo slovenskih izseljencev predvidel ustanovitev "ideološko-narodne združbe Slovenija", prof. Al. Geržinič pa je predlagal organizacijo emigracije v tem smislu, da bi se ustanovila nova družba Zveza Slovencev.

Vse te predloge za spremembo pravil Društva Slovencev odnosno spremembe njegovega ustroja, je odbor razmnožil in poslal v preučevanje vsem obstoječim slovenskim društvom in organizacijam s prošnjo, naj svoje pripombe k njim sporoče Društvu Slovencev. O tem, kakor tudi o razlogih in vzrokih, zakaj Društvo Slovencev ni moglo izvršiti predlaganih sprememb, bo pa povedalo poročilo o nadaljevanju društvenega dela od leta 1950 do 1958.

Kot značilnost omenim samo še to, da je Družabna pravda s svojega ustanovnega občnega zbora poslala Društvu Slovencev „kot najmočnejšemu slovenskemu izseljenskemu društvu v Argentini“, predlog, naj “vzame v svoje roke pobudo za ustanovitev Slovenske lige, v kateri naj bi bila včlanjena vsa slovenska demokratična društva v Argentini in mor-da tudi drugod po svetu”.

ZAKLJUČEK

V prednjih odstavkih sem skušal v glavnih obrisih prikazati glavna prizadevanja Društva Slovencev za izvedbo slovenske emigracije in za organizacijo slovenske izseljen-

ske skupnosti. Ni povedano vse, kar se je v letih 1947, 1948, 1959 napravilo, ker je bilo to delo ogromno in je zajelo prav vse, kar je posegalo v življenje naših ljudi. Pa že iz te, četudi ne popolne slike, si bo bralec lahko ustvaril sodbo o delu ljudi, ki so bili v letih 1947, 1958 in 1959 odgovorni za usodo slovenskih ljudi. To delo že spada v sodbo zgodovine.

*

Zaradi pomanjkanja prostora so morali ob zaključku članka izpasti informativni sestanki in občni zbori. Objavljeni bodo z ostalimi prihodnje leto.

FRANCE PERNISEK

Deset let slov. mladinske organizacije

Na mladini sloni bodočnost naroda. Kakršna mladina, tak narod. Izobražena, srčno plemenita, verna in moralna, delavna, telesno zdrava in utrjena mladina predstavlja prav tak narod bodočih let.

Slovinci smo se tega dejstva vedno zavedali in smo zato glavno skrb in pozornost posvečali mladinski vzgoji. Že šola sama je v tem pogledu mnogo napravila, za pošolsko mladino pa so imele skrb organizacije in društva. Imeli smo močne in strumne mladinske organizacije. Spomnimo se samo na Slovensko orlovsko in orliško zvezo in zadnja leta pred drugo svetovno vojno na Slovensko fantovsko in dekliško zvezo. Kar je bilo zavedne katoliške mladine — in taka je bila po ogromni večini — je bila v teh organizacijah.

Društveni in prosvetni domovi v Sloveniji so bili prave ljudske univerze. Sleherni večer so bili polni mladega življa, ki se je v njih izobraževal, srčno plemenitil in telesno uril ter utrjeval. Mnogovrstna predavanja, preučevanje socialnega vprašanja po učbenikih, ki jih je v ta namen napisal Dr. Aleš Ušeničnik,

raznovrstni strokovni tečaji, telovadba in šport, vse to je v teh hramih ljudske kulture bilo mladini na razpolago. Ta pa se je z vsem tem pridno okoriščala zlasti v dolgih zimskih večerih. Krona dolgega učenja in naporov pa so bile medsebojne tekme v umski znanosti in telesne moči ter spretnosti.

Slovenska mladina je na mednarodnih telovadnih tekmah in nastopih vedno bila na prvih mestih. Vero in moralno zdravje te mladine pa so pričevali veličastni nastopi in kongresi v domovini, in končno in v največji meri pa enodušen in z vsemi težkimi žrtvami vezan odpor proti komunistični revoluciji. Ta mladina je za svoje verske in narodne ideale prelila svojo srčno kri in zanje dala življenje.

Slovenska mladina v izseljenstvu mora ostati zvesta temu svetlemu zgledu in izročilu. Deset let dela naših mladinskih organizacij v izseljenstvu to potrjuje in nam daje upanje tudi za bodočnost. Zato je prav, da ob desetletju vsaj na kratko opišemo njeno dosedanje delo.

SLOVENSKA FANTOVSKA ZVEZA (SFZ)

Ko so se v letih 1948 in 1949 začeli slovenski fantje naseljevati v Argentini, so kaj kmalu začutili, da so osamljeni, da se bodo v tem velemestnem vrvežu porazgubili in izgubili, če se medsebojno ne povežejo. Bali so se pro-

stega časa in dolgih nedeljskih popoldnevov. Družba, s katero so v taboriščih bili povezani, se je razpršila. Bežni stiki so se obnovljali pred cerkvijo na Belgrano in na Martincu. Pa so bili med njimi fantje, ki so doma že

bili organizirani v fantovskih odsekih in ti so se kaj kmalu znašli. Odločili so se, da nekaj podobnega ustvarijo tudi v novi domovini. Pravim, nakaj podobnega, ker v okoliščinah in razmerah, v katerih živimo, take pestrosti dela ne zmoremo, ker ni ne časa in ne potrebnih pogojev. Zlasti pa tega ni bilo v tistih letih.

Ta odločitev je kmalu dobila konkretno obliko. Pod vodstvom Avgusta Horvata se je koncem poletja 1949. leta sešlo nekaj fantov, ki so pripravljali ustanovitev fantovske organizacije. Bili so to poleg Avgusta Horvata še: Janez Langus, France Grom, Franc Lobnik, Janez Kralj, Stanko Oberžan in Jože Prijatelj. Za nedeljo 6. marca 1949 so v dvorani pri Sv. Juliji sklicali ustanovni občni zbor, katerega se je udeležilo nad 100 fantov. Na občnem zboru je Avgust Horvat utemeljil potrebo fantovske organizacije, razvil program in predložil v sprejem in odobritev pravila, ki jih je pripravljalni odbor sestavil. Z nekaj spremembami in dopolnitvami so bila pravila sprejeta. Organizaciji je občni zbor dal ime: Slovenska fantovska zveza". (SFZ).

Odbor se je takoj in z vso vnemo vrgel na delo, da spravi v polno življenje program nove organizacije, ki naj poveže čim več slovenskih fantov, jih vzgaja in izobrazuje v duhu katoliških načel, v njih krepi versko in narodno zavest, goji v njih smisel in čut za socialno in karitativno delovanje in v njih utrjuje slovensko zavest in čut pripadnosti in enotnosti slovenske skupnosti v Argentini.

Po posredovanju g. Janka Mernika SDB so fantom dali salezijanci na razpolago prostor v Kolegiju Don Bosco v Ramos Mejia. Na razpolago jim je bila soba za sestanke in predavanja in športno igrišče. Imeli so redne skupne mesečne sestanke; soba jim je bila na razpolago tudi ob nedeljah, da so se mogli shajati k družabnim igram in na medsebojne prijateljske pogovore. Prvo leto delovanja je SFZ pritegnila v svoje vrste 210 fantov.

Prvi redni letni občni zbor je bil v novembru 1949 v Kolegiju Don Bosco v Ramos Mejia. Udeležilo se ga je 96 članov. Občni zbor je bil v znamenju velikega navdušenja in poleta. V odbor so bili izvoljeni: predsednik Miro Kovač, podpredsednik Stanko Oberžan, tajnik Janez Langus, blagajnik Franc Grom, gospodar Franček Prijatelj; odbornika: Jože Šeme in Franc Jerman; nadzorni odbor: Viktor Lapanja, Jože Repovž, Janez Kralj; razsodi-

šče: Viktor Eiletz, Jože Groznik, Valentin Bohinc.

Na drugem letnem občnem zboru 22. oktobra 1950 v Don Bosco v Ramos Mejia je bilo navzočih nad 100 fantov in so izvolili naslednji odbor: predsednik Avgust Horvat, podpredsednik Miro Kovač, tajnik Janez Kralj, blagajnik Peter Krajnik, gospodar Nace Grohar; nadzorni odbor: Franc Grom, Viktor Lapanja, Vinko Klemenčič; razsodišče: Dr. Angel Kalin, Franc Vester, Valentin Bohinc.

Tretji redni letni občni zbor je bil v Kolegiju Don Bosco v Ramos Mejia 7. oktobra 1951. Udeležilo se ga je 100 članov. V odbor so bili izvoljeni: predsednik Janez Langus, podpredsednik Vinko Klemenčič, tajnik Jože Poznič, blagajnik Nace Grohar, gospodar Anton Javoršek; referenti: Jože Mavrič, Lovre Tomažin, Mirko Kovač, Ivo Korošec; nadzorni odbor: Janez Kralj, Miro Kovač, Viktor Lapanja; razsodišče: Adolf Škrjanec, Jože Šeme, Jože Prijatelj.

V tej poslovni dobi se je SFZ izselila iz gostoljubnega Kolegija Don Bosco v Ramos Mejia. Zavod je dobil mnogo novih gojencev in manjkalo je prostora. Zastopnik SFZ Janez Kralj je takratnemu predsedniku Društva Slovencev Milošu Staretu in odborniku Jožetu Lesarju pojasnil, v kako kritičnem položaju se nahaja SFZ, ker ji je prostor v kolegiju odpovedan. Društvo Slovencev je tedaj že imelo Pristavo v Castelarju. Oba imenovana gospoda sta pokazala za SFZ polno razumevanje in v soglasju s pristojnimi odbori ponudila, da se SFZ preseli na Pristavo. Fantje so ponudbo z veseljem sprejeli in tja prenesli vse svoje udejstvovanje. Tako je tudi Pristava v Castelarju prišla s tem dejanjem v službo tistega namena, za katerega je bila kupljena, da namreč slovenski mladini nudi prostor za razvedrilo, zabavo in šport. Mladina pa je na Pristavo prinesla novo življenje in nov razmah. Z nakupom sosednjega zemljišča in z zgradbo fantovske sobe pa se je obsežnost in vrednost pristave dokaj povečala.

Na Pristavi je 9. novembra 1952 bil četrti letni občni zbor, katerega se je udeležilo 77 članov. V poslovni dobi 1952/53 so organizacijo vodili: predsednik Milan Magister, podpredsednik Jože Prijatelj, tajnik France Malovrh, blagajnik Nace Grohar, gospodar Ciril Vodnik; nadzorni odbor: Janez Langus, Janez Kralj, Jože Miklič; razsodišče: Janez Jereb, Jože Poznič, Miro Kovač.

Dne 7. marca 1954 je bil na Pristavi peti letni občni zbor ob udeležbi 42 članov. V vodstvo organizacije so bili izvoljeni: predsednik: Jože Prijatelj, podpredsednik Lojze Rezelj, tajnik Adolf Škrjanec, blagajnik Jože Kukovica, gospodar Vinko Tomazin; nadzorni odbor: Milan Magister, Janez Kralj, Peter Kastrevc; razsodišče: Franc Vester, Ivan Korošec, Tone Krajnik.

Na šestem letnem občnem zboru v nedeljo 13. marca 1955 je bilo navzočih 34 članov. Bil je na Pristavi. Iz volitev je izšel odbor, kateremu je načeloval Jože Prijatelj; v odboru so pa sodelovali: podpredsednik Vinko Rode, tajnik Lojze Rezelj, blagajnik France Malovrh, gospodar Ivan Bohinc; v nadzorni odbor: Franc Vester, Tone Krajnik, Jože Trpin; v razsodišču: Milan Magister, Janez Kralj in Jože Musar.

V tej poslovni dobi je treba omeniti važen dogodek. Leta 1955 je Slovenska fantovska zveza bila sprejeta v Mednarodno zvezo katoliške mladine. Sporočilo o sprejemu je dobila 8. oktobra 1955 in od tedaj naprej je članica te konfederacije.

Dne 11. marca 1956 je bil na Pristavi sedmi letni občni zbor, ki je vodstvo organizacije zaupal odboru, v katerem so bili: predsednik Lovre Tomažin, podpredsednik Tone Bidovec, tajnik Jože Prijatelj, blagajnik Franc Zurec; gospodar Jernej Tomazin; nadzorni odbor: Milan Magister, Lojze Rezelj, France Malovrh; razsodišče: Janez Kralj, Franc Vester, Jože Musar.

Osmi občni zbor SFZ je bil 3. marca 1957 na Pristavi. V sledeči poslovni dobi je organizacijo vodil naslednji odbor: predsednik Tone Bidovec, podpredsednik Milan Magister, tajnik Aleksander Avguštin, gospodar Jože Grabnar, blagajnik Franc Zurec; odborniki: Rudi Ribnikar, Ciril Selan, Janez Frontini, Lojze Mehle; nadzorni odbor: Jože Prijatelj, Tone Krajnik, Lojze Rezelj; razsodišče: Franc Vester, Lojze Lavrič, Jože Trpin.

Ob udeležbi 44 članov je bil na Pristavi deveti letni občni zbor dne 23. februarja 1958. Organizaciji je v sledeči poslovni dobi načeloval odbor, ki so ga sestavljali: predsednik Tone Bidovec, podpredsednik Avguštin Aleksander, tajnik Branko Štancer, blagajnik Ciril Selan, gospodar Rudi Ribnikar; odborniki: Lojze Mehle, Jože Malovrh, Jože Grabnar in Marjan Jesenovec; nadzorni odbor: Milan Magister, Tone Krajnik, Jože Poznič;

razsodišče: Franc Vester, Lojze Lavrič, in Jože Trpin.

Deseti v vrsti rednih letnih občnih zborov je bil v nedeljo 7. marca 1959 v dvorani v Slovenski hiši na Ramon Falcon 4158 v Buenos Airesu. Za ta občni zbor je vladalo veliko zanimanje in se ga je udeležilo 77 fantov. Novoizvoljenemu odboru predseduje Jože Vodnik, z njim pa sodelujejo: podpredsednik Miha Gaser, tajnik Jože Malovrh, blagajnik Franc Tomazin, gospodar Aleš Benedičič; odborniki: Janez Mežnar, Matjaž Maček, Jože Možina, Marjan Jesenovec, Milan Kržič in Lojze Mehle; nadzorni odbor: Jože Poznič, Tone Krajnik, Milan Zajc; razsodišče: Ciril Vodnik, Tone Javoršek, Franc Močnik.

Slovenska fantovska zveza je v teh letih razvijala živahno delovanje. Imela je redne mesečne sestanke, na katerih so razni predavatelji govorili o vsem, kar mlad fant za življenje potrebuje.

V prvih petih letih so imeli naslednja predavanja: Šušteršič Dušan: "V čem je pravo fantovstvo?" — Dr. Vinko Brumen: "O emigraciji". — Lado Lenček C. M.: "Viri človeškega življenja so sveti". — Jože Košiček: "Razmerje fanta do dekleta". — prof. Lojze Geržinič: "O zgodovini emigracije". — Dr. Milan Komar: "Socialno vprašanje". — Rudolf Smersu: "Socialno stanje v Argentini". — France Kremžar: "V spomin domobrancem" (govoril je na sestanku, posvečenem spomenu padlih domobrancov). — Marijan Marolt: "Zgodovina slovenskega naroda". — Miloš Stare: "Naloge naše emigracije". — Avgust Horvat: "Pet minut po svetu". — Dr. Milan Komar: "O študiju". — Škrjanec Adolf: govor na domobranskem sestanku. — Rudolf Smersu: "Papeški okrožnici Rerum Novarum in Quadragesimo anno". — Marijan Marolt: "Pomen literature za naš rod". — Dr. Vinko Brumen: "O samovzgoji". — Marijan Marolt: "O Baragi". — Škof dr. Gregorij Rožman je fantom govoril na sestanku, ki je bil posvečen njegovemu obisku med fanti. — Dr. Alojzij Odar: "Vera in dom" in drugič "Sloški fant v tujini". — Janez Perharič: "O vzgoji in disciplini". — Emil Cof je fantom govoril na sestanku, posvečenem padlim domobrancem. — Leon Bradaška: "Letalstvo v zadnji svetovni vojni". — Pavle Masič: "O srčni kulturi". — France Kremžar: "O skupnosti". — Dr. Ivan Ahčin: "Gospodarska priprava fanta na zakon". — Karel Škulj: "29

oktober". — V teh letih so fantje priredili tudi nekaj organizacijskih sestankov, ki so imeli približno tale program: a) petje pesmi, b) govor, c) poročila odbornikov, d) razne zabavne točke: za velikonočne praznike pa so pripravili velikonočni sestanek z narodnimi običaji.

Za naslednjih pet let sem mogel dognati točno število sestankov za vsako poslovno dobo. V poslovnem letu 1953/54 so fantje imeli naslednje sestanke; Dr. Ivan Ahčin: "Skrivnost mladeniške dobe". — Dr. Ignacij Lenček: "Spiritizem". — Jože Košiček: "Kuj me življenje, kuj!" — Dr. Ivan Ahčin: "Framazonstvo". — Prof. Lojze Gerzinič: "O zgodovini emigracije". — Tine Debeljak ml.: "Udejstvovanje mladine v Sloveniji".

V sedmem poslovnem letu 1954/55 so imeli le dvoje predavanj: Govoril je Anton Škulj: "Slovenski fant in tujina", in prof. Pavle Verbič: "Slovenske meje". —

V osmem poslovnem letu 1957/58 so imeli sedem sestankov, na katerih so govorili: Dr. Branko Rozman: "Na razpotju". — Direktor Anton Orehar: "Izbira dekleta". — Dr. Ignacij Lenček: "Fantovska čistost, pogoj za srečno zakonsko življenje". — Prof. Lojze Gerzinič: "Priprava na zakon pod narodnostnim vidikom. Zakaj naj poročim Slovenko?" — Dr. Ivan Ahčin: "Fantov značaj". — Dr. Ivan Kačar: "Priprava na zakon pod zdravniškim vidikom". — Božo Fink: "Razmerje med fantom in dekletom pred poroko". — Marko Kremžar: "Gospodarska priprava na zakon". — Dr. Vinko Brumen: "Duševnost fanta in dekleta". —

Ciklus predavanj o pripravi na zakon, se je v deveti poslovni dobi 1958/59 nadaljeval. Nastopili so naslednji predavatelji: Dr. Milan Komar: "Različnost v duševnosti med fantom in dekletom". — Rudolf Smersu: "Pomen družine na socialnem polju". — Dr. Ivan Kačar: "Kaj pravi zdravniška veda". — Dr. Ignacij Lenček: "Zarod, rodnja in vzgoja otrok". — Dr. Ivan Ahčin: "Zakaj ima Cerkev tudi oblast pri zakonu." — Avgust Horvat: "Zakon kot zakrament in ločitev zakona." — Dr. Branko Rozman: "Zvestoba in nezvestoba v zakonu". — Direktor Anton Orehar: "Stari in mladi". — Miloš Stare: "40 letnica osvoboditve slovenskega naroda". —

V zadnji ali deseti poslovni dobi: Jože Prijatelj: "Pregled de'a Slovenske fantovske zveze". — Dr. Tine Debeljak: "Slovani do po-

kristjanjenja". Prof. Lojze Horvat: "Pomen Društva Slovencev". — Dr. Tine Debeljak: "Zgodovina Slovanov (nadaljevanje)". — Vuk Rupnik: "O domobrancih". — Predavanje spremljano s skioptičnimi slikami: "Lepote Slovenije".

Skupno z dekliško organizacijo so fantje vsako leto pripravili materinsko proslavo in akademijo na praznik Brezmadežne. V ožjem krogu prirede vsako leto tudi spominsko proslavo v spomin padlih domobrancev.

Poskušali so srečo tudi na odru. Dne 28. avgusta 1949 so v dvorani San José pripravili igro "Luč z gora"; 13. julija 1952 so igrali vojaško dramo "Konec poti" in v oktobru 1958 so priredili šaljivi "Obisk v Buenos Airesu".

Veliko skrb so ves čas posvečali tudi družabnosti. Na Pristavi se niso shajali le enkrat na mesec na sestanek in k predavanjem, ampak vsako nedeljo na prijateljske sestanke in družabne igre ter k športnim in telovadnim vajam. V zimskem času so prirejali kulturno družabne večere, poleti pa so organizirali izlete v okolico Velikega Buenos Airesa.

Ves čas so vneto gojili tudi šport in telovadbo. Na velikem igrišču na Pristavi so pridno vadili proste in redovne vaje, orodno telovadbo, lahko atletiko, ritmične vaje; zelo privlačna za fante sta bila odbojka in nogomet. V zvezi s telesno vzgojo slovenskih fantov ne smem pozabiti omeniti velike in vztrajne požrtvovalnosti Avgusta Čopa starejšega, ki je vsa leta fante vežbal v telesnih vajah in orodni telovadbi.

Da s svojim delom seznanijo slovensko skupnost, prirejajo fantje in dekleta skupaj že nekaj let "Mladinske dneve", ki so v neki meri podobni nekdanjim mladinskim nastopom v domovini: dopoldne skupna mladinska maša, popoldne pa javni telovadni in športni nastop in potem ljudska zabava.

Krona trudov in dela na področju telesne kulture pa so vsakoletni "Športni dnevi" v okviru "Slovenskega dne", ki ga vsako leto prireja Društvo Slovencev. Ob tej priliki se fantje v plemeniti tekmi in igri pomerijo z drugimi moštvi.

O športnem udejstvovanju naših mladinskih organizacij v tem članku kaj več ne pišem, ker bo o tem drugo leto napisana posebna razprava.

Vse to delo pa spremlja in poživlja vesela in zdrava slovenska pesem, ki so jo prva leta

gojili fantje na sestankih, zadnji dve leti pa še v fantovskem zboru, ki je že nastopil na nekaterih prireditvah; nazadnje smo ga slišali v nedeljo 6. septembra 1959 na skupni proslavi 10 letnice Slovenske fantovske zveze in Slovenske dekleške organizacije. Zbor je nastopil s samostojnim koncertom in v spevigrigi "Kovačev študent".

Povezanost med fanti utrjuje njihova mesečna revija. Začela je izhajati leta 1956. pod imenom "Fantovska vez". Njeno življenje je bilo kratko. Nasledila jo je v maju 1957 "Mladinska vez", ki izhaja kot razmnoženina in v katero fantje sami pridno pišejo črtice in članke ter jo zanimivo ilustrirajo.

Omeniti moram, da so se v teh letih za fante mnogo žrtvovali tudi duhovni vodje organizacije, ki so svojim vodstvom pripomogli, da se je ohranila v teh letih ta lepa skupnost. Do leta 1951 je bil duhovni vodja g. Janko Mernik SDB. Za njim se je s fanti trudil in z njimi živel g. Jože Jurak, sedaj pa je duhovni vodja dr. Alojzij Starc.

Če ob koncu pogledamo številčen pregled članstva, je tak: Ob ustanovitvi je SFZ imela 210 članov. Sedaj pa jih ima centrala 99, odsek v Mendози 20 in odsek v Lanusu 30, skupaj torej 149 članov. Številke dokazujejo, da organizacija na članstvu ne pridobiva, ampak nasprotno, zgublja; dalje, da ni v svoj krog pritegnila vseh slovenskih fantov. Naj nas to

ne moti! Treba je poudariti zlasti eno: mnogo fantov bi se slovenski skupnosti odtujilo, zašlo, se izgubilo, če jih ne bi organizacija pritegnila k sebi. V organizaciji je bila njih rešitev, pa ne le organiziranih, ampak mnogo bolj tistih, ki so stali sicer zunaj organizacije pa so organizirani fantje nanje kot na svoje prijatelje imeli odločilen vpliv in jih obdržali na pravi poti. Tudi v tem je velik pomen SFZ!

Kaj mislijo fantje za bodoče? Govoril sem z enim in drugim, mnenje vseh pa je, da bodo svojo delavnost v bodoče še povečali. Kot doslej, bo SFZ tudi v bodoče skrbela za umsko, moralno in telesno vzgojo svojih članov in se trudila, da v svoje vrste pritegne kar se da največ slovenskih fantov, ki so šoli odrasli. Ker je Pristava njihov dom, hočejo svojemu delu postaviti tudi soliden gospodarski temelj in Pristavo, ki mora prvenstveno služiti naši mladini, urediti tako, da bo nudila mladini in njenim prijateljem prijetno in udobno zatočišče. Načrti za gradnjo doma na Pristavi so deloma že v izvedbi; v drugem desetletju pa mora dom postati dejstvo. Ta ne bo služil samo njim, ampak vsej slovenski skupnosti, zlasti našim najmanjšim, ki se bodo v slovenski šoli naučili ljubiti in ceniti dve svetlinji; vero in slovensko narodno zavest. Tako pripravljene bodo vstopali potem v vrste SFZ in ostali zvesti svetlim slovenskim izročilom.

ODSEK SFZ V MENDOZI

Sestavni del Slovenske fantovske zveze tvorijo tudi fantovski odsek v Mendози. Ta je bil ustanovljen kot Mladinski odsek Društva Slovencev v Mendози že na ustanovnem občnem zboru mendoškega Društva Slovencev v avgustu 1949 kot njegov integralni del. Leta 1951 se je odsek odcepil od društva in se priključil Slovenski fantovski zvezi

Prvi odbor odseka v Mendози so sestavljali: predsednik Stane Grebenc, tajnik Alojzij Cvetko, blagajnik Lojze Kočar.

Temu odboru pa so potem sledili:

Leta 1952 — Lojze Kočar, Janez Pustovrh, Franc Jerovšek, Maks Ovčjak; leta 1953 — Lojze Kočar, Janez Pustovrh, Franc Jerovšek, Jože Grilec; leta 1954 — Pavle Bajda, Franc Jerovšek, Lojze Kovač; leta 1955 — Franc Jerovšek, Marko Bajuk, Jože Turk; leta 1956

— Janez Štirn, Božidar Bajuk, Vinko Zarnik, Jaka Bajda; leta 1957 — Janez Štirn, Božidar Bajuk, Peter Bajda, Rudi Škamlec; leta 1958 — Janez Štirn, Jure Bajuk, Franc Jerovšek, Ivo Borovšak; leta 1959 — Rudi Škamlec, Jure Bajuk, Franc Jerovšek, Jaka Bajda, Vinko Zarnik.

V delavnosti in podjetnosti mendoški fantje niso prav nič zaostajali za onimi v Buenos Airesu. Vsako tretjo nedeljo v mesecu so imeli reden sestanek, ki je vseboval duhovno misel, katero je vedno podajal duhovni vodja, deklamacijo, večasih tudi govor, branje literarnih odlomkov ter domoznanstvenih in folklornih člankov. Jedro sestanka so tvorila predavanja in razgovori o oblikovanju značaja, o bližnji in daljni pripravi na zakon, o slovenski zgodovini, zemljepisju in književnosti. Od-

sek je redno sodeloval pri vsakoletni spominski proslavi meseca junija in pri drugih skupnih prireditvah.

Gojili so tudi šport in telovadbo in se v tekmah pomerjali ob namiznem tenisu. Leta 1957 je odsek skupno z dekliškim krožkom priredil "Mladinski dan" s telovadnim nastopom in z uprizoritvijo Finžgarjeve igre "Veriga".

ODSEK SFZ JOŽE MEHLE V SLOVENSKI VASI V LANUSU

Ustanovljen je bil 8. decembra 1952 z naslednjim odborom: Predsednik Ivan Makovec, podpredsednik Franc Vilfan, tajnik Stane Mehle, blagajnik Jože Černak in gospodar Franc Gerkman. Glavna naloga slovenske mladine v Lanusu ob ustanovitvi fantovske mladinske organizacije je bila ureditev športnega igrišča. Odprto in blagoslovljeno je bilo 16. sept. 1953 s prireditvijo I. mladinskega dne v Lanusu. Med letom so imeli fantje redne mesečne sestanke, marca meseca pa tudi materinsko proslavo.

II. občni zbor je bil 6. decembra 1952. Na njem je bil izvoljen naslednji odbor: Predsednik Stane Mehle, podpredsednik Lojze Levstek, tajnik Ludvik Šmalc, blagajnik Tone Brule in gospodar Jože Černak. Mladino je tudi v tem letu zaposljevalo v glavnem delo pri ureditvi športnega igrišča in v pripravljaju mesečnih sestankov. II. mladinski dan je bil v septembru. Čisti dobiček je bil namenjen za postavitev Slovenskega doma v Lanusu. V februarju so fantje priredili družabno prireditev, na športnem prostoru pa postavili gugalnice za otroke.

Na III. občnem zboru 5. decembra 1954 je bil izvoljen za predsednika odseka Ludvik Šmalc, v odbor pa naslednji: podpredsednik Franc Vilfan, tajnik Jože Černak, blagajnik Tone Brule in gospodar Franc Gerkman. Odbor je imel iste naloge kot prejšnja dva: Nadaljevanje dela na ureditvi igrišča. Sestanki so bili namenjeni narodni vzgoji in lepemu vedenju.

Na IV. občnem zboru 6. decembra 1955 so si fantje v Lanusu izvolili naslednji odbor: Predsednik Tine Draksler, podpredsednik Tone Brule, tajnik Jože Gerkman, blagajnik Lojze Černak in gospodar Tone Burja. Med poslovnim letom so na igrišču postavili črpalko in zasadili na njem tudi drevesa. Čisti dobi-

Leta 1958 so se mladinske prireditve pod geslom "Bog in Slovenija" raztegnile na dva dneva. Prvi dan je bil posvečen verskemu zborovanju o sodobnih verskih problemih; drugi dan pa je bila na programu dopolodne skupna sv. maša, popoldne pa telovadni nastop, domorodna prireditev na odru in družabna zabava.

ček septembrske prireditve je bil določen delno za potrebe Slovenske vasi.

V. občni zbor je bil 15. januarja 1957. Izvoljeni so bili: Predsednik Stane Mehle, podpredsednik Jože Gerkman, tajnik Franc Stanič, blagajnik Lojze Grbec, gospodar Marijan Goljevšček. Delo odbora je obstajalo v pripravljaju rednih sestankov za članstvo in septembrske mladinske prireditve. Med letom je bila tudi materinska proslava. V tej poslovni dobi je odsek dobil za duhovnega vodja vikarja Janeza Petka CM, dotodaj je pa bil duhovni vodja župnik Janez Hladnik.

VI. občni zbor je bil 15. decembra 1957. Na njem so lanuški fantje vodstvo svoje organizacije zaupali predsedniku Tonetu Burji, podpredsedniku Lojzetu Černaku, tajniku Mirku Gerbecu, blagajniku Janku Barletu in gospodarju Sreču Urbaniji. Med poslovnim letom so si na športnem prostoru postavili droge in nadaljevali z njegovo ureditvijo. Pripravili so tudi običajno septembrsko mladinsko prireditev. Duhovni vodja odseka je postal lazarist Lado Lenček.

VII. občni zbor odseka je pa bil 18. januarja 1959. Na njem je bil izvoljen za predsednika Lojze Grbec, za podpredsednika Franc Rauh, za tajnika Janko Barle, za blagajnika Marijan Goljevšček in za gospodarja Lojze Zupančič. Delo odbora je v glavnem obstajalo v pripravljaju sestankov, postavitvi športne sobe ter v izvedbi septembrske mladinske prireditve. Fantje so pomagali z vso vnemo pri postavljanju odnosno ureditvi Slovenskega doma in pri gradbenih delih za cerkev Marije Kraljice.

Slovenski fantje v Lanusu so v vseh letih sodelovali tudi pri raznih drugih prireditvah, ki so bile v Slovenski vasi v Lanusu, prav tako pa tudi pri vseh ostalih velikih prireditvah Slovenske organizirane skupnosti v Buenos Airesu.

FANTOVSKI MLADINSKI DOM

Poleg S.F.Z. se na področju Velikega Buenos Airesa udejeva tudi Mladinski dom. Po svojem bistvu je Don Boscova ustanova. Zbira mlade fantje in jim nudi možnost, da se udejeva in vzgajajo versko, narodno in športno, in sicer v duhu načel in metod sv. Janeza Bosca, ustanovitelja salezijancev. Mladinski dom v Kolegiju Don Bosco v Ramos Mejia vodi salezijanec g. Janko Merik, ki je tudi njegov ustanovitelj.

Mladinski dom je bil ustanovljen l. 1949, ko so se začeli v omenjenem zavodu zbirati slovenski fantje. Prvi redni občni zbor pa je bil 24. maja 1953. Na tem zboru je bil izvoljen naslednji odbor: predsednik Marijan Amon, podpredsednik Jože Tomažević, tajnik Davorin Kahne, blagajnik Tone Javoršek, gospodar Ivan Uštar, odbornika Tone Škraba in Joža Vombergar; nadzorni odbor: Janez Janežič, Marijan Filipič in Bogdan Kosančič; razsodišče: Maks Jesih, Ciril Oblak. Referenti za šport: za nogomet Ciril Bučar, za namizni tenis Ladislav Padovan, za odbojko Franc Meše.

Drugi občni zbor je bil 23. maja 1954. Izvoljen je bil naslednji odbor; predsednik Marijan Amon, podpredsednik Jože Tomažević, tajnik Marijan Jeriha, blagajnik Tone Javoršek, gospodar Franc Zupanc. Športni referenti: za šah Franc Benko, namizni tenis Ladislav Padovan, nogomet Tone Avguštin, odbojka Franc Meše.

Na tem občnem zboru je bilo sklenjeno, da se ukine nadzorni odbor in razsodišče.

Dne 29. maja 1955 je bil tretji občni zbor. Na njem je bil izvoljen naslednji odbor: predsednik Maks Jesih, podpredsednik Tone Javoršek, tajnik Vinko Klemenčič, blagajnik Jože Vombergar, gospodar Franc Zupanc. Referenti za šport pa so bili postavljeni na odborovi seji in sicer: za šah Ivan Tekavec, za namizni tenis Marijan Filipič, za nogomet Tone Avguštin.

Na tem občnem zboru je bilo sklenjeno, da se v Mladinski dom pritegne še več slovenskih fantov, posebno takih, ki niso še člani nobene slovenske mladinske organizacije.

Čerti redni letni občni zbor je bil 10. junija 1956. Ponovno je bil izvoljen prejšnji odbor z Maksom Jesihom kot predsednikom na čelu, športni referent je bil izvoljen samo eden

za ves šport in sicer Marijan Filipič, za organizacijskega referenta pa Jože Tomažević.

Na petem občnem zboru 9. junija 1957 je bil izvoljen sledeči odbor: predsednik Maks Jesih, podpredsednik Bogdan Kosančič, tajnik Vinko Klemenčič, blagajnik Jože Tomažević, gospodar Franc Zupanc, športni referent Marijan Filipič.

Dne 8. junija 1958 je Mladinski dom imel šesti občni zbor —. Izvoljeni so bili: predsednik Maks Jesih, podpredsednik Tone Javoršek, tajnik Vinko Klemenčič, blagajnik Jože Tomažević, gospodar Franc Zupanc, športni referent Marijan Filipič.

Če presojamo delo te organizacije po njenem namenu, ki je izobraževati in vzgajati slovenske fante v verskem in narodnem duhu ter jim nuditi koristno in pošteno zabavo, čemur zlasti služi športno udejstvovanje, ki mladega človeka zaposli in razživi v njegovem prostem času, moramo reči, da je v teh letih namen izpolnila. Dokaz temu je najprej opravljeno delo in porast članstva, ki se je od 55 članov po sedmih letih obstoja zvišal na 94 članov, ki se v veliki večini redno udeležujejo vseh prireditev.

V tej dobi je Mladinski dom imel 40 sestankov z različnimi zanimivimi predavanji. Naj navedemo nekatere teme: 4 predavanja o atomski energiji, o fantovskem značaju, denarju, tehniki, športu, o Argentini, o zanimivostih iz USA, o močni in trdni volji mladega fanta, slovenski pesmi, knjigi, reviji in časopisu, o svetovnem pregledu, o zdravju, pokojnini in družinski dokladi, dve predavanja o vtisih iz Evrope. Poleg predavanj je bilo tudi več kulturnih večerov z različnimi kulturnimi filmi.

Mladinski dom je priredil tudi dve akademiji: eno ob priliki posvetitve organizacije Marijinemu srcu, drugo pa ob priliki obiska škofa dr. Gregorija Rožmana.

Fanje so gojili družabnost na razne načine: veliko je bilo družabnih večerov, vsakoletni skupni izlet, večkrat na leto skupno kosilo ob asadu, dvakrat so fantje organizirali skupne počitnice v Bariločah.

V sedmih letih je organizacija imela nad sto tekem v nogometu, ping-pongu, v odbojki in šahu.

SLOVENSKA DEKLIŠKA ORGANIZACIJA

Nič manj, ali pa morda še bolj kot fantje, so tudi dekleta čutila potrebo po lastni organizaciji. Takoj v prvih mesecih po prihodu v Argentino so začela nanjo misliti. Okrog gđ. Jože Šturmove se je zbralo nekaj deklet, ki so začele s pripravljajnim delom. Pripravljajni odbor ni zgubljal časa, kajti že 8. maja 1949 je bil v prostorih Društva Slovencev na Victor Martinez ustanovni občni zbor deklinške organizacije. Ta občni zbor je sprejel pravila, dal organizaciji ime "Slovenska deklinška organizacija" (SDO) in sprejel program: združiti vsa slovenska dekleta v skupnem reševanju njihovih vprašanj, oblikovati deklinške značaje, v dekletih utrjevati zdravo mišljenje in čuvati najdražje bisere — versko in narodno zavest, širiti duševno obzorje članic ter gojiti družabnost in šport.

Na prvem občnem zboru so dekleta izvolile naslednji odbor: predsednica Mija Markež, tajnica Pavla Hribovšek, blagajničarka Katica Kovač. Drugi je bil 11. junija 1950 in je izvolil naslednji odbor: predsednica Mija Markež, tajnica Katica Kovač, blagajničarka Pavla Lovše, odbornice: Cveta Grmek, Mila Smole, Marija Kovač, Mara Bidovec, Sonja Čop, Vanda Majcen, Vera Kokalj. Občnega zbora se je udeležilo 120 deklet.

Ob navzočnosti 80 članic je bil na tretjem rednem občnem zboru izvoljen naslednji odbor: Renata Ašič, Pavla Lovše, Katica Kovač, Lenčka Zupan; v širši odbor pa: Martina Maček, Olga Prijatelj, Polonca Marolt, Angelca Klanšek, Fani Grum, Vanda Majcen, Pepca Kokalj, Mimi Kopač, Mija Markež in Tončka Smole.

Četrty občni zbor je bil, kakor vsi drugi, v Kolegiju Ana Janer na Avenidi Juan Bautista Alberdi 2555, ki ima za slovenska dekleta vedno odprta vrata. 8. junija 1952 je izvolil tale odbor: predsednica Katica Kovač, odbornice: Vera Kokalj, Sonja Čop, Olga Prijatelj, Polonca Marolt, Francka Strah, Zdenka Gornik, Francka Krajnik, Pepca Kokalj in Martina Maček.

Na petem rednem letnem občnem zboru 21. junija 1953 so bile izvoljene v odbor: predsednica Katica Kovač; odbornice: Pavla Hribovšek, Vera Kokalj, Sonja Čop, Lenčka Zupan, Pavci Maček, Francka Krajnik, Francka Strah,

Olga Prijatelj, Mara Bidovec, Tinca Glavan.

Šesti redni občni zbor je 13. junija 1954 izvolil za predsednico Maro Bidovec, v odbor pa: Pavlo Hribovšek, Jožico Leskovic, Marjetko Smersu, Olgo Prijatelj, Cvetko Kukovica, Ivanko Krušič in Anko Šparhakej.

Šedmi letni občni zbor je imela SDO 11. novembra 1955. V odbor so bile izvoljene: Mara Bidovec, kot predsednica, odbornice pa: Anica Štefe, Joži Leskovic, Marjetka Smersu, Aleksandra Majhen, Olga Prijatelj, Anica Novak, Cvetka Kukovica, Martina Mizerit, Katica Kovač, Vera Kokalj.

Osmi redni občni zbor je 14. oktobra 1956 zaupal vodstvo organizacije odboru, v katerem so bile: predsednica Joži Leskovic; odbornice: Anica Štefe, Martina Mizerit, Metka Jesenovec, Aleksandra Majhen, Marjetka Železnikar, Mici Malavašič, Katica Moder, Jožica Tomazin, Anka Savelli ter Anica Mehle.

Odbor izvoljen na devetem občnem zboru dne 2. oktobra 1957 so sestavljale: predsednica Katica Kovač in odbornice: Martina Mizerit, Marjetka Železnikar, Majda Pahor, Stanca Bitenc, Olga Prijatelj, Katica Moder, Anka Savelli, Marija Tomazin in Barbka Maček.

Deseti redni letni občni zbor je bil 9. novembra 1958. V odbor je izvolil kot predsednico Maro Bidovec, za odbornice pa: Marjetko Železnikar, Majdo Pahor, Barbko Maček, Jožico Mehle, Anko Savelli, Alenko Prijatelj, Marijo Krošelj, Marijo Babnik, Anico Mehle in Olgo Prijatelj.

Društveno življenje se je odigravalo na sestankih in na športnem igrišču na Pristavi. Organizacija je imela vsako leto redno 10 sestankov, ki so po večini bili posvečeni deklinški vzgoji in izobrazbi, nekateri pa notranjim organizacijskim vprašanjem. Naj torej naveden predavanja, v kolikor so mi naslovi na razpolago po poslovnih obdobjih:

1950 — 1951

Naloge naše organizacije. — Temperamenti. — Načrt in skrb slovenskega dekleta za bodočnost. — Naša narodna bolečina in dolžnost. Putni običaji. — Ne v osamljenost, temveč med slovenska dekleta. — Zgodovina slovenskega naroda.

1951 — 1952

Gledališče in kino. — Baraga. — O značajnosti. — Narodna pesem. — Slomšek. — Moj odnos do SDO. — Čtivo, indeks, domača literatura. —

1952 — 1953

Poslanstvo in udejstvovanje žene, dekleta v svetu. — Primorska. — Zgodovina in kultura argentinskega naroda. — Slovensko dekle idealist v mat. okolju. — Potreba socialneag čuta pri slov. dekletu. —

1953 — 1954

V smislu resolucije št. 2. — O vzgoji vzgojitelja. — Južnoameriška Baragova zveza. — Domovinski sestanek. — Argentinsko gospodarstvo. — Spomin protikomunističnim žrtvam. —

1954 — 1955

Kako si pridobimo zanimanje in veselje do dela in še kaj. — Kaj mi je potrebno, da bom dograjena. — Dekle, ti sanjaš. — Dekle, ti izbiraš. — Doga znanja. — Kako si ohranimo duševno in telesno zdravje. — Kako si oblikujemo značaj. — Priprava na zakon. —

1955 — 1956

Slovenska literatura. — Iskanje sebe in svoje podobe. — Položaj katoliškega dekleta v svetu. — Slovensko dekle in slovenska kultura. — Domovinski sestanek. — O ljubezni. — Čut dostojnosti slovenskega dekleta. —

1956 — 1957

Socialni čut dekleta. — Odnos dekleta do domačih. — Srčna kultura. — O pomenu SDO. — O dostojnosti. — Dekle v družini. — O literaturi. —

1957 — 1958

Priprava na zakon. — Majska deklaracija. Značajnost in osebnost. — O narodni noši in narodnih običajih. — Kako naj preživim svojo mladost. —

1958 — 1959

Dolžnosti članice do organizacije — Domovinski sestanek. — O potrebi izobrazbe. — O čtivu. — O kinu. — Naše razmerje do argentinskega okolja. — Priprava — pogled na življenje.

Slovenska dekliška organizacija je vsako leto pripravila ali sodelovala na proslavi praznika Brezmadežne, Materinskega dne in spominske proslave.

Organizacija ima tudi svoj zborček, ki peva na sestankih in včasih tudi pri mladinski maši; javno je nastopil na proslavi 40 letnice osvoboditve slovenskega naroda izpod avstro-ogrske nadoblasti in pa na proslavi 10 letnice obstoja mladinskih organizacij — v nedeljo 6. sept. 1959.

Športne referentke so pridno skrbele za telesno vežbanje in razvedrilo članic, ki na športnem igrišču na pristavi vztrajno vadijo proste vaje in igre z žogo. Krona naporov in uspeha tega dela so javni nastopi na prireditvah, ki so na Pristavi.

Ko govorim o telesni kulturi deklet moram na tem mestu omeniti požrtvovalno delo gospe Eme Blejčeve, ki ga posveča organizaciji in dekletom, ko jih čuti in vežba v prostih, rajalnih in simboličnih vajah.

Kakšne načrte ima dekliška organizacija za bodočnost? Naj to povem tako, kakor so mi one napisale: "nadaljevati z dosedanjim delom z isto vneto in vztrajnostjo. Pomnožiti število članic z dekleti, ki odraščajo otroškim letom. Dekliška organizacija je imela v začetku 120 članic, danes jih ima 72. Število — je treba najmanj podvojiti!

Vsa leta je bil organizaciji v veliko oporo njen duhovni vodja direktor Anton Orehar.

SLOVENSKI DEKLIŠKI KROŽEK V MENDOZI

Ta krožek se je porajal brez ustanovnih formalnosti. Leta 1950 se je zbralo 8 deklet na poslovnem večeru ene izmed sovrstnic, ki se je poročila. Prijetna in zabavna dekliška družba je da'la čutiti potrebo združevanja, ali boljše rečeno, tesnejše in organizirane povezave deklet. Kmalu zatem so zaprosile takratnega slovenskega dušnega pastirja v Mendози g. Ivana Casermana, da bi pomagal snujočemu se krožku in mu dajal smernice. Krožek bi naj bil kulturnega, delno pa tudi družabnega značaja. Caserman jim je zelo rad ustregel in

poskrbel, da so se lahko shajale pri sestrah Frančiškankah. Tudi pozneje se je vse delo krožka razvijalo s sodelovanjem in s pomočjo dušnih pastirjev g. Malenška in sedaj g. Horna. Ker se je organizacija začela spontano in brez ustanovnega občnega zbora, tudi niso volile odbora, temveč je vse do leta 1952. krožek vodila Marija Bajda s sodelovanjem Anice in Rozalke Pustovrh. Pozneje je prevzela vodstvo Anica Pustovrh za njo pa Ivanka Grilc. Slovenski deklinški krožek v Mendozi je odsek Slovenske deklinške organizacije v Buenos Airesu.

Na prvem rednem občnem zboru februarja 1953 so si dekleta izvolile naslednji odbor: predsednica Anica Pustovrh, tajnica Francka Triler, blagajničarka Ančka Bajda.

Odslej so bili občni zbori in volitve odbora redno vsako leto meseca februarja — z eno izjemo.

Leta 1954 so bile v odbor izvoljene: predsednica Anica Pustovrh, tajnica Ančka Bajda, blagajničarka Francka Trobec. Februarja 1956: predsednica Marija Božnar, tajnica Magdalena Božnar, blagajničarka Francka Trobec. Leta 1957 je bil občni zbor izjemoma meseca marca. Za predsednico je tokrat bila izvoljena Kristina Zarnik, za podpredsednico in voditeljico naraščaja Cvetka Božnar, za tajnico Francka Trobec, za blagajničarko Cvetka Grinta. Februarja 1958: predsednica Jelka Božnar, podpredsednica Ivanka Trobec, tajnica Rezka Štirn, blagajničarka Pavlina Božnar.

Od februarja 1959 vodi krožek naslednji odbor: predsednica Jelka Božnar, podpredsednica Ivanka Trobec, tajnica Rezka Štirn, blagajničarka Angeleca Jerovšek, voditeljica naraščajnic Ančka Bajda, športna referentka Anica Pustovrh.

Krožek je imel vsa leta redne mesečne sestanke. Iz vseh predavanj je vela misel, kako slovenska dekleta ohraniti zveste veri in narodu. Ta vodilna misel in cilj preveva tudi vse javne nastope, ki so jih dekleta pripravile bodisi same ali pa skupaj s fantovskim odsekom. Tako so zadnji dve leti skupaj s fanti

pripravile dva velika javna nastopa za Mladinski dan. 8 članic si je za to priliko omislilo slovensko narodno nošo, skoraj vse pa skupne uniforme, vezene z narodnimi motivi. Pridno so gojile tudi telovadbo in šport in so samo za pripravo za telovadni nastop na Mladinskih dneh porabile skoraj vse nedeljske popoldneve skozi več mesecev.

Skoraj vsako leto so pripravile proslavo za praznik Brezmadežne. Da bi se dekleta med seboj bolj povezale so parkrat pripravile tudi lastna Miklavževanja; za povezavo in razvedrilo jim služijo predvsem izleti v prosto naravo. Včasih jih prirede same, včasih pa skupno s člani fantovskega odseka.

Že na začetku svojega delovanja je krožek skušal dekletom nuditi kaj praktičnega, zato so se večkrat zbrale k pouku kuhanja.

Sodelujejo tudi na vseh drugih prireditvah: družabnih in odrskih, ki jih prireja Društvo Slovencev, na misijonskih in prireditvah Duhovnega življenja, na miklavževanjih, božičnicah, materinskih dneh in majskih romanjih na Challao.

Vzporedno z organizacijo krožka so dekleta skrbele tudi za naraščaj. V začetku, ko ni bilo slovenske šole, ali pa je bil pouk le bolj poredko, je bila udeležba deklic na sestankih precejšnja. Program za sestanke so dobivale iz Božjih stezic, iz vrtecv in pa iz Buenos Airesa — Zadnja leta pa so tudi naraščajnice trdneje organizirane, tako da imajo sedaj redne mesečne sestanke in na občnih zborih je vedno izvoljena tudi voditeljica naraščajnic. Na prireditvah deklice nastopajo z lastnimi točkami.

Veliko pomoč nudijo krožku s svojim sodelovanjem duhovni vodja g. Horn, g. prof. Božo Bajuk, ki stalno predavata na sestankih, gospa Cilka Bajukova in pa gospa Hirscheggerjeva, ki vodi telovadbo.

Načrti za bodočnost so enaki prejšnjim: ohraniti mladino Bogu in narodu. Skušale bodo vpeljati tudi praktične tečaje kot. n. pr. za kuhanje, učenje ročnih del in drugo, da bi med dekleti bilo zanimanje za krožek večje.

ODSEK SLOVENSKE DEKLIŠKE ORGANIZACIJE V LANUSU

Dekleta iz Lanusa so se prvtovno udeleževale skupnega društvenega življenja SDO. Zaradi prevelike krajevne razdalje pa je udeležba na društvenih sestankih in drugih prireditvah tr-

pela. Zato so se odločile, da v Lanusu ustanove samostojen odsek SDO. Ta odločitev je bila pametna in koristna, ker se je odsekovno življenje živahno razgibalo in 17 deklet se je

odslej redno udeleževalo vseh sestankov.

Prvi redni občni zbor so imele 24. marca 1957 in vodstvo odseka so tedaj prevzele: predsednica Zdenka Virant, podpredsednica Slavka Mehle, tajnica Anica Lužovec, blagajničarka Anica Suhadolnik, referentka za telovadbo Francka Strah, referentka za petje Jožica Stanič, gospodinji: Mara Černak in Marija Goljevšček.

Po drugem občnem zboru 3. marca 1958 so odsek vodile: predsednica Francka Strah, podpredsednica Zdenka Virant, tajnica Anica Suhadolnik, blagajničarka Milka Burja, referentka za šport Mara Černak, referentka za petje Marica Urbanija, gospodinji: Anica Pelan in Mira Lužovec.

V tem letu se je društvenega življenja udeleževalo 15 deklet.

Tretji občni zbor so imele 29. marca 1959. V tekoči poslovni dobi vodijo odsek: predsednica Francka Strah, podpredsednica Anica Suhadolnik, tajnica Marica Urbanija, blagajničarka Mari Grbec, referentka za šport Milka Burja, gospodinji: Mira Lužovec in Pepca Zupančič.

Dekleta imajo redne mesečne sestanke, katerih se v tej poslovni dobi udeležuje 19 de-

klet. Ni bilo mogoče točno ugotoviti števila vseh sestankov in tudi ne imen predavateljev in naslovov predavanj. Zato navajam le to, kar sem z gotovostjo dognal. Na sestankih so predavali sledeči predavatelji: Dr. Branko Rozman, Marjana Marn, Marija Batagelj, Zdenka Virant, dr. Vinko Brumen, Maks Jan, Jože Mejač C. M., Aleksander Majhen, Lovre Jan, Marjetka Železnikar. Poleg teh so nastopili še nekateri drugi predavatelji. Teme predavanj pa so bile: "O dekliskem poslastvu". — "Dekle v družini". — "O pripravi na zakon." — "Odnos med dekleti in fanti". — "Dekle in potrebe okolja". — "O modi". — "Položaj dekleta v današnjem svetu". — "Naše čtivo". — "Dobro in slabo čtivo". — "O dekliski naravi", i t. d.

Vsa leta je bil organizaciji zvest pomočnik duhovni vodja g. Janez Petek C. M.

Vsako leto prirede dekleta skupno s fanti v mesecu septembru mladinsko prireditve, na kateri nastopijo s prostimi ter simboličnimi vajami same ali pa skupaj z drugimi dekleti. Iste vaje navadno ponovijo še na mladinski prireditvi na Pristavi. Prav tako dekleta rade in vedno sodelujejo na vseh krajevnih prireditvah, ki jih prirejajo druge krajevne organizacije v Lanusu.

DEKLIŠKI MLADINSKI DOM

Enako kakor fantje, so tudi dekleta organizirana v Dekliškem mladinskem domu, ki je organizirana skupina deklet, navdušenih za vzgojne metode sv. Janeza Bosca, po katerih želijo dekleta uravnati svoje življenje, da bi bilo sedaj njihovo deklško in pozneje materinsko življenje kar najbolj v korist domovini, Cerkvi in družini.

Ustanovitev te organizacije sega v leto 1956, ko se je 25. marca zbralo 32 deklet na ustanovnem občnem zboru v kolegiju Maria Mazarello v Moronu. V prvi odbor so bile izvoljene: predsednica Julka Bohinc, tajnica Magda Gaser, blagajničarka Ivanka Tomažević, referentka za petje in glasbo Tinca Glavan. V istem kolegiju, v katerem ima organizacija svoje prostore, so bili vsi nadaljnji občni zbori in sestanki.

Drugi letni občni zbor je bil 17. februarja 1957. V odbor so bile izvoljene: predsednica Tinca Glavan, podpredsednica Julka Bohinc, tajnica Ivanka Tomažević, bla-

gajničarka Vida Bevčar, referentki za petje: Jožica Tomazin in Martina Grilj, referentka za šport Mara Draksler. Na tem občnem zboru je bil izvoljen tudi socialni odsek, katerega vodi podpredsednica Julka Bohinc, pomagajo pa ji Milka Turk, Ivanka Modic, Ivanka Klemenčič in Tonka Uštar.

Isti odbor je bil izvoljen tudi na tretjem rednem letnem občnem zboru 21. maja 1958.

Članice so se zbirale na rednih mesečnih sestankih, na katerih so bila številna in različna predavanja kot, n. pr.: V čistem predzakonskem stanu se hočem pripraviti na žrtve in odpovedi v zakonskem življenju. — Tudi na zunaj hočem živeti tako, da bom javno pokazala, da je moje prepričanje katoliško. — Izogibati se hočem vsake prenapetosti in nenaravnosti. — Srce na dlani, vendar trdno, da mi ga kdo nepoklican ne vzame. — Bližnjemu hočem biti v pomoč, da bo po mojih delih spoznal mojo organizacijo. Malo besed in veliko dejanj. — V vzgoji

hočem posnemati Don Bosca tako, da bom raje preprečevala slabo, kot ga kritizirala in ga kaznovala. — V dobrem ne bom malodušna, ker vem, da nisem sama. Pa če tudi, nič ne de, saj vem, da je boljša ena sveča, ki brli v temi, kot pa popolna tema. — Nikoli ne bom legla k počitku, da bi preje ne zmolila treh Zdravih Marij in obudila popolnega kesanja. — Jezus v sv. hostiji mora biti vsaj enkrat na mesec Gost mojega srca. — Sočutna bom do bližnjega.

SLOVENSKE DIJAŠKE ORGANIZACIJE V ARGENTINI

Slovensko katoliško akademsko društvo (SKAD)

Nekaj let je preteklo, da so se slovenski srednješolci in akademiki v Argentini mogli organizirati. Bilo je mnogo težav. Tisti, ki so študirali v Evropi, so se morali dolgo časa boriti za priznanje spričeval in opraviti vse predpisane izpite. Mnogo prošnja in potov je bilo potrebnih. Toda vnema za študij, močna volja in požrtvovalnost so premagali vse ovire. Tisti dijaki pa, ki so začeli študirati v Argentini, se sami za lastno organizacijo niso dosti zanimali in so jih „stare bajte“ morali dramiti in vzdramiti.

Tako smo prišli že v sedmo leto našega življenja v Argentini, ko so slovenski akademiki v Argentini dne 22. januarja 1955 v prostorih Društva Slovencev na Victor Martinez 50 ustanovili „Zvezo slovenskih akademikov v Argentini“. Ustanovni občni zbor je izvolil komisijo, ki je morala sestaviti društvena pravila. Izvolili so tudi avtoriteto društva: tričlansko tajništvo, v katerem so bili: Marijan Eiletz kot predsednik, ter Marko Kremžar in Milko Terčič.

Prvi redni letni občni zbor je bil 31. marca 1956 na Victor Martinez. Sprejeta so bila začasna pravila in društvo se je preimenovalo v „Slovensko katoliško akademsko društvo“, katerega namen je, družiti vse slovenske katoliško usmerjene akademike, študirajoče na visokih šolah v Argentini; gojiti medsebojno pomoč, vzdrževati stike med sorodnimi društvi in posameznimi akademiki po svetu, nuditi članom sredstva, da se morejo izpopolnjevati v katoliškem svetovnem nazoru, v slovenski narodni zavesti, v kulturni ter splošni in strokovni izobrazbi,

Potreben nikoli ne sme mimo, da bi mu ne privoščila vsaj dobre in sočutne besede, če ga že materialno ne morem podpreti. — Kvišku srce! Nebesa so moj dom. Zemlja je samo igrališče, kjer tekmujem, da dosežem večno zmago — Dekliški mladinski dom je moj stadion.

Dekliški mladinski dom bo s svojim delom nadaljeval po začrtani poti in še naprej vzgajal slovenska dekleta, da bodo ostale zveste Bogu in slovenskemu narodu.

podpirati delovanje za ohranitev in napredek slovenske skupnosti.

Društvo je tedaj štelo 18 članov. Izvoljen je bil sledeči odbor: predsednik Vladimir Voršič, tajnik Magister Milan, blagajnik Martelanc Marko, odborniki: Tine Debeljak, Janez Peršuh in Silva Žužek.

Na drugem občnem zboru 25. maja 1957 je bil v prostorih Slovenske hiše na Ramon L. Falcon 4158, so bila sprejeta dokončna pravila društva in izvoljen nov odbor, v katerem so bili: predsednik Vladimir Voršič, tajnik Tine Debeljak, blagajnik Jože Bajlec; odborniki: Mirjana Bajlec, Franc Markez, Božo Žužek. Duhovni svetovalec društva je postal g. Dr. Ignacij Lenček, univ. profesor.

Na tretjem občnem zboru 31. maja 1958 je bil sklenjen pristop društva v Federación de Estudiantes Democráticos Exilados del Este y Centro de Europa (FEDECE), odobren je bil tudi dodatek pravilom o pogojih vstopa v imenovano federacijo in odbor je dobil pooblastilo, da imenuje začasno delegacijo. Izvoljen je bil naslednji odbor: predsednik Franc Bajlec, tajnik Božo Žužek, blagajnik Tine Debeljak; odborniki: Vital Ašič, Jože Kosanc in Marija Prijatelj.

V Kolegiju "Hermanas Marianas" v Florencio Varela je 19. aprila 1959 bil četrti redni letni občni zbor, ki je sklenil, naj se vsako leto na rednem občnem zboru ratificira članstvo SKADa pri FEDECE in delegira odboru pravico imenovanja delegacije. Sedaj vodijo društvo: predsednik Franc Bajlec, tajnik Vital Ašič, blagajnik Tine Debeljak in odborniki: Vera Ašič, Ivan Prijatelj ter Janez Šparhagl.

Akademiki so med študijskim letom 1956/57 razvijali živahno delovanje. Vsak mesec so imeli vsaj po en sestanek s predavanjem. Naj

navedemo predavatelje in teme predavanj: Dr. Milan Komar: Položaj na tukajšnji univerzi. — Dr. Ivan Ahčin: Slovenski akademik in slovenski narod. — Prof. Lojze Geržinič: "Metoda študija". — Dr. Lojze Kukovica: "Zlo v luči kršč. svetovnega nazora". — Franc Glavač: "Današnji problemi v družbi in njih razvoj". — Dr. Ignacij Lenček: "Vtisi iz Evrope, posebno iz študentovskega življenja". — Dr. Vinko Brumen: "DOSKI in koordinacija v slovenski emigraciji". — Tine Debeljak ml.: "O moderni slikarski umetnosti". — Marko Martelanc: "Ekonomija kot socialna veda v luči krščanskega svetovnega nazora". — Milan Magister: "Bodočnost slovenske emigracije". — Vladko Voršič: "O racionalizaciji dela". — Dr. Ivan Ahčin: "Katolicizem in socialni problemi". — Rudolf Smersu: "Socialna politika".

V študijskem letu 1957/58: Dr. Vinko Brumen: "Naše gledanje na emigracijske probleme". — Dr. Tine Debeljak: "Zgodovina slovenske literature v zadnjih 50. letih". — Dr. Ignacij Lenček: "Akademik in Cerkev". — Marjan Marolt: "Slovensko narodopisje".

V študijskem letu 1958/59: Ruda Jurčec: "Silnice sodobne svetovne politike". — Franc Krištof: "Ekonomski položaj Argentine". — Dr. Franc Bajlec: "Slovenstvo v Prekmurju". — Dr. Ignacij Lenček: "Čas in mi". — Božo Žužek: "Duhovna razdvojenost Evrope in reforma".

Poleg rednih predavanj so akademiki priredili tudi študijske dneve, s katerimi je v začetku začela Akademsko katoliška akcija.

Prvi študijski dan je bil 2. januarja 1955 v kolegiju San Vicente de Paul, na ulici Tequendama 3757 v Buenos Airesu z naslednjimi predavanji: "Lik človeka v sodobni filozofiji in teologiji", "Emigracija v vrtincu idejnih tokov" in pa "Slovenski narod in slovenski akademik".

Drugi študijski dan je bil 8. januarja 1956 na istem kraju s sledečimi predavanji: Rudolf Smersu: "Organizacija v našem narodu". — Dr. Ivan Ahčin: "Krščansko pojmovanje države". — Dr. Vinko Brumen: "Slovenski visokošolec in sodobni moment".

Na istem kraju je bil tretji študijski dan 19. maja 1957 s predavanji: Dr. Ivan Ahčin: "Katolicizem in socialni problemi". — Rudolf Smersu: "Socialna politika".

Četrti študijski dan, ki je bil na istem mestu, kakor prejšnji, je bil 4. maja 1958. Pre-

davali so: Dr. Ignacij Lenček: "Razumski temelji našega verovanja". — Dr. Franc Gnidovec: "Teološka antropologija".

Na petem študijskem dnevu, ki je bil v kolegiju "Hermanas Marianas" v Florencio Varela dne 19. aprila 1959, je predaval Ruda Jurčec o sodobnih tokovih v mednarodnem komunizmu in dr. Ignacij Lenček o našem odnosu do marksizma.

Skrbeli so tudi za družabnost in v ta namen priredili: več družabnih večerov, skupni izlet v La Plata, kjer so si ogledali zelo bogat in zanimiv muzej ter katedralo, skupne počitnice ter tradicionalne "brucovske izpite" združene s silvestrovanjem".

Dne 9. decembra 1958 je Slovensko katoliško akademsko društvo priredilo v dvorani na ulici Marmol 629 v Buenos Airesu poseben kulturni večer posvečen FEDECE s sledečim programom:

Pozdravne in predstavne besede — Fran Bajlec,

Venček slovenskih narodnih pesmi — zbor SFZ, pevovodja Jože Malovrh,

Solo — Vinko Klemenčič, pri klavirju Anka Savelli,

Slovenija in njena zgodovina — Vital Ašič,

Klavir — Anka Savelli,

Klavir — Marjeta Debeljak,

Boj slovenskega naroda proti komunizmu — Tine Debeljak ml.,

Slovenija v podobah — barvne projekcije — komentar Vladko Voršič,

Narodni plesi — Slov. folklorna skupina Janeza Bitenca,

Razstava slovenskega svobodnega tiska v Argentini.

Dne 6. junija 1958 se je društvo v prireditvi FEDECE udeležilo polaganja venca na spomenik Generala San Martina. Dne 31. avgusta pa so se člani SKADA udeležili predavanja pri FEDECE, ki ga je o madžarski vstaji imel Otto Tyroler.

Z enako vztrajnostjo hočejo slovenski akademiki nadaljevati svoje delo tudi v bodoče. Ustanovili so že seminar, ki bo preučeval filozofske temelje marksizma. Seminar bo vodil duhovni svetovalec SKADa dr. Ignacij Lenček. Natisnili bodo almanah ob petletnici društva. Almanah je večji del že pripravljen. Še v večji meri bodo med akademiki gojili družabnost, navezali stike s slovenskimi protikomunističnimi akademiki v Trstu, organizaci-

jam v Buenos Airesu pa bodo, posebno mladinskim, ponudili pomoč s predavatelji akademiki. Pri FEDECE bodo pojasnili ter opisali slovensko stvar v publikaciji, ki jo v bližnji bodočnosti federacija namerava izdati. Izvedli bodo tudi pristop k Slovenski izseljenski zvezi.

Slovenski dijaški krožek v Mendози

Začel je živeti spričo rastočega števila slovenskih študentov v Mendози v aprilu 1956. Ob majhnem številu članov poseben upravni odbor ni potreben, zato krožek nima ne občnih zborov in ne odbora. Namen tega krožka, ki je razviden iz opravljenega dela, je v tem, da slovenskim študentom v Mendози budi študentsko zavest z vsemi dolžnostmi in obveznostmi, ki jih kot bodoči slovenski izobraženci imajo do svojega naroda doma in v izseljenstvu, poglobljati poznanje krščanskih verskih načel, seznanjati jih s sodobnimi perečimi verskimi vprašanji; in poglobljati versko življenje v praksi; seznanjati jih z našo domovino, njeno zemljo, preteklostjo, kulturo, znanostjo in umetnostjo ter folkloro; obravnavati vsa sodobna važna vprašanja z najrazličnejših področij življenja.

Krožek vodi prof. Božo Bajuk. Povprečno število na sestankih je 6 do 8. Sestanki so bili prvo leto mesečni, kasneje štirinajstdnevni, med počitnicami pa tedenski. Na sestankih so obravnavali naslednja vprašanja: Dokaz o božjem bivanju; božje bistvo in lastnosti; papeška okrožnica o vzgoji; slovenska književnost do Prešerna in Slomška; zemljepis Slovenije po pokrajinah; slovenske narodnostne in politične meje; zgodovina o naselitvi Slovencev; ustoličenje koroških vojvod.

Poseben dogodek v krožkovem življenju je bil obisk Prezvzišenega škofa dr. Gregorija Rožmana v Mendози. Dne 18. februarja 1957 so z njim sodelovali v recitirani maši in ga imeli v svoji sredi na posebnem sestanku.

O velikih počitnicah 1. 1958 so priredili dijaško zborovanje pri Sv. Roci v mendoški provinci, kjer župnikuje g. Ivan Tomažič. Obravnavali so dopoldne vprašanje o liturgičnem sodelovanju pri sv. maši, popoldne pa o narodnostnih problemih, o domovinski ljubezni in dolžnostih do naroda v sedanjosti in bodočnosti.

Študentje so tudi imeli vsa tri predavanja na verskem zborovanju ob mendoških mladinskih dneh 1. 1958.

Dijaški odsek Slovenske dekliske organizacije

Približno v istem času in z enakih potreb kakor fantovska, je nastala tudi dekliska dijaška organizacija. Dijakinje so povezane s Slovensko deklisko organizacijo, v kateri sestavljajo samostojen odsek. Imajo pa svoj odbor in svoje redne letne občne zборе. Tudi namen je v bistvu podoben ostalim dijaškim društvom: povezati vse slovenske dijakinje v Argentini, jim posredovati versko, narodno in splošno kulturno vzgojo, pomagati pri študiju ter jim nuditi primerno razvedrilo.

Na ustanovem občnem zboru 9. junija 1956 se je na Victor Martinez 50 zbralo 11 dijakinj in so si izvolile naslednji odbor: predsednica Silva Žužek, tajnica Vera Ašič, blagajničarka Marjeta Debeljak, študijska referentka Meta Smersu.

Na prvem rednem občnem zboru 16. junija 1957 v Slovenski hiši na Ramon L. Falcon 4158 so bile v odbor izvoljene: predsednica Silva Žužek, podpredsednica Meta Smersu, tajnica Marjeta Debeljak, blagajničarka Eva Verbič, kulturna referentka Vera Ašič.

Drugi občni zbor so imele 8. junija 1958 prav tam in izvolile naslednji odbor: predsednica Marjeta Debeljak, tajnica Alenka Prijatelj, blagajničarka Francka Tomazin, kulturna referentka Alenka Jenko.

Na tretjem letnem občnem zboru 19. julija 1959 so bile v odbor izvoljene: predsednica Alenka Prijatelj, tajnica Alenka Jenko, blagajničarka Marjeta Šabič, kulturna referentka Francka Tomazin.

Študijske sestanke so imele deloma samostojno, deloma pa skupaj z dijaki. Program sestankov je bil zelo pester in zanimiv. Prvotno so bili v kolegiju Ana Janer, kasneje pa v Slovenski hiši na Ramon L. Falcon 4158.

Obravnavale so naslednja vprašanja: Dr. Vinko Brumen: O značaju. — Ga. Anica Kralj: Dekle in njeni problemi. — Marjan Marolt: O zgodovini slovenskega naroda. — Ga. Marjana Marn: Kako naj preživim svojo mladost.

V počitniških mesecih leta 1956 so imele seminar skupno z Zvezo slovenskih srednješolcev. Seminar je bil vsako soboto v Slovenski hiši. Predavali so: Simon Rajer: Slovensščino, Marijan Marolt: Zgodovino, prof. Pavle Verbič: Zemljepis, Dr. Julij Savelli: Petje narodnih pesmi.

V šolskem letu 1957/58 so imele naslednja predavanja: Vera Ašič: O osebnostih zgodov-

vinskih žena. — Ista predavateljica: Nevarnosti za dekleta v novem svetu. — Meta Smeru: Slovenska dijakinja katoličanka v Argentini. — Dr. Alojzij Stare: Statistika o mislih mladine.

Skupno z dijaki so imele ciklus predavanj o slovenskih pesnikih in pisateljih. Dr. Jože Krivec je obdelal pisatelje: Cankarja, Župančiča, Tavčarja, Finžgarja, Preglja, Bevka; Tine Debeljak ml. pa Ketteja in Murna.

V šolskem letu 1958/59 so predavali: Silva Žužek: Univerzitetni poklici. — Alenka Jenko: Različne vere. — Marko Kremžar: Svobodne šole. — Vera Ašič: Trst.

Skupno z dijaki: Tine Debeljak m.: Slovensko narodno blago. — Dr. Jože Krivec: Slovenske predvojne revije. — Isti predavatelj: Deklamacija, recitacija. — Milan Magister: Cilji dijaških organizacij ter pridobivanje članstva. — Marko Kremžar: O potrebi organiziranja. — Adolf Škrjanec: O domobranstvu. Slovenska zavednost in ponos — Vloga mladine.

Gojile so tudi družabnost in v ta namen prirejale izlete.

Sedaj so dijakinje začele z literarnim krožkom, katerega vodi Marko Kremžar. S tem želijo doseči, da bi slovenski dijaki in dijakinje znale slovensko pisati, kar je za ohranitev slovenstva v tujini nujno potrebno. V načrtu imajo naslednja predavanja: družabne lastnosti, univerzitetni poklici, problemi mešanih zakonov, položaj v argentinskih šolah. — Predvsem pa bodo delale na tem, da ne ostanejo samo pri 15 članicah, ki jih trenutno imajo, ampak da v organizaciji povežejo vsa slovenska študirajoča dekleta, ki jih ni malo.

Zveza slovenskih srednješolcev

Približno eno leto za akademsko je stopila v življenje tudi slovenska srednješolska organizacija. Na pobudo dijakov iz slovenskega semenišča v Adroque in ob botrovanju starih študentov je bil v tem zavodu 18. marca 1956 ustanovni občni zbor "Zveze slovenskih srednješolcev", katere namen je, združevati in povezovati v medsebojno sodelovanje vse slovenske srednješolce, živeče na področju Velikega Buenos Airesa, katerih mišljenje je skladno s krščanskim svetovnim nazorom.

Svojim članom organizacija nudi dosledno miselno in načelno vzgojo na podlagi katoliških moralnih načel in verskih resnic; v njih

goji slovensko narodno zavest in ohranja v vseh in v vsakem posamezniku slovensko narodno pripadnost.

Pospešuje medsebojno pomoč in goji plemenito stanovsko prijateljstvo, pospešuje in utrjuje zveze z vsemi slovenskimi sorodnimi organizacijami, kjerkoli po svetu delujejo; popotrebi vzdržuje stike z istovrstnimi tujimi ali mednarodnimi združenji.

V slovensko skupnost pa se vključuje kot aktiven in pozitiven član slovenske protikomunistične emigracije.

V prvem odboru so bili: predsednik Janez Amon, tajnik Stanislav Bajžel, blagajnik Jože Malovrh, odborniki: Janko Šparhagl, Tomaž Kralj in Stane Snoj.

Po prvem rednem občnem zboru leta 1957 so prevzeli vodstvo organizacije: Tomaž Kralj kot predsednik, Mirko Cvetko podpredsednik, tajnik Milan Bevk, blagajnik Andrej Žužek.

Drugi občni zbor 10. avgusta 1958 je postavil na čelo organizacije Milana Bevka, s katerim so sodelovali: podpredsednik Jure Vombergar, tajnik Franci Jarc, blagajnik Andrej Žužek, in Stane Intihar.

Tretji občni zbor je bil 26. aprila 1959. V tekoči poslovni dobi organizacijo vodijo: predsednik Milan Bevk, podpredsednik Dobovšek, tajnik Franci Jarc, blagajnik Jože Vombergar in Robert Petriček ml.

Iz podatkov, ki sem jih dobil na uporabo, ugotavljam, da je delo dijakov popolnoma enako delu dijakinj, saj imajo večinoma skupne sestanke in predelujejo oboji isto študijsko snov. Zato navajam le tiste stvari, ki so le njim lastne, oziroma, ki so jih imeli le sami zase.

Dne 12. oktobra 1958 jim je na sestanku govoril dr. Ivan Kačar: "Slovenski dijak za časa majske deklaracije". — Dne 9. decembra 1958 je govoril Stane Snoj o temi: "Komunizem". — 15. marca 1959 Milan Magister: "Cilji dijaških organizacij ter pridobivanje članov".

Srednješolci se skupaj z dijakinjami udeležujejo sestankov literarnega krožka, ki ga vodi Ctdor. publ. Marko Kremžar.

O svojih načrtih za bodočnost so mi napisali takole: "Mišlimo imeti sledeča predavanja: Družabne lastnosti, univerzitetni poklici, položaj v argentinskih šolah, mešani zakoni". Torej povsem enako kakor dijakinje.

Kmalu po odhodu iz domovine se je v nekaterih taboriščih v Italiji in Avstriji obnovila skavtska organizacija, ki je že precej let delovala v Sloveniji. Skavtske edinice v taboriščih so živahno delovale in storile mnogo koristnega za našo mladino. V Avstriji je skavte vodil prof. Stanko Zupan, v Italiji pa Marijan Trtnik, ki je bil v Ljubljani član osrednjega vodstva slovenskih skavtov.

Ko se je večina slovenskih beguncev preselila v Argentino, je tukaj Marijan Trtnik nadaljeval s svojimi skavti delo, ki ga je začel v taboriščih. Ustanovil je "Slovensko skavtsko zvezo", prijavil svoje delo osrednjemu vodstvu v Londonu in stopil v stik z argentinskimi skavti, katerim je pomagal organizirati njihovo edinico v Villa Soldati.

Slovenski skavti so se v ličnih novih uniformah prvič pokazali javnosti, ko je škof dr. Gregorij Rožman v oktobru 1949 prvič obiskal Slovence v okraju Florida v Buenos Airesu.

Prvo taborenje slovenskih skavtov je bilo

skupaj z angleškimi skavti v Tigras l. 1949, naslednje leto pa v Pinamar-u.

Leta 1957 je slovenska skavtska četa odšla taborit v Bariloče. V letu 1958 se je skupini v San Martinu pridružila skupina v San Justo; v letu 1959 pa je bila ustanovljena skupina slovenskih skavtinj.

Dobro organizirana slovenska emigrantska skavtska organizacija zbuja pozornost pri domačinih in pri tujih narodnostnih skupinah, ki radi vabijo slovenske skavte na svoje prireditve.

V letu 1958 so se v Buenos Airesu sestali vrhovni skavtski vodje vseh emigrantskih narodnih skupin v Argentini in ustanovili Mednarodni emigrantski skavtski komite. V vodstvu tega komiteja je tudi g. Marijan Trtnik. Omenjeni komite bo v mesecu januarju 1960 sklical v Buenos Aires vse skavtske emigrantske organizacije iz vsega sveta. To bo tako imenovani skavtski emigrantski Yamborre, na katerem bodo sodelovali tudi slovenski skavti.

ZAKLJUČNA BESEDA

S tem zaključim pregled desetletnega dela slovenskih mladinskih organizacij v Argentini. Nisem imel namena napisati o tem obširne razprave, ker za to nisem imel na razpolago ne potrebnega gradiva in ne prostora. Poslužil sem se podatkov, ki so jih poslale posamezne organizacije na prošnjo uredništva Zbornika. Podatki so bili skromni, zato tudi poročilo ni popolno. Zaradi skopih podatkov sem se osebno trudil in poskušal še to in ono poizvedeti in dognati. Nekatere organizacije pa se prošnji uredništva sploh niso odzvale in tudi na moje osebne prošnje podatkov niso poslale. Zato ne nosi odgovornosti za tozadevne pomanjkljivosti ne uredništvo in ne podpisani. Sodim pa, da je članek kljub skromnosti in pomanjkljivosti, le koristen in bo vsak, ki ga bo prebral, dobil vsaj približen pregled nad

izvršenim delom in si bo mogel ustvariti za devno sodbo.

Ponavljam, da sem namenoma opustil opis športnega udejstvovanja organizacij. Omenil sem ga le toliko, kolikor je bilo to nujno potrebno. O tem bo prihodnje leto objavljen poseben članek.

Sodim, da so tovrstni članki važen in pomemben doprinos k naši begunski ter emigrantski zgodovini, kateri s takim delom otmemo pozabi mnogo dragocenih podatkov. Poznejšim rodovom je takó ohranjeno prizadevanje slovenske mladine v prvem desetletju življenja v novi domovini. Njim ne bo to le zanimivo branje, ampak tudi kreпка spodbuda, da ostanejo zvesti slovenski tradiciji in z delom požrtvovalno in z vsem idealizmom nadaljujejo.

Slovensko dušno pastirstvo v Argentini

Ustanovitev

Ob prihodu novonaseljenih Slovencev l. 1947 je skrbel za dušno pastirstvo med njimi Rev. Janez Hladnik, ki je bil v Argentini že od l. 1936.

V decembru l. 1948 mu je nekaj mesecev pomagal Rev. Lado Lenček CM, l. apr. 1948 je prišel v Argentino Rev. Anton Orehar. Po odločbi kard. Jak. Al. Copello, nadškofa v Buenos Airesu, je bil dodeljen v dušno pastirstvo Slovencev kot pomoč Rev. J. Hladniku, s katerim sta si razdelila delo tako, da Rev. Hladniku ostane skrb za staronaseljence, Rev. Orehar pa prevzame skrb za novonaseljence, katerih razmere in razpoloženje je bolje poznal.

L. 1950 je po odhodu Rev. Hladnika na župnijo sv. Jožefa v Lanusu, Rev. Orehar prevzel vodstvo dušnega pastirstva za Slovence v Argentini. L. 1951 mu je prišel v pomoč za dušno pastirstvo Rev. Jože Jurak, L. 1954 še Rev. dr. Al. Starc. Dne 1. avg. 1952 je Pij. XII izdal Apostolsko konstitucijo "Exul Familia", ki ureja dušno pastirstvo za izseljence. Vodstvo vsega dušnega pastirstva v narodu, državi, ima direktor, ki ga imenuje Sv. Stolica za določeno dobo. Njemu v posameznih škofijah, krajih pomagajo izseljenski misijonarji, ki skrbijo za določen del ozemlja, škofje morejo v svojih škofijah ustanoviti samostojne misijonske postojanke posameznim narodnostnim skupinam, ali jim vsaj določiti cerkev, kjer se redno zbirajo k službi božji.

Dne 5. dec. 1953 je bil z dekretom Sv. Stolice imenovan za prvega direktorja slov. dušnih pastirjev v Argentini Rev. Anton Orehar za dobo treh let. Ponovno imenovanje je prišlo 8. maja 1957. Rev. Jože Jurak je bil 5.12.1953 imenovan za subdirektorja.

Ureditev dušnega pastirstva za Slovence

V posameznih okrajih, kjer so se uredila verska središča za tam naseljene Slovence, so v svojstvu dušnega pastirja delovali:

a.) Lanus Rev. J. Hladnik do 1955, Rev. Janez Petek od l. 1955 do danes; b.) San Martin Rev. Karel Škulj od l. 1948 do svoje smrti l. 1958, nato Rev. dr. Al. Starc do danes; c.) Ramos Majia Rev. Janez Kalan od l. 1949 do danes; d.) San Justo Rev. Janko Mernik SDB

od l. 1951 do danes; e.) Florida Rev. Albin Avguštin od l. 1949 do l. 1953, vmes sta sv. ure in drugo oskrbovala Rev. Alojzij Košmerlj in Rev. Jože Jurak, od l. 1957 Rev. Franček Prijatelj do danes; f.) Mendoza Rev. Ivan Caserman od l. 1948 do l. 1949, nato Rev. Janez Malenšek do l. 1953, za njim Rev. Jože Horn do danes; g.) Cordoba Rev. dr. Rudolf Hanželič l. 1949, nato koncem 1949 Rev. Jakob Vučina, kapucin do 1950, za njim Rev. Franc Levstek do danes; h.) Mar del Plata Rev. Boris Koman od l. 1949 do danes; i.) Mesto Buenos Aires Rev. Janez Hladnik 1947 do l. 1950, Rev. Lado Lenček CM l. 1948, Rev. Anton Orehar od l. 1948 do danes (1959), Rev. J. Jurak 1951; in Rev. Gregor Mali, ki se je l. 1956 naselil pri Slovenski kapeli, Ramon Falcon 4158.

Namen ustanove

Skrbeti za verskomoralno življenje slov. naseljencev v Argentini.

Delovanje

1. Nedeljska maša s pridigo in petjem: a.) mesto Buenos Aires 1947 na Paternalu ter Avellanedi tik ob meji mesta v provinci, že l. 1948 pri marianistih na Caballito, (Rivadavia in Victor Martinez), v avg. 1948 smo začeli v kapeli salezijanskega zavoda San Francisco "Belgrano" (Belgrano in Yapeyu) 25. nov. 1956 v Slovenski kapeli, Ramon Falcon 4158 do danes; b.) San Martin 1948 v župni cerkvi; c.) Lanus 1950 v cerkvi sv. Jožefa do l. 1955, nato pa v dvorani v Slovenski vasi vse do danes; e.) Ramos Mejia l. 1948 v župni cerkvi do danes; f.) San Justo od 1949 v župni cerkvi do danes; g.) Mendoza v kapeli frančiškanskih sester od 1948 do danes; h.) Cordoba večinoma v kapeli Klaverjevih sester; i.) Rosario, nekajkrat na leto obiše slov. duhovnik, da imajo tamošnji Slovenci službo božjo.

Prav tako je slov. duhovnik nekajkrat v tem času obiskal rojake v Comodoro Rivadavia, skoro vsako leto v Miramaru; 2. Sv. ura pred prvim petkom in prilika za sv. spoved je vsak mesec v Buenos Airesu, Ramos Mejia, San Martin, San Justo, Lanus, Florida, Mendoza; 3. Duhovne vaje za stanove in sicer za moške, žene, fante, dekleta in izobražence.

Začeli l. 1949. Odeležba vsako leto okr. 600 iz vseh stanov. 4. **Duhovne obnove pred veliko nočjo** skozi tri dni v slov. središčih, kjer je sv. ura. 5. **Božična polnočnica ter obredi Vel. tedna** v Slovenski kapeli ves čas, kakor je določeno; polnočnico smo do l. 1956 imeli v kripti Santa Rosa, Paseo 430. 6. **Procesija za sv. Rešnje Telo** od l. 1949 do danes; 7. **Velikonočna vstajenjska procesija** od l. 1949 do liturgične preureditve obredov Vel. tedna l. 1957. 8. **Vsakoletno romanje v Lujan** 2. nedeljo v maju od l. 1948 ter v Lourdes v prvih letih zadnje nedelje v maju, sedaj v osmini Marijinega Srca, v avgustu 9. **Obnovo posvetitve Marijinemu Brezm.** Srcu izvršili po slov. družinah in ustanovah v Marijinem letu 1954 ter v letih 1958 ter 1959. 10. **Skrb za Katoliško akcijo**, organizirano po 4 naravnih stanovih; okrog 44 sest. na mesec. 11. **Versko moralna vzgoja** pri sledečih organizacijah: SKAS, SKAD, dijakinjah in dijakih, SFZ, SDO, Fantovski in dekliški Mladinski dom, Misijonski krožki in Družabna pravda. 12. **Izdajanje verskega tednika "Oznaniło"** od l. 1948 v avgustu; krijejo se stroški s prostovoljnimi prispevki. 13. **Izdajanje mesečne verske revije "Duhovno življenje"**, za katero skrbi posebni konzorcij. 14. **Ureditov osrednjih prostorov** za versko kulturno in družabno središče Slovencev v Argentini. Nakup prostora Ramon Falcon 4158, 5. jul. 1954. Zaradi selitve iz Victor Martinez 50, župnija sv. Julija, je bilo treba pripraviti začasno prostore na Ramon Falcon 4158, kar smo imenovali Slovenska hiša: mala kapela, dvorana, prostori za pisarne ter kuhinja z obednico; delo se je opravilo od 9. jul. do 24. nov. 1956, ko je blagoslovil prostore 25. nov. 1956 prevzv. g. škof ljubljanski dr. Gregorij Rožman. 15. **Dobrodavno delo** opravi osrednja Slovenska Vincencijeva konferenca, ust. 17.5.1949, Elizabetina konf. v San Martinu, ust. 1949 ter "Caritas" v San Justo, ust. 1957.

16. Po "Comisión Católica" skrb za prihod družin, ki so imele očete v Argentini. 17. **Poučevanje verouka za slovenske otroke** po raznih krajih v 16. slovenskih šolskih tečajih Poučevali so ga: Janez Kalan, Matija Lamovšek, Gregor Mali, Franc Novak, Janez Petek CM, Anton Pintarič, dr. Alojzij Starc, Stanko Škrbe, Štefan Tonkli ter Jože Horn v Mendocini. 19. **Slovenska dušnopastirska pisarna**, ust. l. 1948, je središče vsega verskega delovanja, sedež je bil v začetku na Victor Martinez 50., nato Ramon Falcon 4158. 19. **Založba in izdaja: Moj prijatelj**, žepni koledar od l. 1952 do 1957; **Stenski koledar s slikami** na 12 straneh od l. 1957; **Heredia-Kremžar Vir največje sile**, 1950; Dr. Franc Gnidovec: **Mati našega Odrešenika**, 1954; **Pri Jezusu**, molitvenik 1956; Dr. Franc Jaklič: **Po sveti poti**. 20. **Proslave Kristusa Kralja, Brezmadežne** od l. 1949. 21. **Zbiranje podpore za Slovensko semenišče**. 22. ni Slovenije; oni iz Primorskega so ga prvokrat

Načrti za naprej:

1. **Zgradba Slovenske hiše** s kapelo, dvorano in društvenimi prostori.
2. **Nadaljevanje izdajanja** poljudno znanstvenih versko izobraževalnih knjig.
3. **Iniciativa za ustanovitev "Doma onemoglih"**.
4. **Bolj navezati stare naseljence**.

Trikratni obisk ljublj. škofa prevzv. g. dr. Gregorija Rožmana v letih: 1949, 1952, ter 1956-1957 — je bil velik pozitiven element v duhovno moralnem pogledu za slov. naseljence v Argentini. Zbral, združil, potolažil, poučil in ojunacil je slov. izseljence iz vseh strani Slovenije, oni iz Primorskega so ga prvokrat videli in takoj vzljubili, čeprav so filokomunistični listi na surov in neslovenski način hoteli umazati škofovo podobo.

Slovenska Katoliška Akcija v Argentini

Po želji prevzvišenega g. škofa dr. Gregorija Rožmana je tudi v Argentini, kakor povsod po svetu, kjer so naseljeni Slovenci, Slovenska Katoliška akcija nadaljevala z delom iz domovine, oziroma iz slovenskih taborišč v Italiji in v Avstriji. V Argentini ima 4 lastne organizacije: Zvezo katoliških mož, Zvezo katoliških žena, Zvezo katoliških fantov in Zvezo katoliških deklet.

Namen celotne organizacije je organizirano sodelovanje pri apostolatu Cerkve "pod vodstvom cerkvenega načelstva z namenom, da se vse zasebno, družinsko in socialno življenje osvaja za Kristusa Kralja". Podlaga in pogoj za vse delo je duhovna rast članstva. Vsakdo se mora truditi, da se izoblikuje v "novega človeka", v katerem ni prepada med verskim življenjem pa med stanovskim, poklicnim in javnim delom.

Organizacija prireja letna zborovanja in študijske tečaje, članski sestanki pa so redno štirinajstdnevno. Za duhovno rast so mesečne rekolekcije in letne duhovne vaje. Organizacija izdaja za svoje članstvo dve publikaciji: "Cilji in pota" in "Delo". Način vsega dela je dragocena tradicija prvih organizatorjev (prof. Tomec, dr. Odar...) in članov, ki so jih zaradi njihovega apostolskega dela komunisti pobili (Kikelj, Grozde, Pavčič, Mravlje), vendar se organizacija prilagaja novim oko-

ličinam, študira in uvaja nove načine notranjega in zunanjega dela. Zelja prevz. g. škofa dr. Rožmana je, da bi se čimbolj priljubili načinu organizacije in dela Marijine legije.

Vsa organizacija, skupina in posameznik hočejo biti v službi dušnega blagra rojakov, pa tudi v sredi katerih živimo. Poslužujemo se nadnaravnih in naravnih sredstev. Poleg akcij, ki imajo neposredno verski cilj, se izvajajo tudi akcije, ki posredno pospešujejo versko in nravno življenje (dobrodelnost, semenišče, kulturno, gospodarsko in društveno življenje). Tako skrbe člani za širjenje verskega tiska med slovenskimi izseljenci, za versko-nravno vzgojo šolske mladine in mladine v mladinskih organizacijah, za priznanje krščanskih načel o družini in v socialnem življenju, za udeležbo pri slovenski službi božji in pri vseh verskih prireditvah.

Od leta 1955 dalje prireja javno proslavo Kristusa Kralja.

Njene knjižne izdaje so bile:

1. 1949: Dr. A. Odar: KA in delo v njenih organizacijah; 1. 1951: M. Van der Meersch — F. Kremžar: Ribiči; 1. 1955: Dr. A. Strle: Vzori I — Lojze Grozde; 1. 1955: Asistenti Slovenske KA: Moje življenje in delo; 1. 1958: Dr. A. Odar, zbral g. dr. L. Lenček: Večnost in čas.

Vincencijeva konferenca

Ustanovilo jo je 17. maja 1949 slovensko dušno pastirstvo na Victor Martinez 50 v Buenos Airesu. V prvem odboru so bili: Direktor Anton Orehar (ustanovitelj), Albin Magister, st., Peter Klobovs, Jakob Sušnik, Ivan Gorišek, Jože Albreht in Janez Lužovec. Namen ustanove je pomagati rojakom v gmotni in moralni stiski.

Prvi dohodek je bil zbran na seji 31.V.1949 v znesku 27 pesov in prva podpora je bila izplačana 28.VI.1949 v znesku 30 pesov.

Vincencijeva konferenca občnih zborov nima, pač pa dela letno bilanco, ki jo redno objavlja v verskem listu Oznanilo.

Sredstva za podpiranje potrebnih rojakov dobiva z organizacijo nabirk po slovenskih središčih, kakor tudi od cerkvenih nabirk na Vin-

cencijevo, zahvalno in domobranksko nedeljo ter pri polnočnici in na božični dan. Dalje od nabirk na sejah, ob porokah, rojstvih, krstih, godovih, jubilejih, namesto vencev na grobove in drugo. Prispevajo tudi organizacije. Lep dohodek dajo tudi javne prireditve (dobrodelni dan).

Do poletja 1959, ko je bilo sestavljeno to poročilo, je Vincencijeva konferenca nabrala skupno \$ 131.012,25, izplačala je pa podpor v višini \$ 129.300,15. Razdelila je torej vse, kolikor je nabrala, razen \$ 1.712,10.

V sedanjem odboru Vincencijeve konference so: G. direktor Anton Orehar, Boleslav Cvetko, Lojze Sedej, Ivan Ašič, Ivan Maček, Jože Javoršek, Maks Osojnik, Pavle Homan, Janez Lužovec in Albin Magister st.

Slovenski pevski zbori v Argentini

Slovenci smo narod pevcev, ljudstvo, ki ljubi svojo pesem kot eno izmed najdražjih narodnih svojih. Kamorkoli gre Slovenec, ponese svojo pesem s seboj kot sveto izročilo svojih prednikov in dokler živi v njem ljubezen do te, tudi ljubezen do rodne zemlje in narodna zavest v njem ne ugasneta. Včasih ostane izseljencu pesem še edina vez, ki ga druži z narodom doma ter mu zbuja in ohranja zavest slovenstva — njegovim otrokom in potomcem pa vsaj spomin in zavest narodnega izvora. Lepota in milina slovenske pesmi zbuja v teh ponos na krvno pripadnost narodu, katerega svojina je ta pesem, mu da zaslutiti lepoto domovine svojih prednikov in mu zbuja sama po sebi ljubezen in zanimanje za rod, iz katerega izhaja.

Zato slovenski izseljenci v vseh deželah ustanavljajo in ohranjajo svoje pevske zборе. Rodi jih živa prirodna potreba po petju in ljubezen do domače pesmi, pa tudi potreba do ohranjanja in poživljanja slovenske zavesti.

Med novimi slovenskimi naseljenci v Argentini so obstajali 31. decembra 1958, po desetih letih naselitve protikomunističnih slovenskih beguncev v tej državi, naslednji pevski zbori:

Na področju Velikega Buenos Airesa: Slovenski pevski zbor "Gallus", Slovenski cerkveni pevski zbor San Martin, Slovenski cerkveni pevski zbor Ramos Mejía, Slovenski pevski zbor "San Justo", Slovenski pevski zbor v Slovenski vasi v Lanusu ter otroška zbora "Gallusa" in Slovenske vasi.

Zunaj buenosaireskega področja so tega dne imeli svoj pevski zbor še slovenski naseljenci v Mendози.

SLOVENSKI PEVSKI ZBOR "GALLUS"

Slovenski pevski zbor "Gallus" je začel obstajati kmalu po prihodu prvih slovenskih novonaseljencev v Argentino. "Svobodna Slovenija" je začetek zbora objavila v številki 19 z dne 1. oktobra 1948 takole:

"V četrtek, 23. septembra, se je vršil v dvorani župne cerkve sv. Julije ustanovni občni zbor pevskega društva. Udeležba na tem občnem zboru je bila lepa in z veseljem lahko ugotovimo, da naš novi pevski zbor šteje okrog 40 mladih, delavoljnih moči. Na občnem zboru je bilo izmenjanih precej zdravih misli o bodočem delu in namenih novega pevskega društva, ki bo verjetno pozneje nosilo tudi svoje ime. Izvoljen je bil odbor z Božidarjem Finkom na čelu.

Novemu zboru, ki ga že nekaj časa poznamo od njegovega sodelovanja pri skupnih nedeljskih mašah in ki se bo prvič javno predstavil na prireditvi "Duhovnega življenja" 17. oktobra, želimo obilo uspehov pri njegovem delu." Tako je poročala Svobodna Slovenija.

V ta prvi odbor je prišla za tajnico Majda

Maček, arhiv pa sta prevzela Vida Bedenčič in Rudi Bras.

Že pred tem je zbor meseca avgusta začel z rednimi pevskega vajami in je razen na zgornji nato javno nastopil še na proslavi praznika Kristusa Kralja.

Prvi redni občni zbor je bil 3. februarja 1949, ki je zboru dal ime "Gallus" (na pobudo Nikočaja Jeločnika) in postavil pravila, po katerih nosi odgovornost za umetniško vodstvo pevovodja zbora, upravljanje pa prevzema vsako leto na novo sestavljeni in na občnem zboru članstva s tajnim glasovanjem izvoljeni poslovni odbor.

Prvi redni predsednik zbora je bil Božo Fink, ostali člani odbora pa so bili: Jože Vombergar, podpredsednik, Majda Žitnik, tajnica, Silvo Lipušček, blagajnik, Marjana Kovač, arhivarka, Janko Petrič, arhivar, France Bončina, gospodar. Za tem je imel zbor še osem rednih in en izredni občni zbor.

Ob koncu leta 1958 je bil zborov odbor sestavljen takole: predsednik Ivan Rode, pod-

predsednica Lenča Zupan, tajnik Bogdan Golmajer, blagajnik Vinko Urbančič, arhivarka Marjetka Železnikar, gospodarka Majda Pahor in kronist Joža Vombergar.

Redni član vsakokratnega odbora je bil tudi zborov dirigent dr. Julij Savelli in od l. 1957 voditeljica mladinskega zbora Nuša Kristanova.

Najvažnejše nastope SPZ "Gallusa" delimo v dve skupini: v nastope pred slovenskim občinstvom in v nastope pred argentinsko publiko.

V prvo skupino spadajo nastopi:

Leta 1950 koncert v proslavo 400-letnice rojstva našega klasičnega skladatelja Jakoba Petelina-Gallusa. Program je obsegal večinoma Gallusove skladbe.

Naslednje leto, 1951., koncert slovenske narodne pesmi.

V letu 1952 cerkveni koncert z osrednjo točko Gallusove maše "Super Mixolydium Missa" (v okviru Slovenskega katoliškega shoda v izseljenstvu).

Leta 1953 koncert s programom klasičnih

skladb in slovenskih umetnih ter narodnih pesmi.

S podobnimi letnimi koncerti je nastopal tudi v vseh naslednjih letih. Marijino leto 1954 pa je proslavil zbor še s posebnim cerkvenim koncertom najlepših slovenskih Marijinih pesmi. Na koncertu l. 1957 pa je prvič nastopil tudi nekaj mesecev prej ustanovljeni mladinski zbor "Gallusa".

Za jubilejno leto 1958 je poleg rednega letnega koncerta pripravil še: poseben koncert v korist slovenskih domov, cerkveni koncert z osrednjo točko J. Haydnove Mariazeller-Messe in komorni večer slovenske narodne pesmi. Redni letni koncert je bil to leto zborov jubilejni koncert (proslava desetletnice obstoja in dela). Slovesnost nastopa je poudarila še narodna noša, v kateri je tokrat nastopil zbor. V narodni noši je nastopil samo še na koncertu slovenske narodne pesmi l. 1951 in na komornem večeru narodne pesmi dva meseca pred slavnostnim koncertom.

Poleg omenjenih nastopov je zbor večino let o božičnem času prirejal za slovensko občinstvo koncerte slovenskih božičnih pesmi;

Slovenski pevski zbor Gallus in mladinski pevski zbor Gallus med izvajanjem koncertnega programa. Spredaj pevovodja dr. Julij Savelli

vseh deset let je prepeval pri slovenski službi božji in drugih cerkvenih obredih (ve'ikonočnih obredih, procesijah, telovskih procesijah itd), sodeloval pri domoljubnih in verskih prireditvah, proslavah, ki so jih prirejale slovenske svetne in verske ustanove, zveze etc., pel na novih mašah, ob slovesnih mašniških jubilejih, pri porokah svojih članov in članic, pri pogrebi umrlih članov in še ob različnih priložnostih.

Ob prvem obisku prevzv. dr. Rožmana v Argentini l. 1949 je sodeloval pri sprejemni akademiji, prirejani prevzvišenemu v čast, pri njegovi sv. birmi pa pel s'avnostno mašo W. A. Mozarta Nr. 14 v C-duru. — Sodeloval je pri proslavi 70-letnice Prevzvišenega, ki jo je priredilo Društvo Slovencev; na poslovlilni akademiji v čast visokemu gostu pred odhodom z njegovga drugega obiska l. 1957 pa je nastopil zbor s samostojnim koncertom povečini narodnih pesmi, s poudarkom na koroških. Pel pa je tudi pri sv. birmi (nekaj mesecev prej), ki jo je slovenskim birmancem delil Prevzvišeni.

Še pred omenjeno poslovlilno akademijo je "Galus" Prevzvišenega povabil na slavnostni zborov sestanev v pevski sobi in mu v znak sinovske vdanosti in globokega spoštovanja in hvaležnosti za očetovsko skrb in ljubezen do slovenskega izseljenstva ter v počastitev njegovega zlatomašniškega jubileja izročil diploma, s katero ga je imenoval za svojega prvega častnega člana.

Poleg teh rednih in izrednih nastopov je treba k "Gallusovim" prireditvam prišteti še nastope v nekaterih spevoigrah, tako z Vodopivčevo spevoigro "Kovačev študent" (razširjeno z nekaterimi igrskimi in pevkimi vložki), z Gržinčičevo "Miklavž prihaja" (z igrskimi vložki) in z Gobčevim "Kresničkom" (tega je izvajal "Gallusov" mladinski zbor).

"Gallus" je priredil svoje koncerte v velikih dvoransh katoliških zavodov v središču Buenos Airesa, cerkvene koncerte pa v velikih prestolniških bazilikah, le nekatere v manjših farnih cerkvah (n. pr. koncerte božičnih pesmi v farnih cerkvah v bližini večjih slovenskih naselbin). Programe svetnih koncertov so sestavljale v prvem delu največ klasične skladbe (vredvsem Gallusove, pa tudi drugih klasičnih mojstrov) ter slovenska umetna pesem, v drugem pa pretežno slovenska narodna pesem. Pri cerkvenih koncertih je prvi del programov obsegal nabožne klasične skladbe,

drugi del pa slovenske cerkvene pesmi (slovenskih avtorjev). Le pri koncertih, ki so imeli svojstven značaj — kot n. pr. koncert slovenske narodne pesmi l. 1951 ali koncert Marijinih pesmi l. 1954 — je bil program sestavljen po značaju koncerta. Nastopi pa, kjer je zbor sodeloval pri prireditvah drugih organizacij in ustanov, so imeli prireditvam (oz. proslavam) primeren program.

K drugi skupini "Gallusovih" nastopov — pred argentinskim občinstvom — pa spada o sledeči:

V letu 1950 cerkvena koncerta v farnih cerkvah sv. Julije in v Villa Devoto.

V treh zaporednih letih (1954, 1955, 1956) koncerti v Teatro Smart in Teatro Cervantes, v okviru koncertov, ki jih je organiziralo Ministrstvo za vzgojo. — Leta 1955 je zbor sodeloval v ciklu "Los pueb'os cantan" s svojim nastopom v Teatro Cervantes. — Leto prej (1954) je moški zbor "Gallusa" sodeloval skupno z državnim simfoničnim orkestrom pri izvajanju skladbe Arnolda Schönberga "Un sobreviviente de Varsovia" v Teatro Cervantes.

Leta 1956 je izvajal svoj koncert na povabilo Katoliškega instituta za kulturo pred izbranim občinstvom v dvorani "Plaza Hotela". Istega leta je bil zbor povabjen za koncert v Teatro Rivera Indarte v Cordobi in doživel tam izreden uspeh in priznanje. Isto leto ga je mestna uprava Buenos Airesa povabila dvakrat za koncert božičnih pesmi (v božičnih dneh) na Plaza San Martin.

— Leta 1957 je na povabilo iste mestne uprave odpel "Gallus" v spremstvu mestne simfonične godbe na Plaza Congreso Gilardijevo simfonično pesnitev "El Libertador".

Ob razpisu tekmovanja pevskih zborov v Argentini, ki ga je razpisal Collegium Musicum de Buenos Aires, je "Galusov" zbor pri izločilnih tekmah v Teatro Colón prišel kot edini neargentinski zbor v finale

Mnogokrat je pel za radijske oddaje raznih buenosaireskih radijskih oddajnih postaj, kot: za Radio Nacional, R. Municipal, R. Excelsior, R. Belgrano, R. El Mundo, R. Porteña, R. Pueblo in dr.

Poleg tega je sodeloval pri raznih argentinskih prireditvah, kakor na papeški proslavi v počastitev blaženega Pija X., pri prireditvah, ki jih je priredil El Teatro Independiente de Immigrantes, itd.

Velikokrat je bil povabljen za petje pri sv. mašah ob cerkvenih slovesnostih raznih fara

v Buenos Airesu in okolici ter v notranjosti države (n. pr. v La Plati, v Cordobi) in v katedralah katoliških kolegijev, bolnišnic i. p.

Na teh koncertih, ki so se jih poleg drugega argentinskega občinstva radi udeleževali razni predstavniki argentinskega glasbenega življenja, skladatelji in umetniki, ker jih je zanimala njim doslej neznana slovenska pesem, so sestavljale program skladbe velikih klasičnih mojstrov, predvsem Jakoba Petelina-Gallusa in deloma tudi dela argentinskih skladateljev, v drugem delu programov pa je bil poudarek na sodobni slovenski skladbi in narodni pesmi. Na ta način je SPZ "Gallus" dostojno predstavljal argentinskemu izobraženemu občinstvu slovensko glasbeno ustvarjalnost in slovensko ime. Skoraj vselej — tudi pri radijskih oddajah — je napovedovalec seznanil poslušalstvo z lepoto slovenske domovine in z življenjem in trpljenjem naroda, katerega člani so pevci in pevke nastopajočega zbora. (Mnogo koncertov, namenjenih argentinskemu občinstvu, je prenašala državna radijska postaja).

SLOVENSKI CERKVENI PEVSKI ZBOR V RAMOS MEJIA

Slovenski cerkveni pevski zbor Ramos Mejia se je osnoval ob pričetku slovenske službe božje v Ramos Mejia, v začetku aprila 1949, na pobudo slovenskega dušnega pastirja g. Janeza Kalana, pod vodstvom Janka Zakrajška.

Naslednje leto meseca februarja pa je prevzel mesto pevovodje Gabrijel Čamernek, ki zbor še vedno vodi.

Pred nekaj leti je zbor dobil svojo pevsko sobo v Sanatoriju v Ramos Mejia, ima svoj klavir, magnetofon in potrebno opravo.

Leta 1957 je zbor ustanovil še svoj mladinski Zbor, ki pridno vadi pod vodstvom gđe. Nuše Kristanove.

Kakor smo že spredaj poročali, je ta zbor že nekajkrat nastopil pred javnostjo, bodisi skupno z velikim zborom, ali samostojno (zlasti z Gobčevo spevoigro "Kresniček").

Slovenski pevski zbor "Gallus" je vseh deset let vestno in uspešno vodil dr. Julij Savelli. Poleg vodstva rednih pevskih vaj, povprečno trikrat tedensko, urjenja posameznikov in celotnega zbora v pevski umetnosti, je dr. Savelli sam prepisal in razmnožil vrsto partitur za člane zbora, sodeloval z odborom pri iskanju dvoran za koncerte zbora in posređoval pri argentinskih glasbenih organizacijah in radijskih družbah, da je omogočil "Gallusu" nastope pred slovensko in argentinsko publiko.

Ob desetletnici je "Gallus" imel 43 pevcev in pevke.

V začetku meseca decembra 1951 se je osnoval pripravljalni odbor s predsednikom Viktorjem Lapajnom na čelu, s ciljem, da pripravi prvi občni zbor. Ta je bil 29. decembra 1951 v Ramos Mejia ter je bil izvoljen naslednji prvi odbor zbora: predsednik Viktor Lapajne, podpredsednik Janez Jereb, tajnica Anica Ambrožič, blagajničarka Vera Kokalj, nadzorni odbor Alfonz Lenarčič in Tine Ja-

Slovenski pevski zbor v R. Mejia izvaja ob 10 letnici obstoja koncertni program pod vodstvom pevovodje Gabrijela Čamernika

voršek, arhivar pevovodja Gabrijel Čamernik, razsodišče Franc Klemenc, Viktor Felle in Marija Kopač.

Ob ustanovitvi je zbor štel 18 članov, ob desetletnici obstoja jih je imel 29.

Zbor redno poje pri slovenski službi božji v Ramos Mejia, sodeluje pri raznih slovenskih prireditvah v istem okolišču, pri skupnih slovenskih prireditvah, je v pomoč in sodelovanje pri raznih farnih slovesnostih župnije Ramos Mejia itd.

Podrobno delovanje zbora je bilo naslednje:

Leta 1949: pel pri sprejemu prevzv. g. dr. Rožmana v sanatoriju v Ramos Mejia; koncert slovenskih cerkvenih in narodnih pesmi za papežovo proslavo 29. junija za argentinsko publiko.

Leta 1950: koncert umetnih in narodnih pesmi ter argentinskih cerkvenih pesmi v kino dvorani "San Martin" v Ramos Mejia za argentinsko publiko; pri novi maši č. g. Grilca za Veliko noč v Ramos Mejia, pri ustanovitvi slovenske službe božje v San Justo, pri ustanovitvi krajevne odbora Društva Slovencev v Floridi.

Leta 1951: ob blagoslovitvi cerkvene dvorane pri sv. Jožefu v Lanusu in ob drugi slovesnosti prav tam.

Leta 1952: koncert slovenskih narodnih in umetnih pesmi; 20. januarja pri novi maši g. Čuka ter g. Rožmana; na romanju v Lujan organiziral petje združenih pevskih zborov; ob ustanovitvi župnije v Florencio Varela in nastavitvi g. Glavača; 6. in 7. septembra koncert slovenskih narodnih in umetnih pesmi — mešani, ženski in moški zbor; 23. septembra pri Baragovi proslavi, v novembru pa v Moronu za DS.

Leta 1953: prvo nedeljo v marcu sodeloval s petjem pri okrožnem prosvetnem večeru pododbora DS v Ramos Mejia, prav tako 17. maja; sodeloval pri romanju v Lujan; v sklopu združenih pevskih zborov pel ravnatelju salezijanskega zavoda na "Belgrano" za god; sodeloval pri proslavi 70. letnice prevzv. dr.

Rožmana; meseca junija na novi maši g. Šuštarja; 5. junija uprizoril spevoigro "Srce in denar" in nato "Snubače"; 25. oktobra je moški zbor pel pri sv. maši v San Fernando in na proslavi ob priliki 70. letnice pisatelja Ivana Preglja.

Leta 1954: 17. januarja na romanju v San Antonio de Padua s pevsкими zbori San Martin, San Justo, Lanus; prvo nedeljo v aprilu ob 5. letnici zbora koncert slovenskih cerkvenih pesmi; sodeloval pri domobranski proslavi v Ramos Mejia; 15. avgusta koncert španskih in latinskih pesmi za argentinsko publiko; sodelovanje pri Baragovi proslavi in pri proslavi narodnega praznika 29. oktobra.

Leta 1956: v januarju na prosvetnem večeru v Ramos Mejia; 7. avgusta pri novi maši g. Himmelreicha v Floridi.

Leta 1957: pri srebrni maši č. g. Kalana 7. julija; 7. in 8. septembra — spevoigra "Čevljar in vrag" in nastop moškega zbora; v oktobru ob priliki blagoslovitve slovenske hiše na Ramon Falconu in ponovitev spevoigre "Čevljar in vrag" v Lanusu.

Leta 1958: sodeloval 5. januarja pri božičnem koncertu za argentinsko publiko v Ramos Mejia; 9. julija pri srebrni maši g. Novaka; pri proslavi narodnega praznika 29. oktobra.

Poleg tega je zbor pel pri polnočnicah leta 1951, 1952, in 1953 v zavodu Don Bosco, leta 1954, 1955 in 1956 pa v farni cerkvi v Ramos Mejia. Vsa leta je zbor pel pri slovesnih velikonočnih mašah in pri velikonočnih obredih, na praznik 29. junija in na praznik karmelske Matere božje, ob priliki farnega žegnanja. Pel je tudi na izrednih slovesnostih, kakor n. pr. pri birmi za Argentine, pri dveh novih mašah argentinskih novomašnikov itd.

Namen zbora je bil ob ustanovitvi in je še danes: gojiti predvsem lepo zborovo petje v cerkvi pri slovenski službi božji, gojiti slovensko narodno in umetno pesem in od časa do časa prirejati samostojne koncerte slovenskih cerkvenih in narodnih pesmi.

SLOVENSKI PEVSKI ZBOR V SAN MARTINU

Sanmartinski pevski zbor se je izoblikoval iz nekaj pevcev in pevk, ki so začeli peti pri slovenski službi božji v šmartinski župni cerkvi, kjer je bil nastavljen pok. g. svetnik Karel Škulj. Ljudsko petje pri teh mašah je vodila Matilda Kogovšek, organistka, ki je službovala dolgo vrsto let v Rovtah nad Lo-

gatem.

Po nekaj tednih je g. svetnik Škulj s pomočjo gdč. Matilde Kogovšek ter Oskarja Pavlovčiča poiskal še novih moči ter se je tako ustanovil slovenski cerkveni pevski zbor. Vabilu se je takoj odzval dirigent Boris Pavšer ter začel z rednimi pevsкими vajami.

Slovenski pevski zbor v San Martinu. Na desni pevovodja Vinko Klemenčič, v sredini pok. svetnik škulj

Zbor je imel več javnih nastopov cerkvenega kakor tudi posvetnega značaja. Gostoval je v mnogih okolišnih krajih Velikega Buenos Airesa, kjer delujejo slovenski duhovniki. Sodeloval je z drugimi slovenskimi pevskeimi zbori pri akademiji na čast prevz. dr. Rožmanu, pri skupnem slovenskem romanju v Lujan ter na prvem slovenskem dnevu na pristanu v Moronu, prav tako pa tudi na akademiji na čast g. svetniku Karlu Škulju ob njegovi zlati maši. Zbor je pripravil tudi za Slovence spevoigro "Slovenski božič" v ciudadelski dvorani.

Gdč. Matildi Kogovšek se je posrečilo prineesti od doma nekaj notnega gradiva, nekaj pa ga je zbor dobil iz Trsta, Gorice in Avstrije, tako da se je zborov arhiv zboljšal in pomnožil. Partiture razmnožuje s šapirografom. Glavni dohodek zbora je članarina, ki jo plačujejo člani zbora.

Od začetka je zbor štel okrog 40 članov, pozneje se je skrčil na pribl. dvajset.

Za Borisem Pavšerjem je zbor prevzel Slavko Rupnik, potem pa Vinko Klemenčič, ki s sodelovanjem gdč. Matilde Kogovšek zbor še danes vodi.

SLOVENSKI PEVSKI ZBOR V SAN JUSTO

Slovenski cerkveni pevski zbor "San Justo" se je ustanovil v aprilu 1951 na pobudo dušnega pastirja g. Janka Mernika, pod vodstvom Rudija Mariniča. Pod njegovim vodstvom je zbor ostal do avgusta 1956, nakar je prevzel vodstvo Janko Zakrajšek do junija 1957, od takrat dalje pa vodi zbor Štefan Drenšek.

Članov je zbor ob ustanovitvi štel 25, ob 10. letnici pa jih ima 32.

Zbor poje vsako nedeljo ob 8ih zjutraj pri slovenski službi božji v San Justo od svoje ustanovitve dalje. Bil je tudi v ta namen ustanovljen. Zbor se trudi, da bi bila slovenska služba božja čim slovesnejša in da bi tudi domačini spoznali lepo slovensko pesem. Za svojo 10. letnico ima namen pripraviti kon-

cert narodnih in umetnih slovenskih pesmi.

Prvi občni zbor je bil v maju 1958, na katerem so bili izvoljeni: predsednik Jože Cestnik, tajnik Jože Trpin, blagajnik Pavle Malovrh in arhivarki Vida Bevčar in Marija Modic.

Pevske vaje so bile redno enkrat tedensko do junija 1957. Od takrat dalje pa so redno dvakrat tedensko, z malenkostnimi izjemami.

V avgustu 1957 se je zbor krepko predstavil širši krajevni argentinski javnosti s kratkim koncertom, ki so se ga udeležili škof msgr. Raspanti in predstavniki civilnih in vojaških oblasti.

Slovenski pevski zbor v San Justo redno sodeluje s pevskeimi točkami pri vseh prireditvah Našega doma v San Justo.

Slovenski pevski zbor v
San Justo. V sredini pe-
vovodja Štefan Drenšek

Slovenski pevski zbor
v Lanusu.
Vodi ga pevovodja
Mirko Špacapan

Otroški pevski zbor v
Lanusu. Vodi ga ga.
Zdenka Janova.

SLOVENSKI PEVSKI ZBOR V LANUSU

Slovenski pevski zbor v Lanusu je leta 1948 začel Gabrijel Čamernik, za njim pa ga je prevzel Mirko Špacapan, ki ga vodi še sedaj. Zbor nima posebnega odbora.

Glavni namen zbora je gojiti slovensko narodno in cerkveno pesem. Šteje 30 pevcev in pevk.

Sodeluje pri slovenski službi božji v Slo-

venski vasi v Lanusu, priredil je doslej dva samostojna koncerta, nastopal pri krajevnih prireditvah, sodeloval pri skupnih nastopih drugih slovenskih pevskih zborov, pel pri pobožnostih v raznih argentinskih farah, posebno pri sv. Jožefu.

Zbor ima lastni harmonij.

OTROŠKI PEVSKI ZBOR V SLOVENSKI VASI

je nekakšna ustanova tamkajšnjega slovenskega tečaja. Zbor je vodil od l. 1953 naprej Mirko Špacapan, od leta 1954 pa ga vodi ga. Zdenka Janova. Kot ustanova slovenskega tečaja zbor nima posebnih organov (občnih zborov, sej itd.), pač pa redne tedenske vaje.

Namen zbora je, gojiti slovensko svetno in cerkveno pesem, ljudsko in umetno.

Število pevčkov se suče okoli 40. Zbor poje mesečno pri eni sv. maši; redno sodeluje pri krajevnih in skupnih prireditvah, kakor so domobranske proslave, materinski dnevi, misijonske in druge farne prireditve. V zadnjem letu je pripravil tri samostojne koncerte.

Za bodoče ima zbor v načrtu poleg vsestranske izpopolnitve zlasti triglasno petje.

SLOVENSKI PEVSKI ZBOR V MENDOZI

Jedro sedanjega Slovenskega pevskega zbora v Mendози ima svoj začetek v novembru 1948, ko je prispela v Mendozo prva večja skupina slovenskih izseljencev. Takoj po njihovem prihodu je g. Ivan Caserman, slovenski dušni pastir, pričel za Slovence z rednimi nedeljskimi popoldanskimi pobožnostmi, pri katerih so ti prvi pevci že prepevali. Božična polnočnica je privabila mnogo rojakov, tudi staronaseljencev, ki jih je po dolgih letih prevzelo domače petje. Pevci so petje še improvizirali — ni bilo še not.

Z aprilom 1949 se je pričela redna slovenska nedeljska maša, že s petjem mešanega zbora. Pevcev je bilo od začetka 6, pa se je število brž povečalo. Vodil ga je prof. Božidar Bačuk, Z julijem je takoj po prihodu v Mendozo prevzel spremljavo na harmoniju ravnatelj Marko Bajuk. Junija je zbor že prepeval na domobranski proslavi. Moški zbor je bil naprošen tudi za sodelovanje s petjem pri maši ss. frančiškank za njihov samostanski praznik.

Po ustanovitvi Društva Slovencev v Mendози se je zbor takoj vključil vanj kot njegov odsek in poslej s petjem spremljal vse slovensko versko in prosvetno življenje. S slovensko pesmijo je zbor postavil močan steber vsemu slovenskemu življu v Mendози.

Ob prvem obisku prevz. dr. Rožmana je zbor prepeval v cerkvi in na slavnostni prireditvi. Narastel je do 16 pevcev. Ravnatelj M. Bajuk je začel s sistematično pevsko šolo.

Leta 1950, 7. maja, je zbor naprošen sodeloval s Försterjevo mašo sv. Cecilije pri o. misijonarjih Srca Marijinega ob proglasitvi Antona Marije Clareta blaženim. Ravnatelj zavoda je nato pevce povabil h gorski kapelici na El Challao, kjer mu je zbor prepeval med mašo in obedom naše pesmi.

30. avgusta na praznik Roze Limanske je zbor pel med škofovo mašo pri sv. Rozi, kjer župnikuje slovenski rojak g. Tomažič, ob navzočnosti provincialne vlade. Na tem prazniku je zbor tudi še kasneje ponovno sodeloval.

V domačem življenju je med drugim sledila 24. septembra 1950 Slomškova proslava s sodelovanjem zbora, ki je pel Slomškove pesmi. Istega meseca je zbor pel v Las Heras pri slovesni maši in popoldanski evharistični prireditvi. Še isto dopoldne pa je sodeloval s peto mašo pri o. avguštincih ob farni obletnici.

3. decembra 1950 je mendoški škof Buteler izpolnil svojo obljubo in maševal za naš trpeči narod ter med mašo imel pomembno in znamenito pridigo o ljubezni do domovine. Isti

Slovenski pevski zbor v Mendози s svojim pevovodjem ravn. Markom Bajukom

dan popoldne je bila po slovesni procesiji ustoličena podoba brezjanske Marije na El Mallao.

Na božični dan istega leta je zbor pel na novi maši mendoškega novomašnika-domačina.

Vsled notranjih težav v mendoški slovenski skupini je zbor utihnil za dobo skoro treh let, nakar je reorganizacijo zbora prevzel ravn. Marko Bajuk. Nekaj odislih članov se je vrnilo v zbor, nekaj novih pristopilo, da je imel zbor 24 članov, zdaj jih ima pa 29 rednih (dva sta medtem umrla).

Prvič je zbor v novi formi nastopil z moškimi delom v letu 1953, ko je odpel poleg nekaterih pesmi tudi "Kovačevega študenta". Mešani zbor pa je nastopil z daljšim programom pri zabavnem večeru 1. januarja 1954. Odslej je udeležen aktivno pri vseh društvenih prireditvah.

Omembe vredni so njegovi daljši programi: 26. septembra 1954 pri slavnostni akademiji ob 25. letnici škofovanja našega vladike prevz. dr. Rožmana; pri pozdravni akademiji istega vladike 17. februarja 1957; 1. de-

cembra 1957 je odpel dolg spored slovenskih, hrvatskih, srbskih, slovaških, poljskih in ukrajinskih pesmi pri skupni izseljenski nedelji. Isti spored je odpel tudi v San Juanu 16. novembra 1958 na povabilo ondotnega Društva ljubiteljev glasbe, kjer je sodeloval v okvirju glasbenega tedna v čast sv. Cecilije. Uspeh je bil izreden. Noben umetnik svetovnega slovesa, ki se je kdaj mudil v San Juanu, niti znani "Knabenchor" z Dunaja, ni do slej pritegnil v dvorano toliko občinstva. Poslušat je prišlo zbor nad 600 ljudi, medtem ko jih noben dotedanji koncert ni zbral nad 100.

Izven slovenske službe božje je zbor pel na vabilo škof. ordinariata 22. oktobra 1958 v frančiškanski baziliki pri slovesni črni maši za umrlim papežem Pijem XII. Pri 25. letnici škofije je zbor odpel slovesni Te Deum. Poleg tega je sodeloval pri raznih slovesnostih in slovesnih mašah v jezuitski baziliki 17 krat, v stolnici Loreto 10krat, pri mercedanih 6krat, pri avguštincih 4krat, pri maristih 2krat, v S. Nicolas 3krat pri oficialni službi božji 25. julija na praznik sv. Jakoba, patrona mendoške province, v zavodu za onemogle 3krat, za sirote 4krat itd. itd.

Ker je zbor v prijateljskih odnosih z različnimi narodnostnimi skupinami, je pel pri službi božji za žrtve madžarske revolucije in dvakrat pri službi božji ukrajinskega narodnega praznika. Želeli so zbor tudi pri 4 novih rrašah in 6 porokah ter v radiu za slovenske postne pesmi.

22. in 23. novembra 1957 je zbor pel v Lujanu vpričo številnega občinstva in 4 škofov pri 100 letnici ondotne fare in kronanja Mater božje. Priznanje in pohvala sta bila natisnjena v škof. listih.

V proslavo 100. letnice lurških prikazovanj je zbor 7. decembra 1958 priredil "Marijin oratorij" in odpel 16 najlepših slovenskih Marijinih pesmi.

Dne 17. avgusta 1958 je bil zbor povabljen na žegnanje v Rivadavio k slovesni sv. maši, 16. novembra pa v 400 km oddaljeni San Juan.

Zbor ima lasten harmonij in precej bogat arhiv: 299 pesmi razmnoženih v partiturah po 30 glasov, med njimi 3 latinske maše, Te Deum, vložke za pasijone, 68 Marijinih, 52 obhajilnih, 27 božičnih, 12 postnih, 47 raznih cerkvenih, med temi 40 latinskih in 17 španskih. Poleg te-

ga je 84 svetnih pesmi za moški, mešani in ženski zbor.

Pevske vaje je imel do marca 1958 v veliki dvorani maristovskega zavoda brezplačno, od tedaj jih ima pa v slovenski hiši in sicer dvakrat tedensko.

Glavni namen zbora je sodelovanje pri domači službi božji in pri društvenih prireditvah. Zato poje v cerkvi pri vseh sv. mašah ob praznikih in vsaj dveh nedeljah v mesecu in sodeluje pri vseh cerkvenih in drugih prireditvah, pri procesijah, polnočnicah, akademijah in domobranskih komemoracijah.

Zbor ni društvo, nima odbora niti pravil, vse sklepa skupno po poročilu na predlog pevovodje. Zbor je veliko storil za sloves slovenske skupine v Mendosi in istoimenski provinci in je najsolidneje povezana enota Društva Slovencev v Mendosi.

K temu uspehu je pa brez dvoma pripomogel že doma po vsej Sloveniji znani glasbenik in pevovodja, ravnatelj Marko Bajuk. Kljub 76 letom vodi zbor z mladeniško odločnostjo in veliko ljubeznijo samo, da bi slovenska pesem še naprej živela tudi v tujem okolju ter družila slovenske ljudi, domačinom pa odkrivala svojo lepoto.

★

V dosedanjih Zbornikih-Koledarjih Sv. Sl. smo z objavo člankov in razprav o kulturnem, organizacijskem, političnem, narodnoobrambnem, verskem in socialnem udejstvanju slov. beguncev po taboriščih in delno tudi po njihovi naselitvi v raznih deželah, marsikatero važno stvar rešili pozabe ter jo ohranili za zgodovino slovenskega izseljenstva.

Da bi rešili za zgodovino tako vsestransko udejstvanje slov. naseljencev po svetu, smo letos v Zborniku-Koledarju Sv. Sl. uvedli novo zaglavje "Pogled v prvih 10 v izseljenstvu". Letos prinašamo nekaj podatkov o udejstvanju slov. naseljencev v Sev. Ameriki in Argentini. V prihodnjih letih nameravamo to delo nadaljevati in objaviti preglede o udejstvanju slov. naseljencev v vseh državah, v katerih so se naselili. Nekateri so nam članke že obljubili, ostale pa prosimo, da nam jih pošljejo.

Uredništvo

BOBIMO SODOBNI V GOSPODARSTVU

Ena izmed največjih težav za slovenske izseljence, ki so zapustili domovino po pretekli vojni, je bilo spoznavanje položaja v novem kraju, uživljanje v nove razmere in izrabljanje prilik v novem okolju v lastno gospodarsko korist. V tem pogledu smo že pred prihodom v nove kraje, pa tudi kasneje prezrli marsikatero važno okolnost v našo kasnejšo veliko škodo. Seveda lahko opravičimo našo tedanjo okornost z duševnim stanjem, v katerem smo bili tik po zapustitvi domovine. Dandanes pa tega opravičila nimamo več in kdorkoli še danes ne koraka v gospodarskem pogledu s časom naprej, mora pač vse težave, ki iz tega nastanejo, pripisati samemu sebi.

Ko smo bili, na primer, še onkraj "velike luže", smo še vse premalo premislili, kako važno je znanje jezikov. Bodi kdo še tak strokovnjak v kateremkoli pogledu, če v Argentini ne obvladaš španščine ali v USA angleščine, ne boš nikamor naprej prišel, ker svojega znanja in sposobnosti ne moreš niti dokazati, niti v praksi uporabiti.

Kaj pa iskanje novih in boljših zaposlitev? Koliko naših ljudi si išče službe na podlagi oglasov v časopih? To velja posebno za Argentino, kjer si skoro vsak slovenski novonaseljenc zaradi svoje delavnosti in sposobnosti lahko zagotovi nadpovprečno plačo.

Toliko prostih mest je vedno na razpolago po časopisju, kjer je treba dostikrat samo odgovoriti: "Tole sem, toliko znam in toliko zahtevam", pa bi si marsikdo utegnil sam pomagati do boljše službe in položaja. Tako smo pa večkrat iz same lenivosti zadovoljni s sedanjim položajem, ali si pa iščemo takozvanih "zvez", ki na koncu koncev samo nam vežejo roke.

Morda se je pa naša nerazgledanost pokazala v začetku najbolj pri naložbah prihranjenega denarja. Če samo pomislimo, koliko se jih je tedaj, ko je bila prilika za posojilo, branilo zidati "na banko" in koliko bi jih danes to rado storilo, pa je prilika zamujena. Drugače je bilo spet s tistimi, ki so si želeli ohraniti prihranke v gotovini. Slovenci smo po tradiciji varčen narod in doma smo imeli lepo zgrajen sistem združnih hranilnic in posojilnic. Nenađoma — zopet govorim predvsem o Argentini — smo se znašli v okolju, kjer takih domačih podjetij ni bilo in zato dostikrat nismo

vedeli, kaj početi z denarjem. Nekateri so ga hranili doma, drugi so ga nalagali v banke na zelo nizke obresti, tretji so ga večinoma brezobrestno posojali rojakom. Žal jim je to večkrat prineslo bridke izkušnje, saj je dolžnik največkrat prevelik optimist in se uračuna, zato ob dogovorjenem času ne more vrniti izposojenega denarja. Velike vsote slovenskega denarja so tako ostale dolgo časa neizrabljene.

Večina varčevalcev seveda ni videla, da v novem okolju nakup zemlje ali hiše ali pa posojanja denarja na obresti, niso edini način za naložbo denarja. Vedno je obstajala možnost, da si vsak od teh nakupi nekaj delnic kakega večjega podjetja, postane s tem solastnik podjetja in ima pravico do sorazmernega dobička v obliki dividende. To je pravzaprav lep način soudeležbe naših delovnih ljudi pri dobičku velikih podjetij. Toda nakup teh delnic se vrši v glavnem na borzi in borze se naš človek boji "kakor hudič križa".

Pri tem ima v veliki večini prav, saj nestrokovnjak, ki ga ponavadi prevzame špekulativna strast, na borzi prav zaradi tega običajno samo izgublja. O tem nam dosti pričajo stare zgodbe, posebno še izza časov velike krize po letu 1929. Toda od tedaj je preteklo že 30 let in borzni promet se je po celem svetu precej spremenil. Država vedno bolj nadzoruje delniške družbe, na drugi strani pa se ustanavljajo "Investment trust" ali pa "Mutual fund", za zbiranje denarja od ljudi, ki se na delnice ne spoznajo ali pa zato nimajo časa. Zbrani denar take družbe potem nalože v delnice podjetij, katerih gospodarsko in finančno stanje so že preje dobro preštudirale. Čim več vrst podjetij je, v katera se naloži denar, tem večja je njegova varnost: če bi eno podjetje — kljub vsem računom — slabo šlo, ostane še večina, ki dobro uspeva. Prav tako je pa delovni človek, ki na ta način naloži prihranjeni denar, z eno samo, razmeroma majhno naložbo, udeležen pri dobičku najrazličnejših velikih podjetij. Če zopet omenimo, pomeni to soudeležbo majhnega človeka pri dobičku velikega kapitala, kakor nam jo vedno bolj nakazuje razvoj v svobodnem svetu.

V Argentini je za rojake prevzela ta način poslovanja družba PROMET SRL v obliki družbe z omejeno zavezo, ki iz nabranega do-

bička deli stalne obresti, kar je zaenkrat najbolj praktična in najcenejša pravna oblika v Argentini. V splošno zadovoljstvo rojakov — soudeležencev — deli družba že leta 24% letnih obresti, kar je posebno važno z ozirom na to, da za vse naložbe velja samo enome-sečna odpoved. Z ozirom na vedno višje cene delnic je družba s 1. septembrom 1959 znižala obrestno mero za nove naložbe na 18% letno, z ozirom na stabilizacijo argentinske valute pa je začela sprejemati z istim datumom tudi naložbe v tuji valuti. Za časa svojega obstoja je družba prestala brez škode že lepo število revolucij v državi in s tem zvezanih borznih

padcev in dvigov. To dejstvo in pa osebnost obeh solastnikov, je za rojake, ki ju osebno poznajo, zadostno jamstvo za varnost naložb. V formalnem oziru seveda to ni dovolj, zato je družba kot taka prijavljena pri državnem oddelku, ki vrši nadzorstvo nad družbami za naložbe — to je Inspección General de Justicia. Varnost naložb je tako v vsakem pogledu zagotovljena.

Mislím, da je družba lahko ponosna na sodobno in pionirsko delo, ki ga v gospodarskem pogledu vrši med slovenskimi rojaki.

Naslov družbe je PROMET SRL, 25 de Mayo 533—3º, Buenos Aires, Argentina.

**SLOVENSKA
TISKOVNA
DRUŽBA**

(SOCIEDAD GRAFICA ESLOVENA)

BUENOS AIRES

KOT POKLON ZALOŽBI
"SVOBODNE SLOVENIJE"
IN V ZNAK SPOŠTOVANJA
NJENE DELAVNOSTI

**Slovensko
planinsko društvo
v Argentini**

Bariloche
Buenos Aires

vabi predsem

**slovensko mladino
in rojake planince**

v svoj planinski stan

v

BARILOČAH

MAKS BORŠTIK

Tronador 4710

Capital

VINKO LOGAR
ASESORAMIENTO
CONTABLE E IMPOSITIVO
LEYES SOCIALES

L. DE LA TORRE 3731
Ituzaingó (V. León) F. D. F. S.

DOBRA KNJIGA - NAJLEPŠI DAR

V ZAMEJSTVU IZDANA KNJIGA JE DANES ZANIMIVOST, JUTRI BO REDKOST

Mirko Kunčič
Povest za otroke

Bertoneclj-Arko
Napet potopis

France Balantič
Zbrane pesmi

Stanko Kociper
Vojna kronika

NA ZALOGI IMAMO ŠE:

Pregelj: Moj svet in
moj čas, Velikonja:
Ljudje, šimčič: Člo-
vek na obeh straneh
stene, Papež: Osnov-
no govorjenje, Jur-
čec — Ljubljanski
triptih, Mauser — Jerčevi Galjoti, Rudolf: Čisto malo ljubezni, Truhlar: Nova zemlja.

KNJIZNA ZALOŽBA SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

ALVARADO 350, RAMOS MEJIA, BUENOS AIRES, ARGENTINA

Vsi, ki so enkrat postali naročniki naše najboljše versko-prosvetne revije v izseljenstvu

Duhovno živeljenje

so soglasni v mnenju, da je revija res na višku in da je mogočna opora slovenskemu človeku v tujini, če se hoče ohraniti versko in moralno trdnega ter narodno zavednega.

Ali ste na revijo že naročeni?

Če je temu tako, jo priporočite tudi drugim.

Če je pa še nimate, pa ne pomišljajte več: takoj se nanjo naročite na naslov:

Ramón Falcón 4158, Buenos Aires

Dobili boste v njej zvestega prijatelja, ki vas bo ohranil trdnega v idealih mladosti in v zvestobi do načel, zaradi katerih smo šli po svetu.

MERCERIA
DROGERIJSKI PREDMETI
ŠOLSKE POTREBŠČINE
IGRAČE
ZIMSKE IN LETNE COPATE
ŠPECERIJSKO BLAGO
MESNI IN MLEČNI IZDELKI
RAZNE PIJAČE
VSAKOVRSNO SADJE in
SVEŽA ZELENJAVA

MERCADO

BIZOVIK

Paulina Lovše - Korošec

Calle 1 No. 510 Berazategui FCGR

MNOGO NAČRTOV IZDELALA
IN TUDI ZGRADILA
VEČ SLOVENSКИH DOMOV
(POLEG DRUGIH STAVBENIH DEL)

GRADBENA TEHNIKA

FRANC LOBNIK in JANEZ JEREB

SAN MARTIN

Güemes 175 (Km. 9)

SAN JUSTO

Rep. de Chile 3070

RECREO "EUROPA"

na Río Carapachay

Najlepša izletna točka za nedeljske izlete v Tigre. Krasna okolica. Prevoz s postaje Tigre do recrea in nazoj je lep in hiter.

Lastnik: ROVTAR

TIGRE (FNGBM) T. E. 749-0589

FOTO "OSCAR"

Belgrano 84

San Martín T. E. 755-1652

LOJZENOVAK

Izključno zastopstvo

BUMARS. R. L.

Hladilniki, pralni in šivalni stroji,
plinski štedilniki, radio in T. V.
aparati, itd. — vseh znamk.
DOLGOROČNO ODPLAČEVANJE!

Av. de Mayo 302
Ramos Mejía T. E. 658-7083

PLESKARSKO PODJETJE

LIPAR & JUVANČIČ

J. L. Suárez 1194 - Liniers - T. E. 64-7743

IVAN MUSIĆ

PEINADOS y BELLEZA

BUENOS AIRES

Calle Guido 1528

Podružnice:

BUENOS AIRES

Avenida Quintana 20

Calle Guido 1534

Calle Juramento 2028

Calle J. Hernández 2435

MAR DEL PLATA

Hotel Provincial

BAHIA BLANCA

Calle Zapiola 99

ESTABLECIMIENTOS GRAFICOS

VIGOR S. R. L.

(CAPITAL \$ 3.000.000.— m/n.)

TEJEDOR 244/56 — CAPITAL FEDERAL — T. E. 90-2905

Prporočā svoje IGRALNE KARTE

DR. LOJZE BERCÉ
K I R U R G

(Instituto de Gastroenterología)

GRANADEROS 61
T. E. 66-0818

DELIKATESA

VESTER & MAČEK

M E R C A D O
SAN ESTEBAN

Rivadavia 11576 Pto. 33 - 34 - 35

L I N I E R S

T. E. 64-1063

I N D U S T R I J S K A
Ž E L E Z N I N A R N A

VRTALNI STROJI
ELEKTRIČNE POTREBŠČINE
MEHANIČNO ORODJE

MAVRIČ y Cia. S. R. L.

Jermerice DUNLOP - Gumijasti izdelki
Vijaki - Barve in pleskarsko orodje

—
PRED NAKUPOM SE ZANIMAJTE ZA
CENE PRI NAS!

—
H. Almeyra, esq. 3 de Febrero

Villa Libertad
SAN MARTIN
T. E. 750 - 1674/5437

TISKARNA IN KARTONAŽA

Herman Zupan

Avda. JUAN B. ALBERDI 3055

Buenos Aires

T. E. 69-4317

Slovenci v Torontu!

Vaš denarni zavod je

HRANILNICA IN POSOJILNICA

OUR LADY HELP OF CHRISTIANS
PARISH (TORONTO)

CREDIT UNION Ltd.

Ustanovljena 30. julija 1957.

V drugem letu: 380 članov, 150.000 dolarjev
kapitala

★

Glavni urad je v slovenski hiši na
618 MANNING AVE., Toronto 4, Ont.
Phone LE 2 - 6190

SLOVENSKA PISARNA SLO-CAN CENTRE

Ima naslednja zastopstva:
LIGE K.S.A. - AMERIŠKE DOMOVINE
SVOBODNE SLOVENIJE
SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE
DRUŽABNE PRAVDE

★

Rojaki: *z zaupanjem prihajajte v to
Slovensko središče!*

★

V slovenski hiši na
618 MANNING AVE. Toronto 4, Ont.
Phone LE 2 - 6190

SLOVENSKO KERAMIČNO PODJETJE

CACES

V MENDOZI

ŽELI ROJAKOM

VSO SREČO V LETU 1960

POPRAVI!

V članku dr. Mihe Kreka na str. 139 v predzadnji vrsti 4. odstavka odpadejo besede "severno in srednjo in južno-vzhodno Evropo".

KAZALO

Posvetilo	3	pismo, Umrl je ded	132
Koledar	5	Ilustriral Hotimir Gorazd	

RAZPRAVE IN RAZMIŠLJANJA

Dr. Milan Komar — Ljubezen do usode ..	13
Karel Rakovec — Eden izmed naših problemov: dvojezičnost	18
I. A. — Komunizem in podjetnost	23
† Dr. Bogumil Vošnjak — Poglavlje stare slovenske demokracije	31

DELO SLOVENSКИH GORNIKOV IN RAZISKOVALCEV

V. Arko — V južnih širinah	37
Vojko Arko — Tretja patagonska ekspedicija bariloškega kluba	39
Ivan Arnšek — Prvi vzpon na Cerro Balmaceda (2.035 m)	42
Davorin Jereb — Bariloška smer na Veliki ali Zahodni Paine	52
Vojko Arko — Wedellovo morje	58
Dinko Bertoneclj — Ob nunatakih Moltke	61

NAŠA BESEDA

P. Bernard Ambrožič — "Literarno igrakanje"	71
Stanko Kociper — Huda ura	79
Ivan Korošec — Fátá morgána	86
Božo Kramolc — Ženske	91
Ilustriral Božo Kramolc	
Jože Krivec — Tri slike	96
Lojze Novak — Curek časa	100
Tenč — Pravdarji	108

NAŠA PESEM

Vladimir Kos — Po udarcu, Kadar se sončne oči zapro, April in maj in junij, Čoln, v katerem ni več nikogar, Pridi po rožo, Kam me pelješ	116
Slavko Srebrnič — Dve fantastični pesmi	117

NAŠIM MALIM

Mirko Kunčič — Škratec Rogatec	121
Ilustriral Ivan Bukovec	
Mirko Kunčič — Ded modruje, Majda piše	

IZSELJENSKI LETOPIS

Dr. Miha Krek — V skrajni napetosti ...	139
Škof Gregorij Rožman — Pismo v leto 1960	143
Dr. Ludovik Puš — Slovenci v Krščansko-demokratski zvezi za Srednjo Evropo ..	145
Tone Jezernik — 90 let šolskega boja na Koroškem	149
Dr. Valentin Inzko — Prosvetna dejavnost med Koroškimi Slovenci	152
Dr. Miha Krek — Šolske sestre v Slomškovem letu	156

V spomin umrlim slovenskim javnim delavcem

Janez Arnež — † Dr. Bogumil Vošnjak ..	166
Ruda Jurčec — † Dr. Alojzij Kuhar	169
Miha Krek — † Josip Zalar - gospod KSKJ	172
Zdravko Novak — Knjižna žetev zamejskih Slovencev	175
Zdravko Novak — Založbe slovenske politične emigracije	176
Zdravko Novak — Knjižne založbe slov. narodnih manjšin, II. del. Koroška ...	178
S. P. B. — Brazilijska, dobra zemlja	185
Janko Hafner — Planetni vek se začinja	200

POGLED NA PRVIH 10 LET

V IZSELJENSTVU

Zdravko Novak — Slovenski oder v Clevelandu	222
Jožko Krošelj — Društvo Slovencev ob 10 letnici	227
France Pernišek — Deset let slovenske mladinske organizacije	256
* * * — Slovensko dušno pastirstvo v Argentini	272
* * * — Slovenska Kat. akcija v Argentini	274
* * * — Vincencijeva konferenca	274
Pavel Fajdiga — Slovenski pevski zbori v Argentini	275
Oglasi	285

Založba Svobodna Slovenija — predstavnik Miloš Stare, Buenos Aires
Za vsebino podpisanih člankov odgovarjajo pisci.

V ZALOŽBI

“SVOBODNE SLOVENIJE”

SO IZŠLE DOSLEJ NASLEDNJE KNJIGE:

1. Koledar Svobodne Slovenije za leto 1949 — 192 strani, 99 ilustracij.
2. Velika črna maša za pobite Slovence. — Pesnitev Jeremije Kalina — 220 strani. 22 celostranskih lesorezov akad. slikarice Bare Remec. (Zaključna beseda tudi v španščini in angleščini).
3. Koledar Svobodne Slovenije za leto 1950 — 256 strani, 188 ilustracij. Opremil Vladimir Mazi.
4. Koledar Svobodne Slovenije za leto 1951 — 288 strani, 90 ilustracij, 4 celostranske priloge umetniških reprodukcij del Franceta Goršeta, Franceta Ahčina, Božidarja Kramolca, Bare Remčeve, Marijana Koritnika in Franca Laha. Opremil Marijan Koritnik.
5. Poljub — Pesniška zbirka dr. Tineta Debeljaka. Ilustracije akad. slikarice Bare Remec. — Bibliofilska izdaja — 250 izvodov.
6. Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije za leto 1952 — 256 strani, 166 ilustracij. Opremil Božidar M. Kramolc — Kanada.
7. Naša beseda. Mladinska knjiga — 128 strani, 48 ilustracij Stanka Snoja.
8. Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije za leto 1953 — 256 strani, 85 ilustracij. Opremil ing. Marko Bajuk.
9. Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije za leto 1954 — 288 strani, 95 ilustracij. Opremil ing. Marko Bajuk.
10. Mariji. Rapsodije za prvo Marijino sveto leto 1954. Pesniška zbirka Jeremije Kalina. Oprema in linorezi akad. slikarice Bare Remec.
11. Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije za leto 1955 — 272 strani, 140 ilustracij. Opremila Bara Remec.
12. Čas pod streli, zbirka črtic, posvečena spomenu padlih borcev ob deseti obletnici Vetrinjske žaloigre. Napisal Ivan Korošec. 200 strani. Uvodno besedo napisal Karel Mauser. Opremil in ilustriral Ciril Skebe.
13. Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije za leto 1956 — 304 strani, 91 ilustracij. Opremil Božidar M. Kramolc, Toronto — Kanada.
14. Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije za leto 1957 — 256 strani. 101 ilustracij. Opremil akad. slikar in kipar France Gorše, Cleveland — USA.
15. Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije za leto 1958. Jubilejni ob desetletnici — 288 strani. 91 ilustracij. Opremil akad. slikar in kipar France Gorše, Cleveland — USA.
16. Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije za leto 1959 — 288 strani. 73 ilustracij. Oprema: Ovitek: Akad. slikar in kipar France Gorše, Cleveland, Ohio, USA.

Za posamezna poglavja uporabljeni osnutki, ki so jih za večbarvni ovitek Zbornika-Koledarja napravili učenci umetniške šole Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu: Jurij Vormbergar — Dokumenti in razprave; Ivan Bukovec — Naša beseda in pesem; Metka Žirovnik — Našim malim; France Papež — Novi kraji — novi ljudje; Tone Kržišnik — Izselski letopis.